

Translation and commentary on Adjarian 1911 ‘Armenian dialectology’

Hossep Dolatian

December 24, 2022

This is an ongoing translation of Աճարեան (1911). The current version has all of Adjarian's prose and data, along with my commentary. It has been taking me a while to get this far, so I figure it's more practical to make my current version available as I continue to work on it.

The next version will involve rereading Adjarian 1911 to double-check the translation's correctness.

The final version will hopefully be correct enough to comfortably publish, eventually.

Abbreviations and glosses

ABL	ablative
ACC	accusative
AGR	agreement
AOR	aorist
AUX	auxiliary
CAUS	causative
CN	connegative
DAT	dative
DEB	debitive
DEF	definite
DIM	diminutive
DIST	distal
ECHO	echo
EPTCP	evidential participle
FUT	future
FUT.CVB	future converb
GEN	genitive
IMP	imperative
IMPF	imperfective
IMPF.CVB	imperfective converb
INCH	inchoative
IND	indicative
INDF	indefinite
INF	infinitive
INS	instrumental
CASE	case
LOC	locative
LV	linking vowel
NARR	narrative
NEG	negative
NOM	nominative
NX	noun stem-extender
OBL	oblique
OPT	optative

PASS	passive
PFV	perfective
PERF.CVB	perfective converb
PL	plural
PL.POSS	plural possessor
POSS	possessive
POSS.1SG	possessive first person
POSS.2SG	possessive second person
PRO	pronoun
PROG	progressive
PROH	prohibitive
PROX	proximal
PRS	present
PST	past
PTCP	participle
Q	question
RPTCP	resultative participle
SBJV	subjunctive
SG	singular
SPTCP	subject participle
TH	subjunctive
VX	verb stem-extender

Contents

Abbreviations and glosses	3
I Introduction to the translation	29
1 Introduction to the translation	31
1.1 Introduction	31
1.2 Armenian: Dialectology, state, and linguists	32
1.2.1 What is Armenian	32
1.2.2 What is Standard Armenian?	33
1.2.3 What is a dialect?	35
1.2.4 What are the dialects?	35
1.3 Phonology of Armenian and our phonological transcription	38
1.3.1 Phonology of Modern Standard Armenian	38
1.3.1.1 Consonant inventory	38
1.3.1.2 Vowel inventory	39
1.3.1.3 Stress	40
1.3.2 Classical Armenian pronunciations and phonology	40
1.3.2.1 Approximating the phonology of Classical Armenian	40
1.3.2.2 Monophthong vowel inventory	41
1.3.2.3 Diphthong vowel inventory	41
1.3.2.4 Consonant inventory	42
1.3.2.5 Schwa epenthesis	43
1.3.2.6 Stress	44
1.3.3 Adjarian's dialectological notation	44
1.3.3.1 IPA approximations	44
1.3.3.2 Implicit information on assumed phonetic values	46
1.3.3.2.1 Typical low vowel <ւ> /a/	46
1.3.3.2.2 Front round vowels	47
1.3.3.2.3 Uvular fricatives	47
1.3.3.2.4 Rhotics	47
1.3.3.2.5 Glide epenthesis in vowel hiatus repair	47
1.3.3.2.6 Velar place assimilation	48
1.3.3.2.7 Level of abstraction: schwas and voicing assimilation	48
1.3.3.2.8 Stress	48
1.3.3.3 Typographical problems	48
1.3.3.4 Diphthong inconsistencies	49
1.4 Translation conventions	49
1.4.1 Structuring and explanation	49
1.4.2 Glossing, morpheme segmentation, and representations	50
1.4.3 Terminology and names used by Adjarian	51

1.4.4	Translating language examples	51
II	Introductory chapters by Adjarian	53
2	Introduction by Adjarian	55
2.1	History of Armenian dialectology	55
2.2	Disadvantages of dialectological studies	57
2.3	Program for dialectological studies	57
2.4	Scientific alphabet	58
2.5	Methods of studying the dialects	62
2.6	Structure of the present work	63
2.7	Differences between Old Armenian and New Armenian	64
2.7.1	Phonetic differences	65
2.7.1.1	Segment inventory of Classical Armenian	65
2.7.1.2	Sound changes from Classical to Modern Armenian	66
2.7.1.2.1	Front mid vowels	66
2.7.1.2.2	New vowels	66
2.7.1.2.3	Loss of Classical diphthongs	66
2.7.1.2.4	Change from CA /aʊ/ to modern /o/	67
2.7.1.2.5	Laryngeal features of consonants	67
2.7.1.2.6	Changes for CA /j/ and CA /l/	67
2.7.1.2.7	The sound /f/	67
2.7.1.2.8	Syncope of word medial CA /a/	67
2.7.1.2.9	Rhotic metathesis	68
2.7.1.2.10	Nasal epenthesis	68
2.7.1.2.11	Verbs of ‘to say’	69
2.7.2	Lexical differences	69
2.7.3	Morphological differences	70
2.7.3.1	Declension	70
2.7.3.2	Definite article	71
2.7.3.3	Pronoun declension	71
2.7.3.4	Adpositions	72
2.7.3.5	Verb conjugations	72
2.7.4	Syntactic differences	72
2.7.4.1	Word order of verbs	72
2.7.4.2	Word order of genitive possessors	73
2.7.4.3	Word order of adjectives and nouns	74
2.7.4.4	Word order of demonstrative and possessive pronouns	74
2.7.4.5	Word order of adpositions	74
3	Armenian residences	77
3.1	The northern migration line	77
3.1.1	Georgia	78
3.1.2	Aghvank or Caucasian Albania	78
3.1.3	North Caucasus	78
3.1.4	Tatarstan (from the Volga to the ocean)	78
3.1.5	Crimea	78
3.1.6	Russia	79
3.1.7	Poland	79
3.1.8	Romania	79
3.1.9	Bessarabia	79

3.1.10	Austro-Hungary	79
3.2	The southeastern migration line	79
3.2.1	Assyria	79
3.2.2	Persia or Iran	80
3.2.3	India	80
3.2.4	Birmania or Myanmar	80
3.2.5	Island of Java	80
3.3	The southwestern migration line	80
3.3.1	Cilicia	80
3.3.2	Cyprus	80
3.3.3	Syria and Lebanon	80
3.3.4	Palestine	81
3.3.5	Egypt	81
3.3.6	Other	81
3.4	The western migration line	81
3.4.1	Asia Minor or Anatolia	81
3.4.2	Istanbul	81
3.4.3	Greece	81
3.4.4	Crete	82
3.4.5	European Turkey	82
3.4.6	Bulgaria	82
3.4.7	France	82
3.4.8	England	82
3.4.9	The United States	82
3.4.10	Other	82
3.5	Summary	82
4	Armenians who speak foreign languages	83
4.1	Turkish	83
4.1.1	Western Asia Minor	83
4.1.2	Asia Minor	84
4.1.3	Island of Cyprus	84
4.1.4	European Turkey, Bulgaria, and Eastern Rumelia	84
4.1.5	Romania	84
4.1.6	Bessarabia	84
4.1.7	Lazistan	84
4.1.8	West of Akhalkalak	84
4.1.9	Olti	85
4.1.10	Urmia	85
4.1.11	Summary	85
4.2	Georgian	85
4.3	Persian	85
4.4	Circassian	86
4.5	Kurdish	86
4.6	Arabic	86
4.7	Romanian	86
4.8	Polish	86
4.9	Hungarian	86
4.10	English	86
4.11	Summary	87
5	The three branches of Armenian dialects	89

5.1	Overview	89
5.2	Terminology	90
5.3	Excluded communities	90
III	The /um/ <nlu> branch	91
6	Yerevan	95
6.1	Background	95
6.2	Phonology	96
6.2.1	Segment inventory	96
6.2.2	Sound changes	96
6.2.2.1	Monophthong vowels	97
6.2.2.2	Diphthongs	97
6.2.2.2.1	Classical Armenian /ɑ/ <ωj>	97
6.2.2.2.2	Classical Armenian /ɔ/ <nj>	98
6.2.2.2.3	Classical Armenian /i/ <hl>	98
6.2.2.3	Consonants	99
6.2.2.3.1	Stops and affricates	99
6.2.2.3.2	Other consonants	99
6.2.2.3.2.1	Classical Armenian /h/ <h>	99
6.2.2.3.2.2	Classical Armenian /p/ <χ>	100
6.2.2.3.2.3	Classical Armenian /ʃ/ <η>	100
6.2.2.3.2.4	Classical Armenian /t/ <n>	100
6.2.2.3.2.5	Classical Armenian /r/ <p>	100
6.2.3	Stress	101
6.3	Morphology	101
6.3.1	Noun inflection or declension	101
6.3.2	Pronoun inflection or declension	102
6.3.3	Verb inflection or conjugation	103
6.3.3.1	General paradigms for the reflex of the E-Class	103
6.3.3.1.1	Indicative present and past imperfective	103
6.3.3.1.2	Present perfect and past perfect	104
6.3.3.1.3	Past perfective or aorist	104
6.3.3.1.4	Subjunctive present and past	105
6.3.3.1.5	Tenses built from the subjunctive: Future and debitive	105
6.3.3.1.6	Imperative and prohibitive	106
6.3.3.1.7	Non-finite forms	107
6.3.3.2	Other conjugation classes	107
6.3.3.3	Morphological details and diachronic changes	108
6.3.3.3.1	Present 3SG copula or auxiliary	108
6.3.3.3.2	Deletion of /e/ before past /i/	108
6.3.3.3.3	Debitive morphology	109
6.3.3.3.4	Imperative morphology	109
6.3.3.3.5	Prohibitive morphology and mobile ordering	109
6.3.3.3.6	Present participle	109
6.3.3.3.7	Past participle (perfective converb) and auxiliary-induced changes	110
6.3.3.3.8	Irregular imperfective converbs for monosyllabic verbs	110
6.3.3.3.9	Mobile negation	111
6.4	Subdialects	112
6.4.1	Bayazit	112
6.4.1.1	Diphthongs	112

6.4.1.2	Voiced aspirated stops and affricates	112
6.4.1.3	Changing Classical /h/ <հ> to /χ/ <հւ>	112
6.4.1.4	Repetition of the definite article	113
6.4.1.5	Regularization of monosyllabic verbs	113
6.4.1.6	Repetition of the auxiliary when the auxiliary has moved	113
6.4.1.7	Past participle or perfective converb with /-jer, -e/	114
6.4.1.8	Past participle or perfective converb with /-uk/	115
6.4.2	Astabad subdialect	115
6.4.2.1	Characteristics of the Astabad subdialect	115
6.4.2.1.1	Phonetic ‘purity’	115
6.4.2.1.2	Lack of /h/ > /χ/ change	115
6.4.2.1.3	Pre-tonic vowel deletion	115
6.4.2.1.4	Ablative suffixes	115
6.4.2.1.5	Present copula as /a/	115
6.4.2.1.6	Past perfective 1SG suffix as /-m/	116
6.4.2.2	Classification	116
6.4.3	Tabriz subdialect	116
6.4.3.1	Miscellaneous segmental differences	117
6.4.3.2	Change of Classical /ց/ to /իվա/	117
6.4.3.3	Devoicing of Classical voiced stops	117
6.4.3.4	Definite suffix allomorphy	117
6.4.3.5	Use of past perfective 1SG marker /-m/	117
6.4.3.6	Past participle or perfective converb with /-er/ <էր> and rhotic deletion	118
6.4.3.7	Repetition of nasals in the 3SG past perfective	118
6.5	Literature	119
6.6	Text samples	119
6.6.1	Yerevan dialect	119
6.6.2	New Bayazet subdialect	120
6.6.3	Astabad subdialect	120
6.6.4	Tabriz subdialect	120
6.6.5	Lori vernacular	121
7	Tbilisi	123
7.1	Background	123
7.2	Phonology	123
7.2.1	Segmental inventory	123
7.2.2	Sound changes	124
7.2.2.1	Monophthong vowels	124
7.2.2.1.1	Classical Armenian /e/ <է>	124
7.2.2.1.2	Classical Armenian /o/ <ն>	125
7.2.2.2	Diphthongs	126
7.2.2.2.1	Classical Armenian /oi/ <օյ> to /u/ <նւ>	126
7.2.2.2.2	Classical Armenian /iu/ <իւ> to /u/ <նւ>	126
7.2.2.3	Consonant changes	126
7.2.2.3.1	Stops and affricates	126
7.2.2.3.2	Post-nasal voicing	127
7.2.2.3.3	Nasal epenthesis	127
7.2.2.3.4	Change from /h/ /χ/	127
7.2.3	Stress	128
7.3	Morphology	128
7.3.1	Noun inflection or declension	128
7.3.2	Pronoun inflection or declension	128

7.3.3	Verb inflection or conjugation	130
7.3.3.1	Various aspects of verb inflection	130
7.3.3.1.1	Sound changes for verbal vowels	130
7.3.3.1.2	Irregular imperfective converb for monosyllabic verbs	130
7.3.3.1.3	Lack of /e/ deletion before past /-i/	130
7.3.3.1.4	Allomorphy of the future formative /ku/ <կնշ>	130
7.3.3.1.5	Past participle or perfective converb with /-il,-i/ <իլ, ի>	132
7.3.3.2	General paradigm	132
7.3.3.2.1	Indicative present and past imperfective	133
7.3.3.2.2	Present perfect and past perfect	133
7.3.3.2.3	Past perfective or aorist	134
7.3.3.2.4	Subjunctive present and past	134
7.3.3.2.5	Tenses built from the subjunctive: Future and debitve	135
7.3.3.2.6	Other tenses built from participles	136
7.3.3.2.7	Imperative and prohibitive	136
7.3.3.2.8	Non-finite forms	137
7.3.3.3	Other conjugation classes	137
7.4	Literature	139
7.5	Text samples	140
7.5.1	Sample 1	140
7.5.2	Sample 2	141
8	Karabakh	143
8.1	Background	143
8.2	Phonology	144
8.2.1	Segment inventory	144
8.2.1.1	Monophthong vowel inventory	144
8.2.1.2	Diphthong vowel inventory	144
8.2.1.3	Consonant inventory	144
8.2.2	Stress and vowel deletion	145
8.2.3	Sound changes	145
8.2.3.1	Monophthong vowel changes	145
8.2.3.1.1	Classical Armenian /ɑ/ <ա>	145
8.2.3.1.2	Classical Armenian /e/ <ե>	146
8.2.3.1.3	Classical Armenian /ɛ/ <է>	147
8.2.3.1.4	Classical Armenian /i/ <ի>	148
8.2.3.1.5	Classical Armenian /o/ <ո>	149
8.2.3.1.6	Classical Armenian /u/ <ւ>	150
8.2.3.2	Diphthong changes	151
8.2.3.2.1	Classical Armenian /ai/ <այ>	151
8.2.3.2.2	Classical Armenian /au/ <աւ>	152
8.2.3.2.3	Classical Armenian /ɛɑ, ɛɑi/ <էա, էայ>	152
8.2.3.2.4	Classical Armenian /ɛu/ <էւ>	152
8.2.3.2.5	Classical Armenian /iu/ <իւ>	153
8.2.3.2.6	Classical Armenian /ɔi/ <օյ>	153
8.2.3.2.7	Classical Armenian /ov/ <օվ>	153
8.2.3.3	Consonant changes	154
8.2.3.3.1	Voicing changes	154
8.2.3.3.2	Palatalization	154
8.2.3.3.3	Change of word-initial /h/ <հ> to /v/ <վ>	155
8.2.3.3.4	Word-initial insertion of /h/ <հ>	155
8.2.3.3.5	Voicing assimilation between dorsal fricatives and stops	156

8.2.3.3.6	Change from word-final Classical /ən/ to /nə/	156
8.2.3.3.7	Assimilation of /tn/ to /nn/	157
8.2.3.3.8	Absence of /f/ and adaptation of loan /f/ to /p ^h /	157
8.3	Morphology	157
8.3.1	Noun inflection or declension	157
8.3.1.1	General paradigm	157
8.3.1.2	Genitive formation	158
8.3.1.3	Additional units	159
8.3.2	Pronoun inflection or declension	159
8.3.2.1	Personal pronouns	159
8.3.2.2	Logophoric pronouns	160
8.3.2.3	Demonstrative pronouns	160
8.3.2.4	Interrogative pronouns	162
8.3.3	Verb inflection or conjugation	163
8.3.3.1	Overview	163
8.3.3.2	General paradigm	164
8.3.3.2.1	Indicative present and past imperfective	164
8.3.3.2.2	Past perfective or aorist	165
8.3.3.2.3	Subjunctive present and past	165
8.3.3.2.4	Tenses built from the subjunctive: Future	166
8.3.3.2.5	Imperative and prohibitive	166
8.3.3.2.6	Non-finite forms	167
8.3.3.2.7	Other Complex or periphrastic forms	167
8.3.3.2.7.1	Indicative mood	167
8.3.3.2.7.2	Narrative mood	168
8.3.3.2.7.3	Debitive mood	168
8.3.3.2.7.4	Intensive mood	170
8.3.3.2.7.5	Immediate mood	171
8.4	Subdialects	172
8.4.1	Gandzak	172
8.4.2	Gazakh	172
8.4.3	Karadagh	174
8.5	Literature	174
8.6	Text samples	175
8.6.1	Karabakh dialect	175
8.6.2	Karadagh subdialect	176
8.6.3	Gazakh subdialect	176
8.6.4	Gandzak subdialect	177
8.6.5	Zangezur subdialect	178
9	Shamakhi	181
9.1	Background	181
9.2	Phonology	181
9.2.1	Segment inventory	181
9.2.2	Stress	181
9.2.3	Sound changes	182
9.2.3.1	Vowel changes	182
9.2.3.1.1	Classical Armenian /u/ <nL>	182
9.2.3.1.2	Classical Armenian /ɔi/ <nj>	182
9.2.3.1.3	Classical Armenian /qi/ <uj>	182
9.2.3.1.4	Classical Armenian /i/ <uj>	182
9.2.3.1.5	Vowel harmony of the schwa /ə/	183

9.2.3.1.6	Vowel lengthening of /o/	183
9.2.3.1.7	Pre-tonic vowel deletion	183
9.2.3.2	Consonant changes	184
9.2.3.2.1	Voicing changes	184
9.2.3.2.2	Loss of the rhotic /r/ <ρ>	184
9.2.3.2.3	Insertion of word-initial /h/ <հ>	185
9.2.3.2.4	Retention of word-final /n/ <ն>	185
9.3	Morphology	185
9.3.1	Noun inflection or declension	185
9.3.1.1	Ablative marking with /-an/ <ան>	185
9.3.1.2	Instrumental marking with /-ov/ <օվ>	186
9.3.1.3	Locative marking with /-əm, -im/ <պմ, իմ>	186
9.3.1.4	Vowel harmony of the definite article /ə/ <ը>	186
9.3.2	Pronoun inflection or declension	187
9.3.2.1	Personal pronouns	187
9.3.2.2	Repeated addition of the formative /-ik/ <իկ>	187
9.3.2.3	Other innovations	189
9.3.3	Verb inflection or conjugation	190
9.3.3.1	Overview and general properties	190
9.3.3.1.1	Copula with /a/ <ա>	190
9.3.3.1.2	Present and past imperfective	190
9.3.3.1.3	Past participle or perfective converb	190
9.3.3.1.4	Infinitives take dative /-i/ <ի>	190
9.3.3.1.5	Causative suffix /-tsʰu/ <ցն>	191
9.3.3.2	Verb paradigms	191
9.3.3.2.1	Indicative present and past imperfective	192
9.3.3.2.2	Present perfect and past perfect	192
9.3.3.2.3	Future and past future	193
9.3.3.2.4	Past perfective or aorist	193
9.3.3.2.5	Subjunctive present and past	193
9.3.3.2.6	Imperative and prohibitive	194
9.3.3.2.7	Non-finite forms	194
9.4	Literature	195
9.5	Text samples	195
10	Astrakhan	197
10.1	Background	197
10.2	Phonology	197
10.2.1	Consonant voicing	198
10.2.2	Vowel inventory	198
10.2.3	Vowel changes	198
10.2.3.1	Classical Armenian /əj/ <այ>	198
10.2.3.2	Classical Armenian /iŋ, oj, u/ <ին, օն, նն>	199
10.3	Morphology	199
10.3.1	Noun inflection or declension	199
10.3.2	Pronoun inflection or declension	200
10.3.3	Verb inflection or conjugation	201
10.3.3.1	Copula with /e/ and 3SG /a/	201
10.3.3.2	Indicative present forms	201
10.3.3.3	Vowel assimilation (/e/ <է> to /i/ <ի>) and past /-m/ <ս>	202
10.3.3.4	Past participle or perfective converb with /-el/ <էլ>	204
10.3.3.5	Infinitival genitive with /-i/ <ի>	205

10.4 Text samples	206
11 Julfa	209
11.1 Overview	209
11.2 Phonology	210
11.2.1 Change from Classical /h/ <h> to /χ/ <χ>	210
11.2.2 Word-initial insertion of /h/ <h>	210
11.2.3 Change from Classical /iχ/ <χ>	210
11.2.4 Nasal insertion for the word ‘no’ /ot̪/	210
11.3 Morphology	211
11.3.1 Noun inflection or declension	211
11.3.1.1 Case marking for singular nouns	211
11.3.1.2 Case marking for plural nouns	211
11.3.2 Pronoun inflection or declension	212
11.3.3 Verb inflection or conjugation	213
11.3.3.1 Overview and morphological changes	213
11.3.3.1.1 Present copula with /a/ <ω>	213
11.3.3.1.2 Past copula with /i/ <ρ>	213
11.3.3.1.3 Imperfective converb with /-man/ <ʃwλ>	214
11.3.3.2 General paradigms for the reflex of the A-Class	214
11.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective	214
11.3.3.2.2 Past perfective or aorist	215
11.3.3.2.3 Subjunctive present and past	215
11.3.3.2.4 Tenses built from the subjunctive: Future	216
11.3.3.2.5 Imperative and prohibitive	216
11.3.3.2.6 Non-finite forms	217
11.4 Text samples	217
12 Agulis	219
12.1 Background	219
12.2 Phonology	219
12.2.1 Segment inventory	219
12.2.2 Sound changes	219
12.2.2.1 Monophthong vowel changes	219
12.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ω>	219
12.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <τ>	222
12.2.2.1.3 Classical Armenian /ə/ <τ>	223
12.2.2.1.4 Classical Armenian /i/ <ρ>	224
12.2.2.1.5 Classical Armenian /o/ <ν>	225
12.2.2.1.6 Classical Armenian /u/ <νλ>	227
12.2.2.2 Diphthong changes	228
12.2.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <ωj>	228
12.2.2.2.2 Classical Armenian /au/ <ωι>	229
12.2.2.2.3 Classical Armenian /eu/ <τλ>	230
12.2.2.2.4 Classical Armenian /iχ/ <χι>	231
12.2.2.2.5 Classical Armenian /oi/ <νj>	231
12.2.2.2.6 Classical Armenian /ai/ <νχ>	232
12.2.2.3 Stress and pre-tonic vowel deletion	232
12.2.2.4 Consonant changes	232
12.2.2.4.1 Voicing changes	232
12.2.2.4.2 Palatalization of velar stops	233
12.2.2.4.3 Change from Classical /χ/ <χ> to /h/ <h>	233

12.2.2.4.4	Change from Classical /s/ <ս> to /h/ <հ>	233
12.2.2.4.5	Change from Classical /ts ^h / <ց> to /h/ <հ>	233
12.2.2.4.6	Change from Classical ending /n/ <ն>	234
12.3 Morphology		234
12.3.1 Noun inflection or declension		234
12.3.1.1 Case suffixes		234
12.3.1.2 Case infix		234
12.3.1.3 Plural declension		235
12.3.2 Pronoun inflection or declension		235
12.3.2.1 Personal pronouns		235
12.3.2.2 Demonstrative pronouns		235
12.3.3 Verb inflection or conjugation		236
12.3.3.1 Conjugation classes		236
12.3.3.2 Copular verb or auxiliary		236
12.3.3.2.1 Present copula with /ə-/		236
12.3.3.2.2 Past copula with /ə-/		237
12.3.3.3 Inflectional paradigm		237
12.3.3.3.1 Indicative present and past imperfective		237
12.3.3.3.2 Past perfective or aorist		240
12.3.3.3.3 Present perfect and past perfect		242
12.3.3.3.4 Future and past future		244
12.3.3.3.5 Imperative and prohibitive		245
12.3.3.3.6 Subjunctive present and past		246
12.4 Subdialects		248
12.5 Literature		248
12.6 Text samples		249
12.6.1 Sample 1		249
12.6.2 Sample 2		249
12.6.3 Sample 3		249
12.6.4 Sample 4		250
IV The /kə/ <կը> branch		251
13 Karin		255
13.1 Background		255
13.2 Phonology		255
13.2.1 Segment inventory		255
13.2.1.1 Vowels		255
13.2.1.1.1 Vowel /æ/ <ա>		255
13.2.1.1.2 Diphthongs /yo, ie/ <ն, է>		256
13.2.1.2 Consonants		256
13.2.1.2.1 Origin of the fricative /f/ <ֆ>		256
13.2.1.2.1.1 First route for origin of /f/		256
13.2.1.2.1.2 Second route for origin of /f/		257
13.2.1.2.2 Consonant voicing		257
13.2.1.2.3 Voiced glottal fricative /h/ <հ>voicing		258
13.2.2 Sound changes		258
13.2.2.1 Monophthongal vowel changes		258
13.2.2.1.1 Vowel syncope of Classical Armenian /a/ <ա>		258
13.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <է>		258
13.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <օ>		259

13.2.2.2	Diphthong changes	259
13.2.2.2.1	Classical Armenian / <i>qj</i> / < <i>wj</i> >	259
13.2.2.2.2	Classical Armenian / <i>oj</i> / < <i>nj</i> >	259
13.2.2.2.3	Classical Armenian / <i>iw</i> / < <i>hL</i> >	260
13.2.2.3	Consonant changes	260
13.2.2.3.1	Voicing changes	260
13.2.2.3.2	Assimilation of /t/ < <i>vn</i> > to a /r, <i>tʃ</i> / < <i>p, tʃ</i> >	260
13.2.3	Lexical change	261
13.2.4	Stress	261
13.3	Morphology	261
13.3.1	Noun inflection or declension	261
13.3.1.1	Inflection for singular nouns	261
13.3.1.2	Inflection for plural nouns	261
13.3.2	Pronoun inflection or declension	262
13.3.3	Verb inflection or conjugation	263
13.3.3.1	Indicative present and past imperfective: allomorphy of the indicative morpheme	263
13.3.3.1.1	Suffix or enclitic / <i>kə</i> / for consonant-initial verbs	264
13.3.3.1.2	Prefix and suffix/enclitic / <i>k-...-kə</i> / or / <i>g^h-...-kə</i> / for vowel-initial verbs	264
13.3.3.1.3	Prefix and suffix/enclitic / <i>ku-...-kə</i> / or / <i>g^hu-...-kə</i> / for monosyllabic verbs	265
13.3.3.1.4	Omission or reduction of the indicative morpheme	267
13.3.3.1.5	Theme vowel change in the past imperfective 3SG	268
13.3.3.2	Future and past future	268
13.3.3.3	Perfective converb or past participle with /-er, -e/ < <i>təp, tə</i> >	268
13.4	Subdialects	269
13.5	Literature	269
13.6	Subdialects (continued)	270
13.6.1	Baberd	270
13.6.2	Khodorchur	270
13.7	Text samples	271
13.7.1	From Akhalkalak	271
13.7.2	From Basean	272
14	Mush	275
14.1	Background	275
14.2	Phonology	275
14.2.1	Vowel inventory and sound changes	275
14.2.2	Consonant inventory and sound changes	276
14.2.2.1	Voicing changes and voiced aspirates	276
14.2.2.2	Glottal fricatives /h, /f/ < <i>h, p</i> >	276
14.2.2.3	Using back fricatives to distinguish Mush from Van	277
14.3	Morphology	277
14.3.1	Noun inflection or declension	277
14.3.1.1	Classical accusative prefix /z/ < <i>q</i> >	277
14.3.1.2	Classical accusative prefix /i,j/ < <i>h,j</i> >	278
14.3.1.3	Genitive possession without definite marking	278
14.3.1.4	Post-nominal possessors	279
14.3.1.5	Retention of prepositions	280
14.3.1.6	Vocative case	281
14.3.2	Pronoun inflection or declension	281
14.3.3	Verb inflection or conjugation	282
14.3.3.1	Changes in theme vowels and tense-agreement marking	282
14.3.3.2	Repetition of the auxiliary in the present perfect	283

14.3.3.3	Hortative or imperative marker	284
14.3.3.4	Monosyllabic verbs	285
14.3.3.5	Causative suffix	285
14.3.3.6	Past participle	286
14.4	Literature	286
14.5	Text samples	287
14.5.1	Mush dialect	287
14.5.1.1	City of Mush	287
14.5.1.2	Village of Karnen in Mush	288
14.5.1.3	Bulanik	289
14.5.1.4	Alashkert	290
14.5.1.5	Aparan	290
14.5.1.6	Manazkert	291
14.5.1.7	Hinis	292
14.5.1.8	Sason	292
14.5.1.9	Khouty	294
14.5.2	Paghes subdialect	295
14.5.2.1	Paghes	295
14.5.2.2	Arjesh	296
14.5.2.3	Village of Arinjkus in Artske	296
14.5.2.4	Village of Dapavank in Khlat	297
14.5.2.5	Villages of New Bayazet	297
14.5.2.5.1	Yeranos village	297
14.5.2.5.2	Adamxan	298
14.5.2.5.3	Dzoragegh	298
14.5.2.5.4	Tsakkar	298
14.5.2.5.5	Gölköy	298
14.5.2.5.6	Upper Adyaman	299
14.5.2.5.7	Lower Karanlug	299
14.5.2.5.8	Avdalaghalu	299
14.5.2.5.9	Alikrykh	299
14.5.2.5.10	Zolakhach	300
14.5.2.5.11	Lower Gyuzeldara	300
14.5.2.5.12	Upper Gyuzeldara	300
14.5.2.5.13	Zaghalu	301
14.5.3	Note on migration	301
15	Van	303
15.1	Background	303
15.2	Phonology	303
15.2.1	Segment inventory	303
15.2.2	Sound changes	304
15.2.2.1	Monophthong vowels	304
15.2.2.1.1	Classical Armenian /a/ <ω>	304
15.2.2.1.2	Classical Armenian /e/ <ε>	305
15.2.2.1.3	Classical Armenian /ē/ <ɛ>	305
15.2.2.1.4	Classical Armenian /i/ <ɸ>	306
15.2.2.1.5	Classical Armenian /o/ <n>	306
15.2.2.1.6	Classical Armenian /u/ <ŋ>	307
15.2.2.2	Diphthong changes	307
15.2.2.2.1	Classical Armenian /qi/ <ωj>	307
15.2.2.2.2	Classical Armenian /iu/ <ɸl>	308

15.2.2.2.3	Classical Armenian /oi/ <nj>	308
15.2.2.3	Consonant changes	309
15.3	Morphology	309
15.3.1	Noun inflection or declension	309
15.3.1.1	Case markers	309
15.3.1.2	Plural markers and plural declension	309
15.3.1.3	Absence of the definite suffix /-ə/ and word-initial/final schwas	310
15.3.2	Pronoun inflection or declension	311
15.3.2.1	Personal pronouns	311
15.3.2.2	Interrogative pronouns	312
15.3.2.3	Demonstrative pronouns	312
15.3.3	Verbal inflection or conjugation	313
15.3.3.1	Theme vowel changes	313
15.3.3.2	General paradigms for the reflex of the E-Class	313
15.3.3.2.1	Subjunctive present and past	313
15.3.3.2.2	Tenses built from the subjunctive: Indicative and future	314
15.3.3.2.3	Present perfect and past perfect	315
15.3.3.2.4	Past perfective or aorist	316
15.3.3.2.5	Imperative and prohibitive	316
15.3.3.2.6	Non-finite forms	316
15.4	Subdialects	317
15.4.1	Diyadin	317
15.4.1.1	Similarities to the Van dialect	317
15.4.1.1.1	Palatalization of velar stops	317
15.4.1.1.2	Change from Classical Armenian /h/ <h> to /χ/ <χ>	318
15.4.1.1.3	Diphthongization of Classical Armenian /e, o/ <ɛ, ɔ>	318
15.4.1.1.4	Change in theme vowels	318
15.4.1.1.5	Theme vowel deletion before the past suffix	319
15.4.1.1.6	Ablative suffix /-e, -itsʰ/ <ɛ, ʰɛ>	319
15.4.1.2	Differences from the Van dialect	319
15.4.1.2.1	Retention of Classical Armenian /u/ <u>	320
15.4.1.2.2	Change from Classical Armenian /oi/ <nj>	320
15.4.1.2.3	Voicing changes	320
15.4.1.2.4	3SG copula as /a/ <ω> changes	320
15.4.2	Moks	321
15.4.2.1	Existence of the schwa /ə/	321
15.4.2.2	Lack of diphthong /uo/ <n>	322
15.4.3	Vozim	322
15.4.3.1	Phonology	322
15.4.3.1.1	Segment inventory	322
15.4.3.1.1.1	Diphthong /ɛi/ <ɛi>	322
15.4.3.1.1.2	Diphthong /ou/ <ou>	323
15.4.3.1.1.3	Uvular stop /q/ <q>	323
15.4.3.1.1.4	Diphthong /œu/ <ɛo>	323
15.4.3.1.1.5	Voiced aspirates	323
15.4.3.1.2	Sound changes	323
15.4.3.1.2.1	Classical Armenian /o/ <n>	324
15.4.3.1.2.2	Classical Armenian /iu/ <χ>	324
15.4.3.1.2.3	Classical Armenian /ai/ <ω>	324
15.4.3.1.2.4	Word-initial insertion of /h/ <h>	325
15.4.3.2	Morphology	325
15.4.3.2.1	Noun inflection or declension	325

15.4.3.2.2	Pronoun inflection or declension	325
15.4.3.3	Verb inflection or conjunction	326
15.4.3.3.1	Overview and morphological changes	326
15.4.3.3.1.1	Theme vowel changes	326
15.4.3.3.1.2	Vowel hiatus between the theme vowel and the past suffix	327
15.4.3.3.1.3	Past suffix	327
15.4.3.3.1.4	Future marker	327
15.4.3.3.2	General paradigms for the reflex of the E-Class	327
15.4.3.3.2.1	Subjunctive present and past	328
15.4.3.3.2.2	Tenses built from the subjunctive: Indicative and future	328
15.4.3.3.2.3	Present perfect and past perfect	329
15.4.3.3.2.4	Past perfective or aorist	330
15.4.3.3.2.5	Imperative and prohibitive	330
15.4.3.3.2.6	Non-finite forms	331
15.5	Literature	331
15.6	Text samples	332
15.6.1	Van dialect	332
15.6.2	Diyadin subdialect	333
15.6.3	Moks subdialect	334
15.6.4	Norduz	334
15.6.5	Shatakh	335
15.6.6	Vozim subdialect	335
16	Tigranakert	339
16.1	Background and literature	339
16.2	Phonology	340
16.2.1	Segment inventory	340
16.2.1.1	Vowel inventory	340
16.2.1.2	Consonant inventory	340
16.2.1.2.1	Laryngeal changes	340
16.2.1.2.2	Arabic consonants /f, h, q/ <‘, h‘, q‘/ and /l/ <l‘>	341
16.2.1.2.3	Patalalized stops /k ^h , k ^{hj} , /d ^h / <լj, պj, դj>	341
16.2.1.2.4	Glide /w/ <ւ>	341
16.2.2	Sound changes	342
16.2.2.1	Monophthong vowel changes	342
16.2.2.1.1	Classical Armenian /a/ <ա>	342
16.2.2.1.2	Classical Armenian /o/ <օ>	342
16.2.2.1.3	Classical Armenian /u/ <ւ>	343
16.2.2.1.4	Classical Armenian /e/ <է>	344
16.2.2.2	Diphthong changes	344
16.2.2.2.1	Classical Armenian /ai/ <այ>	344
16.2.2.2.2	Classical Armenian /iu/ <իւ>	344
16.2.2.2.3	Classical Armenian /oi/ <օյ>	345
16.2.2.3	Consonant changes	345
16.2.2.3.1	Classical Armenian /h/ <հ>	345
16.2.2.3.2	Word-medial gemination	345
16.3	Morphology	346
16.3.1	Noun inflection or declension	346
16.3.1.1	Definite article /-e/ <է>	346
16.3.1.2	Accusative prefix /z-/ <զ>	346
16.3.1.3	Ablative suffix /-e, -uts ^h / <է, սլց>	346
16.3.1.4	Plural markers /-ir, -nir, -ni/ <իր, սլր, սն>	346

16.3.2	Pronoun inflection or declension	347
16.3.3	Noun inflection or declension (continued)	348
16.3.3.1	Possessive articles and the extra suffix /-i/ <ḥ>	348
16.3.4	Verb inflection or conjugation	349
16.3.4.1	Theme vowel changes	349
16.3.4.2	Monosyllabic verbs	350
16.3.4.3	Future formative /mən/ <舅lu>	350
16.3.4.4	Conjunction ‘also’	351
16.4	Text samples	351
16.4.1	Tigranakert	351
16.4.2	Khian	351
16.4.3	Hazzo	352
16.4.4	Hazro	352
16.4.5	Edessa	353
16.4.6	Siverek	353
17	Kharberd-Yerznka	355
17.1	Background and literature	355
17.2	Phonology	356
17.2.1	Vowels	356
17.2.1.1	Segment inventory	356
17.2.1.2	Sound changes	356
17.2.1.2.1	Classical Armenian /ɔj/ <ŋj>	356
17.2.1.2.2	Classical Armenian /iŋ/ <ḥŋ>	356
17.2.1.2.3	Classical Armenian /ɛ/ <t>	357
17.2.1.2.4	Classical Armenian /o/ <n>	357
17.2.1.2.5	Classical Armenian /aŋ/ <wj>	357
17.2.2	Consonants	357
17.2.2.1	Segment inventory	357
17.2.2.2	Sound changes	358
17.2.2.2.1	Stop-nasal assimilation	358
17.2.2.2.2	Fricative deletion in word-initial /s/-stop clusters	358
17.2.2.2.3	Consonant cluster reduction for obstruent-rhotics	358
17.2.2.2.4	Consonant cluster reduction for nasal-rhotics	358
17.2.2.2.5	Fronting of post-alveolar obstruents	359
17.3	Morphology	359
17.3.1	Noun inflection or declension	359
17.3.2	Pronoun inflection or declension	359
17.3.3	Verb inflection or conjugation	360
17.4	Text samples	361
17.4.1	City of Kharberd	361
17.4.2	From one village from Yerznka	361
17.4.3	Kığı	361
17.4.4	Çarsancak	362
17.4.5	Dersim	363
18	Şebinkarahisar	365
18.1	Background	365
18.2	Phonology	365
18.2.1	Consonants	365
18.2.2	Vowels	365
18.2.2.1	Segment inventory	365

18.2.2.2	Sound changes	365
18.2.2.2.1	Classical Armenian /o/ <n>	365
18.2.2.2.2	Classical Armenian /e/ <t>	366
18.3	Morphology	366
18.3.1	Verb inflection or conjugation	366
18.3.1.1	Theme vowel changes	366
18.3.1.2	Present/past tenses and the progressive	366
18.4	Literature	368
18.5	Text samples	368
18.5.1	Şebinkarahisar	368
19	Trabzon	371
19.1	Background	371
19.2	Literature	371
19.3	Phonology	371
19.3.1	Vowels	371
19.3.2	Consonants	372
19.3.3	Other sound changes	372
19.4	Morphology	372
19.4.1	Noun or pronoun inflection or declension	372
19.4.2	Verb inflection or conjugation	372
19.4.2.1	Indicative present and past imperfective	372
19.4.2.2	Past perfective or aorist	373
19.4.2.3	Present perfect and past perfect	373
19.4.2.4	Indicative morpheme as a mobile morpheme	374
19.4.2.5	Progressive tenses	374
19.4.2.6	Other mobile morphemes	376
19.4.2.7	Repetition of agreement in negation	376
19.5	Subdialects	377
19.6	Text samples	378
20	Hamshen	381
20.1	Background and literature	381
20.2	Phonology	382
20.2.1	Vowels	382
20.2.1.1	Segment inventory	382
20.2.1.2	Sound changes	382
20.2.1.2.1	Classical Armenian /a/ <u>	382
20.2.1.2.2	Classical Armenian /e/ <e>	382
20.2.1.2.3	Classical Armenian /o/ <n>	383
20.2.1.2.4	Classical Armenian /aɪ/ <uɪ>	383
20.2.1.2.5	Classical Armenian /oɪ, iŋ/ <nj, hɪ>	384
20.2.2	Consonants	384
20.2.2.1	Voice quality or laryngeal changes	384
20.2.2.2	Reflexes of Classical /t/ <n>	384
20.3	Morphology	385
20.3.1	Noun inflection or declension	385
20.3.1.1	Plural suffixes	385
20.3.1.2	Case marking	385
20.3.2	Pronoun inflection or declension	385
20.3.2.1	Personal pronouns	385
20.3.2.2	Interrogative pronouns	386

20.3.3	Verb inflection or conjugation	387
20.3.3.1	Indicative present and past imperfective	387
20.3.3.2	Past perfective or aorist	388
20.3.3.3	Future and past future	389
20.3.3.4	Subjunctive present and past with marker /na/ <uu>	389
20.3.3.5	Present perfect and past perfect	390
20.3.3.6	Infinitives with /-uʃ/ <nlz>	391
20.3.3.7	Negation or negative forms	392
20.3.3.7.1	Indicative present and past imperfective	392
20.3.3.7.2	Past perfective and auxiliary	393
20.3.3.7.3	Future	393
20.4	Miscellaneous	395
20.4.1	Question formation	395
20.4.2	Stress	396
20.4.3	Borrowing Turkish morphology	396
20.5	Text samples	398
20.5.1	Zefanos village	399
20.5.2	Küçük Şana village	399
20.5.3	Malya village	400
20.5.4	Abgion village	401
21	Malatya	403
21.1	Background	403
21.2	Phonology	403
21.2.1	Segment inventory	403
21.2.1.1	Laryngeal quality	403
21.2.2	Sound changes	404
21.2.2.1	Classical Armenian /e/ <t>	404
21.2.2.2	Classical Armenian /u/ <n>	404
21.2.2.3	Classical Armenian /q/ <w>	405
21.2.2.4	Classical Armenian /oi/ <nj>	405
21.2.2.5	Classical Armenian /iu/ <hl>	405
21.3	Background (continued)	406
21.4	Text samples	406
21.4.1	Malatya	406
21.4.2	Adiyaman	407
22	Cilicia	409
22.1	Background	409
22.2	Literature	409
22.3	Phonology	410
22.3.1	Segment inventory	410
22.3.1.1	Vowels	410
22.3.1.2	Consonants	410
22.3.1.3	Subdialectal diphthongs	410
22.3.2	Sound changes	411
22.3.2.1	Vowel changes	411
22.3.2.1.1	Classical Armenian /a/ <u>	411
22.3.2.1.2	Classical Armenian /e, ē/ <t, t>	412
22.3.2.1.3	Classical Armenian /ə/ <n>	412
22.3.2.1.4	Classical Armenian /i/ <hl>	412
22.3.2.1.5	Other vowels	413

22.3.2.2	Consonant changes	413
22.3.2.2.1	Laryngeal changes	413
22.3.2.2.2	Classical Armenian rhotic /r/ <r>	413
22.3.2.3	Vowel harmony	413
22.4	Morphology	414
22.4.1	Noun inflectional or declension	414
22.4.1.1	Vowel harmony in definite and indefinite articles	414
22.4.1.2	Plural formation	414
22.4.2	Pronoun inflection or declension	415
22.4.2.1	Pronouns in the Zeytun subdialects	415
22.4.2.2	Pronouns in the Marash subdialects	416
22.4.3	Verb inflection or conjugation	417
22.4.3.1	Indicative present and past imperfective	417
22.4.3.2	Progressive forms	419
22.4.3.3	Future and past future	419
22.4.3.4	Non-finite forms	421
22.5	Background (continued) and literature	422
22.6	Text samples	422
22.6.1	Zeytun dialect	422
22.6.2	Hadjin subdialect	423
22.6.3	Marash subdialect	424
22.6.4	Kessab village of Antioch	425
22.6.5	Stanoz (Yenikent) subdialect	425
23	Syria	427
23.1	Background	427
23.2	Phonology	428
23.2.1	Vowels	428
23.2.1.1	Inventory	428
23.2.1.2	Sound changes	428
23.2.1.2.1	Classical Armenian /a/ <ω>	428
23.2.1.2.2	Classical Armenian /e/ <τ>	428
23.2.1.2.3	Classical Armenian /ə/ <ŋ>	428
23.2.1.2.4	Classical Armenian /i/ <β>	429
23.2.1.2.5	Classical Armenian /u/ <ν>	429
23.3	Morphology	429
23.3.1	Noun inflection or declension	429
23.4	Text samples	430
23.4.1	Aramo village	430
24	Arapgir	431
24.1	Background	431
24.2	Literature	431
24.3	Phonology	432
24.4	Morphology	432
24.4.1	Instrumental marking with /-okʰ/ <op>	432
24.4.2	Mobile indicative marking	432
24.4.3	Faithfulness to Classical Armenian	433
24.4.4	Genitive marking	433
24.4.5	Progressive marking with /nə/ <ŋ>	434
24.5	Text samples	434
24.5.1	Arapgir dialect	434

24.5.2	Gürün subdialect	434
24.5.3	Darende subdialect	435
24.5.4	Kayseri subdialect	436
24.5.4.1	Munjusun village	436
24.5.4.2	Balages village	436
24.5.4.3	Everek	437
25 Akn		439
25.1	Background and literature	439
25.2	Phonology	439
25.2.1	Segment inventory	439
25.2.2	Sound changes	439
25.2.2.1	Monophthong vowel changes	439
25.2.2.1.1	Classical Armenian /ɑ/ <ω>	439
25.2.2.1.2	Classical Armenian /u/ <ν>	440
25.2.2.1.3	Classical Armenian /o/ <n> and /au/ <o, ω>	440
25.2.2.2	Glide insertion before post-vocalic /h/ <h>	440
25.2.2.3	Diphthongal vowel changes	440
25.2.2.3.1	Classical Armenian /qi/ <ωj>	440
25.2.2.3.2	Classical Armenian /oi/ <nj>	441
25.2.2.3.3	Classical Armenian /iu/ <h>	441
25.2.2.4	Consonant changes	441
25.3	Morphology	441
25.3.1	Noun inflection or declension	441
25.3.1.1	Genitive marking	441
25.3.2	Verb inflection or conjugation	442
25.3.2.1	Indicative marking with /gy/ <qh>	442
25.3.2.2	Theme vowel changes and the indicative present	442
25.3.2.3	Archaism in past 1PL suffix /-a-nkʰ/ <ωlp>	442
25.3.2.4	Future marking with /di, d/ <qh, q>	443
25.4	Text samples	443
26 Sebastia		445
26.1	Background	445
26.2	Literature	445
26.3	Phonology	445
26.3.1	Segment inventory	445
26.3.1.1	Vowels	445
26.3.1.1.1	Vowel inventory	445
26.3.1.1.2	Vowel /uœ/ <o>	446
26.3.1.1.3	Vowel /je/	446
26.3.1.1.4	Vowel /æ/ <ü>	446
26.3.1.2	Consonants	446
26.3.1.2.1	Laryngeal values	446
26.3.1.2.2	Emergence of word-initial /j/ <p>	446
26.3.2	Sound changes	447
26.3.2.1	Monophthonal vowel changes	447
26.3.2.1.1	Classical Armenian /e/	447
26.3.2.1.2	Classical Armenian /e/ <n>	447
26.3.2.2	Diphthonal vowel changes	447
26.3.2.2.1	Classical Armenian /qi/ <ωj>	447
26.3.2.2.2	Classical Armenian /iu/ <h>	448

26.3.2.2.3	Classical Armenian /oi/ <nj>	448
26.3.2.3	Consonant changes	448
26.3.2.3.1	Weakening of stops to glides	448
26.3.2.3.2	Classical Armenian /h/ <h> to /f/ <ɸ>	449
26.3.2.3.3	Consonant cluster lenition	449
26.3.2.4	Subdialectal changes in Pirknik	450
26.3.2.4.1	Classical Armenian /e/ <t>	450
26.3.2.4.2	Classical Armenian /o/ <n>	450
26.4	Morphology	450
26.4.1	Noun inflection or declension	450
26.4.2	Pronoun inflection or declension	451
26.4.3	Verb inflection or conjugation	451
26.4.3.1	Mobile indicative marking	451
26.4.3.2	Progressive marking	452
26.4.3.3	Mobile future marking	452
26.4.3.4	Archaism in the past plural suffix	453
26.4.3.5	Theme vowel and auxiliary changes	453
26.5	Text samples	454
26.5.1	Գրվածք չափորվիր	454
26.5.2	Փեսա Ղազար	456
27	Evdokia	457
27.1	Background, literature, and subdialects	457
27.2	Phonology	457
27.2.1	Segment inventory	457
27.2.2	Sound changes	458
27.2.2.1	Monophthong vowel changes	458
27.2.2.1.1	Classical Armenian /e/ <t>	458
27.2.2.1.2	Classical Armenian /o/ <n>	458
27.2.2.2	Diphthongal vowel changes	459
27.2.2.2.1	Classical Armenian /ai/ <uj>	459
27.2.2.2.2	Classical Armenian /oi/ <nj>	459
27.2.2.2.3	Classical Armenian /iu/ <hl>	459
27.2.2.3	Consonant changes	459
27.2.2.3.1	Laryngeal changes	459
27.2.2.3.2	Consonant deletion around sonorants	459
27.3	Morphology	460
27.3.1	Verb inflection or conjugation	460
27.3.1.1	Theme vowel changes	460
27.3.1.2	Progressive marker /gor/ <կոր>	460
27.3.1.3	Future marking with /bidi/ <բիդի>	461
27.3.1.4	Interrogative marking with /mə/ <մը>	462
27.4	Text samples	463
27.4.1	Evdokia	463
27.4.2	Merzifon subdialect	465
28	Smyrna	467
28.1	Background	467
28.2	Text samples	467
29	Nicomedia	469
29.1	Background, subdialects, and literature	469

29.2 Phonology	470
29.2.1 Segment inventory	470
29.2.2 Sound changes	470
29.2.2.1 Vowel changes	470
29.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ω>	470
29.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <τ>	471
29.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <ν>	471
29.2.2.1.4 Other vowel changes	471
29.2.2.2 Consonant changes: cluster reduction	472
29.2.2.2.1 Lenition of /g/ <ϙ> to a glide /j/ <ϳ>	472
29.2.2.2.2 Deletion of other stops	472
29.2.2.2.3 Deaffrication of affricates	473
29.2.2.2.4 Deletion of nasals	473
29.2.2.2.5 Voicing assimilation in deaffrication	473
29.3 Morphology	474
29.3.1 Verb inflection or conjugation	474
29.3.1.1 Indicative present and past imperfective	474
29.3.1.2 Progressive marking	475
29.3.1.3 Past perfective or aorist	475
29.3.1.4 Other tenses	476
29.4 Miscellaneous	477
29.4.1 Subdialectal variation on the progressive	477
29.4.2 Prosody	477
29.5 Text samples	477
29.5.1 Aslanbag subdialect	478
29.5.2 Bardızağ	478
29.5.3 Ovacık	479
29.5.4 Adapazar	480
29.5.5 Benli	481
30 Istanbul	483
30.1 Background	483
30.2 Phonology	483
30.2.1 Segment inventory	483
30.2.1.1 Vowels	483
30.2.1.2 Consonants	484
30.2.2 Sound changes	484
30.2.2.1 Monophthong vowel changes	484
30.2.2.2 Diphthongal vowel changes	485
30.2.2.3 Consonant changes	485
30.2.2.3.1 Laryngeal changes	485
30.2.2.3.2 Word-initial uvular fricatives	485
30.3 Morphology	486
30.3.1 Noun inflection or declension	486
30.3.2 Pronoun inflection or declension	487
30.3.3 Verb inflection or conjugation	488
30.3.3.1 Subjunctive present and past	488
30.3.3.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative, progressive, and future	488
30.3.3.3 Present perfect and past perfect	489
30.3.3.4 Past perfective or aorist	490
30.3.3.5 Imperative and prohibitive	490
30.3.3.6 Non-finite forms	491

30.3.3.7	Other complex tenses	491
30.4	Literature	498
30.5	Text samples	498
31	Rodosto	501
31.1	Background and literature	501
31.2	Phonology	501
31.2.1	Sound changes	501
31.2.1.1	Consonant changes	501
31.2.1.1.1	Laryngeal changes	501
31.2.1.2	Monophthong vowel changes	503
31.2.1.2.1	Classical Armenian /e/ <տ>	503
31.2.1.2.2	Classical Armenian /o/ <ն>	503
31.2.1.3	Diphthongal vowel changes	503
31.3	Morphology	503
31.3.1	Noun inflection or declension	503
31.3.2	Numeral formation	503
31.3.3	Pronoun inflection or declension	504
31.3.4	Verb inflection or conjugation	505
31.3.4.1	Theme vowel changes	505
31.3.4.2	Progressive marking with /gor, go, or/ <զօն, զօ, օր>	505
31.3.4.3	Archaism in the past plural suffix	505
31.3.4.4	Future marking	505
31.4	Text samples	507
31.4.1	Sample 1	507
31.4.2	Sample 2	507
31.4.3	Malkara	508
32	Crimea	509
32.1	Background	509
32.2	Phonology	509
32.2.1	Segment inventory	509
32.2.2	Sound changes: Lenition of Classical /r/ <ր>	509
32.3	Morphology	510
32.3.1	Pronoun inflection or declension	510
32.3.2	Numerals	511
32.3.3	Verb inflection or conjugation	512
32.3.3.1	Morphological properties	512
32.3.3.1.1	Indicative marking	512
32.3.3.1.2	Theme vowel changes	512
32.3.3.1.3	Class of the causative	512
32.3.3.2	General paradigm	513
32.3.3.2.1	Subjunctive present and past	513
32.3.3.2.2	Tenses built from the subjunctive: Indicative and future	514
32.3.3.2.3	Present perfect and past perfect	514
32.3.3.2.4	Past perfective or aorist	515
32.3.3.2.5	Imperative and prohibitive	515
32.3.3.2.6	Non-finite forms	516
32.4	Literature	516
32.5	Text samples	516
32.5.1	New Nakhichevan	516
32.5.2	Crimea	517

33 Austro-Hungary	521
33.1 Background	521
33.2 Phonology	521
33.2.1 Segment inventory	521
33.2.1.1 Monophthong vowels	521
33.2.1.2 Diphthongal vowels	521
33.2.1.3 Consonants	522
33.3 Morphology	522
33.3.1 Noun inflection or declension	522
33.3.2 Numerals	523
33.3.3 Pronoun inflection or declension	523
33.3.4 Verb inflection or conjugation	524
33.3.4.1 Indicative present and past imperfective	524
33.3.4.2 Future marking	525
33.3.4.3 Replacing the past perfective with the present perfect	525
33.4 Literature	526
33.5 Text samples	527
33.5.1 Suceava dialect	527
33.5.1.1 Sample	527
33.5.1.2 Words	530
33.5.2 Gherla or Armenopolis from Hungary	531
V The /e/ <է> branch	533
34 Maragha	537
34.1 Background	537
34.2 Phonology	537
34.2.1 Segment inventory	537
34.2.2 Sound changes	538
34.2.2.1 Monophthong vowel changes	538
34.2.2.1.1 Classical Armenian /ɑ/ <ա>	538
34.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <է>	538
34.2.2.1.3 Classical Armenian /i/ <ի>	538
34.2.2.1.4 Classical Armenian /o/ <ո>	539
34.2.2.1.5 Classical Armenian /u/ <ու>	539
34.2.2.2 Diphthongal vowel changes	539
34.2.2.2.1 Classical Armenian /aj/ <այ>	539
34.2.2.2.2 Classical Armenian /iu/ <իւ>	539
34.2.2.2.3 Classical Armenian /oi/ <օի>	540
34.2.2.3 Consonant changes	540
34.3 Morphology	540
34.3.1 Noun inflection or declension	540
34.3.1.1 Vowel harmony	540
34.3.1.2 Plural and case marking	540
34.3.2 Verb inflection or conjugation	541
34.3.2.1 Overview of changes	541
34.3.2.2 General paradigm	542
34.3.2.2.1 Indicative present and past imperfective	542
34.3.2.2.2 Present perfect and past perfect	542
34.3.2.2.3 Complex future tense	543
34.3.2.2.4 Past perfective or aorist	544

34.3.2.2.5	Subjunctive present and past	544
34.3.2.2.6	Tenses built from the subjunctive: Future	545
34.3.2.2.7	Imperative and prohibitive	545
34.3.2.2.8	Non-finite forms	546
34.4	Subdialects	546
34.4.1	Urmia	546
34.4.1.1	Morphological differences	546
34.4.1.2	Object clitics	546
34.5	Text samples	547
34.5.1	Maragha: Խառնիս իլսւն սիշան	547
34.5.2	Urmia subdialect	548
34.5.2.1	Ikiaghach village	548
34.5.2.2	Isalu village	548
35	Khoy	551
35.1	Background	551
35.2	Text samples	551
36	Artvin	553
36.1	Background	553
36.2	Phonology	553
36.2.1	Overview	553
36.2.2	Sound changes	554
36.2.2.1	Classical Armenian /ɑj/ <ωj>	554
36.2.2.2	Loss of rhotic in some words	554
36.2.2.3	Loss of initial /v/ in ‘on’	554
36.2.2.4	Retention of the sound /h/ <h>	554
36.3	Morphology	555
36.3.1	Noun inflection or declension	555
36.3.2	Verb inflection or conjugation	555
36.3.2.1	Periphrasis in the indicative	555
36.3.2.2	Future marking	556
36.3.2.3	Theme vowel changes	557
36.3.2.4	Imperative	558
36.4	Text samples	558
VI	Adjarian’s end matter	559
37	Placenames and maps	561
37.1	List of placenames from Adjarian’s endmatter	561
37.2	List of placenames that Adjarian did not list	579
37.3	Dialectological maps	580

Part I

Introduction to the translation

Chapter 1

Introduction to the translation

1.1 Introduction

Armenian is an Indo-European language. Its oldest attested form is Classical Armenian (CA). The modern language is conventionally described as having two standardized variants: Standard Western Armenian (SWA or WA) and Standard Eastern Armenian (SEA or EA). Alongside these two varieties, there are countless non-standard dialects, many of which were made extinct because of the Armenian Genocide.

This book is an English translation of a monograph originally written in Armenian by Hrachia Adjarian (Աճառեան 1911): “Հայ Բարբառագիտութիւն” or “Armenian dialectology”. The original monograph consisted of descriptions of 31 non-standard Armenian varieties. Some descriptions are rather lengthy, while some are short. Of course, more non-standard varieties exist that weren’t described in this monograph. (Greppin & Khachaturian 1986; Martirosyan 2018, 2019; Dolatian et al. in review).

The present book is both a translation and commentary on this monograph. In the course of translating the original 300-paged book into English, I had to unpack a lot of implicit knowledge that Adjarian was using in order to describe the varieties. For example, Adjarian did not use morpheme boundaries, glosses, nor IPA symbols. He would often just provide data points from a dialect, with a brief prosaic description and with cognates from Classical Armenian. That brief description relied on the reader’s knowledge of Standard Armenian (and sometimes Classical Armenian) in order to deduce the linguistic structure of the non-standard dialect. In order to unpack this implicit information, the end result was a 500-paged translation, with glossing, translation, and morpheme segmentation.

The current introductory is written by myself, the translator. The rest of this book is my translation of Adjarian’s writing. At times, I have to provide commentary and interrupt Adjarian’s prose. To prevent ambiguity, I wrote my interruptions in the following format:

HD: This is an interruption by the translator, Hossep Dolatian.

To maximize the recoverability of information during the translation, I provide the page numbers from Adjarian’s original monograph.

The rest of this chapter provides basic information on Armenian (§1.2), my transcription system (§1.3), and my translation conventions (§1.4).

1.2 Armenian: Dialectology, state, and linguists

This section provides basic information on what is the Armenian language. This section is geared to summarize basic diachronic and synchronic facets of the Armenian language in terms of how we categorize different Armenian varieties. I first explain the history of the language (§1.2.1). I then focus on the nature of the two standardized modern varieties (§1.2.1), the non-standardized varieties (§1.2.3), and the classification or genetic relationship across varieties (§1.2.4).

1.2.1 What is Armenian

As stated, Classical Armenian is the oldest attested Armenian variety (circa the 5th century CE).¹ In contrast, Modern Armenian is conventionally described as having two standardized variants: Standard Western Armenian (SWA or WA) and Standard Eastern Armenian (SEA or EA). These two variants are often also called just Western Armenian and Eastern Armenian.

Between the ancient centuries of Classical Armenian and the modern century of Standard Western/Eastern Armenian, there are many holes. We know that there was a stage of Middle Armenian during the medieval period. However, Middle Armenian is less described or studied than either the Classical or Modern forms (Karst 1901).

By sometime in the 18th century, ethnic Armenians spoke a variety of languages. As Adjarian describes in §4, some groups of Armenians spoke only non-Armenian languages like Turkish. Other groups had developed their own individual Armenian varieties. Thus the Armenians of Smyrna (in modern Turkey) spoke Smyrna Armenian, while the Armenians of Julfa (in modern Iran) spoke Julfa Armenian, and so on. These different language varieties had enough structural differences to treat them as different linguistic objects.

Just as there are two geographically-defined modern standard forms (Western Armenian and Eastern Armenian), these region-specific dialects are conventionally divided into two branches. Some dialects like Smyrna belong to the Western branch (and are more similar to Western Armenian than to Eastern Armenian). While some dialects like Karabakh/Artsakh belong to the Eastern branch.

Alongside these region-specific varieties of Armenian, the early modern period (17/18th centuries) showed the rise of an Armenian lingua franca among Armenians (Parnassian 1985; Donabédian 2018). This lingua franca or koine was Civil Armenian (Ashkharhabar or Աշխարհաբար [aʃxarhabar, aʃxarapʰar]). It is often seen as some sort of amalgamation of various linguistic features from different regions. This lingua franca developed in two sets of cultural centers: Istanbul in the West, and Yerevan and Tbilisi (Tiflis) in the East.

The outcome of Civil Armenian was establishing two separate standardized Armenian varieties: Standard Western Armenian (SWA) and Standard Eastern Armenian (SEA). The two dialects are often treated as developed from Istanbul Armenian and Yerevan Armenian via a process of standardizing the lexicon, removing recent Turkic borrowings, and incorporating common dialectal features. For example, Manoukian (2022) tracks the development of SWA within publishing houses in the Ottoman Empire in the 19th century. She describes how the translators developed a ‘purified vernacular’ language that removed Turkish words, and replaced them with Classical Armenian words or calques.

However, there are non-trivial structural differences between the non-standard sources and the standardized derivatives (Sayeed & Vaux 2017). These differences make it difficult to be sure of the exact genetic relation between Istanbul Armenian and SWA, and between Yerevan Armenian and SEA. For example, there are structural differences between SWA and the Istanbul Armenian of 1911 (§30), and these differences make it unclear whether SWA is a simplified descendant of Istanbul vs. a sister dialect (Sayeed & Vaux 2017:1148). We talk about some of these differences in the next section.

In terms of what we know about the linguistic situation of Armenians in the 19th century, we owe a great debt to

¹To clarify, CA was first attested in the 5th century in written form in a Bible translation. Before this initial attestation, we don't know what was the linguistic situation for Armenians. It is often assumed that were a stage of Proto-Armenian between Proto-Indo-European and Classical Armenian.

Hratchia Adjarian. Within Armenian linguistics, a pioneering researcher was Hratchia Adjarian (Armenian: Հրաչեայ Աճարեան, reformed spelling; also transliterated as Acharian). He was born in modern Istanbul in 1876, and undertook an education in linguistics in France. In French, his two most groundbreaking works was Adjarian (1899) where he developed an experimental procedure for Armenian consonant acoustics, and discovering an early form of voice onset time (Braun 2013). His second major was Adjarian (1909) “Classification des dialectes arméniens” (“Classification of Armenian Dialects”) where he catalogued, described, and classified a set of Armenian varieties. This French monograph was then the basis for a larger work in Armenian (Աճարեան 1911): “Հայ Բարբառագիտութիւն” or “Armenian dialectology”. These manuscripts provide some of the few detailed microscopes into the linguistic reality of early modern Armenians.

Thus, by the time of Adjarian’s monograph in 1911, there were a large number of living forms of Armenian: SEA, SWA, Istanbul Armenian, Yerevan Armenian, and a host of other area-specific Armenian varieties. Unfortunately, since 1911, the linguistic landscape of Armenian populations has significantly changed. The vast majority of non-standard dialects are now extinct or moribund. Some dialects were made extinct because of the Armenian Genocide (Կատվայան 2015); Smyrna is a potential example (Vaux 2012). Some of these dialects survived the Genocide, but its speakers underwent language shift to one of the standard varieties. For example, the Shamakhi dialect was spoken in Shamakhi in modern-day Azerbaijan. But because of Azerbaijani persecution, the Armenian populace of Shamakhi has been migrating to Armenia, and the community has been undergoing language shift to SEA (Vlasyan 2019).

In contrast, it is relatively rare to find Armenian communities that still speak a non-standardized dialect. Many are endangered, but there are still pockets of Armenian communities that speak and transmit these non-standard dialects. Because of various wars in the 19th-20th centuries and the Armenian Genocide, various dialect communities have settled in the modern Republic of Armenia and Georgia (Hodgson 2019:§2.2.2). These communities are in continuous pressure from SEA, but they some of them are currently viable (Hodgson, p.c.). In Georgia and Abkhazia, there large communities of Karin/Erzurum and Hamshen speakers, and their langauge maaintenance also seems viable (Bezrukov 2022). A very viable community is the Armenian community in Tehran, Iran, who have developed and maintained their own dialect of Tehrani Iranian Armenian (Dolatian et al. in review), which is surprisingly absent from Adjarian’s work. One could argue that some of the traditional dialects of Cilicia (§22) and Syria (§23) are still spoken in a handful of villages in the Middle East (Kessab, Anjar, Vaqif). But the communities are small and caught in dangerous circumstances (such as the Syrian war); thus they may be considered endangered.

The present monograph is an attempt to preserve information on many of these lost languages. The above is a basic conventional summary of how Armenian varieties work. But there are some points of nuance that we should clarify. The next sections discuss these points.

1.2.2 What is Standard Armenian?

The term ‘standard’ in the name ‘Standard Western Armenian’ does not denote a literary variety that’s limited to books and formal speech. For the majority of Western Armenians who speak some Armenian variety, that variety is Standard Western Armenian. Similarly, Standard Eastern Armenian is the native language of the majority of Eastern Armenians. The confusing use of the term ‘standard’ is caused by patterns of language shift and dialect leveling among Armenians.

For example, in 1911, the year that the Adjarian monograph was published, the Armenians of Istanbul spoke a specific variety of Armenian called Istanbul Armenian. This variety is documented in this book in chapter §30 and also later by Adjarian in a separate (Աճարյան 1941). The variety of Istanbul Armenian in 1911 (and its 1941 followup) is not identical to SWA. The following are some subtle differences that I’ve noticed.

- (1) Differences between SWA and Istanbul Armenian
  - a. The word for ‘father’ is [hajr] <հայր> in SWA; but Adjarian describes the Istanbul form as [har] <հար> (§30.2.2.2).
  - b. The reflex of the Classical Armenian sound /dʒ/ <ձ> in Istanbul is /dʒ/ <ձ>, while its reflex in SWA is /tʂ/ <շ> (§30.2.2.3.1). For example, the word ‘snow’ <ձիւն> is /dʒiun/ in CA, /dʒun/ in Istanbul, but /tʂyn/

in SWA (Table 30.3). Adjarian himself notes this contrast in §30.2.1.1.

- c. The reflex of the Classical nominalizer <ութիւն> /-utʰiyn/ ‘-ation’ is /-utʰyn/ in SWA, but /-utʰin/ in Istanbul (§30.3.1).
- d. The causative suffix is /-tsʰənel/ <ցլւէլ> in SWA but /-tsʰunel/ in Istanbul. For example, ‘to make live’ is /abre-tsʰənel/ in SWA (ապրեցլւէլ) but /abre-tsʰunel/ in Istanbul (աբրեցնուել) (Աճառյան 1941:140).

Although Adjarian does not discuss the sociolinguistic situation of this community in depth, we suspect that this variety was acquired by Armenian children at home. At school, they would learn Standard Western Armenian, so that they could read, write, and engage with other Armenian communities as a lingua franca.

Since 1911 however, the Istanbul community has shifted from using the Istanbul dialect to using SWA. As a member of the Istanbul Armenian community, Tabita Toparlak reports that the dialect described by Adjarian has died out. Instead, Armenian-speaking families have shifted to using SWA at home.

A similar situation is described for SEA and Yerevan. In the time of Adjarian 1911, the dialect of Yerevan had a distinctive feature of penultimate stress (§6.2.3). In contrast, SEA has final stress. But in the decades since, the community in Yerevan has shifted towards using SEA and not the old Yerevan dialect. A native of this city (Vahagn Petrosyan) reports the following:

[The] “Yerevan dialect” is a historical label. Currently Yerevan speaks a colloquial version of Standard Eastern Armenian.

I have heard the features described for this dialect in the speech of some Yerevan residents. For me the speech is associated with the [lower classes]. I don’t know if these people are recent migrants from villages of the Ararat dialect areas or if they are the remnants of the original Yerevan dialect speakers. In any case, an average person certainly does not grow up speaking like that. I am from Yerevan and I speak normally.

Thus, the majority of the dialects in Adjarian 1911 are likely extinct, due to either genocide or language shift. For the standard varieties (SWA and SEA), these are not fossilized variants restricted to books. They are the native language of most Armenian-speaking children and adults. They are not simplified forms or daughters of past Armenian varieties (Istanbul or Yerevan), but they’re own distinct Armenian varieties that are natively acquired and used.²

Of course, like any spoken language, SWA has both informal and formal registers. The informal register is acquired at home, while the formal register is taught at schools or acquired via formal interactions. The two registers have minor differences. Some traits of the informal register of SWA is found in various non-standard dialects. For example, informal spoken SWA uses a progressive marker [gor], while formal written SWA bans this marker (Donabédian 2001). The use of [gor] is likewise found across various non-standard Western dialects such as Istanbul. Similarly, SEA has both formal and informal registers. The 3SG auxiliary ‘is’ is pronounced [e] in formal SWA, but pronounced [ə] in informal SEA. The use of an auxiliary [ə] is again found in non-standard Eastern dialects like Yerevan (§6.3.3.3.1). For a sample of other informal vs. formal register differences, see elsewhere (Ղարազյան 1981; Զաքարյան 1981; ?; Sossy Kavassian 1983; Dum-Tragut 2009, Karapetian 2014:ch3).

Thus the presence of the word ‘standard’ in the names ‘Standard Eastern Armenian’ or ‘Standard Western Armenian’ does not indicate prescriptivism, but is due to the history of the emergence of these standardized varieties. Because of this history, names like ‘Standard Western Armenian’ and ‘Western Armenian’ are interchangeable. In my experience, in Armenian linguistics, it is common to add the word ‘standard’ in order to disambiguate terms like ‘Western Armenian’ which could designate either a single variety (Standard Western Armenian) or an entire branch of dialects (Western dialects).

²This situation is similar to the development of Italian. The language developed from Tuscan, and was standardized. The language then became a state language, and spread throughout Italy. As another helpful analog, the situation with SWA/SEA is not like Arabic diglossia. For Arabic, the standard written form (Modern Standard Arabic) is not the home language of any Arabic-speaking household; the home language is instead one of many Arabic dialects like Levantine or Egyptian.

In contrast, the term ‘Standard Western Armenian’ can mean either ‘the formal register of Western Armenian’ or ‘either the formal or informal register of Western Armenian.’ In my case, I grew up in an Armenian speaking household in Lebanon. I acquired the informal register of (‘Standard’) Western Armenian. My idiolect does not correspond to any of the non-standard varieties like Smyrna, Trabzon, or Crimea. I then learned the formal register ‘Standard’ Western Armenian at school.

1.2.3 What is a dialect?

The original Armenian monograph from 1911 was called “Armenian dialectology”, based on an expansion of a French monograph from 1909 called “Classification of Armenian dialects.” This section clarifies the term ‘dialect’.

In linguistics, a common criterion for labeling a language variety as a dialect is mutual intelligibility. Given two language varieties A and B, if a speaker of A can easily understand a speaker of B, then the two varieties are dialects of the same language. Based on this criterion, American English and British English are dialects of English.

For Armenian however, the various varieties are conventionally called ‘dialects’, but they are not mutually intelligible. For example, as a speaker of SWA, I have difficulty fully understanding a spoken SEA sentence due to my limited exposure to spoken SEA. Written SEA is however quite intelligible to me. Thus, I often hear among lay speakers of Armenian that the two dialects are mutually intelligible after significant exposure.

For the non-standard dialects, mutual intelligibility is much weaker. For example, this monograph has text samples for each of the 31 non-standard dialects. I could not translate any of them because I couldn’t understand them. The best I could understand were the Istanbul texts, but I was not confident enough to provide an actual translation, morphological segmentation, or glossing.

Thus based on the criterion of mutually intelligibility, Standard Armenian (SEA and SWA) and the various non-standard varieties (Julfa, Tigranakert, and so on) are mutually unintelligible and not dialects of the same language. Because of mutually unintelligibility, some linguists go so far to use the term ‘Armenoid’ to describe the different Armenian varieties, e.g., that Agulis is an Armenoid language (Vaux 2008) and not an Armenian dialect (§12).

In Armenian studies however, all these language varieties are just called ‘dialects’. The term is used in a non-theoretical stance. I suspect that because all these Armenian varieties are spoken by ethnic Armenians, then the term ‘dialect’ is used to indicate ethnic solidarity. To reduce confusion, I will also use the term ‘dialect’ in this translation, simply because Adjarian himself was using the Armenian word for dialect: [barbar] <բարբար>. In my own commentaries, I will often use the terms ‘dialect’ and ‘variety’ interchangeably.

1.2.4 What are the dialects?

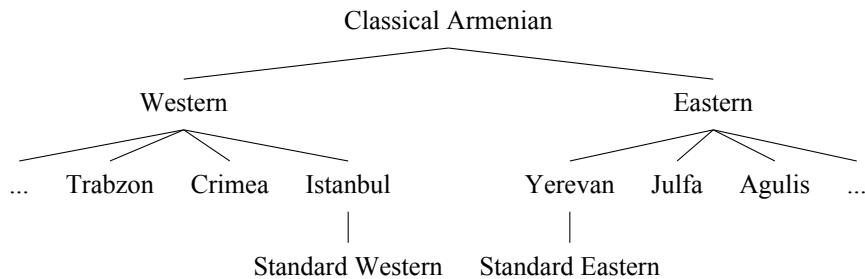
In Armenian dialectology, dialects are commonly divided into two branches: Western and Eastern. We discuss some controversial choices that Adjarian made in his classification.

As said before, Classical Armenian is the oldest attested Armenian variety. Modern Armenian varieties are conventionally divided into groups: Western dialects and Eastern dialects. In general, the division between dialects is based on geographic origin. The division (imperfectly) corresponds to the modern Turkey-Armenia border. Armenian varieties that developed west of this border (in the Ottoman Empire) belong to the Western branch, while varieties that developed to this east of this border (in the Russian/Persian empires) belong to the Eastern branch.

For example, SWA developed in Istanbul, while SEA developed in Tbilisi and Yerevan. SWA and SEA are conventionally treated as standardized offshoots of Istanbul and Yerevan. This basic classification is summarized in Figure 1.1.³

³For easier illustration, I don’t include Middle Armenian here. And as said before, we don’t know with complete certainty whether SWA (SEA) is a descendant of Istanbul (Yerevan) vs. a separate development from multiple dialects or from Civil Armenian. For easier illustration, the figures

Figure 1.1: Conventional and simplified family tree of Armenian

The above simple classification correlates with an important isogloss in Armenian dialectology: the morphemes used to form the indicative present (Table 1.1) (Vaux 1995). In Classical Armenian, the indicative present was formed by adding agreement suffixes directly onto to the verbal stem. The verb stem consists minimally of a root and theme vowel. But in modern SEA and SWA, this simple synthetic construction is instead used for the subjunctive present. To form the indicative present, SWA adds a prefix /gə/ կը before the synthetic form. In contrast, SEA uses a periphrastic or analytic construction. The verb is a non-finite form called the imperfective converb. The verb takes the non-inflecting suffix /-um/, while agreement is on an auxiliary.

Table 1.1: Morphemes used for the indicative present in CEA, SWA, and SEA

	Indicative present 'I like'	
CA	sir-e-m	like-TH-1SG
SWA	gə-sir-e-m	IND-like-TH-1SG
SEA	sir-um e-m	like-IMPF.CVB AUX-1SG

The above parameters (geographical and morphological) are foundational to Armenian dialectology.⁴ These two parameters however have some problems.

For the geographical parameter, the terms ‘Western’ vs. ‘Eastern’ refer to the ultimate geographic origin of some Armenian variety. But as Adjarian describes in §5.1, this geographic parameter can be confusing when we take into account migration patterns. For example, the dialect of Karin (§13) is a Western dialect that historically developed in what is now modern Erzurum (in modern eastern Turkey). But during the 19th century and after the Armenian Genocide, the Armenian community of Erzurum had migrated to what is now modern Armenia and Georgia. That is, this Western community moved from west of the Turkey-Armenia border to the east of this border. For Karin, it is thus somewhat confusing to call this dialect a Western dialect, even though it is geographically spoken on the east of the relevant geographic border.

Because of the above geographical problems, Adjarian argued that descriptions like ‘Western’ vs ‘Eastern’ branches should be replaced with terms based on isoglosses. The most obvious isogloss for Adjarian was the morphology of the indicative present. He specifically argued that ‘Western’ dialects (like SWA) belong to the /kə/ կը branch, while ‘Eastern’ dialects (like SEA) belong to the /um/ սմ branch.⁵

In addition to replacing geographic descriptions with morphological ones, Adjarian also argued that some dialects belong to a third separate branch. This branch is called the /el/ ել branch and includes dialects like Maragha (§34). For

in this section treat the standard dialects as descendants.

⁴Other major and theoretically-interesting parameters of variation are also attested, such as voice onset time or voicing differences (Vaux 1998:§1.1.1; Baronian 2017), vowel harmony (Vaux 1998), stress (DeLisi 2018), mobile affixes or ambifixes (Bezrukov & Dolatian 2020; Bezrukov 2022), auxiliary movement (Comrie 1984; Kahnemuyipour & Megerdoomian 2011, 2017), auxiliary-induced phonosyntactic processes (Dolatian et al. in review), relative clause formation (Hodgson 2019), and so on.

⁵Note that Adjarian used the term /kə/ branch instead of /gə/ branch. Although the indicative prefix is /gə/ in SWA, this prefix is spelled կը. The ancestor of this prefix is pronounced as /kə/, such as in SEA where this prefix is used to mark the conditional future.

such dialects (§34.3.2.1), the indicative present is formed by adding an auxiliary after the infinitive. The construction is periphrastic, and the surface [el] sequence is actually the theme vowel /-e-/ plus the infinitive suffix /-l/ (122a-ii).

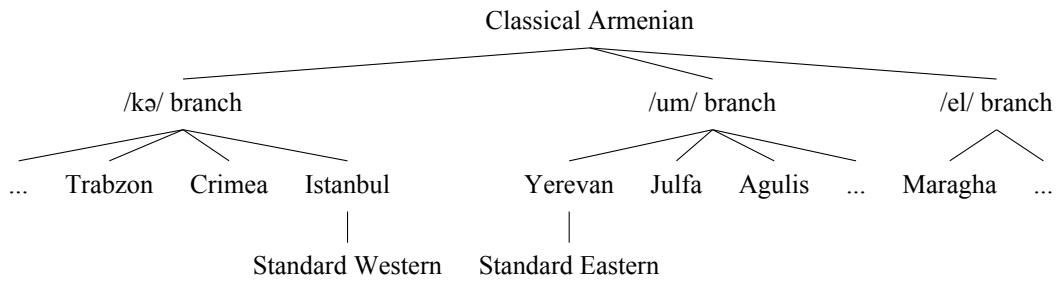
- (2) Maragha (taken from 122a-ii)

yz-e-l-i-m
want-TH-INF-AUX-1SG

'I want.'
h^hlq^hɛ^hl^hh^h

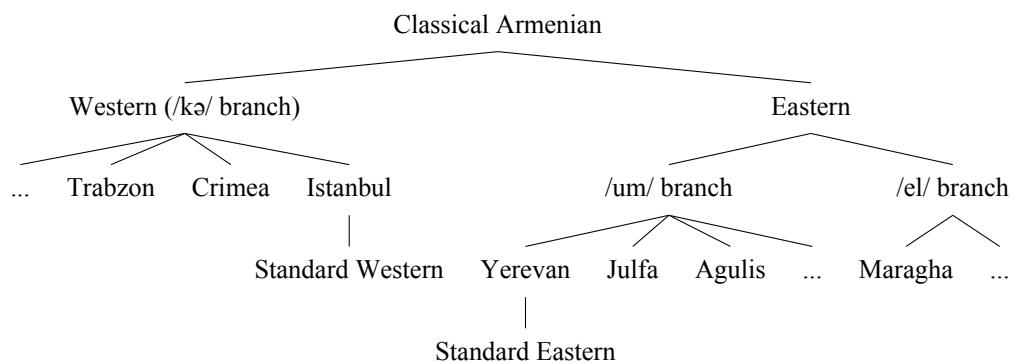
To summarize, Adjarian argues for a more detailed classification, as in Figure 1.2.

Figure 1.2: Expanded family tree of Armenian based on Adjarian's classification

In contrast, in a simpler two-branch classification, the dialects of the /el/ branch would be considered Eastern dialects. First, dialects like Maragha were formed in modern-day Iran and Russia; thus they are geographically east of Turkey. Second, both /um/ branch and /el/ branch dialects utilize morphological periphrasis in forming the indicative present. Thus, varieties like SEA and Maragha share a more abstract isogloss. Figure 1.3 shows a possible family tree by combining both geography and Adjarian's three branches.

Figure 1.3: Family tree of Armenian based on geographic terms and Adjarian's /el/ branch

This book maintains Adjarian's original three-way classification system. I do this so that the translation is faithful to Adjarian's original intentions. However, since 1911, it seems that most dialectological work in the West has not replaced geographic terms with isogloss-based terms.⁶ As for Soviet Armenia and the modern Republic, it seems

⁶I personally think that abandoning geographic terms is unconvincing. Although it is true that some Western dialects like Karin are now spoken east of the Turkey-Armenia border, they still historically developed west of this border. What matters is a dialect's genetic relationships with other dialects, and geography is a major correlate of such genetic connections.

that further dialectological work uncovered more and more sub-branches and groups, that are easier to summarize geographically (Martirosyan 2018:§4 based on Զահոնլյան 1972).

1.3 Phonology of Armenian and our phonological transcription

This section explains the phonological transcriptions that I used in the translation. I explain my transcription system used for the modern standard varieties (§1.3.1), Classical Armenian (§1.3.2), and non-standard dialects (§1.3.3). In brief, I transcribe words in IPA based on the attested pronunciation (SEA/SWA) or their most likely pronunciation (CA). For the non-standard dialects, Adjarian developed his own dialectological notation, for which I provide IPA approximations.

1.3.1 Phonology of Modern Standard Armenian

Modern SEA and SEA are relatively well-studied in terms of their basic phonemic inventory and phonological transcriptions. I discuss nuances of transcribing SEA/SWA consonants (§1.3.1.1), vowels (§1.3.1.2), and stress (§1.3.1.3).

1.3.1.1 Consonant inventory

Table 1.2 provides the consonant inventories for SEA and SWA. Parentheses mark consonants that are present in SEA but not SWA.

Table 1.2: Consonant inventory of SEA and SWA

	Bilabial	Labiodental	Dental	Alveolar	Postalveolar	Palatal	Velar	Uvular	Glottal
Stop	(p) p ^h b		(t) t ^h d				(k) k ^h g		
Affricate			ts (ts ^h) dz			tʃ (tʃ ^h) dʒ			
Nasal	m			n					
Trill				(r)					
Tap				t					
Fricative		f v		s z		tʃ ʒ			
Approximant							χ ʁ		h
							j		

Phonologically, SEA has a three-way laryngeal contrast or voicing contrast among stops and affricates: voiced, voiceless unaspirated, and voiceless aspirated. Classical Armenian (CA) is argued to have had a similar three-way contrast as well. In contrast, SWA has a simpler two-way contrast: phonologically voiced and phonologically voiceless (Table 1.3). Conventionally, the SWA stops and affricates are treated as being voiced vs. voiceless aspirated.

Table 1.3: Three-way laryngeal contrast in SEA but not SWA

	CA	SEA	SWA	
/p/	pɑr	pɑr	‘dance’	պար
/p ^h /	p ^h ak	p ^h ak	‘closed’	փակ
/b/	bad	bad	‘duck’	բադ

However, the phonetic manifestation of the SWA voicing contrast is subject to geographical variation due to language contact (Kelly & Keshishian 2021; Tahtadjan 2021). For example, the SWA-speaking community in Turkey has a voiced vs. voiceless aspirate distinction: D vs. T^h. In contrast, the SWA-speaking community in Lebanon instead

has voiced vs. voiceless unaspirated: D vs. T. For this monograph, because Adjarian's socio-geographic subdialect of SWA had a traditional D-T^h distinction, I transcribe the SWA forms with a traditional D-T^h distinction.

The change from a three-way contrast in CA to a two-way contrast in SWA is a major topic in the diachronic phonology of Armenian. Throughout this translation, Adjarian spends time in describing the consonantal changes for the various non-standard dialects.

What follows in (3) are minor comments on the phonology or phonetics of the consonant inventory, based largely on recent survey-level phonetic work on SEA and SWA (Seyfarth et al. review).

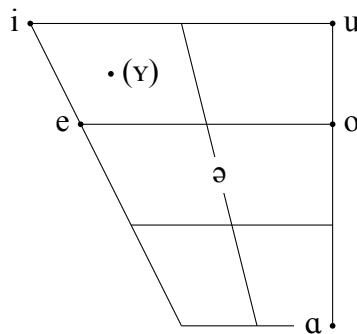
- (3) Minor comments on SEA and SWA consonant inventory

  - a. The coronal stops usually have a dental articulation.
  - b. The dorsal fricatives /χ, ʁ/ are typically described as uvular, but they can have a velar pronunciation.
  - c. SEA has a phonemic trill and tap/flap distinction /ɾ, t̪/, while modern SWA only has a flap /t̪/. However, more archaic registers have a phonemic trill that has been largely lost for most modern communities (Tahtadjian 2020). Adjarian 1911 however says that SWA still has a trill in his time (Table 2.2).
  - d. Both dialects have an allophonic sound [ŋ]. This velar nasal is used when a nasal /n/ precedes a velar stop, i.e., there is velar place assimilation. For SEA and SWA, I transcribe the velar stop. For example, the word /menkʰ/ 'we' <menkup> is pronounced [meŋkʰ] in SEA/SWA.

1.3.1.2 Vowel inventory

Table 1.4 provides the vowel inventories of SWA and SEA. Parentheses mark vowels that are present in SWA but not SEA.

Figure 1.4: Vowel inventory of SEA and SWA

In general, the SWA sound /y/ corresponds to an SEA /ju/ sequence. Some SWA loanwords have a vowel /œ/, but this vowel is quite marginal and found in only a handful of loanwords.

The midvowels are sometimes transcribed as lax /ɛ, ɔ/ in the phonological literature (Vaux 1998). But more recent phonetic work suggests that these vowels don't have an open-mid articulatory/acoustic target, but are instead close-mid /e, o/ (Toparlak 2019; Seyfarth et al. review).⁷

⁷For my own SWA ears, I cannot perceive the difference between [e, ε], suggesting that Armenian has a generic articulatory target for front midvowel.

1.3.1.3 Stress

SWA and SEA generally have final stress. If the last syllable has a non-schwa vowel, that vowel has stress (4a). But if the last syllable has a schwa, while the penultimate syllable has a non schwa, then the penultimate syllable gets stress (4a).

(4) SEA

- a. kapík
monkey
‘monkey’
կապիկ
- b. kapík-ə
monkey-DEF
‘the monkey’
կապիկը

There are some morphological exceptions to final stress. In early SWA, the suffix sequence /-e-i/ (TH-PST) in the imperfective past gets regular final stress. But in most modern SWA communities, this suffix sequence gets penultimate stress. I seems that in Adjarian’s time, this change didn’t take place yet. So I transcribe this SWA suffix sequence with final stress in this monograph.

1.3.2 Classical Armenian pronunciations and phonology

Classical Armenian or CA is the oldest attested variety of Armenian. The earliest written records are from the fifth century. It is a dead language, so we don’t know its exact pronunciation, but we do have suggestive evidence (§1.3.2.1). I set up my IPA transcription for Classical Armenian for its monophthongal vowels (§1.3.2.2), diphthongal vowels (§1.3.2.3), consonants (§1.3.2.4), epenthetic schwas in consonant clusters (§1.3.2.5), and stress (§1.3.2.6).

1.3.2.1 Approximating the phonology of Classical Armenian

Classical Armenian (CA) is an ancient dead language. We have no access to speakers, recordings, or phonetic analyses of CA. Thus, we will never know exactly what CA sounded like. Instead, we can approximate a probable CA phonology using the following pieces of information:

1. orthography and transliteration conventions
2. traditional pronunciation
3. post-Classical phonological changes

To clarify the above points, Classical Armenian is written using the Armenian script. The script was invented in order to write Classical Armenian. It is thus likely that the orthography is close to the pronunciation of Classical Armenian. The orthography is traditionally transliterated using the Hübschmann-Meillet-Benveniste transliteration system (HMB). Transliteration schemes can be found online, such as Wiktionary.⁸ The transliteration is not a phonological nor phonetic transcription, but it does help us determine approximate IPA symbols for CA.

As for pronunciation, although CA is a dead language, there is a conventional system for how to read CA texts. This system is called ‘traditional pronunciation’. It was formulated sometime after the first written record of CA. An approximate date for this formulation is between the 8th and 12th centuries (Godel 1975:24; Macak 2017:1039). The

⁸https://en.wiktionary.org/wiki/Wiktionary:Armenian_transliteration

formulated conventions indicate a mix of phonological patterns that were attested in CA or that developed later in the post-Classical period.

For this book, I transcribe all CA forms using IPA. I do not use transliteration. The rationale is that transliteration systems by themselves do not unambiguously reflect the most likely phonological form of CA words. In order to understand how the various sound changes from CA to the modern dialects, it is more practical to transcribe both CA and modern Armenian in their phonological form, i.e, by using IPA symbols.⁹

1.3.2.2 Monophthong vowel inventory

Classical Armenian has seven basic monophthong vowels. These vowels are listed in Table 1.4. I provide the native orthographic form, the HBM transliteration, and an approximate IPA symbol.

Table 1.4: Monophthong vowels of Classical Armenian

Orthography	ւ	ւ	ւ	ն	ի	ն	նւ
HBM transliteration	a	e	ē	ə	i	o	u
IPA transcription	ɑ	e	ē	ə	i	o	u

For the IPA transcription of Classical Armenian vowels, I adapt conventional transcriptions from the traditional pronunciation and from the modern standard dialects in the following way.

For the grapheme <ւ>, the modern standard dialects use a low back unrounded vowel /ɑ/. We don't know exactly what the ancient language used. For simplicity and illustration, we assume the Classical low vowel was likewise back. This seems to be an implicit assumption by Adjarian as well, because he later uses a different symbol <ւ> to mark the low front vowel /æ/.

For the front midvowel pair <ւ, ւ>, we don't know the exact phonetic difference in Classical Armenian. The two graphemes are often transliterated as <e> vs. <ē>, and they are argued to have a phonological contrast in terms of tenseness (Thomson 1989:14) or length (Godel 1975:6). Some possible transcriptions /e/ vs. /ē/, or /e/ vs. /e:/.

Within the IPA, the macron $\bar{\cdot}$ indicates tone but philology often uses a macron to indicate long vowels and heavy syllables. This philological tradition is likely the reason why the HBM transliteration uses /ē/. For this translation, I transcribe the two vowels as /e/ vs. /ē/, in keeping with the transliteration. The reason is because we ultimately don't know the actual phonological or phonetic difference between the two vowels. All we need to know is that one vowel (the tense or long ւ) is considered the 'marked' form.

For the midvowels <ն, ն>, the modern standard dialects can range between using low-mid /ɛ, ɔ/ and high-mid /e, o/. Such variation is free variation in my experience. For simplicity, I transcribe them high-mid /e, o/ instead of low-mid /ɛ, ɔ/, contra Macak (2017:1039).

The segments <ն, ի, նւ> and transliterated and traditionally pronounced as /ə, i, u/.

1.3.2.3 Diphthong vowel inventory

In addition to monophthongal vowels, Classical Armenian had nine diphthongs (Table 1.5).

⁹This concern is especially important for cases where the transliteration is utterly confusing from a phonological point of view. For example, the affricate series <ժ, ժ, շ, շ, չ, չ> is conventionally transliterated as <č, c, c', j, ġ, ġ'> but its most likely pronunciation is /dʒ, tʃ, tʃʰ, dʒ̥, tʃ̥, tʃ̥ʰ/. The CA low vowel <ւ> was likely a low back /ɑ/, and developed to SEA /a/, and to dialectal /a, æ/. The CA transliteration is <a>, and such a symbol is a front vowel /a/ in the IPA. The rhotic series <ր, ր> developed to SEA /r, r/, and were likely /r, r/ in CA. But the transliteration as <r, ր> would confuse the non-trill and trilled symbols.

Table 1.5: Diphthong vowels of Classical Armenian

Orthography	այ	աւ	եա	եւ	եայ	եաւ	իւ	ոյ	ուա
HMB transliteration	ay	aw	ea	ew	eay	eaw	iw	oy	ua
IPA transcription	aj	au	ea	eu	ɛaj	ɛau	i <u>u</u>	o <u>i</u>	u <u>a</u>

Orthographically, Classical Armenian diphthongs are made up of a) a vowel plus a glide symbol like <այ> <ay>, b) two vowels like <եա> <ea>, or c) a combination of vowels and glides like <եաւ> <eaw>.

These orthographic sequences like <այ> <ay> were pronounced and phonologically treated as diphthongs like [aj] and not as vowel-glide sequences like [aj]. The evidence is the following. Philological and dialectological work uses the term ‘diphthong’ (Armenian: [jerkbarbar] <ԵՐԿԱՐԵՐԱՆ>, literally ‘two-sounds’ in Classical Armenian). In the modern standard languages, orthographic vowel-glide sequences like <ay> are pronounced as vowel-glides sequences /aj/, and philologists like Adjarian explicitly state that the standard dialects lack diphthongs (§2.7.1.2.3).

As for their IPA values, it is difficult to give a meaningful transcription for Classical diphthongs. I follow Macak (2017) in placing an inverted breve under the less prominent member of the diphthong (= what would correspond to a high vowel). I note the following minor notational differences between my transcription and Macak.

- For <եա>, Macak (2017:1041,1043) suggests /ia/ but I opted for /ɛa/ because it’s more faithful to the orthography.
- For <իւ> <iw>, Macak (2017:1041,1043) notes that this cluster can be pronounced as either /iu/ or /iu/ depending on phonological position. I opt for a uniform /iu/ because Adjarian does not notice such differences.
- For <ոյ>, the traditional pronunciation is /ui/ (Macak 2017:1039). But, the orthography suggests that this digraph was pronounced as /oi/.

For <եայ>, I could not find a pre-established convention so I use /ɛaj/.

There is some ambiguity when the an orthographic diphthong is pre-vocalic like <այա> or <աւա>. The HMB translation is just <aja, awa>. Phonologically, I suspect the offglide would have acted as a consonantal onset /ajə, awə/ and not as a sequence of vowels /aja, awa. I thus transcribe such pre-vocalic diphthongs as vowel-glide sequences. However, note that Adjarian seems to phonologically treat these pre-vocalic forms as still phonologically diphthongs instead of vowel-glide sequences (64).

There are other attested orthographic vowel-vowel sequences such as <ուէ> in <աղուէս> ‘fox’ and <ուի> in <թուիլ> ‘to appear’. For these, the HMB transliteration would be <alues> and <uil>. Their modern SEA pronunciations would use a /v/ in place of the <ու>: /avves, tʰavil/. It’s unclear if historically such orthographic sequences were some type of diphthong too: /d̥lues, tʰd̥uil/. But it is seems that the convention is to treat the digraph <ու> as a non-alternating /u/ (Thomson 1989:15), and allow it to be part of vowel hiatus (Thomson 1989:17). To be safe, I treat such sequences then as vowel hiatus as well: /alu.es, tʰu.il/.¹⁰

Note that Classical grapheme sequence <աւ> /au/ became SEA /o/, and this change encouraged the use of a new letter <օ> in its place. Adjarian often uses the letter <օ> to refer the ancient diphthong. When he does use the letter <օ> in these contexts (such as <մօր> ‘mother.GEN’), I use the transliteration <ō> and the Classical pronunciation /au/: <mōr>, /mauṛ/. I usually opt to use an alternative CA spelling with <աւ>: <մաւր> <mawr> /mauṛ/. I do this so that it’s clearer what were the actual sound changes from Classical Armenian to the modern dialects.

1.3.2.4 Consonant inventory

Classical Armenian had 30 consonants (Table 1.6).

¹⁰It has been suggested that the initial /u/ in vowel hiatus is rendered as [əw] (Kim 2021:13). Thus CA /alues/ ‘fox’ could have been pronounced as [aləwes].

Table 1.6: Consonants of Classical Armenian

Orthography	բ	պ	փ	ն	ն	թ	զ	կ	զ
HMB transliteration	b	p	p'	d	t	t'	g	k	k'
IPA transcription	b	p	p ^h	d	t	t ^h	g	k	k ^h
Orthography	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ
HMB transliteration	j	c	c'	č	č	č	č	č	č
IPA transcription	dž	ts	ts ^h	dʒ	tʃ	tʃ ^h			
Orthography	Վ	Ս	Վ	Վ	Վ	Վ	Վ	Վ	Վ
HMB transliteration	v	s	z	š	ž	x	x	x	x
IPA transcription	v	s	z	ʃ	ʒ	χ	χ	χ	χ
Orthography	Մ	Ն	Ր	Ր	Լ	Ն	Լ	Վ	Յ
HMB transliteration	m	n	r	r̥	l	l̥	l̥	w	y
IPA transcription	m	n	r	r̥	l	l̥	l̥	w	j

For stops and affricates, Classical Armenian had a three-way laryngeal contrast. These contrast is conventionally treated as between voiced, voiceless unaspirated, and voiceless aspirated /b, p, p^h/.

For the fricatives, there are generally uncontroversial. For the back fricative <ւ>, the modern standard dialects show free variation between a velar /x/ vs. uvular /χ/ articulation. The uvular transcription is however more typical. I use the uvular form as the default transcription for Classical Armenian.

For the nasals, there is no controversy. Note that the modern standard dialects have an allophonic velar nasal [ŋ] that's used when an alveolar nasal precedes a velar stop. The Armenian orthography does not mark this in any variety, including Classical Armenian. It is unknown if Classical Armenian likewise had nasal place assimilation before velar stops, but it is likely. To be safe, I don't use a velar nasal [ŋ] for Classical Armenian.

For the rhotics <ր, ր> or <ր, ր̥>, they are pronounced as a flap vs. trill in the modern SEA /ɾ, r/. It's unclear if the <ր> was a flap /ɾ/ or an approximant /ɹ/ in the Classical language (Macak 2017:1040). I opt for a flap /ɾ/. Adjarian himself does not comment on the pronunciation of this rhotic.

For the liquids, the symbol <լ> <լ̥> is pronounced as a simple lateral /l/ in the traditional pronunciation and the modern standard dialects. The symbol <ղ> <ղ̥> is pronounced as a voiced uvular fricative in the modern standard dialects, while it is generally treated as a dark or velar lateral /h/ in Classical Armenian (§2.7.1.2.6, Macak 2016:ch2).

For the sonorants <յ, յ̥>, these are traditionally transliterated as <y, w>. These sounds are the glides /j, w/. However, it is difficult to know when such a letter was pronounced as a glide vs. part of a diphthong (§1.3.2.3).

1.3.2.5 Schwa epenthesis

Classical Armenian has a schwa symbol <պ> /ə/. This vowel is written in some words like /əst/ <պստ> <əst> 'for'. However, it is likely that the sound /ə/ was pronounced in many words but was unwritten in the orthography.

In the modern standard dialects, the orthography has long clusters of consonants (Table 1.7). These clusters are broken up by schwas in pronunciation. A conventional analysis is to treat these schwas as epenthetic (Vaux 1998). The rules for epenthesis are complicated but rule-governed (?:cf.). It is likely that these epenthetic schwas present likewise in Classical Armenian.

Table 1.7: Schwa epenthesis in Classical Armenian and the standard dialects

‘fire’ <krak>	CA kərak	SEA gəraq	SWA gəraq	Կրակ
------------------	-------------	--------------	--------------	------

There are various reasons to assume that Classical Armenian had the same unwritten schwa epenthesis rules as the modern standard dialects. In the traditional pronunciation, it is a convention to pronounce unwritten schwas in exactly the same places as their modern forms (Godel 1975:16; Thomson 1989:116; Macak 2017:1043). Diachronically, some of these unwritten schwas are reflexes of Proto-Indo-European full vowels, that got reduced in Proto-Armenian (Vaux 1998:26). There is no synchronic evidence of an unreduced vowel in the underlying form for these unwritten schwas.

There have been a few attempts at formalizing the rules for pronouncing these unwritten schwas for Classical Armenian (Hammalian 1984; Schwink 1994; Pierce 2007). Pierce (2007) has noted that as a spelling-pronunciation rule, essentially the same schwa epenthesis rules are active for Classical Armenian and for Modern Armenian.

Because of the above facts, I transcribe Classical Armenian with essentially the same epenthetic schwas that the modern standard dialects use. There are some situations where the traditional pronunciation of Classical Armenian sometimes uses an epenthetic schwa while the standard dialects don't. Two such situations are the suffix */-kʰ/* and the prefix */z-/*.

The suffix */-kʰ/* <*զ*> is a nominalizer in SEA and SWA. In the modern language, it does not use schwa epenthesis after stops or two consonants: [part-*kʰ*] 'debt' <*պարզոց*>. But there are ambiguous and contradictory reports that the CA ancestor form (the plural suffix *-kʰ*) does use schwa epenthesis in more contexts than SEA/SWA. For example, Godel 1975:18-19's prose suggests schwa epenthesis applies after a CC cluster [part-ə*kʰ*] or after a stop/affricate. In contrast, Thomson 1989:120's prose suggests no schwa epenthesis after a CC cluster [part-*kʰ*]. Thomson suggests that schwa epenthesis applies only if the */-kʰ/* follows a velar stop. For these limited cases where schwa epenthesis is unclear, I transcribe the CA forms with a question mark: [part-(ə?)*kʰ*].

The prefix */z-/* was an accusative prefix in Classical Armenian. When this prefix is before a consonant, a schwa is added before the prefix: */z-CV/* → [ə*z-CV*] (Thomson 1989:116). This prefix does not have a widely-used surviving reflex in SWA and SEA.

1.3.2.6 Stress

In terms of stress, we don't have direct evidence from Classical sources. However, it is a convention to treat Classical Armenian as having the same basic stress patterns as the modern standard dialects (SEA and SWA), described in §1.3.1.3).

Briefly, stress is on the final non-schwa vowel of the vowel. in SEA an SWA. For Classical Armenian, the same stress applies are assumed to apply (Thomson 1989:15; Macak 2017:1043-4). Evidence for the existence of final stress in pre-modern Armenian is discussed in DeLisi (2018).

1.3.3 Adjarian's dialectological notation

In the original monograph, Adjarian set up his own notation to capture the pronunciation of words from non-standard dialects. He called his system a 'scientific alphabet' (§2.4), and he adapted it from the Armenian script. I converted his notation to IPA, as explained in §1.3.3.1. When re-transcribing his notation, I had to make decisions on matters that Adjarian kept implicit (§1.3.3.2). I sometimes had to diverge from Adjarian's notation because of typographic problems (§1.3.3.3). I discovered that Adjarian had unfortunate inconsistencies in representing diphthongs (§1.3.3.4).

1.3.3.1 IPA approximations

In the original monograph, Adjarian transcribed what he perceived was the pronunciation of the non-standard dialects. He devised his own notation system based off of the Armenian alphabet, by adding additional diacritics or modifying the direction of letters. I call this his dialectological notation.

In this translation, I retained his original dialectological transcriptions and supplied an IPA approximation. Table 1.8

lists all the dialectological symbols that he used, along with my IPA approximation and my prosaic description. The PDF (and source LaTeX) of the translation can be searched for the multiple occurrence of these symbols. Adjarian's prosaic description was helpful in determining their phonetic values.

Table 1.8: Adjarian's dialectological notation and my IPA approximations

Adjarian's notation	IPA approximation	Description
Consonants		
բ	b	voiced bilabial stop
բ՝	b ^h	voiced aspirated bilabial stop
դ	d	voiced coronal (dental) stop
դ՝	d ^h	voiced aspirated coronal (dental) stop
ձ	dz	voiced coronal (dental) affricate
ձ՝	dz ^h	voiced aspirated coronal (dental) affricate
զ	dʒ	voiced postalveolar affricate
զ՝	dʒ ^h	voiced aspirated postalveolar affricate
ֆ	f	voiceless labiodental fricative
գ	g	voiced velar stop
գ՝	g ^h	voiced aspirated velar stop
զյ	gj	palatalized voiced velar stop
հ՝	h	voiceless pharyngeal fricative
հ	h	voiceless glottal fricative
հյ	hj	palatalized voiceless glottal fricative
՚, յ, ՛	h	voiced glottal fricative
յ	j	voiced palatal glide
կ	k	voiceless unaspirated velar stop
կ՝	k ^h	voiceless aspirated velar stop
զյ	k ^{hj}	palatalized voiceless aspirated velar stop
կյ	kj	palatalized voiceless unaspirated velar stop
լ	l	voiced lateral approximant
լ՝	lj	palatalized voiced lateral approximant
մ	m	voiced bilabial nasal
ն	n	voiced coronal (dental) nasal
պ	p	voiceless unaspirated bilabial stop
պ՝	p ^h	voiceless aspirated bilabial stop
դ՝	q	voiceless uvular stop
ռ	r	voiced alveolar trill
ր	r	voiced alveolar flap
ռ՝	r	voiced uvular fricative
ս	s	voiceless alveolar fricative
շ	ʃ	voiceless postalveolar fricative
տ	t	voiceless unaspirated coronal (dental) stop
թ	t ^h	voiceless aspirated coronal (dental) stop
ծ	ts	voiceless unaspirated coronal (dental) affricate
ց	ts ^h	voiceless aspirated coronal (dental) affricate
ճ	tʃ	voiceless unaspirated postalveolar affricate
չ	tʃ ^h	voiceless aspirated postalveolar affricate
վ	v	voiced labiodental fricative
ւ	w	voiced labial-velar glide
զ	z	voiced alveolar fricative
ժ	ʒ	voiced postalveolar fricative

‘	⌚	voiced pharyngeal fricative
ħ	χ	voiceless uvular fricative
Vowels		
m, u̥	æ	low front unrounded vowel
ü̥	ã	nasalized /a/
u	ɑ	low back unrounded vowel
uŋ	ɑ᷑	diphthong of /a/ and (offglide) /ə/
u᷑, u̥	ɑ᷑	diphthong of /a/ and (offglide) /i/
uŋ	ɑ᷑	diphthong of /a/ and (offglide) /u/
ɛ̥ or ɛ̥̥	ɛ	lowered /e/
ɛ̥	e	mid front unrounded vowel
ɛ᷑	ɛ᷑	diphthong of /e/ and (offglide) /i/
ɛ᷑, ɛ̥	ɛ᷑	shortened diphthong of /e/ and (offglide) /i/
ɛ᷑	ej, e᷑	inconsistent between diphthong or vowel-glide
ɛ᷑	eu᷑	diphthong of /e/ and (offglide) /u/
ə᷑	ə	fronted schwa
ə̥᷑	ə	lowered schwa
ə	ə	schwa (mid central vowel)
ə᷑, ə̥᷑	ə᷑	diphthong of /ə/ and (offglide) /i/
h̥	i	high front unrounded vowel
ɛ̥	ie	diphthong of (offglide) /i/ and /e/
ɛ᷑	ieu᷑	triphthong of (offglide) /i/, /e/, and (offglide) /u/
h̥, h̥̥	ii᷑	diphthong of /i/ and (offglide) /i/
ə̥᷑	i᷑	high central unrounded vowel
o	o	mid back rounded vowel
eo	œ	front mid rounded vowel
Tarmenian ՛	œ᷑	diphthong of /œ/ and (offglide) /ə/
eo	œo	perhaps a diphthong of /œ/ and /o/
eoŋ	œu᷑	diphthong of /œ/ and (offglide) /u/
oŋ	o᷑	diphthong of /o/ and (offglide) /ə/
oo	oo	perhaps a long vowel /o/
oŋ	ou᷑	diphthong of /o/ and (offglide) /u/
nŋ	u	high back rounded vowel
nŋ, ŋŋ	u᷑	diphthong of (offglide) /u/ and /a/
nŋ̥	ue	diphthong of (offglide) /u/ and /e/
nŋ̥, nŋ̥̥	ui᷑	diphthong of /u/ and (offglide) /i/
n	uo᷑	diphthong of (offglide) /u/ and /o/
ħŋ	Y	high front rounded vowel

1.3.3.2 Implicit information on assumed phonetic values

During the course of translating Adjarian and re-transcribing his data, I had to make decisions on the exact phonetic value of Adjarian's notation. I noticed that Adjarian would omit some types of information about Armenian phonology and phonetics, whether intentionally (because he implied the information) or because of ignorance (which we can never determine). I discuss my decisions here.

1.3.3.2.1 Typical low vowel <ω> /a/ For the letter <ω>, most traditional transliteration systems use a simpler transcription as <a>. But phonetically, this letter represents a low back unrounded vowel /a/ in modern Standard

Western and Standard Eastern Armenian. Although we don't access to articulatory or acoustic data on the Armenian dialects, we suspect that Adjarian is using <ω> to denote a back unrounded vowel as well for the following reasons.

First, dialectological work often distinguishes a typical vowel <ω> against an atypical fronted form like <ui> /æ/. This suggests that even in 1911, Adjarian perceived <ω> as contrasting against a front <ui> /æ/ by being back.

Second, in the IPA, the letter <a> represents a front vowel too. Thus, if we use both <a, æ>, then it can create a false impression that there's a phonemic contrast between two front vowels <a, æ>, instead of between a front and back vowel <æ, a>.

Third, Adjarian was often sensitive in his perception of subtle acoustic differences. For example, in some dialects, he gives subtle judgments by saying that the low vowel <ω> had a more closed mouth in the dialect of Van (§15.2.2.1.1). This suggests that he himself felt that <ω> represented a back *unrounded* vowel.

However, in our own fieldwork, the dialect of Tehrani Iranian Armenian has a rounded back vowel /ɒ/ due to Persian contact (Dolatian et al. in review). Perceiving this rounding is quite subtle. So it is possible that some of the dialects that Adjarian studied from Iran did in fact use a back rounded form /ɒ/ instead of a back unrounded form /a/. It is impossible to know what was the case 100 years ago.

1.3.3.2.2 Front round vowels For the front round vowels <ɥ, ƃ>, we transcribe them as /y, œ/. These are common realizations for the SWA form of these vowels. Though it's possible that some of the non-standard dialects use /y/ or /ø/.

1.3.3.2.3 Uvular fricatives For the letters <ɥ, ƃ>, modern SWA and SEA use uvular /χ, ʁ/. Though in the translator's experience, velar pronunciations are possible as free variation. Dialectological work does not distinguish velar vs. uvular pronunciations. So although we transcribe these letters consistently as uvular across the dialects, it is possible that they may be more velar in some dialects than others.

1.3.3.2.4 Rhotics For the rhotic letters <ɳ, ɳ>, the modern Standard Eastern pronunciation is a trill-flap distinction /r-r̥/. Modern dialects differ in whether the transcribed <ɳ> letter is truly a flap /ɾ/ vs. an approximant /ɹ, ɻ/. For example, Standard Western and Eastern Armenian use a flap /ɾ/, while Tehrani Iranian Armenian uses an approximant /ɹ/. Dialectologists don't distinguish these flavors of /ɾ/. But to reduce confusion with the trill, we transcribe the trill as /r/, and the non-trill rhotic as /ɾ/.

1.3.3.2.5 Glide epenthesis in vowel hiatus repair In SEA and SWA, the vowel hiatus between the vowels /e/ and /i/ is repaired by either a transitional or full glide /j/ (5). I include this glide in my transcriptions for SWA and SEA.

(5) SWA

/jerkʰ-e-i-n/ → [jerkʰeɪn]
sing-TH-PST-3PL

'(If) they sing.'
Եղանակուն

The Armenian orthography does not mark glide insertion in this context. Adjarian likewise generally doesn't include this glide either in his dialectological notation. Thus, we will come across many dialectal words that are transcribed with vowel hiatus. But I think it's likely that there was a glide in these contexts. For example, we see examples of such apparent vowel hiatus contexts in §7.3.3.1.3. The dialectal form is transcribed with a vowel hiatus sequence [e-i] while the SEA cognate has a glide [ej-i].

1.3.3.2.6 Velar place assimilation SEA and SWA have productive nasal place assimilation before velar stops: /n/ → [ŋ] before /k^h, k, g/ (§1.3.1.1). I transcribe these allophonic velar nasals for the SEA and SWA forms.

It is unknown if CA had an allophonic velar nasal [ŋ]. Adjarian does not acknowledge the existence of velar stops in CA, SEA/SWA, nor the non-standard dialect. We can't know for sure if CA and the non-standard dialects had nasal place assimilation, but it is likely. To maintain a faithful translation, I don't transcribe logically possible velar nasals in the dialects, simply because we don't know for sure if these dialects had allophonic velar nasals.

1.3.3.2.7 Level of abstraction: schwas and voicing assimilation In general, Adjarian's dialectological notation seemed reliably close to a possible surface pronunciation for words. However, I suspect that Adjarian was at times transcribing in a more abstract or broad 'phonemic form' instead of a narrow phonetic form.

My suspicion is because in SWA, there is a productive constraint against having obstruent clusters that have heterogeneous voicing. For example, for the root /ok^hud/ 'utility' <օզնւն>, the derivative 'helpful' is pronounced [okt-agar] <օզնակար>. Adding a suffix causes the root's vowel to disappear, and the newly created obstruent cluster assimilates to being voiceless and unaspirated.

In contrast, Adjarian often has clusters with heterogenous voicing. For example in (93c), Adjarian cites a Hamshen word /koʃ-di/ <կոշդի> that is borrowed from Ottoman Turkish. The suffix that he spelled as [-di] is a Turkish suffix. The modern Turkish form of this word however is <koş-tu> where the suffix has assimilated in voicing, and this is marked in the orthography. In contrast, Adjarian transcribes this suffix in its phonemic form, without voicing assimilation.

For Adjarian's data, it is unknown if words that are transcribed with heterogenous voicing like /koʃdi/ were truly pronounced with such clusters [koʃdi], or if they were pronounced with assimilation [koʃti]. We cannot know for certain how narrow or broad was Adjarian's transcriptions. But my suspicion is that they were rather broad (phonemic).

Another striking tendency for Adjarian was that he often omitted epenthetic schwas. On page 9 from the original translation, Adjarian transcribed the word <վրայ> 'on' as [vra]. But, the typical transcription is [vərɑ] with an epenthetic schwa. Throughout the translation, I often found Adjarian transcribing words with large consonant clusters, that would otherwise require schwa epenthesis in CA and SEA/SWA. I doubt that the relevant dialects lacked schwa epenthesis. It's possible that Adjarian omitted some of these schwas because he either a) perceived them to be too acoustically weak or short to transcribe (= a more narrow transcription), or b) he felt the schwas were too predictable to insert (= a more broad transcription)

1.3.3.2.8 Stress In this translation, I generally do not provide stress markings for CA nor for SWA/SEA. I provide stress markings only in the following situation. Sometimes, Adjarian documents dialectal words and he includes a stress symbol <‐>. He does this for words or dialects that have unexpected penultimate stress. For such situations, I also provide the stress marking for the CA and SEA/SWA cognates, to emphasize the contrast.

1.3.3.3 Typographical problems

While translating the book, I came across Armenian symbols that Adjarian used which I unfortunately could not faithfully replicate. These were symbols that were either absent from Unicode, or which required specialized fonts for me to use. I had to replace these symbols with approximate symbols (6).

- (6) Armenian symbols that I could not replicate easily
  - a. For the low front vowel /æ/, Adjarian used a special symbol <□>. I used the Armenian letter <ւ>. This alternative symbol is also more common in post-Adjarian dialectological work.
  - b. Some diphthongs were written with a superscript form of the letter <j>: <ւ^j, ի^j, ւ^j>. I used a superscript <j>: <ւ^j, ի^j, ւ^j>.

- c. Some diphthongs were written with a superscript form of the letter <հ>: <նւ, ըւ>. I used a superscript <ի>: <նւի, ըւի>.
- d. For a lowered schwa, Adjarian used the upside-down version of the symbol <ը>. I couldn't reproduce this, so I used <ըօ>

1.3.3.4 Diphthong inconsistencies

During the course of the translation, I came across inconsistencies in Adjarian's dialectological notation.

For all dialect chapters before Crimea (§32), Adjarian would have treated the symbols <հւ, իւ, իզ> as /y, ieu, iə/. But then for Crimea (§33.2.1.2), he states these symbols should be read as single diphthongs: /iu, ieu, iə/. This creates a contradiction with his previous use of these symbols.

The symbol sequence <էյ> is likewise ambiguous. For some dialects, he uses this symbol to denote a diphthong /ej/, and he explicitly says the sound is a diphthong (Karabakh: §8.2.1.2, Cilicia: §22.3.1.3). But then for some dialects like Agulis (§12.2.1) and Van (§15.2.1), he states the vowels of these dialects, and does not mention a diphthong /ej/, yet he still provides words with the symbol sequence <էյ>. One can then assume that Adjarian intends for this sequence to be read as /ej/ for these dialects.

I suspect part of this inconsistency for <էյ> is due to typographical errors. For the dialect of Van, Adjarian states the Vozim dialect has a diphthong <է> or <էյ> /ej/. This diphthong is written with a superscript glide. He provides Vozim words that have both the superscript glide and the non-superscript glide: /չելէի/ <չւէլէ> 'mirror' (Table 15.43). For the Vozim past perfective (§15.4.3.3.2.4), he sometimes transcribed a past suffix as /էի/ <է> but other times as /ej/ <էյ>. Thus, I suspect that the ambiguities in Adjarian's use of <էյ> could all be typos for <է>.

1.4 Translation conventions

While translating the monograph, I had to make decisions on how to convey all the implicit and explicit information in Adjarian's prose. Such information ranged from organization (§1.4.1), to morphological segmentation (§1.4.2), his personal writing style (§1.4.3), and his use of data from multiple non-Armenian languages (§1.4.4). I go through this conventions here.

1.4.1 Structuring and explanation

For most of this translation, I tried to maintain Adjarian's original order and way of presenting information. However, there were two issues that I had to solve: section divisioning and specifying diachronic changes.

First, Adjarian usually did not use section divisioning in his dialectal chapters. Thus a dialect chapter would be a single long sequence of pages without any breaks. And in his introductory chapters, Adjarian often used at most one level of section divisioning. To make his content easier to read, organize, and access, I tried to provide extensive subsection division based on various linguistic themes.

Second, oftentimes, Adjarian did not use any special notation to differentiate the Classical pronunciation vs. the modern pronunciations. Oftentimes within the same sentence, he uses the same letters to denote both Classical and Modern pronunciations without using any special terms. For example, he would say "The sound X is Y", and then expect his Armenian-literate readers to infer that X is Classical while Y is modern. He thus leaves it up to the (Armenian-speaking and literate) reader to deduce whenever some letter is designating the ancestor of a sound vs. the actual current pronounced form. For easier reading, I use the abbreviations like CA or MA, and terms like 'Classical' and 'reflex, modern' to disambiguate the text.

1.4.2 Glossing, morpheme segmentation, and representations

For phonological transcriptions in this book, I generally use slashes // to encode Adjarian's transcriptions, and also my own SWA and SEA transcriptions. This is because Adjarian's notation is ambiguously narrow or broad. I often use ◇ to mark orthographic transcriptions, especially in the Armenian script or in Adjarian's dialectological notation.

In very few cases, I use brackets [] when I want to distinguish between a more abstract phonological form in slashes // vs. a more narrow phonetic form in brackets [], such as in the case of allophonic nasal place assimilation. But in general, my use of slashes // does not encode an abstract lexical representation. For example, I show epenthetic schwas in slashes //.

Adjarian sometimes would use the asterisk * to say that a Classical word or ancestor word is reconstructed. I kept his notation.

As for morphology, Adjarian generally did not morphologically segment his dialectal data, nor would he state the meaning of some word or affix. All glossing and segmentation was my own. Adjarian would usually present his data in one of three formats.

The first format is that he would list a dialectal word and then some related non-dialectal word. The non-dialectal word would be from CA, SEA, or SWA, but he usually doesn't state what the non-dialectal word is from. In this situation, I would transcribe the dialectal word, find and transcribe the CA and SWA/SEA cognates, and place them all together. The CA form works to show a likely ancestor for the dialectal word, while the SEA/SWA forms give a sense of the divergence of the dialect's development. To illustrate, see Table 6.5 in the Yerevan chapter.

In a lot of these situations, the non-dialectal form would have been identically written in either CA or SEA/SWA. In a few cases, the forms would be different, such as for 'lentil' in Table 6.5; Adjarian had provided the SEA form <nuw> for this word, but not the CA word. Unless Adjarian stated otherwise, I assumed that the dialectal form had the same meaning as the CA and SEA/SWA forms.

In some cases, Adjarian would provide a non-dialectal inflected form that would have only been found in SEA/SWA, not CA. For those situations, I could only provide a partial picture of what the dialectal forms were. See for example Table 6.46 from the Yerevan chapter. Adjarian provided the dialectal form for 'gathered', but this word didn't have an obvious reflex in CA.

In very few situations, Adjarian provided a non-dialectal form that was neither in CA nor modern SEA/SWA. In those situations, I simply used the cognates that were attested. See for example the word for 'cress' in Karabakh in Table 8.20.

The second format was sentences. Here, Adjarian would provide a dialectal sentence, and a SEA/SWA translation. He would not morphologically segment his sentences. However, the Armenian reader could look at the Armenian translation and figure out the closest morphological connections and segmentations. I glossed and segmented all the sentences to the best of my abilities, by deducing from the SEA/SWA translations and cognates.

The third format was morphological paradigms. Adjarian would usually at most just list a paradigm as a set of cells and some label like 'indicative present'. He usually didn't describe how such words were morphologically constructed. The Armenian reader would then have to deduce the morphological segmentation, by again contrasting against how either SWA or SEA would work to create the indicative present. For such parafigns, I would segment the dialectal forms and provide SEA/SWA forms for easier contrast. I would prosaically explain how the SEA/SWA morphology works, and then use that information to deduce how the dialectal morphology works. For example, see §6.3.3.1 for the Yerevan verbal paradigms.

1.4.3 Terminology and names used by Adjarian

There were minor cases where Adjarian would use an Armenian term that was difficult to translate accurately. One such word was the noun <զաղութ>. This word can be translated in various ways such as ‘colony’ or ‘settlement’. The derived word <զաղթական> can then also be translated as ‘colonizer, settler, migrant, emigre’ and so on.

In general, he would use these two words to describe communities of Armenians who were living in areas outside of Historic Armenia, or communities who migrated across different regions and cities. Throughout this book, I tended to translate these terms as either about ‘settlements’ or about ‘migrant communities’.

Adjarian likewise was somewhat florid in his prose sometimes. He would often use the phrase <հին հայերէն> ‘Old Armenian’ to denote Classical Armenian, instead of the conventional word <գրաբար>. He used the term <նոր հայերէն> ‘New Armenian’ to denote the modern descendants (whether standard or non-standard dialects). The standard language was <գրական> ‘literary’. I didn’t alter Adjarian’s word choices, to maintain faithfulness to his personal style.

A complicated area of translation involved the root <տաճիկ> pronounced /dadžig/ in SWA, and /tatšik/ in SEA. This root can mean a range of related meanings like Turk or Muslim. It’s used in phrases like <տաճկերէն> /dadžgeren/ which is the language of those people (Turkish), <տաճկաստան> /dadžgastan/ which is the country (Turkey), or <տաճկահայ> /dadžgahaj/ which is an Armenian from that area. In Adjarian’s prose, he used this root and its derivatives to refer to the notions of Ottoman Turks, Ottoman Turkish, Ottoman Turkey, and Ottoman Armenians. I thus translated these words as such.¹¹ A related word is <թուրք> /tʰurkʰ/ and <թորերէն> /tʰərkʰeren/ which mean Turk and Turkish.

In some cases, Adjarian would use a linguistic term in somewhat vague ways. The term <պայթուցիկ> is supposed to denote a stop consonant (= a plosive). However, he sometimes would use this word to denote either a stop or affricate. Thus throughout the translation, there are likely sentences where I used the word ‘stop’, but the phrase ‘stop or affricate’ may have captured his intent better. Unfortunately, it’s hard to know what exactly he intended.

A difficult matter to translate was proper names. Adjarian usually wrote people’s name in the Armenian script. I would write the person’s name in the original script that Adjarian used, alongside a romanization. In some cases, the person had an existing or well-known romanized name. For example, the late Armenian philologist <Շահան Զրպես> had a romanized name ‘Jacques Chahan de Cirbied’.

In other cases, I couldn’t find a romanized version of the person’s online. In such cases, I made up my own unofficial romanization based on a simplified HBM transliteration. I would provide the IPA pronunciation in SEA/SWA. To explain why I did this, my Armenian name is <Տօվլետյան> and pronounced in SWA as [dovleθjan]. Its HBM form would be <ՏԵՇՎԼԵՇ‘ՅԱՆ>, but the romanized form that I had used within the Armenian community is <Deovletian>. All the different renditions are different.

In order to show respect to the many deceased (and likely massacred) individuals who worked with Adjarian in his documentation efforts, I wanted to romanize their names in the way that I would expect to see such names in real life and in pronounced forms. For example, I romanized the surname suffix <եան> as <-ian>, because this is how people in real life romanize their names (outside of academic bibliographies), and not as the HBM form <-ean>. For affricates like <շ>, I wouldn’t romanize them using HBM letters like <č> because such symbols aren’t used by Armenians outside of academic publications. I instead used symbols like <ts>. Of course, these romanized forms are ambiguous. But, I provide the original Armenian form anyway. So there is no loss of information.

1.4.4 Translating language examples

In this book, Adjarian would provide linguistic examples from various languages and registers. These languages were the following in (7):

¹¹Because of the genocide, I thought it be insulting to translate the word <տաճկահայ> to ‘Turkish-Armenian’ instead of ‘Ottoman Armenian’.

(7) Languages that Adjarian used

- French
- Italian
- German
- English
- Russian
- Georgian
- Persian
- Arabic
- Ottoman Turkish
- Classical Armenian
- Standard Armenian, often ambiguously whether SEA or SWA

I only speak SWA, English, and Arabic. So when translating these examples, I used the following procedure.

For Romance and Germanic languages, I largely relied on Wiktionary. Adjarian's examples were mostly just word lists so this was feasible. For French, I have some beginner level reading capacity.

For Russian, I cannot read the Cyrillic script. I relied on the help of a Russian speaker (Nikita Bezrukov) to help in the translation.

For Persian and Arabic, I knew the Arabic script so I could use Wiktionary (and my own Arabic knowledge) to translate. Some Persian cases were difficult, so for that I had the help of a speaker (Nazilia Shafiei).

For Georgian, I don't know the script so I relied on two linguists (David Erschler and Thomas Wier) who work on Georgian.

For Ottoman Turkish, Adjarian usually wrote these phrases in Armenian letters. I used a combination of Wiktionary and help from Turkish speakers (Tabita Toparlak and Nazila Shafiei) to translate the Ottoman forms to English and modern Turkish.

For Classical Armenian, I relied on the Calfa dictionary¹² and English Wiktionary. In some cases, Adjarian used a word that he implied was a Classical word but I couldn't track it down. In those situations, he would use the Classical word as a gloss for a dialectal word. I instead used a cognate that was attested in the Classical dictionaries.

For SWA and SEA, I relied mainly on my own native knowledge of SWA. For transcribing SEA forms, I relied on English Wiktionary. The Armenian entries on English Wiktionary are highly moderated by Vahagn Petrosyan. For SEA words whose transcriptions I couldn't find on Wiktionary, I instead asked Petrosyan for help.

---

¹²<https://dictionary.calfa.fr/>

Part II

Introductory chapters by Adjarian

Chapter 2

Introduction by Adjarian

2.1 History of Armenian dialectology

Original page number 1.

The first person who was occupied with Armenian dialectology was the Dutch Armenologist Schröder (Շրուդեր). In his work (Schröder 1711), he provides a singular article where he talks about various Armenian dialects in the Caucasus, and he provides a succinct sample of the Agulis and Julfa dialects. After him comes Jacques Chahan de Cribied (Ջահան Չրիբեան), an Armenian from Evdokia. In his extensive grammar (de Cribied 1823), he dedicates a part to Armenian dialects, about which he provides more information than his predecessor; and he provides a general sketch for a few of these dialects. Third place goes to the doctor Gevorg Akhverdian (Գևորգ Ախվերդյան; *HD: SEA: /gevorkʰ aχverdjan/ or /aχvertʰjan/*). He had such a special love for Armenian dialectology that he first published the provincial songs of Sayat Nova in the Tbilisi dialect (Ախվերդյան 1852), providing an exhaustive introduction, where he studies the Tbilisi dialect with a very skilled and specialist hand. Akhverdian intended to study other dialects as well, but he died too soon, squashing his beautiful prospects.

In 1866, the grammar of the Viennese monk Arsen Aydinian (Ա. Ա. Այտինյան; *HD: SWA: /arsen ajdinjan/*) was published (Այտինյան 1867), wherein the author gave the first general classification of the Armenian dialects, though in very uncertain terms. Aydinian recognized four dialectal branches.

Original page number 2.

1. Russia, Persia, and India
2. Ottoman Armenia (Տաճկահայաստան) and Mesopotamia
3. Asia Minor
4. Austro-Hungary (Transylvania, Artyal or Արտյալ)

The author talks about each of the four branches separately, provides a general description for each, focusing especially on the morphology (ձեւաբանութիւն). He does not consider the phonology (ձայնաբանութիւն).

In the same year, Kerovbe Patkanian (Պատկանյան; *HD: SEA: /kʰerovbe patkanjan/*) published a grammar in German on the Agulis dialect (Patkanoff 1866). This was followed by the Armenian Petermann's study on the Tbilisi dialect (Petermann 1867).

In 1869, Patkanian published his Russian work (Патканов 1869)¹, where he gives a succinct description of eight

¹HD: In the original source, Adjarian used the pre-revolution writing system and called the book: *Изслѣдованіе о диалектахъ армянскаго языка.*

Armenian dialects, based on a handful of written sources. This was followed in 1878 by the same author who published Патканов (1875).² in two volumes: the first volume on New Nakhichevan, and the second on Mush. Both works are extensive.

After Patkanian, there was no work on Armenian dialectology for a long time, until in 1883 when the Agulis linguist S. Sargsiants (Ս. Սարգսյան; *HD: SEA: /sarkʰəsjants/*) published his detailed study on the Agulis dialect Սարգսյան (1883). His work exceeds all previous works, both in its extensiveness and its scientific correctness. In 1886, the Polish Armenianologist Jan Hanusz (Յովհ. Հանուշ) started a study on the Polish-Armenian dialect. He published two volumes, wherein he studies the lexicon and phonology (ծայնաբանութիւն) of Polish-Armenian.³ Because of his death, the remaining parts of his study of the dialect were unfinished.

After Hanusz, the Russian Armenianologist Alexander Thomson (Томсонъ; *HD: modern Russian: Александър Томсон*) published a study on the Akhaltskha dialect in 1887 (Томсон 1887) and the Tbilisi dialect in 1890 (Томсон 1890).

Starting in 1896, Armenian dialectology reached a new momentum, and the number of studies grew day by day. In the same year, the *Azgagrakan Handes* (Ազգագրական Հանդես [Ethnographic Magazine]) was established, under the editorship of Lalayan (Լալայեան; *HD: SEA: /lalajan/*). To this day, the journal continues to provide...

Original page number 3.

... many samples on the provincial or vernacular language. Then in 1896, the Armenianologist Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ-Բեկ; *HD: SWA: /melikʰ tʰavitʰ pʰekʰ/, SEA /davitʰ beg/*) published a succinct study on the Marash dialect, first in Armenian (see ՀԱ 1986) and then in French.⁴ In 1897, Levon Mserian (Լ. Մսերյան; *HD: SWA/SEA: /levon məserjan/, also called Mseriants Մսերյան /məsərjantsʰ/*) published a detailed study on the Mush dialect.⁵ In 1898, 1899, and 1901,⁶ he published his dialectological series on the dialects of Aslanbeg, Suceava, Karabakh, and Van; the latter is in German. Then in 1898, the Բիրկան [Byurakan] ethnographic periodical is established in Istanbul, which continued to exist for three years (1898-1900), providing very many samples on the Armenian dialects of various provinces, many of which were unheard of by then. If Lalayan's Ethnographic Journal had taken Byurakan's trajectory, then Armenian dialectology would have currently been in an envious position. The existence of Byurakan sadly did not last long, showing that we Armenians still do not have the capacity to revive scientific journals.

In 1899, H. Kazandjian (Յ. Գազանճեան 1899) published “*The provincial language of Evdokia*” (Եղոնկիոյ Հայոց գավառաբանութ) in the journal *Handes Amsorya* (Հանդես Ամսօրեա [Monthly Review]). Starting in 1900, the same journal starts publishing the extensive study of the Arapgir dialect by Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ-Բեկ). But unfortunately after a few years, the study halts.

Special attention should be given to the editorship of the *Eminian Azgagrakan Joghovatsou* (Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal]), that was established in the Lazarian Institute in Moscow (Սովորուայի Լազարեան Ճեմարաս) by the will of deceased and skilled Armenianologist M. Emin (Մ. Էմին). To this day, the journal has provided the most respectable volumes of all the dialectological works published so far. By now, it has published seven books, of which five are completely dedicated to Armenian dialects.

Among the less known workers in Armenian dialectology is H. Nazarians (Յ. Նազարեան; *HD: SEA/SWA: /nazarjan-tsʰ/*). In the journal *Ports* (year 5, number 2, page 150-164, Փորձ հանդես; *HD: SEA: /pʰor̩tsʰ handes/*), he published an article called “*About the Armenian dialects*” (Հայոց բարբառների մասին).⁷ He proposed five sections, and called on Armenian folklorists to translate them to the dialect of each village and send them to him...

Original page number 4.

²HD: In the original source, Adjarian used the pre-revolution writing system and called the book: *Матеріали для изученія армянскихъ народчій*.

³HD: Adjarian is referring to a collection by Hanusz, available at the Polono digital library.

⁴HD: Adjarian spells this person's name in various ways. I couldn't find this person's work on Marash. The closest record I found was from a Soviet encyclopedia, but sadly the encyclopedia page doesn't clarify what ՀԱ stands for (probably Հանդես Ամսօրեա [Monthly Review] or another old Armenian periodical).

⁵HD: It seems that Adjarian is referring to (Msérian 1899).

⁶HD: Adjarian is likely referring to this series: *Ամսօրեա* 1897, 1901.

⁷HD: I think this journal is the one listed on Wikipedia. Page 90 of this archived index lists the article by Nazarians.

... The man of course will of course be waiting for a long time for a hopeless endeavor.

Let us remember lastly the German Armenologist Karst, who in his grammar on Cilician (Karst 1901) talks about the Middle period, specifically on Cilician Armenian. But whenever he explains the various words and forms, he always compares the data against the present Armenian dialects.

2.2 Disadvantages of dialectological studies

As can be seen, Armenian dialectology is still not rich. The number of foundational and complete studies is small. Of the published sources, some are lacking in their phonology (ձայնաբանութեան), some in their morphology (ձեւախոսական) And when it comes to the transcription of words, they generally lack scientific accuracy. For example, see what Melik S. Davit-Bek (Մէլիք Ս. Դավիթբէկ) says in his Arapgir grammar (Դավիթբէկ: ՀԱ 1901, page 39):

By the term ‘usual pronunciation’, we mean the Armenian pronunciation, whether it’s from Yerevan, Tbilisi, Karabakh, or Van, Mush, Karin, Diyarbakir, or the Arapgir pronunciation. That is, we don’t accept the so-called Western and Eastern pronunciations. Having studied a large number of the dialects of provinces of Van, Mush, Karin, Kharberd, Sebastia, and Diyarbakir, we have seen that there is no reason to accept such a decisive abyss. The main reason is that the actual populace is the only one that is entrusted with the provincial dialects and the pronunciation, whether in the Araratian provinces or in Lesser Armenia; there is one and only one pronunciation.”⁸

And this person is a linguist.

S. Sarsgian (Ս. Սարգսյան) was also a linguist, whose dialect of Agulis is a choice work. But see what he also says (Part B, page 111):

“In the Agulis dialect, the sound /k/ <կ> is pronounced as hard (կոշտ) in nearly all positions, whether before a vowel or after. But if before the /k/ <կ> there is /i/ <ի> or /e/ <է> or such an /a/ <ա> (Տղ. Ե)⁹, such that the literary form of the word uses /i/ <ի>, then that /k/ <կ> is pronounced as soft (կակուղ) /k/ <կ>.”

But sometimes it happens that a person is confused on how to read such a form...

Original page number 5.

... For example on page 39, line 6, it’s written /manak/ <մանակ> ‘alone’. On the contrary, the literary form of this word has two options: /minak/ <մինակ> or /menak/ <մենակ>. So how should we read this word: /mænæk/ <մանակ> or /mænæki/ <մանակ>? Let’s then be grateful for the French and English orthographies.

It is apparent that in Armenian dialectological studies, even the best are considered incomplete and deficient.

2.3 Program for dialectological studies

In order to have a perfect study in Armenian dialectology, it should contain the following components, besides having brief geographical and statistical information on the studied dialect

⁸HD: It's hard to translate the last few sentences because I couldn't make sense of the original; it was too convoluted.

⁹HD: I don't understand the abbreviation that he uses.

Component A - Phonetics (Զայնախօսութիւն, German: *Phonetik*): This section establishes the sound system of the dialect, meaning what sounds are found in the dialect, the way these sounds are articulated, their uses and number, their origins from either Armenian or from other sounds.

Component B - Phonology (Զայնաբանութիւն, German: *Lautlehre*): This section provides all the rules for sounds in the dialect. One by one, it goes through the Armenian vowels, diphthongs, and consonants (HD: *He* means *Classical Armenian sounds*); these are compared against the dialect. It establishes what Armenian letters or sounds underwent what sound changes in this dialect. Because phonology is the most important branch of linguistics, it is thus necessary that this chapter is detailed, correct, and extensive. Each Armenian sound must be examined on its own in its position, meaning word-initially, word-medially, or word-finally, whether alone or next to a vowel or consonant. Furthermore, the provided examples must be complete, so that we can decide well the strength of the rule and the number of exceptions.

Component C - Morphology (Զեւախօսութիւն, German: *Morphologie*): This is the grammar by the conventional sense of the word. Or more accurately, this is called the etymology of the grammar. In this section, it is necessary to give a detailed examination on the dialect's declensions, conjugations, pronouns, their form alternations, and so on.

Component D - Syntax (<ամաձայնութիւն¹⁰): This is...

Original page number 6.

... an inseparable part of a grammar, which is necessary for every language. But because our dialects have not deviated from the usual agreement of literary language, it's not important to focus heavily on this part.

At the end of every dialectal study, there must be an extensive text sample of the dialect. The text sample shows the syntactic and agreement rules of the dialect, and the use of the rules for the above components. It would be good if the manuscript used conversational data. With this, we can see how a verb is used in different tenses, numbers, and persons.

Such are the required components for a dialectal study, so that a study is considered complete. It is also necessary to examine the circumstances with which the work can be scientifically established as correct and complete.

2.4 Scientific alphabet

For scientific accuracy, the first thing that we need is a scientific alphabet. This is an alphabet that we can use to show all the nuances of all the sounds of the studied dialect. For this goal, European linguistics have devised many and diverse letters for different purposes, such as symbols for lengthening or shortening, open or closed pronunciation, monophthong or diphthong, stressed or unstressed, simple or nasalized, voiced or voiceless, aspirated or unaspirated, and so on. It would be good of course if dialectology took these European symbols. But our nationalist zeal, the poverty of our publishers, and primarily the untrained eye don't allow the use of this desired point. Thus, we need a scientific alphabet that uses the Armenian letters.

Our focus is of course about a scientific alphabet, and it has no link at all with literary and current language orthographies.

For a scientific alphabet, the required conditions are as follows:

1. Each sound must be symbolized by only one symbol.
2. Each symbol must have only one sound.

For example, the sound /tʃʰ/ <չ> is a single sound. Therefore, writing it with two or more letters (Eng. <ch>, French <tch>, ...

¹⁰HD: The Armenian term literally means 'agreement'. But Adjarian is using it in the sense of 'general syntax'.

Original page number 7.

... German <tsch> is against the first condition. The sound /o/ <o> is a single sound too. Writing this sound as <o>, <au>, or <eau> is against the first condition as well. As another example, consider the Armenian letter <j>. Word-initially, this letter pronounced as /h/ <h>, medially as /j/ <y>, and word-finally it's unspoken. This violates the second condition. The scientific alphabet requires that /tʃ/ <չ> is written as one symbol (such as in Armenian or in the European scientific alphabet character <c>), the sound /o/ <o> as just /o/ <o>, and the <j> letter has only one pronunciation (for us /j/), and so on.

It speaks for itself that an un-read letter should not exist.

Now, the 38 letters of Armenian cannot symbolize all dialectal sounds. This is especially because these letters have different pronunciations based on their position in the word, in both the Eastern and Western pronunciation systems. Thus, we need to establish once and for all what sounds they symbolize. This decision must be decisive and stable, used in all places and books.

It is scientifically established that among the two literary languages, it is the Eastern form where the Armenian letters preserve the pronunciations of the fifth century, and the pronunciations agree with the transliteration or transcription of foreign words in Old Armenian. Because of this, our plosive letters should be based on the Eastern pronunciation (Table 2.1).¹¹

Table 2.1: Adjarian's transcriptions for Armenian sounds that vary between Standard Western and Standard Eastern Armenian

Armenian letter	Adjarian's transcription	IPA letter
պ պ փ	b p p'	b p p ^h
զ զ զ	g k k'	g k k ^h
դ տ թ	d t t'	d t t ^h
ձ ծ ց	j c c	ձ ժ ժ ^h
զ ճ չ	j c c	զ ժ ՛չ

Among these, the first column is in the location of the second column for Western. The second column's sounds do not exist in Western.¹² This is hard to explain why. We should emphasize that the Western reader is not deceived by the equivalent transcribed /p, k, t/ sounds and analogous sounds. These European sounds are pronounced stronger than in Armenian, such that the Western Armenian perceives these sounds as /p^h, k^h, t^h, ժ^h, ՛չ^h/ <փ, զ, թ, ց, չ>. However, it is not only strength...

Original page number 8.

... that is perceived, but it is also the absence of voicing (the voicelessness of the sound), which is the equivalent to both the Armenian and the European.

The following letters in Table 2.2 are pronounced the same in Eastern and Western. Thus we don't need to give them special attention.

¹¹HD: *I suspect that in his transcriptions, Adjarian forgot to distinguish the two affricate series, and to distinguish aspiration. It could also have been a typo.*

¹²HD: *To clarify, he means that the letters from the first column are voiceless aspirates in Western Armenian; and that Western Armenian doesn't have voiceless unaspirates.*

Table 2.2: Adjarian's transcriptions for Armenian sounds that don't vary between Standard Western and Standard Eastern Armenian

Armenian letter	Adjarian's transcription	HD: IPA letter
ւ է ղ հ օ	ա ե ա ի օ	ա ե ə ի օ
ֆ ւ ս զ շ	ֆ վ ս զ շ	ֆ վ ս զ ʃ
ժ խ ն հ	ժ խ ն հ	չ չ ն հ
լ մ ն ր ր	լ մ ն ր ր	լ մ ն ր ր

However for the letters <ւ, յ, ն, ւ>, they have a complicated situation. The letter <ւ> is pronounced as /je/ <յե> word-initially, as /e/ word-medially, and it is not found word-finally. But because /je/ is a mixture of sounds, we cannot use one symbol to symbolize it. Similarly, the sound /e/ is already symbolized by the letter <ւ>. We don't need to also represent /e/ by <ւ>. Meaning that the letter <ւ> is additional. Thus we should transcribe such vowels as in Table 2.3.

Table 2.3: Transcribing front mid vowels

	Trad. ortho.	Ref. ortho.	Transcription (SEA)
'yesterday' (standard)	երեկ	երեկ	յերեկ /jerek/
'yesterday' (dialectal)	երեկ	երեկ	երեկ /erek/

As we said, the letter <յ> is pronounced as /h/ word-initially, as /j/ word-medially, and as un-pronounced word-finally. Such diversity is contrary to a scientific alphabet. For the sound /h/, we already have the letter <հ>. We don't need to use the letter <յ> for the same sound. Second, if some letter is unpronounced, then we don't need to write it. Once these two situations are removed, the <յ> letter ends up having only one sound /j/. And thus we read this letter in this way in both the beginning, middle, and end of words (Table 2.4). The use of the letter <յ> for only this sound was also the situation in the fifth century.

Table 2.4: Transcribing the glide /j/

	Trad. ortho.	Ref. ortho.	Transcription (SEA)
N/A			յիս /jis/
'I'	ես	ես	յես /jes/
'Armenian'	հայ	հայ	հայ /haj/
N/A			ալայ /alaj/

The letter <ն> is pronounced as /vo/ word-initially, /o/ word-medially, and is not found word-finally. Because /vo/ is a doubled sound, we shouldn't write it with one letter. For the sound /o/, we already have the letter <օ>, ...

Original page number 9.

... thus the letter <ն> is excessive. The following words are written as in Table 2.5.

Table 2.5: Transcribing front mid vowels

	Trad. ortho.	Ref. ortho.	Transcription (SEA)
N/A			օսկի /oski/
'gold'	ոսկի	ոսկի	վօսկի /voski/

The letter <ւ> is read rightly as /v/. But the difference is that this letter cannot start a word. We can't thus transcribe the word <վրայ> /vra/ 'on' as <լրայ>. The use of the letter <ւ> is unneeded or excessive for the following reasons.

We can't have one sound correspond to two symbols. We can't write the letter <ւ> word-initially. And the letter <ւ> is also used in the diphthongs նւ, հւ/u, յ/.¹³ Thus, we must write as in Table 2.6, and not with the traditional orthography.

Table 2.6: Transcribing the letter <ւ>

	Trad. ortho.	Ref. ortho.	Transcription (SEA)
'bird (CA); chicken (SEA)'	հաւ	հավ	հավ /hav/ not <հաւ>
'king'	թագաւոր	թագավոր	թարավօր /tʰakʰavor/ not <թագաւոր>
'pain stone'	ցաւաքար	ցավաքար	ցավաքար /tsʰavakʰar/ not <ցաւագար>

In this way, we establish the the scientific value of the Armenian alphabet.

However, our dialects have sounds that the Armenian alphabet cannot explain, and for these sounds we need to create new symbols.

We creating new symbols, we must consider two circumstances:

1. Publication appropriateness, meaning we should create simple letters that aren't far off from aesthetics and which are appropriate to the style of Armenian drawing.
2. The created letters should by themselves remind us what the sound is. In other words, we shouldn't create entirely novel forms, but the form should have some symbol or other formal marking that distinguishes it.

Within Armenian dialects, the most commonly found sounds are the following.¹⁴

/æ/: This sound is between /a/ <ա> and /e/ <է>, such as in the Karabakh word for /ban/ <բան> 'thing'. This sound is transcribed by Sargsian (Սարգսեան) as an <ա> with two dots above it, by S. Melik Davit-Bek (Ս. Մելիք-Դավիթ Բեկ) as <ա> with a circle on top. Both of these strategies are inappropriate. First, the fewer such markings are used, the better. Second, using this strategy makes it necessary to create a new letter. Third, experience has shown these these symbols are hard to keep on our letters; and because of their thinness, they break quickly. Fourth, when it's necessary to add stress on the sound, we end up using two or three markings next to each other. Because of these reasons, I consider the most appropriate strategy is to use a rotated <ա>...

Original page number 10.

... This symbol was first thought of and used by the Protestant missionaries. The appropriateness of this letter is that doesn't have markings, we don't need to create a new letter, and we can add on it stress symbols.¹⁵

/ie/: This sound is used by the villagers of Mush, Van, and Karin. We can consider this sound as a fast pronunciation of the sequence /ie/ <իէ>. This word is found for example in the words /mjer/ <մէր> 'our', /dzjer/ <ձէր> 'you.GEN.PL'.¹⁶ For this sound, we think it's appropriate to use the letter <է>, because this sound's real source is represented and we won't need to invent a new sound.

¹³HD: It is more accurate to use the term 'digraph' instead of 'diphthong' here, but the term 'diphthong' is more faithful to Adjarian's original word երկարաբառ 'diphthong'.

¹⁴HD: Adjarian does not use any special diacritics to denote diphthongs. Such markings are our own.

¹⁵HD: Ironically, it seems that Armenian dialectology prefers to mark the fronted vowel /æ/ using <ա> with two dots <ա՛>. This is the system that Adjarian argued against. And unfortunately, Adjarian's upside-down <ա> symbol was only recently given a Unicode symbol <߱>, and a person has to actively download the right font so that they can even display this letter. Because of these issues, I have chosen to write Adjarian's upside-down <մ> as <ա՛>, while I follow the IPA in using /æ/.

¹⁶HD: Adjarian doesn't state the relevant dialect.

/ɥo/: This sound is used in the same provinces. It is a fast pronunciation of a sequence /uo/ <nlo>, such as in /sɥoχ/ սնի ‘onion’, /gɥoχ/ գնի ‘thief’.¹⁷ We represent this sound with the letter <n> for the same reasons above.

/b^h, g^h, d^h, ɖz^h, ɖʒ^h/.¹⁸ These sounds are found in many Armenian dialects as we shall later see more extensively. These are aspirated forms of the sounds /b, g, d, ɖz, ɖʒ/ <p, ɳ, q, ɳ, ɖ>. To represent these sounds, the most appropriate way is to add a reverse apostrophe: <p̄, ɳ̄, q̄, ɳ̄, ɖ̄>.

/ɦ/:¹⁹ This is a long glottal sound²⁰ The Armenians of Karin, Mush, Alashkert, and other places use this sound for the word-initial letter <ʃ>, such as in the pronunciation of the name /hakop^h/ <Յակոպ> or /harut^hjun/ <Յարութիւն>. Because this sound is a type of /h/ <ʃ> sound, it is appropriate to use the symbol <ʃ> (the letter <ʃ> with a line through it). Although this is a new symbol, it does not need new molding because it looks like the Latin letter <f> but upside-down.

The only sound that we must inevitable mold is the small <ʃ> symbol. This has a wide use. It will be used to form the diphthongs /aj, ej, iŋ, oŋ/ <այ, էյ, ին, օն>, and to form palatalized sounds /gi, ki, k^{hj}, hi/ <գի, կի, կհի, հի>.²¹

In a few dialects, the semivowel /w/ is found. Austrian Armenians have the diphthongs /au, ou, eu/ and the triphthong /ieu/.²² To represent all of these, we must use the letter <ւ>, such that <ւա> = /wa/ or /սա/, <ւաւ> = /au/, <ւօւ> = /ou/, <ւէւ> = /eu/, <ւէւ> = /ieu/, and so on.

The least inappropriate forms are <տօ, իւ, ու> /æ, ɣ, u/.²³ For these sounds, we could have proposed united <տօ, իւ, ու> forms, ...

Original page number 11.

... But because these would be impractical, we are forced to continue the old style for now.

Besides the above words, there are a few other rare sounds that we will see later.

2.5 Methods of studying the dialects

There are four manners to study or investigate a dialect:

1. The investigator is a local and thus knows the dialect as their mother tongue and then studies it.
2. The investigator is a foreigner and studies the dialect within the dialect’s location.
3. The investigator studies the dialect but in a foreign location (not the dialect’s location) by working with a person or persons who speak that dialect as a mother tongue.
4. The investigator does their research from written sources.

The first manner is the most desired manner. The second is almost as good, the third less good, and the fourth doesn’t need anything, especially if the writer doesn’t know about scientific orthographies.²⁴

However in every case, it’s also necessary that the investigator is familiar with linguistic science and is experienced.

¹⁷HD: Adjarian doesn’t state the relevant dialect.

¹⁸HD: Adjarian uses the European-based transcriptions <bh, gh, dh, jh, jh>.

¹⁹HD: Adjarian uses an apostrophe-like symbol <՚>.

²⁰HD: Adjarian uses the word հազար which dictionaries translate as ‘uvular’, but the definition of this word is more in line with a glottal articulation.

²¹HD: Adjarian implies that he wants this symbol <ʃ> to be a subscript. But the printed editions don’t show a subscript form. It’s possible that reprints of his work couldn’t do a subscript <ʃ>. I don’t do any subscript notation because I ultimately don’t know what exact sounds he wants.

²²HD: Adjarian incorrectly calls /ieu/ a diphthong, perhaps because he didn’t know of an Armenian translation for the word ‘triphthong’.

²³HD: Adjarian uses umlauted symbols <ö, ü>. But I use the conventional IPA symbols instead.

²⁴HD: The original Armenian is <իսկ չորրորդ բանի մը պետք չէ, եթէ մասաւան զրոյի պիտական ուղագրութեան սեղեակ չէ>. The first clause can mean either a compliment ‘the fourth one doesn’t need anything’ where the phrase <բանի մը> ‘thing-GEN INDF’ is the direct object of the sentence. But the clause can also be an insult ‘the fourth one is not needed by anything’ where <պետք> ‘need’ is the direct object. The following clause implies negativity, but it’s unclear in total.

How should we conduct a study of a dialect?

The most primary thing is the dictionary. Every dialect consists of the following three elements:

1. Native words: These are words which descend from Old Armenian, such as <ջուր> /dʒur/ ‘water’, <հաց> /hatsʰ/ ‘bread’, <գինի> /gini/ ‘wine’.
2. Provincial words: These are Armenian words that are absent from Classical Armenian, and are often newly formed words. For example <ականակոյն> /akanakujr/ ‘very dark darkness’, <քաջըն> /kʰadʒkʰot/ ‘possessed by a demon’, <հրուկ> /həruk/ ‘piece of soap’, and so on.
3. Foreign words: These are words that were borrowed from many other languages, such as <սամավար> /samavar/ ‘s=movar’, <յօրդան> /jօրդան/ ‘blanket’.

To study a dialect, the first group is the most important. By having their oldest forms in Old Armenian, there is a fixed line to find the phonetic laws...²⁵

Original page number 12.

... The investigator must design a complete collection of these words. And to do this, the only way is to take an Armenian dictionary; and against each word, find the dialectal form, alongside its declension or conjugation system. In other words, we must design a dialectal Armenian dictionary. From the Armenian words, tens of thousands are lost in the dialect, so this work doesn't seem terrifying. However, we confess that this is nevertheless hard and burdensome. However, this is the only way. And the investigator will be comforted in knowing that when they are organizing the phonetics, phonology, and morphology, they will produce a complete work. This is because the investigator will be able to show us all the phonetic rules, all their examples and explanations, and also all the grammatical rules, their exceptions, and so on.

Moving on from this general glance and program for dialectology, let us move on to detailing the present work.

2.6 Structure of the present work

The goal of this present work is the general classification of Armenian dialects. We set the number of all the Armenian dialects as 31²⁶, some of which have sub-dialects. We also considered it important to provide a sample text for every dialect and sub-dialect, to show the linguistic state of the dialect in practice. The samples that I personally collected are in the scientific orthography. As for the samples that I took from other sources, they generally don't have scientific accuracy. About this topic, I provide a note below each sample.

Given the situation, such that many of the 31 dialects are still unfamiliar to science, or when they are only available from an insignificant manuscript, such a work is still premature. However, for this issue I have benefited from my own original works.

In 1892, I started doing dialectological research for the first time. I organized first a succinct grammar of the Istanbul dialect. In 1898, I published...

Original page number 13.

... a small volume on the Aslanbeg dialect, by working with a friend from Aslanbeg, Mr. Aleksan Nalpandian (Ալեքսան Նալպանյան; HD: SEA: /alekʰsan nalpandjan/, SWA /nalbantʰjan/). This manuscript, as a first attempt, had its weaknesses when compared against the above points of our program. However, in the Բիւրակն [Byurakn] newspaper

²⁵HD: It seems Adjarian is using some idiom <հասուսառու եղը>, literally ‘fixed or stable line/edge/border’.

²⁶HD: It's not completely clear if this number 31 is about the dialects that are studied in this book (which is 31), or the total number of dialects which Adjarian acknowledges as existing.

(1900, page 609-613), a certain Mushegh Varg (Մուշեղ Վարգ; *HD: SEA: /musegh varg/ or /varkʰ/*), criticized that work, and found errors from page to page. I found it unnecessary to respond to his uncivil behavior, not only because I found his improper style unbecoming, but also he confuses phonetics with phonology, doesn't know what's an open /e/ <Է> or a closed /e/ <Ե>, and he seemed devoid of linguistic understanding. On this, I received a paper from Aslanbeg that said that a group of men were preparing to publicly condemn my study. However, being scared of their influential position, they are obliged to be sufficed with the same letter.

After studying Aslanbeg, I started publishing a study on the Suceava dialect in the Venetian newspaper Բազմավեպ [Bazmavep] (*HD: SEA: /bazmavep/, SWA: /pʰazmaveb/*). I had prepared that study by working with a priest from Suceava named Father Karapet Kaynayan (Տեր Կարապէտ Կայնայան; *HD: SEA: /ter karapet kajnajan/, SWA: /der garabed gajnajan/*). However, the numerous typographical errors and the lack of printing caused the cancellation of my publication, and the work was left half-done.

My third study was on the Karabakh dialect, which I prepared with archimandrite Rev. Khachik Dadian (Արք. Խաչիկ Վարդան; *HD: SEA: /χatʰik dadjan/, SWA: /tʰatʰjan/*), the honorable deacon of M. Babayan who was a deacon of Yesa, now archimandrite Zaven (Շնորհ. Եսայի սակ. Ս. Բաբայան (այժմ Զաւեն Վորդ.); *HD: SEA: /zaven/ and /babajan/, SWA: /pʰapʰajan/*), and Mr. Avetis Ter Harutyounian (Պր. Ավետիս Տեր Հարությունյան; *HD: SEA: /avetis ter harutʰjunjan/, SWA: /avedis der harutʰy়unjan/*). My work was organized based on the program that we set up above.

Besides these, I also have many other unpublished studies. These studies are on the dialects of Agulis, Zeytun, Tbilisi, Kharberd, Karin, Hamshen, Maragha, Mush, New Nakhichevan, Vozim, Istanbul, Rodosto, Van, and Tigranakert. I have collected other information on many other dialects whether in person during my travels (Istanbul, Adapazar, Samsun, Trabzon, Baberd, Karin, Paris, Tbilisi, Etchmiadzin, Yerevan, Dilijan, Shushi, Tabriz, Baku, Batumi, New Bayazet, ...).

Original page number 14.

... New Nakhichevan, Rodosto) or through emigres.

For a while, I've had the idea of creating a complete map of Armenian dialects, where every village would be categorized into a dialectal group. The French have just completed a linguistic atlas of French, which took them years to make. The whole thing forms a volume of 1750 maps, such that each word is marked in terms of what form is taken in every corner of France. We won't see such a grand undertaking even in our dreams. But it's possible to create a simple linguistic map.

With this goal, in July 1907 I started traveling. At the same time, I visited 31 Armenian villages in the New Bayazet province, except for the city where I stayed for a year. I decided the position of every village within the dialectological classification. And from each village I took a sample, as we shall see in my work. For the subsequent years, I set my mind to continue and complete my travels, as much as my life and abilities would permit.

And thus these investigations happened, which allowed me to create the present volume, whose goal, as we said above, is the classification of Armenian dialects, their attested spread, their borders, their general characteristics, a general sketch of their phonetics, phonology, and morphology, and their characteristic borders with which a dialect differs from other dialects. Alongside my writings, there is a linguistic map of Armenian. There, I have marked only those cities and villages where Armenians exist. The language and dialect of those areas are decided or marked with colors and borders. We confess that there are many things missing that we need to fill, there many uncertain points that we might verify, and there are many errors to fix. Our book shows above all else what are the parts that need further study and where the attention of ethnographers should go. We expect in the future the completion of my work.

2.7 Differences between Old Armenian and New Armenian

Before we go through my main work, I think that is important...

Original page number 15.

... that we explain in this introduction those differences that distinguish New Armenian from Old Armenian. Because these differences are common across almost all our dialects, then by discussing these differences, we save ourselves from the extra work, and we won't need to repeat the same points for each dialect.

The various differences between Old Armenian and New Armenian can be divided into four types:

1. phonetic differences
2. lexical differences
3. morphological differences
4. syntactic differences

2.7.1 Phonetic differences

HD: In this section, Adjarian first lists the various segments from Classical Armenian. He then describes how these segments underwent alternations to the modern dialects. However, Adjarian does not actually explain the phonological system of Classical Armenian. I explain Classical Armenian in §1.3.2.

2.7.1.1 Segment inventory of Classical Armenian

Old Armenian had the following 46 sounds. It had 7 vowels (Table 2.7).

Table 2.7: Monophthong vowels of Classical Armenian

Orthography	ա	ե	է	օ	ի	ո	ու
HMB transliteration	a	e	ē	o	i	o	u
IPA transcription	ɑ	e	ē	ə	i	o	u

Old Armenian had 9 diphthongs (Table 2.8).

Table 2.8: Diphthong vowels of Classical Armenian

Orthography	այ	աւ	եա	եւ	եայ	եաւ	իւ	ոյ	ուա
HMB transliteration	ay	aw	ea	ew	eay	eaw	iw	oy	ua
IPA transcription	ɑj	ɑw	ɛa	ɛw	ɛaj	ɛaw	iw	ɔj	uɑ

Old Armenian had 30 consonants (Table 2.9).

Table 2.9: Consonants of Classical Armenian

Orthography	բ	պ	փ	դ	ւ	թ	զ	կ	պ
HMB transliteration	b	p	p'	d	t	t'	g	k	k'
IPA transcription	b	p	p ^h	d	t	t ^h	g	k	k ^h

Orthography	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ
HMB transliteration	j	c	c'	č	č	č'
IPA transcription	dž	ts	ts ^h	dʒ	tʃ	tʃ ^h

Orthography	Վ	Ս	Զ	Շ	Ճ	Խ	Հ
HMB transliteration	v	s	z	š	ž	x	h
IPA transcription	v	s	z	ʃ	ʒ	χ	h

Orthography	Մ	Ն	Ր	Ր	Լ	Ն	Լ	Ջ
HMB transliteration	m	n	r	r̥	l	l̥	w	y
IPA transcription	m	n	r	r̥	l	l̥	w	j

2.7.1.2 Sound changes from Classical to Modern Armenian

In this phonetic system, New Armenian has introduced the following changes.

2.7.1.2.1 Front mid vowels Old Armenian differentiated the Classical sounds /e, ē/ <t, t̥> whose difference is however unclear to us. New Armenian has removed one of these two sounds, such that in many dialects (and also in the literary languages), these two sounds are rendered into one sound which we represent as /e/ <t>. Some of the dialects (such as Karin, Mush, Van, Suceava, etc.), differentiate the two types of /e/ <t> sounds in stressed syllables. They changed the Classical Armenian /ē/ <t̥> to /e/ <t>, while the Classical /e/ <t> becomes a diphthong. In unstressed syllables, both Classical /e, ē/ <t, t̥> became /e/ <t>. Like some other dialects, the literary languages distinguish the reflexes of word-initial CA /e, ē/ <t, t̥>, such that the reflex of initial CA /e/ <t> is pronounced /je/ <t̥j>, while the reflex of initial CA /ē/ <t̥> is pronounced as /e/ <t>.

Original page number 16.

2.7.1.2.2 New vowels In the vowel series, some dialects have added a few new sounds. The chief among them are /æ, œ, ʏ/ <üü, to, լւ>. The literary language has not accepted these sounds. But the sounds /œ, ʏ/ <to, լւ> are used often in foreign words or in names (Table 2.10).²⁷ The sound /æ/ <üü> is not used in the literary languages.

Table 2.10: Front round vowels in borrowings in literary Armenian (Standard Western Armenian)

		Trad. Ortho.	Transcription (SWA)
‘Young Turk’	(from French <i>Jeune Turc</i> or Turkish <i>Jön Türk</i>)	ԺԵՆ ԹԻՒՐՔ	ԺԵՆ ԹԻՒՐՔ /ʒen tʰyrkʰ/
‘Eugène Sue’	(French name)	ԷՈԺԵՆ ՍՒ	ԷՈԺԵՆ ՍՒ /æʒen sy/

2.7.1.2.3 Loss of Classical diphthongs New Armenian in contrast does not have diphthongs. The rich usage of diphthongs in Classical Armenian has wholly dissolved, becoming either vowels or vowel+consonant sequences. There are only a few dialects which have created new diphthongs. The literary language in contrast has preserved the form of the Old Armenian diphthongs, but they have been given a pronunciation which sometimes corresponds to Classical Armenian, sometimes to the present dialects, and sometimes to neither. The following is a summary of their form changes (Table 2.11).

²⁷HD: In my experience, such front round vowels only appear in borrowings for Standard Western, not Standard Eastern. Thus why Table 2.10 uses SWA instead of SEA.

Table 2.11: Summary of diachronic changes from Classical Armenian diphthongs

Classical Armenian	Dialects	Literary language
այ այ	ա, է ա, է	այ այ
աւ աս	օ, օ օ, էօ	օ օ
եա էա	է, ի է, ի	յա յա
եւ էւ	էվ, իվ էվ, իվ	էվ էվ
եայ էայ	— —	յա յա
եաւ էաւ	էվ, իվ էվ, իվ	էվ էվ
իւ իւ	ս, չ ու, իւ	յ, յո, յի իւ, յու, յի
ոյ օյ	ս, չ ու, իւ	յո յո
ուա սա	վա վա	վա վա

2.7.1.2.4 Change from CA /աւ/ to modern /օ/ Because the Classical diphthong /աւ/ <աւ> became modern /օ/ <օ>, the modern language created two types of vowels /օ/ <օ>. One is /օ/ <օ> from Classical /օ/ <ն>, the other is /օ/ <օ> from Classical /աւ/ <աւ>. Of the dialects that distinguish the reflexes of CA /է, է/ <է, է>, they have also created a diphthong <ն> (read as /յօ/ <յնօ>); in stressed syllables, they distinguish Classical /օ/ that became modern /յօ/ (ն>ն) from Classical /աւ/ that became modern /օ/ (աւ>օ). The literary language does not know of this distinction. For the literary language, the letters <ն, օ> have the same pronunciation /օ/, and the diphthongal pronunciation of <ն> as /յօ/ does not exist. The literary languages distinguishes only the word-initial letters <ն, օ> (just as for <է, է>) with the former pronounced as /վօ/ <վօ>, and the latter as /օ/ <օ>.

Original page number 17.

2.7.1.2.5 Laryngeal features of consonants Old Armenian distinguishes three degrees of plosive consonants: voiced (բրթողն), voiceless unaspirated (ինլ), and voiceless aspirated (թաւ). The voiceless aspirated series is preserved almost everywhere. But the voiced and voiceless unaspirated series have changed or exchanged places in many dialects. We will later see the details throughout my work, when each dialect is discussed in turn. Some of the dialects have introduced an entirely new series of plosives, which we can call voiced aspirates (շնչաւող բրթողն). These are the sounds /bʰ, gʰ, dʰ, ձʰ, ջʰ/ <պ', զ', դ', ձ', ջ'>, which are represented in the European system as <bh, gh, dh> and so on. They originate from the Classical sounds /b, g, d, ձ, ջ/ <պ, զ, դ, ձ, ջ>. The literary Eastern language has in general preserved the old pronunciation of consonants. But the literary Western language has changed the voiced plosives into voiceless aspirates, while the voiceless unaspirated were changed to voiced (cf. my phonetic tables in Adjarian 1899).

2.7.1.2.6 Changes for CA /յ/ and CA /լ/ For the other consonants, the most changes have happened to the CA sounds /յ, լ/ <յ, լ> whose pronunciations have entirely changed. The letter <յ> was pronounced as CA /յ/ everywhere in the old language. But word-initially, almost every dialect has deleted this letter; some have turned it into /ֆ/ <ֆ>; while the literary languages have turned it to /հ/ <հ>. The letter <լ> in the old language was some type of thick /լ/ <լ>. *HD: It was a velar lateral /լ/ in Classical Armenian.* But in all the dialects and in literary languages, this sound acquired its familiar guttural (կոկորդային) pronunciation without exception. *HD: It became a dorsal fricative, such as the SEA and SWA /հ/.*

2.7.1.2.7 The sound /ֆ/ Old Armenian did not have the sound /ֆ/ <ֆ>. The new dialects have created this sound, whether by borrowing foreign words or by native sound changes (ձայնաշրջութեամբ). The literary language uses this sound only in transcribing foreign words.

2.7.1.2.8 Syncope of word medial CA /ա/ In many of our dialects, especially the ones which are known as being in the Western branch, the reflex of the Classical sound /ա/ <ա> of polysyllabic words is deleted when it is not in the

initial or final syllable. This sound change appears quite simply in the declension of words (Table 2.12).²⁸

Table 2.12: Syncope of word medial CA /a/ in declension

		'mouth'		'city'	
Classical	Nominative	beran	բերան	k ^h alak ^h	քաղաք
SWA	Nominative	p ^h eran	բերան	k ^h a ^g kak ^h	քաղաք
	Genitive	p ^h ern-i	բերնի	k ^h a ^g k ^h -i	քաղքի
	Instrumental	p ^h ern-ov	բերնով	k ^h a ^g k ^h -ov	քաղքով

Such is the case also for the words in Table 2.13.

Table 2.13: Syncope of word medial CA /a/ in other words

		'to waste'		'wedding'	
Classical	SWA	hatanil	հատանիլ	harsanik ^h	հարսանիք
		hadnil	հատնիլ	harsanik ^h	հարսանիք
				harsnik ^h	հարսնիք

Because of this, it often happens that two...

Original page number 18.

... ... consonants become adjacent and this causes new sound changes to happen (Table 2.14).

Table 2.14: Medial syncope of CA /a/ feeds other sound changes

	Classical	> SWA	Other
'to pass'	ants ^h anel	անցանել	asnil
'to recognize'	tʃanatʃ ^h el	ճանաչել	ճանաչել
'to button'	*kotʃakel	*կոճակել	կոչկել

2.7.1.2.9 Rhotic metathesis Some words show the movement or metathesis of the Classical sound /r/ <r>, which is constant across all the dialects (Table 2.15).²⁹ For this rule, Grammont (1908:241ff).

Table 2.15: Diachronic rhotic metathesis

	Classical	> Modern	
'bridge'	kamurdʒ	կամուրջ	unspecified dialect
'carpet'	kapert	կապերտ	unspecified dialect
unclear gloss	p ^h ip ^h erd	փիփերդ	Karabakh
'clean'	*sesurb	*սեսուրբ	Van

2.7.1.2.10 Nasal epenthesis In many places, in a word's final syllable, the nasal /n/ <n> is inserted between a vowel and consonant (Table 2.16).

²⁸HD: For this section on syncope, Adjarian doesn't specify which modern variety of Armenian he's talking about. I assume he meant Standard Western Armenian. Note that in SWA, post-fricative stops deaspirate and there is obstruent voicing assimilation; thus a more correct transcription of /k^ha^gk^h-i/ is [k^ha^gk-i]. I don't modify Adjarian's original transcriptions.

²⁹HD: This seems like an overgeneralization. The modern word for 'bridge' lacks metathesis is SWA /gamurʃ/ and SEA /kamurdʒ/ <կամուրջ>.

Table 2.16: Diachronic nasal epenthesis

	Classical Armenian		> Unspecified modern variety	
‘we’	mek ^h	մեք	menk ^h	մենք
‘green’	kanatʃ ^h	կանաչ	kanantʃ ^h	կանանչ
‘bridge’	kamurdʒ ^h	կամուրջ	karmundʒ ^h	կարմունջ
‘recognition’	tsfanatʃ ^h	ճանաչ	tsfanantʃ ^h	ճանանչ
‘they’	*anok ^h	*անոք	anonk ^h	անոնք

In these words, the insertion of the nasal /n/ <ն> is due to the influence of the preceding syllable’s nasal /m,n/ <մ,ն>. In verbs, the 1PL imperfective and perfective forms also show this insertion, via analogy to present verbs (Table 2.17).

Table 2.17: Diachronic nasal epenthesis in the past 1PL suffix with the example verb ‘to eat’

	Classical Armenian	> SWA
Indc. Pres. 1PL ‘we eat’	ut-e-mk ^h	/g-ud-e-nk ^h / [g-ud-e-նկ ^h] կ’ունենք
Indc. Past Impf. 1PL ‘we were eating’	ut-ē-a-k ^h	/g-ud-e-i-nk ^h / [g-ud-ej-i-նկ ^h] կ’ունեինք
Past Perf. 1PL ‘we ate’	ker-a-k ^h	/ger-a-nk ^h / [ger-a-նկ ^h] կերանք

HD: *What Adjarian means is that in Classical Armenian, the 1PL suffix was /mk^h/ for the present, but just /k^h/ without a nasal for the past (Thomson 1989:31,49). He argues the nasal spread via analogy.*

As for the word CA /kʰitʰ/ <պիթ> ‘nose’ which became modern /kʰintʰ/ <պինթ>, and similar words, the insertion of the nasal /n/ is due to some unknown phonetic rule.

2.7.1.2.11 Verbs of ‘to say’ Against the Classical words /asel/ <ասել> ‘to say’ and /anel/ <անել> ‘to do’, we often find in the new dialects words like /asel/ <ասել> ‘to say’ and /anel/ <անել> ‘to do’ (in the Eastern branch), while the Western branch has /əsel/ <ըսել> ‘to say’ and /ənel/ <ընել> ‘to do’. And in this way, they have entered the literary language.

2.7.2 Lexical differences

The lexicon of the new language has changed a lot. The largest portion of the words from Old Armenian have either been lost in the new dialects or have gained new meanings. The collection and study of this latter group of words is important for advancing the study of the history of their meanings.³⁰ The new dialects have also created many new words which are known under the name of provincial (գալաքալական) words, and they do not exist in Classical Armenian. In my extensive provincial dictionary (unpublished), the number of these words is 30,000. The two literary languages have also created many new words, which are also absent from Classical Armenian. For example, SWA /ʃokʰenav/ շոքենավ ‘steamboat’ and /heraxos/ հեռախոս ‘telephone’. The complete collection of these words is still lacking.

Original page number 19.

Those words that are common in both Classical Armenian and the new dialects often underwent certain sound changes which are not easy to explain with conventional phonetic laws. In many places we find words that have changed so much that it’s sufficiently hard to recognize their original form. For example, the Moks province has the word /χa/ <խա> instead of CA /het/ <հետ> ‘with, together’. The Zeytun dialect has the word /bajuob/ <բայոբ> instead of

³⁰HD: I think he means diachronic semantics or semantic change.

Classical /parq̥u/ <պառաւ> ‘old woman’. The Hamshen dialect has the word /onluq̥kʰ/ <օնլուկից> instead of Classical /ananuχ/ <անանուխ> ‘mint’. The number of such words is not large.

Our dialects also have many foreign words which are borrowed from neighboring languages. The quality and quantity of these borrowings distinguishes the dialects based on their position. Among the lender languages (*HD: the languages which provide borrowings*), first place goes to Turkish which with its various branches (Ottoman, Azerbaijani Turkish, Tatar) has had a tremendous influence on our dialects without exception. The number of words in the Istanbul dialect that were borrowed from Turkish is 4200. For the dialects in Armenia proper, they have around only a half of this number. See Աճառեալ (1902).

After Turkish, we have the languages of Kurdish, Georgian, Russia, and Italian.

For words borrowed from Kurdish, the number of these words is still uncertain. These words are found in the dialects of Mush, Van, and Tigranakert. The words borrowed from Georgian are found in the dialects of Tbilisi and Artvin. The number of words borrowed from Russia is 600 in my (unpublished) collection, and they are found in all the Russian-Armenian (ռուսահայ) dialects. In the New Nakhichevan dialect, these words reach the thousands. Italian borrowings are found only in the Istanbul dialect, and sometimes in the neighboring areas. There are also borrowings from Romanian, Polish, and Hungarian; these are found only in the Austro-Hungary dialect.

The literary language does not have these lexical differences. The orthography of Old Armenian is restored almost everywhere (there are very few exceptions...).

Original page number 20.

... such as the words for ‘other’: /al, el/ <ալ, էլ> instead of /ajl/ <այլ>.) The provincial (գալառական) words are in general left in the popular language (ռասկի լեզու), and recently there is only a hope that they will enter the literary language. Foreign words are by principle excluded in our two literary languages. It is only Eastern Armenian where European scientific borrowings have some visibility.³¹

In this way, we can say that Old Armenian and the new literary languages do not have lexical differences. Our lexicon is entirely Classical, and it is significantly different from the real people’s colloquial vernacular. This is why the ordinary popular call the literary language Classical Armenian.

2.7.3 Morphological differences

In both the dialects and literary languages, there is a large number of morphological differences. The goal of these differences is linguistic simplification. Through the laws of analogy (հանգստութեան), the most usual and regular forms of the language have generalized, while secondary forms and exceptions have been erased.

2.7.3.1 Declension

The declension of Classical Armenian, whose extreme complexity had by and large turned into a cause of difficulty, has been rendered into perfect simplicity in Modern Civil Armenian (աշխարհաբար). Of the many stems of Old Armenian, only one has been kept. The singular genitive-dative takes the suffix /-i/ <ի> and the ablative takes /-e/ <է> (These were unique to Classical Armenian /i/-stems <ի> and /a/-stems <ա>). The instrumental takes /-ov/ <ով>, which was unique to the Classical /o/-stem <ո>. The plural has an entirely new construction. Classical Armenian formed its plurals with the suffixes /-kʰ, -tsʰ, -s/ <պ, ց, ս>, which vary based on the stem and declension. In contrast, New Armenian has two new plural suffixes which in all circumstances stay the same. These are /-er/ <եր> for monosyllabic words, /-ner/ <ւեր> for polysyllabic words. (For an explanation of these forms, see Karst (1901:169), ...

Original page number 21.

³¹ Ter-Ghazarian (Տեր-Ղազարեան 1908) has collected these scientific borrowings. Their number is 1500 in that work.

... Pedersen, KZ 39, 456ff)³² The singular case markers are simply attached after these plural markers, without changing forms. It is only genitive-dative case suffix that takes the form /-u/ <նւ> in the plural, whereas this suffix is restricted to a very small number of words in the singular.

And this is the method of declension for the largest number of the new dialects and for the Western literary language. In a few other dialects and in the literary Eastern language, there are a few small differences. In these dialects, the ablative is formed by the new suffix /-its^h/ <-հց>. The plural genitive-dative case is formed the same way as in the singular, with the suffix /-i/ <ի>. And subsequently, there is more analogy than in the former dialects.

It should be mentioned also that Classical prepositions /i-, j-, z-/ <ի, յ, զ> which were attached to various case declensions in Classical Armenian (accusative, ablative, locative (Ատրապյական), prepositional accusative (Ասխողին հայցական), narrative (Ապատմական), and circumlocutive (Ապրառական)) have been lost in the new language. In a few dialects and in the literary Eastern language, the locative is formed with the suffix /-um/ <-նւ>.

Table 2.18 is a table of the declensions for the literary languages.

Table 2.18: Declension system (plural + case) for Standard Western and Eastern Armenian

		The Western language, SWA		The Eastern language, SEA	
		Singular	Plural	Singular	Plural
NOM	—	/-er/ <-եր> /-ner/ <-ներ>		—	/-er/ <-եր> /-ner/ <-ներ>
GEN/DAT	/-i/ <-ի>	/-er-u/ <-երու> /-ner-u/ <-ներու>		/-i/ <-ի>	/-er-i/ <-երի> /-ner-i/ <-ների>
ACC	(like NOM)	(like NOM)		(like NOM or DAT)	(like NOM or DAT)
ABL	/-e/ <-ե>	/-er-e/ <-երե> /-ner-e/ <-ներե>		/-its ^h / <-հց>	/-er-its ^h / <-երհց> /-ner-its ^h / <-ներհց>
INS	/-ov/ <-ով>	/-er-ov/ <-երով> /-ner-ov/ <-ներով>		/-ov/ <-ով>	/-er-ov/ <-երով> /-ner-ov/ <-ներով>
LOC	(doesn't have it)	(doesn't have it)		/-um/ <-նւ>	/-er-um/ <-երնւ> /-ner-um/ <-ներնւ>

2.7.3.2 Definite article

Old Armenian had a definite article /-n/ <ն>,³³ but it did not have a general and regular usage. In the new language, phonetic developments created two forms: /-n/ <ն> which was specialized for vowel-final words, and /-ə/ <ն> for consonant-final words. Besides this, the language developed general and complete uses for the article, in the same way as do the new European languages (French, English, German, and so on).

Original page number 22.

2.7.3.3 Pronoun declension

A few of the Old Armenian pronouns have been lost in the new language. Others have kept their old form. However, because the ablative, instrumental, and locative cases have distanced themselves from their previous state, these cases are formed in the way that nouns are, with suffixes: ABL /-e/ <-ե>, ABL /-its^h/ <-հց>, INS /-ov/ <-ով>, LOC /-um/ <-նւ>. These suffixes are added not to the nominative form, but to the dative form.

³²HD: I couldn't find out what was this exact reference by Pederson.

³³HD: To clarify, the modern definite article is a reflex of the Classical distal demonstrative suffix. Classical Armenian did not treat the suffix /-n/ as a definite article (Thomson 1989:29).

2.7.3.4 Adpositions

All the prepositions have become postpositions. There are no prepositions in the new language.³⁴

2.7.3.5 Verb conjugations

The morphological changes in verb conjugation are much larger. First and foremost, the fourth conjugation class (CA /-um/ <-ում>)³⁵ has been erased, and New Armenian recognizes only three conjugations. Of the six verb forms from Old Armenian (present ներկայ, imperfective անկատար, perfective կատարեալ, Future <ապառսի>, imperative հրամայական, and subjunctive սսորադասական), only the perfective and imperative keep their old construction. The present and the imperfect have received three new constructions, which we will talk about later. The future has a composite shape and it is formed also in three new ways, in various dialects: with the formative /kə/ <կը>, with the formative /piti/ <պիտի>, or by combining the future participle (դերբայ) with the copular verb (եական բայ). The indicative present of Old Armenian has become the the subjunctive present.

In Classical Armenian, the formation of the passive was very complicated; and sometimes by creating simple verbs (հասարակ բայեր), the meanings can get confusing. In place of these complications, New Armenian developed a very simple form /-vil/ <-ուիլ>, by which all passive verbs form one conjugation class.

In Classical Armenian, the negative (բացասական) had a very simple construction. And it should be thought that at least this construction has been free from general metamorphoses. But because the conjugation of verbs has entirely changed in its form, thus it is natural that the negative would follow these changes.

The causative (անցողական) formative in Classical Armenian was /-ef^huts^hanel/ <-եցնցաւել>; because of its great length, it has shortened and become modern /-ts^hnel/ <ցնել>, /-ts^huts^hel/ <ցնցել>, and so on.

Let us also mention that New Armenian has created many new complex tenses, which did not exist in the old language.

Original page number 23.

2.7.4 Syntactic differences

In terms of syntax (համաձայնական կողմէ), the New Armenian dialects significantly differ from Classical Armenian. In many other cases, the literary language restored many things according to the old language; but in this case, the literary language completely follows the dialects; and the literary language rarely but sometimes diverges from the dialects, and that divergence is for literary higher registers (բարձր սեռերու).

2.7.4.1 Word order of verbs

In Old Armenian, the verb was generally placed at the beginning of the sentence or before its arguments. In contrast, New Armenian works by putting the verb all the way at the end. Consider the following examples (8).

(8) a. i. Classical Armenian

V	S	O
emut	noj	eu ordi-k ^h nora i tapan-ən

entered Noah and son-PL his to ark-DEF

³⁴HD: This is an incorrect overgeneralization. Modern Standard Armenian does have a handful of prepositions like SEA /arants^h/ <առանց> 'without'.

³⁵HD: He means that the theme vowel /u/ has been lost

‘Noah and his sons entered the ark.’

Եմուս Նոյ եւ որդիք նորա ի տապասն:

ii. Modern Standard Western Armenian

S O V
noj jev anor vort^hi-ner-ə daban mədan
Noah and his son-PL-DEF ark entered

‘Noah and his sons entered the ark.’

Նոյ եւ անոր որդիները տապաս մտան:

b. i. Classical Armenian

O V O
z-int^h ararit^h vasən ord^{hw}-oij imoij
ACC-what do for son-GEN my

‘What should I do for my boy?’

Չի՞նչ արարից վասն որդւոյ իմոյ:

ii. Modern Standard Western Armenian

O O V
dək-u-s hamar int^h ənem
boy-GEN-POSS.1SG for what do

‘What should I do for my boy?’

Տղու համար ի՞նչ ընեմ:

c. i. Classical Armenian

V Voc O
lur ordeak չերատ-u haçr k^ho
listen son advice-DAT father.GEN your

‘What should I do for my boy?’

Լո՛ւր, որդեակ, խրատու հօր քո:

ii. Modern Standard Western Armenian

Voc O V
dəkəs hor-ət^h չերած-ə mədig əre
boy-POSS.1SG father.GEN-POSS.2SG advice-DEF listen do

‘My boy, listen to your father’s advice!’

Տղաս, հօրդ խրատը մտիկ զրե:

2.7.4.2 Word order of genitive possessors

In Old Armenian, the modifier word (յատկացուցիչը) was placed after the modified word (յատկացեալը). In New Armenian, the exact opposite occurs: the modifier is placed before the modified (9).

(9) a. Classical Armenian

N Poss
z-ełbař-ən jovhann-u
ACC-brother-DIST John-GEN

‘John’s brother’

Չեղբայրն Յովհաննու:

b. Modern Standard Western Armenian

Poss N
 ohannes-i-n օխրաց-ə
 John-GEN-DEF brother-DEF

‘John’s brother!’
 Օհաննեսին ախրարը

2.7.4.3 Word order of adjectives and nouns

In Old Armenian, adjectives could be placed either before or after the noun. When the adjective is after the noun, the adjective agrees with the noun in number and case. When the adjective is before the noun, the adjective usually does not agree. Because the latter is the simplest structure, thus New Armenian always places its adjectives before the noun.

2.7.4.4 Word order of demonstrative and possessive pronouns

The demonstrative and possessive pronouns³⁶ (ցուցական եւ ստացական ածականները), unlike the former (HD: *meaning unlike adjectives*), are usually placed after the noun and agree with the noun. In New Armenian, the opposite occurs: they are placed before the noun and don’t agree (10).

(10) a. Classical Armenian

N Poss, N   Dem, N   Poss
 tun im, ajs-əs   ajs, haus   imum
 house my, man-PROX this, father.GEN my
 ‘my house, this man, my father’
 տուն իմ, այս այս, հօր իմում

b. Modern Standard Western Armenian

Poss N,   Dem N,   Poss N
 im dun-əs,   ajs martb-ə,   im hor-əs
 my house-POSS.1SG, this man-DEF, my father.GEN-POSS.1SG
 ‘my house, this man, my father’
 իմ տունս, այս մարդ, իմ հօրս

2.7.4.5 Word order of adpositions

In Old Armenian, prepositions (Նախադրութիւններ) were unconditionally placed before the noun. In the new language, the word ‘preposition’ has no such meaning, because there are postpositions (յետադրութիւն).³⁷ For example (11).

(11) a. Classical Armenian

P N , P N
 aradʒi haus imoj, ənd selan-ov kʰov
 front father.GEN my, under table-INS your
 ‘in front of my father, under your table’
 առաջի հօր իմոյ, ըսդ սեղանով քով

³⁶HD: His Armenian term is more literally translated as ‘adjective’, but the word ‘pronoun’ is more technically correct

³⁷HD: As said in footnote 34, this is an incorrect overgeneralization. The modern language has a handful of prepositions.

b. Modern Standard Western Armenian

N	P, N	P
hor-əs	artʃev, sevən-i-t ^h	dag-ə
father.GEN-POSS.1SG	front, table.GEN-POSS.2SG	under-DEF

‘in front of my father, under your table’
 հօրս առջեւ, սեղանիդ տակը

By individually taking these differences, they perhaps don’t seem severe to us. But when we consider them entirely, and we compare the word order (շարադասութիւն) of the Modern Civil Armenian sentence...

Original page number 24.

... to Classical Armenian, we shall be surprised by this great divergence that divides the two languages.

And truly, while Old Armenian has free word order (ազատ շարադասութեան) like the syntax of old Indo-European languages, its analytical word order (վերլուծական շարադասութեան) completely follows the new European languages, such as French word order. In contrast, New Armenian is free from this syntactic freedom, and its words are placed in a stable order, just like in Turkish syntactic style, and unlike the European one.

In 912) are two sentences from Old and New Armenian, compared against French and Turkish.

- (12) a. ‘I saw the bird that sings on the tree.’

i. Classical Armenian

tesi əz-t^hərtʃ^hun-ən or ergēr i veraj tsar-oj-n
 saw ACC-bird-DIST that sing to on tree-GEN-DIST
 Տեսի զրոշունս որ երգեր ի վերայ ծառոյն:

ii. French

J’ai vu l’oiseau qui chantait sur l’arbre
 I saw bird that sing on tree

iii. Modern Standard Western Armenian

dzar-i-n vərə jerk^hoṛ t^hərtʃ^hun-ə desa
 tree-GEN-DEF on singing bird-DEF saw
 Ծառին վրայ երգող թռչունը տեսայ

iv. Turkish

Ağacın üstünde öten kuşu gördüm
 tree on singing bird saw
 Աղաջըն իւսթիւնդէ եօթէօն քուշու գէօրդիւմ

- b. ‘The sheets of the books of Leon, my neighbor’s son’

i. Classical Armenian

t^herth-(ə?)k^h gər-ots^h lewon-i ordw-oj dərəts^hw-oj imoj
 sheet-PL book-PL.GEN Leon-GEN son-GEN neighbor-GEN my
 Թերթը գրոց Լեւոնի՝ որդուոյ դրացւոյ իմոյ

ii. French

Les feuilles des livres de Leon fils de mon voisin
 the sheets of books of Leon son of my neighbor

iii. Modern Standard Western Armenian

tʰərətsi-ji-s dək-u-n levon-i-n kʰərkʰ-er-u-n tʰerth-er-ə
 neighbor-GEN-POSS.1SG son-GEN-DEF Leon-GEN-DEF book-PL-GEN-DEF sheet-PL-DEF

‘Ղրացիս տղուն Լեւոնին գրքերուն թերթերը’

iv. (Ottoman) Turkish

Komşumun oğlu Levon'un kitaplarının yaprakları
 neighbor.GEN son.GEN Leon.GEN books.GEN sheets
 Քոնշումուն օղլու Լեւոնըն քիթաբլարընըն յափրաքլարը

Everything is done in this way, such that you would think that New Armenian syntax is based on the Turkish template. On this investigatable issue, see Pedersen, KZ 32,472.

Chapter 3

Armenian residences

Original page number 25.

As we know, the homeland of Armenians, Armenia, is divided today in the middle of three states. The largest portion is in the hand of the Ottomans; 7 out of 15 provinces from Old Armenia:

- Upper Armenia (Բարձր Հայք)
- Fourth Armenia or Sophene (Չորրորդ Հայք)
- Aghdzik or Arzanene (Աղձնիք)
- Turuberan (Տուրուբերան)
- Mokk' or Moxoene (Մոկք)
- Korchayk or Corduene (Կորճայք)
- Vaspurakan (Վասպուրական)

A smaller portion is in the hands of the Russians:

- Artsakh (Արցախ)
- Syunik (Սիւնիք)
- Utik (Ուտիք)
- Gugark (Գուգարք)
- Tayk (Տայք)
- Ayrarat (Այրարատ)

And the smallest part is in the hands of the Persians:

- Paytakaran (Փայտակարան)
- Parskahayk or Persarmenia or Nor Shirakan (Պարսկահայք)

The largest portion of Armenians today are still found in their homeland. But outside of their homeland, Armenians have spread into many other countries in the following manner.

3.1 The northern migration line

Armenian title: Հիւսիսային գաղթնական գիծ

3.1.1 Georgia

The city with the most Armenians is Tbilisi and its surrounding areas. But the Armenians are also scattered in other cities in Georgia, such as in the state of Tbilisi in Gori, Signagi, Telavi, Dusheti, Tianeti. In the Kutaisi province: Kutaisi, Poti, the two villages of Shorapani. In the Lechkhumi province, the village of Lailashi; in the Racha province: Oni village, Batumi, Artvin, Ardanuç, Şavşat, Sokhum; in the Chernomorskaya province: Novorossiysk, Anapa, and the shores of the entire Black sea. The Armenian populace in this region is around 200,000.

3.1.2 Aghvank or Caucasian Albania

The native population of this country was previously Armenian, while later a portion became Muslim. In that way, today the native element of the country is Armenian or Turkish. The cities where Armenians live are Baku, Shamakhi (with 23 villages), Geokchay with 20 villages, Nukha (42 villages), Zagatala...

Original page number 26.

... 12 villages, Agdash (6 villages), Quba (Khachmaz and Kilvar villages), and finally Derbent. The entire Armenian population of Aghvank is around 150,000 people.¹

3.1.3 North Caucasus

Here, the Armenians represent a mixture of migrants that came from different places. They live in the Dagestan area: Petrovsk, Temir-Khan-Shura, Chiri-Yurt, Ilkarti. In the Terek area: Kizlyar, Mozdok, Vladikavkaz. In the state of Stavropol: Stavropol, Machar or Budyonnovsk (Surb Khach). In the Kuban area: Armavir, Yekaterinodar, Batalpashinsky Otdel, Yeysk, Caucasus, Labin, Maykop, Temryuk. In total, 28,835 people.

3.1.4 Tatarstan (from the Volga to the ocean)

In this area, the Armenians are chiefly in the city of Astrakhan. But in recent years, they have spread also to farther places: Tsaritsyn, Saratov, Samara, Syzran, Simbirsky, Penza, Balashov, Uribeno, Durovka, Kamyshin, Krasnovodsk, Jibil, Chakichlar, Qızıl Arvad, Ashgabat, Artəgh, Kaakhka, Dulak, Merv, Chardzhou, Petro-Aleksandrovsk, Samarkand, Bukhara, Ziyovuddin, Chernaevo, Golodnaya Steppe, Kattakurgan, Jizzakh, Khujand, New Margelan, Kokand, Andijan, Osh, Namangan, Tashkent, Arys, Turkistan city, Petrovsk, and many Siberian stations. The entire number of Armenians in Tatarstan is 16,000.

3.1.5 Crimea

At its time, this place had a large Armenian population. But because of migrations in 1779, many people were scattered. Today, the Armenian-populated cities in this peninsula are Theodosia, Kerch, Alushta, Yalta, Sevastopol, Yevpatoriya, Perekop, Or or Armiansk, Simferopol, Bakhchisaray, Karasubazar, and Old Crimea. The migrants of Crimea are established in New Nakhichevan and its 5 villages, which they built. From here, they also spread to Rostov, Melitopol, Berdiansk, Azov, Novocherkassk, Nogaisk, Dnipro, Taganrog, Yekaterinoslav, and other places. The number of Armenians in this area is 35,000.

¹HD: It's unfortunate that Armenians of modern Azerbaijan have been are now either displaced, exiled, killed (ethnically cleansed), or oppressed.

3.1.6 Russia

Here, the Armenians are very few. The entire number is less than a thousand. A large portion are students...

Original page number 27.

... and soldiers. The number of native and established people is small; they are found mainly in Moscow, Saint Petersburg, Kharkiv, Voronezh, and so on.

3.1.7 Poland

At its time, Poland had a large Armenian populace, both in its Austrian and Russian parts. In the Russian part, there are no longer any Armenians. As for the Austrian part, the main Armenian-populated location is Guti or Guter. Also, a very small number of Armenians is found in Lemberg and elsewhere. The Armenians of Guti are around 100 houses.

3.1.8 Romania

The Armenian-populated cities are Focșani, Bucharest, Botoșani, Iași, Trkvokna, Galați, Brăila, Bacău, Roman, Constanța, Sulina, Tulcea, Babadag, Pitești, Jurjevo, Ploiești, and so on. The Armenian migrants consist of two certain groups. The old migrants or natives, and the new migrants who came from various corners of Ottoman Turkey after the massacres of the Ottoman Armenians. The total number of both groups is 14,000, of which 4000 people are the new migrants.

3.1.9 Bessarabia

Here, very few Armenians are found in Chișinău, Akkerman, Khotyn, Balti, Bender, Ismail, and Hîncești, with whom we should include the Armenians of the Cherson province (Odesa and Grigoriopol).

3.1.10 Austro-Hungary

This is Bukovina, Transylvania, Hungary, and Austria proper. The Armenians of Bukovina primarily reside in the cities of Suceava, Chernovitsa, and Seret. The Armenians of Transylvania primarily live in the cities of Gherla or Armenopolis, Dumbrăveni or Elisabethopolis, Gheorgheni, Sibviz, Brașov or Kronstadt. Small numbers of Armenians are scattered also in the various corners of Hungary, until Pest and Vienna. The total number of Armenians in this region is 15,000.

3.2 The southeastern migration line

Armenian title: Հարաւային-արեւելեան գաղթնական գիծ

3.2.1 Assyria

There are Armenians only in Mosul, Kirkuk, Baghdad, Basra, and Sughushuk. The total is 1400 people.

3.2.2 Persia or Iran

The Armenians of this country are divided into two separate dioceses (պետքոն). Iranian Azerbaijan (Atropatene) and Persia proper. The Azerbaijan diocese has not only Khoy, Maku, Salmast, Urmia, and Karadagh, which are provinces of Armenia proper, ...

Original page number 28.

... but also Tabriz, Mujumbar, Maragha, Kurdistan, and Ardabil. In Persia proper, the Armenian-populated cities are New Julfa (with its 80 villages), Tehran (with its 6 villages), Qazvin, Rasht, Anzali, Hamadan, Sheverin, Shiraz, Bushehr, and so on. The entire number of Persian Armenians is 66,000 of which 25,000 belong to Persian Armenia.

3.2.3 India

It now has 700 Armenian residents who live in the cities of Kolkata, Madras, Bombay, and Dhaka.

3.2.4 Birmania or Myanmar

The total number is 252 Armenians, of which 193 people live in Rangoon.

3.2.5 Island of Java

There are 170 Armenians, who live in Batavia (Jakarta), Surabaya, Singapore, Semarang, and so on.

3.3 The southwestern migration line

Armenian title: Հարաւային-արեւմտեան զաղթսական գիծ

3.3.1 Cilicia

This has been Armenianized since the time of the Rubenid (Ռուբենին) kingdom. Now, the main Armenian-populated cities are Sis, Hadjin, Zeytun, Adana, Tarsus, Mersin, Misis, Marash. They have a total of 190,000 Armenians.

3.3.2 Cyprus

It has now 562 Armenian residents, who are found mostly in the capital Nicosia. The others live in Larnaca, Limassol, Paphos, Sourp Magar, Famagusta, and so on.

3.3.3 Syria and Lebanon

The northern part, as bordering Cilicia, has a quite a lot of Armenians. But as we go south, the number of Armenians decreases. The total number of Armenians is 36,000 people, who live in the cities of Ayntap, Antioch, Aleppo, Beirut, Sham (Damascus), and Latakia. Ayntap has 6 villages, Antioch has 18 villages, Aleppo has 12 villages. Among these,

the following villages are well-known. In Antioch: Svedia, Kesab, Aramo, and. In Aleppo: Kilis, Belan, and Jisr al-Shughur.

3.3.4 Palestine

It has 730 Armenians who live in Jerusalem, Jaffa, Bethlehem, and Ramla.

3.3.5 Egypt

It has around 10,000 Armenians who live primarily in Alexandria and Cairo.

3.3.6 Other

There are few Armenians who also live in Tripoli, Ethiopia, Cape Town, and Transvaal.

Original page number 29.

3.4 The western migration line

Armenian title: Արեւմտեան գաղթնական գիծ

3.4.1 Asia Minor or Anatolia

This extends from the western borders of Armenia until the Archipelago (Արշավեղուղու) and Marmara. It includes also Lesser Armenia, which is a heavily Armenian-populated area. The main Armenian-populated cities in Asia Minor are, from east to west, Urfa, Malatya, Divriği, Akn, Arapgir, Şebinkarahisar, Gürün, Darende, Hisn-Mansur or Adiyaman, Trabzon, Gümüşhane, Giresun, Ordu, Sebastia, Evdokia, Amasia, Merzifon, Samsun, Kayseri, Yozgat, Ankara, Konya, Kastamonu, Kütahya, Afyonkarahisar, İzmir (Smyrna), Aydin, Manisa, Bursa, Bilecik, Balıkesir, Bandırma, Nicomedia, and Adapazar. The statistics of the area are still uncertain.

3.4.2 Istanbul

Taking together the villages that are on the two shores of the Bosphorus, there are 45 districts and 180,000 Armenians. Before the massacres, there were 250,000 Armenians, of which 60,000 were migrants. Because these people were deprived of their lands, the number of Istanbul Armenians significantly dropped. Now, it is rising again.²

3.4.3 Greece

It has 200 Armenians who live primarily in Athens.

---

²HD: It is ironic that the population in Istanbul was rising before the Armenian Genocide.

3.4.4 Crete

It has about the same number of Armenians as in Kandiye.

3.4.5 European Turkey

The Armenian-populated cities are Adrianopolis, Rodosto, Malkara, Silivri, Çorlu, Gallipoli, and Thessaloniki.

3.4.6 Bulgaria

It has 15000 Armenians who live in the following cities: Varna, Ruse-Shumla, Silistra, Sofia, Trnova, Razgrad, Vidin, Dobrich, Teleorman, Filibe, Burgas, Tatar Pazardzhik, Sliven, Yampil, Eski Zagra, Haskovo, Aytos, Karnobat, and Straldzha.

3.4.7 France

There are 1000 Armenians who live in Paris and Marseille, and a portion in Nancy, Montpellier, and so on.

3.4.8 England

Here, there aren't as many Armenians as in France. The Armenian-populated cities are London and Manchester.

3.4.9 The United States

It has over 40,000 Armenians, who live primarily in Worcester, New York, Providence, Fresno, Boston, and many other cities.

Original page number 30.

3.4.10 Other

A small number of Armenians is also found in Italy, Switzerland, Belgium, Holland, and Germany, where there are still no migrant communities. And the resident Armenians there are only temporary immigrants.

3.5 Summary

The migrant community of Armenians is more than 1 million.

Chapter 4

Armenians who speak foreign languages

Although Armenian is the most widely spoken language among Armenians, there are many Armenians who have forgotten Armenian; because of the influence of the dominant languages, they have adopted foreign languages. The foreign-speaking Armenians are primarily found outside the borders of Armenia and Lesser Armenia, in various foreign countries. However, even in the extremities of Armenia, there are places where Armenian has been replaced by foreign languages. But in contrast, not all migrant Armenians have forgotten Armenian. There are many places like New Julfa, Astrakhan, Smyrna, Nicomedia, Istanbul, Suceava, and others where the Armenians speak more pure Armenian dialects than some Armenians do in Armenia proper.

However we should emphasize the circumstances such that anywhere where there is an Armenian (even if in Armenia proper), if the Armenian doesn't lose their mother tongue, then they know at least two languages: Armenian with either Turkish, Kurdish, Persian, or Russian. It is the female sex which falls behind in this regard and generally more loyal to her mother tongue, than the male sex. This bilingualism of Armenians is caused by the foreign populations that coexist with the Armenians and that have an almost equal number of people as the Armenians. This bilingualism has had a significant effect on the Armenian language

The foreign languages that have been adopted by the Armenians are the following.

4.1 Turkish

Turkish, with its two major dialects: Western Turkish or Ottoman, and Eastern Turkish or Azerbaijani. This language is spread across the following.

4.1.1 Western Asia Minor

Almost all of Western Asia Minor, starting from around Kastamonu until Zile, south until Kayseri, and from southeast of Kayseri onto Sis and Ayntap until the Euphrates. From west of these borders until the beaches of Marmara, of the archipelago, and of ...

Original page number 31.

... the Mediterranean, all the Armenians speak Turkish. Exceptions are only the Armenians in the regions of Istanbul, Nicomedia, and Smyrna, as well a number of the villages in Ankara and Aydin. These are specifically Stanoz (Yenikent), Nallihan, Sivrihisar, Ödemiş, and Burdur. I have heard that a few of the villages in Yozgat are also Armenian-speaking, but their names aren't clear to me.

4.1.2 Asia Minor

In Niksar, at the northeast side of Evdokia, there's an islet of Turkish-speaking Armenians due the beast-like barbarity of the many resident Turks.

4.1.3 Island of Cyprus

The old Armenian migrant community is Turkish-speaking, but the new migrant community is Armenian-speaking.

4.1.4 European Turkey, Bulgaria, and Eastern Rumelia

Another region of Turkish-speaking Armenians is also European Turkey, Bulgaria, and Eastern Rumelia, starting from the other side of the Marmara. Exceptions are only Rodosto and Malkara. The other Armenian-populated cities, such as Gallipoli, Silivri, Çorlu, Ereğli, Çatalca, Adrianopolis, Dimetoka, Gyumyurdjina, and Dedeağac, are Turkish-speaking. The old migrant communities of Bulgaria and Eastern Rumelia are entirely Turkish-speaking; but after the last Ottoman-Armenian massacres, the presence of a large number of asylum-seeking Armenians caused the restoration of the forgotten Armenian language, of course only in those cities where a large number of them were relocated, such as in Filibe, Burgas, Varna, Trnova, Ruse, and so on. The other cities remain Turkish-speaking, such as Silistra, Razgrad, Shumla, Sliven, Aytos, Karnobat, Yampil, Eski Zagra, and Haskovo.

4.1.5 Romania

Romanian Armenian-populated cities that were previously settlements from Bulgaria, such as Babadag, Tulcea, Sulina. Here as well, the Armenians who fled the massacres have restored the Armenian language, such as in Galați, Ibraila, and Constanța.

4.1.6 Bessarabia

Bessarabia is Turkish-speaking because it was previously part of Romania. Such as Ismail, Balti, Bender, Chișinău, Akkerman. Similarly the Armenian migrants of Bessarabia are Turkish-speaking, such as Grigoriopol, Odesa, and Cherson.

4.1.7 Lazistan

In the eastern side of Trabzon, there are Armenians found in Lazistan, who are scattered among the Turks and the Laz.

4.1.8 West of Akhalkalak

On the western side of Akhalkalak, there are four villages which are Bavra, ...

Original page number 32.

... Khulgumo, Kartikami, and Turtshkh; they are Turkish-speaking.

4.1.9 Olti

In the region of Olti, 45 verst away from Olti, there is the Turkish-speaking village of Kalkos (25 houses).

4.1.10 Urmia

On the northern banks of Lake Urmia, especially in Sovushpulagh and Miandoab, or in fewer words Persian Kurdistan, the small Armenian community is Turkish-speaking.

4.1.11 Summary

As can be seen, the Turkish-speaking Armenians form a significant number. But thankfully, this number decreases day by day. In all the major cities of Anatolia, such as in Bursa, Kayseri, and Yozgat, the new generation has become Armenian-speaking thanks to schools and because of immigration to Istanbul. A large portion of the Armenians in Cyprus, Eastern Rumelia, and Bulgaria have become Armenian-speaking thanks to the new migrants. The Ottoman government in its time used violent means or force to erase the Armenian language and to make Turkish be the dominant language (such as can be said for how the Pashas in Anatolia killed the language of Armenian-speaking Armenians), but currently it has no intention or ability of doing such methods.¹ In Bessarabia, instead of Turkish, Russian is now wide-spread. The entire population already knows Russian, and we only need a short amount of time before Turkish is completely lost.

4.2 Georgian

This language is spoken by almost all the Georgian-Armenians. Exceptions are Tbilisi and the cities on the shores of the Black Sea, such as Batumi, Poti, Sokhumi, and so on. The Armenians are Georgian-speaking in Sighnag, Telavi, Gori, Kutaisi, and the neighboring areas. Two of the villages of Akhalkalak are also Georgian-speaking: Vargavi and Khizabavra. The Armenians of Vladikavkaz are also Georgian-speaking, because a large portion of them have emigrated from Georgia.

4.3 Persian

It is spoken in a very small border, between Mədrəsə (close to Shamakhi) and Kilvar (close to Quba) and in the villages of Khachmaz. Vardapet Makar Barkhudarians (Մակար Վարդապետ; *HD: SEA: /makar barχudarjantsʰ/, SWA: /magar pʰarχutʰarjantsʰ/*) and bishop Mesrob Smbatian (Մեսրոպ Տեղի Սմբատյան; *HD: SEA: /mesrop səmbatjan/, SWA: /mesrob səmpʰatʰjan/*) have said in their topographies that the language of these villages is called Lahij (Լահիճերէն) and Tat (Թաթերէն). But we shouldn't be confused by these names, because this language is a very clear and easy-to-understand dialect of Persian.

Original page number 33.

---

¹*HD: It is quite sad that Adjarian's optimism was soon disproven by the Armenian Genocide.*

4.4 Circassian

Circassian (չեռպեղերէն) is spoken only in Armavir, where there is an Armenian-populated village in the Kuban region. The Armenians of Armavir migrated from Circassia and founded the town in 1830.

4.5 Kurdish

In the Northern Armenia, Kurdish is a widely-spread language. But it has become the mother tongue in a small border. That is the villages of Hizan, the provinces of Čarzan and Shirvan in Paghesh province (կուստկալութիւն); in the Tigranakert province (կուստկալութիւն), in the provinces of Meyafarikîn or Silvan, Bisherîye, Bohdan; Samsat (formerly Samosata) in Cilicia. The total number is over 100 villages.

4.6 Arabic

It has become the mother tongue of the Armenians in Syria, Palestine, Mesopotamia, and Assyria. The Armenians in Aleppo, Damascus, Beirut, Mardin, Mosul, Kirkuk, and also Siirt in Armenia are Arabic-speaking.

4.7 Romanian

This has become the mother tongue of the majority of Romanian-Armenian migrant community, and part of the Armenians in Bukovina. There are Turkish-speaking Armenians only in the eastern seashores of Romania until Galați; some of these people are Armenian-speaking thanks to the recent Armenian migrants.

4.8 Polish

This is spread almost everywhere among the Polish-Armenians, except for Guter which is Armenian-speaking. The Armenians of Poland can be considered already nationally lost.

4.9 Hungarian

It is spoken as a mother tongue among the entirety of Armenians in Hungary and Transylvania. Except for the cities of Szamosújvár or Armenopolis and Gherla or Elisabethopolis, which are Armenian-speaking.

4.10 English

This is spoken in the Indian-Armenian migrant communities, whereas the Armenians of England are still a recent settlement so they're Armenian-speaking.

4.11 Summary

The extent and borders of these languages are all accurately represented in the map that is placed at the end of this book.

Original page number 34.

Chapter 5

The three branches of Armenian dialects

5.1 Overview

In general among us, the Armenian dialects are divided into two branches: Eastern or Russian-Armenian dialects, and Western or Ottoman-Armenian dialects. For me, these terms are incorrect and inappropriate, even though they are accepted and used everywhere. Calling the dialects Eastern or Western is wrong because many of the dialects that are called such are found at longitudinally equal degrees, yet when we compare them to each other, they don't fall either West or East. For example, the Van dialect and the Bayazit sub-dialect are both found longitudinally at the 44th degree, but the former is called Western while the latter Eastern. There are more surprising cases. For example, Artvin is much more west than Akhalkalak and Alexandropol (Gyumri); but based on the above division, Artvin is called Eastern, while Akhalkalak and Alexandropol are considered Western provinces.

The names “Russian-Armenian dialects” and “Ottoman-Armenian dialects” are strange and in reality completely inappropriate. Many of the Armenians in Russia speak the Ottoman-Armenian dialects; just as there are Armenians in Ottoman Turkey that speak Russian-Armenian dialects. For example, in Russian, the Ottoman-Armenian dialects are spoken in the Akhalkalak, Akhalkalak, Alexandropol, Kars, and the villages of New Bayazit. Similarly in Ottoman Turkey, Russian-Armenian dialects are spoken in Bayazit, Burdur, Ödemiş. Besides that, the migrant communities of Persian-Armenians, Bulgarian-Armenians, Romanian-Armenians, Egyptian-Armenians, and American-Armenians are ignored; and they are inappropriately called Russian-Armenians or Ottoman-Armenians.

I propose here new terms which not only remove the aforementioned inconveniences, but they also have the benefit of incorporating the primary characteristics of the dialects that they describe. These terms are:

Original page number 35.

- /um/ <նւյ> branch: With this name, we mean all the dialects that are called Eastern or Russian-Armenian.
- /kə/ <կը> branch: With this name, we mean all the dialects that are called Western or Ottoman-Armenian.

For the dialects of the /um/ <նւյ> branch, the locative case suffix (as well as the present and past/imperfective tenses) are made with the formative /-um/ <նւյ>. This is the main characteristic of these dialects; thus we give them this name. As for the dialects of the /kə/ կը branch, they do not have a locative case, they don't have a formative /-um/ <նւյ>, and the present and past/imperfective tenses are formed with the formative /kə/ կը. This is their primary characteristic, and thus they get this name. But besides these two, there is also a third branch which has dialects that have neither the /um/ <նւյ> nor /kə/ կը particles. They form the present and past/imperfective tenses using either the infinitive or some invisible means, and in combination with the /em/ <եմ> copular verb. Among our dialects, this branch is not generally distinguished and is it appended to the /um/ <նւյ> branch. We propose using the name /el/ <ել> branch.

There is no confusion in our division, and the new terminology applies only to the dialects, and they don't have

anything to do with the literary languages. For them, the term Eastern and Western, or Russian-Armenian and Ottoman-Armenian are still appropriate names, because the former language is centered in Tbilisi while the latter in Istanbul.

Original page number 36.

5.2 Terminology

HD: This was originally a footnote on page 36. But it is quite important and stands out. So I made it its own section.

Against the European word “dialect”, we use the terms բարբառ ‘dialect’, զաւառարարքար ‘provincial dialect’, and զաւառական ‘vernacular, provincial’. Because every word in the scientific language must be certain, we have thus decided to use these words. The word զաւառարարքար ‘provincial dialect’ is alien and is an incorrect word. It is alien because of its length; and because it already contains the word բարբառ ‘dialect’, it doesn’t add anything. It is incorrect because a dialect has no connection to a province, and the dialect could be spoken not in the entire province but merely in a single village or city. For example, the Agulis dialect is not spoken in an entire province, but only in a small circle of villages. Similarly, the Istanbul dialect does not encompass an entire province, but only the city of Istanbul. Thus, it is preferable to use the word բարբառ ‘dialect’; it is shorter and more normal.

A dialect can have some secondary branches that are slightly different from it; these are referred to by the European word “sous-dialecte”. In this place, we use the Armenian word ելքարարքար ‘subdialect’.

Subdialects also contain many groups, which are called in French “parler”. For this, we use the word զաւառական ‘vernacular’. We also use this term in those situations where we cannot with certainty assign the spoken language of some place to a rank. We also use the term when we are enumerating dialects, subdialects, and vernaculars. In other words, the word զաւառական ‘vernacular’ also has the general meaning of a non-literary language.

5.3 Excluded communities

HD: This was originally a note on page 293. I moved it here because it's more relevant here.

The Armenian settlements of Bulgaria, Rumania, Greece, France, England, Egypt, and America are newly formed, and are a mixture of Armenians from diverse places. They don’t have a proper dialect, so they are not part of our present work.

Part III

The /um/ <nLd> branch

The /um/ <ում> branch has 7 dialects:

1. Dialect of Yerevan
2. Dialect of Tbilisi
3. Dialect of Karabakh
4. Dialect of Shamakhi
5. Dialect of Astrakhan
6. Dialect of Julfa
7. Dialect of Agulis

Chapter 6

Yerevan

Original page number 37.

6.1 Background

The Yerevan dialect is spoken in the city of Yerevan and in the surrounding provinces, especially in the provinces of Yerevan, Etchmiadzin, and New Bayazet. It spreads from the south side to Tabriz, the capital of Azerbaijan, from the west Kaghzvan, from the southwest side it enters Ottoman Turkey and it reaches until Bayazit, from the northern and southern sides it gets mixed with the Karin and Karabakh dialects, which demarcate its two borders. On its north sides, the Yerevan dialect forms two islets; one of them is in the province of Borchaly (Shulaver, Shamshadin, Lori, and the surrounding areas), and the second is in Avlabari district of Tbilisi, which is a migrant settlement of Yerevan.

Besides the main dialect, the Yerevan dialect has three subdialects, which are the following:

- Bayazit subdialect: This is in Ottoman Armenia. Its one settlement is the city of New Bayazet, the shores of Lake Sevan, with 10 surrounding Armenian-populated villages. These are Ordaklu, Noraduz, Gyshlag, Bashkend, Kösemehmet, Kulali, Kyarimkend, Dalikardash, Kyuzadzhik, and Bashkend. This entire region speaks the same dialect, as in Bayazit.
- Astabad subdialect: This is spoken near Old Julfa in the village of Astabad and its surrounding area.
- Tabriz subdialect: In Atropatene, the Armenian settlement in Tabriz has two districts: Ghala and Lilava. The people of Lilava are much larger and they have recently migrated from Karabakh; they speak the Karabakh subdialect. As for the people of Ghala, they form less than half the Armenian population of Tabriz, and they are considered natives, and they speak the Tabriz dialect.

Original page number 38.

The Yerevan dialect is very pure and it is very close to the literary language. And if we consider only the /um/ <nlu> dialects, then it is the purest. And thus, it is because of its pureness and its extensive size that it serves as a base for the formation of the Russian-Armenian literary language.

6.2 Phonology

6.2.1 Segment inventory

The phonetic system of the Yerevan dialect has the following sounds in Tables 6.1 and 2.9.

Table 6.1: Vowels of the Yerevan dialect

/i/ <հ>	/u/ <նւ>
/e/ <է> /ə/ <ը>	/o/ <օ>
	/a/ <ա>

Table 6.2: Consonants of the Yerevan dialect

Stops	Labial			Coronal			Dorsal/back		
	/b/ <բ>	/p/ <պ>	/pʰ/ <փ>	/d/ <դ>	/t/ <տ>	/tʰ/ <թ>	/g/ <գ>	/k/ <կ>	/kʰ/ <կհ>
Affricates				/dʒ/ <ճ>	/tʃ/ <չ>	/tʃʰ/ <չհ>			
				<ձ>	<ծ>	<զ>			
				/dʒ/ <ճ>	/tʃ/ <չ>	/tʃʰ/ <չհ>			
				<զ>	<ծ>	<զհ>			
Fricatives	/f/ <ֆ>	/v/ <վ>		/s/ <ս>	/z/ <զ>	/ʃ/ <շ>	/ʃ/ <շ>	/χ/ <χ>	/h/ <հ>
				<ւ>	<զ>	<շ>	<ժ>	<ւ>	<հ>
Sonorants	/m/ <մ>	/n/ <ն>		/ɾ/ <ր>	/ɾ/ <ր>	/l/ <լ>	/j/ <յ>		
	<ւ>	<ն>		<ռ>	<ռ>	<լ>	<յ>		

Like other Armenian dialects, the Yerevan dialect does not have diphthongs. The diphthongs of Old Armenian have become either simple vowels (Table 6.3a) or have turned into a consonant-vowel sequence (Table 6.3b).

Table 6.3: Loss of Classical diphthongs in Yerevan Armenian

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
a. ‘father’	հայր հայր	her հեր	հայր հայր
b. ‘God’	աստված Աստված	astvadz Աստված	astvats Աստված

From this list, it appears that the Yerevan dialect has almost completely preserved the rich phonetic system of Old Armenian. Among the vowel, the Classical vowels /e-ē/ <է-է> and /o-աu/ <օ-օ> have merged with each other; in the modern dialect, they are both pronounced as /e/ <է> and /o/ <օ>. The sounds /əe/ <էտ> and /əv/ <պհ> that are found in other dialects, do not exist here. Among the consonants, the only sound that was lost is Classical /w/ <ւ>; but it has gained the sound /f/ <ֆ>, about which see more below.

6.2.2 Sound changes

Among the sound changes that happened in the Yerevan dialect, the following are noticeable.

6.2.2.1 Monophthong vowels

The Classical Armenian /e/ <է> has become /je/ <յէ> word-initially in monosyllables. But at the beginning of polysyllabic words, it has become /e/ <է> among all words. Various other dialects have /je/ <է> and the literary language has word-initial /je/ in polysyllabic words; but these don't happen here. Examples in Table 6.4.

Table 6.4: Sound changes from CA /e/ <է> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
'I'	es	էս	jes	յէս	jes	էս
'he has come'	ekeal ē	էկէալ է	ekel a	էկէլ ա	jekel e	էկէլ է
'to go'	ert ^h al	էրթալ	ert ^h al	էրթալ	jert ^h al	էրթալ
'to cook'	ep ^h el	էփէլ	ep ^h el	էփէլ	jep ^h el	էփէլ
'dream'	eraz	էրազ	eraz	էրազ	jeraz	էրազ
'big'	mets	մէծ	mets	մէծ	mets	մէծ
'grave'	gerezman	գէրէզման	gerezman	գէրէզման	gerezman	գէրէզման

The Classical Armenian /o/ <օ>, unlike the former and like the literary language, has becomes /vo/ <վօ> word-initially in both monosyllabic and polysyllabic words; while it comes /o/ <օ> word-medially. Examples in Table 6.5.

Table 6.5: Sound changes from CA /o/ <օ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
'lentil'	ospən	ոսպն	vosp	վօսպ	vosp	ոսպ
'gold'	oski	ոսկի	voski	վօսկի	voski	ոսկի
'foot'	ot-(ə?)k ^h (-PL)	ոտք	votk ^h	վօտք	votk ^h	ոտք
'to massacre'	kotorel	կոտորել	kotorel	կօտօրել	kotorel	կօտօրել
'to forget'	moranal	մօռանալ	moranal	մօռանալ	moranal	մօռանալ

Original page number 39.

6.2.2.2 Diphthongs

6.2.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <այ>

Classical Armenian /ai/ <այ> became Yerevan /e/ <է> as in Table 6.6.

Table 6.6: Sound changes from medial CA /ai/ <այ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
'father'	haɪr	հայր	her	հէր	haɪr	հայր
'mother'	majr	մայր	mer	մէր	majr	մայր
'wagon'	sail	սայլ	sel	սէլ	sajl	սայլ
'edge'	tsaɪr	ծայր	tsər	ծէր	tsaɪr	ծայր
'wood'	pʰaɪt	փայտ	pʰet	փէտ	pʰajt	փայտ

Word-finally, Classical /ai/ <այ> has become Yerevan /a/ <ա> as in Table 6.7.

Table 6.7: Sound changes from final CA /ai/ <այ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘bridegroom’	p ^h esaj փեսայ	p ^h esa փեսա	p ^h esa փեսա
‘child’	eraxaj երախայ	ereχa երեխա	jereχa երեխա
‘(male?) child’	təlaj տղայ	təka տղա	təka տղա

But, when the word has the article /n/ <ն> or the plural marker /k^h/ <ք>, then the reflex of CA /ai/ <այ> becomes word-medial and turns into modern /e/ <է> (Table 6.8).¹

Table 6.8: Sound changes from CA /ai/ <այ> in the Yerevan dialect when there’s a suffix

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
+ article	‘bridegroom’ p ^h esaj-n փեսայն	p ^h ese-n փեսեն	p ^h esa-n փեսան
	‘child’ eraxaj-n երախայն	ereχe-n երեխեն	jereχa-n երեխան
	‘(male?) child’ təlaj-n տղայն	təke-n տղեն	təka-n տղան
+ plural	‘bridegroom’ p ^h esaj-k ^h փեսայք	p ^h ese-k ^h փեսեք	NA
	‘child’ eraxaj-k ^h երախայք	ereχe-k ^h երեխեք	NA
	‘(male?) child’ təlaj-k ^h տղայք	təke-k ^h տղեք	təka-k ^h տղաք

6.2.2.2.2 Classical Armenian /oi/ <օյ>

Classical Armenian /oi/ <օյ> became Yerevan /i/ <ի> (Table 6.9).²

Table 6.9: Sound changes from CA /oi/ <օյ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘light’	lojs լոյս	lis լիս	lujs լոյս
‘sister’	k ^h ojs քոյս	k ^h ir քիր	k ^h uir քոյր
‘conservation’	zərojts ^h զրոյց	zrits ^h զրից	zərujts ^h զրոյց
‘dark night’	*akanakojs *ականակօյս	akanakir ականակիր	akanakuir ականակոյր

The same occurs also in suffixation, for the form /u/ <նւ> that originates from the Classical diphthong /oi/ <օյ> (Table 6.10).

Table 6.10: Sound changes from CA /u/ <նւ> that is synchronically related to CA /oi/ <օյ> from Classical to the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘to go blind’	ckuranal կուրանալ	kiranal կիրանալ	kuranal կուրանալ
cf. ‘blind’	kojs կոյս	kojs կոյս	kojs կոյս
‘to amass’	kutel կուտել	kitel կիտել	kutel կուտել
cf. ‘heap’	koit կոյտ	koit կոյտ	kujt կոյտ

6.2.2.2.3 Classical Armenian /iu/ <իւ>

Classical Armenian /iu/ <իւ> becomes Yerevan /i/ <ի> (Table 6.11).

¹HD: Note that the article /n/ was a distal marker in Classical Armenian, while it is a definite marker in SEA. It is possible that Adjarian implies that this marker is also a definite marker in Yerevan.

²HD: Adjarian translates /akanakir/ <ականակիր> as a ‘eye-blinding darkness, very dark night’.

Table 6.11: Sound changes from CA /i_u/ <հւ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘hundred’	hariս	հարիւր	harjur
‘snow’	ձիս	ձիւն	ձյուն
‘column’	սիս	սիւն	սյուն
‘blood’	արիս	արիւն	արյուն
‘flour’	ալիս	ալիւր	ալյուր

6.2.2.3 Consonants

The sound changes for consonants are the following.

6.2.2.3.1 Stops and affricates Let us first discuss the Old Armenian the three-way series CA /b p p^h g k k^h/ <պ պ պ> and so on. In the New Armenian dialects, these sounds have undergone many types of changes. If we accept that in Old Armenian the sounds CA /b g d d^z dʒ/ <պ գ դ ճ չ> were voiced, just as the letters <b, g, d> of modern French (but not German), then we must accept that they have been preserved in very few places. One such place is the Yerevan dialect.

The Classical sounds /p t k t̪ t̪/ <պ կ տ տ̪ տ̪/ have undergone many changes. Many of the dialects in the /kə/ <կը> branch have changed these sounds into voiced consonants; while in the Tbilisi dialect, they are accompanied with a glottal closure (կոկորդի սեղմումն), similar to Georgian voiceless consonants.³ But in the Yerevan dialect, there is no such closure and they are pronounced as simply and purely as the French sounds <p, k, t> (unlike German), with equal voicelessness, but with less strength.

The Classical sounds /p^h k^h t̪^h t̪̪/ <փ փ փ փ̪ փ̪̪/ have a single pronunciation across all the dialects, and thus they don’t need their own description.⁴

Original page number 40.

6.2.2.3.2 Other consonants For the other consonants, the noticeable changes are the following.

6.2.2.3.2.1 Classical Armenian /h/ <հ> Word-initially, except before CA /o/ <ո>, this sound has become /f/ <ֆ> (Table 6.12).⁵

Table 6.12: Sound changes from CA /h/ <հ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘soul’	hogi	հոգի	hok ^h i
‘earth’	hoł	հող	hoł
‘smell’	hot	հոս	hot
‘smell’	ort ^h	օրդ	ort ^h
‘prey’	ors	օրս	ors

³HD: I think he means they’re ejectives.

⁴HD: He means they are pronounced /p^h k^h t̪^h t̪̪/.

⁵HD: For the word ‘calf’, Adjarian provides an Classical ancestor /hort/ <հորթ>. But the most prescriptive Classical form is /ort^h/ <օրդ>. I changed his example for accuracy. The /h/ was diachronically added on the path from Classical to SEA; this /h/ must likewise been epenthized on the path from Classical to Yerevan and then became a /ʃ/: /ʃ/ > /h/ > /ʃ/. Similarly, Adjarian provides a reconstructed */hors/ <հօրս> for ‘prey’, but this likely developed from attested CA /ors/ <օրս> with an epenthetic /h/ that became /ʃ/.

The sound /f/ <Փ> is generally a foreign sound in the other dialects and it only found there in foreign words. But in contrast in the Yerevan dialect, it seems that the /f/ <Փ> sound is an internal and native sound that arose from natural sound changes.

6.2.2.3.2.2 Classical Armenian խ/χ/ Word-initially, before the sound /h/ <հ>, this sound becomes /h/ <հ> by rule of dissimilation (Table 6.13). This situation does not appear in the other dialects.

Table 6.13: Sound changes from CA /h/ <հ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘game’	χալ իսաղ	հալ իսաղ	χալ իսաղ
‘to play’	χալալ իսաղալ	հալալ իսաղալ	χալալ իսաղալ
‘grape’	χալօլ իսաղող	հալօլ իսաղող	χալօլ իսաղող

6.2.2.3.2.3 Classical Armenian /l/ <ղ> Word-finally in some words, it is lost (Table 6.14). However, the word ‘place’ CA /tel/ <տեղ> on its own did not undergo this rule.⁶

Table 6.14: Sound changes from CA /l/ <ղ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘here’ (= ‘this-place’)	այս-թէլ այստեղ	օստե ըստէ	այս-թէ այստեղ
‘there’ (= ‘that-place’)	այդ-թէլ այդտեղ	օստե ըստէ	այդ-թէ այդտեղ
‘yonder’ (= ‘that-place’)	այն-թէլ այնտեղ	օնդե ընդէ	այն-թէ այնտեղ
‘where’ (= ‘which-place’)	որ-թէլ որտեղ	վորտե վօրտէն	վոր-թէ որտեղ
cf. ‘place’	թէլ տեղ		թէ տեղ

6.2.2.3.2.4 Classical Armenian /t/ <տ> Before CA /n/ <ն>, this sound became /n/ <ն> through a rule of assimilation (Table 6.15). Even the Russian loanword /ponnɔtsʰ/ <պոննօց> from /podnos/ <подносъ> ‘tray’ (HD: *modern Standard Russian*: /pədnɔs/ <поднос>). The /tn/ > /nn/ sound change rule is more general in the Karabakh and Kharberd dialects.

Table 6.15: Sound changes from CA /tn/ <տն> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘ground’	getnin գետնին	gennin գեննին	getnin գետնին
‘with-DEF’	hetən հետն	henna հեննա	heta հետը
‘after’	jetən յետն	jenna յեննա	jet(ə)n ետն
‘from after’	jetnuty ^h յետնուց	jennuty ^h յեննուց	jetity ^h ետից
‘thimble’ (Tabriz)	matnɔtsʰ մատնօց	mannɔtsʰ մաննօց	matnɔtsʰ մատնօց
‘ring’ (Tabriz)	matani մատանի	mannik մաննիկ	matani մատանի

6.2.2.3.2.5 Classical Armenian /r/ <ր> The sound is deleted before sibilants (շական) as in Table 6.16. But this is a general phenomenon across almost all the dialects. Besides these, we also have the word /ethal/ ‘to go’.

⁶HD: For ‘yonder’, the SEA form shows regressive devoicing of /ajd-թէ/ to /ajt-թէ/. We don’t know if CA also had regressive devoicing. For the question word ‘where’, stress is variable in SEA.

Table 6.16: Sound changes from CA /r/ <ր> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
‘earthquake’	ʃarʒ	շարժ	ʒaʒ	ժաժ	ʃarʒ	շարժ
‘outside’	i durs	ի դուրս	dus	դուս	durs	դուրս
‘inside’	i nerhəs	ի ներքս	nes	նես	ners	ներս
‘to boil’	χarʃel	խարշել	χaʃel	խաշել	χarʃel (dated), χaʃel	խարշել, խաշել
‘cheap’	arʒan	արժան	eʒan	էժան	arʒan	արժան
‘to go’	erhəl	երթալ	etʰal	եթալ	jertʰal	արժան

6.2.3 Stress

In terms of stress, the Yerevan dialect has a major innovation. In Old Armenian and without exception in all the dialects of the /kə/ <կղ> branch, stress is on the final syllable. But in the Yerevan dialect, stress is on the penultimate syllable. This form of stress also exists to a greater extent in the dialects of Karabakh, Agulis, and Tbilisi, and it appears that...

Original page number 41.

... it is widespread across the entire /um/ <um> branch. In other places (Աճառեան 1901:185), we have shown that this method of stress manifested because of the influence of the Caucasian languages; and thus originating from the north, it gradually spread to the south.

6.3 Morphology

6.3.1 Noun inflection or declension

The Yerevan dialect has seven cases. The genitive is formed with the formative /-i/ <ի>, and it has the characteristic that it cannot take any article (13a); it differs in this way from the dative (13b).

(13) Yerevan

- a. karapet-i girkʰ-ə
Karapet-GEN book-DEF
‘the book of Karapet’
Կարապետի գիրքը
- b. karapet-i-n tvi
Karapet-DAT-DEF gave
‘I gave it to Karapet.’
Կարապետին տվի

As in all the other dialects of the /um/ <ում> branch, the accusative case distinguishes between animate and inanimate objects (շնչաւոր եւ անշնչաւոր առարկաներ). The accusative case of animate objects has the form of the dative case (14a); while inanimate objects have the form of the nominative (14b).

(14) Yerevan

- a. katv-i-n əspanets̄
cat-DAT-DEF killed
‘He killed the cat.’
Կատվին ըսպանեց

- b. *girkʰ-ə tur*
 book-DEF give
 ‘Give the book!.’
 զիրքը տուր

The other cases are special markers: ablative /-itsʰ/ <hg>, instrumental /-ov/ <nq>, and locative /um/ <nLd>.

The plural is formed with either the formative /-er/ <tp> or /-ner/ <ntp>; the former is for monosyllabic words, while the latter for polysyllabic words.

In the plural, the genitive case stays /-i/ <h> (Table 6.17); this is unlike many other dialects where the case marker is /-i/ <h> in the singular, but /-u/ in the plural <nL>.

Table 6.17: Genitive marking in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA
bread-PL-DAT	hatsʰ-er-i	հացերի	hatsʰ-er-i հացերի
house-PL-DAT	tn-er-i	տների	tən-er-i տների
bread-PL-DAT-DEF	hatsʰ-er-i-n	հացերին	hatsʰ-er-i-n հացերին
house-PL-DAT-DEF	tn-er-i-n	տներին	tən-er-i-n տներին

6.3.2 Pronoun inflection or declension

For pronouns, note the following declensions in Table 6.18.

Table 6.18: Demonstrative pronouns in the Yerevan dialect

	Singular			Plural		
	proximal ‘this’	medial ‘that’	distal ‘yonder’	proximal ‘these’	medial ‘those’	distal ‘those yonder’
NOM	es	ed	en	estonkʰ	etonaŋkʰ	endonkʰ
	tu	tən	tən	əstonkʰ	ətonkʰ	əndonkʰ
GEN	estur	etur	endur	estontsʰ	etontsʰ	endontsʰ
	əstur	ətur	əndur	əstontsʰ	ətontsʰ	əndontsʰ
ABL	əst-utsʰ	ət-utsʰ	ənd-utsʰ	əstontsʰ-itsʰ	ətontsʰ-itsʰ	əndontsʰ-itsʰ
	əst-utsʰ	ət-utsʰ	ənd-utsʰ	əstontsʰ-itsʰ	ətontsʰ-itsʰ	əndontsʰ-itsʰ
INS	est-ov	et-ov	end-ov	estontsʰ-ov	etontsʰ-ov	endontsʰ-ov
	əst-ov	ət-ov	ənd-ov	əstontsʰ-ov	ətontsʰ-ov	əndontsʰ-ov

For some of the pronominal forms, the sound /i/ <h> or /e/ <t> becomes /e/ <q> when next to the conjunction /el/ <t> ‘also’.

Table 6.19: Replacement of /i,e/ with /ə/ in cliticized pronouns in the Yerevan dialect

		Yerevan		cf. SEA
me.also ‘also me’	instead of	əs el	ըս էլ	jes el
one.also ‘also one’	instead of	jes el	յէս էլ	mek el
one.also ‘also one’	instead of	mək el	մէկ էլ	mek el
me.DAT.also ‘for me also’	instead of	mek el	մէկ էլ	min el
me.DAT.also ‘for me also’	instead of	mən el	մին էլ	min el
	instead of	əndz el	ընձ էլ	indz el
	instead of	indz el	ինձ էլ	ինձ էլ
	instead of	mənk ^h el	մէնկ էլ	menjk ^h el
	instead of	menk ^h el	մէնկ էլ	մէնկ էլ

6.3.3 Verb inflection or conjugation

6.3.3.1 General paradigms for the reflex of the E-Class

Verbs are subject to the basic changes. First, two of the four conjugation classes are lost. The CA /-il/ <հլ> and CA /-ul/ <ուլ> suffixes have become /-el/ <էլ>, and are thus conjugated...

Original page number 42.

... as the first conjugation class. The Old Armenian present has turned into the composite form /-um/ <ում>, while the formative /kə/ <կը> is used in the future. As an example, we show the conjugation of the verb /sirem/ <սիրեմ> ‘I like’.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

6.3.3.1.1 Indicative present and past imperfective *HD: The indicative present in SEA is formed via periphrasis (Table 6.20). The verb is in a converb form called the imperfective converb with the suffix /-um/. Tense and agreement is on an inflected auxiliary. The Yerevan dialect seems to follow the same system, though the suffix /-um/ can optionally reduce to just /-əm/. Note how we don’t know if Yerevan also had nasal place assimilation in the 1PL suffix.*

Table 6.20: Indicative present <սիրկայ> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan (form I and form II)			cf. SEA
1SG	sir-um e-m	սիրում եմ	sir-əm e-m	sir-um e-m
2SG	sir-um e-s	սիրում ես	sir-əm e-s	sir-um e-s
3SG	sir-um a	սիրում ա	sir-əm a	sir-um e
1PL	sir-um e-nk ^h	սիրում ենք	sir-əm e-nk ^h	sir-um e-նկ
2PL	sir-um e-k ^h	սիրում եք	sir-əm e-k ^h	sir-um e-k ^h
3PL	sir-um e-n	սիրում են	sir-əm e-n	sir-um e-n
	✓-IMPF.CVB AUX-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-AGR	✓-IMPF.CVB AUX-AGR

HD: The indicative past imperfective uses the same imperfective converb as in the present (Table 6.21). The difference is that auxiliary is now in the past tense. In SEA, the auxiliary has a constant shape /e/. Outside of the 3SG, when the past suffix /i/ is added, a glide is epenthized. But in Yerevan, it seems that this auxiliary morph /e/ is deleted before the past suffix /i/. All zero morphs are of my own. Modern Tehrani Iranian Armenian behaves similarly (Dolatian et al. in review:ch. 6.2).

Table 6.21: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

Yerevan (form I and form II)				cf. SEA	
1SG	sir-um Ø-i-Ø	սիրում ի	sir-əm Ø-i-Ø	սիրըմ ի	sir-um ej-i-Ø
2SG	sir-um Ø-i-r	սիրում իր	sir-əm Ø-i-r	սիրըմ իր	sir-um ej-i-r
3SG	sir-um e-Ø-r	սիրում էր	sir-əm e-Ø-r	սիրըմ էր	sir-um e-Ø-r
1PL	sir-um Ø-i-nk ^h	սիրում ինք	sir-əm Ø-i-nk ^h	սիրըմ ինք	sir-um ej-i-ŋk ^h
2PL	sir-um Ø-i-k ^h	սիրում իք	sir-əm Ø-i-k ^h	սիրըմ իք	sir-um ej-i-k ^h
3PL	sir-um Ø-i-n	սիրում ին	sir-əm Ø-i-n	սիրըմ ին	sir-um ej-i-n
	✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR

6.3.3.1.2 Present perfect and past perfect HD: The present perfect (Table 6.22) and past perfect (Table 6.23) in SEA are formed with periphrasis. The verb is in the form of the perfective converb with the suffix /-el/. The present tense auxiliary is added for the present perfect, while the past auxiliary for the past perfect. The Yerevan dialect seems to use the same strategy.

Table 6.22: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

Yerevan				cf. SEA	
1SG	sir-el e-m	սիրել եմ	sir-el e-m	սիրել եմ	sir-el e-m
2SG	sir-el e-s	սիրել ես	sir-el e-s	սիրել ես	sir-el e-s
3SG	sir-el a	սիրել ա	sir-el e	սիրել է	sir-el e
1PL	sir-el e-nk ^h	սիրել ենք	sir-el e-ŋk	սիրել ենք	sir-el e-ŋk
2PL	sir-el e-k ^h	սիրել եք	sir-el e-k ^h	սիրել եք	sir-el e-k ^h
3PL	sir-el e-n	սիրել են	sir-el e-n	սիրել են	sir-el e-n
	✓-PERF.CVB AUX-AGR		✓-PERF.CVB AUX-AGR		✓-PERF.CVB AUX-AGR

Table 6.23: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

Yerevan			cf. SEA	
1SG	sir-el Ø-i-Ø	սիրել ի	sir-el ej-i-Ø	սիրել էի
2SG	sir-el Ø-i-r	սիրել իր	sir-el ej-i-r	սիրել էիր
3SG	sir-el e-Ø-r	սիրել էր	sir-el e-Ø-r	սիրել էր
1PL	sir-el Ø-i-nk ^h	սիրել ինք	sir-el ej-i-ŋk ^h	սիրել էինք
2PL	sir-el Ø-i-k ^h	սիրել իք	sir-el ej-i-k ^h	սիրել էիք
3PL	sir-el Ø-i-n	սիրել ին	sir-el ej-i-n	սիրել էին
	✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR		✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR	

6.3.3.1.3 Past perfective or aorist HD: The past perfective (Table 6.24) is also called the aorist. In SEA for /sir-e-l/ ‘to like’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Yerevan dialect behaves the same.

Table 6.24: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
1SG	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-∅	սիրեցի	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-∅	սիրեցի
2SG	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-r	սիրեցիր	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-r	սիրեցիր
3SG	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -∅-∅	սիրեց	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -∅-∅	սիրեց
1PL	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-nk ^h	սիրեցիլը	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-ŋk ^h	սիրեցիլը
2PL	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-k ^h	սիրեցիք	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-k ^h	սիրեցիք
3PL	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-n	սիրեցին	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-n	սիրեցին
	✓-TH-AOR-PST-AGR		✓-TH-AOR-PST-AGR	

6.3.3.1.4 Subjunctive present and past *HD: In SEA, the subjunctive present (Table 6.25) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel /e/. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the indicative present. For a verb like ‘to like’, the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Yerevan dialect behaves the same.*

Table 6.25: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
1SG	sir-e-m	սիրեմ	sir-e-m	սիրեմ
2SG	sir-e-s	սիրես	sir-e-s	սիրես
3SG	sir-i-∅	սիրի	sir-i-∅	սիրի
1PL	sir-e-nk ^h	սիրենը	sir-e-ŋk ^h	սիրենը
2PL	sir-e-k ^h	սիրեք	sir-e-k ^h	սիրեք
3PL	sir-e-n	սիրեն	sir-e-n	սիրեն
	✓-TH-AGR		✓-TH-AGR	

HD: In SEA, the subjunctive past (Table 6.26) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Yerevan, the theme vowel /e/ is deleted before the past suffix /i/. Modern Tehrani Iranian Armenian behaves the same (Dolatian et al. in review:ch. 6.4.2).

Table 6.26: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
1SG	sir-∅-i-∅	սիրի	sir-ej-i-∅	սիրեի
2SG	sir-∅-i-r	սիրիր	sir-ej-i-r	սիրեիր
3SG	sir-e-∅-r	սիրեր	sir-e-∅-r	սիրեր
1PL	sir-∅-i-nk ^h	սիրիլը	sir-ej-i-ŋk ^h	սիրեիլը
2PL	sir-∅-i-k ^h	սիրիք	sir-ej-i-k ^h	սիրեիք
3PL	sir-∅-i-n	սիրեն	sir-ej-i-n	սիրեին
	✓-TH-PST-AGR		✓-TH-PST-AGR	

6.3.3.1.5 Tenses built from the subjunctive: Future and debititive *HD: In Yerevan, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 6.27). The future and past future are built by adding the prefix /kə/ before the subjunctive present and subjunctive past. The debititive and debititive perfect are formed also by adding the proclitic /pti/ before the appropriate subjunctive form. SEA behaves essentially the same and I don’t provide its paradigm.*

Table 6.27: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

Future <ապառնի>		Past future <անցեալ ապառնի>	
1SG	kə sir-e-m կը սիրեմ	kə sir-∅-i-∅ կը սիրի	
2SG	kə sir-e-s կը սիրես	kə sir-∅-i-ր կը սիրիր	
3SG	kə sir-i-∅ կը սիրի	kə sir-e-∅-ր կը սիրեր	
1PL	kə sir-e-nkʰ կի սիրենք	kə sir-∅-i-nkʰ կը սիրինք	
2PL	kə sir-e-kʰ կը սիրեք	kə sir-∅-i-kʰ կը սիրիք	
3PL	kə sir-e-n կը սիրեն	kə sir-∅-i-n կը սիրին	
	FUT ✓-TH-AGR	FUT ✓-TH-PST-AGR	
Debitive պարտաւորական ներկայ		Debitive perfect պարտաւորական անցեալ	
1SG	pti sir-e-m պտի սիրեմ	pti sir-∅-i-∅ պտի սիրի	
2SG	pti sir-e-s պտի սիրես	pti sir-∅-i-ր պտի սիրիր	
3SG	pti sir-i-∅ պտի սիրի	pti sir-e-∅-ր պտի սիրեր	
1PL	pti sir-e-nkʰ պտի սիրենք	pti sir-∅-i-nkʰ պտի սիրինք	
2PL	pti sir-e-kʰ պտի սիրեք	pti sir-∅-i-kʰ պտի սիրիք	
3PL	pti sir-e-n պտի սիրեն	pti sir-∅-i-n պտի սիրին	
	DEB ✓-TH-AGR	DEB ✓-TH-PST-AGR	

HD: For the debititive forms, an alternative strategy in Yerevan (Table 6.28) is to keep the verb in a constant shape with the same /-il/. Adjarian doesn’t state if this form is a participle or not. Then, the debititive morph /pti/ is placed after the verb. This morph then takes the tense and agreement suffixes, thus agreement morphology is mobile. I don’t gloss some of the involved morphs because it’s not clear to me what they designate.

Table 6.28: Alternative forms for the debititive for the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

Debitive պարտաւորական		Debitive perfect անցեալ պարտաւորական	
1SG	sir-il pt-i-m սիրիլ պտիմ	sir-il pt-i-∅ սիրիլ պտի	
2SG	sir-il pt-i-s սիրիլ պտիս	sir-il pt-i-ր սիրիլ պտիր	
3SG	sir-il pt-i-∅ սիրիլ պտի	sir-il pt-e-ր սիրիլ պտեր	
1PL	sir-il pt-i-nkʰ սիրիլ պտինք	sir-il pt-i-nkʰ սիրիլ պտինք	
2PL	sir-il pt-i-kʰ սիրիլ պտիք	sir-il pt-i-kʰ սիրիլ պտիք	
3PL	sir-il pt-i-n սիրիլ պտին	sir-il pt-i-n սիրիլ պտին	
	✓-? DEB-?-AGR	✓-? DEB-?-AGR	

6.3.3.1.6 Imperative and prohibitive HD: For the imperative 2SG, SEA adds the morph /-ir/ after the root for a verb like ‘to like’ (Table 6.29). For the 2PL, archaic SEA adds the sequence /-e- $\widehat{ts}^h$ -ekʰ/ after the root such that /-e- $\widehat{ts}^h$ / forms the aorist stem, while /-ekʰ/ is the agreement marker. More modern registers of SEA instead just add the sequence /-ekʰ/ directly after the root. Yerevan uses similar strategies: the 2SG marker is either /-i/ or /-a/.

Table 6.29: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

Yerevan		cf. SEA		
2SG	sír-i սիրի	sír-íր	սիրիր	✓-IMP.2SG
	sír-a սիրա			✓-IMP.2SG
2PL	sír-e- $\widehat{ts}^h$ -ekʰ սիրեցեք	sír-e- $\widehat{ts}^h$ -ekʰ	սիրեցեք	✓-TH-AOR-IMP.2PL
	sír-ekʰ սիրեք	sír-ekʰ	սիրեք	✓-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 6.30), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. For the 2SG, Yerevan can do the same, and it also an alternative strategies of keeping the verb in a

non-finite form with /-il/. For the 2PL, the agreement marker /-ekʰ/ jumps to the prohibitive marker, thus agreement morphology is mobile.

Table 6.30: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

Yerevan				cf. SEA		
2SG	mí sir-i	մի՛ սիրի	PROH	√-IMP.2SG	mí sir-is	մի՛ սիրին
	mí sir-a	մի՛ սիրա	PROH	√-IMP.2SG		
2PL	mi sir-il	մի սիրիլ	PROH	√-?	mí sir-ekʰ	մի՛ սիրեք
	m-ékh sir-il	մե՛ք սիրիլ	PROH-IMP.2PL	√-?		
	sír-il m-ekʰ	սի՛րիլ մեք		√-? PROH-IMP.2PL		

6.3.3.1.7 Non-finite forms HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 6.31. I give SEA forms for just some of them because it's unclear to me what these Yerevan participles mean. Note that the past participle is also called the perfective converb.

Table 6.31: Participles or converbs <դերբայներ> for the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

Yerevan				cf. SEA		
Infinitive	անորոշ	sir-e-l	սիրել	√-TH-INF	sir-e-l	սիրել
Present	Ներկայ	sir-e-l-on	սիրելոն	√-TH-INF-?		
Past	անցեալ	sir-el	սիրել	√-PERF.CVB	sir-el	սիրել
		sir-e	սիրե	√-PERF.CVB		

Original page number 43.

6.3.3.2 Other conjugation classes

The conjugation class of CA /-il/ <հլ> is also inflected this way (Table 6.32).

Table 6.32: Partial paradigm of the CA /-il/ <հլ> conjugation class for ‘to speak’ in the Yerevan dialect

Yerevan			cf. SEA		
INF			χos-e-l	խոսել	√-TH-INF
PRS 1SG	χos-um e-m	խօսում եմ	χos-um e-m	խօսում եմ	√-IMPF.CVB AUX-1SG
PST IMPF 1SG	χos-um Փ-i-Փ-	խօսում ի	χos-um ej-i-Փ	խօսում էի	√-IMPF.CVB AUX-PST-1SG
PST PFV 1SG	χos-e-tsʰ-i-Փ	խօսեցի	χos-e-tsʰ-i-Փ	խօսեցի	√-TH-AOR-PST-1SG
IMP 2SG	χós-i	խօ՛սի	χos-ír	խօսի՛ն	√-IMP.2SG
	χós-a	խօ՛սա			

As for the CA /al/ <ալ> conjugation class, it keeps the style of Old Armenian in the perfective and elsewhere (Table 6.33).

Table 6.33: Partial paradigm of the CA /-al/ <ωl> conjugation class for ‘to cough’ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA		
INF			haz-a-l	հազալ	✓-TH-INF
PRS 1SG	haz-əm e-m	հազըմ եմ	haz-um e-m	հազում եմ	✓-IMPF.CVB AUX-1SG
PST IMPF 1SG	haz-əm ɸ-i-∅	հազըմ ի	haz-um ej-i	հազում էի	✓-IMPF.CVB AUX-PST-1SG
PST PFV 1SG	haz-a- ^{ts^h} -i-∅	հազացի	haz-a- ^{ts^h} -i-∅	հազեցի	✓-TH-AOR-PST-1SG
PRS PFV 1SG	haz-a- ^{ts^h} -el e-m	հազացել եմ	haz-a- ^{ts^h} -el e-m	հազացել եմ	✓-TH-AOR-PERF.CVB AUX-1SG
IMP 2SG	haz-á	հազա	haz-á	հազա'	✓-TH

6.3.3.3 Morphological details and diachronic changes

In verbal conjugation, the following circumstances are notable.

6.3.3.3.1 Present 3SG copula or auxiliary The present 3SG for the verbal copula is /a/ <ω>. And according to this, all the verbs conjugate in the third person in this same form (Table 6.34, sentence 15).

Table 6.34: Present 3SG auxiliary as /a/ <ω> in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
‘he likes’	sir-um a	սիրում ա	sir-um e	սիրում է
‘he brings’	beru-m a	բերում ա	ber-um e	բերում է
‘he says’	as-um a	ասում ա	as-um e	ասում է
‘he speaks’	χos-um a	խօսում ա	χos-um e	խօսում է
		✓-IMPF.CVB AUX		✓-IMPF.CVB AUX

(15) Yerevan

zrits a an-um
conversation AUX do-IMPF.CVB

‘He’s doing a conversation.’
զոխ ա անում

6.3.3.3.2 Deletion of /e/ before past /i/ In the past/imperfective, the /e/ <է> sound is deleted next to /i/ <ի> (Table 6.35 and sentence 16).

Table 6.35: Deletion of the vowel /e/ before the past suffix /i/ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
‘I was liking’	sir-um ɸ-i-∅	սիրում ի	sir-um ej-i-∅	սիրում էի
‘you were bring’	ber-um ɸ-i-ɾ	բերում իր	ber-um ej-i-ɾ	բերում էիր

(16) Yerevan

- a. du kə sir-∅-i-ɾ
you.SG FUT like-TH-PST-2SG
‘You would like it.’
դու կը սիրին

- b. *na kə sir-e-∅-r*
 he FUT like-TH-PST-3SG
 'He would like it.'
 Նա կը սիրէր

HD: This was also discussed in Tables 6.21 and 6.26.

6.3.3.3.3 Debitive morphology In the debitive, the form CA /*piti*/ <պիտի> has shortened to /*pti*/ <պտի>, as it has in other dialects. *HD: See Table 6.27 for its paradigm.*

In the second form of the debitive, the formative /*pti*/ <պտի> is inflected, and the verb stays uninflected; whereas in the first form, ...

Original page number 44.

... it is the verb which is inflected, while the /*pti*/ <պտի> doesn't change. The second form is rare in other places. It does not exist at all in the /*kə*/ կը branch. *HD: For paradigms, see Table 6.27 vs. Table 6.28.*

6.3.3.3.4 Imperative morphology In the second form of the imperative, there is the ending /-a/ <ա> (Table 6.36). It is unique to the Etchmiadzin area. While in the dialect of Yerevan proper, the forms are different.⁷ *HD: See also Table 6.29.*

Table 6.36: Use of imperative 2SG forms with final /-a/ in the Yerevan dialect (Etchmiadzin area) vs. using /-i/ in Yerevan proper

	Etchmiadzin	Yerevan proper	cf. SEA
'want!'	uz-á ուզա'	uz-í ուզի'	uz-íր ուզիր
'turn on!'	var-á վառա'	var-í վառի'	var-íր վառիր
'fill!'	ltsʰr-á լցրա'	ltsʰr-u լցրու	ltsʰr-ú լցրու
'roast!'	առանձ-á առանձա'		առանձ-íր առանձիր
'carry!'	salak-á շալակա'		salak-íր շալակիր
	√-IMP.2SG	√-IMP.2SG	√-IMP.2SG

6.3.3.5 Prohibitive morphology and mobile ordering The forms /mékʰ siril/ <մէ՛ք սիրիլ> 'don't like' or the opposite order /síril mekʰ/ <սի՛րիլ մէք> (where the plural marker of the verb has passed onto the particle) are also used in the Karabakh dialect. *HD: See Table 6.30.*

6.3.3.6 Present participle The form /-on/ <-օն> of the present participle (Table 6.37). It is not used in any other locations.

Table 6.37: Present participle in the Yerevan dialect

	Yerevan	cf. SEA
'with liking'	sir-e-l-on սիրելօն	sir-e-l-ov սիրելօվ
'with saying'	as-e-l-on ասելօն	as-e-l-ov ասելօվ
'with going'	etʰ-a-l-on եթալօն	jertʰ-a-l-ov եթալօվ
	√-TH-?	√-TH-INS

⁷*HD: For the verb to 'fill', the more accurate segmentation in SEA is /l-tsʰr-u/ where the /-tsʰr-/ is the causative suffix.*

6.3.3.3.7 Past participle (perfective converb) and auxiliary-induced changes The form of the past participle is /sir-el/ <uhnt> 'liked' from Classical /sireal/ <uhntwai>.⁸ *HD: See paradigms in Table 6.31.*

Table 6.38: Pre-auxiliary form of the past participle (perfective converb) with *-el* in the Yerevan dialect

	Yerevan	cf. SEA
'I have liked'	sir-el e-m սիրել եմ	sir-el e-m սիրել եմ
'I have brought'	ber-el e-m բերել եմ	ber-el e-m բերել եմ

This form is used when the auxiliary is placed after it. But when the auxiliary is before it, the final /l/ <l> is shortened to form the participle /sir-e/ <uhŋpt>, /ber-e/ <ptŋpt>, and so on. See (17).

- (17) Yerevan

- a. jes e-m sir-e
 I AUX-1SG like-PERF.CVB
 'I (focused) have liked (not someone else).'
 jtu t̪u uhp̪t

b. en a ber-e
 that AUX bring-PERF.CVB
 'He has brought that.'
 t̪u u p̪t̪t

c. sirt a ar-e ek-e
 heart AUX do-PERF.CVB come-PERF.CVB
 HD: I'm not sure what this means
 uhp̪un u wnt̪ t̪yt̪

HD: This shortening process is described in-depth for Tehrani Iranian Armenian as a type of phonosyntactic process in Dolatian et al. (in review:ch. 3.3).

6.3.3.3.8 Irregular imperfective convers for monosyllabic verbs For monosyllabic verbs, the base of the present and imperfective stem is formed with the formative /-is/ <ḥu> instead of the form /-um/ <nū> (Table 6.39). *HD: Contrast these irregular verbs with /-is/ against regular verbs with /-um/ in Table 6.20. Such irregular verbs are monosyllabic in the infinitive like SEA /g-a-l/ 'to give'.*

⁸HD: At least SEA, this non-finite form is more accurately called the perfective converb, as is done on the Eastern Armenian National Corpus.

Table 6.39: Irregular imperfective converbs for monosyllabic verbs with /-is/ in the Yerevan dialect

	Yerevan	cf. SEA
Infinitive 'to come' 'to give' 'to cry'		$\sqrt{-\text{TH-INF}}$ g-a-l զալ t-a-l տալ l-a-l լալ
Present 1SG 'I come' 'I give' 'I cry'	$\sqrt{-\text{TH-INF-IMPF.CVB AUX-1SG}}$ g-a-l-is e-m զալիս եմ t-a-l-is e-m տալիս եմ l-a-l-is e-m լալիս եմ	g-a-l-is e-m զալիս եմ t-a-l-is e-m տալիս եմ l-a-l-is e-m լալիս եմ
Past Impf. 1SG 'I was coming' 'I was giving' 'I was crying'	$\sqrt{-\text{TH-INF-IMPF.CVB AUX-PST1SG}}$ g-a-l-is $\emptyset$ -i-∅ զալիս հ t-a-l-is $\emptyset$ -i-∅ տալիս հ l-a-l-is $\emptyset$ -i-∅ լալիս հ	g-a-l-is ej-i-∅ զալիս էի t-a-l-is ej-i-∅ տալիս էի l-a-l-is ej-i-∅ լալիս էի

But when the auxiliary verb is before it, then the final /s/ <ս> is deleted (18). *HD: This process is also described for Iranian Armenian as the same process for the perfective converb (Dolatian et al. in review:ch. 3.3).*

(18) Yerevan

- a. jes e-m g-a-l-i
I AUX-1SG come-TH-INF-IMPF.CVB
'I am coming (as opposed to someone else).'
- b. χ e-s l-a-l-i
why AUX-2SG cry-TH-INF-IMPF.CVB
'Why are you crying?'
ի՞ի՞ ես լալի
- c. $\widehat{t}^h$ -e-s t-a-l-i
NEG-AUX-2SG give-TH-INF-IMPF.CVB
'Won't you give?'
չե՞ս տալի

6.3.3.3.9 Mobile negation In negative forms, the negative particle can be either before or after the verb (Table 6.40).

Table 6.40: Mobile negation in the Yerevan dialect

	Yerevan	cf. SEA	
'I don't want'	$\widehat{t}^h$ -é-m uz-um չեմ ուզում	$\widehat{t}^h$ -é-m uz-um չեմ ուզում	NEG-AUX-1SG want-IMPF.CVB
'I wouldn't want'	$\widehat{t}^h$ - $\emptyset$ -i-∅ uz-um չի ուզում	$\widehat{t}^h$ -ej-i-∅ uz-um չի ուզում	want-IMPF.CVB NEG-AUX-1SG
?	$\widehat{t}^h$ -u-m $\widehat{t}^h$ -i-∅ չի ուզում		NEG-AUX-PST-1SG want-IMPF.CVB
'I didn't like'	$\widehat{t}^h$ -sir-é- $\widehat{t}^h$ -i-∅ չսիրեցի	$\widehat{t}^h$ -sir-e- $\widehat{t}^h$ -i-∅ չսիրեցի	want-IMPF.CVB NEG-AUX-PST-1SG
	sir-é- $\widehat{t}^h$ -i-∅ vot $\widehat{t}^h$ սիրեցի վոչ		want-? NEG-AUX-1SG
			NEG-AUX-1SG want-?
			NEG- $\sqrt{-\text{TH-AOR-PST-1SG}}$
			$\sqrt{-\text{TH-AOR-PST-1SG}}$ no

6.4 Subdialects

6.4.1 Bayazit

For the Bayazit subdialect, the main characteristics are the following.

HD: Note that throughout his manuscript, Adjarian alternates in calling this language New Bayazet vs. just Bayazit (and the two names are spelled differently in Armenian: Նոր-Բայազետ vs. Պայազիտ). That makes it unclear if he's always referring to the same dialect when he's mentioning such a name.

6.4.1.1 Diphthongs

Whereas in the Yerevan dialect, the Classical sounds /e/ <է> and /o/ <օ> have merged into modern /e/ <է> and /o/ <օ>, the Bayazit subdialect distinguishes these with a diphthongal pronunciation (Table 6.41). (Read these as /mienkʰ/ <միէկʰ>, /ənduontsʰ/ <ընդուոնցʰ>. Besides these, it also includes the vowel /æ/ <աէ>.

Table 6.41: Diphthongs in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

	Bayazit	cf. SEA
‘we’	mjenkʰ	meŋkʰ
‘from those’	ənduontsʰ	ənduontsʰ

6.4.1.2 Voiced aspirated stops and affricates

The Classical consonants /b g d ձ ՛ձ/ <պ գ դ ձ ՛ձ> have become /bʰ gʰ dʰ ՛ձʰ ՛՛ձ/ <պ՛ գ՛ դ՛ ձ՛ ՛՛ձ՛>.

Original page number 45.

6.4.1.3 Changing Classical /h/ <հ> to /χ/ <խ>

The Classical sound /h/ հ has turned into /χ/ խ without exception (Table 6.42, sentence 19).

Table 6.42: Changing CA /h/ <հ> to /χ/ <խ> in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Bayazit	cf. SEA
‘Armenian’	hai	χaj	haj
‘bread’	hatsʰ	χatsʰ	hatsʰ
‘father’	haiր	χer	hajր
‘to preserve’	pahel	պահել	pahel
‘fear’	ah	ախ	ah
	հայ	իսայ	հայ
	հաց	իսաց	հաց
	հայր	իսէր	հայր
	պահել	պահել	պահել
	ահ	ախ	ահ

- (19) a. SEA (approximates the original form of the Bayazit sentence)

im hor   harsanik-i-n   hiŋg hav   hatav
my father.GEN wedding-DAT-DEF five chicken died

‘Five chickens died for my father’s wedding.’
իմ հօր հարսանիքին հինգ հաւ հատաւ (սատկեցաւ)

- b. Bayazid subdialect (Yerevan dialect)

im չօր չարսնի-ն չինց չավ չատավ
my father.GEN wedding-DAT-DEF five chicken died

‘Five chickens died for my father’s wedding.’
իմ խօր խարսնիսին իմինք խավ խատավ

6.4.1.4 Repetition of the definite article

After vowel-final words, the definite article (նիմորոշ յօդը) is repeated.

Table 6.43: Repetition of the definite article after vowel-final words in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

	Bayazit	instead of	cf. SEA	
‘the cat’	katu-nə	կատունը	katu-n	կատուն
‘the bee’	mieku-nə	մեղունը	mieku-n	մեղուն
‘the horse’	dz̥hi-nə	ձինը	dz̥i-n	ձին
	✓/-DEF		✓/-DEF	

HD: In SEA, the definite article is /-n/ after vowels, and /-ə/ after consonants. Although Adjarian describes this process as the definite article repeating, I think it’s more accurate to state that Bayazit has replaced the post-vocalic allomorph /-n/ with /-nə/. See Dolatian (2022) for discussion on how the definite article’s morphophonology is complicated.

6.4.1.5 Regularization of monosyllabic verbs

For monosyllabic verbs, the stem of the present and imperfective uses /-um/ <ում> instead of /-is/ <իս>, thus fully regular (Table 6.44). *HD: Contrast against Table 6.39.*

Table 6.44: Regularization of imperfective converbs for monosyllabic verbs with /-um/ in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

	Bayazit	cf. SEA
Infinitive		✓/-TH-INF
‘to come’		g-a-l գալ
‘to give’		t-a-l տալ
‘to cry’		l-a-l լալ
Present 3SG	✓/-TH-INF-IMPF.CVB AUX	
‘He comes’	g̥-a-l-um a գ’ալում ա	g-a-l-is e գալիս է
‘He gives’	t-a-l-um a տալում ա	t-a-l-is e տալիս է
‘He cries’	l-a-l-um a լալում ա	l-a-l-is e լալիս է

6.4.1.6 Repetition of the auxiliary when the auxiliary has moved

In those circumstances where, in the Yerevan dialect, the auxiliary verb is placed before the verb, the Bayazit subdialect places the auxiliary before and after, causing the repetition of the auxiliary (20).

- (20) Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

- a. j̥ies je-m uz-um je-m
I AUX-1SG want-IMPF.CVB AUX-1SG

- ‘I want (as opposed to someone).’
 յես եմ ուզում եմ
- b. $\widehat{t}^h\text{-je-s}$ $b^h\text{ier-um}$ je-s
 NEG-AUX-2SG bring-IMPF.CVB AUX-2SG
 ‘Don’t/won’t you bring?’
 չե՞ս քերում ես
- c. $\widehat{t}^h\text{-i}$ $uz\text{-um}$ a
 NEG-AUX.3SG want-IMPF.CVB AUX
 ‘He doesn’t want.’
 չի ուզում ա
- d. $\widehat{t}^h\text{-je-nk}^h$ $uz\text{-um}$ je-nk^h
 NEG-AUX-1PL want-IMPF.CVB AUX-1PL
 ‘We don’t want.’
 չենք ուզում ենք
- e. $\widehat{t}^h\text{-}\emptyset\text{-i-r}$ $uz\text{-um}$ $\emptyset\text{-i-r}$
 NEG-AUX-PST-2SG want-IMPF.CVB AUX-PST-2SG
 ‘You wouldn’t want.’
 չի՞ր ուզում իր
- f. $\widehat{t}^h\text{-e-}\emptyset\text{-r}$ $\chi\text{os-um}$ $\text{e-}\emptyset\text{-r}$
 NEG-AUX-PST-3SG speak-IMPF.CVB AUX-PST-3SG
 ‘You wasn’t speaking.’
 չեր խօսում եր

6.4.1.7 Past participle or perfective converb with /-jer, -e/

The past participle ends in /-jer/ <եր>, like in the dialects of the /kə/ <կը> branch (21).

- (21) Bayazit subdialect of the Yerevan dialect
- a. $as\text{-jer}$ a
 say-PERF.CVB AUX
 ‘He has said.’
 ասեր ա
- b. $tar\text{-jer}$ a
 take-PERF.CVB AUX
 ‘He has taken.’
 տարեր ա
- c. $ek\text{-jer}$ a
 come-PERF.CVB AUX
 ‘He has come.’
 եկեր ա

But when the auxiliary moves back, the form is /-e/ 22.

- (22) Bayazit subdialect of the Yerevan dialect
- a. en a $tar\text{-e}$ a
 that AUX take-PERF.CVB

- ‘He has taken that.’
 Ես ա տորի
 b. $\widehat{t}^h$ -je-m   ek-e
 NEG-AUX-1SG come-PERF.CVB
 ‘I have not come come.’
 չեմ եկե

6.4.1.8 Past participle or perfective converb with /-uk/

The past participle is also formed with the formative /-uk/ <ուկ>, but only in passives (կրաւորական) and middle verbs (չեղող). *HD: I think he means for intransitives in general.*

Table 6.45: Past participles with /-uk/ <ուկ> in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

‘slept’	> Bayazit park-uk	պառկուկ	cf. SEA park-el	պառկել	$\checkmark$ -PERF.CVB
‘written’	g ^h r-uk	գ’րուկ	gər-el	գրել	$\checkmark$ -PERF.CVB
‘washed’	lv-a- $\widehat{ts}^h$ -uk	լվացուկ	ləv-a- $\widehat{ts}^h$ -el	լվացել	$\checkmark$ -TH-AOR-PERF.CVB
‘he has ploughed’	χierk-uk	խերկուկ ա	herk-el	հերկել	$\checkmark$ -PERF.CVB AUX

6.4.2 Astabad subdialect

6.4.2.1 Characteristics of the Astabad subdialect

For the Astabad subdialect, the main characteristics are the following.

6.4.2.1.1 Phonetic ‘purity’ The vowels and consonants are pronounced purely.

6.4.2.1.2 Lack of /h/ > /χ/ change The Classical sound /h/ <հ> sound has not changed to /χ/ <խ>.

6.4.2.1.3 Pre-tonic vowel deletion Before stress, vowels sometimes fall (Table 6.46).

Table 6.46: Pre-tonic deletion of vowels in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

‘evening’	Classical Armenian erekoi	$\widehat{t}r$ ekun	> Astabad tikun	ηիկուն	cf. SEA jereko	երեկոն
‘grave’	gerezman	գրեզման	grezman	գրեզման	gerezman	գրեզման
‘to gather’	hawak ^h el	հաւաքել	vak ^h vats	վաքված	havak ^h el	հավաքել
‘gathered’					havak ^h vats	հավաքված

6.4.2.1.4 Ablative suffixes The ablative is formed with both the suffixes /-e/ <է> and /-its^h/ <ից>.

6.4.2.1.5 Present copula as /a/ The entire present conjugation of the copula verb is pronounced with the vowel /a/ (

Table 6.47).

Table 6.47: Present copula with the vowel /a/ in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Astabad	cf. SEA
1SG 'I am'	a-m	e-m
2SG 'you are'	a-s	e-s
3SG 'he is'	a	e
1PL 'we are'	a-nk ^h	e-ŋk ^h
2PL 'you are'	a-k ^h	e-k ^h
3PL 'they are'	a-n	e-n
	AUX-AGR	AUX-AGR

6.4.2.1.6 Past perfective 1SG suffix as /-m/ The past perfective gets the ending /m/ <ւ> (Table 6.48). *HD: He means this subdialect uses the suffix /-m/ for past perfective 1SG marker, whereas Yerevan and SEA use a zero suffix.*

Table 6.48: Use of past perfective 1SG marker /-m/ <ւ> in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Astabad	cf. SEA	
'I saw'	tes-a-m	տեսամ	
'I went'	gn-a-ts ^h -i-m	գնացիմ	✓-PST-1SG
'I came'	ek-a-m	եկամ	✓-TH-AOR-PST-1SG

6.4.2.2 Classification

Based on these characteristics, we see that the Astabad dialect lies between the dialects of Yerevan, Karabakh, and Julfa. The first two characteristics belong to Yerevan, the third to Karabakh, and the last three characteristics cause Astabad to resemble...

Original page number 46.

... the Julfa dialect. But we didn't want to add this dialect to Julfa, because the main characteristic of the Julfa dialect is missing in the Astabad subdialect; the main characteristic of Julfa is that the use of the present stem with /-man/ <ման>, such as in (23). While the ablative in /-e/ <է>, the use of /-m/ <ւ> in the perfective, and the vowel /a/ <ա> vowel in the copular verb are also found in the other vernaculars (Karabakh, Shamakhi, Tabriz).

(23) Julfa dialect

gn-a-man   a-m
go-TH-IMPF.CVB AUX-1SG

'I go.'
գնաման ամ

6.4.3 Tabriz subdialect

For the Tabriz dialect, the main characteristics are the following.

6.4.3.1 Miscellaneous segmental differences

The Classical sound /h/ <հ> became /χ/ <խ>, as in the Bayazit subdialect. But the vowels /ɛ, ɥo/ <է, ո> of the Bayazit are not found in Tabriz subdialect. In many places, we see the /æ/ <ա> vowel (Table 6.49).

Table 6.49: Vowel /æ/ <ա> in the Tabriz subdialect of the Yerevan dialect

Classical and SEA			> Tabriz		
‘luck’	bæχt	բախտ	‘spouse’	bæχt	բախտ
‘old’	dah	դահ	‘old animal’	tæχ	տախ

6.4.3.2 Change of Classical /ɥa/ to /iva/

The Classical diphthong /ɥa/ <ուա> has changed to /iva/ <իվա> in Astabad. There are no other examples than in (Table 6.50).

Table 6.50: Change from CA /ɥa/ <ուա> to /iva/ <իվա> in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Tabriz	cf. SEA
‘rope’	tfʰyan	չուան	tfʰivan
‘confused’	ʃvar	շուար	ʃivar

6.4.3.3 Devoicing of Classical voiced stops

The Classical voiced sounds /b ɡ d ձ ՛ձ/ <պ գ դ ձ ՛ձ> have become voiceless /p k t ՛տ ՛տ/ <պ կ տ ՛տ ՛տ>. This basic change brings this subdialect closer to the dialects of Urmia-Maragha and Van.

6.4.3.4 Definite suffix allomorphy

When the words for ‘horse’ and ‘egg’ take the definite suffix, the forms are as in Table 6.51. *HD: He means that the definite suffix is /-jə/ for these forms instead of /-n/. Note that suffix marks definiteness in the modern vernaculars but it's a distal deixis marker in CA.*

Table 6.51: Use of definite suffix /-jə/ <-յը> in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Tabriz	cf. SEA
‘horse’	ձzi	ձի	ձzi
‘the horse’	ձzi-n	ձիյը	ձzi-n
‘egg’	ձzu	ձու	ձzu
‘the egg’	ձzu-n	ձույը	ձzu-n

6.4.3.5 Use of past perfective 1SG marker /-m/

The past perfective tense of verbs is similar to the present because it uses the suffix /-m/ <մ>, just as in the dialects of Urmia-Maragha, Khoy, and Julfa. *HD: He means this is for the 1SG marker which is /-m/ in SEA for the present, but*

/-m/ for the past perfective in SEA. In Tabriz, the form /-m/ is used for both tenses. ⁹

Table 6.52: Use of past perfective 1SG marker /-m/ <ւ> in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Tabriz		cf. SEA		
‘I said’	as-a-m	ասամ	as-a- $\widehat{ts}^h$ -i-∅	ասացի	$\checkmark$ - <i>(TH-AOR)-PST-1SG</i>
‘I opened’	pats ^h -a-m	պացամ	bats ^h -i-∅	բացի	$\checkmark$ - <i>PST-1SG</i>
‘I gave’	təv-a-m	տըվամ	təv-i-∅	տվի	$\checkmark$ - <i>PST-1SG</i>
‘I saw’	tes-a-m	տեսամ	tes-a-∅	տեսա	$\checkmark$ - <i>PST-1SG</i>
‘I said’	kn-a- $\widehat{ts}^h$ -i-m	կնացիմ	gən-a- $\widehat{ts}^h$ -i-∅	գնացի	$\checkmark$ - <i>TH-AOR-PST-1SG</i>

6.4.3.6 Past participle or perfective converb with /-er/ <եր> and rhotic deletion

The past participle is formed with the formative /-er/ <եր> particle, just as in the Bayazit subdialect.

- (24) a. Tabriz

χas-er   a. en a as-e
reach-PERF.CVB AUX. that AUX say-PERF.CVB

‘He has reached. He has said that.’

հասել ա. են ա ասէ

- b. SEA

has-el   e. na e as-el
reach-PERF.CVB AUX. that AUX say-PERF.CVB

‘He has reached. He has said that.’

հասել է. նա է ասել

An interesting example of the loss of the /r/ <ր> in the Tabriz subdialect is found in the word /ɑχə/ <ախը> that is borrowed from Turkish (elsewhere as <ախըն> /ɑχər/ ‘but’).¹⁰

6.4.3.7 Repetition of nasals in the 3SG past perfective

In the 3SG past perfective of some verbs, the sound /n/ <ւ> is repeated. But for other persons, there is no change.

Table 6.53: Repetition or gemination of a nasal in the 3SG past perfective 1SG of some verbs in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Tabriz		cf. SEA	
‘to go’			gən-a-l	գնալ
‘he went’	kənn-a- $\widehat{ts}^h$ -∅-∅	կընսաց	gən-a- $\widehat{ts}^h$ -∅-∅	գնաց
‘to stay’			mən-a-l	մնալ
‘he stayed’	mənn-a- $\widehat{ts}^h$ -∅-∅	մընսաց	mən-a- $\widehat{ts}^h$ -∅-∅	մնաց

⁹HD: For the SEA forms given for ‘I opened’ and ‘I gave’, these are actually more Colloquial Eastern Armenian forms. The purely standard and prescriptive versions would be /bats^h-e- $\widehat{ts}^h$ -i-∅, təv-e- $\widehat{ts}^h$ -i-∅/ <բացեցի, տվեցի>. I suspect that in Adjarian’s time, the forms he provided were more common.

¹⁰HD: It’s not clear to me what the source Turkish word is.

6.5 Literature

Despite the importance of the Yerevan dialect, both it and its three subdialects have still not been studied. However, there are many publications that use this dialect, which...

Original page number 47.

... can provide ample material for study. Among these publications, we note a few of the main ones.

HD: I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Yerevan dialect
  - General Yerevan dialect:
    - * Խաչատուր Աբովեանի Երկերը- Մոսկովա, 1897 ... Տ. Նաւասարդեանցի Հայ ժողով. հեքիաթ. հաւաքածուն
    - * Ա. Աբելեան - Սասնայ ծոեր. Ազգ. Հանդ., Թ. Եջ 117-143
    - * Ե. Լայայեան - Բորչալովի գաւառի բանարութեանը. Ազգ. Հանդ., ԺԱ. Եջ 33-124
  - Bayazit subdialect
    - * Ս. Փիլոյեան - Կորած Մարգարիտ. Տիկիսի, 1880
    - * Տ. Նաւասարդեան - Հայ ժող. հեքիաթ. Ե. Եջ 79-80
  - Astabad subdialect
    - * Մ. Աբելեան - Ոգիներ, տես Տ. Նաւասարդեանցի Հեքիաթեանու հաւաքածուն, հն. Ե. Եջ 24-35
    - * Մ. Աբելեան - Առածներ. անդ Եջ 76-88
    - * Գ. Շիրմազանեան - Իմ նշանածը Արազս ա. Կռունկ, 1861, Եջ 266-282
  - Tabriz subdialect
    - * Գ. Շիրմազանեան - Ազգային հարսանիք. Կռունկ, 1861, Եջ 426-440
  - Lori vernacular
    - * Գ. Զուշարեանց - Լոռու գիլական կեանքից պատկերներ. Փորձ, Դ. Ն 4, յաւել. Եջ 1-12
    - * Յ. Ղազարեան - Եադասա. Թիֆլիս, 1904
    - * Տ. Նաւասարդեան - Հայ ժող. հեքիաթներ. Ե. Եջ 32-78

6.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

6.6.1 Yerevan dialect

Adjarian's Source: Տ. Նաւասարդեանցի Հայ ժող. հեք., Ե. Եջ 42

Հարս ու կեսուր էն ըլսում. դրանք թու սիսէր էն ունենում: Եդ հարսը շատ սիսէռակէր ա ըլսում: Ասու իրան օրը սիսէռը գոյանում էր, տանում թաքրուն եփում ուստում: Մին, Երկու, հինգ, տա՛սը, օրէն մի օրը կեսուրը վարավուրդ ա անում, տէնում իրանց սիսէռի տօպրակը կեսքն ա ընկէ: - Կա չըկա, ասում ա ինքն իրան, ես մեր հարսի բանէրն ա:

Original page number 48.

Թէ կեսուրը սատանա էր, հարսն էլ պակաս չէր նրանից. ալբիալը ֆահմում ա, վօր կեսուրը գլխի ա ընկէ: - Ինչ անէմ, ինչ չանէմ, ասում ա, վօր ինձ վրա սայիշ չը տանի:

- Օրեն մի օրը տունն ավելիս մի հատ սիսեռ ա գըտնում, վեր ա ունում, տանում կեսօրը շանց տալի, ասում.
- Ըսթիկ ունի, քսթիկ ունի, կատվի նման դնչիկ ունի, նանի, յա՞րաք ես ի՞նչ ա:
- Կեսուրն ես վօր լսում ա, ինքն իրան ասում ա.
- Ֆօղն իմ գլխին, վօնց ի ես խեղճ հարսի մեղքը վեր ունում նա ըսկի չի ել իմանում սիսեռն ի՞նչ ա ի՞նչ չի. ո՞ւր մնաս թէ գօղանա

6.6.2 New Bayazet subdialect

- Ես ի՞նչ ա, խա՞րսէ, խպարտցեր ես, բ՞արեվ ել չես տալում ես. յօլըտ ծանդըրցեր ա:
- Վա՞յ Խոռէ, դ՞ո՞յ ես. չըթայյմեցի:
- Ե ի՞մալ ես, դ՞ո՞ր ես եթում ես, հո՞ւստ ես գ՞ալում ես:
- Գ՞ացեր ի խեռանցը տուն. ընդոնց կշտից եմ գ՞ալում եմ:
- Լսա ասին խերըտ խիվանդ ա. մկա ի՞մալ ա:
- Թա՛ եսի շուտուց խիվանդ ա, խօ թայզա՞ չէ. իմ խերը հայլա խերվընէ խիվանդ ա. ԵսԵս պառկուկ ա:
- Ե՛, խաս (հաց) կերե՞ր ես. հետա (ահաւաղիկ) Վուկին ել Եկավ, հարի իրեքով եթանք մեր տունը խաց ուտենք:
- Չե, չեմ կանա, բ՞ան կա, պտի եթամ Գ՞իրքորին տենամ:

6.6.3 Astabad subdialect

Adjarian's source: Ibid., page 34.

Դորմածիկ Մարդումենց Պողոսը կասեր. «Մին ամառ յես կալ իմ անում. կալս լուսահօքի ՏԵՐ-Աբրահամենց բախչի տակին էր: Մին քշէր, կայումը քնել ալ. մին քիչ ել ցուրտ էր. կալս յետ էր ընկել, աշունքանում էր. առավտադեմ վեր կացամ, տենամ լուսնակալաս ա. լուսնակը հենց ա թեքվէլ ա Մասսա դոլ՝ շոշշողում ա. քամին ել ցուրտ ցուրտ փշում ա: Մին ել տենամ հրեսիկանկ մին քանի գել, մին սիւրու չարունք աղաքնին ան արել, ճռվճռվացնելէն, թռացնելէն Չայի դոլէն քշում բերում ան, վօր տանեն դպա գետը, գետը լցնէն,

Original page number 49.

Խեխստեն յա ուտեն: Են չարունքը ընենց մին ճռխճռվում ին, հարա՞յ տալիս, վօր մարթի շանը զարգանդում էր: Ըստենց ճռվճռվցնելէն քշում ին, վօր լուսալուս էր, ժամհարը ժամերը տըվավ, մին ել տենամ ել զադ չը կա. լուսնակն ել ասրի քամակն ա մննում»:

6.6.4 Tabriz subdialect

Adjarian's source: Written by Ms. Satenik Melik-Babajanian (օր. Սաթենիկ Մելիք-Բաբայանեան; *HD: SEA: /sat'henik melik^h babadzjanjan/*).

Մենք վեց քուր ինք, համա ախապէր չունինք, խերս ել խօքյասըբ մարթ չէր, օդօմի իրան, քյաթխօդա էր: ՄԵ խետ (ՄԵկ անգամ) Ելավ կըննաց Եշմիյածին ուխտ. վօր Աստված իրան մէ տղա տա: Ընդէղըմը իմ խօրս մէ քանի մասունք ին տըվէ, խելս ել իրան ուխտը արէր էր, ընդօնք ել վերցէր էր ճանապար էր ընգէ: Հայլա Թայրվիզ չը խասած մէզի կրէր էր քի մէ օր առաջ Եկէր Մայրանդ. մենք ել մեր մէ քանի Ելօվ գիւնօվ Ելանք կնացինք, խետներս ել մէ խատ Վօխչար տարանք. հենց վօր խերս Եկավ սախ-սալամաթ խասավ, վօտի տակը մէ մատաղ արանք: Ես խետ վերցանք Եկանք Թայրիսիզ, մէ մատաղ ել ըստ արանք, հիլմմէն տերտունէրին խաց տվանք:

Սօրա (յետոյ) ետ մասունքները տրանք մե կութու մէչ, տարանք մեր բալախանեն, տակը մե թամիզ շօր քըցանք, կութին արանք թախչեն, իրեցին ել մե թօգ (շղարշ) թաշանք, ես խետ հայր (ամեն մի) քշէ (գիշեր) եթըմ ինք աղօթք ինք անըմ, մում ինք վարզմ, մեր պարեկամերից ել ուզողը կալիս եր ուկատ եր անըմ:

Ել ինչ ասեմ, այ բալից, ես խետ հայր շափաթ ցտու տակի շօրը տանըմ ինք լվանըմ ինք, պէրըմ ինք քըցըմ ինք տակը:

Ըտունց ընցավ մե տարի. մերս Ելը մե ախչիկ պէրավ, համա խերս ել ըսկի զադ չարավ, մասունքները ել յշտ չըղորկավ. ասավ «լավ չՇնի վօր մասունքները յշտ ըղըրկեմ: Աստված ինչ վօր տալիս ա՛ թօղ տա, իրան կամքն ա»:

Ելը ցտուց ընցավ մե խինգ վեզ տարի. ետ փստիկ քուր, վօր վէրեն ուկատ ին արէ, այ բալէս, վօչ եր էլէ, մե կէծակ եր շատ եր չարութուն անըմ. մերս ել խօ ընդուր ըսկի չեր ուզում, աշկի կրօղն եր: Մէ օր Էնքան ծէծակ, Էնքան ուշունց

Original page number 50.

տվակ ետ ախճկան, վօր լափ հալից ընկավ. խեղճ խօրս ել լափ կուսամադր (??? վշտամեռ) արավ մերս «Տու հէ՞ր կնացիր ուկատ արար, հէ՞ր ետէնց փիս ախճիկ էլավ»: Խերս ել ըսկի չեր խօսըմ: Ես խետա մութնը ընզավ. ամառ եր, մենք ել հըմէնանքու հայաթըմ ինք քընըմ. մեկ ել տեսանք բիրդան մե զըրընզօց էկավ. Են սահաթին հըմէնանքու զարինանք, Նըստանք ասանք «քա՛, մօրս վիզանօցն եր, կօղը թալավ, վօր սօրա եթա վերցնի»: Խերս էլավ վօր եթա մեր կոնշիներին զարինացնի, տեսավ հըմէնն ել զարդուն են. Են պլայալի զադն ել տեսէր են: Ես խետ խերս մե քան տըղերի խետ էկավ, կընսաց բալախանեն, հայր տեղը ման էկան, ըսկի զար չը քթան: Ես խետ էկան ես թէխը (այս կողմը, ասդին), տեսան մասունքի կութին պացվէր ա, մէջ մասունքը չը կա: Ես խետ խերս մէզի կանչավ, ասավ. «Են պլայալի զադը հէնց մասունքն եր վօր թռավ»: մօրս ասավ. «Էնքան եսօր են ախճկան ուշուն տվար, վօր մասունքը թռավ»:

Ըտուց մե քանի վախտ սօրա խերս ետ պանք կրավ (գրեց) Եչմիածինի տէրտէրներին. տէրտէրներն ել ընդեղից կրան (գրեցին) քի «Ետ մասունքները ցտեղից թռէր են էկէր են ըստէ. հալբար ծէր տունը լավ մաք՞ր չըն պախէ»: Սօրա խերս կնացավ վօր են օրը մերս Էնքան են քրօչ ծծնավ ուշուն տվակ վօր, ըսծի ել Էնքան ասավ հէ՞ր կնացիր ուկատ արար, հէնց ետէնց խօսկերի համար մասունքները թռան:

Ետ պանէրից սօրա ել մեր տանը խեր բարաքաթը կտորվակ. խերս քանի մընմ եր՝ խաբար եր ելնըմ. ցտուց սօրա խեղճ խերս չօսս տարի ապրավ, հա՞ա վայ են ապրէլուն. քյասըբացավ պանից ընզավ մընսաց տունը կուսամադր էլավ մէռավ: <Ենց խերս մէռավ, սեր ծօվ տունը խանխարար էլավ:

6.6.5 Lori vernacular

Adjarian's footnote: See Փորձ, 1880 ապրիլ, յաւել. Եջ 5-6. The writing does not have scientific accuracy.

– Հը՛, Համբարձում ապէր, ասում ես ամեն ուտելեղէնի

Original page number 51.

ու խմելեղէնի եժանութին ա էլի. բա՛ս բանք մնաց շորեղէնի վրա. Եր հալբաթ որ թանգ կըլի էլի. քու ապրանքն ա, կը թանգանես, որ մեր հացն ու եղն եժան գնով առնուս ու քու փթած ապրանքը մեզ վրա սաղանես: Դուն ու քու Աստոծը, Համբարձում շան, դրուստ չե՞մ ասում:

– Ե՛հ, Միցէլ բիծէն ես, էլի սեւ ու սիպտակ չես հարցնում:

– Հը՛ ոնորիկ Ասլօ՛, ի՞նչ ես վէրի ծէրին բազմկել. տօ՛ եր քու տե՞ղն ա, որ բոնել ես:

– Տօ՛, քո շուն, քեղանից ել պակաս մարդ եմ, որ քու գիշին եմ նստած. Եր քու դառդակ կարկաժը չի՛ վեր ունում հա՞՛, իմ բոյին քունիցը երկար, իմ շորերը քու շորերիցն նոր, ու իմ չիփինի ճիպօտը երկու քու չիփինի չափ: Մի ասա տէնունը, ի՞նքս ա պակաս նստած տեղիս գօրա:

– Ը՞մն ինչդ ա պակաս, շատ քիչ բան ա պակաս. ծալդ ա պակաս, ծալդ. թէ բեղամադ չես ըլիլ՝ կօկօղդ դառդակ ա, խելք չի ունիս, խելք. երկար բոյգ ու չիփիսի ճիպոտը ինչներուս ա պատքը: Ամա՞՝, աղաքը. դրուստն էլ ասած վերի ծերին նստողի ամեն բանը պէտք ա թամամ ըլի: Թող ամեն մարդ իրան տեղը բռնէ ուց որ իրան պատիւն կուզէ:

– Ո՞սց ջոգենք պատւաւոր մարկերանցն, բիծա Միջել:

– Ես ըլիմ իմ Աստոծը, օրէնքն էն ա, ո՛ւմ կսիկը սիրուն ա՝ թող նա վերի ծերին նստի. ուրմ կսիկը գէշ ա, նրա տեղոք դրան տակն ա:

– Թող ըթէնց ըլի, լաւ ասիր, բիծա ջան. Ես սիաթին ասած պէտք ա գլուխ բերենք:

– Տօ՛, եդ սարսադ Մխօին ի՞նչ էք լսում. դրա եդ գոնչ գլխիցն խելօվ բան դուրս կը գա՞յ). շաշ շաշ դուս ա տալի էլի:

– Հը ծուռտիկ շեղօ՛, բանդ խարաք ա հա՞՝, դրան տակին էջ տեղ չի ունիս: Վեր կաց. շուտ արա' կորի՛ր տեղիցող:

– Հալա մի ես զնդրիկ Ասլօին ու ծուռտիկ Շեղօին քաջ տուէք իրանց տաք տեղից ներքեւ, որ մի տեղը իստակուի, յետոյ կը տեսնենք թէ ի՞նչ են վայ տալի դրանց շաշ գլխին:

Chapter 7

Tbilisi

7.1 Background

Original page number 52.

The Tbilisi dialect is currently spoken only in the city of Tbilisi. But it can be thought that this dialect was previously spread out across all of Georgia. Bit by bit, Georgian took over its borders. Today, the Tbilisi dialect is slowly becoming lost, being conquered from one side by the spread of Georgian and Russian, and the other side by the spread of the literary Armenian language.

7.2 Phonology

7.2.1 Segmental inventory

The sound system of the Tbilisi dialect contains exactly those sounds that are found in the Yerevan dialect, minus the sound /f/ <Փ>, and plus the sound /q/ <ղ>.

The vowels /œ, ʏ/ <to, hɪ> do not exist, as in the Yerevan dialect.

The consonants /b g d ՛z ՛dʒ/ <պ գ դ ՛զ ՛ժ> are pronounced with a perfect voicing, and with much more voicing than in the Yerevan dialect, like the French <b, g, d> sounds.

The Old Armenian sounds */p t ts tʃ/ <պ լ ւն ծ> are preserved here with their perfect voicelessness; but because of the influence of Georgian, these sounds are accompanied with a glottal closure (կոկորդի սեղմումն), which makes it hard to forget the Tbilisi speaker and it gives a very characteristic color to their consonants. The sounds /pʰ kʰ tʰ tsʰ tʃʰ/ <փ ք թ չ> are completely simple and strong.

Because the sound /f/ <Φ> does not exist in this dialect, then all foreign words change this sound to ϕ /ph/.

Table 7.1: Changing borrowed /f/ to /ph/ in the Tbilisi dialect

	Source language	> Tbilisi
‘coffee’	Arabic <qahwa>	قهوة qapʰa
‘fortune-telling’	Persian <fâl>	فال pʰal
‘tablecloth’	Persian <sufra>	سغفه supʰra

The sound η' /q/ is entirely a Georgian sound and it represents the Georgian letter $\dot{\eta}$.¹ It is pronounced as a strictly glottal /k/ <η>, similar to the Arabic sound /q/.

Table 7.2: Glottal /q/ <η> in the Tbilisi dialect

‘from where’	vurqants ^h	վուրդանց
‘from here’	esqants ^h	եսդանց

As can be seen, the Tbilisi has almost completely preserved the phonetic richness of Old Armenian. But...

Original page number 53.

... this is due to the influence of the Georgian language, such that all of the dialect's sounds bear the stamp of Georgian pronunciation. Especially the glottal pronunciation of the sounds /p k t ts tʃ/ <պ կ տ տս չշ> is Georgian. The sound /q/ <դ>, as we know, is a pure borrowing from Georgian. The sound /f/ <ֆ> is absent in this dialect because it is also absent in Georgian. The same is for the sounds /œ, ʏ, æ/ <էօ, իւ, աէ>.

7.2.2 Sound changes

Among the phonetic changes of the Tbilisi dialect, whether limited or very general, the following are the characteristic ones for this dialect.

7.2.2.1 Monophthong vowels

7.2.2.1.1 Classical Armenian /e/ <է> Classical Armenian /e/ <է> has become /jɪ/ <յի> when word-initial in monosyllabic words (Table 7.3).

Table 7.3: Change from word-initial monosyllabic CA /e/ <է> to /jɪ/ <յի> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘I’	es	յիս	jes
‘when’	erb	յիր	jerp ^h
‘ox’	ezən	յիզն	jez
‘oil’	el	յիլ	յուլ

At the beginning of polysyllabic words, this sound changed to /e/ <է> (Table 7.4).

Table 7.4: Change from word-initial polysyllabic CA /e/ <է> to /e/ <է> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘iron’	erkáth	յերկաթ	jerkáth
‘face’	eréš	յերեշ	jeréš
‘two’	erkú	յերկու	jerékú
‘dream’	eráz	յերազ	jeráz
‘child’	eraχáj	յերախայ	jereχáj
‘sky’	erkín	յերկին	jerkínk ^h

¹HD: Adjarian provides a Georgian letter $\dot{\eta}$ to signify the uvular stop. I don't know Georgian so I discussed the matter with David Erschler and Thomas Wier. Based on our discussion, the letter that Adjarian provided is probably a misprint because it doesn't exactly match an existing Georgian letter. It may have been a misprint of the letter for the sound /q'/ (the letter q'ari; Mkhedruli <Ջ>, Asomtavruli <Ջ>) or for the sound /q^h/ (the latter qari or khari; Mkhedruli <Ջ>).

In the final syllable, meaning when it was stressed, the Classical /e/ <է> becomes /i/ <ի> (Table 7.5).

Table 7.5: Change from final CA /e/ <է> to /i/ <ի> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘place’	տեղ	tiš	տեղ
‘night’	գիշեր	gíšer	գիշեր
‘you’	քեզ	qiz	քեզ
‘honey’	մեղը	míkər	մեղը
‘seed’	սերմեն	sirm	սերմ

But in preceding syllables, meaning before the stressed syllable, the vowel is /e/ <է> (Table 7.6).

Table 7.6: Change from pre-tonic CA /e/ <է> to /e/ <է> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘to see’	տեսանել	tésnil	տեսնիլ
‘to bring’	բերել	béril	բերիլ

7.2.2.1.2 Classical Armenian /o/ <օ> Classical Armenian /o/ <օ> became /vu/ <վու> at the beginning of both monosyllabic and polysyllabic words (Table 7.7).

Table 7.7: Change word-initial CA /o/ <օ> to /vu/ <վու> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘orphan’	օրփ	vurp ^h	vorp ^h
‘son’	օրդի	vúrt ^h i	vort ^h i
‘that’	օր	vur	vort ^h i
‘foot’	օտան	vut	votk ^h
‘nothing’	օդինթի	vúnt ^h it ^h	votj ^h ínth ^h

In the final syllable, meaning under stress, the vowel becomes /u/ <ու> (Table 7.8).

Table 7.8: Change of final CA /o/ <օ> to /u/ <ու> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘work’	գործ	gurdz	gorč
‘belly’	պհօր	p ^h ur	p ^h or
‘smell’	հոտ	hut	hot
‘four’	չիորս	čiours	čiors
‘bosom’	ծոց	ծուց	tsots ^h
‘new’	նոր	nur	nor

In other syllables, it stays /o/ <օ> (Table 7.9).

Table 7.9: Change of other positions of CA /o/ <n> to /o/ <o> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘barefoot’	bokík	բոկիկ	bobík
‘to grow moldy’	borbosil	բորբոսիլ	borbosel
‘to praise’	govél	գովել	govél

7.2.2.2 Diphthongs

7.2.2.2.1 Classical Armenian /oi/ <nj> to /u/ <n̄l>

Classical Armenian /oi/ <nj> becomes /u/ <n̄l> (Table 7.10).

Table 7.10: Change of CA /oi/ <nj> to /u/ <n̄l> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘light’	lōjs	լոյս	lujs
‘sister’	k̄b̄ojs	քոյր	քոյր
‘sweet’	anójʃ	անոյշ	անոյշ (dated)
‘color’	gojn-k ^h (plural)	գոյնք	gujn

7.2.2.2.2 Classical Armenian /īu/ <h̄l> to /u/ <n̄l>

Classical Armenian /īu/ <h̄l> became /u/ <n̄l> (Table 7.11).

Table 7.11: Change of CA /īu/ <h̄l> to /u/ <n̄l> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘blood’	aríun	արիւն	arjún
‘flour’	alíun	ալիւր	aljúr
‘hundred’	haríun	հարիւր	harjúr
‘to weave’	hīusél	հիւսել	hjusél
‘weaved’		húsats	hjusáts
‘guest’	hīur	հիւր	hjur
‘snow’	džīun	ձիւն	džjun
‘branch’	tsīul	ճիւլ	tsjul

7.2.2.3 Consonant changes

7.2.2.3.1 Stops and affricates

For the three degrees of consonants, although the dialect has in general preserved the old sources, but in some places the sounds have gotten confused with each other. Let us cite some examples of these special cases (Table 7.12).

Table 7.12: Sporadic laryngeal changes of stops in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘to find’	gətanel	գտանել	gətnel
‘courtyard’	bak	բակ	bak
‘sun’	aregákən	արեգակն	aregák
‘sky’	erkín-kʰ (plural)	երկինք	érjinkʰ
‘land’	erkír	երկիր	érkir
‘I know’	gitém	գիտեմ	gitem
‘with’	het	հետ	het
‘to respect’	metsarél	մեծարել	metsarél
‘ground’	getín	գետին	getín
‘work’	gorts	գործ	gorts

7.2.2.3.2 Post-nasal voicing As a general, all voiceless sounds become voiced after the nasal /n/ <ն> (Table 7.13).

Table 7.13: Post-nasal voicing in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘to plant’	tənkel	տնկել	təŋkel
‘ear’	akándz	ականչ	akándz
‘free, ownerless’	antér	անտեր	antér
‘friend’	ənker	ընկեր	əŋker
‘woman (nominative)’			
‘woman (genitive)’			

7.2.2.3.3 Nasal epenthesis For the sound sequence /əŋg/ <ընգ> in the Tbilisi dialect, there is an also an initial ն /n/ (Table 7.14).

Table 7.14: Nasal epenthesis in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘friend’	ənker	ընկեր	əŋker
‘walnut-tree’	ənkuzeni	ընկուզենի	əŋkuzeni
‘to fall’	ankanil	անկանիլ	əŋknel

Original page number 54.

7.2.2.3.4 Change from /h/ /χ/ The */h/ <հ> sound is unchanged. But it has turned to /χ/ <չ> in only the words in Table 7.15.

Table 7.15: Change from CA /h/ <հ> to /χ/ <չ> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘earth’	hoł	հող	hoł
‘earth’	oṛhnel	արինել	oṛhnel

7.2.3 Stress

Stress has moved from the last syllable to the penultimate syllable, as in the Yerevan dialect.

7.3 Morphology

7.3.1 Noun inflection or declension

The Tbilisi dialect has 7 cases, which are in general the same as in the Yerevan dialect, in both form and composition. The following are the main differences for the Tbilisi dialect:

- The ablative uses the formative /eme, emen/ <էմէ, էմէն> (Table 7.16).

Table 7.16: Ablative suffix as /eme/ <էմէ> in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. Yerevan	cf. SEA
‘writing’	gr-emen	գրեմէն	gər-its ^h
‘house’	tn-emen	տնեմէն	tən-its ^h
‘death’	mah-emen	մահեմէն	mah-its ^h

- The nominative plural is formed with the formatives /ir, nir/ <իր, նիր>. But the other cases keep the sound /e/ <է>, according to the phonetic rules.
- The plural genitive takes the formative /-u/ <նւ>, similar to the /kə/ <կն> branch dialects.

The following is the declension of the word /div/ <դիվ> from Classical /deu/ <դեւ> ‘demon’. *HD: I suspect that the final /n/ in all the words in Table 7.17 is actually a separate definite suffix /-n/, but I’m not sure.*

Table 7.17: Paradigm for noun inflection of the word /div/ <դիվ> ‘demon’ in the Tbilisi dialect

	Singular	Plural
NOM (ACC)	div դիվ	div-ir դիվիր
GEN	div-i դիվի	div-er-u դիվերու
DAT (ACC)	div-i, div-in դիվի, դիվին	div-er-u-(n) դիվերու(ն)
ABL	div-emen դիվեմէն	div-er-emen դիվերեմէն
INS	div-ov դիվօվ	div-er-ov դիվերօվ
LOC	div-um դիվում	div-er-um դիվերում

7.3.2 Pronoun inflection or declension

The pronoun declensions are as follows.

HD: Table 7.18 is for personal pronouns.

Table 7.18: Inflection paradigm for personal pronouns in the Tbilisi dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he/she'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	jis jhu	du ηντ	na Նա	mink ^h մինք	duk ^h դուք	nrank ^h Նրանք
GEN	im իմ	k ^h u քու	nra Նրա	mir միր	dzir ձիր	nrants ^h Նրանքս
DAT,ACC	indzi ինձի	k ^h iz քիզ	nran Նրան	miz միզ	dziz ձիզ	nrants ^h Նրանքս
ABL	indz-m-en ինձմեն	k ^h iz-m-en քիզմեն	nra-m-en Նրամեն	m-iz-m-en միզմեն	dziz-m-en ձիզմեն	nrants ^h -m-en Նրանքմեն
INS	indz-m-ov ինձմօվ	k ^h iz-m-ov քիզմօվ	nra-n-ov Նրանմօվ	m-iz-m-ov միզմօվ	dziz-m-ov ձիզմօվ	nrants ^h -ov Նրանքմօվ
LOC	indz-(a)n-um ինձ(ա)նում	k ^h iz-(a)n-um քիզ(ա)նում	nran-um Նրանում	miz-(a)n-um միզ(ա)նում	dziz-(a)n-um ձիզ(ա)նում	nrants ^h -um Նրանքնում

Original page number 55.

HD: Table 7.19 is for demonstrative pronouns.

Table 7.19: Inflection paradigm for demonstrative pronouns in the Tbilisi dialect

	Singular			Plural		
	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'that yonder'	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	es tu	et ետ	en են	estunk ^h եստոնք	etunk ^h ետոնք	endunk ^h ենդոնք
GEN, DAT	estu եստոն	etu ետոն	endu ենդոն	estunts ^h եստոնց	etunts ^h ետոնց	endunts ^h ենդոնց
ABL	estumen եստոնմեն	etumen ետոնմեն	endumen ենդոնմեն	estunts ^h men եստոնցմեն	etunts ^h men ետոնցմեն	endunts ^h men ենդոնցմեն
INS	estov եստօվ	etov ետօվ	endov ենդօվ	estunts ^h ov եստոնցօվ	etunts ^h ov ետոնցօվ	endunts ^h ov ենդոնցօվ
LOC	estum եստոնմ	etum ետոնմ	endum ենդոնմ	estunts ^h um եստոնցոնմ	etunts ^h um ետոնցոնմ	endunts ^h um ենդոնցոնմ

HD: Table 7.20 is for the logophoric third person pronoun.

Table 7.20: Inflection paradigm for demonstrative pronouns in the Tbilisi dialect

	3SG	3PL
NOM	ink ^h ə ir(a)	hnrəp իր(ա)
GEN	iran	hnrəs իրաս
DAT,ACC	irmen	hnrəmən իրամեն
ABL	irmov	hnrəməv իրամեվ
INS	iranum	hnrənəs իրանում
LOC		

7.3.3 Verb inflection or conjugation

7.3.3.1 Various aspects of verb inflection

7.3.3.1.1 Sound changes for verbal vowels The verbs are declined in the manner of Yerevan, except for the required phonetic changes. For example, for the copula verb in the present, the Classical sounds /e, ē/ <č, t> become /i/ ի for all the persons (except for the third). And because of this, the stem of the verb uses the endings /-um im, -um is/ <-ում իմ, -ում իս>.

HD: These points are illustrated later in §7.3.3.2.1.

7.3.3.1.2 Irregular imperfective converb for monosyllabic verbs Like the Yerevan dialect, the monosyllabic verbs take the formative /-is/ <իս> (Table 7.21).

Table 7.21: Irregular imperfective converbs for monosyllabic verbs with /-is/ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
Infinitive 'to come'		✓/-TH-INF g-a-l
'to give'		t-a-l
'to cry'		l-a-l
Present 1SG 'I come'	✓/-TH-INF-IMPF.CVB AUX-1SG g-á-l-is e-m	g-a-l-is e-m
'I give'	t-á-l-is e-m	t-a-l-is e-m
'I cry'	l-á-l-is e-m	l-a-l-is e-m
	զայիս եմ	զայիս եմ
	տայիս եմ	տայիս եմ
	լայիս եմ	լայիս եմ

7.3.3.1.3 Lack of /e/ deletion before past /-i/ In the past/imperfective, the reflex of the Classical sound /ē/ <č> does not shorten. The forms are pronounced as in Old Armenian: /ei, eir, er, einkʰ, eikʰ, en/ <čի չիր չր չիւր չիւր չիւր> (Table 7.22). *HD: What he means is that unlike in the Yerevan dialect, the auxiliary /e/ and theme vowel /e/ do not delete before the past suffix /-i/. The Tbilisi dialect thus patterns with SEA in this regard.*

Table 7.22: Indicative oast imperfective in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
'I was speaking'	չօս-սմ e-i-∅	չօսում էի
'I was saying'	աս-սմ e-i-∅	ասում էի
	✓/-IMPF.CVB AUX-PST-1SG	✓/-IMPF.CVB AUX-PST-1SG

Original page number 56.

7.3.3.1.4 Allomorphy of the future formative /ku/ <կու> The future formative is /ku/ <կու> instead of /kə/ <կօ> (Table 7.23).²

²HD: Some modern grammars of SEA treat the formative /k/ as as a conditional future marker (Dum-Tragut 2009:253ff). But to maintain consistency with Adjarian, I gloss it as a future marker. I likewise faithfully translate his terms of for the tenses that use this formative.

Table 7.23: Future formative as /ku/ <կու> in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
‘I will like’	ku sir-i-m կու սիրիմ	kə-sir-e-m կսիրեմ
‘I will bring’	ku ber-i-m կու բերիմ	kə-ber-e-m կբերեմ
	FUT-√-TH-1SG	FUT-√-TH-1SG

Before vowel-initial verbs, this participle is sometimes shortened to կ /k/, but a lot of times it stays constant (Table 7.21).

Table 7.24: Variable shortening of the future formative as /ku/ <կու> before vowel-initial verbs in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
?	k-eh-a-m կեհամ	
‘I will go’	k-ert ^h -a-m կերթամ	k-ert ^h -a-m կերթամ
‘I will have’	k-unen-a-m կունենամ	k-ert ^h -a-m կունենամ
‘I will free’	ku azat-i-m կու ազատիմ	k-azat-e-m կազատեմ
‘I will pray’	ku aroat ^h -i-m կու արօթիմ	k-aroat ^h -e-m կարօթեմ
‘I will burn’	ku er-i-m կու երիմ	k-ajr-e-m կայրեմ
‘I will know’	ku iman-a-m կու իմանամ	k-ajr-a-m կիմանամ
	FUT-√-TH-1SG	FUT-√-TH-1SG
‘I will take’	ku ar-n-i-m կու առնիմ	k-ar-n-e-m կառնեմ
	FUT-√-VX-TH-1SG	FUT-√-VX-TH-1SG

The particle becomes voiced /g/ <գ> before the verb ‘to want’ (Table 7.21).

Table 7.25: Voicing of the future formative as /g/ <գ> for the verb ‘to want’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA	
‘I will want’	g-uz-i-m գուզիմ	k-uz-e-m կուզեմ	FUT-√-TH-1SG
‘you will want’	g-uz-i-s գուզիս	k-uz-e-s կուզես	FUT-√-TH-2SG
‘I was wanting’	g-uz-e-i-∅ գուզէի	k-uz-e-s կուզես	FUT-√-TH-PST-1SG

It is also voiced as in Table 7.26. *HD: Note that he doesn’t state what is the root of these verbs. So I segment the prefix as /gu/ based on the contrast against SEA, but Adjarian might have meant that the prefix as /g-/ while the verb was /uk^ham/.*

Table 7.26: Voicing of the future formative as /g(u?)/ <գու> for the verb ‘to come’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA	
‘I will come’	gu-k ^h -a-m գուքամ	kə-g-a-m կգամ	FUT-√-TH-1SG
‘you will come’	gu-k ^h -a-s գուքաս	kə-g-a-s կգաս	FUT-√-TH-2SG

Before the verbs in Table 7.27, the particle is fused with the /a/ <ա>, and becomes /ko/ <կօ>.

Table 7.27: Coalescence of merger of the future formative /ku/ <կու> and verb-initial /a/ <ա> as /ko/ <կօ> in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
Infinitive 'to lay' 'to do' 'to say'		$\sqrt{-\text{TH-INF}}$ ats-e-l ածել an-e-l անել as-e-l ասել
Future 1SG 'I will lay' 'I will do' 'I will say'	FUT- $\sqrt{-\text{TH-1SG}}$ k-ots-i-m կօծիմ k-on-i-m կօնիմ k-os-i-m կօսիմ	FUT- $\sqrt{-\text{TH-1SG}}$ k-ats-e-m կածեմ k-an-e-m կանեմ k-as-e-m կասեմ
Past future 1SG 'I was going to lay' 'I was going to do' 'I was going to say'	FUT- $\sqrt{-\text{TH-PST-1SG}}$ k-ots-e-i-∅ կօծէի k-on-e-i-∅ կօնէի k-os-e-i-∅ կօսէի	FUT- $\sqrt{-\text{TH-PST-1SG}}$ k-ats-ej-i-∅ կածէյի k-an-ej-i-∅ կանէյի k-as-ej-i-∅ կասէյի

7.3.3.1.5 Past participle or perfective converb with /-il,-i/ <իլ, ի> The past participle has the ending /-il/ <իլ>. This is used to form the present perfect (յարակատար), past perfect (գերակատար), and the negative (բացասական) forms (Table 7.28).

Table 7.28: Past participle or perfective converb with /-il/ <իլ> in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA	
'I have liked'	sir-il i-m սիրիլ իմ	sir-el e-m սիրել եմ	$\sqrt{-\text{PERF.CVB AUX-1SG}}$
'I had liked'	sir-il e-i-∅ սիրիլ էի	sir-el ej-i-∅ սիրել էյի	$\sqrt{-\text{PERF.CVB AUX-PST-1SG}}$

But when the auxiliary is before the participle, the last letter of the suffix is lost (Table 25).

(25) Tbilisi dialect

- a. $\widehat{t}^h$ -i-m sir-i
NEG-AUX-1SG like-PERF.CVB
'I have not liked.'
չիմ սիրի
- b. jis i-m ber-i
I AUX-1SG bring-PERF.CVB
'I have brought (as opposed to someone else).'
յիս իմ բերի

7.3.3.2 General paradigm

Here we show the most often used forms of the verb 'to like', as a reflex from Classical /sir-e-l/ <սիրել>.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

7.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective *HD: The indicative present in SEA is formed via periphrasis (Table 7.29). The verb is in a converb form called the imperfective converb with the suffix /-um/. Tense and agreement is on an inflected auxiliary. The Tbilisi dialect shows the same strategy with one major difference. The auxiliary /e/ is replaced by /i/ for all but the present 3SG.*

Table 7.29: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-um i-m	սիրում իմ	sir-um e-m սիրում եմ
2SG	sir-um i-s	սիրում իս	sir-um e-s սիրում ես
3SG	sir-um e	սիրում է	sir-um e սիրում է
1PL	sir-um i-nk ^h	սիրում ինք	sir-um e-ŋk ^h սիրում ենք
2PL	sir-um i-k ^h	սիրում իք	sir-um e-k ^h սիրում եք
3PL	sir-um i-n	սիրում ին	sir-um e-n սիրում են
✓-IMPF.CVB AUX-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-AGR	

HD: The indicative past imperfective uses the same imperfective converb as in the present (Table 7.30). The difference is that auxiliary is now in the past tense. In both SEA and Tbilisi, the auxiliary has the shape /e/.

Table 7.30: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-um e-i-∅	սիրում էի	sir-um ej-i-∅ սիրում էի
2SG	sir-um e-i-r	սիրում էիր	sir-um ej-i-r սիրում էիր
3SG	sir-um e-∅-r	սիրում էր	sir-um e-∅-r սիրում էր
1PL	sir-um e-i-nk ^h	սիրում էնք	sir-um ej-i-ŋk ^h սիրում էնք
2PL	sir-um e-i-k ^h	սիրում էք	sir-um ej-i-k ^h սիրում էք
3PL	sir-um e-i-n	սիրում էն	sir-um ej-i-n սիրում էն
✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

HD: Thus in Tbilisi, the auxiliary shows variation in its morphs: /e/ for some inflection cells, while /i/ for other cells. See §7.3.3.1.3.

7.3.3.2.2 Present perfect and past perfect *HD: The present perfect (Table 7.31) and past perfect (Table 7.32) in SEA are formed with periphrasis. The verb is in the form of the perfective converb with the suffix /-el/. The present tense auxiliary is added for the present perfect, while the past auxiliary for the past perfect. The Tbilisi dialect essentially uses the same strategy but with two differences. First, the converb suffix is /-il/ not /-el/. Second, the auxiliary shows the same changes in its shape as for the indicative present and past.*

Table 7.31: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-il i-m	սիրիլ իմ	sir-el e-m սիրել եմ
2SG	sir-il i-s	սիրիլ իս	sir-el e-s սիրել ես
3SG	sir-il e	սիրիլ է	sir-el e սիրել է
1PL	sir-il i-nk ^h	սիրիլ ինք	sir-el e-ŋk ^h սիրել ենք
2PL	sir-il i-k ^h	սիրիլ իք	sir-el e-k ^h սիրել եք
3PL	sir-il i-n	սիրիլ ին	sir-el e-n սիրել են
✓-PERF.CVB AUX-AGR		✓-PERF.CVB AUX-AGR	

Table 7.32: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-il e-i-∅	սիրիլ էի	sir-el ej-i-∅	սիրել էի
2SG	sir-il e-i-r	սիրիլ էիր	sir-el ej-i-r	սիրել էիր
3SG	sir-il e-∅-r	սիրիլ էր	sir-el e-∅-r	սիրել էր
1PL	sir-il e-i-nk ^h	սիրիլ էիլք	sir-el ej-i-ŋk ^h	սիրել էիլք
2PL	sir-il e-i-k ^h	սիրիլ էիք	sir-el ej-i-k ^h	սիրել էիք
3PL	sir-il e-i-n	սիրիլ էին	sir-el ej-i-n	սիրել էին
	√-PERF.CVB AUX-PST-AGR		√-PERF.CVB AUX-PST-AGR	

7.3.3.2.3 Past perfective or aorist HD: The past perfective (Table 7.33) is also called the aorist. In SEA for /sir-e-l/ ‘to like’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Tbilisi dialect behaves the same.

Table 7.33: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-e- <u>ts^h</u> -i-∅	սիրեցի	sir-e- <u>ts^h</u> -i-∅	սիրեցի
2SG	sir-e- <u>ts^h</u> -i-r	սիրեցիր	sir-e- <u>ts^h</u> -i-r	սիրեցիր
3SG	sir-e- <u>ts^h</u> -∅-∅	սիրեց	sir-e- <u>ts^h</u> -∅-∅	սիրեց
1PL	sir-e- <u>ts^h</u> -i-nk ^h	սիրեցիլք	sir-e- <u>ts^h</u> -i-ŋk ^h	սիրեցիլք
2PL	sir-e- <u>ts^h</u> -i-k ^h	սիրեցիք	sir-e- <u>ts^h</u> -i-k ^h	սիրեցիք
3PL	sir-e- <u>ts^h</u> -i-n	սիրեցին	sir-e- <u>ts^h</u> -i-n	սիրեցին
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

HD: Note though that theme vowel is /e/ for all but the 3SG. The past perfective 3SG instead uses the theme vowel /i/.

7.3.3.2.4 Subjunctive present and past HD: In SEA, the subjunctive present (Table 7.34) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the indicative present. For a verb like ‘to like’, the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Tbilisi dialect follows the same system but with the opposite choice of vowels. The theme vowel is /e/ for the present 3SG, and /i/ elsewhere.

Table 7.34: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-i-m	սիրիմ	sir-e-m	սիրեմ
2SG	sir-i-s	սիրիս	sir-e-s	սիրես
3SG	sir-e-∅	սիրէ	sir-i-∅	սիրի
1PL	sir-i-nk ^h	սիրիլք	sir-e-ŋk ^h	սիրելք
2PL	sir-i-k	սիրիք	sir-e-k	սիրեք
3PL	sir-i-n	սիրին	sir-e-n	սիրեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	

HD: In SEA, the subjunctive past (Table 7.35) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Tbilisi, the same is used. Note how the theme vowel stays a constant /e/ in the past, unlike the variation in the present.

Table 7.35: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-e-i-∅	սիրեի	sir-ej-i-∅	սիրեի
2SG	sir-e-i-r	սիրեիր	sir-ej-i-r	սիրեիր
3SG	sir-e-∅-r	սիրեր	sir-e-∅-r	սիրեր
1PL	sir-e-i-nk ^h	սիրեինք	sir-ej-i-nk ^h	սիրեինք
2PL	sir-e-i-k ^h	սիրեիք	sir-ej-i-k ^h	սիրեիք
3PL	sir-e-i-n	սիրեին	sir-ej-i-n	սիրեին
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

7.3.3.2.5 Tenses built from the subjunctive: Future and debititive *HD: In Tbilisi, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 7.36). The future and past future are built by adding the prefix /ku/ before the subjunctive present and subjunctive past. The debititive and debititive perfect are formed also by adding the proclitic /piti/ before the appropriate subjunctive form. I don’t provide morpheme glosses for these forms for space. SEA behaves essentially the same (with the expected difference in theme vowels) and I don’t provide its paradigm.*

Table 7.36: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

	Future <ապառնի>		Past future <անցեալ ապառնի>	
1SG	ku sir-i-m	կու սիրիմ	ku sir-e-i-∅	կու սիրեի
2SG	ku sir-i-s	կու սիրիս	ku sir-e-i-r	կու սիրեիր
3SG	ku sir-e-∅	կու սիրե	ku sir-e-∅-r	կու սիրեր
1PL	ku sir-i-nk ^h	կու սիրինք	ku sir-e-i-nk ^h	կու սիրեինք
2PL	ku sir-i-k	կու սիրիք	ku sir-e-i-k ^h	կու սիրեիք
3PL	ku sir-i-n	կու սիրին	ku sir-e-i-n	կու սիրեին
FUT	√-TH-AGR		FUT	√-TH-PST-AGR
	Debititive պարտաւորական ներկայական		Debititive perfect պարտաւորական անցեալ	
1SG	piti sir-i-m	պիտի սիրիմ	piti sir-e-i-∅	պիտի սիրեի
2SG	piti sir-i-s	պիտի սիրիս	piti sir-e-i-r	պիտի սիրեիր
3SG	piti sir-e-∅	պիտի սիրե	piti sir-e-∅-r	պիտի սիրեր
1PL	piti sir-i-nk ^h	պիտի սիրինք	piti sir-e-i-nk ^h	պիտի սիրեինք
2PL	piti sir-i-k	պիտի սիրիք	piti sir-e-i-k ^h	պիտի սիրեիք
3PL	piti sir-i-n	պիտի սիրին	piti sir-e-i-n	պիտի սիրեին
DEB	√-TH-AGR		DEB	√-TH-PST-AGR

HD: The debititive forms show an alternative strategy. The previously discussed strategy in Table 7.36 was to place the particle /piti/ before the inflected verb. The verb carries tense and agreement inflection. In contrast, an alternative strategy (Table 7.37) is to place the tense and agreement morphology onto the particle /piti/. The verb is then in a constant shape: /sir-i/ for ‘to like’.

Table 7.37: Alternative forms for the debititive for the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect with mobile agreement

	Debititive պարտաւորական	Debititive perfect անցեալ պարտաւորական
1SG	pit-i-m sir-i պիտիմ սիրի	pit-e-i-∅ sir-i պիտի սիրի
2SG	pit-i-s sir-i պիտիս սիրի	pit-e-i-ր sir-i պիտիր սիրի
3SG	pit-i-∅ sir-i պիտի սիրի	pit-e-∅-ր sir-i պիտիր սիրի
1PL	pit-i-nk sir-i պիտինք սիրի	pit-e-i-nk sir-i պիտինք սիրի
2PL	pit-i-k ^h sir-i պիտիկ սիրի	pit-e-i-k ^h sir-i պիտիկ սիրի
3PL	pit-i-n sir-i պիտին սիրի	pit-e-i-n sir-i պիտին սիրի
DEB-?-AGR	√?	DEB-?-PST-AGR √?

HD: *Adjarian doesn't ambiguously state if the verb in this alternative strategy is a specific participle, or if all verbs show the same type of final vowel. It's also unclear to me what is the proper glossing for the inflected forms of the particle /piti/. The second vowel alternates between /i,e/ in exactly the same way as the theme vowel of the verb to like /sir-e,i-/ in the above paradigms. It's unclear to me if the second vowel in this particle is thus still the same debititive morpheme, vs. a theme vowel, vs. a some other morpheme.*

7.3.3.2.6 Other tenses built from participles HD: *Adjarian provides a paradigm for something he calls the ‘debititive past perfect’. It consists of the debititive particle /piti/, plus what appears to be the perfective converb with /-il/, and then the past auxiliary.*

Table 7.38: Debititive past perfective <պարտաւորական գերակատար> for the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

1SG	piti sir-il e-i-∅	պիտի սիրիլ էի
2SG	piti sir-il e-i-ր	պիտի սիրիլ էր
3SG	piti sir-il e-∅-ր	պիտի սիրիլ էր
1PL	piti sir-il e-i-nk ^h	պիտի սիրիլ էինք
2PL	piti sir-il e-i-k ^h	պիտի սիրիլ էիք
3PL	piti sir-il e-i-n	պիտի սիրիլ էն
DEB	√-PERF.CVB AUX-PST-AGR	

7.3.3.2.7 Imperative and prohibitive HD: *For the imperative 2SG, SEA adds the morph /-ir/ after the root for a verb like ‘to like’ (Table 7.39). For the 2PL, archaic SEA adds the sequence /-e- $\widehat{ts}^h$ -ek^h/ after the root such that /-e- $\widehat{ts}^h$ / forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. More modern registers use just the suffix /-ek^h/ without the aorist stem. The prohibitive is marked by just adding the proclitic /mi/ before the verb*

HD: *Tbilisi uses the same strategy for the imperative 2PL. For the 2SG, the post-root vowel is /e/. It's unclear if this /e/ is a special agreement morpheme or if it's the theme vowel. For the prohibitive though, Tbilisi ends up using /i/ for the 2SG, and /ek^h/ for the 2PL. Thus the imperative and negative imperative (prohibitive) are not obviously connected.*

Table 7.39: Imperative and negative imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA		
IMP 2SG	sir-é սիրէ	sir-ir սիրիր		√-IMP.2SG
IMP 2PL	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -ek ^h սիրէցէք	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -ek ^h սիրէցէք dated		√-TH-AOR-IMP.2PL
		sir-ek ^h սիրէք modern		√-IMP.2PL
PROH 2SG	mísir-i մի՛ սիրի	mi sir-ir մի սիրիր		PROH √-IMP.2SG
PROH 2PL	mísir-ek ^h մի՛ սիրէք	mi sir-e- $\widehat{ts}^h$ -ek ^h մի սիրէցէք dated		PROH √-TH-AOR-IMP.2PL
		mi sir-ek ^h մի սիրէք modern		PROH √-IMP.2PL

7.3.3.2.8 Non-finite forms *HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 7.40. Note that present participle is also called the subject participle. What Adjarian calls the past participle is differentiated in SEA as a resultative participle with /-ats/ and a perfective converb with /-el/.*

Table 7.40: Participles or converbs <դերայներ> for the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

		Tbilisi	cf. SEA	
Infinitive	անորոշ	sir-i-l	սիրիլ	sir-e-l սիրել $\checkmark$ -TH-INF
Present	ներկայ	sir-o ⁸	սիրօն	sir-o ⁸ սիրոն $\checkmark$ -SPTCP
Past	անցեալ	sir-il	սիրիլ	sir-el սիրել $\checkmark$ -PERF.CVB
		sir-i	սիրի	
		sir-ats ⁹	սիրած	sir-ats ⁹ սիրած $\checkmark$ -PERF.CVB
Future	ապահնի	sir-e-l-u	սիրելու	sir-e-l-u սիրելու $\checkmark$ -RPTCP
		sir-e-l-ats ¹⁰ u	սիրելացու	sir-e-l-u սիրելու $\checkmark$ -TH-INF-FUT.CVB
				$\checkmark$ -TH-INF-?

Original page number 57.

7.3.3.3 Other conjugation classes

The other conjugations follow this pattern for the most part. The present, past/imperfective, and the future use the same strategy. It is only the past perfective and the imperative which have their own construction, in accordance with Classical Armenian.

HD: He means that the past perfective and imperative have class-specific construction rules, similar to CA and to SEA. Table tab:Tbilisi:morpho:verb:otherClass:aorist:IClass shows the paradigm for the I-Class. The I-Class with theme /-il/ does not exist in SEA, but it does in SWA. For easier contrast, we contrast Tbilisi with SWA.

Table 7.41: Past perfectives (aorists) and imperatives for the I-Class verb /-il/ <իլ> ‘to live’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SWA
Infinitive		$\checkmark$ -TH-INF abr-i-l ապրիլ
Past perfective	$\checkmark$ -TH-AOR-PST-AGR	$\checkmark$ -TH-AOR-PST-AGR
1SG	apr-e-ts ^h -a- $\emptyset$ ապրեցա	abr-e-ts ^h -a- $\emptyset$ ապրեցայ
2SG	apr-e-ts ^h -a-r ապրեցար	abr-e-ts ^h -a-r ապրեցար
3SG	apr-e-ts ^h -a-v ապրեցավ	abr-e-ts ^h -a-v ապրեցաւ
1PL	apr-e-ts ^h -a-nk ^h ապրեցանք	abr-e-ts ^h -a-նկ ^h ապրեցանք
2PL	apr-e-ts ^h -a-k ^h ապրեցաք	abr-e-ts ^h -a-k ^h ապրեցաք
3PL	apr-e-ts ^h -a-n ապրեցան	abr-e-ts ^h -a-n ^h ապրեցան
Imperative	$\checkmark$ -TH-(AOR)-AGR	$\checkmark$ -TH-(AOR)-AGR
2SG	apr-i- $\emptyset$ ապրի	abr-i-r ապրիր
2PL	apr-e-ts ^h -ek ^h ապրեցէք	abr-e-ts ^h -a-k ^h ապրեցէք
Prohibitive	PROH $\checkmark$ -TH?-AGR	PROH $\checkmark$ -TH-AGR
2SG	mí apr-i- $\emptyset$ մի ապրի	mi abr-i-r մի ապրիր
2PL	mí apr-e-k ^h մի ապրէք	mi abr-i-k ^h մի ապրիք

HD: Another class is the irregular infix verbs that end in the morph sequence /-n-i-l/. The /n/ is a meaningless stem-extender that's deleted in the past perfective. In SEA, the theme vowel /i/ is replaced by /e/. We show just the Tbilisi and SWA paradigms for illustration (Table 7.42).

Table 7.42: Past perfectives (aorists) and imperatives for the infix verb /has-/ ‘to reach’ and /hak^h-/ ‘to wear’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SWA
Infinitive		$\sqrt{-VX-TH-INF}$ has-n-i-l հասնիլ
Past perfective	$\sqrt{-PST-AGR}$	$\sqrt{-PST-AGR}$
1SG	has-a-∅ հասա	has-a-∅ հասայ
2SG	has-a-r հասար	has-a-r հասար
3SG	has-a-v հասավ	has-a-v հասաւ
Infinitive		$\sqrt{-VX-TH-INF}$ hak ^h -n-i-l հազնիլ
Imperative	$\sqrt{-TH-(AOR)-AGR}$	$\sqrt{-TH-(AOR)-AGR}$
2SG	hak ^h -i-∅ հազի	hak ^h -i-r հազիր
2PL	hak ^h -ék ^h հազեր	hak ^h -ék ^h հազեր
Prohibitive	PROH $\sqrt{-VX-TH?-AGR}$	PROH $\sqrt{-VX-TH-AGR}$
2SG	mí hak ^h -n-i-∅ մի հազնի	mi hak ^h -n-i-r մի հազնիր
2PL	mí hak ^h -n-e-k ^h մի հազեր	mi hak ^h -n-i-k ^h մի հազեր

HD: The A-Class uses the theme /-a/ and it's found in both SEA and Tbilisi. The two dialects utilize the same strategies for the perfective and imperative. Though in the prohibitive, SEA just uses the particle /mi/ plus the imperative, while Tbilisi uses the particle and a different sequence of verbal suffixes (Table 7.43).

Table 7.43: Past perfectives (aorists) and imperatives for the A-Class ‘to stay’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
Infinitive		$\sqrt{-TH-INF}$ mən-a-l մնալ
Past perfective	$\sqrt{-AOR-PST-AGR}$	$\sqrt{-AOR-PST-AGR}$
1SG	mən-a- $\widehat{ts}^h$ -i-∅ մնացի	mən-a- $\widehat{ts}^h$ -i-∅ մնացի
2SG	mən-a- $\widehat{ts}^h$ -i-r մնացիր	mən-a- $\widehat{ts}^h$ -i-r մնացիր
3SG	mən-a- $\widehat{ts}^h$ -∅-∅ մնաց	mən-a- $\widehat{ts}^h$ -∅-∅ մնաց
1PL	mən-a- $\widehat{ts}^h$ -i-nk ^h մնացինք	mən-a- $\widehat{ts}^h$ -i-ŋk ^h մնացինք
2PL	mən-a- $\widehat{ts}^h$ -i-k ^h մնացիք	mən-a- $\widehat{ts}^h$ -i-k ^h մնացիք
3PL	mən-a- $\widehat{ts}^h$ -i-n ^h մնացին	mən-a- $\widehat{ts}^h$ -i-n ^h մնացին
Imperative	$\sqrt{-TH-(AOR)-AGR}$	$\sqrt{-TH-(AOR)-AGR}$
2SG	mən-á-∅ մնա՛	mən-a-∅ մնա
2PL	mən-a- $\widehat{ts}^h$ -ék ^h մնացեր	mən-a- $\widehat{ts}^h$ -ek ^h մնացեր
Prohibitive	PROH $\sqrt{-TH?-AGR}$	PROH $\sqrt{-TH-(AOR)-AGR}$
2SG	mí mən-a-∅ մի մնա	mi mən-a-∅ մի մնա
2PL	mí mən-a-k ^h մի մնաք	mi mən-a- $\widehat{ts}^h$ -ek ^h մի մնաք

HD: Inchoative verbs end in /-nal/ (Table 7.44). The aorist patterns the same across Tbilisi and SEA. But the prohibitive again uses different suffixes for Tbilisi. Note that I suspect the Tbilisi verb is a reflex of Classical /heranal/ <հեռանալ> but I'm not sure.

Table 7.44: Past perfectives (aorists) and imperatives for the inchoative ‘to go away’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
Infinitive		✓-LV-INCH-TH-INF her-a-n-a-l հեռանալ
Past perfective	✓-AOR-PST-AGR 1SG hir-a- ^{ts^h} -a-∅ հիռացա 2SG hir-a- ^{ts^h} -a-r հիռացար 3SG hir-a- ^{ts^h} -a-v հիռացավ	✓-AOR-PST-AGR her-a- ^{ts^h} -a-∅ հեռացա her-a- ^{ts^h} -a-r հեռացար her-a- ^{ts^h} -a-v հեռացավ
Imperative	✓-LV-AOR-AGR 2SG hir-a- ^{ts^h} -i հիռացի 2PL hir-a- ^{ts^h} -ek ^h հիռացեք	✓-LV-AOR-AGR her-a- ^{ts^h} -ir հեռացի her-a- ^{ts^h} -ek ^h հեռացեք
Prohibitive	✓-LV-INCH-TH-AGR 2SG mí hir-a-n-a-k ^h մի՛ հիռանա 2PL mí hir-a-n-a-k ^h մի՛ հիռանար	✓-LV-AOR-AGR mí her-a- ^{ts^h} -ir մի՛ հեռացի mí her-a- ^{ts^h} -ek ^h մի՛ հեռացեք

7.4 Literature

As of now, there have been three studies on the Tbilisi dialect. The first was by Gevorg Akhverdian (Գևորգ Ախվերդեան), in the beginning of his published work on Sayat Nova (Սայեար-Նօվայ) (Ախվերդեան 1852:1-41), and almost everywhere after that in a note. The second is by the Armenologist Petermann (1867). The third is the work by Armenologist Thomson (Томсонъ; *HD: modern Russian: Александъ Томсонъ*) in Russian (Томсон 1890).³ This work was summarized in German by L. Patrubâni in the periodical *Sprachwissenschaftliche Abhandlungen*, volume 1, page 289-302.

Besides these, there are many works that are written in the Tbilisi dialect, mostly in comedies. From these, we mention the main ones.

Original page number 58.

HD: I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Tbilisi dialect
  - Գեորգ Տեր-Աղեքսանդրեան
    - * Թիֆլիսեցոց մտաւոր կեանը (հաւաքածու Բանաւոր գրականութեան). Թիֆլիս, 1885
    - * Ուլստագնացութիւն ի թելեթ. Կոռուսկ 1860, page 808-922
  - Գեորգ Ախվերդեան - Սայեար-Նօվա. Սոսկվա, 1852
  - Գաբրիէլ Սուլնդուկեանց - Պետօ. Թիֆլիս, 1876
    - * Խաթաբալա. Թիֆլիս, 1881
    - * Զանդած օջավ. Թիֆլիս, 1882
    - * Ելի մեկ զոհ. Թիֆլիս, 1884
    - * Գիշերվա սարբը խեր է. Թիֆլիս, 1881
    - * Օսկան Պետրովիչը դժուկումը
  - Երեցինիւեան Գ. - Այ քեզ օյին. Թիֆլիս, 1886
  - Եսայեան Յարութիւն - Սօնայի Նշանորեքը. Թիֆլիս, 1904
  - Պատկանեան Միքայէլ Նինօյի Նշնիլը
    - * Վոյ քի իմ վէչէր
    - * Պետօյի ակնուր
    - * Պառաւներուն խրատ

³HD: Adjarian's original citation is an abbreviation: *Грам. современ. Армянского языка гор. Тифлисъ Редакции 1890.*

- * Ես ել քի մօցիքլուքին
- Փուգինեան Նիկողայոս - Դալալ Դ'ազո
- Փառնակես - Գրականական Երեկոյ. Թիֆլիս, 1886
- Սարգիս - Ռուստավելի. Ընձու մորթի հազար մարդ. Կռունկ, 1860
- Թախկոցի Դարաղ Դ'ազօհ մասլտաթը. Կռունկ, 1862, page 454-498
- Գետ Աւետիսով - Թախկոցի Շաքար Մանուշակեանցի բարովազի ջուղաբը. Կռունկ, 1862, page 135-152

Besides these, there are many small funny articles that have been published in Tbilisi periodicals, especially in Խաթաբալա [Khatabala] and *Hayeli* (<այելի [Mirror]), which we thought would be superfluous to discuss in detail.

7.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

7.5.1 Sample 1

Adjarian's source: Սայեաթ-Նօվա (page 139)

Պատկիրքը դ'ալամօվ քաշած, թակրը օանգէ ռանգ իս անում.
Երեսիդ խալըն ծածկում է մազիրը, խափանգ իս անում.
Բացվի իս կարմիր վարթի պէս, բըլբովի հիգ հանգ իս անում.
Ակրեքը օսկումըն շարած, պըոօշը մահանգ իս անում:

Երեսը նուր լուսնի նման՝ քանի կեհա՝ կու բօլըրվի.
Դաստա մաղը նամ չի ուզի, առանց հուսիլ կու օլըրվի.
Ենդու համա քու տէսողըն իր ճամփեմեն կու մօլըրվի
Յիկ մըտնում իս մէջիսումըն, շանգ շուկսի շաբանց իս անում:

Original page number 59.

Երեսը տէսնելու գուքան քաղաք քախկօվ, գիղ գիղի պէս.
Մերնողըն քիզմէն կու առնէ անմահական դիզ, դիզի պէս.
Յիկ տիզեմեդ ժած իս գալի, շըխշըխկում իս շիղշիղի պէս.
Ինչ կ'օնիս սանթուր, քամանչեն. գուքսը չօնգուր, չանգ իս անում:

Ծուցիդ մէւեն վարթ, մանիշակ. սընթու ու սուսան իս շինի.

Թու տերըն բազըն ի՞նչ կ'օնէ, թու հուտըն ռեհան իս շինի.

Թամին մէշըն անց է կէնում մասիրըդ յէլքան իս շինի.

Աշխարքըն ծօվ, դուն մէշըն նավ ման իս գալի, լանգ իս անում:

7.5.2 Sample 2

Adjarian's source: Ելի մէկ զոհ, page 1-4

- Եսենգ ել իր ասածի՞. «հա ու չե» թէ իմանում Ե՞ի:
- Բթխիխտ իօ չի՞ս կանա անի իւեխճին. տեսնում իս չէ ուզում, զօռվ բան կուլի՞:
- ԶԵՆԴ, զԵՆԴ, դիկ քու միզն է, Բարբարէ, վուր ԵնԵնց դ'այիմ է կանգնած:
- Վունց չե, մէ իմ խիլքով է ապրում, մէկ ել քու խիլքով:
- Յիս էլ ետ իմ ասում Ե՛, վուր ինչ ուզից՝ հիդը գրանցիր. ի՞նչ ասավ հիդը բանի տվիր ու վիրչը բերիր Են տիղը, վուր վունց հօրն է լսում, վունց մօրը:
- ԹԵ կի նա իր հօր վրա ել ու մօր վրա ել խելօք է, յիս ի՞նչ անիմ Ետումը, քա՞:
- Ա՛յ, ա՛յ, ԵտԵնց իս խօսում դիկ վուր իրան ել իս գԺՎԵցնում Ե՛:
- Դուն թէ գԺՎԵցնում իս, թէ չէ յիս իսկի ել չիմ գԺՎԵցնում:
- Ի՞նչ, ի՞նչ... յի՞ս իմ գԺՎԵցնո՞ւմ. արի ու հիդը խօսի:
- Բաս ի՞նչ իս անում. ամալ աշքարա ասում է վուր չէ ուզում, դուն կի ուզում իս զօռով ուզիլ տա. ավար վո՞ւր խելօքը կու լսէ. հա գԺՎԵցնիլ է ու գԺՎԵցնիլ:
- Տօ, ՍտԵփան ԴանԵլիշը, ՍտԵփան ԴանԵլիշը, Են միյօններու տերը, ախչիկ ըլի տալի ազանչաքօվ պաղանտաքօվ, Ենո՞ադա փուղ ու բամկօվ ու խելօքը չուզէ՛: Տօ՛, հազիր ասիս թէ՛ վի՞լր խելօքը չի ուղի՞:
- Ի՞նչ անիմ. իսո տԵ՞սնում իս վուր նրա ուշկ ու միտքը Անախն է:
- Յիս նրան Անանի կու շանց տամ. հալա մէ մուլափ տա:

Original page number 60.

ԵսԵնց ել օ՛յին. մարթ ձիյԵմեն վէր գա իշին նտսի՞. մարթ խալ ու խալիչեն թօղնէ գէդնի վրա գլորվի՞... Տէր օղօրմած Աստուծ... Ը՛մ, Յա՞գօ Սիմօնիչ, Ե՞ս եր քու մտկումն Ե՞ի... Ենքան Եկավ ու զնաց, Ենքան տարավ ու երի (ԵբԵր), ինչըրու աղունակի պէս, Երեխիս իշլթեմեն արակ իստակ: Բաս թէ յիս քու տակը մնացի, Յագօ Սիմօնիչ, Ել յիս մարթ չիմ ըլի, Ել ես գդակը գիխիս գդակ չի ըլի... Ես ի՞նչ ընտիր մօղա Եկավ, ա՛խապէր, թէ յաղի (օտար) տանը յաղի տղեն տուն ու գուս անէ, ճաշ զնաց, իրիգուն զնաց, ախչկա հիգ սազ ու բազ (խօսակցիլ) անէ, կ'օսիս նրա բինու (հօրեղբայր) տղեն ըլի, ի՞նչ է հարԵֆնիր ինք, կ'օսէ. հարԵվնիր չդառան՝ ցավ դառան. յիրզնուց պատիժ Եկան գիխիս Ե՞ի: Դուն էլ ամեն սահաթի ես ճաշ սարք նրանց համա, Ես մուրաբէք (քաղցրաւենիք) մօդ տար, Ես միդը առնուլ տու... Ե՞ս եիր ուզում Եի: Աստուծ քիզ կու հարցնէ, քի՞զ, Բարբարէ, Միխտիլի գԺՎԵցնողը բաշտան ցէր (առաջին անգամ) դուն իս:

– Ի՞նչ հանգն իս խօսում, ա՛ մարթ. դուն վուր հեր իս, իս մեր չի՞մ. դուն վուր ուզում իս Միխտիլի լավութինը, յիս չիմ յուզը՞ւմ: Տէսնում իս իր ասածն է: Ախար վրէն չարանում իս, Են խիլքի տերն է վուր վախենա՞:

– Բարեմց ասա ձեռներուն ել պաչ անիմ Ե՞ի:

– Օ՛վ է ասում վուր ձեռին պաչ անիս, ամա ամազ իս արի, աշխատանք իս քաշի, ուսում իս տպի, բերիլ իս մարթ իս շինի. քա, թօն ի՞նչ քեկը տա Են անէ Ե՛, քի՞զ ի՞նչ:

Chapter 8

Karabakh

Original page number 61.

8.1 Background

Among the 31 New Armenian dialects, the largest and the most widespread is the Karabakh dialect. Its borders go from the north until the final edges of the Caucasus, from the south until Tabriz, from the east until the shores of the Caspian Sea, from the west until Lake Sevan and the borders of the dialects of Yerevan and Karin.

The Karabakh dialect has likewise gone further beyond these borders to far away places. In Asia minor, next to Smyrna and Aydin there is an old Armenian settlement, which one or two centuries ago came from Karabakh and established those lands. Although this community has for the most part become Turkish-speaking, but there are two places (Burdur and Ödemiş) which still haven't lost their native dialect.

Because the Karabakhians are a very tall, strict mercantile, clever, capable, and entrepreneurial people, they have recently crossed to the other side of the Caspian sea and came to the various cities of Turkistan, Tatarstan and Manchuria, such as Krasnovodsk, Samarkand, Tashkent, and so on. But because these are not established migrant communities yet, we have not included them into our borders.

In this way, the main places where the Karabakh dialect is spoken are the following: Shushi, Gandzak, Nukha, Baku, Derbent, Shamakhi villages, Agstafa, Dilijan, Gharakilisa, Gazakh province, the northern part of Tabriz in the Armenian-populated village of Mujumbar, the Lilava district of Tabriz which is a settlement of Mujumbar and Karadagh, also in Ottoman Turkey in Ödemiş and Burdur.

For a dialect that is so widespread, it would not be possible for the dialect to maintain its unity, and it would naturally develop many subdialects. But the Karabakh dialect is not like this. Baku, Shamakhi villages, ...

Original page number 62.

... Derbent, Nukha and its villages, and Bolnis-Khachini are largely the same as the Shushi dialect. Only Gandzak differs from the main dialect, which has more purer forms and according to this is found in the middle between the Karabakh and Yerevan dialects. Pure subdialects are Karadagh and Gazakh, which we later talk about individually.

8.2 Phonology

8.2.1 Segment inventory

The phonetic system of Karabakh is rich both in its vowels and consonants. It has in total 46 sounds.

8.2.1.1 Monophthong vowel inventory

HD: It has the monophthong vowels in Table 8.1.

Table 8.1: Monophthongal vowels of the Karabakh dialect

/i/ <ի>	/Y/ <իւ>	/ə/ <զէ>	/u/ <ու>
/e/ <է>	/œ/ <օ>	/ə/ <զ>	/o/ <օ>
/æ/ <ա>			/ɑ/ <ա>

HD: Note the vowel <զէ> which is quite difficult to understand. He and other Armenian sources describe this vowel as a midpoint between /ə/ and /e/, and that it forms minimal pairs with /ə/ (Սարգսյան 2013:6-7). Auditorily however, it's not clear what acoustic cues are used by dialectologists to create this description. We have found the following contradictory information:

- Adjarian implies this sound is a monophthong. But others have said this is a diphthong (Դավթյան 1966:16).
- In his earlier work, Adjarian says this sound is the same as the French letter <é>, suggesting that the <զ, զէ> contrast is between /ɛ, e/ (Աճառնեան 1901:7)
- Bert Vaux reports that such a vowel sounds like a backed schwa and easily confusable as a /we, ɥe/ sequence.
- Victoria Khurshudyan reports that this vowel is backer than the schwa, and that it's close to Russian <ы> /i/.
- A speaker from Karabakh told me that, for her, the sounds /ə/ and <զէ> are interchangeable, and that <զէ> feels like a diphthong but with the schwa part shorter.
- In some of the few acoustic samples that I could find, I sense that this vowel had a wide variation of pronunciations – sometimes it sounds lower, higher, or with an offglide /j/ – it has been hard for me to pinpoint it down to a single type of central vowel.

For this translation, I treat the closest IPA approximation as /ə/ – an /ə/ with some fronting. Previous transcriptions that I've come across include <Ձ> (Adjarian 1909:25). The Karabakh dialect is not moribund, so future work could look into the exact yer variable acoustic values of this vowel.

8.2.1.2 Diphthong vowel inventory

HD: Karabakh has the diphthong vowels in Table 8.2.

Table 8.2: Diphthongal vowels of the Karabakh dialect

/eɪ/ <էյ>	/oɪ/ <օյ>
	/uɑ/ <ուա>

8.2.1.3 Consonant inventory

HD: It has the consonants in Table 8.3.

Table 8.3: Consonants of the Karabakh dialect

Stops	Labial	Coronal	Dorsal/Back
	/b/ /p/ /pʰ/ <p> <ƿ> <ɸ>	/d/ /t/ /tʰ/ <ɳ> <ɳ> <p>	/g/ /k/ /kʰ/ <q> <ɿ> <p> /gʰ/ /kʰ/ /kʰ/ <qj> <ɿj> <pj>
Affricates		/dʒ/ /tʂ/ /tʂʰ/ <ð> <ð> <g> /dʒ/ /tʃ/ /tʃʰ/ <ȝ> <ð> <ȝ>	
Fricatives	/v/ <v>	/s/ /z/ /ʃ/ /ʒ/ <u> <q> <ɿ> <d>	/χ/ /ʂ/ /h/ <h> <ɳ> <h> /h/ <hj>
Sonorants	/m/ /n/ <u> <u>	/r/ /l/ /j/ <p> <l> <j>	

8.2.2 Stress and vowel deletion

As in the Yerevan and Tbilisi dialect, the Karabakh dialect places stress on the penultimate syllable. In these two other dialects, the change in stress did not cause other changes. But in the Karabakh dialect, this change has caused the loss of vowels. Every vowel that is found before stress is either turned into a schwa /ə/ <ə> or completely lost (Table 8.4).¹

Table 8.4: Penultimate stress and vowel deletion in the Karabakh dialect

‘gospel’	Classical Armenian աւետարան avetárán	> Karabakh ԹԵՎԵՏԱՐԱՆ θevétárán	cf. SEA avetárán աւետարան
‘request’	առաջանք ařčánkʰ	աղաչանք ařčánkʰ	ԹԵՎԵՏԱՐԱՆ θevétárán
‘request’	nawakatíkʰ	ՆԱՎԱԿԱՏԻՔ nawakatíkʰ	navakatíkʰ
‘fawning’	erespaštutʰjún	ԵՐԵՍՎԱՊՍՈՒԹԻՒՆ erespaštutʰjún	jerespaštutʰjún
‘today’	ajšáur	այսաւր ajšáur	այօր ajšór
‘swallow’	*tsitsernák	ԾԻԾԵՐՆԱԿ tsitsernák	tsitsernák
‘razor’	atselí	ածելի atselí	ածելի atselí
‘pigeon’	alaçní	աղաւնի alaçní	աղաւնի alaçní
‘evening’	erekói	ԵՐԵԿՈՒ erekói	jerekó

8.2.3 Sound changes

Of the splendid phonetic changes in the dialect, we mention the following important ones.

8.2.3.1 Monophthong vowel changes

8.2.3.1.1 Classical Armenian /ɑ/ <ա> Classical Armenian /ɑ/ <ա> became /a/ <ա> for the words in Table 8.5.

¹HD: The word 'swallow' in Classical was <math>\phi\beta\theta\tau\eta\omega> /tsitserən/. The form I provide is hypothetical, but Adjarian treats it as non-hypothetical.

Table 8.5: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ω> to /a/ <ω> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘thick’	tʰándzər	թանձր	tʰándzər
‘to rise’	bardzranál	բարձրանալ	bartsʰranál
‘account’	hamár	համար	hamár

Classical Armenian /ɑ/ <ω> became /æ/ <ω> for the words in Table 8.6.

Table 8.6: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ω> to /æ/ <ω> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘tail’	agí	ագի	agí
‘field’	ánd	անդ	ánd
‘good’	láu	լաւ	láv
‘lightning’	kajtsákən	կայծակն	kajtsák
‘spring’	garún	գարուն	garún

Classical Armenian /ɑ/ <ω> became /e/ <տ> for the words in Table 8.7.

Table 8.7: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ω> to /e/ <տ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘thin’	barák	բարակ	barák
‘thing’	ban	բան	ban
‘cotton’	bambák	բամբակ	bambák
‘turtle dove’	tatrák	տատրակ	tatrák
‘water-mill’	džərałátsʰ	ջրաղաց	džərałátsʰ
‘empty’	datárk	դատարկ	datárk
‘to conquer’	jałtʰél	յալթել	haxtʰél

8.2.3.1.2 Classical Armenian /e/ <տ> Classical Armenian /e/ <տ> became /e/ <տ> for the words in Table 8.8.

Table 8.8: Change from Classical Armenian /e/ <տ> to /e/ <տ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘wife’s father’	anér	աներ	anér
‘grave’	gerezmán	գերեզման	gerezmán
‘thirty’	eresún	երեսոն	jeresún
‘hand’	dzer-kʰ (plural)	ծեռք	dzerkʰ
‘mouth’	berán	բերան	berán

Original page number 63.

Classical Armenian /e/ <տ> became /ə/ <դտ> for the words in Table 8.9, though some Karabakh villages use /ə/ <դ>.

Table 8.9: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /ə/ <ը> or /ə/ <ը> or in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘you.PL.DAT’	ձ ^z ez	ձ ^z eq	tsəz	ծրէզ	ձ ^z ez	ձ ^z eq
‘our’	mer	մեր	mər	մըր	mer	մեր
‘big’	mets	մեծ	məts	մըթս	mets	մեծ
‘bridegroom’	pesáj	փեսայ	pʰəsa	փըսա	pesá	փեսա
‘to die’	meranél	մեռանել	mərnél	մըռնել	mernél	մեռնել

Classical Armenian /e/ <է> became /je/ <յէ> for the words in Table 8.10. This happens at the beginning of both monosyllabic and polysyllabic words.

Table 8.10: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je/ <յէ> or in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘church’	ekelets ^h í	եկեղեցի	jéχtse	յէ՛խծէ	jekere ^h í	եկեղեցի
‘sky’	erkín-k ^h (plural)	երկինը	jérgink ^h	յէ՛րգինը	jerkínk ^h	երկինը
‘ox’	ézən	եզն	jéznə	յէ՛զնը	jez	եզ
‘I’	es	ես	jes	յէս	jes	ես

Classical Armenian /e/ <է> became /i/ <ի> for some words (Table 8.11a). This changes happens especially in those words where the Classical form had two two subsequent /e/ <է> sounds (Table 8.11b).

Table 8.11: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> or in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
a.	‘thread’	t ^h el	թել	t ^h il	թիլ	t ^h el
	‘sun’	a ^{reg} ákən	արեգակն	a ^{reg} ík ^h nak	ըրիկնակ	a ^{reg} ák
	‘more’	a ^{raw} él	առավել	ívil	իվիլ	a ^{raw} él
b.	‘ladle’	serép ^h	շերեփ	ʃírep ^h	շիրեփ	serép ^h
	‘daytime’	t ^{sh} erék	շերեկ	t ^{sh} írek	շիրեկ	t ^{sh} erék
	‘face’	eréš	երես	íres	իրես	eréš
	‘leaf’	teréu	տերեւ	tírev	տիրեվ	terév
	‘three’	erék ^h	երեք	írek ^h	իրեք	jerék ^h
	‘light (weight)’	t ^h et ^h éu	թերեւ	t ^h ít ^h ev	թիթեվ	t ^h et ^h év

8.2.3.1.3 Classical Armenian /ə/ <է> Classical Armenian /ə/ <է> became /e/ <է> for the words in Table 8.12.

Table 8.12: Change from Classical Armenian /ə/ <է> to /e/ <է> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘gum’	χəʒ	հւէժ	χéʒna	հւէ՛ժնը	χəʒ	հւէժ
‘female’	ēg	եզ	ek ^h	եզ	eg	եզ
‘fox’	a ^{lu} .ēs	ալուէս	ávves	ա՛վվէս	a ^{lu} néz	ալովէս
‘donkey’	ēʃ	եշ	eʃ	եշ	eʃ	եշ

Classical Armenian /ē/ <ē> became /ə/ <ət> for the words in Table 8.13.

Table 8.13: Change from Classical Armenian /ē/ <ē> to /ə/ <ət> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘half’	kēs կէս	kəs կռէս	kes կէս
‘point’	kēt կէտ	kət կռէտ	ket կէտ

Classical Armenian /ē/ <ē> became /i/ <h> for the words in Table 8.14.

Table 8.14: Change from Classical Armenian /ē/ <ē> to /i/ <h> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘heap’	dēz դէզ	təz տիզ	dez դէզ
‘heap’	ʃərēs շրէս	ʃris շրիս	ʃrəs շրէս

8.2.3.1.4 Classical Armenian /i/ <h>

Classical Armenian /i/ <h> became /i/ <h> for the words in Table 8.15.

Table 8.15: Change from Classical Armenian /i/ <h> to /i/ <h> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘nine’	ínən ինս	ínnə իննը	ínən ինս
‘full’	lí լի	línə լինը	lí լի
‘louse’	odžíl օջիլ	vítjil վի՛ջիլ	votjil օջիլ
‘wine’	giní գինի	kíni կինի	giní գինի
‘what’	int̫h ինչ	hint̫h հինչ	int̫h ինչ
‘chickpea’	sisérən սիսէրն	síserən սի՛սէրնը	sisér սիսէր

Classical Armenian /i/ <h> became /e/ <ē> for the words in Table 8.16.²

Table 8.16: Change from Classical Armenian /i/ <h> to /e/ <ē> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘nose’	kʰit̫h քիթ	kʰeth քէթ	kʰit̫h քիթ
‘year’	tarí տարի	táre տա՛րէ	tarí տարի
‘church’	ekeletsʰí եկելէտսի	jéχse յէ՛խտէ	ekeletsʰí եկելէտսի
‘yellow’	detín դէտին	téren տէ՛րէն	dekin դէտին
‘barley’	garí գարի	kíére կի՛էրէ	garí գարի
‘bitter’	lelí լէղի	lxe լէտ	leki լէղի
‘five’	hing հինգ	hengj հէնգյ	hing հինգ

Classical Armenian /i/ <h> became /ə/ <ət> for the words in Table 8.17.

²HD: For the word ‘barley’, Adjarian gives a Karabakh form <լի՛տօրէ>. The most straightforward transcription would be /kʰére/, but then this contradicts his generalization. An alternative less obvious transcription would be /ké.ore/ with vowel hiatus.

Table 8.17: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /ə/ <ըտ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘one’	mi	մի	mər	մըեր	mi	մի
‘oak’	kałní	կաղնի	kávəq	կա՛ղնըտ	kaṣní	կաղնի
‘month’	amís	ամիս	áməs	ա՛մըես	amís	ամիս
‘meat’	mis	միս	məs	մըես	mis	միս
‘apricot’	tsirán	ծիրան	ts'əran	ծը՛րան	tsiran	ծիրան
‘heart’	sirt	սիրտ	sərt	սըերտ	sirt	սիրտ

8.2.3.1.5 Classical Armenian /o/ <ո>

Classical Armenian /o/ <ո> became /o/ <օ> for the words in Table 8.18.

Table 8.18: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /o/ <օ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘ash’	moχír	մոխիր	móχer	մօ՛խեր	moχír	մոխիր
‘kernel’	koríz	կորիզ	kóրəz	կօ՛րեզ	koríz	կորիզ
‘wheat’	tsʰoréán	ցորեան	tsʰóren	ցօ՛րեն	tsʰoréán	ցորեան

Classical Armenian /o/ <ո> became /ə/ <էօ> for the words in Table 8.19, but only next to the sounds /r, ɾ, ɾ, χ/ <ր, ռ, ռ, ղ, խ>. ³

Table 8.19: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /ə/ <էօ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘to twist’	oleréł	ոլորել	həllérel	հելլէրել	voloréł	ոլորել
‘valley’	dzor	ձոր	tsər	ծէօր	dzor	ձոր
‘four’	tfʰors	չորս	tsərkʰ	չէօրք	tfʰors	չորս
‘plum’	salor	սալոր	ʃəllər	շըլլէօր	salor	սալոր
‘thief’	goł	գող	k̡iər	կիեռ	goł	գող
‘work’	gorts	գործ	k̡iərt̡s	կիեռծ	gorts	գործ

Classical Armenian /o/ <ո> became /u/ <ու> for the words in Table 8.20.⁴

Table 8.20: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /u/ <ու> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘madder’	torón	տորոն	túrun	տո՛րուն	torón	տորոն
‘cress’	kotímən	կոտիմս	kútemnə	կո՛ւտէմնը	kotém	կոտէմ
‘to steal’	gołanál	գողանալ	k̡usánal	կիշանալ	gołanál	գողանալ
‘dirty’	altót	աղտոս	jéχtut	յէ՛խտուտ	axtót	աղտոս
‘grape’	χalót	խալոն	hávus	հա՛վուն	χaxók	խալոն

Classical Armenian /o/ <ո> became /ə/ <ըտ> for the words in Table 8.21, always after the sound /v/ <վ>.

³HD: It's unclear though if the vowel has to be next to those sounds in the Classical form vs. the modern form.

⁴HD: For the word ‘cress’, Adjarian provides an ancestor form <կոտիմս>, but I've had difficulty verifying if this word existed in Classical Armenian. Instead the form I found in dictionaries like Calfá was <կոտիմս>. For the word ‘dirty’, Adjarian provides the word <աղտոս>. I couldn't determine if this word existed in Classical Armenian; but this word is a compound of Classical roots, so it's possible.

Table 8.21: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /ə/ <ŋt> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘king’	tʰagawór	թագաւոր	thakʰavór
‘graceful’	ʃenorhawór	շնորհաւոր	ʃenoravór
‘to get accustomed’	sovoríl	սովորիլ	sovorél
‘smell’	hot	հնս	hot
‘hole (CA); pit (SEA)’	hor	հնր	hor
‘earth’	hoł	հնղ	hoł

Classical Armenian /o/ <n> became /ə/ <ŋt> for the words in Table 8.22, at the beginning of monosyllabic and polysyllabic words.

Table 8.22: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /ə/ <ŋt> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘prey’	ors	որս	vors
‘foot’	ótən	ոտն	vót
‘sheep’	oʃʰχár	ոչսար	vofʃʰχár
‘bone’	óskər	ոսկըր	voskór
‘buttocks’	or	ոռ	vor

8.2.3.1.6 Classical Armenian /u/ <ŋl> Classical Armenian /u/ <ŋl> became /v/ <ŋ> for the words in Table 8.23, when next to a vowel.

Table 8.23: Change from Classical Armenian /u/ <ŋl> to /v/ <ŋ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘fox’	ału.éš	աղուես	aŋvés
‘to appear’	tʰu.íl	թուիլ	tʰəvél

With the subsequent Classical vowel /a/ <ω>, it forms the diphthong /ua/ <ŋlω>...

Original page number 64.

... in the following three words (Table 8.24). In Shushi however, these words follow the general rule and are pronounced, *HD: meaning they’re pronounced as in SEA with a /əv/ sequence instead of /ua/*.⁵

Table 8.24: Change from Classical Armenian /u/ <ŋl> to /v/ <ŋ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘rope’	tʃʰuŋan	չունան	tʃʰəvan
‘sourish’	tʰətʰuŋaf	թթունաշ	tʰətʰvaf
maybe ‘to get sour’	tʰətʰuŋal	թթունեալ (?)	tʰətʰval (Shushi)

⁵I couldn’t unambiguously track down what the word <թթունեալ> meant, so I couldn’t determine its SEA reflex.

Classical Armenian /u/ <նւ> became /o/ <օ> for the words in Table 8.25, when next to a vowel.

Table 8.25: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /o/ <օ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘dog’	ʃun շոն	ʃon շօն	ʃun շոն
‘mulberry’	tʰutʰ թութ	tʰotʰ թօթ	tʰutʰ թութ
‘smoke’	tsuχ ծուխ	tsoχ ծօխ	tsuχ ծուխ
‘sour’	tʰətʰu թթու	tʰtʰo թթօ	tʰətʰu թթու
‘pomegranate’	núrən նորն	nórnə նօրն	nur նորն
‘I have’	uním ունիմ	ónim օնիմ	uném ունեմ
‘colt’	kʰurák քուրակ	kʰórak քօրակ	kʰurák քուրակ

Classical Armenian /u/ <նւ> became /u/ <նւ> for the words in Table 8.26.

Table 8.26: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /u/ <նւ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘cat’	katú կատու	kátu կա՛տու	katú կատու
‘hail’	karkút կարկուտ	kákut կա՛րկուտ	karkút կարկուտ
‘two’	erkú երկու	érku Երկու	jerkú Երկու
‘tear’	artasúkʰ արտասուք	əstásunkʰ ըստա՛սուք	artasúkʰ արտասուք
‘name’	anún անոն	ánum անում	anún անոն
‘coal’	atsúχ ածուխ	andzúk ածծուկ	atsúχ ածուխ

Classical Armenian /u/ <նւ> became /γ/ <իւ> for the words in Table 8.27.

Table 8.27: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /γ/ <իւ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘fish’	dzúkən ծուկն	tsýknə ծիկնը	dzúk ծուկ
‘egg’	dzu ծու	dzγ ծիւ	dzu ծու
‘water’	dzur ջուր	tʃγr ճիւր	dzur ջուր
‘flea’	lu լու	lγ լիւ	lu լու
‘oath’	erdúmən երդումն	ýrtʰymnə ի՛րդիմնը	jertʰúm երդում

Classical Armenian /u/ <նւ> became /æ/ <էօ> for the words in Table 8.28.

Table 8.28: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /æ/ <էօ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘fawn’	ul ուլ	hœl հեօլ	ul ուլ
‘Friday’	urbáth ուրբաթ	ærphætʰ Եօրփաթ	ærpháth ուրբաթ
‘head’	gəlúχ գլուխ	kíelœχ կյըլէօխ	gəlúχ գլուխ

8.2.3.2 Diphthong changes

8.2.3.2.1 Classical Armenian /ai/ <այ> Classical Armenian /ai/ <այ> became /e/ <է> for the words in Table 8.29.

Table 8.29: Change from Classical Armenian /ɑj/ <ωj> to /e/ <ɛ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘wide’	laɪn լայն	len լեն	laɪn լայն
‘goat’	aɪts այծ	ets էծ	aɪts այծ
‘father’	haɪr հայր	her հեր	haɪr հայր
‘brother’	elbáɪr եղբայր	áχper ա՛խպէր	jeχpájր եղբայր

Classical Armenian /ɑj/ <ωj> became /a/ <ω> for the words in Table 8.30, at the end of the word.

Table 8.30: Change from Classical Armenian /ɑj/ <ωj> to /a/ <ω> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘broad bean’	baklái բակլայ	péklá պէկլա	baklá բակլա
‘on’	i verái ի վերայ	jərás յըրա՛	vərás վրա
‘(male?) child’	taláj տղայ	təvəs տղա	təvəs տղա
‘Satan’	satanái սատանայ	sutána սուտանա	sataná սատանա

8.2.3.2.2 Classical Armenian /ɑu/ <ωl> Classical Armenian /ɑu/ <ωl> became /av/ <ωv> when next to a vowel and word-final, as in Table 8.31.

Table 8.31: Change from Classical Armenian /ɑu/ <ωl> to /av/ <ωv> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘bird (CA); chicken (SEA)’	haʊ հավ	hav հավ	hav հավ
‘to like’	hawaníl հաւանիլ	hávan kenal հա՛վան կենալ	havanél հավանել

Classical Armenian /ɑu/ <ωl> became /o/ <o> when next to a consonant as in Table 8.32.

Table 8.32: Change from Classical Armenian /ɑu/ <ωl> to /o/ <o> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘pigeon’	ala眷í աղաւնի	jəkónejí յըկոնեյի	ašavní աղավնի
‘naphtha’	na眷h նավթ	noth նօթ	nafth նավթ

8.2.3.2.3 Classical Armenian /ɛa, ɛai/ <ɛw, ɛwj> Classical Armenian /ɛa, ɛai/ <ɛw, ɛwj> became /e/ <ɛ> (Table 8.33).

Table 8.33: Change from Classical Armenian /ɛa, ɛai/ <ɛw, ɛwj> to /e/ <ɛ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘wheat’	tsʰoreán շորեան	tsʰóren շորեն	tsʰorén շորեն
‘threshold’	seámkʰ սեամք	semkʰ շեմք	semkʰ շեմք
‘tortoise’	kəréái կերայ	kóre, kóra կօրէ, կօրա	kərjá կօրիա

8.2.3.2.4 Classical Armenian /eu/ <ɛw> Classical Armenian /eu/ <ɛw> became /ev/ <ɛv> (Table 8.34).

Table 8.34: Change from Classical Armenian /e_u/ <եւ> to /ev/ <եվ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘light (weight)’	thethéu թեթեւ	thít ^h ev թիթեվ	thethév թեթեւ
‘sun’	aréu արեւ	árev արեվ	arév արեւ
‘gray-haired’	alewór ալեւոր	hlévur հլեվուր	alevór ալեւոր

8.2.3.2.5 Classical Armenian /i_u/ <իւ>

Classical Armenian /i_u/ <իւ> became /y/ <իւ> for the words in Table 8.35.

Table 8.35: Change from Classical Armenian /i_u/ <իւ> to /y/ <իւ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘snow’	dzíuն ծիւն	tsyn ծիւն	dzjun ծյուն
‘column’	siúն սիւն	syn սիւն	dzjun սյուն
‘hundred’	hariúր հարիւր	haryr հարիւր	harjur հարյուր

Classical Armenian /i_u/ <իւ> became /iv/ <իվ> for the words in Table 8.36, when word-final and next to a vowel.

Table 8.36: Change from Classical Armenian /i_u/ <իւ> to /iv/ <իվ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘honor’	patíս պատիւ	patív պատիվ	patív պատիվ
‘honor’	ártsíս արծիւ	ártsiv արծիվ	artsiv արծիվ
‘sick’	hiwánd հիւանդ	hívand հիւվանդ	hivánd հիւվանդ

Classical Armenian /i_u/ <իւ> became /ev/ <եվ> for the words in Table 8.36, when word-final.

Table 8.37: Change from Classical Armenian /i_u/ <իւ> to /ev/ <եվ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘fight’	kəriւ կրիւ	krev կրեվ	kəriv կրիվ
‘scattered’	tsʰəriւ ցրիւ	tsʰrev ցրեվ	tsʰəriv ցրիվ

8.2.3.2.6 Classical Armenian /o_j/ <ոյ>

Classical Armenian /o_j/ <ոյ> became /y/ <իւ> (Table 8.38).

Table 8.38: Change from Classical Armenian /o_j/ <ոյ> to /y/ <իւ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘nest’	bojn բոյն	ryñ պիւն	bujn բոյն
‘evening’	erekóյ երեկոյ	rýgy րիւգիւ	jerekó երեկո
‘blue’	kapóյ կապոյտ	kjéryt կյապայւտ	kapújt կապոյւտ

8.2.3.2.7 Classical Armenian /ov/ <ով>

Classical Armenian /ov/ <ով> became /av/ <ավ> (Table 8.39).⁶

⁶HD: *I find it odd that Adjarian calls this sequence a diphthong because <վ> most likely was a /v/ sound. This suggests that Adjarian may have actually thought that <ով> was pronounced as /ov/ instead of /ov/.*

Table 8.39: Change from Classical Armenian /ov/ <ով> to /av/ <ավ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘to roast’	շօրօվէլ	իսրովէլ	շավէլ	իսրավէլ	շօրօվէլ	իսրովէլ
‘cow’	kov	կով	kav	կավ	kov	կով
‘salt-INS’			ական	ա՛ղավ	աք-օն	աղով
‘with-INS’	kov	կով	pʰéðav	փրէդավ	pʰajt-óv	փայտով

8.2.3.3 Consonant changes

8.2.3.3.1 Voicing changes The consonants in the Karabakh dialect have undergone general circle-like sound changes (ձայնաշրջութիւն).

The voiced consonants of Old Armenian become voiceless. They are unchanged only when next to the nasals /m,n/ <մ, ն>...

Original page number 65.

... The voiceless consonants of Old Armenian stay unchanged, but they are voiced after the nasals. The Classical voiced sounds⁷ are voiceless aspirated after the sound /t/ <թ>. Examples are in Table 8.40.

Table 8.40: Changes in laryngeal voicing from Classical Armenian to the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘mouth’	berán	բերան	péran	պէրան	berán	բերան
‘thing’	ban	բան	pen	պէն	ban	բան
‘door’	dúrən	դուրն	téernə	տէօ՛ռնը	dur	դուռ
‘sound’	džajn	ձայն	tsen	ծէն	džajn	ձայն
‘water-mill’	džərəláts ^h	ջրաղաց	tʃéksats ^h	ճէ՛ղաց	džərəkáts ^h	ջրաղաց
‘cotton’	bambák	բամբակ	pémbak	պէմբակ	bambák	բամբակ
‘orphan’	orb	որբ	várph	վըրբի	vorph	որբ
‘cloud’	amp	ամպ	amb	ամբ	amp	ամպ
‘wool’	burd	բուրդ	pyrt ^h	պիւրթ	bur ^h	բուրդ
‘fever’	tend	տենդ	tənd	տղենդ	tend	տենդ
‘to slander’	bambasél	բամբասէլ	pəmbásel	պէմբաս'սէլ	bambasél	բամբասէլ
‘free, ownerless’	antér	անտէր	ándar	անդար	antér	անտէր
‘lord’	tér	տէր	tar	տար	ter	տէր

8.2.3.3.2 Palatalization The dorsal sounds from Classical /g k kʰ/ <զ կ զ> preserve their simple pronunciation in various places, but they also soften in some places, *HD: meaning they palatalize*. In accordance with the above rules, they turn into /g i k i kʰ/ <զ կ զ>.

It is notable that while the Classical sound /g/ <զ> sound becomes /k/ <կ> word-initially, the Classical sounds /k, kʰ/ <կ, զ> do not palatalize in this context. The Classical sound /k/ <կ> becomes /g/ <զ> word-finally after /i/ <ի>, while Classical /kʰ/ <զ> becomes /kʰ/ <զ> word-finally after /i, in, en/ <ի, ին, էն>. Similarly, the Classical sequence /nkn/ <նկն> becomes /ngnə, ngiñə, jnə, g̃iñə/ <նկնը, նկնի, յնի, զկնի>.

Examples are in Table 8.41.

⁷HD: On page 306, Adjarian provides an erratum about a missing word; I fixed it.

Table 8.41: Palatalization from Classical Armenian to the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘lamb’	gárən	գարն	kárənə	կյա՛ռնը	gár	գառ
‘wolf’	gail	գայլ	kýl	կյիլ	gajl	գայլ
‘wine’	giní	գինի	kíni	կյինի	giní	գինի
‘cane’	gawazán	գաւազան	kévázan	կյըվա՛զան	gavazán	գավազան
‘five’	hing	հինգ	heng ^j	հենց	hing	հինգ
‘jug’	kuž	կուժ	kož	կօժ	kuž	կուժ
‘kernel’	koríz	կորիզ	kórəz	կօ՛րըէզ	koríz	կորիզ
‘flower’	tsálík	ծաղիկ	tsákeg ^j	ծա՛ղէց	tsašík	ծաղիկ
‘woman’	tik	տիկ	knəg ^j	կնեց	kənik	կնիկ
‘goatskin’	k ^h aní	քանի	tejg ^j	տեյց	tik	տիկ
‘how many’	kak ^h áu	կաքաւ	kák ^h av	կա՛քավ	kak ^h án	կաքավ
‘partridge’	th ^h erík ^h	թրիք	t ^h rek ^h	թրէք	th ^h erík ^h	թրիք
‘manure’	harsaník ^h	հարսանիք	hrsánejn ^h	հրսանեյլը	harsaník ^h	հարսանիք
‘wedding’	ínk ^h ən	ինքն	ínk ^h ə	ինքը	ínk ^h ən	ինքն
‘he’	súnk ^h ən	սունկն	sojnə	սօյնը	suŋk	սունկ
‘mushroom’			songjnə	սօնգյնը		
			songnə	սօնգնը		
‘ear’	únk ^h ən	ունկն	ójnə	օ՛յնը	uŋk	ունկ
			ónognə	օ՛նգնը		
‘knee’	tsúngək ^h	ծունգք	tsójnə	ծօյնը	tsuŋk	ծունկ
			tsóngjnə	ծօնգյնը		
			tsóngnə	ծօնցնը		

8.2.3.3.3 Change of word-initial /h/ <հ> to /v/ <վ> Classical Armenian /h/ <հ> becomes /v/ <վ> when word-initial before Classical /o/ <ո> and only in closed syllables (Table 8.42).

Table 8.42: Change from Classical Armenian /h/ <հ> to /v/ <վ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA	
‘earth’	hoł	հող	hoł	հող
‘smell’	hot	հոս	hot	հոս
‘hole (CA); pit (SEA)’	hor	հոր	hor	հոր
‘soul’	hogí	հոգի	hogí	հոգի

8.2.3.3.4 Word-initial insertion of /h/ <հ> At the beginning of many words, the sound /h/ <հ> is added in Karabakh, whereas it is absent in Old Armenian (Table 8.43).⁸

⁸HD: The original page had the reflex of ‘shame’ <ամաւթ, ամօթ> be <համօթ>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this reflex is mistranscribed; I fixed it.

Table 8.43: Insertion of word-initial /h/ <հ> in the Karabakh dialect

		Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA
a.	'who'	ով	հով	հով	օվ	ով
	'who.GEN.SG'	օյք, օրօյ	ոյր, որոյ	հյր	հիլք	վորի
	'where'	ուր	ուր	հօր	հօր	ուր
	'how'			հոնտ ^h	հոնլց	վոնտ ^h
	'what'	ինֆ ^h	ինչ	ինդ ^h	ինչ	ինֆ ^h
	'friend'	թոքեր	ընկեր	հօնգեր	հընգեր	թոքեր
	'shame'	ամազ ^h	ամակք	համութ ^h	համութ	ամոթ ^h
	'tail'	ագի	ազի	հակ ^h ն	հացիլ	ագի
	'gray-haired'	ալեվօր	ալեւոր	հլեվուր	հլէվոր	ալեվօր
	'idle'	պարապ	պարապ	հըպար	հըպար	պարապ

These are especially interesting because they show the oldest form of Armenian. In these examples, the words in Table 8.43a⁹ previously had an initial /kʷ/ sound, which was later lost.¹⁰ The Karabakh sound /h/ <հ> is a continuation of this.

8.2.3.3.5 Voicing assimilation between dorsal fricatives and stops

The Classical sounds /χ, Վ, <խ, ն> merge with the following plosive to form a /χ/ <խ> + voiceless sequence (Table 8.44).

Table 8.44: Voicing assimilation between dorsal fricatives and stops in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'fountain'	ալբիւր	աղբիւր	աղբյուր
'horse-radish'	բոլք	բողկ	բողկ
'sin'	մելք ^h	մեղկ	մեղք ^h
'to strangle'	չելդէլ	խելդէլ	խելդէլ
'filth'	ալտ	յեշտ	յշտ
'paper'	թիւլ ^h	թօխտ	թօխտ ^h
'church'	եկեղեց ^h ի	յեղտս	յեղեց ^h ի
'girl'	ալճիկ	աշխիկ	աշխիկ
'to flee'	թախէլիլ	փախէլիլ	փախէլիլ
'sheep'	օթիչար	վաշիար	վոտիչար

Original page number 66.

8.2.3.3.6 Change from word-final Classical /ən/ to /nə/

The ending /n/ <ն> in Old Armenian was found in many words in Old Armenian (Table 8.45). *HD: Note that orthographically, this was written as final <ն> /n/, but a schwa is epenthized after consonants to create /ən/.* This ending is lost in almost all our dialects (*HD: such as in SEA*). This form become /nə/ <նը> in Karabakh, creating a unique characteristic for this dialect.

⁹HD: On page 306, Adjarian provides states the CA word <ուր> 'where' should have been <ուր> 'who', but I think his correction is incorrect.

¹⁰HD: I think he means that Proto-Armenian or Proto-Indo-European had this reconstructed sound */kʷ/. The Wiktionary page for a Classical word <հի> /hi/ 'something' likewise provides an etymology from PIE */kʷ/, based on Անայան (1971:92). <https://en.wiktionary.org/wiki/%28hy%29->

Table 8.45: Change from word-final Classical Armenian /(ə)n/ <ն> to /nə/ <նը> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘door’	dúrən	դուրն	tóernə	տՇ’օռնը	dur	դուռ
‘fish’	dzúkən	ձուկն	tsýkna	ծի՛ւկնը	dzúk	ձուկ
‘mouse’	múkən	մուկն	mókna	մօ՛կնը	múk	մուկ
‘pomegranate’	núrən	նուրն	nórnə	նօ՛րնը	nur	նուր
‘milk’	káthən	կաթն	kátʰna	կա՛թնը	katʰ	կաթ
‘finger’	máthən	մատն	mánnə	մա՛ննը	mat	մատ
‘foot’	ótən	ոտն	vónnə	վրէ՛ննը	vót	ոտն
‘cold’	sárən	սառն	sárnə	սա՛ռնը	sárən	սառն

8.2.3.3.7 Assimilation of /tn/ to /nn/ It is also typical that the sound /t/ <ն> becomes /n/ <ն> when before /n/ <ն>, as an assimilation (Table 8.46).

Table 8.46: Assimilation from Classical Armenian /tn/ <տն> to /nn/ <նն> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘foot’	ótən	ոտն	vónnə	վրէ՛ննը	vót	ոտն
‘finger’	máthən	մատն	mánnə	մաննը	mat	մատ
‘thimble’	matnótsʰ	մատնլց	mnnánutsʰ	մննանուց	matnótsʰ	մատնլց
‘to enter’	mətanél	մտնել	mnnél	մննել	mətnél	մտնել

8.2.3.3.8 Absence of /f/ and adaptation of loan /f/ to /pʰ/ The sound /f/ <ֆ> has entered almost all the dialects of New Armenian. But it is absent in Karabakh, just as in Tbilisi. Here too, like in Old Armenian, the sound /f/ <ֆ> of foreign words has changed to /pʰ/ <փ> (Table 8.47).

Table 8.47: Change of borrowed /f/ to /pʰ/ <փ> in the Karabakh dialect

	Source language	> Karabakh
‘factory’	French <fabrique>	pʰábrik փա՛բրիկ
‘surname’	French <famille>	pʰámil փալ
‘Fez’	Turkish <fes>	pʰæs փաս
‘carriage’	Turkish <fayton>	pʰájton փա՛յտոն
‘lamp’	Turkish <fener>	pʰáénæɾ փա՛նար

8.3 Morphology

8.3.1 Noun inflection or declension

8.3.1.1 General paradigm

The declensions in Karabakh are the same as in the previous two dialects. Here we see the following differences:

- The genitive is formed with the formative /-ə/ <դե> formative (or /-e,-i/ <է, ի>).
- The ablative with the formatives /-a, -an/ <ա, ան>.
- The instrumental with the formative /-av/ <ավ>.
- The plural with the formatives /-ər, -ən, -ne/ <դեր, սդեր, ներ>.

See Table 8.48.

Table 8.48: Paradigm of plural and case suffixes for nominal declension in the Karabakh dialect

	Singular	Plural (PL-CASE)
NOM		-Ք, -Ք-NE -ՔԵՐ, -ՆՔԵՐ, -ԼՔ
GEN, DAT	-Ք, -Ք-İ -ՔԵ, -Ք-Ի	-Ք-İ, -Ք-İ -ՔԵՐԻ, -ՆՔԵՐԻ
ABL	-Ա, -ԱՆ	-Ք-ԱՆ, -Ք-ԱՆ
INS	-ԱՎ	-Ք-ԱՎ, -Ք-ԱՎ
LOC	-ՈՄ	-Ք-ՈՄ, -Ք-ՈՄ

8.3.1.2 Genitive formation

Unlike the Yerevan and Tbilisi dialects, the genitive here can take the definite article /-n/ <ն> when needed (26). Thus the genitive is not differentiated from the dative, just like in the dialects of the /kə/ <կը> branch.

(26) a. Karabakh

- i. թ֊յն-Կ-Ն բոլի-Ն
Harutyun-GEN-DEF godfather-DEF
'Harutyun's godfather'
Թիւնիւն պըւ՛իւն
- ii. կրիկ֊օր-Ե-Ն հար-Յ
Krikor-GEN-DEF father-DEF
'Krikor's father'
Կրիկօ՛րեւ հարը

b. cf. SEA

- i. հարություն-Ի կեյկհայր-Յ
Harutyun-GEN godfather
'Harutyun's godfather'
Հարությունի կեյկհայրը
- ii. գրիկօր-Ի հայր-Յ
Grikor-GEN father-DEF
'Grikor's father'
Գրիկօրի հայրը

The infinitive participles..

Original page number 67.

... take the genitive /-i/ <ի> instead of /-u/ <ն> (27), in accordance with the general rule

(27) a. Karabakh

- i. հինֆ օն-Ի-Տ օսե-Լ-Ի
what have-TH-2SG say-TH-INF-DAT
'What do you have to say?'
հի՞նչ օնիս ըստի

- ii. χ os-é-l-i   məhar
speak-TH-INF-GEN for
'for speaking'
խոսելի մըհար
- b. cf. SEA
- i. inf^h un-e-s   asé-l-u
what have-TH-2SG say-TH-INF-DAT
'What do you have to say?'
ի՞նչ ունես ասելու
- ii. χ os-é-l-u   hamar
speak-TH-INF-GEN for
'for speaking'
խոսելու համար

8.3.1.3 Additional units

Almost all the nominal case markers can be preceded by the additional units /-an, -nan/ <ան, նան> (Table 8.49). *HD: It seems these morphs act as stem-extenders between stems and case suffixes. It's unclear if they're optional.*

Table 8.49: Additional suffixes before case suffixes in the Karabakh dialect

	'paternal aunt'		
ABL	hak ^h ve-nán-a	հարվենանա	✓/-?-ABL
INS	hak ^h ve-nán-av	հարվենանավ	✓/-?-INS
LOC	hak ^h ve-nán-um	հարվենանում	✓/-?-LOC

8.3.2 Pronoun inflection or declension

The following are the pronoun declensions.

8.3.2.1 Personal pronouns

HD: Table 8.50 lists the personal pronouns.

Table 8.50: Inflection paradigm for personal pronouns in the Karabakh dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2PL 'you'
NOM	jes jtu	ty տիւ	munk ^h մունք	tuk ^h տուք
GEN	im իմ	k ^h u զնւ	mər մըր	tsər ծըր
DAT, ACC	indz ինձ	k ^h ez զնէզ	məz մըզ	tsəz ծնզ
ABL	əndz-án-a ընձանա	k ^h əz-án-a զնզանա	məz-án-a մըզանա	tsəz-án-a ծնզանա
INS	əndz-án-av ընձանավ	k ^h əz-án-av զնզանավ	məz-án-av մըզանավ	tsəz-án-av ծնզանավ
LOC	əndz-án-um ընձանում	k ^h əz-án-um զնզանում	məz-án-um մըզանում	tsəz-án-um ծնզանում

8.3.2.2 Logophoric pronouns

HD: For the third person personal pronouns, SEA uses two sets of pronouns: logophoric pronouns like /iŋk^hə/, and a non-logophoric pronoun that's connected to the distal demonstrative /na/. The logophoric pronouns are in Table 8.51.

Table 8.51: Inflection paradigm for third person logophoric pronouns in the Karabakh dialect

	3SG 'he/she'	3PL 'they'	
NOM	ínk ^h ən ýran	ýrank ^h ýrants ^h	ի'լրանք ի'լրանց
GEN DAT ACC			
ABL	ýrán-an ýrán-av	ýrants ^h -an ýrants ^h -av	իլրանցան իլրանցավ
INS			
LOC	ýrán-um ýrán-um	ýrants ^h -um	իլրանցում իլրանցում

8.3.2.3 Demonstrative pronouns

HD: Demonstrative pronouns come in three sets: proximal, medial, and distal. Within each set, Karabakh seems to have use four separate lexemes or patterns with unclear semantic differences: singular in Pattern A (Table 8.52), plural in Patterns B (Table 8.53), C (Table 8.54), and D (Table 8.55).

Table 8.52: Inflection paradigm (Pattern A) for 3SG demonstrative pronouns in the Karabakh dialect

	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'yonder'
NOM	es էս	et էտ	en էն
GEN	estəra ըստըրա	ətra ըտրա	əndəra ընդըրա
DAT ACC	estəran ըստըրան	ətran ըտրան	əndəran ընդըրան
ABL	estərán-a ըստըրանա	ətrán-a ըտրանա	əndərán-a ընդըրանա
INS	estərán-av ըստըրանավ	ətrán-av ըտրանավ	əndərán-av ընդըրանավ
LOC	estərán-um ըստըրանում	ətrán-um ըտրանում	əndərán-um ընդըրանում

Table 8.53: Inflection paradigm (Pattern B) for 3PL demonstrative pronouns in the Karabakh dialect

	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	əstəhank ^h ըստրհանք	ətəhank ^h ըտրհանք	əndəhank ^h ընդրհանք
GEN	əstəhants ^h ըստրհանց	ətəhants ^h ըտրհանց	əndəhants ^h ընդրհանց
DAT ACC	əstəhants ^h ըստրհանց	ətəhants ^h ըտրհանց	əndəhants ^h ընդրհանց
ABL	əstəhánts ^h -an ըստրհանցան	ətəhánts ^h -an ըտրհանցան	əndəhánts ^h -an ընդրհանցան
INS	əstəhánts ^h -av ըստրհանցավ	ətəhánts ^h -av ըտրհանցավ	əndəhánts ^h -av ընդրհանցավ
LOC	əstəhánts ^h -um ըստրհանցում	ətəhánts ^h -um ըտրհանցում	əndəhánts ^h -um ընդրհանցում

Table 8.54: Inflection paradigm (Pattern C) for 3PL demonstrative pronouns in the Karabakh dialect

	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	əstərank ^h ըստըրանը	ətərank ^h ըտըրանը	əndərank ^h ընդըրանը
GEN	əstərants ^h ըստըրանց	ətərants ^h ըտըրանց	əndərants ^h ընդըրանց
DAT ACC	əstərants ^h ըստըրանց	ətərants ^h ըտըրանց	əndərants ^h ընդըրանց
ABL	əstərants ^h -an ըստըրանցան	ətərants ^h -an ըտըրանցան	əndərants ^h -an ընդըրանցան
INS	əstərants ^h -av ըստըրանցավ	ətərants ^h -av ըտըրանցավ	əndərants ^h -av ընդըրանցավ
LOC	əstərants ^h -um ըստըրանցում	ətərants ^h -um ըտըրանցում	əndərants ^h -um ընդըրանցում

Table 8.55: Inflection paradigm (Pattern D) for 3PL demonstrative pronouns in the Karabakh dialect

	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	səhank ^h սրհանը	təhank ^h տրհանը	nəhank ^h նրհանը
GEN	səhants ^h սրհանց	təhants ^h տրհանց	nəhants ^h նրհանց
DAT ACC	səhants ^h սրհանց	təhants ^h տրհանց	nəhants ^h նրհանց
ABL	səh ánts ^h -an սրհանցան	təh ánts ^h -an տրհանցան	nəh ánts ^h -an նրհանցան
INS	səh ánts ^h -av սրհանցավ	təh ánts ^h -av տրհանցավ	nəhants ^h - án-av նրհանցավ-ան-ավ
LOC	səh ánts ^h -um սրհանցում	təh ánts ^h -um տրհանցում	nəhants ^h - án-um նրհանցում-ան-ում

8.3.2.4 Interrogative pronouns

HD: Adjarian provides the set of interrogative pronouns in Table 8.56 for 'who'. Note that plural has two sets of declensions.

Table 8.56: Inflection paradigm for the interrogative pronoun ‘who’ in the Karabakh dialect

	Singular	Plural
NOM	hu, huv հու, հուվ	húv-erk ^h հուվէրք
GEN DAT ACC	hyr հիր	húv-er ^{ts} ^h հուվէրտց
ABL	hyr-án-a հիրանա	huv-ér ^{ts} ^h -an հուվէրտցան
INS	hyr-án-av հիրանավ	huv-ér ^{ts} ^h -av հուվէրտցավ
LOC	hyr-án-um հիրանում	huv-ér ^{ts} ^h -um հուվէրտցում

Original page number 68.

8.3.3 Verb inflection or conjugation

8.3.3.1 Overview

Verbal conjugations show some innovations. The stem of the present or past/imperfective is formed with the formatives /-um, -əm, -am, -is, -es, as/ <ում, ըմ, ամ, իս, էս>. The first three belong to the Khachen province, while the last three belong to the Varanda and Dizak provinces. For example, all of the forms in Table 8.57 mean the same thing.

Table 8.57: Forms of the imperfective converb suffix in the Karabakh dialect with the verb ‘I like’ in the indicative present

First group	sir-um ə-m սիրում ըմ	սիրում ըմ
	sir-əm ə-m սիրօմ ըմ	սիրօմ ըմ
	sir-am ə-m սիրամ ըմ	սիրամ ըմ
Second group	sir-is ə-m սիրիս ըմ	սիրիս ըմ
	sir-es ə-m սիրէս ըմ	սիրէս ըմ
	sir-as ə-m սիրաս ըմ	սիրաս ըմ
√-IMPF.CVB AUX-1SG		

The imperfective is similarly formed (Table 8.58 and so on).

Table 8.58: Forms of the imperfective converb suffix in the Karabakh dialect with the verb ‘I was liking’ in the indicative past imperfective

sir-um i-∅-∅	սիրում ի
sir-əm i-∅-∅	սիրօմ ի
sir-es i-∅-∅	սիրէս ի
√-IMPF.CVB AUX-PST-1SG	

The future is formed with the formative /kə/ <կը>, which becomes /k^hə/ <քը> next to voiceless sounds.

The definite future (որոշեալ ապանի) is formed with the formatives /akan, ats^huk^h/ <ական, աղուք>.

The forms /piti, pitim, petum a/ <պիտի, պիտիմ, պետում ա> are used to form the various tenses of the debititive mood (պարտաւորական եղանակը).

Besides there, there are many so-called immediate (անմիջական) and narrative (պատմական) forms forms, which we show below along with the previously mentioned form.

8.3.3.2 General paradigm

HD: We show the paradigm for the verb ‘to like’, as a reflex from Classical /sir-e-l/ <սիրել>.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

8.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective *HD: The indicative present in SEA is formed via periphrasis (Table 8.59). The verb is in a converb form called the imperfective converb with the suffix /-um/. Tense and agreement is on an inflected auxiliary. The Tbilisi dialect shows the same strategy but with two major differences. First, the converb suffix is quite in general /-əm/. Second, the auxiliary has different morphs. The auxiliary is /e/ in SEA; but in Karabakh, the auxiliary is /a/ in 3SG present, and /ə/ for the present forms.*

Table 8.59: Indicative present <սիրել> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA	
1SG	sír-əm ə-m	սիրըմ ըմ	sír-úm e-m	սիրում եմ
2SG	sír-əm ə-s	սիրըմ ըս	sír-úm e-s	սիրում ես
3SG	sír-əm a	սիրըմ ա	sír-úm e	սիրում է
1PL	sír-əm ə-nkʰ	սիրըմ ընք	sír-úm e-ŋkʰ	սիրում ենք
2PL	sír-əm ə-kʰ	սիրըմ ըք	sír-úm e-kʰ	սիրում եք
3PL	sír-əm ə-n	սիրըմ ըն	sír-úm e-n	սիրում են
	✓-IMPF.CVB AUX-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-AGR	

HD: The indicative past imperfective uses the same imperfective converb as in the present (Table 8.60). The difference is that auxiliary is now in the past tense. In SEA, the auxiliary has the constant shape /e/ in the past. But in Karabakh, the auxiliary is /a/ in the 3SG. For the other persons, SEA has an underlying sequence /e-i/ that surfaces with glide epenthesis [ej-i], glossed as AUX-PST. But in Karabakh, this sequence is replaced by just [i]. Hypothetically, this Karabakh [i] can be derived from either the auxiliary or the past suffix. Data from the past perfective (8.3.3.2.2) suggests that the past suffix is /-e/ in this dialect, and that this /e/ is deleted after theme vowels and auxiliaries like /i/. Thus, Karabakh and SEA switch glosses for the surface /i/ morph. I admit though that this analysis is tentative and based only on Adjarian’s sample paradigms for only the reflex of the Classical E-Class.

Table 8.60: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA	
1SG	sír-əm i-∅-∅	սի՛րըմ ի	sír-úm ej-i-∅	սիրում էի
2SG	sír-əm i-∅-r	սի՛րըմ իր	sír-úm ej-i-r	սիրում էիր
3SG	sír-əm a-∅-r	սի՛րըմ ար	sír-úm e-∅-r	սիրում էր
1PL	sír-əm i-∅-nk ^h	սի՛րըմ ինք	sír-úm ej-i-ŋk ^h	սիրում էինք
2PL	sír-əm i-∅-k ^{hj}	սի՛րըմ իք	sír-úm ej-i-k ^h	սիրում էիք
3PL	sír-əm i-∅-n	սի՛րըմ ին	sír-úm ej-i-n	սիրում էին
	✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

HD: Note that Adjarian transcribed the present 2PL of the auxiliary as /-k^h/ in the present but /-k^{hj}/ in the past. I’m not sure if this is an error by Adjarian. The past and subjunctive forms from the following sections likewise use /-k^{hj}/.

8.3.3.2.2 Past perfective or aorist HD: The past perfective (Table 8.61) is also called the aorist. In SEA for /sir-e-l/ ‘to like’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Karabakh dialect behaves quite differently: the past suffix is /-e/ instead of /-i/, the theme vowel is /i/ in the 3SG but /e/ elsewhere.

Table 8.61: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA	
1SG	sir-é-ts ^h -e-∅	սիրէ՛ցէ	sir-e-ts ^h -i-∅	սիրէցի
2SG	sir-é-ts ^h -e-r	սիրէ՛ցէր	sir-e-ts ^h -i-r	սիրէցիր
3SG	sír-i-ts ^h -∅-∅	սի՛րից	sír-é-ts ^h -∅-∅	սիրէց
1PL	sir-é-ts ^h -e-nk ^{hj}	սիրէ՛ցէնք	sir-e-ts ^h -i-ŋk ^h	սիրէցինք
2PL	sir-é-ts ^h -e-k ^{hj}	սիրէ՛ցէք	sir-e-ts ^h -i-k ^h	սիրէցիք
3PL	sir-é-ts ^h -e-n	սիրէ՛ցէն	sir-e-ts ^h -i-n	սիրէցին
	✓-TH-AOR-PST-AGR		✓-TH-AOR-PST-AGR	

HD: Note though that theme vowel is /e/ for all but the 3SG. The past perfective 3SG instead uses the theme vowel /i/.

HD: Note that Adjarian transcribed the present 1PL of the perfective as /-nk^{hj}/ while auxiliaries in the indicative present/past used /-nk^h. I’m not sure if this is an error by Adjarian. The subjunctive forms from the following section likewise use /-nk^{hj}/.

8.3.3.2.3 Subjunctive present and past HD: In SEA, the subjunctive present (Table 8.62) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel /e/. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the indicative present. For a verb like ‘to like’, the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Karabakh dialect is similar with one main difference: the theme vowel is /i/ instead of /e/, much like how the auxiliary is /i/ instead of /e/.

Table 8.62: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

Karabakh			cf. SEA	
1SG	sír-i-m	սի՞րիմ	sír-é-m	սիրեմ
2SG	sír-i-s	սի՞րիս	sír-é-s	սիրես
3SG	sír-i-∅	սի՞րի	sír-i-∅	սիրի
1PL	sír-i-nk ^{hj}	սի՞րինք	sír-é-ŋk ^h	սիրենք
2PL	sír-i-k ^{hj}	սի՞րիք	sír-é-k ^h	սիրեք
3PL	sír-i-n	սի՞րին	sír-é-n	սիրեն
	✓-TH-AGR		✓-TH-AGR	

HD: In SEA, the subjunctive past (Table 8.63) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel /e/. The underlying sequence /-e-i/ surfaces as [-ej-i]. In contrast in Karabakh, the sequence /e-i/ is replaced by [i]. Based on comparisons with the indicative past imperfective and the past perfective, it seems that the past suffix is /e/, and that this suffix is deleted after the theme vowel /i/. Thus the transformation is from underlying /-i-e/ to [-i]. Note that in both SEA and Karabakh, the past suffix is zero in the 3SG, while the theme and auxiliary is /a/.

Table 8.63: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

Karabakh			cf. SEA	
1SG	sír-i-∅-∅	սի՞րի	sír-ej-i-∅	սիրեի
2SG	sír-i-∅-r	սի՞րիր	sír-ej-i-r	սիրեիր
3SG	sír-a-∅-r	սի՞րար	sír-é-∅-r	սիրեր
1PL	sír-i-∅-nk ^{hj}	սի՞րինք	sír-ej-i-ŋk ^h	սիրենք
2PL	sír-i-∅-k ^{hj}	սի՞րիք	sír-ej-i-k ^h	սիրեք
3PL	sír-i-∅-n	սի՞րին	sír-ej-i-n	սիրեն
	✓-TH-PST-AGR		✓-TH-PST-AGR	

8.3.3.2.4 Tenses built from the subjunctive: Future HD: In Karabakh, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 8.64). The future and past future are built by adding the prefix /kə/ before the subjunctive present and subjunctive past. (Note that this prefix is /kʰə/ before voiceless sounds, as stated by Adjarian (§8.3.3.1). SEA behaves essentially the same and I don’t provide its paradigm.

Table 8.64: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

	Future <ապառնի>		Past future <անցեալ ապառնի>	
1SG	k ^h ə sír-i-m	քը սի՞րիմ	k ^h ə sír-i-∅-∅	քը սի՞րի
2SG	k ^h ə sír-i-s	քը սի՞րիս	k ^h ə sír-i-∅-r	քը սի՞րիր
3SG	k ^h ə sír-i-∅	քը սի՞րի	k ^h ə sír-a-∅-r	քը սի՞րար
1PL	k ^h ə sír-i-nk ^{hj}	քի սի՞րինք	k ^h ə sír-i-∅-nk ^{hj}	քը սի՞րինք
2PL	k ^h ə sír-i-k ^{hj}	քը սի՞րիք	k ^h ə sír-i-∅-k ^{hj}	քը սի՞րիք
3PL	k ^h ə sír-i-n	քը սի՞րին	k ^h ə sír-i-∅-n	քը սի՞րին
FUT	✓-TH-AGR		✓-TH-PST-AGR	

8.3.3.2.5 Imperative and prohibitive HD: For the imperative 2SG, SEA adds the morph /-ir/ after the root for a verb like ‘to like’ (Table 8.65). For the 2PL, archaic SEA adds the sequence /-e-ts^h-ek^h/ after the root such that /-e-ts^h/ forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. More modern registers of SEA instead just add the sequence /-ek^h/ directly after the root. Karabakh uses similar strategies: the 2SG marker is either /-i/ or /-e/. The 2PL system seems to match SEA.

Table 8.65: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA		
2SG	sír-i	սիրի	sír-ír	սիրի՛ր	✓-IMP.2SG
	sír-e	սիրէ			✓-IMP.2SG
2PL	sír-é-ts ^h -ek ^{hj}	սիրէցէքյ	sír-e-ts ^h -ék ^h	սիրեցէք	✓-TH-AOR-IMP.2PL
	sír-ek ^{hj}	սիրէքյ	sír-ék ^h	սիրէք	✓-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 8.66), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. Karabakh however uses a more complex system. One option is to give the verb a suffix /-il/ (possibly a non-finite form like the infinitive), and then add the prohibitive marker /mər/ for the 2SG or /mək^{hj}/ for the 2PL. Another option is to inflect the verb with /-s/ for 2SG or /-k^{hj}/ for the 2PL, and then add the negation word /vətʃ^h/ (likely a cognate of SEA ‘no’/votʃ/). The two strategies does differ in the placement of inflection: on either the verb or the post-verbal marker. Thus, agreement morphology is mobile

Table 8.66: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

	Karabakh			cf. SEA
2SG	sír-i-l mər- ^r	սիրիլ մըր	sír-i-s vətʃ ^h	mí sir-ir սի՛ սիրիր
2PL	sír-i-l mək ^{hj}	սիրիլ մըքյ	sír-i-k ^h vətʃ ^h	mí sir-ek ^h սի՛ սիրէք
	✓-TH-INF? PROH-AGR		✓-TH-AGR? NEG	PROH ✓-AGR

Original page number 69.

8.3.3.2.6 Non-finite forms HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 8.67. Note that present participle is also called the subject participle. What Adjarian calls the past participle is differentiated in SEA as a resultative participle with /-ats/ and a perfective converb with /-el/.

Table 8.67: Participles or converbs <դերայներ> for the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

		Karabakh		cf. SEA	
Infinitive	անրոշ	sír-i-l	սիրիլ	sír-é-l	սիրել
Present	ներկայ	sír-o ^r	սիրօր	sír-ó ^r	սիրոր
Past	անցեալ	sír-al	սիրալ	sír-él	սիրել
		sír-ats	սիրած	sír-áts	սիրած
Future	ապառի	sír-ə-l-ákan	սիրըլական	sír-e-l-u	սիրելու
		sír-ə-l-áts ^h uk ^h	սիրըլաշուք		✓-TH-INF-FUT.CVB
					✓-RPTCP
					✓-TH-INF-?
					✓-TH-INF-?

8.3.3.2.7 Other Complex or periphrastic forms Besides these, there are many composite բաղադրեալ forms, which are formed with the participles and with auxiliaries. The following is a list.

8.3.3.2.7.1 Indicative mood HD: In the indicative mood (սահմանական եղանակ), Adjarian lists the following other periphrastic tenses: the present perfect, the past perfect, the definite future, and the definite past future.

HD: In SEA, the present perfect and past perfect are formed by taking the perfective converb of a verb (suffixed with /-el/; Table 8.68), and then adding present or past auxiliaries. Karabakh shows essentially the same strategy. The verb uses a non-finite form with either the perfective suffix /-al/ or the resultative suffix /-ats/.

Table 8.68: 1SG present perfect <յարակատար> and past perfect <գերակատար> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA		
Pres.	sír-al ə-m	սի՞րալ ըմ	sír-él e-m	սիրել եմ	✓-PERF.CVB AUX-AGR
	sír-ats ə-m	սի՞րած ըմ	sír-él e-m	սիրել եմ	✓-RPTCP AUX-AGR
Past.	sír-al i-∅-∅	սի՞րալ ի	sír-él ej-i-∅	սիրել էի	✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR
	sír-ats i-∅-∅	սի՞րած ի	sír-él ej-i-∅	սիրել էի	✓-RPTCP AUX-PST-AGR

HD: Adjarian likewise mentions the definite future and the definite past future. They’re formed by taking the future participle and adding the present or past auxiliaries.

Table 8.69: 1SG definite future <որոշեալ ապառնի> and definite past future <որոշեալ ապառնի անցեալ> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

Fut.	sír-ə-l-ákan ə-m	սիրուական ըմ	✓-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG
	sír-ə-l-áts ^h uk ^h ə-m	սիրուացուք ըմ	✓-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG
	sír-ə-l-ákan i-∅-∅	սիրուական ի	✓-PERF.CVB AUX-PST-1SG
	sír-ə-l-áts ^h uk ^h i-∅-∅	սիրուացուք ի	✓-PERF.CVB AUX-PST-1SG

8.3.3.2.7.2 Narrative mood *HD: In the narrative mood (պատմական եղանակ), Adjarian briefly illustrates 6 possible systems. These systems are formed by taking a pre-existing periphrastic tense, and then adding a formative /ələel/ <ըլալ>, which is likely a cognate to the SWA verb /əlləl/ ‘to be’.¹¹ The paradigm that Adjarian provides The 6 new periphrastic systems are morphologically built from the 6 that we previously described: the indicative present, the indicative past imperfective, the present perfect, the past perfect, the definite future, the definite past future.*

Table 8.70: 1SG narrative mood <պատմական եղանակ> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

Pres.	sír-əm ə-m ələel	սի՞րըմ ըմ ըլալ	✓-IMPF.CVB AUX-1SG NARR
Past Impf.	sír-əm i-∅-∅ ələel	սի՞րըմ ի ըլալ	✓-IMPF.CVB AUX-PST-1SG NARR
Def. Fut.	sír-ə-l-ákan ə-m ələel	սիրուական ըմ ըլալ	✓-TH-INF-FUT.CVB? AUX-1SG NARR
	sír-ə-l-áts ^h uk ^h ə-m ələel	սիրուացուք ըմ ըլալ	✓-TH-INF-FUT.CVB? AUX-1SG NARR
Def. Fut. Perf.	sír-ə-l-ákan i-∅-∅ ələel	սիրուական ի ըլալ	✓-TH-INF-FUT.CVB? AUX-PST-1SG NARR
	sír-ə-l-áts ^h uk ^h i-∅-∅ ələel	սիրուացուք ի ըլալ	✓-TH-INF-FUT.CVB? AUX-PST-1SG NARR
Pres. Perf.	sír-ats ə-m ələel	սի՞րած ըմ ըլալ	✓-RPTCP AUX-1SG NARR
	sír-al ə-m ələel	սի՞րալ ըմ ըլալ	✓-PERF.CVB AUX-1SG NARR
Past Perf.	sír-ats i-∅-∅ ələel	սի՞րած ի ըլալ	✓-RPTCP AUX-PST-1SG NARR
	sír-al i-∅-∅ ələel	սի՞րալ ի ըլալ	✓-PERF.CVB AUX-PST-1SG NARR

8.3.3.2.7.3 Debitive mood *HD: In the debitive mood (պարտաւորական եղանակ), Adjarian briefly illustrates 8 possible systems. These systems are formed by taking a finite or non-finite form of the verb, and then adding a version of the debitive formative /piti/. In some cases, this formative takes agreement, thus suggesting that agreement morphology is mobile. These 8 systems are not straightforwardly built from pre-existing tenses. Instead, each system to use its own set of rules (28). The rules below are my own conjectures based on Adjarian’s list of forms. Adjarian doesn’t state at all what the rules should be.*

¹¹ HD: A possible segmentation for this formative is /əl-əe-l/ ‘✓-TH-INF’. Unfortunately, Adjarian doesn’t provide enough data. For safety, I give a simple segmentation and gloss as NARR.

(28) Debitive forms in Karabakh

a. Present

pét-ə-m a sír-i-m
DEB-?-1SG AUX.PRS.3SG like-TH-1SG

աԵտըմ ա սիրիմ

Rule: The debitive present is formed by inflecting the debitive, adding the present 3SG auxiliary, and adding the inflected subjunctive present.

b. Past imperfective

pét-ə-m a sír-i-∅-∅, pét-ə-m i-∅-∅ sír-i-∅-∅
DEB-?-1SG AUX.PRS.3SG like-TH-PST-1SG, DEB-?-1SG AUX-PST-1SG like-TH-PST-1SG

աԵտըմ ա սիրի, պԵտըմ ի սիրի

Rule: The debitive past imperfective is formed by inflecting the debitive, adding either the present 3SG auxiliary /a/ or the past inflected auxiliary, and then adding the inflected past subjunctive.

c. Future

sír-əts pit-i-m
like-RPTCP DEB-?-1SG

սիրած պիտիմ

Rule: The debitive future is formed by taking the resultative participle (past participle with /-əts/), and then adding a present-inflected debitive marker /pit-i/.

d. Past future

sír-əts pit-i-∅-∅
like-RPTCP DEB-?-PST-1SG

սիրած պիտի

Rule: The debitive past future is formed by taking the resultative participle (past participle with /-əts/), and then adding a past-inflected debitive marker /pit-i/.

e. Narrative present

sír-əts pit-i-m ələl
like-RPTCP DEB-?-1SG NARR

սիրած պիտիմ ըլալ

Rule: The debitive narrative present is formed by taking the resultative participle (past participle with /-əts/), adding a present-inflected debitive marker /pit-i/, and then adding the narrative marker /ələl/.

f. Narrative past imperfective

sír-əts pit-i-∅-∅ ələl
like-RPTCP DEB-?-PST-1SG NARR

սիրած պիտի ըլալ

Rule: The debitive narrative past imperfective is formed by taking the resultative participle (past participle with /-əts/), adding a past-inflected debitive marker /pit-i/, and then adding the narrative marker /ələl/.

g. Definite future

sír-ə-l-ákan pit-i-m
like-TH-INF-FUT.CVB? DEB-?-1SG

սիրըլական պիտիմ

Rule: The debitive definite future is formed by taking the future participle, and then adding a present-inflected debitive marker /pit-i/.

h. Definite past future

sir-ə-l-ákan   pit-i-∅-∅
 like-TH-INF-FUT.CVB? DEB-?-PST-1SG

սիրուական պիտի

Rule: The debititive definite past future is formed by taking the future participle, and then adding a past-inflected debititive marker /pit-i/.

8.3.3.2.7.4 Intensive mood *HD: In the intensive mood (սաստկական եղանակ), Adjarian briefly illustrates 4 possible systems. These systems are formed by taking a finite or non-finite form. Adjarian doesn't explain the structure of such systems. I conjecture the following rules in (29).*

(29) Intensive forms in Karabakh

a. Present (version 1)

sír-áts   piti pít-i-m
 like-RPTCP DEB DEB-?-1SG

սիրած պիտի պի՛տիս

Rule: The intensive present is formed by taking the stressed resultative participle (past participle with /-áts/), adding an uninflected debititive marker /pit-i/, and then adding a stressed present-inflected debititive marker /piti/.

b. Present (version 2)

sír-áts   piti piti íni-m
 like-RPTCP DEB DEB ?-1SG

սիրած պիտի պիտի ինիս

Rule: The intensive present is formed by taking the unstressed resultative participle (past participle with /-áts/), adding two instances of an uninflected debititive marker /pit-i/, and then a stressed present-inflected formative /ini-/.

c. Past (version 1)

sír-áts   piti pít-i-∅-∅
 like-RPTCP DEB DEB-?-PST-1SG

սիրած պիտի պի՛տի

Rule: The intensive past is formed by taking the stressed resultative participle (past participle with /-áts/), adding an uninflected debititive marker /pit-i/, and then adding a stressed past-inflected debititive marker /piti/.

d. Past (version 2)

sír-áts   piti piti íni-∅-∅
 like-RPTCP DEB DEB ?-PST-1SG

սիրած պիտի պիտի ինի

Rule: The intensive past is formed by taking the unstressed resultative participle (past participle with /-áts/), adding two instances of an uninflected debititive marker /pit-i/, and then a stressed past-inflected formative /ini-/.

e. Future (version 1)

sír-ə-l-ákan   piti pít-i-m
 like-TH-INF-FUT.CVB? DEB DEB-?-1SG

սիրուական պիտի պի՛տիս

Rule: The intensive future is formed by taking the stressed future participle, adding an uninflected debititive marker /pit-i/, and then adding a stressed present-inflected debititive marker /piti/.

f. Future (version 2)

sir-ə-l-ákan   piti piti íni-∅
 like-TH-INF-FUT.CVB? DEB DEB ?-1SG

սիրըական պիտի պիտի ինիմ

Rule: The intensive future is formed by taking the stressed future participle, adding two instances of an uninflected debititive marker /piti/, and then a stressed present-inflected formative /ini-/.

g. Past future (version 1)

sir-ə-l-ákan   piti pit-i-∅-∅
 like-TH-INF-FUT.CVB? DEB DEB ?-PST-1SG

սիրըական պիտի պիտի

Rule: The intensive past future is formed by taking the stressed future participle, adding an uninflected debititive marker /piti/, and then adding a stressed past-inflected debititive marker /pit-i/.

h. Past future (version 2)

sir-ə-l-ákan   piti piti íni-∅-∅
 like-TH-INF-FUT.CVB? DEB DEB ?-PST-1SG

սիրըական պիտի պիտի ինի

Rule: The intensive past future is formed by taking the stressed future participle adding two instances of an uninflected debititive marker /piti/, and then a stressed past-inflected formative /ini-/.

8.3.3.2.7.5 Immediate mood *HD: In the immediate mood (անսիցական եղանակ), Adjarian briefly illustrates 4 possible systems. Adjarian doesn't explain the structure of such systems. I conjecture that the morphological strategy is to take the instrumental form of the verb (suffixed with /-av/), and then use combinations of auxiliaries and narrative formatives. (30).*

(30) Immediate forms in Karabakh

a. Present

sir-é-l-av   ə-m
 like-TH-INF-INS AUX-1SG

սիրէլավ ըմ

Rule: The immediate present is formed by taking the instrumental form of the verb, and then adding the present auxiliary.

b. Past imperfective

sir-é-l-av   i-∅-∅
 like-TH-INF-INS AUX-PST-1SG

սիրէլավ ի

Rule: The immediate past imperfective is formed by taking the instrumental form of the verb, and then adding the past auxiliary.

c. Narrative present

sir-é-l-av   ə-m   əlæl
 like-TH-INF-INS AUX-1SG NARR

սիրէլավ ըմ ըլալ

Rule: The immediate narrative present is formed by taking the instrumental form of the verb, adding the present auxiliary, and then adding the narrative formative /əlæl/.

d. Past imperfective

sir-é-l-av   i-∅-∅   əlæl
 like-TH-INF-INS AUX-PST-1SG NARR

սիրելավ ի ըլավ

Rule: The immediate narrative past imperfective is formed by taking the instrumental form of the verb, adding the past auxiliary, and then adding the narrative formative /əlæl/.

Original page number 70.

8.4 Subdialects

The description that we give is for the main dialect of Karabakh. Its subdialects (Gandzak, Gazakh, and Karadagh) show some or many differences. Because they have not been researched or scientifically verified, it is impossible for me to determine in detail the limits or borders of these differences. I am sufficed with using only my passing familiarity.

8.4.1 Gandzak

The Gandzak subdialect is extremely close to the main Karabakh dialect, only that it has more purer forms, meaning forms that are closer to the old language. For example in verbal conjugation, the copular verb does not have forms with schwa /ə/ (like 2PL /ə-k^h/ <ըպ>, 3PL /ə-n/ <ըն>) but instead forms with /e/ (Table 8.71).

Table 8.71: Use of /e/ instead of /ə/ in the copula for the Gandzak subdialect of the Karabakh dialect

	General Karabakh	cf. Gandzak subdialect	cf. SEA
1SG 'I am'	ə-m ըմ	e-m եմ	e-m եմ
2SG 'you are'	ə-s ըս	e-s ես	e-s ես
1PL 'I am'	ə-nk ^h ընք	e-nk ^h ենք	e-ŋk ^h ենք

The Classical sound /i/ <ի> does not become /ə/ <ըտ> and it stays constant (Table 8.72).

Table 8.72: Lack of the sound change from /i/ <ի> in the Gandzak subdialect of the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> General Karabakh	cf. Gandzak subdialect	cf. SEA
'neck'	viz վիզ	vչզ վրեզ	viz վիզ	viz վիզ
'year'	tarí տարի	táre տարե	tári տարի	tarí տարի
'nose'	kʰit ^h քիթ	kʰet ^h քեթ	kʰit ^h քիթ	kʰit ^h քիթ

The ending /n/ <ն> of Old Armenian became /nə/ <նը> in Karabakh, but it became /ə/ <ը> in Gandzak (Table 8.73).

Table 8.73: Change from final /ə)n/ <ն> in Classical to /ə/ <ը> in the Gandzak subdialect of the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> General Karabakh	cf. Gandzak subdialect	cf. SEA
'fish'	ձúկən ձուկն	tsýknə ծիւկն	tsúkə սծուկն	ձúk ձուկ

8.4.2 Gazakh

The Gazakh subdialect, as can be seen in my published writings, is much more closer to the Yerevan dialect. The ablative formative is /-its^h/ <հց>, instead of the Karabakh form /-an/ <ան>.

The past participle ends in the formative /-el/ <էլ> and not with /al/ <ալ> (31).

- (31) a. i. Karabakh
- jes ə-m   əl-əl
I   AUX-1SG be-PERF.CVB
յես ըմ ըլալ
- ii. Gazakh
- jes e-m   l-el
I   AUX-1SG be-PERF.CVB
յես եմ լէլ
- iii. SEA
- jes e-m   e-əl
I   AUX-1SG be-PERF.CVB
'I have been.'
ես եմ եղել
- b. i. Karabakh
- əng-əl   ə-m
fall-PERF.CVB AUX-1SG
ընգալ ըմ
- ii. Gazakh
- ənk-əl   e-m
fall-PERF.CVB AUX-1SG
ընկէլ էմ
- iii. SEA
- ənk-əl   e-m
fall-PERF.CVB AUX-1SG
'I have fallen.'
ընկէլ եմ

However, before stress, the basic rule of losing vowels continue to apply (Table 8.74 and 32).

Table 8.74: Pre-tonic vowel deletion in the Gazakh subdialect of the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Gandzak subdialect	cf. SEA
'barking at a beast'	ereχáik ^h	kznáhat ^h	gazanahát ^h
'children'	sovoríl	réxek ^h	jereχék ^h
'to get accustomed'	սովորիլ	səvóril	sovorél

(31).

- (32) a. Karabakh
- əʃχárk^h-e-s   ərés-e-n
world-GEN-POSS.1SG face-DAT-DEF
ըշխա՞րքս ըրէսէն
- b. Gazakh
- əʃχár-i-s   ərís-i-n
world-GEN-POSS.1SG face-DAT-DEF

- ռշխա՞րիս ըրի՞սին
 c. SEA
 այշար-ի-s   jeres-ի-n
 world-GEN-POSS.1SG face-DAT-DEF

‘one the face of my world.’ (likely idiomatic for ‘in my life’) աշխարհիս երեսին

The debititive form (1SG /piti-m/ <պիտիմ>, 2SG /piti-s/ <պիտիս>) is shortened to /dem, des, den/ <դեմ, դես, դեն> (33). For example,

- (33) Gazakh
- a. *íntʃ^h* dem   səvor-il
 what DEB.1SG study-?
 The meaning might be ‘What do I have to study?’
 ինչ դեմ սըվօրիլ
- b. mer *reχək^h-n*   *íntʃ^h* óernak dem   ve kalnil
 our? children-DEF what ?   DEB.3PL ? ?
 I don’t know what this sentence means, nor do I know what most of the words means.
 մեր բեխեքս ինչ Եօրնակ դեմ վե կալնիլ.

8.4.3 Karadagh

The Karadagh subdialect has a wide distribution. At the north side of Azerbaijan, there is the large and heavily Armenian-populated province of Karadagh, which was previously Paytakaran. Besides that, the subdialect is also spoken in the Armenian-populated village of Mujumbar (close to Tabriz), and in the Armenian populace of the Lilava district of Tabriz, from which...

Original page number 71.

... the Armenian settlements of Karadagh and Mujumbar were formed. This subdialect is very close to the Karabakh dialect. In this subdialect, we find the following:

- The stress change.
- The loss of pre-stress vowels (*HD*: = *pre-tonic vowels*).
- The change from Classical /o/ <ն> to /o,æ/ <օ,էօ>.
- The change from Classical and /u/ <նլ> to /o,y/ <օ,իլ>.
- The change from Classical /n/ <ն> to /nə/ <նը>.
- The use of the past participle suffix *ալ* /al/.

The Karadagh dialect however did not change the Old Armenian voiced consonants to voiceless ones; they stayed voiced.

8.5 Literature

The Karabakh dialect was studied first by Patkanian (Патканов 1869:55-73), then some small pieces of information in Makar Barkhudarians’s “Pele Pughi” (Մ. Վ. Բարխուդարեանի Պըլը-Պուղի) and in Karapet Shahnazarians’s work (Կ. Ս. Շահնազարյանի Ղըլըցէ կնանց պընը փէշակը; *HD: SEA: /karapet shahnazarjanis^h/*). The last time there was a detailed study was my own work was published (Աճառեան 1901). Of my work, the Armenologist Meillet wrote a

review (Journal Asiatique, 1902, page 561-571),¹² where he discusses all the interesting and phonologically-interesting points of this Karabakh dialect.

The following works are written in the Karabakh dialect:

HD: I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Karabakh dialect
  - In the main Karabakh dialect
    - * Մակար Վոհ. Բարխուլարեանց – Պըլ-Պուղի, Թիֆլիս, 1883.
    - * ՈստաԽ Գեղրգ Բարխուլարեանց
      - – Արաղջ տարին կտարի. Շուշի, 1883.
      - – Չոնբանն ու Նշանածը. Թիֆլիս, 1896.
      - – Բարեյական առածներ. Թիֆլիս, 1898.
    - * Շիրմազանեան Գ. – Ասրի-րեգ եւ Գիւքի. Կոռունկ, 1862, page 896-930, 1863, page 113-137
    - * Կ. Մէլիք-Շահնազարեան – Զուռնա-ամբլա, 2 հատոր. Վազարշապատ, 1907-08
    - * Տիգօ – Ղալի աղաթներան պատկերներ. Ճպատը քոլադ կարի. Թիֆլիս, 1889
    - * Ե. Լալայեան
      - – Ժողովրդական երգեր (Գորիսի). Ազգ. Հանդ. Գ. page 261-270
      - – Ժողովրդական երգեր (Զանդեղուրի). Ազգ. Հանդ. Գ. page 113-116
  - Gazakh subdialect
    - * Տէր-Դալթեան Դ. Փաստաբանի մօտ (Վօդվիլ). Թիֆլիս, 1901
    - * Ճուզուրեան Յ.
      - – Մորացուած աշխարհ. 3 հո. Թիֆլիս, 1895-6
  - Gandzak subdialect
    - * Ե. Լալայեան – Բանաւոր գրականութիւն. Ազգ. Հանդ., Զ, page 372-382
    - * Ս. Աւետիքեան
      - – Սամիտարին. Թիֆլիս, 1897
      - – Նահատակ. Թիֆլիս, 1898
  - Karadagh subdialect
    - * Ղազարեան Յ. – Մանկական բեմ. Թիֆլիս, 1900 Ս. Անգրեասեան – Առածներ. Բիւրակն, 1898, page 460-461

8.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

8.6.1 Karabakh dialect

- Պարի աճօ՛զում, ա՛պրէս, հըշ տըղա՞ն ըս կյամ:
- Ըստուծե՞ն պա՛րին. ՆԵ՛րքէ շԵ՞նան ըմ կյամ:

¹²HD: It wasn't clear to me how to cite this review, but I tracked down a URL: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015024511522&view=1up&seq=623>.

- Հինչո՞ւ մըհար իր քե՛ցալ ընդե՛:
- Պէս օ՞նի. քե՛ցալ ի ըխճըկանըս ա՛կը տամ:
- ԽԵ՞, ա՛խճիկըտ ընդե՛ ըս հօդէ զրա՛լ:
- Բա հա՞լի նօր ըս գի՞ւղում, Ե՛րկու տըռնան (տարիեն) ի՛վի ա վրէր Նըրքը-Շընացա մին մա՛րթու-յ-ըմ տըվալ:
- Ե՛, փրսէտ հա՞վան ը՛ս, լա՞վ տըղա-յ-ա՛. ըխճըկանըտ լա՞վ ա մըղա՛ծիտ կէնը՛մ:
- ԽԵ՞ չի. Ըստուծանա շընուրիհա՛կալ ըմ. տօնը շէն, ա՛մբարը ցօ՛րնավ լի՛յար, կյիւմը տըվա՛րավ լի՛յար, վըե՛խճարը սիլիիւ-սի՛լիի կա՛զնած, ճօխստ ճըլըցնէն (չշաղացնէր) ակնէ (կը բանի). ինքն էլ լա վ բօյավ բուսա՛թավ, վրէր յԵ՛շըմ ըս քե՛փրտ կյա մ ա:
- Դէ վրէր ըտի՛-յ-տ (այդպէս է), լա վ ա. Ա՛ստուծ Ել ի՛վի անէ:

8.6.2 Karadagh subdialect

Adjarian's source: communicated by the Karadaghian, Ms. S. Ter-Martirosian (օր. Ս. Տեր-Մարտիրոսյան; *HD: SEA: /ter martirosjan/*).

Կանէսր ո՛ւրան կյանքըմը ժամ չը՛լալ գե՛ցած. գի՞նալ չըլալ խօստօ՛վանքը հա՛ղօրթը իի՞նչ ա: Գէնցալ ա ո՛ւրան մին ծանօ՛թից հըցրալ ա թա «իս մըտքը՛մըս դրամ ըմ, վօր խօստովանվըմ ու հաղօ՛րթվըմ իի՞նչուր կա՛րըն»: Են ալ ասալ ա թա «իի՞նչ ուր կա՛րըս, կի գինըս ժամ, քահանան քի իի՞նչ վօր կա՛սի՝ դու ալ էն կա՛սըս»: Կանէսր գինե՛ցալ ա ժամ, ա՛սալ ա. «Ա՛ դէր, ինձ ...

Original page number 73.

... խօստովանցրու վօր պտը ա հաղորթվում»: Քահանան ա՛սալ ա. «վօ՛րթի չօ՛քի». Կանէսր ալ ա՛սալ ա «վօ՛րթ չօ՛քի»: Քահանան ա՛սալ ա «իրէ՛սէդ խաչակընքի, ա՛սի մԵ՛ղա Աստծու»: Քահանան ա՛սալ ա «իի՞նչ գուզե՛թուն վօր ա՛րած ըն՝ ա՛սի»: Կանէսր ալ ա՛սալ ա «իի՞նչ գուզե՛թուն վօր ա՛րած ըն՝ ա՛սի»: Են սիհա՛թեն կանէսր ձԵ՛ռը թա՛քուն տա՛րալ ա դԵ՛ռէն ջուրը, սիհա՛թը հանալ ա: Քահանան տէնալ ա վօր իի՞նչ վօր ըսի՞լիս ա էն ալ ըսի՞լիս, սկսալ ա կանէսր թա՛կիլ: Վանէսր ալ դԵ՛ռէն ա թա՛կալ: Վանէսր փա՛խալ ա քուչան, մա՛րթըրը տէնալ ըն, հըցրալ. «Ա՛ մարթ, խԵ՞-յ-ըս փիշչի՞լիս»: – «Ախր խօստովանված ըմ»: ինդի ի՛լալ գիդա՛լիս վօր խօստովանվիդը կը փա՛խչի: ՅԵ՛տէն քահանան ձԵ՛ռը տա՛րալ ա ջո՛ւրը՝ սիհա՛թէն յԵշի՞լու, տէնալ ա վօր ջուբո՛ւմը չի: «Ե՛յ անիծած, խօստովանվէն թա՛հրը (թրը. կերպը) գիդա՛լիս չի, սիաթս ալ գուղա՛ցալ ա՝ տա՛րայ»:

8.6.3 Gazakh subdialect

Adjarian's source: Taken from Ճուղուրեանի Մոռացուած աշխարհեն. հտ. Ա, էջ 103-4. Unfortunately, it does not have scientific accuracy.

Երկու ախսպէր էն լըմ, մնի անըմը Կայան, մէկէլին Արէլ: Կայանը շա՛տ օհի կծածն ա ըլըմ, հօրը, մօրն ու ախսպօրն ըսկի՛ սիրէլիս չի ըլըմ: Մը հէտ Երկու ախսպէրն էլ ուզըմ էն Ասծուն մատաղ անէն: Օց Կայանը ըռանչպար ա ըլըմ, Արէլ չօբան: Նրանք էլ մեզ պէս՝ չօրի ու ցավի ժամանակ Ասծուն միտնէրն էն քըցըմ ուզըմ էն մտղանա տալ...: Ասծու օինսած Արէլ վօշխարը բէրդմ ա դիւզըմ կըղնըցընըմ, Երիսին խաչ քաշըմ ու վօշխարի միջից՝ սրտալի մի թուխը-սախսար վօշխար ա ջոկըմ, ձեռաց վէ քըցըմ մօրթէն, փէտ ու կրակ անըմ սկսըմ խրօվէլ: Օց Կայանը, Ա՛ստօծ անըծի նրան, կալը նօր քամած՝ գորէնը կիտած ա ըլըմ. սա վէր ա կալնըմ անսիրտ-անսիրտ ցօրէնը խախալըմ, տակ ու գլուխը բէրդմ մատաղանա տախի ու ինքն էլ փէտ ու կրակ անըմ իր առածը խրօվըմ: Երկուսի կրակն էլ մի դիւզ տէղ ա ըլըմ բացր յԵրկնքի տակ:

Աստօծ մտիկ ա տախի տէնըմ, վօր Արէլ սրտով տըվէց՝ նրա մատաղի կրակի ծուխը ծլի (ուղիղ) ա բացրանըմ, նրա մատաղն ընթունէլի ա անըմ:

Original page number 74.

Պոօթօղ-մհօթօղ, տակ ու գլուխ տվօղ Կայանի վրա Աստվածաբար չոհանըմ ա ու նրա ցօրենի հասկերն անըծըմ, թէ «թօղ քու ցօրենը մի հասկանի մնա»:

Կայանը տենալով վօր Աստօծ Աբելի դոլը պահեց, մի օր՝ ԱԲԵԼԻՒՆ՝ վօշխարի մէշ շվաքըմը խօրը քնած վախտը՝ վէր ա կալսըմ կովրգիգիկը (սեւ սուր քար), բուզը դուս ա կարզմ ու իրան չօմբախովը կրկաժի կիսին տալի՝ դուդը շաղ ա տալի հա՛ սպանը՝մ: Կայանն անպատիժ չի մնըմ: – Աստօծ նրան շաշվացնըմ ա սարերն ու հանդերը քցըմ...:

8.6.4 Gandzak subdialect

Adjarian's source: See Ազգ. Հանդ. 2, էջ 372 եւն. I have kept the orthography unchanged, even if very inaccurate.

Մածուն եմ¹³ մերել սրալի,

Եար ըմ փունել սրտալի,

Հով որ եարը եարեն հանի,

Հոքին սընտանեն տանի:

Մատումս կայ մըտանի,

Համ թառ ա համ ծիրանի,

Արի քիսանք դիւանը

Հով սիրել ա, նա՛ տանի:

Մեր վճխարին եաթաղը,

Գլխիս դնեմ փափախը.

Չանդուրուկդ ետ քցես

Ըրեսիս տայ շատաղը:

Մտիկ ըրեք են դուշին,

Վետը տրել ա փուշին,

Երոանի ընդիկը կի՛լի

Թուշի տրել ա սրածին:

Զուրս կէծ ա, ջուր պիրեք,

¹³HD: The original page had <եւ>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this should be <եւ՛>.

Սպրհանայ հիւն պիրեք,
Տուն հաւասար թամամ են,
Ղարիբ խուշը տուն պիրեք:

Original page number 75.

Սազին կոթին կիր կանեմ,
Վենը կաց գինի բերեմ,
Ես ես պիծի տեզաւ,
Ցրուած խելքը տոն պիրեմ:

Մրերի խինձը ինչ անի,
Կաթնով բրինձը ինչ անի,
Իւրիւր սիրել ենք կառնենք,
Ուրջի խօսք ու զրիցն ինչ անի:

Տիւ կաղնել ես կիւթանիա,
Շիրմըջըդի պերանիա,
Տիւ պարակ, մէջքդ պարակ,
Դոլ քըսամ շեյռան ջալիո:

8.6.5 Zangezur subdialect

Adjarian's source: See Ազգ. Հանդ., Դ. Եջ 115.

Դարուազին տակը սառալ ա
Մատներս դալամ դարալ ա
Թոյս եախաւոր, բոզ չուխաւոր
Օշս խելքս տարալ ա:

Եկեք գնանք ծեր անենք,
Խնձոր կծենք թոլ անենք,
Հուր որ մին եար չունի՝
Գլխին թիւնքը դէն անենք:

Գեանջու քամին կալիս է,
Դուները թըրըխկալիս է,
Հարիւր թիւման մըշտըլը,
Սիմօն եարը կալիս է:

Վըրթիվերիս վաղան ա,
Սիշի մարդին կաղան ա,
Սիշի մարդը հո՛նց անի,
Խնձորկեցի կաղան ա:

Chapter 9

Shamakhi

Original page number 76.

9.1 Background

This dialect is spoken primarily in the city of Shamakhi and its surrounding villages, until Quba. The remaining villages are mostly from Karabakh, and some are settlements from Khoy and Salmast; they thus speak their native dialect and they aren't included in this region. In Baku also, there is a migrant community from Shamakhi, and this community uses its dialect, but this community is dissolving into the larger Karabakh community. Near Baku there is Ermenikend (Armenian village), which is mostly made up of Shamakhi people and they speak this dialect.

The Shamakhi dialect forms a middle zone between the Karabakh and Julfa dialects. Its phonetic system and phonological changes are largely the same as in the Karabakh dialect, as well as many of the grammatical forms. Because of this, it would have been possible to not consider Shamakhi as its own dialect, but to have treated it as a subdialect of Karabakh. However we are forced to treat it as its own independent dialect because of the diverse forms for pronouns and because of the formation of the present, both of which are entirely different from Karabakh.

9.2 Phonology

9.2.1 Segment inventory

The phonetic system of the Shamakhi dialect is the same as for the Karabakh dialect. The dialect is missing only the diphthongs and the sound /ə/ <ət>. The sound /f/ <ɸ> is widely used here in borrowed words. The sound /h/ <h> is missing.

9.2.2 Stress

Unlike the Karabakh dialect, stress is on the last syllable.

HD: This is an incorrect overgeneralization. As we see in §9.2.3.1.5, when a final unstressed schwa undergoes vowel harmony, its harmonized vowel like /i/ stays unstressed. The correct generalization is that stress is final in the word

before the definite/possessive suffixes. In this way, Shamakhi has morphologized the otherwise phonologically predictable rule of final stress assignment of SEA.

9.2.3 Sound changes

9.2.3.1 Vowel changes

The following vowel changes and diphthong changes are notable.

9.2.3.1.1 Classical Armenian /u/ <նւ> Classical Armenian /u/ <նւ> became Shamakhi /γ/ <հւ> as in Table 9.1.

Table 9.1: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /γ/ <հւ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘you (NOM)’	du դու	ty տիւ	du դու
‘outside’	durs դուրս	tys տիւրս	durs դուրս
‘tongue’	lezu լեզու	lyzy լիզիւ	lezu լեզու

9.2.3.1.2 Classical Armenian /oɪ/ <ոյ> Classical Armenian /oɪ/ <ոյ> became Shamakhi /γ/ <հւ> as in Table 9.2.

Table 9.2: Change from Classical Armenian /u/ <ոյ> to /γ/ <հւ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘light’	lojs լոյս	lys լիս	lujs լուս
‘sister’	kʰoɪr քոյր	kʰγr քհր	kʰujs քոյս
‘blue’	kapoɪt կապոյտ	kʰærpt կյապհիւտ	karpjt կապոյտ

Original page number 77.

9.2.3.1.3 Classical Armenian /aɪ/ <այ> Classical Armenian /aɪ/ <այ> became Shamakhi /ɑ, æ, e/ <ա, ա, է> as in Table 9.3.

Table 9.3: Change from Classical Armenian /aɪ/ <այ> to /ɑ, æ, e/ <ա, ա, է> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘this’	aɪs այս	æs աս	aɪs այս
‘long’	erkajn երկայն	ergan երգան	jerkajn երկայն
‘father’	haɪr հայր	her հեր	haɪr հայր
‘mother’	maɪr մայր	mer մեր	maɪr մայր

9.2.3.1.4 Classical Armenian /i/ <այ> Classical Armenian /i/ <ի> became Shamakhi /ə/ <ը> as in Table 9.4.

Table 9.4: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /ə/ <ը> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘heart’	sirt սիրտ	sərt սըրտ	sirt սիրտ
‘mind’	mit-(ə?)kʰ (-PL) միտք	mətk մըտկ	mitkʰ միտք

9.2.3.1.5 Vowel harmony of the schwa /ə/ The sound /ə/ <ղ> usually keeps its presence next to heavy vowel. But next to soft vowels, it turns to /i/ <ի> (Table 9.5).¹

HD: Note that the wording implies that Adjarian is treating the original schwa as present in Classical Armenian. However, many of his examples involve the definite article which was /-n, ən/ in Classical Armenian but /-n, -ə/ in SEA. This article marks definiteness in SEA, but it marked distal deixis in CA. I suspect that he's actually reconstructing the harmonized schwa from a shared ancestor between Shamakhi and SEA instead of CA.

Table 9.5: Vowel harmony in the change from /ə/ <ղ> to /i/ <ի> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘girl-DEF’	ալճիկ-əն	ախիկ-ի	ախիկ-ə
‘to listen’		միտիկ	մետիկ
‘neck-DIM-POSS.2SG’	միկ-əն	միկ-ի	մետիկ
‘he-DEF’	ինկ-əն	ինկ-ի	ինկ-ə

9.2.3.1.6 Vowel lengthening of /o/ The Shamakhi dialect has a special sound change where Classical /աւ/ <աւ> becomes /օ/ <օ> before the Classical vowels /օ, աւ, օ/ <ն, աւ, օ>. *HD: To clarify, he means that if the Classical form had a substring <աւն> /awo/ (which he treats as after a diphthong /aյօ/), this string became /oo/ in Shamakhi. In contrast in SEA, such a string became /avo/. I suspect his transcription <oo> /oo/ signifies a long vowel /օ:/ but I'm not sure.*

It becomes /օօ/ <too> when next to soft vowels. *HD: I assume his transcription <too> /eoo/ is actually /օօ/. I suspect this is a diphthong but I'm unsure.*

Table 9.6: Vowel lengthening and fronting in the change from Classical Armenian /awX/ <աւՎ> to /oo, օօ/ <oo, too> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘necessary’	harkawor	հարկաւոր	harkavor
‘baptized’	կոնկհաւոր	կոնկօօր	կոնկավօր
‘graceful (CA), congratulations (SEA)’	յենօրհաւոր	յենօօր	յենօրավօր
‘morning’	արավաւ	արօսուն	արավոտ
‘to be housed’		տնօրվիլ	տնօրօվիլ
‘knife-bearing’	դանակաւոր	դանակաւոր	դանակավօր

9.2.3.1.7 Pre-tonic vowel deletion The deletion of vowels before stress is not a general rule. But there are a few cases (Table 9.7).

Table 9.7: Pre-tonic vowel deletion in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘to crush’	մշաշմաշել	մշաշմախել	մշաշմախել
‘Satan’	սատանայ	ստանա	ստանա
‘to wrap up’	պհաթաթել	փթաթել	փթաթել

In this case, the loss of a vowel has caused the rise of a schwa /ə/ <ղ>, and sometimes it assimilates to the form of the stressed vowel (Table 9.8). *HD: I don't see how Adjarian's examples relate to his proposed process of schwa epenthesis*

¹HD: It's not obvious to me what is the soft vs. hard distinction in vowels. I suspect he means that soft vowels are front vowels.

and vowel harmony.

Table 9.8: Pre-tonic vowel deletion feeds vowel epenthesis and harmony in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘child’	eraχai երախայ	araxa արախա	jereχa յերեխա
‘childhood, catechumenism’	eraχajutʰiun երախայութիւն	araxatʰun արախաթուն	jereχajutʰjun յերեխայություն

9.2.3.2 Consonant changes

9.2.3.2.1 Voicing changes The voiced stops became voiceless, and they kept their voicing only after nasals. In this situation, the voiceless stops became voiced (Table 9.9).

Table 9.9: Voicing changes in stops and affricates in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘head’	gəluχ գլուխ	kloχ կլօխ	gəluχ գլուխ
‘to bring’	berel բերել	peril պերիլ	berel բերել
‘snake’	odz օձ	ots օտս	ots ^h օձ ^h
‘water-mill’	dʒərəlałts ^h ջրալալտս ^h	ṭʃərəlałts ^h ճարալալտս ^h	dʒərəlałts ^h ջրալալտս ^h
‘ear’	akandʒ ականջ	angodʒ անգօնջ	akandʒ ականջ
‘wine’	gini գինի	kini կինի	gini գինի
‘thing’	ban բան	pæn պան	ban բան

The word-final Classical sound /k/ <կ> became /g/ <գ> in many cases (Table 9.10).

Table 9.10: Voicing changes for word-final /k/ <կ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘board’	taχtak տախտակ	taχtag տախտագ	taχtak տախտակ
‘girl’	ałdʒik աղջիկ	aχłiğ ախչիկ	aχłiğ աղջիկ
‘woman’		knig կնիգ	kənik կնիկ

9.2.3.2.2 Loss of the rhotic /r/ <ր> The sound /r/ <ր> is lost in the words in Table 9.11a. In contrast, the n */*r/ is stronger in the words in Table 9.11b. *HD: Note that these multi-word phrases likely didn't exist in Classical Armenian, so we can assume that Adjarian was treating the shared closest ancestor of Shamakhi and SEA as being an SEA-like variety.*

Table 9.11: Loss of rhotic /r/ <ր> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
a. ‘this night’	ajs, gijer այս, գիշեր	æs kʰiʃe այս քիշեր	ajs gijer այս գիշեր
‘to go up’	ver, elanél վեր, ելանել	vélil վելիլ	ver jelnél վեր ելնել
‘hand’	ðzer-kʰ (-PL) ձեռք	tsʰekʰ ցեք	dzerkʰ ձեռք
b. ‘hundred’	harijır հարյուր	harur հարուր	harjur հարյուր

9.2.3.2.3 Insertion of word-initial /h/ <հ> Before word-initial vowels, the sound /h/ <հ> is sometimes added, just as in the Karabakh dialect (Table 9.12).

Table 9.12: Insertion of word-initial /h/ <հ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘what’	intʃ ^h ինչ	hintʃ ^h իինչ	intʃ ^h ինչ
‘who’	ov ով	hov հօվ	ov ով
‘when’	erb երբ	hep ^h հերբ	jerp ^h երբ
‘tail’	agí ազի	hæk ^h i հազի	agí ազի

9.2.3.2.4 Retention of word-final /n/ <ն> The Classical rime /n/ <ն> is kept here too (Table 9.13a) but not in Table 9.13b.

Table 9.13: Retention or loss of final Classical /n/ <ն> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
a.			
‘bitter’	dárən դարն	tárnə տարնը	dárən դարն
‘fish’	dzúkən ձուկն	tsýgni ծիւկնի	dzúk ձուկ
‘mouse’	múkən մուկն	múknə մուկնը	múk մուկ
‘milk’	kátʰən կաթն	káthnə կաթնը	kath ^h կաթ
‘pomegranate’	núrən նորն	nórnə նօրնը	nur նոր
b.			
‘finger’	matʰən մատն	mat մատ	mat ^h մատ
‘foot’	otən ոտն	vot վօտ	votk ^h նորք
‘bride’	harsən հարսն	hars հարս	hars հարս

9.3 Morphology

9.3.1 Noun inflection or declension

9.3.1.1 Ablative marking with /-an/ <ան>

In declension, it is notable that the ablative formative is /-an/ <ան> (Table 9.14), same as in Karabakh.

Table 9.14: Ablatives with /-an/ <ան> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
‘under-ABL’	tak-an տական	tak-its ^h տակից
‘place-ABL’	teš-an տեղան	teš-its ^h տեղից
‘childhood-ABL’	araxatʰun-an արախաթունան	jereχajutʰjun-its ^h երեխայությունից

Original page number 78.

Similar to the Karabakh dialect, we can also add here the formative /-ana/ <անա>. For example /kngans-ana/ ‘from my wife’.²

²HD: *Adjarian doesn't explain this form, but it seems it's morphologically decomposable to /kng-an-s-ana/ with the gloss 'wife-OBL-POSS.2SG-ABL'. Note the unexpected presence of a possessive marker before the ablative marker.*

9.3.1.2 Instrumental marking with /-ov/ <օվ>

The instrumental uses the formative /-ov/ <օվ>, while the Karabakh dialect has /-av/ <ավ> (Table 9.14).

Table 9.15: Instrumentals with /-ov/ <օվ> in the Shamakhi dialect

‘mouth-INS’	Shamakhi peran-óv tsʰekʰ-óv	պերանօվ շեքօվ	cf. Karabakh piræn-av tsérkʰ-av	պիրանավ ծերքավ	cf. SEA beran-óv dzerkʰ-óv	բերանով ծերքով
-------------	-----------------------------------	------------------	---------------------------------------	-------------------	----------------------------------	-------------------

9.3.1.3 Locative marking with /-əm, -im/ <ըմ, իմ>

The locative formative /-um/ <ում> is shortened to /əm/ <ըմ> and then became իմ because of the rule of harmony (Անդամակութեան օրենքով) (Table 9.16).

Table 9.16: Locatives with /-əm, -im/ <ըմ, իմ> in the Shamakhi dialect

‘thing-LOC-DEF’	Shamakhi pæn-ím-i	պանիմի	cf. SEA ban-úm-ə	բանումը
-----------------	----------------------	--------	---------------------	---------

9.3.1.4 Vowel harmony of the definite article /ə/ <ը>

Based on the rule of vowel harmony, the article is /-ə/ <ը> (or /-i/ <ի>), and /-n/ <ն> (Table 9.17).

Table 9.17: Vowel harmony of the definite article /ə/ <ը> to /-i/ <ի> in the Shamakhi dialect

‘heart-DEF’	Shamakhi sárt-ə	սըրտը	cf. SEA sírt-ə	սիրտը
‘mind-DEF’	mót-k-ə	մըտկը	mítkʰ-ə	միտքը
‘hand-DEF’	tsʰékʰ-ə	շեքը	dzérkʰ-ə	ծերքը
‘girl-DEF’	oxtʰíg-i	ախչիգի	oxtʰík-ə	աղջիկը
‘voice-DEF’	tsæn-i	ծայնի	dzájn-ə	ծայնը

The same process occurs next to the possessive suffixes (Ոիմորոշւերուն բով) from CA /-s, -d, -n/ <ս, դ, ն> (Table 9.18). *HD: He means that we also find harmony for the schwa that is epenthized between a stem-final consonant and a possessive suffixes.*

Table 9.18: Vowel harmony of the possessive schwa in the Shamakhi dialect

‘mind-POSS.2SG’	Shamakhi tsæn-itʰ	ծայնիթ	cf. SEA dzájn-ət	ծայնտ
‘heart-POSS.1SG’	sárt-əs	սըրտս	sírt-əs	սիրտս
‘mind-POSS.1SG’	mót-k-əs	մըտկս	mítkʰ-əs	միտքս
‘thing-POSS.1SG’	pæn-itʰ	պանիթ	bán-ət	բանտ

In these words, stress is on the penultimate syllable. The genitive, which has the same form, is distinguished from these words only by stress (Table 9.19).

Table 9.19: Stress distinctions between the stressed genitive and the unstressed harmonized schwa in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
‘thing-POSS.1SG’	páén-it ^h պանիթ	ban-ət բանդ
‘thing-GEN-POSS.1SG’	páén-i-t ^h պանիթ	ban-í-t բանիդ
‘heart-DIM-POSS.1SG’	srt-íg-is սրտի զիս	sərt-ik-əs սրտիկս
‘heart-DIM-GEN-POSS.1SG’	srt-íg-i-s սրտի զիս	sərt-ik-ís սրտիկիս

9.3.2 Pronoun inflection or declension

9.3.2.1 Personal pronouns

Pronouns are declined in the following way (Table 9.20).

Table 9.20: Inflection paradigm for personal pronouns in the Shamakhi dialect

	1SG ‘I’	2SG ‘you’	3SG ‘he/she’	1PL ‘we’	2SG ‘you’	3PL ‘they’
NOM	jes	tv	na	mek ^h	tyk ^h	nrank ^h
	jtu	տիւ	նա	մեք	տիկ	նրանք
GEN	im	k ^h u	nra	mer	tser	nrants ^h
	h ^h u	քու	նրա	մեք	ծեք	նրանց
DAT	indz, indz-i	k ^h ez, k ^h ez-i	nran	mez, mez-i	tsez, tsez-i	nrants ^h
	ինձ, ինձի	քէզ, քէզի	նրան	մէզ, մէզի	ծէզ, ծէզի	նրանց
ABL	indz-an-a	k ^h ez-an-a	nran-a	mez-an-a	tsez-an-a	nrants ^h -an-a
	ինձանա	քէզանա	նրանա	մէզանա	ծէզանա	նրանցանա
INS	indz-an-ov	k ^h ez-an-ov	nran-ov	mez-an-ov	tsez-an-ov	nrants ^h -an-ov
	ինձանով	քէզանով	նրանով	մէզանով	ծէզանով	նրանցանով

9.3.2.2 Repeated addition of the formative /-ik/ <իկ>

The pronouns also have another interesting form which is unique to this dialect. Here, this is the addition of formative /-ik/ <իկ>. Although this formative appears in other dialects and its Classical Armenian, but there it is only added for the demonstratives (Table 9.21a) and it is not declined, such as Table 9.21b). *HD: Note that Adjarian isn't clear on which Armenian varieties have the demonstratives in Table 9.21. I had to personally catalog them and track down their attestations.*

Table 9.21: Sample of demonstratives in Classical Armenian and other dialects

	CA	SEA	SWA	Istanbul
a. Simple demonstratives				
proximal ‘this’	aj̥s	aj̥s	aj̥s	այս
medial ‘that’	aj̥d	aj̥d	aj̥t ^h	այդ
distal ‘that yonder’	aj̥n	aj̥n	aj̥n	այն
b. Complex demonstratives				
proximal ‘this’			is-ik	իսիկ
			asiga	ասիկա
	aj̥sor-ik			այսորիկ
medial ‘that’	aj̥sm-ik			այսմիկ
			it-ik	իտիկ
		ad-iga		ատիկա

But here in Shamakhi, the reflex of the formative /-ik/ <իկ> (HD: *as /-ig/ <հզ>*) is added on the pronouns ‘I’, ‘you.SG’, ‘he’ and other pronouns, in all their case declensions. And it can be repeated up to three times (Table 9.22).

HD: Adjarian doesn’t segment or explain the meaning of these complex pronouns with /-ik/. Based on sentence (34b), I suspect this /-ig/ may act as a diminutive suffix; the cognate is a diminutive suffix in SEA. But then it’s unclear to me how why these pronouns would have these hypothetical diminutive.

Table 9.22: Sample A of pronouns in Shamakhi with the repeated /-ig/ <իկ> formative

1SG ‘I’	jes	յես	PRO
	jes-ig	յեսիզ	PRO-?
	jes-ig-is	յեսիզիս	PRO-?-POSS.1SG
	jes-ig-ig-is	յեսիզիզիս	PRO-?-?-POSS.1SG
	jes-ig-ig-ig-is	յեսիզիզիզիս	PRO-?-?-?-POSS.1SG
2SG ‘you’	ty	տիւ	PRO
	ty-ig	տիւիզ	PRO-?
	ty-ig-ig ^h	տիւիզիթ	PRO-?-POSS.2SG
	ty-ig-ig-ig ^h	տիւիզիզիթ	PRO-?-?-POSS.2SG
	ty-ig-ig-ig-ig ^h	տիւիզիզիզիթ	PRO-?-?-?-POSS.2SG
3SG ‘he’	na	նա	PRO
	na-ig-i	նաիզի	PRO-?-DEF
	na-ig-ig-i	նաիզիզի	PRO-?-?-DEF
3PL ‘they’	nrank ^h -ig-i	նրանքիզի	PRO-?-DEF
	nrank ^h -ig-ig-ig-i	նրանքիզիզիզի	PRO-?-?-?-DEF

Original page number 79.

In the other case declensions, the formative is added between the word and the case ending. As for in the plural, the formative /ner/ <ներ> is also required (Table 9.23).

Table 9.23: Sample B of pronouns in Shamakhi with the repeated /-ig/ <փկ> formative

2SG 'you' (ACC, DAT)	k ^h ez-ig-i-n	պեղիղին	PRO-?-DAT-DEF
	k ^h ez-ig-i-t ^h	պեղիղիթ	PRO-?-DAT-POSS.2SG
2SG 'you' (ABL)	k ^h ez-an-ig ^h -æn	պեղանիղայն	PRO-NX-?-ABL
2SG 'you' (INS)	k ^h ez-an-ig ^h -æv	պեղանիղեօվ	PRO-NX-?-INS
1SG 'mine'	im-ig-is	իսի զին	PRO-?-POSS.1SG
1SG 'I' (ACC, DAT)	indz-ig-i-s	ինձիղին	PRO-?-DAT-POSS.1SG
	indz-ig-i-n	ինձիղին	PRO-?-DAT-DEF
1SG 'I' (ABL)	indz-an-ig ^h -æ-s	ինձանիղայս	PRO-NX-?-ABL-POSS.1SG
	indz-an-ig ^h -æn	ինձանիղայն	PRO-NX-?-ABL
1SG 'I' (INS)	indz-an-ig ^h -æov	ինձանիղեօվ	PRO-NX-?-INS
	indz-an-ig ^h -æov-is	ինձանիղեօվին	PRO-NX-?-INS-POSS.1SG
3SG 'he'	nran-ig-i	Նրանի զի	PRO-?-DEF
3SG 'he' (ABL)	nran-ig-æn	Նրանիզան	PRO-?-ABL
3PL 'they' (ABL)	nrants ^h -an-ig ^h -æn	Նրանցանիղայն	PRO-NX-?-ABL
1PL 'we'	mek ^h -ner-ig ^h -is	Մեղների զին	PRO-PL-?-POSS.1SG
	mek ^h -ner-ig-ig-ig ^h -is	Մեղներիղիղի զին	PRO-PL-?-?-?-POSS.1SG
2PL 'you'	tyk ^h -ner-ig-ig-ig ^h -it ^h	Տիկներիղիղի զիթ	PRO-PL-?-?-?-POSS.2SG

The փկ /ik/ formative is so common in the Shamakhi dialect that it can be added on almost any word (34).

(34) Shamakhi

- a. k^hu   hor   tun-ig-i
you.PL.GEN father.GEN house-?-DEF
'your father's house'
պու հօր տունիզի
- b. viz-ig-i
neck-?-DEF
'my little neck'
վիզիզին

9.3.2.3 Other innovations

Some pronoun innovations in Shamakhi are in Table 9.24a. Some of their more widespread forms are in Table 9.24b. They originate from Table 9.24c, cf. Karabakh forms in Table 9.24d.³

³HD: Adjarian doesn't state this, but it's possible that this construction is grammaticalized from a construction made up of a genitive pronoun + the postposition /het/ 'with'. For example, Adjarian provides phrases like /k^hez heti/ which resemble an SEA phrase like /k^hez het/ <պեղ հեն> 'with you'.

Table 9.24: Pronoun innovations in the Shamakhi dialect

	‘for you.SG’ k ^h ez-ti պէզնի	‘for us’ mez-ti մէզնի	‘for you.PL’ tsez-ti ծէզնի	Dialect
a.	k ^h ez-ti պէզնի	mez-ti մէզնի	tsez-ti ծէզնի	Shamakhi
b.	k ^h ez-eti պէզէտի	mez-eti մէզէտի	tsez-eti ծէզէտի	Shamakhi
c.	k ^h ez heti պէզ հէտի	mez heti մէզ հէտի	tsez heti ծէզ հէտի	Shamakhi?
d.	k ^h ez héte պէզ հէտէ	məz héte մըզ հէտէ	tsəz héte ծըզ հէտէ	Karabakh

9.3.3 Verb inflection or conjugation

9.3.3.1 Overview and general properties

Verbal conjugation in the Shamakhi dialect is sometimes the same as in the Karabakh dialect, and sometimes it distances itself from Karabakh and approaches the Julfa dialect.

9.3.3.1.1 Copula with /a/ <ա> For the copular verb in the present tense, the Classical sound /e/ <է> sound becomes /a/ <ա> next to nasals (Table 9.25).

Table 9.25: Copula with /a/ <ա> instead of /e/ <է> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG ‘I am’	a-m ամ	e-m էմ
2SG ‘you are’	e-s ես	e-s ես
3SG ‘he is’	a ա	e է
1PL ‘we are’	a-nk ^h անկ ^h	e-ŋk ^h էնկ ^h
2PL ‘you are’	e-k ^h եկ ^h	e-k ^h եկ ^h
3PL ‘they are’	a-n ան	e-n էն
	AUX-AGR	AUX-AGR

9.3.3.1.2 Present and past imperfective In this way (*HD: meaning with the above copulas*), the present form of other verbs is formed. The imperfective is similar to Karabakh.

9.3.3.1.3 Past participle or perfective converb The past participle ends in /-al/ <ալ> (Table 9.26).

Table 9.26: Past participle or perfective converb with /-al/ <ալ> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
‘to tie’	kap-al կապալ	kap-el կապել
‘to fall’	əng-al ընգալ	ənk-al ընկել
	✓-PERF.CVB	✓-PERF.CVB

9.3.3.1.4 Infinitives take dative /-i/ <ի> The infinitive is case marked with the formative /-i/ <ի> (Table 9.27).

Table 9.27: Infinitives with dative /-i/ <ի> instead of /-u/ <ու> in the Shamakhi dialect

‘to say’	Shamakhi as-i-l-i	ասիլի	cf. SEA as-e-l-i	ասելու	✓-TH-INF-DAT
‘to throw’	k ^h its ^h -i-l-i	քիցիլի	gəts ^h -e-l-u	զգելու	✓-TH-INF-DAT
‘to die’	mer-n-e-l-i	մեռնելի	mer-n-e-l-u	մեռնելու	✓-VX-TH-INF-DAT

9.3.3.1.5 Causative suffix /-ts^hu/ <ցնւ> The causative (անցողական) formative is /-ts^hu/ <ցնւ> (Table 9.28). *HD: Unfortunately, Adjarian doesn’t translate his examples to SEA or SWA, so I can only guess what they’re supposed to mean or how they should be segmented based on the SEA forms that resemble them the most.*

Table 9.28: Causatives with dative /-i/ <ի> instead of /-u/ <ու> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi and cf. SEA		
‘I approach’ (?)	mot-a-ts ^h un-a-m mot-e-ts ^h n-e-m ✓-LV-CAUS-TH-1SG	մօտացունամ մոտեցնեմ	Sh. SEA
‘to lose’ (?)	k ^h or-a-ts ^h un-i-l kor-tsn-e-l ✓-(LV)-CAUS-TH-INF	քօրացունիլ կորցնել	Sh. SEA
‘he has fed’ (?)	ut-a-ts ^h ur-al a ut-e-ts ^h r-el e ✓-LV-CAUS-PERF.CVB AUX	ուտացուրալ ա ուտեցրել է	Sh. SEA
‘I have delivered’ (?)	has-a-ts ^h ur-al a-m has-ts ^h r-el e-m ✓-LV-CAUS-PERF.CVB AUX-1SG	հասացուրալ ամ հասցրել եմ	Sh. SEA
?	hang-a-ts ^h ur-i-∅ ✓-LV-CAUS-PST-1SG	հանգացուրի	Sh.
‘we have raised’ (?)	parts ^h r-a-ts ^h ur-al a-nk ^h bars ^h r-a-ts ^h r-el e-ŋk ^h ✓-LV-CAUS-PERF.CVB AUX-1PL	պարցրացուրալ անք բարձրացրել ենք	Sh. SEA

After soft vowels (*HD: I think he means front vowels*), the sound /a/ <ա> becomes /æ/ <աւ> (Table 9.29).

Table 9.29: Vowel fronting for /a/ <ա> in the Shamakhi dialect

‘I do’	Shamakhi an-əm æ-m	անըմ ամ	cf. SEA an-um e-m	անում եմ	✓-IMPF.CVB AUX-1SG
‘done’	il-æl	իլալ	el-el	եղել	✓-PERF.CVB
‘he has thrown’	k ^h its ^h -æl æ	քիցալ ա	gəts ^h -el e	զգել է	✓-PERF.CVB AUX

9.3.3.2 Verb paradigms

HD: Adjarian does not give any complete verb paradigms for this dialect. He only provides some datasets.

The following are the important tenses for the verb ‘to like’ from Classical /sir-e-l/ <սիրել>.

9.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective *HD: In SEA, the indicative present is formed by combining the imperfective converb with the present auxiliary (Table 9.30). This converb uses the suffix /-um/. For Shamakhi, Adjarian provides a complete paradigm for the indicative present. Shamakhi uses the same system as SEA. The only difference is that the converb suffix is /-əm/ and the auxiliary is /a/ for the 3SG and before nasals.*

Table 9.30: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA	
1SG	sir-əm a-m	սիրում եմ	sir-um e-m	սիրում եմ
2SG	sir-əm e-s	սիրում ես	sir-um e-s	սիրում ես
3SG	sir-əm a	սիրում ա	sir-um e	սիրում է
1PL	sir-əm a-nk ^h	սիրում ենք	sir-um e-ŋk	սիրում ենք
2PL	sir-əm e-k ^h	սիրում եք	sir-um e-k ^h	սիրում եք
3PL	sir-əm a-n	սիրում են	sir-um e-n	սիրում են
	✓-IMPF.CVB AUX-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-AGR	

HD: In SEA, the indicative past imperfective is formed by combining the imperfective converb with the past auxiliary (Table 9.31). Adjarian does not provide a complete paradigm for Shamakhi. He provides only the 1SG and 2SG. He suggested earlier in §9.3.3.1.2 that Shamakhi uses the same set of past auxiliary morphs as the Karabakh dialect.

Table 9.31: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA	
1SG	sir-əm ə-i-∅	սիրըմ ի	sir-um ej-i-∅	սիրում եի
2SG	sirəm ə-i-ր	սիրըմ իր	sir-um ej-i-ր	սիրում եր
	✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

HD: Note that unlike the Karabakh dialect, data from the past perfective suggests that the past suffix is /-i/ in this dialect, like SEA.

9.3.3.2.2 Present perfect and past perfect *HD: In SEA, the present perfect (Table 9.32) and past perfect (Table 9.33) are formed by combining the perfective converb with the present/past auxiliary. For SEA, this converb uses the suffix /-el/. Shamakhi uses the same system, but with converb suffix as /-al/. Adjarian provides a complete paradigm for the present perfect, but an incomplete one for the past perfect. See §9.3.3.1.2 for brief discussion on what the past auxiliaries could be.*

Table 9.32: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA	
1SG	sir-al a-m	սիրալ ամ	sir-el e-m	սիրել եմ
2SG	sir-al e-s	սիրալ ես	sir-el e-s	սիրել ես
3SG	sir-al a	սիրալ ա	sir-el e	սիրել է
1PL	sir-al a-nk ^h	սիրալ անք	sir-el e-ŋk	սիրել ենք
2PL	sir-al e-k ^h	սիրալ եք	sir-el e-k ^h	սիրել եք
3PL	sir-al a-n	սիրալ ան	sir-el e-n	սիրել են
	✓-PERF.CVB AUX-AGR		✓-PERF.CVB AUX-AGR	

Table 9.33: Past perfect <զերակատար> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG	sir-al Ø-i-Ø սիրալ ի	sir-el ej-i-Ø սիրել էի
2SG	sir-al Ø-i-r սիրալ իր	sir-el ej-i-r սիրել էր
	✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR	✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR

9.3.3.2.3 Future and past future *HD: In SEA, one strategy to form the future (Table 9.34) and past future (Table 9.35) is to use periphrasis. The future converb is combined with the present/past auxiliary. For SEA, this converb is formed by adding the suffix /-u/ onto the infinitive. Shamakhi uses the same system, but with converb suffix as /-y/. Adjarian provides incomplet paradigms for these two tenses. They would use the same present and past auxiliaries as the previous periphrastic tenses (indicative present/past, and present/past perfect).*

Table 9.34: Future <ապանի> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG	sir-e-l-y a-m սիրելի ամ	sir-e-l-u e-m սիրելու եմ
2SG	sir-e-l-y e-s սիրելի ես	sir-e-l-u e-s սիրելու ես
3SG	sir-e-l-y a սիրելի ա	sir-e-l-u e սիրելու է
	✓-TH-INF-FUT.CVB AUX-AGR	✓-TH-INF-FUT.CVB AUX-AGR

Table 9.35: Past future <ալցեալ ապանի> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG	sir-e-l-y Ø-i-Ø սիրելի ի	sir-el ej-i-Ø սիրելու էի
2SG	sir-e-l-y Ø-i-r սիրելի իր	sir-el ej-i-r սիրելու էր
	✓-TH-INF-FUT.CVB AUX-PST-AGR	✓-TH-INF-FUT.CVB AUX-PST-AGR

9.3.3.2.4 Past perfective or aorist *HD: In SEA, the past perfective or aorist (Table 9.36) is formed in the following way for /sir-e-l/ ‘to like’. After the root and theme vowel, we add the the aorist or perfective suffix /-ts^h-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. Adjarian unfortunately only provides the 1SG form for Shamakhi. I suspect that his omission implies that Shamakhi followed the same past perfective system as SEA>*

Table 9.36: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG	sir-e-ts ^h -i-Ø սիրեցի	sir-e-ts ^h -i-Ø սիրեցի
	✓-TH-AOR-PST-AGR	✓-TH-AOR-PST-AGR

9.3.3.2.5 Subjunctive present and past *HD: In SEA, the subjunctive present (Table 9.37) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the indicative present. For a verb like ‘to like’, the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Shamakhi dialect follows the same system but with the following changes: the theme vowel is /a/ in the 3SG or before nasals.*

Table 9.37: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA	
1SG	sir-a-m	սիրամ	sir-e-m	սիրեմ
2SG	sir-e-s	սիրես	sir-e-s	սիրես
3SG	sir-a-∅	սիրա	sir-i-∅	սիրի
1PL	sir-a-nk ^h	սիրանք	sir-e-ŋk ^h	սիրենք
2PL	sir-e-k	սիրեք	sir-e-k	սիրեք
3PL	sir-a-n	սիրան	sir-e-n	սիրեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	

HD: In SEA, the subjunctive past (Table 9.38) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. For Shamakhi, Adjarian does not provide a complete paradigm. But it seems that the past suffix is added and it deletes the preceding /e/ theme vowel. It’s unclear how the 3SG would be; I suspect it would resemble the Karabakh system in the choice of surface morphs.

Table 9.38: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA	
1SG	sir-∅-i-∅	սիրի	sir-ej-i-∅	սիրեի
2SG	sir-∅-i-ɾ	սիրիր	sir-ej-i-ɾ	սիրեիր
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

9.3.3.2.6 Imperative and prohibitive HD: For the imperative, SEA distinguishes the 2SG from the 2PL. Unfortunately, Adjarian only provides 2SG forms for Shamakhi so we only discuss those. In SEA, the imperative 2SG is formed by adding the morph /-ir/ after the root for a verb like ‘to like’ (Table 9.39). Shamakhi seems to use the morph /-i/ instead.

Table 9.39: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA	
2SG	sir-i սիրի	sir-ir սիրիր	√-IMP.2SG

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 9.40), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. Shamakhi seems to add this marker, and then change the verb into a non-finite form with /-al/.

Table 9.40: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA	
2SG	mí sir-al	մի՛ սիրալ	mí sir-ir	մի՛ սիրիր
PROH	√-?		PROH	√-AGR

9.3.3.2.7 Non-finite forms HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 9.41. Unfortunately, he doesn’t give names to these forms. So I have to guess what they are based on phonological similarities to SEA.

Table 9.41: Participles or converbs <հերթայլեր> for the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

Infinitive		Shamakhi	cf. SEA	
Present? (subject participle)		sir-i-l	սիրիլ	sir-é-l
Past (perfective)		sir-i-l-an	սիրիլան	սիրել
Future		sir-al	սիրալ	sir-el
		sir-e-l-y	սիրելիլ	sir-e-l-u
				սիրելու
				✓-TH-INF
				✓-TH-INF-?
				✓-PERF.CVB
				✓-TH-INF-FUT.CVB

Original page number 80.

9.4 Literature

As of now, there is no study on the Shamakhi dialect. I am preparing a study of the Shamakhi dialect with the dramatist Mr. A. Abelian (Թատերագիր պր. Ա. Աբելյան; *HD: abelian*). I have collected the previous information from this work. There are few published works that use this dialect. The following are the primary ones:

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Shamakhi dialect
  - Ալ. Աբելյան
    - * Մկիճի ապահարզանը (Ֆարս-վոդրվիլ). Բագու, 1899
    - * – Մկիճի հարսանիքը (պիես 1 գործ). Բագու, 1903
  - Ս. Գրագառ – Քաղցած վեսանքը Եւ Գեօգարշինի բալան. Բագու, 1898
  - Շիրվանզարէ – Նամուս. Թիֆլիս, 1883. Besides this novel takes place in Shamakhi, oftentimes the author will make the characters use this dialect. At the end of the book, there is also list of words and forms from the Shamakhi dialect.
  - Ս. արքեպիս. Սմբատեան – Նկարագիր Ս. Ստեփանեսով Վանաց Սաղիանի. Թիֆլիս, 1896. In this, pages 283-286 have a text sample of the Shamakhi dialect.

9.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: See Ա. Աբելյան, Մկիճի հարսանիքը, pages 5-12 with scientific accuracy.

Խեխճ ապէր: Դուշը դաֆնասան փախալ ա, մնացալ ես յերփիօվ: Ինձ հարցունես, մեղայ Ասսու, ուզում ամ ասամ լավ տէղն ա: Մարթս պէտկանամ պանի լմվ ֆիքիր ասի: Ալշան լմվ պտուղ ա, համա դէ նրա չհասածը այսա մին զանրմար: Իւրիշ պան ա նրա հասածը. Վոր տինիմ ես Երկու ազուհս արանքըմը հուա տամ, շրախկօց գյօզն ա պացրանըմ: Տիւ ապէրս, ասա, ինքիս մէծ հօրս յաշըմը, քինացալ ես մին կնիգ ես տոռալ քի վօտը հայլա հերու չէ մէկալ տարի փայիզին տասնութունը տիրապ: Իլիր Մկիճի պէս: ինքիս քանախստ տարական, ...

Original page number 81.

... ախչիգ ամ սիրայլ յերեսնօխստ տարական: Դէ ուղօրթ ա, յերուցվան օրը անանց կսի՞զի պրանց տղին կը թօղնի, քու Շիշտոնիս պէս հերանց տոռն կը փախչի: Հար պանիս ամ պրանց ա: Մտկօվ, իւթօվ, իսիտրութունօվ (ռուս. խօրամանկութեամբ), ջուվալլաղութունօվ (թոք. չարամտութեամբ): Ու՛ֆ, պէրան հախ ա ուրախ ա խօսըմ, համա սը՞րտըս մըկըտամ ա: Քու հօր տուկնի՞զի բարբար իլի. սէ՞ր: Տիւկի՞զի մին ալամայթ ցավ ես: Քեզի տէսնամ քի

ղարդամահ, իլես, սատկես, տմկես, չօրանաց, տիգ իլես կպչես դուվարան, ա՛լ պուք չի կյան: Ա՛շի (թոք. այ մարդ) անջար խաթի չընգա՞նք: Տրանա առաջ յես ի սիրաահարվողների վերտ ծըծաղըմ, հիմիգ քի ինձ ամ միտիգ անըմ, լավ ծեր արեվ, ծըծաղ քի չէ, խեխչս ա կյան ինձ, խեխչս: Ախր Մկիճը հօ՛վ, սէ՛րը հօվ: Մկիճը հորդե՛, Անթառանը հօրդե՛: Տես՝ պա՛նի հօրդե ա հասալ, քի Անթառանիս վերտ շարաթրանք ալ ամ կիրան: ... Անգօշ տիր, տես հինչ սըրտի կանձ խօսկէր ա:

Մագերը սեվ իիլէօր իիլէօր,

Պոօշները կըլօր կըլօր:

Ժամի տուռնան լին ուսերիտ,

Մատաղ արա, ա՛ս Մկիճիտ:

Անթառանս հավ կը խաշի,

Հօրի մէշան ճիւր կը քաշի:

Հաստ կըները սըրտ կը մաշի,

Մատաղ կանի աս Մկիճին:

Տափը սիպտան նախշ ունքերիտ,

Ճեկ մագերօվ խելունք կլիխտ,

Տեղին խունգի յերդան վիզիտ,

Թօղ փըթաթվի աս Մկիճիտ:

Ճակատըտ ա վօսկի հեյլի,

Յես Մեժլում ամ, տիւ մին Լեյլի,

Վօր քեզ հազար սիրող հիլի,

Տեքըտ մէկնիր աս Մկիճիտ:

Յես ծեր բախչին բաղ ամ ասըմ.

Յեկ քաշամք դամաղ ամ ասըմ.

Չարգարի պես հաղ ամ ասըմ,

Տեք մի՛ քիցիլ ամ Մկիճիտ:

Chapter 10

Astrakhan

10.1 Background

Original page number 82.

This dialect is spoken primarily in the city of Astrakhan. This dialect also includes the various corners of the North Caucasus. When the first pioneers of Eastern literature wants to establish a literary language, they first chose the Astrakhan dialect as the basis for the literary language. But they quickly left it and chose the Yerevan dialect, and it eventually took its present form.

There is no study on the Astrakhan dialect. The only thing we have are short pieces of information on this dialect in the work of Patkanian (Патканов 1869:24). Patkanian considers this dialect to be extremely close to the literary language, and thus thinks it is excessive to talk more about it.

As for published samples of the Astrakhan dialect, the first are excerpts in the novels of Raphael Patkanian (Ռափայէլ Պատկանյան; *HD: SEA: /rapʰajel patkanjan/*); see his Երկասիրութիւնները (1893, հատ. Բ. էջ 18-19, 23-24, 75, 76, 178-179, 183-186, 192-193, 210, 218-222, and 231-232). There is abundant material in the periodicals of the Astrakhan: *Lraber* (Լրաբեր [Messenger]; *HD: SEA: /ləraber/*) and *Gorc* (Գործ; *HD: SEA: /gor̩ts/*).¹ But these unfortunately don't have perfect scientific accuracy.

Footnote from Adjarian: My deep gratitude to the most honorable Father G. Mkrtumian from Astrakhan (Աստրախանցի Արժանապատիլ Տեր Գ. քի. Մկրտումեանին; *HD: SEA: /ter məkərtumjan/*), who was kind enough to offer me issues from *Lraber* (Լրաբեր [Messenger]) that have the best samples of the Astrakhan dialect.

Judging by the language of these publications, we shall see that Patkanian's ideas are not correct. The Astrakhan dialect occupies a middle ground between the Shamakhi and Yerevan dialects, but it is different from both.

10.2 Phonology

The consonants follow the phonetic rules of Shamakhi or Karabakh, but its vowels...

Original page number 83.

... generally follow the Yerevan system.

---

¹ *HD: Unfortunately, I couldn't find an online record of a journal called from Astrakhan. There are many such periodicals however with the same name from elsewhere in modern Azerbaijan.*

10.2.1 Consonant voicing

In this way, the voiced sounds of Old Armenian have become voiceless, and they are unchanged only after nasals (Table 10.1 and sentence).

Table 10.1: Consonant voicing changes from Classical Armenian to the Astrakhan dialect

	Classical Armenian	> Astrakhan	cf. SEA
‘thin’	b̥arək	p̥arək	b̥arək
‘head’	g̥əluχ	g̥luχ	g̥əluχ
‘water’	ð̥zur	ð̥zur	ð̥zur
‘to put’	d̥ənel	d̥ənel	d̥ənel
‘wool’	b̥urd	b̥urð	b̥urð
‘sound’	ð̥zajn	ð̥zajn	ð̥zajn
‘egg’	ð̥zu	ð̥zu	ð̥zu

(35) a. Astrakhan

inq-n-əm   e-m
fall-VX-IMPF.CVB AUX-1SG

‘I fall.’
ինզնըմ եմ

b. cf. SEA

ənk-n-um   e-m
fall-VX-IMPF.CVB AUX-1SG

‘I fall.’
ընկնում եմ

10.2.2 Vowel inventory

Among vowels, the sounds /æ, ʏ, œ/ <ü, իւ, էօ> are missing.

10.2.3 Vowel changes

There is no rule of deleting vowels before the stressed syllable.

There are some notable vowel changes and diphthong changes.

10.2.3.1 Classical Armenian /ɑj/ <այ>

Classical Armenian /ɑj/ <այ> became /e/ <է> (Table 10.2).

Table 10.2: Change from Classical Armenian /ɑj/ <ωj> to /e/ <ɛ> in the Astrakhan dialect

	Classical Armenian		> Astrakhan		cf. SEA	
‘sound’	dzain	ձայն	tsen	ծեն	dzajn	ձայն
‘that’	ajn	այն	en	են	ajn	այն
‘wide’	lajn	լայն	len	լեն	lajn	լայն
‘on’	i verái	ի վերայ	veré	վերէ	vérá	վրա

10.2.3.2 Classical Armenian /iu, oi, u/ <hu, nj, nl>

Classical Armenian /iu, oi, u/ <hu, nj, nl> became /e/ <nl> (Table 10.3).

Table 10.3: Change from Classical Armenian /iu, oi, u/ <hu, nj, nl> to /e/ <nl> in the Astrakhan dialect

	Classical Armenian		> Astrakhan		cf. SEA	
‘hundred’	hari <u>u</u> r	հարիւր	harur	հարուր	harjur	հարյուր
‘light’	lois	լոյս	lus	լուս	lujs	լոյս
‘fish’	dzukən	ձուկն	tsuknə	ծուգնը	dzuk	ձուկ

10.3 Morphology

10.3.1 Noun inflection or declension

Case declensions are the same as in Yerevan: genitive /-i/ <h>, ablative /-its^h/ <hg>, instrumental /-ov/ <ouu2

Table 10.4: Sample of noun declension in the Astrakhan dialect

	Astrakhan		cf. SEA	
‘close-ABL’	mot-its ^h	մօտից	mot-its ^h	մոտից
‘head-ABL’	klx-its ^h	կլխից	gəlx-its ^h	գլխից
‘outside-ABL’	tus-its ^h	տուսից	dərs-its ^h	դրսից
‘speech-INS’	χosk ^h -ov	խօսքօվ	χosk ^h -ov	խնաքով
‘eye-INS’	aʃ ^h k ^h -ov	աչքօվ	aʃ ^h k ^h -ov	աչքով
‘inside-LOC-(DEF)’	metʃ ^h -əm-ə	մէջըմը	metʃ ^h -um	մէջում
‘place-LOC’	teš-əm	տեղըմ	teš-um	տեղում

In the excerpts from Patkanian, the ablative uses the Karabakh system with the forms /-a, -an/ <ω, ալ>. But this is not found in the others. Sometimes, instead of ablative /-its^h/ <hg>, I’ve seen the formative /-its/ <հօ> (Table 10.4).

²HD: For Astrakhan /metʃ^h-əm-ə/, I suspect the final schwa is a typo because in SEA the definite suffix is banned after the locative suffix.

Table 10.5: Ablative /-its/ in the Astrakhan dialect

	Astrakhan	cf. SEA
‘mouth-ABL’	peran-its	բերանից
‘writing-TH-INF-ABL’	kr-e-l-its	գրելուց
‘outside-ABL’	tus-its	տուսից
‘speech-INS’	χosk ^h -ov	խոսքով
‘eye-INS’	at ^h k ^h -ov	աչքով
‘inside-LOC-(DEF)’	met ^h -əm-ə	մեջըմը
‘place-LOC’	tev-əm	տեղըմ

This change from the Classical sound /ts^h/ <g> is also found in the word /k^hasibanots/ <քասիբանօծ> ‘աղքանանց’. HD: *This word is made up of a borrowed root /k^hasib/ plus an Armenian derivational suffix: SEA /-anots^h/ <-անց>.*³

10.3.2 Pronoun inflection or declension

The pronouns almost all follow the Yerevan system (Table 10.6). HD: *Adjarian doesn’t translate these pronouns; so I’m guessing what they are.*

Table 10.6: Sample of pronouns in the Astrakhan dialect

personal 1SG NOM ‘I’	jes	յես
personal 2SG NOM ‘you’	tu	տու
personal 3SG NOM ‘he’	en	են
personal 1SG ABL ‘from me’	indz-an-its ^h	ինձանից
personal 1PL DAT ‘to us’	mez-i	մեզի
personal 1PL LOC ‘in us’	mez-an-əm	մեզանմ
demonstrative medial SG GEN ‘that’	tra	տրա
demonstrative medial SG DAT ‘that’	tran	տրան
demonstrative proximal PL NOM ‘these’	srank ^h	սրանք
demonstrative medial PL NOM ‘those’	trank ^h	տրանք
demonstrative distal PL NOM ‘those yonder’	nrank ^h	նրանք
demonstrative proximal PL ACC ‘these’	srants ^h	սրանց
demonstrative medial PL ACC ‘those’	trants ^h	տրանց
demonstrative medial PL ABL ‘those’	trants ^h -its ^h	տրանցից
demonstrative proximal SG GEN ‘this’	estur	եսունք
demonstrative proximal PL NOM ‘these’	estunk ^h	եսունք

What’s interesting is the form /estur-ner-i/ ‘this-PL-DAT’ and the nominally declined forms of the word ‘who’ (Table 10.7).

³HD: *Adjarian says that this root /k^hasib/ is from Turkish, but Wiktionary treats the Azerbaijani form <kasib> as the source for Armenian. Ottoman Turkish also had a cognate گاسیب <kasib>.*

Table 10.7: Paradigm of the interrogative pronoun ‘who’ in the Astrakhan dialect

‘who’ (NOM)	hov	ho [~] u
‘to who’ (DAT)	hov-i	ho [~] u ^h
‘from who’ (ABL)	hov-its ^h	ho [~] u ^h g
‘who’ (PL)	hov-er	ho [~] u ^h η
‘to who’ (PL-DAT)	hov-er-i	ho [~] u ^h η ^h
‘from who’ (PL-ABL)	hov-er-its ^h	ho [~] u ^h η ^h g

10.3.3 Verb inflection or conjugation

In verbal conjugation, the formation of the present tense is similar to the Yerevan dialect.

10.3.3.1 Copula with /e/ and 3SG /a/

The copula is in Table 10.8.

Table 10.8: Copula in the Astrakhan dialect

	Astrakhan	cf. SEA
1SG ‘I am’	e-m tʃ	e-m tʃ
2SG ‘you are’	e-s tʃ	e-s tʃ
3SG ‘he is’	a u	e t
1PL ‘we are’	e-nk ^h tʃp	e-ŋk ^h tʃp
2PL ‘you are’	e-k ^h tʃ	e-k ^h tʃ
3PL ‘they are’	e-n tʃ	e-n tʃ
	AUX-AGR	AUX-AGR

10.3.3.2 Indicative present forms

The formative (*HD: of the imperfective converb*) is /-əm, -is/ <ŋu, hu> (36).

(36) Astrakhan

- a. as-əm   e-m
say-IMPF.CVB AUX-1SG
'I say.'
ωսŋu tʃ
- b. ls-əm   e-m
hear-IMPF.CVB AUX-1SG
'I hear.'
լսŋu tʃ
- c. ing-n-əm   a
fall-VX-IMPF.CVB AUX
'He falls.'
իլսŋuŋu u
- d. k-a-l-is   e-nk^h
come-TH-INF-IMPF.CVB AUX-1PL

- ‘We are coming.’
 կալիս ենք
- e. լատ^h է-կ^h իլ-օմ
 cry AUX-2PL be-IMPF.CVB
- ‘You.PL are crying.’
 լաց էք իլըս
- f. թի-է-ն լի-օմ
 NEG-AUX-2PL hear-IMPF.CVB
- ‘They don’t hear.’
 չեն լսու.

The Karabakh-style forms are used (37). *HD: It’s not clear to me how this is like Karabakh.*

(37) Astrakhan

- a. կ-ա-մ ա, or կ-ա-լ-իս ա
 come-TH-? AUX, come-TH-INF-IMPF.CVB AUX
- ‘He comes.’
 կալիս ենք, or կալիս ա
- b. տ-ա-մ ա, or տ-ա-լ-իս ա
 give-TH-? AUX, give-TH-INF-IMPF.CVB AUX
- ‘He gives.’
 տամ ա, or տալիս ա

The verbs with the vowel /u/ <նւ> get the formative /-um/ <նւմ> (38).

(38) Astrakhan

- a. ուզ-ս է-մ
 want-IMPF.CVB AUX-1SG
- ‘I want.’
 ուզնու եմ
- b. ուզ-ս ա
 want-IMPF.CVB AUX
- ‘He wants.’
 ուզնու ա

10.3.3.3 Vowel assimilation (/e/ <է> to /i/ <ի>) and past /-m/ <մ>

In the Astrakhan dialect, the sound /e/ <է> becomes /i/ <ի> when before an /i/ <ի>.

Besides this, it receives the first person formative /-m/ <մ> formative in the imperfective and perfective, based off of the present tense. For example, the copula can or not (Table 10.9)

Table 10.9: Past copula or past auxiliary in the Astrakhan dialect

	Astrakhan (with and without assimilation)				cf. SEA
1SG 'I was'	i-i-m	һһү	e-i-∅	тһ	ej-i-∅
2SG 'you were'	i-i-r	һһр	e-i-r	тһр	ej-i-r
3SG 'he was'	e-∅-r	тр	e-∅-r	тр	e-∅-r
1PL 'we were'	i-i-nk ^h	һһүә	e-i-ŋk ^h	тһүә	ej-i-ŋk ^h
2PL 'you were'	i-i-k ^h	һһә	e-i-k ^h	тһә	ej-i-k ^h
3PL 'they were'	i-i-n	һһү	e-i-n	тһү	ej-i-n
	AUX-PST-AGR		AUX-PST-AGR		AUX-PST-AGR

Original page number 84.

HD: The negative also shows assimilation (Table 10.10).

Table 10.10: Negative past copula or past auxiliary in the Astrakhan dialect

	Astrakhan (with assimilation)		cf. SEA
1SG 'I was not'	т̄j ^h -i-i-m	չիհү	т̄j ^h -ej-i-∅
2SG 'you were not'	т̄j ^h -i-i-r	չիհր	т̄j ^h -ej-i-r
3SG 'he was not'	т̄j ^h -e-∅-r	չէր	т̄j ^h -e-∅-r
1PL 'we were not'	т̄j ^h -i-i-nk ^h	չիհүә	т̄j ^h -ej-i-ŋk ^h
2PL 'you were not'	т̄j ^h -i-i-k ^h	չիհә	т̄j ^h -ej-i-k ^h
3PL 'they were not'	т̄j ^h -i-i-n	չիհү	т̄j ^h -ej-i-n
	NEG-AUX-PST-AGR		NEG-AUX-PST-AGR

HD: See (39) for examples of assimilation and 1SG /-m/ in conjugation

(39) a. Astrakhan

as-əm e-i-n, or as-əm i-i-n
say-IMPF.CVB AUX-PST-3PL, say-IMPF.CVB AUX-PST-3PL

‘They were saying.’
ասըմ էին or ասըմ իին

b. i. Astrakhan

ing-n-i-i-m, ing-n-i-i-nk^h
fall-vx-TH-PST-1SG, fall-vx-TH-PST-1PL

ինգնիիմ, ինգնիինә

ii. cf. SEA

əŋk-n-ej-i-∅, əŋk-n-ej-i-ŋk^h
fall-vx-TH-PST-1SG, fall-vx-TH-PST-1PL

‘(If) I were to fall; (if) we were to fall’
ընկնեի, ընկնեինә

c. i. Astrakhan

kə-χառ-aj-i-m, k-ərt^h-aj-i-m, kə-per-e-i-m
FUT-play-TH-PST-1SG, FUT-go-TH-PST-1SG, FUT-bring-TH-PST-1SG

կը խառայիմ, կերթայիմ, կը պերեիմ

ii. cf. SEA

kə-χaɪ-aj-i-∅,   k-ert^h-aj-i-∅,   kə-ber-ej-i-∅
 FUT-play-TH-PST-1SG, FUT-go-TH-PST-1SG, FUT-bring-TH-PST-1SG

‘I would have played, I would have gone, I would have brought.’
 կիսաղայի, կերպայի, կրերթի

HD: Similarly the aorist or past perfective uses the 1SG marker /-m/ in Astrakhan but not SEA. Note that Adjarian doesn't give translations or reflexes for most of these perfectives; I had to guess what they meant and then guess their SEA cognate. Note that some of these perfectives have a larger structure in their more conservative SEA cognates.

Table 10.11: Use of 1SG marker /-m/ <ւ> in the aorist or past perfective in the Astrakhan dialect

	Astrakhan		cf. SEA	
‘I said’	as-a- $\widehat{ts}^h$ -i-m	ասացիմ	as-a- $\widehat{ts}^h$ -i-∅	ասացի
‘I went’	kn-a- $\widehat{ts}^h$ -i-m	կնացիմ	gən-a- $\widehat{ts}^h$ -i-∅	գնացի
‘I liked’	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-m	սիրեցիմ	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-∅	սիրեցի
	$\checkmark$ -TH-AOR-PST-1SG		$\checkmark$ -TH-AOR-PST-1SG	
‘I said’	as-a-m	ասամ	as-a- $\widehat{ts}^h$ -i-∅	ասացի
‘I gave’	tv-a-m	տվամ	təv-e- $\widehat{ts}^h$ -i-∅	տվեցի
‘I brought’	per-a-m	պերամ	ber-e- $\widehat{ts}^h$ -i-∅	բերեցի
‘I called’	kant ^h -a-m	կանչամ	kant ^h -e- $\widehat{ts}^h$ -i-∅	կանչեցի
‘I put (PST)’	tir-a-m	տիրամ	dər-e- $\widehat{ts}^h$ -i-∅	դրեցի
‘I removed’ (?)	han-a-m	հանամ	han-e- $\widehat{ts}^h$ -i-∅	հանեցի
‘I allowed’	t ^h o ^h a ^h -a-m	թօռամ	t ^h o ^h a ^h -e- $\widehat{ts}^h$ -i-∅	թռողեցի
	$\checkmark$ -PST-1SG		$\checkmark$ -TH-AOR-PST-1SG	
‘I came’	ek-a-m	եկամ	jek-a-∅	եկա
‘I found’	k ^h t ^h -a-m	քթամ	gət-a-∅	գտա
‘I took’	ar-a-m	առամ	ar-a-∅	առա
	$\checkmark$ -PST-1SG		$\checkmark$ -PST-1SG	

10.3.3.4 Past participle or perfective converb with /-el/ <էլ>

The past participle ends in /-el/ <էլ>, and in this way it forms the present perfect and past perfect (յարակատարն ու գերակատարն) in (40). *HD: Adjarian did not provide translations or reflexes, so I had to guess their meanings.*

(40) Astrakhan

- a. sir-el   a
     like-PERF.CVB AUX
     ‘I have liked.’
     սիրել ա
- b. ek-el   e-i-m
     come-PERF.CVB AUX-PST-1SG
     ‘I had come.’
     եկել եմ
- c. k^ht^h-el   e-s
     find-PERF.CVB AUX-2SG
     ‘You have found.’
     քթել ես

- d. *ing-el e-n*
 fall-PERF.CVB AUX-3PL
 ‘They have fallen.’
 ھۇقۇل ئۇ
- e. *تەھىل-i-i-m ls-el*
 NEG-AUX-PST-1SG hear-PERF.CVB
 ‘I had not listened.’
 ئەھىل ئەتلى
- f. *amantەھىل-i-i-m*
 shy?-PERF.CVB AUX-PST-1SG
 I’m not but I think this means ‘I had felt shy.’
 ۋەمىلەتلى ھەھىل

The reflex of verb /linel/ <لەنەتلى> ‘to be’ uses the formative ئەن /er/ in order to distinguish the consonants (41).⁴

(41) Astrakhan

- a. *il-er e-n*
 be-PERF.CVB AUX-3PL
 ‘They have been.’
 ھەنەن ئۇ
- b. *il-er a*
 be-PERF.CVB AUX
 ‘He has been.’
 ھەنەن و
- c. *il-e-r-u a*
 be-TH-INF-FUT.CVB AUX
 ‘He will be.’
 ھەنەنۇن و

This sound change is also found in the reflex of the Classical conjunction /ajl/ <ۋەجى> which uses the form /el/ <ئىل> or /er/ <ئەن> in the Astrakhan dialect.

10.3.3.5 Infinitival genitive with /-i/ <پ>

The genitive of the infinitive is formed with /-i/ <پ>, similarly to the the Karabakh dialect (Table 10.12).

Table 10.12: Infinitives take genitive /-i/ <پ> instead of /-u/ <ۇ> in the Astrakhan dialect

	Astrakhan	cf. SEA
‘to put’ (GEN)	tn-e-l-i	dən-e-l-u
‘to speak’ (GEN)	χos-e-l-i	χos-e-l-u
‘to sew’ (GEN)	kar-e-l-i	kar-e-l-u
	✓-TH-INF-GEN	✓-TH-INF-GEN

⁴HD: Adjarian treats the verb in (41c) as made up of a past participle or perfective converb. However, his SEA translation /linelu e/ <لەنەلەن> uses a future converb. I think he gave the incorrect description for this sentence’s morphology; it does not use a perfective converb.

10.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: Taken from *Lraber* (Լրաբեր [Messenger], year 1909, number 19)

— Աղա Մոսկովից Լեքսէյ Իվանիծի տղան էր Եկել, Միշան. Կընըմ էր Պետրովըծկա: Քշերը Եկաւ. դէ մեր տուն ցած Եկավ. ա (Ոուս. իսկ) առաւոտը ինըսը սահաթին պոխօտը կընըմ ա: Դէ սաղ քշեր խօսանք, հօրը հարցրամ. հէ՛յ գիդի տարիներ. ի՞նչ քէֆեր էին արել...՝ Դէ, տա քի, Արտեմ Վանիճ, առաւոտը մին ծի վեր առնենք ստեղի հայի պաները շանց տուր:

Լա՛ւ, ասամ:

Ո՞չ իիմ ասել:

Առաւոտը բագաժը ըղբողանք, ուրին կես կար, ծի վեր առանք, տուս Եկանք: Սամի առաջինը պէրամ սրան Պետրոս-Պողոսի ժամի խաչելութիւնի պատկերքը շանց տալի: Շատ հաւանաւ. ասըմ ա հովի⁵ ծեռքաճուրն ա: Զեմ մանըմ, ասըմ եմ, Շաֆայելին ա, թէնրա աշկերտինք: Տեսամ, որ շատ խորը խորը մտիկ ա անըմ ուզամ փոքր պարծանալի: — ասըմ եմ, տա խօ...

Original page number 85.

... Եսպէս չի՛ իլէր առաջ. դուզ կտակի վերէն ա քաշած իլէր. Ետով մեր երեսփոխներից մինք պունել ա՝ երեսին լակ ա քսել տվել: Աղա ես խօսք ասելը իմացամ, տա վերէն պաց չի ինգնի⁶լ. քի «այս ի՞նչ վանդալութի՛ն ա»: Տեսամ, որ շատ ա տաքանըմ՝ հանդարտ փեշից քաշամ, ասըմ եմ խըբար ես ինչ խարար ա⁷, փոքր հանդարտիր, ժամըմն ենք, համ էր խառը վախտեր ա. բիրդան պերանիծոյ մի խօսկ պաց կթողնեն՝ ստակ կկորչենք:

Աղա տուռնից տուս կալի վախտին՝ սրա աչքին Եի մին զար չի ինգնի⁶լ. կայսաւ:

— Տա ի՞նչ ա, ասըմ ա, ես տուռնի գըմանի պատը քերվե՛լ ա ի՞նչ ա:

— ԶԵ՛, ասըմ եմ, ստեղ պան ա կրած. հոր թիվին քըցադ ա ժամը, եփ օծել, հովերի հետ: Կրելիծ ետով էր, բուկվաների վերէն զարվարադ են քսած իլէր: Դէ տարիներ են անցկացել, ադա մարթ ա վեր ինգնըմ մեռնըմ, ի՞նչ պան ա որ սա էր փշացած իլի, ենա ինգել ա փշանալի վերէն ել մին քանի հետ ժամը տուսիծ նորոքելի վախտին տըրան ել բելիս են արել. ա՛յ, ասըմ եմ, մին հետ էր բելիս անեն՝ ստակ կբարաբարվի:

Աղա սա թագաղանիծ չի թընդըւկի⁸լ:

— Սա ինոռութիւն ա, ասըմ ա, ի՞նչպէս կարելի-յ-ա ոնչըացնել. սա ի՞նչ խելք ա, ի՞նչ հասկացողուկիւն ա: Լաւ, ասըմ ա, ես ծեր քաղաքըմ մին դանա հասկացող մարթ չի կա՞յ, որ ես պատկերքի համար էր խօսէր. Ես⁵ կրածի համար էր:

— Ստեղ ուժ ես ինքս տաքացում. Ներողութիւն, ասըմ եմ, շատ իզուր ես մեղի եսպէս անպատիւ անըմ. հասկացող մարթ մեզանըմ ինչքան ուզես. ա՛յ համեցէր մեր ժողովըները, թամաշա արա: Հենց մեր տունը ասըմ եմ, Ենրուր համար ա քանդըվել, որ շատ հասկացողներ ունենք. դաժը եթէ կուզեն՝ անհասկացող մարթ չի կայ, ոիսով հասկացող են: Են պատկերքի պանը լսելը բաշտ մունչերի սպիսվատիտծը են իլէր՝ նա կեսը ուժ լակ ա քսած իլէր, դէ թողել են որ պըրծացնի. իսկ ես կրածը, այ մին էրկու տարի կիլի, որ խօսկ իլէր ա, շուտով կվճռվի, թագաղանից կուլ կտանք: Կնանք, ասըմ եմ, ծին սպասըմ ա: Մին կերպ սրան դրոգ քցամ, տարամ ախչիգերքի շկոլայի մօս:

— Այ, ասըմ եմ, սա մեր շկոլան ա:

Original page number 86.

— Բէս, ասըմ ա, Ռուստի վըվիսկա ինչի⁹ ա:

⁵HD: The original page had <կս>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this should be <Ես>; I fixed it.

– Քրեյով էնք տվել. ասըմ եմ, այ հոքաւոր տերը կկայ՝ հուսումարանի պանը կպրծացնի՝ մենք ելի ես ստեղ կքաշվենք: լավ րեմօնտ կանենք, տուսից ել բելիտ կանենք. մին փոքր կէսատ մնացած պան կա:

– Բես սա՞ ինչ ա, հարցնըմ ա ինձանից, հովի՞ տունն ա:

– Մերն ա, ասըմ եմ. քասիբանոծինը. քանի տարի եա ասել ա, պէտք ա քանդի, թազանը քցի, կործը կէսատ ու մնացել հելէ: – Բես սա ի՞նչ պան ա, ասըմ ա, կէսը ճուր, կէսը հոյ:

– Սա, ասըմ եմ, մեր կանավն ա, փորդը էն, կէսատ ա:

Ա տղայ, տա բիրդան ինձի չի ասի՞լ – քի, ասա պաժալըստա տուք ինքներդ եր կիսա՞տ էք, թէ թամամ խալիս էք: Մատադ, ասըմ ա, ծեզի սկի թամամացրած, պրծացրած պան չունէ՞ք, որ տեսնենք:

– Ինչի՞ չէ, ասըմ եմ, այ Կըտերինայի մատուռը, ստակ թամամացրած պրծացրած ա:

– Ինձադը՞ ասըմ ա. նա ի՞նչ պան ա:

– Մատուռ ա, ասըմ եմ, աղօթք անելի տեղ, չասօվնա՛. ուզում ես կսանք: Աղա տա բիրդան ծիտն շուր չի տալ, հարայ չի տալ. «պրեամբ նա պարախօդ»: Պրօխօդ էկանք թէ չէ, սվիստոհը տրվան: Սա ինգաւ ոխչին թարիֆ անելի, քի Հաշտարիսանի հայերի ոխչը պանը կէսատ ա. ծըծաղ պաց քըցան որ: Ասըմ եմ ինչի՞ ես հոքիիդ մեղք անըմ, քեզի խօ ասա՞մ, որ պրծացրած պան եր ունենք:

– Հա, ասըմ ա, մին դանա չասօվնա ունեն պրծացրած. ինչպէս ա անըմը՞:

– Կըտերնայի մատուռ:

Ինքըս էլ փոշմանամ: Աղա սադ կայսած խալիսք էսթայից եր էսթայից եր, եքքէ ծենով ծըծախս պաց չեն քըցի՞լ. կասես մին վերիւ հերման ճուր ածան վերէս: Ինքըս եր չի հասկացամ, որ ի՞նչպէս ընդերիծ տուս էկամ, տուն էկամ: Սունչուրի ես սահաթք չեմ կարանըմ մոռանալի. որ միտքըս չի ընգնը՞մ, սադ վերէս ալավ ա տամ:

Chapter 11

Julfa

Original page number 87.

11.1 Overview

The homeland of this dialect is the village called Julfa (now called Old Julfa), found near the shores of Araks, at the Persia-Russia borders. In the old times, Julfa played a large role in national commerce. Julfa Armenians had spread out until Italy and Holland, and accumulated great wealth in these fields. During the time of Shah Abbas the Great (Armenian: Շահ Աբբաս), large numbers of the Armenian population of the Araratian plains (including Julfa Armenians) were forced to leave their homeland, and were taken to Isfahan. Here, in the southern part of the city, they established the New Julfa suburb, which over a small period of time became a lot bigger and richer. It had up to 25,000 Armenian residents. The majority of its residents became involved in commerce and established a few settlements in India, Birmania (Burma), Java and Sumatra. These latter settlements are now almost all gone, and the few remaining Armenians have become English-speakers.

The Julfa dialect is still alive in Old Julfa, New Julfa, and in a few cities in Persia, such as Shiraz, Hamadan, Bushehr, Tehran, Anzali, Qazvin, Rasht, and so on, where New Julfa migrants have settled.

There are is extensive manuscript that is written in the Julfa dialect; this is the chronology of Petros di Sarkis Gilanentz (Armenian: Պետրոս Դի Սարգիս Գիլանենց).¹ This was published first in the periodical *Krunk Handes* (Armenian: Կռունկ Հանձ, 1863, February, March) and then published on its own.² One can also find articles written in the more recent dialect in the local New Julfa periodical of *Lraber* (Լրաբեր [Messenger]), which is still published to this day. Because I don't have this newspaper, I could not use it.

The Julfa dialect was studied by Patkanian (Պատկանյան) in his...

Original page number 88.

... work (Патканов 1869:76-103), page 76-103. Thus by benefiting from this work, we can compose our description of the Julfa dialect.

¹HD: His name is also romanized with Sargis instead of Sarkis, and Gilanents instead of Gilanenz. An English translation can be found online (Gilanenz 1959).

²HD: I think he means the periodical Կռունկ հայոց աշխարհին [Crane to the Armenian world].

11.2 Phonology

The phonetic system of this dialect is like the Yerevan system, or more exactly like the Tabriz subdialect.

11.2.1 Change from Classical /h/ <հ> to /χ/ <հւ>

The primary borderline of its sound changes is how the Classical Armenian /h/ <հ> became /χ/ <հւ> (Table 11.1).

Table 11.1: Change from Classical Armenian /h/ <հ> to /χ/ <հւ> in the Julfa dialect

	Classical Armenian	> Julfa	cf. SEA
‘Armenian’	hai	հայ	hai
‘bread’	hats ^h	հաց	hats ^h
‘father’	hajr	հայր	hajr
‘graceful’	ʃənorhawor	շնորհաւոր	ʃənoravor
‘fear’	ah	ահ	ah

11.2.2 Word-initial insertion of /h/ <հ>

Many vowel-initial words received an initial /h/ <հ> (Table 11.2).

Table 11.2: Insertion of word-initial /h/ <հ> in the Julfa dialect

	Classical Armenian	> Julfa	cf. SEA
‘when’	erb	երբ	jerp ^h
‘cheap’	arʒan	արժան	arʒan
‘front’	aradʒ	առաջ	aratʃ ^h
‘long’	erkar	երկար	erkar
‘evening	erekun	երեկոն	irikun
‘close of the day’		հարակնածեմ	iriknadem

11.2.3 Change from Classical /iւ/ <իւ>

The word-initial /iւ/ <իւ> sound became /u/ <ու> (Table 11.3).

Table 11.3: Change from Classical Armenian /iւ/ <իւ> to /u/ <ու> in the Julfa dialect

	Classical Armenian	> Julfa	cf. SEA
‘oil’	iւլ	իւլ	jul
‘self’	iւր	իւր	jur

11.2.4 Nasal insertion for the word ‘no’ /otʃ^h/

The negative formative from Classical /otʃ^h/ <ոչ> became /motʃ^h/ <մօչ>. This interesting word is formed in the following way. First, the Classical word /otʃ^h/ <ոչ> became /votʃ^h/ <վօչ>, as in many dialects of New Armenian. The sound /n/ <ու> was then added to this word to get /vontʃ^h/ <վօնչ>, and this form is used in the Yerevan dialect. The labial

(շրթնական) sound /v/ in /vontʃ/ was affected by the nasality of this /n/ <ն>, and became a labial nasal /m/ <մ>. From this form, we got the lenited form (սղմամբ) /motʃʰ/ <մօչ>. In the Julfa dialect, the two forms are also used (Table 11.4).

Table 11.4: Insertion of nasal /m/ <մ> in negative words in the Julfa dialect

‘nothing’	Classical Armenian otʃʰintʃʰ նչիւչ	> Julfa motʃʰintʃʰ մօչիւչ montʃʰintʃʰ մօնչիւչ	cf. SEA votʃʰintʃʰ նչիւչ
‘no one’	otʃʰ okʰ նչ ոք	motʃʰov մօչօվ motʃʰum մօչում	votʃʰ vokʰ նչ ոք votʃʰ meki նչ մեկի
‘no one’s’			

11.3 Morphology

11.3.1 Noun inflection or declension

11.3.1.1 Case marking for singular nouns

In noun declension, the genitive-dative case is formed with the formative /-e/ <է> as in Karabakh, or with the formative /-i/ <ի> as in Yerevan.

The ablative is formed with the formative /-e/ <է>. But for words with the rhyme /-u/ <ու>, the ablative uses the formatives /-itsʰ/, utsʰ/, <ից, ուց> (Table 11.5).

Table 11.5: Ablative in the Julfa dialect

‘house’	Julfa	cf. SEA
‘house-ABL’	tən-e տռե	tun տուն
?-ABL	arv-itsʰ առվից	tən-itsʰ տնից
‘soul’		hokʰi հոգի
‘soul-ABL’	χokʰ-utsʰ խօզուց	hokʰ-utsʰ հոզուց

The instrumental formative is the usual formative /-ov/ <օվ>, and the locative is /-um/ <ում>.

11.3.1.2 Case marking for plural nouns

For the plural, its declension endings are in Table 11.6.

Table 11.6: Declensions for plurals in the Julfa dialect

NOM	/-er/ <էր>	/-ner/ <սէր>
GEN,DAT	/-er-i, -er-otsʰ/ <էրի, էրօց>	/-ner-i/ <սէրի>
ABL	/-er-e, -er-otsʰ-e/ <էրե, էրօցե>	
INS	/-er-ov/ <էրօվ>	/-ner-ov/ <սէրօվ>
LOC	/-er-um/ <էրում>	/-ner-um/ <սէրում>

To form the plural in some situations, the dialect uses the formatives */-ekʰ/, -ani, -er-ani, -ner-ani, -arenkʰ/ <Է, անի, երանի, ներանի, արենց>*.

Table 11.7: Example of plurals in the Julfa dialect

	Julfa		cf. SEA	
‘Russian’			rus	ռուս
‘Russian-PL’	ərust-ani	ըռուստանի	rus-ner	ռուսներ
‘hunter’			vorsor	որսորդ
‘hunter-PL’	vorsor-ani	Վօրսօրանի	vorsor-ner	որսորդներ
‘other’			uris	ուրիշ
‘other-PL’	uris-ani	ուրիշանի	uris-ner	ուրիշներ
‘head’			gəluk	գլուխ
‘head-PL-(PL)’	gluχ-ner-ani	գլուխներանի	gəlukh-ner	գլուխներ
‘voice’			dzajn	ձայն
‘voice-PL-(PL)’	dzən-er-ani	ձեներանի	dzajn-e	ձայներ
‘place’			tek	տեղ
‘place-PL’	tek-arenkʰ	տեղարենք	tek-er	տեղեր
‘village’			gyus	գյուղ
‘village-PL’	gye-arenkʰ	գյեղարենք	gyus-er	գյուղեր

11.3.2 Pronoun inflection or declension

The declension of pronouns is the same as in the Yerevan dialect, ...

Original page number 89.

... so we think it's superfluous to show them. The pronouns only in the ablative, where they take the formative */-e/ <Է>* (Table 11.8).

Table 11.8: Sample of ablative pronouns in the Julfa dialect

personal 1SG ‘from me’	jinен	յինեն
personal 2SG ‘from you’	kʰezne	քեզնե
personal 1PL ‘from us’	mezne	մեզնե
personal 1PL ‘from us’	mezane	մեզանե
personal 2PL ‘from you’	dzezne	ձեզնե
personal 2PL ‘from you’	dzezane	ձեզանե
demonstrative proximal SG ‘from this’	esti	եստի
demonstrative proximal SG ‘from this’	sorane	սօրանե
demonstrative proximal PL ‘from these’	estontsʰme	եսոնցմե
demonstrative proximal PL ‘from these’	sotsʰane	սօցմանե

Some interesting forms are in Table 11.9).

Table 11.9: Sample of other pronouns in the Julfa dialect

reflexive PL ‘selves’	urenk ^h	ուրենք
reflexive SG ABL ‘from self’	urnen	ուրեն
reflexive PL GEN ‘of selves’	urents ^h	ուրենց
reflexive PL GEN ‘of selves’	urts ^h bents ^h	ուրցենց
demonstrative proximal PL GEN ‘of these’	sants ^h an	սանցան
demonstrative medial PL GEN ‘of those’	dants ^h an	դանցան

11.3.3 Verb inflection or conjugation

11.3.3.1 Overview and morphological changes

For verb conjugation, the most characteristic forms are the following.

11.3.3.1.1 Present copula with /a/ <ա> For present tense form of the copular verb, the Classical sound /e/ <է> sound of all the persons has changed to /a/ <ա> (Table 11.10).

Table 11.10: Copula with /a/ <ա> instead of /e/ <է> in the Julfa dialect

	Julfa	cf. SEA
1SG ‘I am’	a-m	e-m էմ
2SG ‘you are’	a-s	e-s էս
3SG ‘he is’	a	e է
1PL ‘we are’	a-nk ^h	e-ŋk ^h էնք
2PL ‘you are’	a-k ^h	e-k ^h էք
3PL ‘they are’	a-n	e-n էն
	AUX-AGR	AUX-AGR

This of course originated via analogy to the present 3SG, which as we know is /a/ <ա> in the dialects of Yerevan, Karabakh, Shamakhi, Astrakhan, and Agulis.

11.3.3.1.2 Past copula with /i/ <ի> Its imperfective (HD: = the past form of the copula) is formed like in Yerevan (Table 11.11). HD: This means that in Julfa, the /e-i/ AUX-PST sequence surfaces as a single [i] via deletion of the /e/.

Table 11.11: Past copula with /i/ <ի> instead of /e/ <էի> in the Julfa dialect

	Julfa	cf. SEA
1SG ‘I was’	∅-i-∅	ej-i-∅ էի-∅
2SG ‘you was’	∅-i-ր	ej-i-ր էիր
3SG ‘he was’	e-∅-ր	e-∅-ր էր
1PL ‘we were’	∅-i-nk ^h	ej-i-ŋk ^h էնք
2PL ‘you were’	∅-i-k ^h	ej-i-k ^h էք
3PL ‘they were’	∅-i-n	ej-i-n էն
	AUX-PST-AGR	AUX-PST-AGR

11.3.3.1.3 Imperfective converb with /-man/ <ման> The indicative present and imperfective of every verb is made with the formative /-man/ <ման> (/aman/ <աման>) (Table 11.12).³

Table 11.12: Imperfective converb with /-man/ <ման> (/aman/ <աման>) in the Julfa dialect

	Shamakhi	cf. SEA
‘I go’	gn-a-man a-m զնաման ամ ✓-TH-IMPF.CVB AUX-1SG	gn-um e-m գնում եմ ✓-IMPF.CVB AUX-1SG
‘I see’	tes-man a-m տեսման ամ	tes-n-um e-m տեսնում եմ
‘I flee’	pʰaχ-man a-m փախման ամ ✓-IMPF.CVB AUX-1SG	pʰaχ-čʰ-um e-m փախչում եմ ✓-VX-IMPF.CVB AUX-1SG
‘I was going’	gn-a-man 0-i-∅ զնաման ի ✓-TH-IMPF.CVB AUX-1SG	gn-um ej-i-∅ գնում էի ✓-IMPF.CVB AUX-1SG
‘I was seeing’	tes-man 0-i-∅ տեսման ի	tes-n-um ej-i-∅ տեսնում էի
‘I was fleeing’	pʰaχ-man 0-i-∅ փախման ի ✓-IMPF.CVB AUX-PST-1SG	pʰaχ-čʰ-um ej-i-∅ փախչում էի ✓-VX-IMPF.CVB AUX-PST-1SG

11.3.3.2 General paradigms for the reflex of the A-Class

The following are the primary tenses of the reflex of the Classical verb /gən-a-l/ <գնալ> ‘to go’. *HD: This is the A-Class with theme vowel /-a-/.*

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

11.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective *HD: In SEA, the indicative present and past imperfective are formed by combining the imperfective converb (a verb with suffix /-um/) with an inflected auxiliary (Table 11.13, 11.14). In Julfa, essentially the same strategy is used with the following differences: the converb suffix is /-man/, and the auxiliary has different forms in Julfa. These forms were discussed in §11.3.3.1.3.*

Table 11.13: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

	Julfa	cf. SEA
1SG	gn-a-man a-m զնաման ամ	gən-um e-m գնում եմ
2SG	gn-a-man a-s զնաման աս	gən-um e-s գնում ես
3SG	gn-a-man a զնաման ա	gən-um e գնում է
1PL	gn-a-man a-nkʰ զնաման անք	gən-um e-ŋk գնում ենք
2PL	gn-a-man a-kʰ զնաման աք	gən-um e-kʰ գնում եք
3PL	gn-a-man a-n զնաման ան ✓-IMPF.CVB AUX-AGR	gən-um e-n գնում են ✓-IMPF.CVB AUX-AGR

³*HD: I suspect that the formative /aman/ is actually segmentable as /a-man/: the theme vowel /a/ plus the converb suffix /-man/.*

Table 11.14: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

Julfa		cf. SEA
1SG	gn-a-man Ø-i-Ø Ø-i-Ø	գնաման ի
2SG	gn-a-man Ø-i-r Ø-i-r	գնաման իր
3SG	gn-a-man e-Ø-r	գնաման էր
1PL	gn-a-man Ø-i-nk ^h	գնաման ինք
2PL	gn-a-man Ø-i-k ^h	գնաման իք
3PL	gn-a-man Ø-i-n	գնաման ին
√-TH-IMPF.CVB AUX-PST-AGR		√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR

11.3.3.2.2 Past perfective or aorist *HD: In SEA, the past perfective or aorist (Table 11.15) is for /gən-a-l/ ‘to go’ is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^hl/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. Julfa uses the same strategy.*

Table 11.15: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

Julfa		cf. SEA
1SG	gn-a-ts ^h -i-Ø	գնացի
2SG	gn-a-ts ^h -i-r	գնացիր
3SG	gn-a-ts ^h -Ø-Ø	գնաց
1PL	gn-a-ts ^h -i-nk ^h	գնացինք
2PL	gn-a-ts ^h -i-k ^h	գնացիք
3PL	gn-a-ts ^h -i-n	գնացին
√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR

11.3.3.2.3 Subjunctive present and past *HD: In SEA, the subjunctive present (Table 11.16) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel /a/. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the indicative present. The Julfa dialect behaves the same but with one difference: the theme vowel of the 2PL changes from /a/ to /e/.*

Table 11.16: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

Julfa		cf. SEA
1SG	gn-a-m	գնամ
2SG	gn-a-s	գնաս
3SG	gn-a-Ø	գնա
1PL	gn-a-nk ^h	գնանք
2PL	gn-e-k ^h	գնեք
3PL	gn-a-n	գնան
√-TH-AGR		√-TH-AGR

HD: In SEA, the subjunctive past (Table 11.17) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Julfa, the theme vowel /a/ is deleted before the past suffix /i/. In the 3SG, the theme vowel is changed to /e/.

Table 11.17: Subjunctive past <սսորադասական անցեալ> of the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

Julfa		cf. SEA	
1SG	gn-∅-i-∅	զնի	գən-aj-i-∅
2SG	gn-∅-i-ր	զնիր	գən-aj-i-ր
3SG	gn-e-∅-ր	զնէր	գən-a-∅-ր
1PL	gn-∅-i-nk ^h	զնինք	գən-aj-i-յk ^h
2PL	gn-∅-i-k ^h	զնիք	գən-aj-i-k ^h
3PL	gn-∅-i-n	զնին	գən-aj-i-n
√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

11.3.3.2.4 Tenses built from the subjunctive: Future *HD: In Julfa, the future and past future are built off of the subjunctive by adding the prefix /kə/ <կը> (Table 11.18). SEA behaves essentially the same and I don’t provide its paradigm.*

Table 11.18: Future <ապառնի> and past future <անցեալ ապառնի> for the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

	Future <ապառնի>	Past future <անցեալ ապառնի>
1SG	kə gn-a-m կը զնամ	kə գən-∅-i-∅ կը զնի
2SG	kə gn-a-s կը զնաս	kə գən-∅-i-ր կը զնիր
3SG	kə gn-a-∅ կը զնա	kə գən-e-∅-ր կը զնէր
1PL	kə gn-a-nk ^h կի զնանք	kə գən-∅-i-nk ^h կը զնինք
2PL	kə gn-e-k ^h կը զնէք	kə գən-∅-i-k ^h կը զնիք
3PL	kə gn-a-n կը զնան	kə գən-∅-i-n կը զնին
FUT	√-TH-AGR	√-TH-PST-AGR

11.3.3.2.5 Imperative and prohibitive *HD: For the imperative 2SG, SEA adds a zero morph after the root for an A-Class verb like ‘to go’ (Table 11.19). For the 2PL, SEA adds the sequence /-a-*ts*-ek^h/ after the root such that /-a-*ts*^h/ for the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Julfa uses similar strategies with one difference: the 2PL can omit the /-a-*ts*^h/ sequence.*

Table 11.19: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

	Julfa	cf. SEA	
2SG	gn-a-∅ զնա	gn-a-∅ զնա	√-TH-IMP.2SG
2PL	gn-a- <i>ts</i> ^h -ek ^h զնացէք	gn-a- <i>ts</i> ^h -ek ^h զնացէք	√-TH-AOR-IMP.2PL
	gn-ek ^h զնէք		√-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 11.20), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. For Julfa, the prohibitive is formed by placing the /mi/ after the verb. The verb is a non-finite form with /-al/ (possibly the infinitive). In the 2PL, the prohibitive marker carries plural agreement, thus agreement morphology is mobile.

Table 11.20: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to go’ in the Yerevan dialect

Julfa and cf. SEA				
2SG	gn-a-l mí	գնալ մի՛	✓-TH-INF? PROH	Julfa
	mí gən-a-∅	մի՛ գնա	PROH ✓-TH-IMP.2SG	SEA
2PL	gn-a-l m-ek ^h	գնալ մեք	✓-TH-INF? PROH-IMP.2PL	Julfa
	mi gən-a-ts ^h -ek ^h	մի գնացեք	PROH ✓-TH-AOR-IMP.2PL	SEA

11.3.3.2.6 Non-finite forms *HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 11.21. Note that the present participle and past participle are also called the imperfective converb and the perfective converb.*

Table 11.21: Participles or converbs <դերբայներ> for the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

Julfa and cf. SEA				
Infinitive	ասորո՞ւ	gn-a-l	գնալ	✓-TH-INF
		gn-a-l	գնալ	✓-TH-INF
Present	ներկայ	gn-a-man	գնաման	✓-TH-IMPF.CVB
		gən-um	գնում	✓-IMPF.CVB
Past	անցեալ	gn-a-ts ^h -el	գնացել	✓-TH-AOR-PERF.CVB
		gən-a-ts ^h -el	գնացել	✓-TH-AOR-PERF.CVB

Original page number 90.

11.4 Text samples

Adjarian’s sample: Taken from Կոռուսկ, 1863, էջ 92-94

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don’t speak this dialect, I don’t understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as ‘X’.

- Համադասի Սահիջանի Վորթի Հովսեփին արեկ քաղաք, ասաց թէ Համադաս մին ամիս ա վօր դուս ամ. յես Համադաս իքան՝ Բաղդադա մին խայ յեկավ Համադան, ասաց թէ Ըստամբոլու շատ ջարախանա յեկավ Բաղդադ, ամա ասկար չեկավ, եւ ասկար կալէ ծեն ել չեր: Բաղդադա փաշէն վօր Ըոռուստի ասկարին Գիլան գօլն հիմացավ՝ Բաղդադա բերթըն ինչ քանդած տեղ վօր կեր՝ թամամին շինել արետ, վօր Ըոռուստից շատ ախ եր քաշում:
- Վերօ Հօվսեփին ասաց թէ յես վօր յեկի Դազվին, Դազվինցիք ասում ին թէ մեր սարդարն տեղես փախսավ՝ մենք մասցիսը անտեր. մեր ճարն ի՞նչպէս գընի. մեր ճարն ես ա վօր հեկ մեր ախն շատանա վօր Վղվանն մեզ մօտկանա, պիտի վօր գրեմք Ըուշտ՝ Ըոռուստի սարդարին վերա, վօր մեզ տիրութին առի եւ մենք Ըոռուստի դուկուդ առեմք:
- Օգոստոսի 2քումն 2 շամախցի թուրք Թարվիզու շահիցն չափարարէկ Ըուշտ՝ վօր գնա Թիմիջանա վեզրին կուշտն: Ես 2 չափարն ասէլ ան թէ՝ Վախտանկ խանըն եւ Կախեթու վալի Մամատ Դուկի խանըն խաշտէլ ան (հաշոտուեր են) եւ միատեղ ուրեմն ասկարօվն գնացել ան Հարեվան (Երեւան): Հարեվանա կշտին 4 օսմանցու փաշա դընի ուրեմն ասկարօվն. 4 փաշին իւտո կրիվ կը տան, վօր Օսմանցու ասկարէն շատ ջառթէլ ան. մնացյան փաշէլ ա եւ մին փաշէն ուր ասկարօվն մին դայիմ տեղ ա՝ վօր կարէլ չեն գրիշմիշ լինել:
- Զուղայեցի Կօհանեսի Վորթի Թօրոսն Օգոստոսի 3ումն յեկավ Ըուշտ. ասաց թէ յես Արզում եի՛ վօր խաբար յեկավ թէ 4 փաշա գնացին Թիֆլիզ առին եւ ընկել ան Վախտանկ խանին հետնեն վօր բռնեն. Արզում 3 օր դօնամա արարին եւ ...

Original page number 91.

... թօփվէր գցեցին. հետո քանի օրեն հետ խաբար արեկ՝ թէ Վախտանկ խանն շատ ասկարօվ հետ ա դառցել օսմանցուն վերա. շատ ուժով շքաստա տվել. եւ օսմանլին ասկարն վօր փախել էր՝ 100-օվ հետ ան զօլման Արգորում. վօր յեկինք Բայազիդն էլ տեսման ինք, վօր հետ ին փախման: Թավոհզու վօր դախիլ յելանք՝ էլ եսպէս լսեցինք. եւ Կրաստանա չափար արեկ Թարվեզ՝ էլ եսպէս ասաց՝ վօր վերեվում գրած ա:

5. Հուկիսի 28. Թիֆլիզեցի X վօր Հայոց դավակ ա, վօր կաթօլիկ ա դառցել, վօր ֆռանկսըզի կումալանուն դիլմաճ յել, վօր էս Հուեփին Ըսպահանա փախել էր, Համադանա վերա արեկ Ծռէշտ, վօր Աղվանին Ըսպահան առուլն խաքիյաթ արար՝ թէ ինչպէս ան առել. թիվս 1722 փետրվարի 18. Աղվան Միրվէսի վօրթի Մամուլդ խանըն 12,000 ասկարօվ Ջրմանա վրա յեկավ. Ըսպահանա վերա, վօր էլ էս օր Աղվան յեկել ա Վարզան դախիլ յել, վօր մինչի Ըսպահան 16 աղաջ ա, վօր է 80 վերստ:

6. Արապի սարդարն էլ էս օրն չափար ա դարկել Ըսպահան շահին՝ թէ Թախիխ Մամուլդն ուր ասկարօվն Ըսպահանա վերա կալման, շուտով եստուր ֆիքրն արա:

7. Շահ Մամուլդին գալն վօր կը լսի՝ թէ Թախիխ կալիս ա, հուքմ կառի ուր բԵկլարին՝ թէ վօ՛րչանք օմարա, խան, թէկ, բԵկզարա, դուկ, դոչի կա՝ հազըվէն եւ թօփ եւ շաբախանա հազրեցէք՝ որ բիսի գնեք Ազվանին դարշուն, վօր թօշեք վօչ Աղվան Ըսպահան դօ. սօքա 18,000 մարթ եւ 24 թօփ կը հազրէն:

8. Էլ էս օրն մուասիլ կաղարկէն գեղարեսըն՝ 12,000 մարթ թվանկչի կը բօլորէն կը բԵրէն Ըսպահան:

Chapter 12

Agulis

12.1 Background

Original page number 92.

The Agulis dialect is spread in a small border near Nakhichevan, whose center is the village-city of Agulis. The surrounding villages are Çənnəb, Əndəmic, Danaqırt, Ramis, Dasht, Kələki, and so on. All of these constitute the branches of this dialect.

The Agulis dialect is so far away from the common Armenian language, that its surrounding populations have thought that this dialect was a foreign language and called it *Zok* (Armenian: Զոկերեն, SEA /zokeren/), just as the people are called *Zok* (Armenian: Զոկ, SEA /zok/).

12.2 Phonology

12.2.1 Segment inventory

The phonetic system of Agulis is similar to the Yerevan system. It has added only the vowels /æ, ʌ, œ/ <ü, ʌl, ʌo>, and the consonants /gj, kj, kʰj/ <qj, ʌj, pj>.

12.2.2 Sound changes

Its sound changes have rendered this language unrecognizable, and they are the following.

12.2.2.1 Monophthong vowel changes

12.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <u> Classical Armenian /a/ <u> became /a/ <u> for the words in Table 12.1.

Table 12.1: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /a/ <ω> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘happy’	uráχ	ուրախ	uráχ
‘game’	χaš	խաշ	χaš
‘tail’	agí	ագի	agí
‘crow’	agráú	ագռաւ	agráv
‘salt’	ał	աղ	ał
‘vessel’	amán	աման	amán
‘summer’	amárən	ամառն	amár
‘peak’	gagáthən	գագարեն	gagáth

Classical Armenian /a/ <ω> became /æ/ <ü> for the words in Table 12.2.

Table 12.2: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /æ/ <ü> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘mouth’	berán	բերան	berán
‘sheep’	oř̥χár	ոչխար	voř̥χár
‘flour’	alíur	ալիւր	aljúr
‘blood’	aríun	արիւն	arjún
‘thin’	barák	բարակ	barák
‘spring’	garún	գարոն	garún

Classical Armenian /a/ <ω> became /o/ <o> for the words in Table 12.3, only in the last syllable. *HD: But contrast their genitive forms which show an /a/.*

Table 12.3: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /o/ <o> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘man’	mard	մարդ	mard ^h
‘man-GEN’			մարդու
‘bride’	harsən	հարսն	hars
‘bride-GEN’			հարսին
‘death’	mah	մահ	mah
‘death-GEN’			մահին
‘lamp’	ṭʃərag	ճրագ	ṭʃərak ^h
‘lamp-GEN’			ճրագին

Classical Armenian /a/ <ω> became /e/ <ɛ> for very few words (Table 12.4).¹

¹ HD: For the word ‘dirty’, Adjarian provides the word <աղսոն>. I couldn’t determine if this word existed in Classical Armenian; but this word is a compound of Classical roots, so it’s possible.

Table 12.4: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘man’	mard	մարդ	mord	մօրդ	mart ^h	մարդ
‘man-GEN’			márd-i	մարդի	mart ^h -ú	մարդու
‘dirt’	al̥t	աղտ	eχt	էխտ	aχt	աղտ
‘dirty’	al̥tót	աղտոստ	jéχtut	յէխտուտ	aχtót	աղտոստ
‘peak’	gagáthən	գագաթն	g̥égiat ^h	գյէգայաթ	gagáth	գագաթ
‘barley’	garí	գարի	g̥éri	գյէրի	garí	գարի

Classical Armenian /a/ <ω> became /œ/ <էօ> for the words in Table 12.5

Table 12.5: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /œ/ <էօ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘pillow’	bardz	բարձ	bœrdz	բէօրձ	barts ^h	բարձ
‘church’	zam	ժամ	zœm	ժէօմ	zam	ժամ
‘spade’	bah	բահ	bœh	բէօհ	bah	բահ
‘high’	bárdzər	բարձր	bœdžər	բէօձր	bárts ^h ər	բարձր
‘open’	bats ^h	բաց	bœts ^h	բէօց	bats ^h	բաց
‘to go’	gənal	գնալ	nœl	նէօլ	gənal	գնալ
‘bitter’	dárən	դարն	dœrnə	դէօռնը	dárən	դարն

Classical Armenian /a/ <ω> became /jœ/ <յէօ> for the words in Table 12.6

Table 12.6: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /jœ/ <յէօ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘right (side)’	adʒ	աջ	jœdʒ	յէօջ	atʃ ^h	աջ

Original page number 93.

Classical Armenian /a/ <ω> became /aj/ <այ> for the words in Table 12.7

Table 12.7: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /aj/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘needle’	aséłən	ասելն	ájsæv	այսան	asév	ասեն
‘happy! (interjection)’	eraní	երանի	hərájnak	հըրայնակ	jeraní	երանի
‘to fold’	tsalél	ծալել	tsájlil	ծայլիլ	tsalél	ծալել
‘to melt’	halél	հալել	hájlil	հայլիլ	halél	հալել

Classical Armenian /a/ <ω> became /u/ <ռլ> for the words in Table 12.8, only before nasal consonants.

Table 12.8: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /u/ <ու> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘similar’	nəman	նման	nmun	նմուն	nəman	նման
‘sign’	nəʃan	նշան	nʃun	նշուն	nəʃan	նշան
‘monastery’	vank ^h	վանք	vunk ^h	վունք	vank ^h	վանք
‘thick’	tʰándzər	թանձր	tʰúndzr	թոնձր	tʰándzər	թանձր
‘heavy’	tsánər	ծանր	tsúndər	ծոնդր	tsánər	ծանր

Classical Armenian /a/ <ω> became /Y/ <իւ> for the words in Table 12.9.

Table 12.9: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /Y/ <իւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘to come’	gal	գալ	gjyl	գիլ	gal	գալ
‘thing’	ban	բան	byn	բին	ban	բան
‘spoon’	targal	տարգալ	dəgyl	դըգիլ	gətʰal	գդալ
‘swallow’	tsitsernák	ծիծեռնակ	tsʰətʃʰärnyk	շըցա՛ռնիկ	tsitsernák	ծիծեռնակ
‘apricot’	tsirán	ծիրան	tséryn	ծայրին	tsirán	ծիրան

12.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <է> Classical Armenian /e/ <է> became /Y/ <իւ> for the words in Table 12.10.

Table 12.10: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /Y/ <իւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘two’	erkú	երկու	ärky	այրկիւ	jerkú	երկու
‘on’	i veráj	ի վերայ	váeræ	վայրայ	vərá	վրա
‘bridegroom’	pʰesáj	փեսայ	pʰæsæ	փայսայ	pʰesá	փեսա
‘corpse’	mereál	մեռեալ	máeræl	մայռալ	merjál	մեռյալ
‘ground’	getín	գետին	giétin	գյատին	getín	գետին
‘mouth’	berán	բերան	báeræn	բայրան	berán	բերան
‘maternal uncle’	kʰerí	քերի	kʰæri	քայրի	kʰerí	քերի
‘needle’	asélon	ասելոն	ájsæv	այսան	asév	ասեն
‘beam’	gerán	գերան	giéraen	գյարան	gerán	գերան

Classical Armenian /e/ <է> became /a/ <ω> for the words in Table 12.11.

Table 12.11: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /a/ <ω> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘dream’	eráz	երազ	áraz	ա՛րազ	jeráz	երազ
‘come (participle)’	ekéál	եկեալ	ákal	ա՛կալ	jekél	եկել
‘iron’	erkáth	երկաթ	árkat ^h	ա՛րկաթ	jerkáth	երկաթ
‘come! (IMP.2PL)’	ekáik ^h	եկակ'յօ	ákik ^{hj}	ա՛կիյօ	jekékh	եկե'ք
‘brother’	elbájir	ելբայր	áχpar	ա՛խպար	jexrájir	եղբայր
‘student’	afakért	աշակերտ	áʃkart	ա՛շկարտ	afakért	աշակերտ
‘thirty’	eresún	երեսոն	arássun	արա՛սոն	jerésún	երեսոն

Classical Armenian /e/ <է> became /i/ <ի> for the words in Table 12.12.

Table 12.12: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘big’	mets	մեծ	mits	միծ	mets	մեծ
‘I (NOM)’	es	ես	is	իս	jes	ես
‘ox’	ézən	եզն	íznə	իզնը	jez	եզ
‘river’	get	գետ	git	գիտ	get	գետ
‘wife’s father’	anér	աներ	ánir	անիր	anér	աներ
‘broom’	awél	աւել	ávil	ավիլ	avél	ավել
‘to bring’	berél	բերել	bíril	բիրիլ	berél	բերել
‘when’	erb	երբ	ib	իբ	jerph	երբ
‘face’	erés	երես	íris	իրիս	jerés	երես
‘three’	erék ^h	երեք	írik ^h	իրիք	jerék ^h	երեք
‘to cook’	ep ^h él	եփել	íp ^h il	իփիլ	jep ^h él	եփել
‘light (weight)’	t ^h eth ^h éü	թեթեվ	t ^h ít ^h iv	թիթիվ	t ^h et ^h év	թեթեվ

Classical Armenian /e/ <է> became /e/ <է> for the words in Table 12.13.

Table 12.13: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘burden’	bérən	բերն	bérnə	բերնը	ber	բեր
‘yellow’	delín	դելին	dékin	դէկին	dekin	դեղին
‘nail (finger/toe)’	elúng	ելունգ	érunk ^h	էրունք	jerúng	եղունգ
‘winter’	dzəmérən	ձմերն	dzəmérənə	ձմերնը	dzəmér	ձմերն
‘hand’	dzér-k ^h (-PL)	ձեռք	dzerk ^h	ձեռք	dzerk ^h	ձեռք

Classical Armenian /e/ <է> became /e/ <էօ> for the words in Table 12.14.

Table 12.14: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /e/ <էօ> in the Agulis dialect

‘oath’	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
	erdúmən	երդումն	érdym	էօրդիմն	jert ^h úm	երդումն

12.2.2.1.3 Classical Armenian /ě/ <է> Classical Armenian /ě/ <է> became /e/ <է> for the words in Table 12.15.

Table 12.15: Change from Classical Armenian /ě/ <է> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘donkey’	ěj	էչ	eʃ	էչ	eʃ	էչ
‘half’	kěs	կէս	kes	կէս	kes	կէս
‘olive oil’	dzět ^h	ձէթ	dzet ^h	ձէթ	dzet ^h	ձէթ

Classical Armenian /ě/ <է> became /e/ <էյ> for the words in Table 12.16.

Table 12.16: Change from Classical Armenian /ě/ <է> to /e/ <էյ> in the Agulis dialect

‘heap’	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
	děz	դէզ	dejz	դէյզ	dez	դէզ

Classical Armenian /ē/ <ē> became /i/ <ḥ> for the words in Table 12.17.

Table 12.17: Change from Classical Armenian /ē/ <ē> to /i/ <ḥ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘heap’	dēz դէզ	dejz դէյզ	dez դէզ
‘fox’	aln.és ալնուես	árvís ա՛րվիս	avnés առվէս
‘curse’	anétskʰ անէտք	ánitskʰ անիտք	anétskʰ անէտք

Classical Armenian /ē/ <ē> became /aj/ <այ> for the words in Table 12.18.

Table 12.18: Change from Classical Armenian /ē/ <ē> to /aj/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘lord’	tēr տէր	tajr տայր	ter տէր
‘dormouse (CA); rat (SEA)’	arnēt առնետն	ərnajt օռնայտն	arnet առնետն
‘need’	arnēt pētkʰ առնետ պէտք	pajtkʰ պայտք	petkʰ պէտք

Classical Armenian /ē/ <ē> became /aj/ <այ> for the words in Table 12.19.

Table 12.19: Change from Classical Armenian /ē/ <ē> to /a/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘female’	ēg էգ	agj այ	eg էգ
‘inside’	mēdʒ մէջ	mádʒ-ə մա՛ջը	metjʰ մէջ
‘inside-DEF’			métjʰ-ə մէջը

12.2.2.1.4 Classical Armenian /i/ <ḥ> Classical Armenian /i/ <ḥ> became /i/ <ḥ> for the words in Table 12.20.

Table 12.20: Change from Classical Armenian /i/ <ḥ> to /i/ <ḥ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘red’	karmír կարմիր	kármir կա՛րմիր	karmír կարմիր
‘month’	amís ամիս	ámis ա՛միս	amís ամիս
‘nit’	aníts անիծ	áníts ա՞նիծ	aníts անիծ
‘nit’	bərindz բրինձ	brindz բրինձ	bərindz բրինձ
‘barley’	garí գարի	giéri գյէրի	garí գարի
‘wine’	giní գինի	giíni գյինի	giní գինի
‘ninety’	innásún ինսասուն	innásun ինսա՛սուն	innásún ինսասուն
‘horse’	ðzi ծի	ðzi ծի	ðzi ծի

Classical Armenian /i/ <ḥ> became /ej/ <էյ> for the words in Table 12.21.

Table 12.21: Change from Classical Armenian /i/ <ḥ> to /ej/ <էյ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘to lick’	lizél լիզէլ	léjzil լէյզիլ	lizél լիզէլ

Classical Armenian /i/ <ḥ> became /uj/ <ոյ> for the words in Table 12.22.

Table 12.22: Change from Classical Armenian /i/ <փ> to /uj/ <ոյ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘one’	mi	սի	mujn	մոյն	mi	սի

Classical Armenian /i/ <փ> became /uj/ <ոյ> for the words in Table 12.23.

Table 12.23: Change from Classical Armenian /i/ <փ> to /aj/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis		cf. SEA		
‘meat’	mis	միս	majs	մայս	mis	միս
‘to like’	sirél	սիրել	sájril	սայրիլ	sirél	սիրել
‘oar’	tʰi	թի	tʰájnə	թայնը	tʰi	թի
‘nine’	ínən	ինս	ájnə	այնը	ínə	ինը
‘laughter’	tsitsáł	ծիծաղ	tsájtsæk	ծայծաղ	tsitsáł	ծիծաղ
‘lime’	lir	լիր	kajr	կայր	lir	լիր
‘old’	hin	հին	hajn	հայն	hin	հին
‘nose’	kʰitʰ	քիթ	kʰajntʰ	քայնթ	kʰitʰ	քիթ
‘mind’	mit-(ə?)kʰ (-PL)	միտք	majtkʰ	մայտք	mitkʰ	միտք

Classical Armenian /i/ <փ> became /æ/ <այ> for the words in Table 12.24.

Table 12.24: Change from Classical Armenian /i/ <փ> to /æ/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis		cf. SEA		
‘beautiful’	sirún	սիրուն	sáryn	սայրիւն	sirún	սիրուն
‘I (DAT)’	indz	ինձ	ændz	անձ	indz	ինձ
‘I (GEN)’	im	իմ	æm	ամ	im	իմ
‘apricot’	tsirán	ծիրան	tsáryn	ծայրիւն	tsirán	ծիրան
‘one’	mi	մի	mæn	ման	mi	մի

Classical Armenian /i/ <փ> became /a/ <ա> for the words in Table 12.25.²

Table 12.25: Change from Classical Armenian /i/ <փ> to /a/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis		cf. SEA		
‘heart’	sirt	սիրտ	sart	սարտ	sirt	սիրտ
‘five’	hing	հինգ	hangj	հանգ	hing	հինգ
‘kernel’	koríz	կորիզ	kraž	կրազ	koríz	կորիզ

Original page number 94.

12.2.2.1.5 Classical Armenian /o/ <n> Classical Armenian /o/ <n> became /o/ <o> for the words in Table 12.26.

Table 12.26: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /o/ <o> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis		cf. SEA		
‘eyelid’	kop	կոպ	kop	կօպ	kop	կոպ

²HD: The original page had <մայտք> as part of the change from <փ> to <ա>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this should be part of the change from <փ> to <այ>; I fixed it.

Classical Armenian /o/ <ն> became /u/ <նւ> for the words in Table 12.27.

Table 12.27: Change from Classical Armenian /o/ <ն> to /u/ <նւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘smell’	hot հնոն	hut հնւստ	hot հնոն
‘loan’	p ^h oχ փոխ	p ^h uh փուհ	p ^h oχ փոխ
‘foot’	ótən ոտն	útnə ուտնը	vót ոտ
‘belly’	p ^h or փոր	p ^h ur փուր	p ^h or փոր
‘who’	ov ով	uv ուվ	ov ով
‘no’	ot ^h ոչ	ut ^h ոչ	vot ^h ոչ
‘chair’	at ^h ór աթոռ	át ^h urk ^h աթուռք	at ^h ór աթոռ
‘trembling’	doł դող	dus դուշ	dos դող
‘bone’	óskər ոսկը	úskər ոսկը	voskór ոսկօր
‘lentil’	ospən ոսպն	usp ուսպ	vosp ոսպ
‘wall’	órmən որմն	úrmən ուրմն	vorm որմ

Classical Armenian /o/ <ն> became /y/ <իւ> for the words in Table 12.28.

Table 12.28: Change from Classical Armenian /o/ <ն> to /y/ <իւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘thief’	goł գող	giyy ^h գյիւղ	goz գող
‘essential’	gəlχawór գլխաւոր	giélháevyr գյելհայր	gəlχanór գլխավոր
‘gray-haired’	alewór ալեւոր	həláevyr հըլայր	alevór ալեւոր
‘flame’	bots ^h բոց	byts ^h բից	bots ^h բոց
‘lap’	gog գոգ	giyy ^h գյիւգ	gok ^h գոգ
‘apple’	χəndzór խնձօր	χəndzýr խնձյր	χəndzór խնձօր
‘worm’	órdən որդն	ýrnə իւրն	vórt ^h որդ

Classical Armenian /o/ <ն> became /e/ <է> for the words in Table 12.29.

Table 12.29: Change from Classical Armenian /o/ <ն> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘to try’	p ^h ordzél փորձել	p ^h érdzil փէրձիլ	p ^h orts ^h él փորձել
‘mule’	dzorí շորի	dzéri շէրի	dzorí շորի
‘soul’	hogí հոգի	hégi հէգի	hok ^h ի հոգի
‘sheep’	ot ^h χár ոչչար	éχ ^h ær էշչար	vot ^h χár ոչչար
‘louse’	odzíl ոչիլ	édzil էշիլ	vot ^h il ոչիլ

Classical Armenian /o/ <ն> became /æ/ <այ> for the words in Table 12.30.

Table 12.30: Change from Classical Armenian /o/ <ն> to /æ/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘to try’	gortsél գործել	giárdzil գյարծիլ	gortsél գործել
‘to praise’	govél գովել	giávil գյավիլ	govél գովել
‘cress’	kotímən կոտիմն	kiáetim կյատիմ	kotém կոտեմ

Classical Armenian /o/ <ն> became /a/ <ա> for the words in Table 12.31.

Table 12.31: Change from Classical Armenian /o/ <ն> to /a/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘smell’	hot	հնս	hātats	հա՛տած	hotáts	հնսած
‘smelled (participle)’	p ^h oχéł	փոխել	p ^h áhil	փա՛իհլ	p ^h oχéł	փոխել
‘to change’	t ^h óրən	թռն	t ^h árnə	թա՛ռն	t ^h or	թռն
‘grandchild’	moχír	մոխիր	máxir	մա՛խիր	moχír	մոխիր
‘ash’	oskí	ոսկի	ásksi	ա՛սկի	voskí	ոսկի
‘gold’	ort ^h	որթ	árt ^h uk	ա՛րթուկ	hort	հորթ
‘smell’						

12.2.2.1.6 Classical Armenian /u/ <նւ> Classical Armenian /u/ <նւ> became /u/ <նւ> for the words in Table 12.32.

Table 12.32: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /u/ <նւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘other’	uríš	ուրիշ	úríš	ո՛ւրիշ	uríš	ուրիշ
‘name’	anún	անուն	ánun	ա՛նուն	anún	անուն
‘autumn’	ajún	աշուն	ájunk ^h	ա՛շունք	ajún	աշուն
‘elbow’	ajún-k ^h (-PL)	աշունք	ármung	ա՛րմունք	armújk	արմունկ
‘fish’	dzúkən	ծուկն	dzúknə	ծո՛ւկն	dzúk	ծուկ

Classical Armenian /u/ <նւ> became /y/ <իւ> for the words in Table 12.33.

Table 12.33: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /y/ <իւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘you (NOM)’	du	դու	dy	դիւ	du	դու
‘wool’	burd	բուրդ	býrt ^h	բիրդ	bur ^h	բուրդ
‘abyss’	andúnd	անդունդ			andúnd	անդունդ
‘head’	andúnd-(ə?)k ^h (-PL)	անդունդք	ándyndk ^h	ա՞նդինդք	gəluչ	գլուխ
‘oath’	erdúmən	երդումն	érdym	էօ՛րդիմն	jert ^h úm	երդումն

Classical Armenian /u/ <նւ> became /o/ <օ> for the words in Table 12.34.

Table 12.34: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /o/ <օ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘false’	sut սուտ	sot սօտ	sut սուտ
‘cold’	tsʰurt ցուրտ	tsʰort ցօրտ	tsʰurt ցուրտ
‘shoulder’	us ուս	jons յօնս	us ուս
‘camel’	ul̥t ուղտ	oxt օղտ	uχt ուղտ
‘happy’	uráχ ուրախ	óraχ օ՛րախ	uráχ ուրախ
‘to eat’	utél ուտել	ótil օ՛տիլ	utél ուտել
‘to have’	unił ունիմ	ónel օնիլ	unél ունել
‘sour’	tʰətʰu թթու	tʰtʰo թթօ	tʰətʰu թթու
‘fig’	tʰuz թուզ	tʰóznə թօ՛զնդ	tʰuz թուզ

Classical Armenian /u/ <նւ> became /ej/ <էյ> for the words in Table 12.35.

Table 12.35: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /ej/ <էյ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘knee’	tsúngəkʰ ծունգք	tséjna ծէյնը	tsuŋk ծունկ

Classical Armenian /u/ <նւ> became /e/ <է> for the words in Table 12.36.

Table 12.36: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘belly (CA); satiated (SEA)’	kuʃt կուշտ	keʃt կէշտ	kuʃt կուշտ
‘Friday’	urbáth ուրբաթ	érbæth է՛րբաթ	urpʰáth ուրբաթ
‘to swallow’	kul tal կուլ տալ	kel tol կէլ տօլ	kul tal կուլ տալ
‘jug’	kuʒ կուժ	keʒ կէժ	kuʒ կուժ
‘thorn’	pʰuʃ փուշ	pʰeʃ փէշ	pʰuʃ փուշ

12.2.2.2 Diphthong changes

12.2.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <այ> Classical Armenian /ai/ <այ> became /aj/ <այ> for the words in Table 12.37.

Table 12.37: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /aj/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘father’	haiր հայր	hajr հայր	hajr հայր
‘mother’	majr մայր	majr մայր	majr մայր
‘wood’	pʰaít փայտ	pʰajt փայտ	pʰajt փայտ
‘goat’	aít այծ	ajts այծ	ajts այծ
‘sound’	dzajn ձայն	dzajn ձայն	dzajn ձայն
‘lightning’	kajtsákən կայծակն	kajtsak կայծակ	kajtsák կայծակ

Classical Armenian /ai/ <այ> became /a/ <ա> for the words in Table 12.38.

Table 12.38: Change from Classical Armenian /aj/ <ωj> to /a/ <ω> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
medial ‘that’	ajd այդ	at ատ	ajd այդ
distal ‘that yonder’	ajn այն	an ան	ajn այն
‘other’	ajl այլ	al ալ	ajl այլ

Classical Armenian /aj/ <ωj> became /e/ <ɛ> for only the word in Table 12.39.

Table 12.39: Change from Classical Armenian /aj/ <ωj> to /e/ <ɛ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘vineyard’	ajgí այգի	égi էցի	ajgí այգի

Classical Armenian /aj/ <ωj> became /γ/ <χl> for only the word in Table 12.40.

Table 12.40: Change from Classical Armenian /aj/ <ωj> to /γ/ <χl> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘wolf’	gajl գայլ	gjyl գյիլ	gajl գայլ

Classical Armenian /aj/ <ωj> became /i/ <χ> for only the word in Table 12.41.

Table 12.41: Change from Classical Armenian /aj/ <ωj> to /i/ <χ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘wide’	lajn լայն	lin լին	lajn լայն

12.2.2.2 Classical Armenian /aŋ/ <ωl> Classical Armenian /aŋ/ <ωl> became /av/ <ωv> for the words in Table 12.42.

Table 12.42: Change from Classical Armenian /aŋ/ <ωl> to /av/ <ωv> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘crow’	agráu ագրաւ	akráv ակրավ	agráv ագրավ
‘sand’	awáz աւազ	ávaz ավազ	aváz ավազ
‘thirsty’	tsaráu ծարաւ	tsárv ծարավ	tsaráv ծարավ
‘partridge’	kakʰáu կաքաւ	kákʰav կաքավ	kakʰáv կաքավ

Classical Armenian /qu/ <ωl> became /ov/ <οվ> for the words in Table 12.43.

Table 12.43: Change from Classical Armenian /aŋ/ <ωl> to /ov/ <οվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘cot’	χaŋ խան	χov խօվ	χan խան
‘bird (CA); chicken (SEA)’	haŋ հան	hov հօվ	hav հան
‘agreeable’	hawán հաւան	hóvan հօվան	haván հավան

Classical Armenian /ɑŋ/ <ան> became /o/ <օ> for the words in Table 12.44.

Table 12.44: Change from Classical Armenian /ɑŋ/ <ան> to /o/ <օ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘speech’	χάսկ ^h իաւսը	χօսկ ^h իօս’սը	χօսկ ^h իսոսը
‘mother (GEN)’	մաս ^h մաւր	մօր մօր	մօր մոր
‘father (GEN)’	հաս ^h հաւր	հօր հօր	հօր հոր
‘pigeon’	ալասնի	յեսոնի	ատսելի
		բղօնի	աղավնի

Classical Armenian /ɑŋ/ <ան> became /u/ <նն> for the words in Table 12.45.

Table 12.45: Change from Classical Armenian /ɑŋ/ <ան> to /u/ <նն> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘prayer’	ալաստ ^h աղաւթք	ա՛ստեկ ^h ա՛ղութք	առօտեկ ^h աղութք
‘shame’	ամաս ^h ամաւթ	ամս ^h ամնութ	ամօտ ^h ամնոթ
‘to speak’	χասիլ	խոսիլ	խոսէլ
‘eyebrow’	յասն-կ ^h (-PL) յաւսը	հոնկ ^h յուսը	հօնկ ^h հոնը

Original page number 95.

Classical Armenian /ɑŋ/ <ան> became /a/ <ա> for the words in Table 12.46. This change happens in the declined forms of some of the previous words.

Table 12.46: Change from Classical Armenian /ɑŋ/ <ան> to /a/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘speech’	χասկ ^h իաւսը	χօսկ ^h իօսը	χօսկ ^h իսոսը
‘speech-GEN’		χօսկ ^h -ի իսոսի	χօսկ ^h -ի իսոսի
‘eyebrow’	յասն-կ ^h (-PL) յաւսը	հոնկ ^h յուսը	հօնկ ^h հոնը
‘eyebrow-GEN’		հօնկ ^h -ի հոնի	հօնկ ^h -ի հոնի

12.2.2.3 Classical Armenian /eŋ/ <են> Classical Armenian /eŋ/ <են> became /æv/ <ավ> for the words in Table 12.47.

Table 12.47: Change from Classical Armenian /eŋ/ <են> to /æv/ <ավ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘gray-haired’	ալեվօր ալեւոր	հելեվյր հըլավ’վիլը	ալեվօր ալեւոր

Classical Armenian /eŋ/ <են> became /iv/ <իվ> for the words in Table 12.48.

Table 12.48: Change from Classical Armenian /eŋ/ <են> to /iv/ <իվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘rain’	անձրէս ալսձրէւ	անձրիվ ալսձրիվ	անձրէվ ալսձրէւ
‘sun’	արէս	արիվ	արև
‘light (weight)’	թէթհէս	թիթիվ	թէթհէվ
‘form’	ձէսն	ձիվ	ձէսն

12.2.2.4 Classical Armenian /i_u/ <իւ> Classical Armenian /i_u/ <իւ> became /iv/ <իվ> for the words in Table 12.49.

Table 12.49: Change from Classical Armenian /i_u/ <իւ> to /iv/ <իվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘honor’	արժիս aržis	արժիվ arživ	արժիվ arživ
‘account’	հաշիս hašis	հաշիվ hašiv	հաշիվ hašiv

Classical Armenian /i_u/ <իւ> became /y/ <իւ> for the words in Table 12.50.³

Table 12.50: Change from Classical Armenian /i_u/ <իւ> to /y/ <իւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘durable’	ալյուր aljür	ալյր aljyr	ալյուր aljür
‘blood’	արյուն arjün	արյն arjyn	արյուն arjün
‘hundred’	հարյուն harjün	հարյր harjyr	հարյուն harjün
‘snow’	ձիյուն dziün	ձիւն dziyn	ձյուն dzjun

Classical Armenian /i_u/ <իւ> became /i/ <ի> for the words in Table 12.51. This happens for the Classical ending /-թիւն/ <թիւն>.

Table 12.51: Change from Classical Armenian /i_u/ <իւ> to /i/ <ի> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘theft’	ցոլութիւն gołutʰiün	կյութին kjutʰin	ցութիյն gołutʰiün
‘remission’	թոլութիւն thołutʰiün	թողոթին thogothin	թութիյն thogothiün

Classical Armenian /i_u/ <իւ> became /ajv/ <այվ> for the words in Table 12.52.

Table 12.52: Change from Classical Armenian /i_u/ <իւ> to /ajv/ <այվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘fight’	կրիս kriüs	կրայվ krajv	կրիվ kriiv

12.2.2.5 Classical Armenian /o_i/ <օյ> Classical Armenian /o_i/ <օյ> became /y/ <իւ> for the words in Table 12.53.

Table 12.53: Change from Classical Armenian /o_i/ <օյ> to /y/ <իւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘thumb (CA, SEA); finger (Agulis)’	բոյթ bojth	բիւթ byt ^h	բութ but ^h
‘nest’	բօյն bojn	բիւն byn	բոյն bojn
‘walnut’	թնկօյզ θnkójz	պնկայզ pñkajz	թնկոյզ θnkójz
‘light’	լոյս lojs	լիւս lys	լոյս lojs
‘lazy’	ծոյլ tsojl	ծիւլ tsyl	ծոյլ tsujl
‘blue’	կարօյտ karójt	կյապիւտ kjépyt	կապոյտ karújt

³HD: The original page had CA <ամուր> as undergoing this sound change to <ա՞միւր>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that the change is from <ամիւր> to <ա՞միւր>; I fixed it.

12.2.2.6 Classical Armenian /ai/ <նվ> *HD: I find it odd that Adjarian calls this sequence a diphthong because <վ> most likely was a /v/ sound. This suggests that Adjarian may have actually thought that <նվ> was pronounced as /ov/ instead of /ov/.*

Classical Armenian /ov/ <նվ> became /ov/ <օվ> for the words in Table 12.54.

Table 12.54: Change from Classical Armenian /ov/ <նվ> to /ov/ <օվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘sea’	tsov նվ	tsov օվ	tsov նվ

Classical Armenian /ov/ <նվ> became /uv/ <ուվ> for the words in Table 12.55.

Table 12.55: Change from Classical Armenian /ov/ <նվ> to /uv/ <ուվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘cow’	kov կով	kuv կուվ	kov կով

Classical Armenian /ov/ <նվ> became /av/ <ավ> for the words in Table 12.56.

Table 12.56: Change from Classical Armenian /ov/ <նվ> to /av/ <ավ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘sea’	tsov նվ	tsov օվ	tsov նվ
‘sea-GEN’		tsáv-i ծավի	tsov-í ծովի
‘to be disturbed’	χərovíl խռովիլ	hrávil հռավիլ	χərovél խռովել
‘accustomed’	sovór սովոր	sávur սավոր	sovór սովոր

12.2.3 Stress and pre-tonic vowel deletion

Like the Karabakh dialect, stress has moved to the penultimate dialect. Because of this, all pre-tonic vowels have been lost, as the above examples show.

12.2.4 Consonant changes

12.2.4.1 Voicing changes The consonants in the Agulis dialect have preserved their native and original pronunciation, more than any dialect. As is clear, the New dialects, including the Tbilisi and Yerevan dialects, have changed voiced sounds to voiceless aspirates after the sound /r/ <ր>. But the Agulis dialect is an exception to this rule, and these same consonants preserve their original pronunciation (Table 12.57).

Table 12.57: Change from Classical Armenian /ov/ <նվ> to /av/ <ավ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘man’	mard մարդ	mord մօրդ	martʰ մարդ
‘rose’	vard վարդ	vœrd վեօրդ	varth վարդ
‘Transfiguration’	vardavar վարդավար	vərdavər վըրդավիր	varthavar վարդավար
‘male’	ordz ործ	yrdz իրծ	vortsʰ ործ
‘bear’	ardz արծ	ordz օրծ	artʰ արծ

However among the consonants, some of them have undergone various changes.

12.2.2.4.2 Palatalization of velar stops Classical Armenian /g/ <q> has changed to /gi/ <qj> everywhere. But only after the vowel /o/ <o>, it is pronounced as /g/ <q>. Similar to this, the sounds /k, kʰ/ <q, ʁ> have changed everywhere to /kj, kʰj/ <qj, ʁj>.

12.2.2.4.3 Change from Classical /χ/ <χu> to /h/ <h> Classical Armenian /χ/ <χu> has changed everywhere to /h/ <h> (Table 12.58).⁴

Table 12.58: Change from Classical Armenian /χ/ <χu> to /h/ <h> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA
‘stall’	աշօր	ախոռ	áhur	ա՛հուռ	աշօր
‘head’	գծուշ	գլուկս	gi̯el̥y̥h	գյըլիհ	գծուշ
‘game’	շալ	խաղ	haš	հաղ	շալ
‘grape’	շալօլ	խաղող	háksuš	հա՛ղուղ	շակօւ
‘to strangle’	շելդէլ	խեղդել	héχxil	հե՛ղդիլ	շեշտէլ
‘deep’	շօր	խոր	hur	հուր	շօր
‘bundle’	շորժ	խորժ	hœrzna	հեօրզնը	շորժ ^h
‘confused’	շերօն	խոռով	hrov	հռով	շերօն
‘to be disturbed’	շերօվիլ	խոռովիլ	hrávil	հռա՛վիլ	շերօվէլ
‘advice’	շերատ	խրատ	h̥rot	հրոսու	շերատ
‘to spend (CA); to sell (SEA)’	tsaxél	ծախել	tsáhil	ծա՛հիլ	tsaxél
‘smoke’	tsuχ	ծուխ	tsoh	ծոհ	tsuχ
‘to hang’	kaχél	կախել	káhil	կա՛հիլ	kaχél
‘to trample’	koχél	կոխել	káhil	կա՛հիլ	koχél
‘pulley’	տʃաχարάկ	ճախարակ	tʃháraf	ճհա՛րակ	տʃաχարάկ
‘locust’	maráχ	մարախ	márah	մա՛րախ	maráχ
‘herd of cattle’	naχír	նախիր	náhír	նա՛խիր	naχír
‘onion’	soχ	սոխ	suh	սուհ	soχ
‘vinegar’	kʰatsʰáχ	քացախ	kʰátsʰah	քա՛ցախ	kʰatsʰáχ
‘sheepfold’	pʰaráχ	փարախ	pʰárah	փա՛րախ	pʰaráχ

Original page number 96.

12.2.2.4.4 Change from Classical /s/ <ս> to /h/ <h> Classical Armenian /s/ <ս> has changed to /h/ <h> in one word (Table 12.59).

Table 12.59: Change from Classical Armenian /s/ <ս> to /h/ <h> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA
‘to say’	asél	ասել	áhil	ա՛հիլ	asél ասել

12.2.2.4.5 Change from Classical /tsʰ/ <շ> to /h/ <h> In imperatives and in the past participles, the Classical sound /tsʰ/ <շ> has changed to /h/ <h> (Table 12.60).

⁴HD: For the word ‘locust’, Adjarian provides an ancestor <մարեխ> /mareχ/. Other attested Classical forms include <մարախ> /maraz/, which I suspect is a closer ancestor for Agulis based on the difference in vowels.

Table 12.60: Change from Classical Armenian /U/ <u> to /h/ <h> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘I have forgotten’	mor-a- $\widehat{ts}^h$ -éál e-m մոռացեալ եմ ✓/-LV-AOR-PERF.CVB AUX-1SG	mr-æ-h-éál e-m մռա՛հալ զմ ✓/-LV-AOR-PERF.CVB AUX-1SG	mor-a- $\widehat{ts}^h$ -éál e-m մռացել եմ
‘forget!’	Classical Armenian mor-a- $\widehat{ts}^h$ -ír մոռացիր ✓/-LV-AOR-IMP.2SG	> Agulis mr-æ-h-í մռա՛հի ✓/-LV-AOR-IMP.2SG	cf. SEA mor-a- $\widehat{ts}^h$ -ír մռացիր

12.2.2.4.6 Change from Classical ending /n/ <u> The ending /n/ <u> from Old Armenian has changed to /nə/ <uŋ>, keeping its native form, similar to the Karabakh dialect (Table 12.61).

Table 12.61: Change from Classical ending /n/ <u> to /nə/ <uŋ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘mouse’	mükən մուկն	móknə մօ՛կնը	muk մուկ
‘pomegranate’	núrən նորն	nórnə նօ՛րնը	nur նոր
‘wall’	órmən օրմն	úrmən ո՛ւրման	vorm որմ
‘worm’	órdən օրդն	ýrnə իրնը	vort ^h օրդ

12.3 Morphology

12.3.1 Noun inflection or declension

12.3.1.1 Case suffixes

In case declension, the following formatives are used.

- GEN, DAT: The genitive-dative is formed generally with the formative /-i/ <h>. Proper nouns or names take the formative /-a/ <u>; but when stress is on the final syllable this /-a/ <u> turns to /œ/ <to>.
- ACC: The accusative is the same as either the nominative or dative, just as in the Yerevan dialect, based on whether the object is inanimate or animate.
- ABL: The ablative uses the formative /-its^h/ <hg>, similar to the Yerevan dialect, whereas the Karabakh dialect has /-a, -an/, <u, uu>.
- INS: The instrumental formative is /-av/ <uվ> after stress, but /-œv/ <toվ> when stressed.
- LOC: The locative takes the unstressed formative uu /am/, and stressed formative nu /um/

12.3.1.2 Case infix

Before these formatives, we can sometimes place the infix (միջամասնիկ) /-hæn/ <huü>, which corresponds to the Karabakh formatives /-an, -ana/ <uն, uնա>. In this way, we have the secondary formatives:

- Ablative: /-hæn-its^h/ <huüնhg>

- Instrumental: /-háén-æv/ <հանաւ>
- Locative: /-háén-æm/ <հանաւ>

HD: It's not clear to me what this formative is supposed to be. It could be a meaningless stem-extender, as found in SEA pronouns: 'from me' /indz-an-its^h/ glossed as 1SG.DAT-NX-ABL. Or it could be an oblique marker like the one's used in irregular SEA kinship words: 'from a friend' /əyker-ot^h-its^h/ glossed as 'friend-OBL-ABL.'

12.3.1.3 Plural declension

The nominative plural uses the following formatives:

- /-ar/ <ար> for monosyllabic words
- /-k^h/ <պ> for vowel-final words
- /-ner/ <ւեր> for the remaining words

The other cases are formed in this way.

- Genitive-Dative: /-(n)er-i/ <(ն)երի>
- Ablative: /-(n)er-its/ <(ն)երից>
- Instrumental: /-(n)er-æv/ <(ն)երաւ>
- Locative: /-(n)er-æm/ <(ն)երաւ>

12.3.2 Pronoun inflection or declension

12.3.2.1 Personal pronouns

HD: Table 12.62 lists the personal pronouns.

Table 12.62: Inflection paradigm for personal pronouns in the Agulis dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2PL 'you'
NOM	is իս	dy դի	mik ^{hj} միկ	dýk ^h դիկ
GEN	æm ամ	k ^h u կհս	mir միր	ðzir ծիր
DAT,ACC	ændz անձ	k ^h iz կհիզ	miz միզ	ðziz ծիզ
	անձ անձ	øhq օհզ	միզ միզ	ծիզ ծիզ
ABL	ændz-æn-its ^h անձ-ան-ից	k ^h iz-æn-its ^h կհիզ-ան-ից	miz-æn-its ^h միզ-ան-ից	ðziz-æn-its ^h ծիզ-ան-ից
INS	ændz-æn-æv անձ-ան-ավ	k ^h iz-æn-æv կհիզ-ան-ավ	miz-æn-æv միզ-ան-ավ	ðziz-æn-æv ծիզ-ան-ավ
LOC	ændz-æn-æm անձ-ան-ամ	k ^h iz-æn-æm կհիզ-ան-ամ	miz-æn-æm միզ-ան-ամ	ðziz-æn-æm ծիզ-ան-ամ
	անձ-ան-ամ անձ-ան-ամ	øhq-æn-æm օհզ-ան-ամ	միզ-ան-ամ միզ-ան-ամ	ծիզ-ան-ամ ծիզ-ան-ամ

Original page number 97.

12.3.2.2 Demonstrative pronouns

In Agulis, the Armenian forms have changed (Table 12.63).

Table 12.63: Changes from Classical demonstratives in the Agulis dialect

proximal ‘this’	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
āis, sa	այս, սա	hok, so, as	ajs, sa
āid, da	այդ, դա	dok, do, at	ajd, da
ājn, na	այն, նա	nok, no, an	ajn, na

Their declined forms are in Table 12.64. *HD: Adjarian provides only a partial paradigm.*

Table 12.64: Declension of proximal demonstrative ‘this’ in the Agulis dialect

	Singular		Plural
NOM	as	աս	ástyk ^h
GEN	asúr	ասոն’լո	astuts ^h
DAT	astúr	ասոն’լո	
ABL	astur-án-its ^h	ասոնլանից	
INS	astur-án-av	ասոնլանավ	
LOC	astur-án-am	ասոնլանամ	

The form /so/ <uo> ‘this’ also has the for /zo/ <qo>. This latter form is used only for animates, while /so/ <uo> is for both animates and inanimates.

12.3.3 Verb inflection or conjugation

12.3.3.1 Conjugation classes

In the Agulis dialect, verbal conjugation is very interesting, because many form changes have occurred. Of the four conjugation classes from Old Armenian, only two are kept; these are the /il/ <h̄l> and /ol/ <ōl>.

Table 12.65: Change in conjugation classes from Classical Armenian to the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA	
‘to say’	as-e-l	ասել	as-e-l	✓-TH-INF
‘to go away’	her-a-n-á-l	հեռանալ	her-a-n-á-l	✓-LV-INCH-TH-INF
‘to cough’	haz-a-l	հազալ	haz-a-l	✓-TH-INF

12.3.3.2 Copular verb or auxiliary

12.3.3.2.1 Present copula with /ə-/ The copular verb has kept only its present tense (Table 12.66). The 1PL and 2PL are homophonous.

Table 12.66: Present copula with the vowel /ə-/ in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
1SG 'I am'	ə-m	ə <u>ʃ</u>	e-m	ə <u>ʃ</u>
2SG 'you are'	ə-s	ə <u>u</u>	e-s	ə <u>u</u>
3SG 'he is'	a	ə <u>w</u>	e	ə <u>t</u>
1PL 'we are'	ə-k ^h	ə <u>p</u>	e-ŋk ^h	ə <u>p</u>
2PL 'you are'	ə-k ^h	ə <u>p</u>	e-k ^h	ə <u>p</u>
3PL 'they are'	ə-n	ə <u>lu</u>	e-n	ə <u>lu</u>
	AUX-AGR		AUX-AGR	

12.3.3.2.2 Past copula with /ə-/ The past imperfective has been lost; in its place, the dialect has invented a new strategy (Table 12.67). *HD: Whereas CA and SEA have a suffix /-i/ to encode past tense, Agulis instead uses /nel/ as a particle that marks the past.*

Table 12.67: Past copula or past auxiliary in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
1SG 'I was'	nel ə-m	ə <u>t</u> ə <u>ʃ</u>	ej-i-∅	ə <u>ʃ</u>
2SG 'you were'	nel ə-s	ə <u>t</u> ə <u>u</u>	ej-i-r	ə <u>hp</u>
3SG 'he was'	nel a	ə <u>t</u> ə <u>w</u>	e-∅-r	ə <u>p</u>
1PL 'we were'	nel ə-k ^h	ə <u>t</u> ə <u>p</u>	ej-i-ŋk ^h	ə <u>p</u>
2PL 'you were'	nel ə-k ^h	ə <u>t</u> ə <u>p</u>	ej-i-k ^h	ə <u>p</u>
3PL 'they were'	nel ə-n	ə <u>t</u> ə <u>lu</u>	ej-i-n	ə <u>lu</u>
	PST AUX-AGR		AUX-PST-AGR	

As can be seen, this new strategy for the past auxiliary is a reduced and shortened form of the Classical phrase /əʃələ em/ <əʃələəʃələ tu> or /əʃələ em/ <əʃələəʃələ tu> 'I have been'. *HD: Note that this Classical phrase consists of the participle of the verb 'to be' /linel/ <əʃələl>, plus the copula as an auxiliary.*

We shall find a similar usage in the Suceava dialect below. According to this, the imperfective of the Agulis dialect is originally the present perfect (յարսկատար).

12.3.3.3 Inflectional paradigm

HD: In contrast to the rest of /um/ <əʃələ> branch dialects, Adjarian discusses the Agulis paradigms in depth. His original descriptions and my explanations are interspersed.

12.3.3.3.1 Indicative present and past imperfective *HD: The indicative present and past imperfective in SEA are formed via periphrasis (Table 12.68). The verb is in a converb form called the imperfective converb. For most regular verbs, this converb is made up of the stem plus the suffix /-um/, without the theme vowel. Irregular monosyllabic verbs instead form the converb by adding the suffix /-is/ after the infinitive (Table 12.70). Tense and agreement is on the inflected auxiliary, whether present or past. What follows is how Adjarian describes Agulis. Note the difference in the use of converb suffix and the use of a prefix.*

To form present and imperfective indicative stem of verbs, we place the formatives /-um/ <əʃələ> (Table 12.68), or /-am, -əm/ <əwəʃ, əʃələ> (Table 12.69). The first is used when stressed (Table 12.68), while the second for unstressed (Table 12.69). *HD: It seems that /-an, -əm/ are allomorphs based on vowel harmony.*

Table 12.68: Indicative present <ԱԵՐԼԱՅ> of the verb ‘to cut’ in the Agulis dialect, using the converb suffix /-um/ <նւ>

Agulis			cf. SEA	
1SG	ktr-úm ə-m	կտրում ըմ	ketr-úm e-m	կտրում եմ
2SG	ktr-úm ə-s	կտրում ըս	ketr-úm e-s	կտրում ես
3SG	ktr-úm a	կտրում ա	ketr-úm e	կտրում է
1PL	ktr-úm ə-k ^h	կտրում ըք	ketr-úm e-ŋk ^h	կտրում ենք
2PL	ktr-úm ə-k ^h	կտրում ըք	ketr-úm e-k ^h	կտրում եք
3PL	ktr-úm ə-n	կտրում ըն	ketr-úm e-n	կտրում են
✓-IMPF.CVB AUX-AGR			✓-IMPF.CVB AUX-AGR	

Table 12.69: Indicative present <ԱԵՐԼԱՅ> of the verb ‘to go away’ in the Agulis dialect, using the converb suffix /-æm/ <ամ>

Agulis			cf. SEA	
1SG	hr-é-n-æm ə-m	հռանամ ըմ	her-a-n-úm e-m	հռանում եմ
2SG	hr-é-n-æm ə-s	հռանամ ըս	her-a-n-úm e-s	հռանում ես
3SG	hr-é-n-æm a	հռանամ ա	her-a-n-úm e	հռանում է
1PL	hr-é-n-æm ə-k ^h	հռանամ ըք	her-a-n-úm e-ŋk ^h	հռանում ենք
2PL	hr-é-n-æm ə-k ^h	հռանամ ըք	her-a-n-úm e-k ^h	հռանում եք
3PL	hr-é-n-æm ə-n	հռանամ ըն	her-a-n-úm e-n	հռանում են
✓-LV-INCH-IMPF.CVB AUX-AGR			✓-LV-INCH-IMPF.CVB AUX-AGR	

Monosyllabic verbs take /-is/ <իս> (Table 12.70).

Table 12.70: Indicative present <ԱԵՐԼԱՅ> of the verb ‘to give’ in the Agulis dialect, using the converb suffix /-is/ <իս>

Agulis			cf. SEA	
1SG	t-á-l-is ə-m	տալիսմ	t-a-l-is e-m	տալիս եմ
2SG	t-á-l-is ə-s	տալիս ըս	t-a-l-is e-s	տալիս ես
3SG	t-á-l-is a	տալիս ա	t-a-l-is e	տալիս է
1PL	t-á-l-is ə-k ^h	տալիս ըք	t-a-l-is e-ŋk ^h	տալիս ենք
2PL	t-á-l-is ə-k ^h	տալիս ըք	t-a-l-is e-k ^h	տալիս եք
3PL	t-á-l-is ə-n	տալիս ըն	t-a-l-is e-n	տալիս են
✓-TH?-INF-IMPF.CVB AUX-AGR			✓-TH-INF-IMPF.CVB AUX-AGR	

Besides these, vowel-initial verbs take the prefix /n-/ <ն> (Table 12.71).

Table 12.71: Indicative present <ԱԵՐԼԱՅ> of the verb ‘to cut’ in the Agulis dialect, using the converb suffix /-am/ <ամ>, and prefix /n-/ <ն>

Agulis			cf. SEA	
1SG	n-áh-am ə-m	նահամ ըմ	as-úm e-m	ասում եմ
2SG	n-áh-am ə-s	նահամ ըս	as-úm e-s	ասում ես
3SG	n-áh-am a	նահամ ա	as-úm e	ասում է
1PL	n-áh-am ə-k ^h	նահամ ըք	as-úm e-ŋk ^h	ասում ենք
2PL	n-áh-am ə-k ^h	նահամ ըք	as-úm e-k ^h	ասում եք
3PL	n-áh-am ə-n	նահամ ըն	as-úm e-n	ասում են
?-✓-IMPF.CVB AUX-AGR			✓-IMPF.CVB AUX-AGR	

The past imperfective is formed by adding the form /nel/ <նԵԼ> to the present. *HD: That is, whereas SEA uses a dedicated past auxiliary, Agulis combines the present auxiliary with a past particle to create the past tense. This past particle /nel/ is then added onto the indicative present to create the indicative past imperfective, regardless if the converb uses /-um/ (Table 12.72), /-əm/ (Table 12.73), /-is/ (Table 12.74), or a prefix /n-/ (Table 12.75).*

Table 12.72: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to cut’ in the Agulis dialect

Agulis		cf. SEA
1SG	ktr-úm ə-m nel	կտրո՛ւմ ըմ նԵլ
2SG	ktr-úm ə-s nel	կտրո՛ւմ ըս նԵլ
3SG	ktr-úm a nel	կտրո՛ւմ ա նԵլ
1PL	ktr-úm ə-k ^h nel	կտրո՛ւմ ըք նԵլ
2PL	ktr-úm ə-k ^h nel	կտրո՛ւմ ըք նԵլ
3PL	ktr-úm ə-n nel	կտրո՛ւմ ըն նԵլ
√-IMPF.CVB AUX-AGR PST		√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR

Table 12.73: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to go away’ in the Agulis dialect

Agulis		cf. SEA
1SG	hr-á-e-n-əm ə-m nel	հռա՞նամ ըմ նԵլ
2SG	hr-á-e-n-əm ə-s nel	հռա՞նամ ըս նԵլ
3SG	hr-á-e-n-əm a nel	հռա՞նամ ա նԵլ
1PL	hr-á-e-n-əm ə-k ^h nel	հռա՞նամ ըք նԵլ
2PL	hr-á-e-n-əm ə-k ^h nel	հռա՞նամ ըք նԵլ
3PL	hr-á-e-n-əm ə-n nel	հռա՞նամ ըն նԵլ
√-LV-INCH-IMPF.CVB AUX-AGR PST		√-LV-INCH-IMPF.CVB AUX-PST-AGR

Table 12.74: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to give’ in the Agulis dialect

Agulis		cf. SEA
1SG	t-á-l-is ə-m nel	տա՛լիս ըմ նԵլ
2SG	t-á-l-is ə-s nel	տա՛լիս ըս նԵլ
3SG	t-á-l-is a nel	տա՛լիս ա նԵլ
1PL	t-á-l-is ə-k ^h nel	տա՛լիս ըք նԵլ
2PL	t-á-l-is ə-k ^h nel	տա՛լիս ըք նԵլ
3PL	t-á-l-is ə-n nel	տա՛լիս ըն նԵլ
√-TH?-INF-IMPF.CVB AUX-AGR PST		√-TH?-INF-IMPF.CVB AUX-PST-AGR

Table 12.75: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to say’ in the Agulis dialect

Agulis		cf. SEA
1SG	n-áh-am ə-m nel	նա՛համ ըմ նԵլ
2SG	n-áh-am ə-s nel	նա՛համ ըս նԵլ
3SG	n-áh-am a nel	նա՛համ ա նԵլ
1PL	n-áh-am ə-k ^h nel	նա՛համ ըք նԵլ
2PL	n-áh-am ə-k ^h nel	նա՛համ ըք նԵլ
3PL	n-áh-am ə-n nel	նա՛համ ըն նԵլ
?-√-IMPF.CVB AUX-AGR PST		√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR

12.3.3.3.2 Past perfective or aorist The past perfective is lost. Agulis has replaced it with either the present perfect (յարակատար) or with a new strategy, which is similar to the Old Armenian present.

HD: What he means is the following. In SEA, the aorist or past perfective is marked synthetically by using the aorist stem (Table 12.76). For a verb like 'to cut' /kətr-e-l/, the past perfective is marked by adding the aorist suffix /-ts^h/ after the theme vowel, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses a covert tense and agreement suffix. In contrast in Agulis, the past perfective is marked peripherastically. The first strategy that Adjarian describes is by combining the perfective converb (with suffix /-el/, also called the past participle) with an inflected auxiliary. In Agulis, there is evidence that the vowel /e/ in /-el/ is actually a separate theme vowel.

Table 12.76: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb 'to cut' in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
1SG	kətr-e-l	ə-m	կտրել	ըմ
2SG	kətr-e-l	ə-s	կտրել	ըս
3SG	kətr-e-l	ə	կտրել	ա
1PL	kətr-e-l	ə-k ^h	կտրել	ըք
2PL	kətr-e-l	ə-k ^h	կտրել	ըք
3PL	kətr-e-l	ə-n	կտրել	ըն
	√-TH-PERF.CVB AUX-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

HD: Such a morphological structure (perfective converb + auxiliary) exists in SEA too, but as a marker of the present perfect, not the past perfective. Note the following contrasts in (42) for better illustration.

(42) a. Agulis

ktr-e-l   ə-n
cut-TH-PERF.CVB AUX-3PL

'They cut (in the past).'

կտրել ըն

b. SEA

kətr-el   e-n
cut-PERF.CVB AUX-3PL

'They have cut'

կտրել են

HD: In Agulis, the use of the perfective converb (past participle) to mark the past perfective is robust. Adjarian provides paradigms for two other verbs that use the past perfective in this way (Table 12.77). Note how some verbs like 'to cut' use a suffix /-el/, while 'to say' uses /-al/ and 'to go for away' uses /-æl/. Inter-verb variation suggests that morphemes like /-el, -al, -æl/ are actually bimorphemic with a theme vowel: /-e-l, -a-l, -æ-l/.

Table 12.77: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verbs 'to say' and 'to go away' in the Agulis dialect

	'to say'		'to go away'	
1SG	áh-a-l	ə-m	ա'հալ	ըմ
2SG	áh-a-l	ə-s	ա'հալ	ըս
3SG	áh-a-l	ə	ա'հալ	ա
1PL	áh-a-l	ə-k ^h	կտրել	ըք
2PL	áh-a-l	ə-k ^h	ա'հալ	ըք
3PL	áh-a-l	ə-n	ա'հալ	ըն
	√-TH-PERF.CVB AUX-AGR		√-LV-AOR-TH-PERF.CVB AUX-AGR	

HD: To help understand the above paradigms, consider the perfective converbs of these two verbs across the two dialects (43). The converb uses a non-alternative suffix /-el/ in SEA, while this converb's theme changes in Agulis based on the verb. For inchoative verbs like 'to go away', this converb uses the aorist suffix /-ts^h/ in SEA and /-h/ in Agulis.

- (43) a. Agulis

‘They said; they went away.’
ա’հալ ըն, հռա՞հալ ըն

- b. SEA

as-él e-n her-a-^{ts^h}-él e-n
say-PERF.CVB AUX-3PL, go.away-LV-AOR-PERF.CVB AUX-3PL

‘They have said; they have gone away.’
ասել են, հեռացել են

HD: The second strategy that Adjarian describes is the following. Classical Armenian had a synthetic construction for the indicative present in which the present agreement suffixes are added after the theme vowel. SEA inherited this construction and uses it to mark the subjunctive present. In contrast, Agulis uses it to mark the past perfective. I illustrate by contrasting the SEA subjunctive present against the Agulis past perfective (Table 12.78). Note that the 3SG is ineffable in Agulis with this strategy. The 1PL and 2PL are homophonous. For 'to go away', this verb uses its inchoative form /-n-/ in SEA, but Agulis uses the cognate form /-h-/ of the aorist suffix /-tsʰ-/.

Table 12.78: Past perfective <կատարեալ> of the verb ‘to cut’, ‘to say’, and ‘to go away’ in the Agulis dialect, contrasting against the subjunctive present of SEA

	Agulis past perfective		cf. SEA subjunctive present	
	'to cut'			
1SG	ktr-e-m	կտրեմ	kətr-e-m	կտրեմ
2SG	ktr-e-s	կտրես	kətr-e-s	կտրես
3SG			kətr-i-∅	կտրի
1PL	ktr-e-k ^h	կտրեք	kətr-e-ŋk ^h	կտրենք
2PL	ktr-e-k ^h	կտրեք	kətr-e-k ^h	կտրեք
3PL	ktr-e-n	կտրեն	kətr-e-n	կտրեն
	✓-TH-AGR		✓-TH-AGR	
	'to say'			
1SG	áh-a-m	կտրեմ	as-é-m	ասեմ
2SG	áh-a-s	կտրես	as-é-s	ասես
3SG			as-í-∅	ասի
1PL	áh-a-k ^h	կտրեք	as-é-ŋk ^h	ասենք
2PL	áh-a-k ^h	կտրեք	as-é-k ^h	ասեք
3PL	áh-a-n	կտրեն	as-é-n	ասեն
	✓-TH-AGR		✓-TH-AGR	
	'to go away'			
1SG	hr-é-h-æ-m	կտրեմ	her-a-n-á-m	հեռանամ
2SG	hr-é-h-æ-s	կտրես	her-a-n-á-s	հեռանաս
3SG			her-a-n-á-∅	հեռանա
1PL	hr-é-h-æ-k ^h	կտրեք	her-a-n-á-ŋk ^h	հեռանանք
2PL	hr-é-h-æ-k ^h	կտրեք	her-a-n-á-k ^h	հեռանաք
3PL	hr-é-h-æ-n	կտրեն	her-a-n-á-n	հեռանան
	✓-TH-AGR		✓-LV-INCH-TH-AGR	

12.3.3.3 Present perfect and past perfect The present perfect (յարակատար) is replaced by the second form of the past participle (with the formative /-ats/ <ած>) (Table 12.79). On this form, the familiar formative /nel/ <սէլ> is added to create the past perfect (գերակատար).

HD: Adjarian prose is quite succinct for a complicated topic. Essentially, for the present perfect, Agulis developed a periphrastic strategy that is more like SWA than SEA. In SEA, there are two past-oriented participles. One is the perfective converb with suffix /-el/. This converb is used for the present perfect. There is another non-finite form called the resultative participle with suffix /-ats/. This form is not used in any periphrastic tenses in SEA. In contrast in SWA, there is no perfective converb. The cognate of the resultative suffix /-adz/ is used to mark the present perfect. Agulis behaves like SWA because it uses the cognate of the resultative suffix /-e-ts/ to mark the present perfect.

Table 12.79: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to cut’ in the Agulis dialect

	Agulis	cf. SWA	cf. SEA
1SG	ktr-e- <u>ts</u> e-m կտրեծ զմ	gədr-ad <u>z</u> e-m կտրած եմ	kətr-el e-m կտրել եմ
2SG	ktr-e- <u>ts</u> e-s կտրեծ զս	gədr-ad <u>z</u> e-s կտրած ես	kətr-el e-s կտրել ես
3SG	ktr-e- <u>ts</u> a կտրեծ ա	gədr-ad <u>z</u> e կտրած է	kətr-el e կտրել է
1PL	ktr-e- <u>ts</u> e-k ^h կտրեծ զք	gədr-ad <u>z</u> e-ηk ^h կտրած ենք	kətr-el e-ηk ^h կտրել ենք
2PL	ktr-e- <u>ts</u> e-k ^h կտրեծ զք	gədr-ad <u>z</u> e-k ^h կտրած եք	kətr-el e-k ^h կտրել եք
3PL	ktr-e- <u>ts</u> e-n կտրեծ զն	gədr-ad <u>z</u> e-n կտրած են	kətr-el e-n կտրել են
	✓-TH-RPTCP AUX-AGR	✓-RPTCP AUX-AGR	✓-PERF.CVB AUX-AGR

HD: In SEA and SEA, the resultative suffix is a non-alternative suffix: SEA /-ats/ and SWA /-adz/. But in Agulis, there is evidence that the vowel is a separate theme vowel because it alternates across verbs: /-e-ts/ for ‘to cut’, /-a-ts/ for ‘to say’, and /-æ-ts/ for ‘to go away’ (Table 12.80).

Table 12.80: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to say’ and ‘to go away’ in the Agulis dialect

	Agulis	cf. SWA	cf. SEA
	‘to say’		
1SG	áh-a- <u>ts</u> e-m ա՛հած զմ	əs-á <u>dz</u> e-m զսած եմ	as-él e-m ասել եմ
2SG	áh-a- <u>ts</u> e-s ա՛հած զս	əs-á <u>dz</u> e-s զսած ես	as-él e-s ասել ես
3SG	áh-a- <u>ts</u> a ա՛հած ա	əs-á <u>dz</u> e զսած է	as-él e ասել է
1PL	áh-a- <u>ts</u> e-k ^h ա՛հած զք	əs-á <u>dz</u> e-ηk ^h զսած ենք	as-él e-ηk ^h ասել ենք
2PL	áh-a- <u>ts</u> e-k ^h ա՛հած զք	əs-á <u>dz</u> e-k ^h զսած եք	as-él e-k ^h ասել եք
3PL	áh-a- <u>ts</u> e-n ա՛հած զն	əs-á <u>dz</u> e-n զսած են	as-él e-n ասել են
	✓-TH-RPTCP AUX-AGR	✓-RPTCP AUX-AGR	✓-PERF.CVB AUX-AGR
	‘to go away’		
1SG	hr-é-h-æ- <u>ts</u> e-m հռա՛հած զմ	her-a- <u>ts^h-ádz</u> e-m հեռացած եմ	her-a- <u>ts^h-éł</u> e-m հեռացել եմ
2SG	hr-é-h-æ- <u>ts</u> e-s հռա՛հած զս	her-a- <u>ts^h-ádz</u> e-s հեռացած ես	her-a- <u>ts^h-éł</u> e-s հեռացել ես
3SG	hr-é-h-æ- <u>ts</u> a հռա՛հած ա	her-a- <u>ts^h-ádz</u> e հեռացած է	her-a- <u>ts^h-éł</u> e հեռացել է
1PL	hr-é-h-æ- <u>ts</u> e-k ^h հռա՛հած զք	her-a- <u>ts^h-ádz</u> e-ηk ^h հեռացած ենք	her-a- <u>ts^h-éł</u> e-ηk ^h հեռացել ենք
2PL	hr-é-h-æ- <u>ts</u> e-k ^h հռա՛հած զք	her-a- <u>ts^h-ádz</u> e-k ^h հեռացած եք	her-a- <u>ts^h-éł</u> e-k ^h հեռացել եք
3PL	hr-é-h-æ- <u>ts</u> e-n հռա՛հած զն	her-a- <u>ts^h-ádz</u> e-n հեռացած են	her-a- <u>ts^h-éł</u> e-n հեռացել են
	✓-LV-AOR-TH-RPTCP AUX-AGR	✓-LV-AOR-RPTCP AUX-AGR	✓-LV-AOR-PERF.CVB AUX-AGR

HD: To form the past perfect, SEA and SWA replace the present auxiliary with the past auxiliary: 3PL present /e-n/ ‘they are’ <զն> vs. past /ej-i-n/ ‘they were’ <էլն>. In Agulis, there is no dedicated morph for the past auxiliary; instead the ‘past auxiliary’ is made up of the present auxiliary plus the past particle /nel/: 3PL present /ə-n/ ‘they are’ <զն> vs. past /ə-n nel/ <զն նէլ> (Table 12.81).

Table 12.81: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to cut’, ‘to say’, and ‘to go away’ in the Agulis dialect

	Agulis	cf. SWA	cf. SEA
	‘to cut’		
1SG	ktr-e-ts ə-m nel կտրեծ ըմ նել	կտրեծ ըմ նել գեդր-աձ ej-i-∅	կտրած էի կեր-էլ ej-i-∅
2SG	ktr-e-ts ə-s nel կտրեծ ըս նել	կտրեծ ըս նել գեդր-աձ ej-i-r	կտրեծ էիր կեր-էլ ej-i-r
3SG	ktr-e-ts a nel կտրեծ ա նել	կտրեծ ա նել գեդր-աձ e-∅-r	կտրեծ էր կեր-էլ e-∅-r
1PL	ktr-e-ts ə-k ^h nel կտրեծ ըք նել	կտրեծ ըք նել գեդր-աձ ej-i-ηk ^h	կտրեծ էինք կեր-էլ ej-i-ηk ^h
2PL	ktr-e-ts ə-k ^h nel կտրեծ ըք նել	կտրեծ ըք նել գեդր-աձ ej-i-k ^h	կտրեծ էիք կեր-էլ ej-i-k ^h
3PL	ktr-e-ts ə-n nel կտրեծ ըն նել √-TH-RPTCP AUX-AGR PST	կտրեծ ըն նել գեդր-աձ ej-i-n √-RPTCP AUX-PST-AGR	կտրեծ էին կեր-էլ ej-i-n √-PERF.CVB AUX-PST-AGR
	‘to say’		
1SG	áh-a-ts ə-m nel ա՛հած ըմ նել	ա՛հած ըմ նել əs-աձ ej-i-∅	ասել էի as-էլ ej-i-∅
2SG	áh-a-ts ə-s nel ա՛հած ըս նել	ա՛հած ըս նել əs-աձ ej-i-r	ասել էիր as-էլ ej-i-r
3SG	áh-a-ts a nel ա՛հած ա նել	ա՛հած ա նել əs-աձ e-∅-r	ասել էր as-էլ e-∅-r
1PL	áh-a-ts ə-k ^h nel ա՛հած ըք նել	ա՛հած ըք նել əs-աձ ej-i-ηk ^h	ասել էինք as-էլ ej-i-ηk ^h
2PL	áh-a-ts ə-k ^h nel ա՛հած ըք նել	ա՛հած ըք նել əs-աձ ej-i-k ^h	ասել էիք as-էլ ej-i-k ^h
3PL	áh-a-ts ə-n nel ա՛հած ըն նել √-TH-RPTCP AUX-AGR PST	ա՛հած ըն նել əs-աձ ej-i-n √-RPTCP AUX-PST-AGR	ասել էին as-էլ ej-i-n √-PERF.CVB AUX-PST-AGR
	‘to go away’		
1SG	hr-է-h-æ-ts ə-m nel հռա՛հած ըմ նել	հռա՛հած ըմ նել her-a-տsh-աձ ej-i-∅	հեռացած էի her-a-տsh-է՛-էլ ej-i-∅
2SG	hr-է-h-æ-ts ə-s nel հռա՛հած ըս նել	հռա՛հած ըս նել her-a-տsh-աձ ej-i-r	հեռացած էիր her-a-տsh-է՛-էլ ej-i-r
3SG	hr-է-h-æ-ts a nel հռա՛հած ա նել	հռա՛հած ա նել her-a-տsh-աձ e-∅-r	հեռացած էր her-a-տsh-է՛-էլ e-∅-r
1PL	hr-է-h-æ-ts ə-k ^h nel հռա՛հած ըք նել	հռա՛հած ըք նել her-a-տsh-աձ ej-i-ηk ^h	հեռացած էինք her-a-տsh-է՛-էլ ej-i-ηk ^h
2PL	hr-է-h-æ-ts ə-k ^h nel հռա՛հած ըք նել	հռա՛հած ըք նել her-a-տsh-աձ ej-i-k ^h	հեռացած էիք her-a-տsh-է՛-էլ ej-i-k ^h
3PL	hr-է-h-æ-ts ə-n nel հռա՛հած ըն նել √-LV-AOR-TH-RPTCP AUX-AGR PST	հռա՛հած ըն նել her-a-տsh-աձ ej-i-n √-LV-AOR-RPTCP AUX-PST-AGR	հեռացած էին her-a-տsh-է՛-էլ ej-i-n √-LV-AOR-PERF.CVB AUX-PST-AGR

HD: For further illustration, Table 12.82 shows the perfective and resultative non-finite forms across Agulis, SWA, and SEA and Agulis.

Table 12.82: Resultative participles and perfective converbs across Agulis, SWA, and SEA

	Agulis Perfective	Resultative	cf. SWA Perfective	Resultative	cf. SEA Perfective	Resultative
‘to cut’	ktr-e-l √-TH-PERF.CVB կտրել	ktr-e-ts √-TH-RPTCP կտրեծ	N/A	գեդր-աձ √-RPTCP կտրած	կեր-էլ √-PERF.CVB կտրել	կեր-ած √-RPTCP կտրած
‘to say’	áh-a-l √-TH-PERF.CVB ա՛հալ	áh-a-ts √-TH-RPTCP ա՛հած	N/A	əs-աձ √-RPTCP սած	աս-էլ √-PERF.CVB ասել	աս-ած √-RPTCP սած
‘to go away’	hr-է-h-æ-l √-LV-AOR-TH-PERF.CVB հռա՛հալ	hr-է-h-æ-ts √-TH-LV-AOR-RPTCP հռա՛հած	N/A	her-a-տsh-աձ √-LV-AOR-RPTCP հեռացած	her-a-տsh-է՛-էլ √-LV-AOR-PERF.CVB հեռացել	her-a-տsh-է՛-ած √-LV-AOR-RPTCP հեռացած
Usage:	Perfective	Present perfect		Present perfect	Present perfect	Not used for inflection

12.3.3.3.4 Future and past future The future does not use the formatives /kə/ <կը> or /piti/ <պիտի>. It is formed by combining the infinitive with the inflected copular verb.

HD: We elaborate in Table 12.83. In SEA, the future is formed synthetically. The particle /kə/ is placed before the verb. Tense and agreement is placed on the verb, after the theme vowel. In contrast, Agulis uses a periphrastic construction: the infinitive plus the inflected auxiliary. Note how the theme vowel of a verb like ‘to cut’ alternates between /e-/ in

the resultative participle and perfective converb (Table 12.82, but uses /-i-/ in the infinitive. The verb ‘to say’ uses the theme /-a-/ in the previous two non-finite forms, but uses /-i-/ in the infinitive as well. But oddly, the verb ‘to go away’ uses /-æ-/ in all three.

Table 12.83: Future <ապառսի> of the verb ‘to cut’, ‘to say’, and ‘to go away’ in the Agulis dialect

	Agulis	cf. SEA
	‘to cut’	
1SG	ktr-í-l ə-m	կետրիլ ըմ
2SG	ktr-í-l ə-s	կետրիլ ըս
3SG	ktr-í-l a	կետրիլ ա
1PL	ktr-í-l ə-k ^h	կետրիլ ըք
2PL	ktr-í-l ə-k ^h	կետրիլ ըք
3PL	ktr-í-l ə-n	կետրիլ ըն
	✓-TH-INF AUX-AGR	FUT-✓-TH-AGR
	‘to say’	
1SG	n-áh-i-l ə-m	նահիլ ըմ
2SG	n-áh-i-l ə-s	նահիլ ըս
3SG	n-áh-i-l a	նահիլ ա
1PL	n-áh-i-l ə-k ^h	նահիլ ըք
2PL	n-áh-i-l ə-k ^h	նահիլ ըք
3PL	n-áh-i-l ə-n	նահիլ ըն
	?-✓-TH-INF AUX-AGR	FUT-✓-TH-AGR
	‘to go away’	
1SG	hr-æ-n-æ-l ə-m	հռանալ ըմ
2SG	hr-æ-n-æ-l ə-s	հռանալ ըս
3SG	hr-æ-n-æ-l a	հռանալ ա
1PL	hr-æ-n-æ-l ə-k ^h	հռանալ ըք
2PL	hr-æ-n-æ-l ə-k ^h	հռանալ ըք
3PL	hr-æ-n-æ-l ə-n	հռանալ ըն
	✓-LV-INCH-TH-INF AUX-AGR	FUT-✓-LV-INCH-TH-AGR

HD: For the past future, SEA adds the tense suffix after the theme vowel, alongside the proper agreement morphs. In contrast, Agulis simply adds the past particle /nel/ after the future construction. Adjarian states the following.

To form the past future, we must add the formative /nel/ <նէլ> on the above forms (Table 12.84).

HD: He gives only a partial paradigm.

Table 12.84: Past future <ալցեալ ապառսի> of the verb ‘to cut’, ‘to say’, and ‘to go away’ in the Agulis dialect

	Agulis	cf. SEA
1SG ‘to cut’	ktr-í-l ə-m nel ✓-TH-INF AUX-1SG PST	կետր-եյ-ի-ը կետրեյ FUT-✓-TH-PST-1SG
2SG ‘to say’	n-áh-i-l ə-s nel ?-✓-TH-INF AUX-2SG PST	կաս-եյ-ի-ը կասեյ FUT-✓-TH-PST-2SG
3SG ‘to go away’	hr-æ-n-æ-l a nel ✓-LV-INCH-TH-INF AUX PST	կե-հեռ-ա-ն-ա-լ-ը կհեռանալ FUT-✓-LV-INCH-TH-PST-3SG

12.3.3.3.5 Imperative and prohibitive HD: For the imperative, Adjarian gives a list of formatives, but he is vague on their distribution. He states the following.

The imperative is formed with the formatives /e/ <Է>, /hi/ <հի>, /a/ <ա> (Table 12.85).

HD: His prose is vague but it implies the following: the /-e/ is used for reflexes of the E-Class (verbs with the /-e-/ theme vowel), the /-hi/ is actually the aorist /-h/ plus imperative marker /-i/ that's used for inchoatives (verbs with the ending /-a-n-a-l/ in SEA), and /-a/ is used for the A-Class (verbs with the /-a-/ theme vowel).

Table 12.85: Imperative forms <հրամայական> for verbs in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
2SG of 'to cut'	ktr-é-∅	√-TH-IMP.2SG	կտրէ՛	kətr-ir
2SG of 'to forget'	mr-æ-h-i	√-LV-AOR-IMP.2SG	մռա՛հի	mor-a- ^{ts^h} -ir
2SG of unclear	t ^h ák-a-∅	√-TH-IMP.2SG	թա՛կա	√-LV-AOR-IMP.2SG
				√-TH-IMP.2SG

HD: Unfortunately, he does not state how Agulis forms the imperative 2PL.

HD: For SEA, the prohibitive is formed by just adding the particle /mi/ before the imperative form. In contrast, for Agulis, Adjarian states the following.

Their prohibitive (առգելական) is formed by taking the infinitive and then adding the prohibitive formative /mæ/ <մա>. The final /l/ <լ> of the infinitive can also be deleted (Table 12.86).

HD: Note how the infinitives here all share the same theme vowel /-i-/.

Table 12.86: Negative imperative or prohibitive forms for verbs in the Shamakhi dialect

	Agulis		cf. SEA	
2SG of 'to tie?'	káb-i-l mæ káb-i mæ √-TH-INF PROH	կա՛պիլ մա կա՛պի մա PROH	mí kab-ir PROH √-IMP.2SG	մի՛ կապիր
2SG of 'to say'	n-áh-i-l mæ n-áh-i mæ ?-√-TH-INF PROH	նա՛հիլ մա նա՛հի մա PROH	mí as-a-∅ PROH √-TH-IMP.2SG	մի՛ ասա
2SG of 'to go away'	hr-æ-n-i-l mæ hr-æ-n-i mæ √-LV-TH-INF PROH	հրա՛նիլ մա հրա՛նի մա PROH	mí her-a- ^{ts^h} -ir PROH √-LV-AOR-IMP.2SG	մի՛ հեռացիր

12.3.3.6 Subjunctive present and past The subjunctive (ստորադասական) is formed similarly to the other dialects, but its past form is made with the formative /nel/ <ՆԵԼ>.

HD: What he means is that in SEA, the subjunctive present is formed by adding tense-agreement after the theme vowel. In Agulis, the present uses essentially the same morphological strategy (Table 12.87). The theme vowel is however a constant vowel /-i-/ across the different classes.

Table 12.87: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of verbs in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
	'to cut'			
1SG	ktr-i-m	կտրիմ	kətr-e-m	կտրեմ
2SG	ktr-i-s	կտրիս	kə kətr-e-s	կտրես
3SG	ktr-i-∅	կտրի	kətr-i-∅	կտրի
1PL	ktr-i-k ^h	կտրիք	kətr-e-ŋk ^h	կտրենք
2PL	ktr-i-k ^h	կտրիք	kətr-e-k ^h	կտրեք
3PL	ktr-i-n	կտրին	kətr-e-n	կտրեն
	√/-TH-AGR		√/-TH-AGR	
	'to say'			
1SG	áh-i-m	ա՛հիմ	as-é-m	ասեմ
2SG	áh-i-s	ա՛հիս	as-é-s	ասես
3SG	áh-i-∅	ա՛հի	as-í-∅	ասի
1PL	áh-i-k ^h	ա՛հիք	as-é-ŋk ^h	ասենք
2PL	áh-i-k ^h	ա՛հիք	as-é-k ^h	ասեք
3PL	áh-i-n	ա՛հին	as-é-n	ասեն
	√/-TH-AGR		√/-TH-AGR	
	'to go away'			
1SG	hr-æ-n-i-m	հռանիմ	her-a-n-á-m	հեռանամ
2SG	hr-æ-n-i-s	հռանիս	her-a-n-á-s	հեռանգսաս
3SG	hr-æ-n-i-∅	հռանի	her-a-n-á-∅	հեռանա
1PL	hr-æ-n-i-k ^h	հռանիք	her-a-n-á-ŋk ^h	հեռանանք
2PL	hr-æ-n-i-k ^h	հռանիք	her-a-n-á-k ^h	հեռանաք
3PL	hr-æ-n-i-n	հռանին	her-a-n-á-n	հեռանան
	√/-LV-INCH-TH-AGR		√/-LV-INCH-TH-AGR	

Original page number 100.

HD: For the subjunctive past, SEA places a tense suffix onto the verb. In contrast, Agulis adds the past marker /nel/ after the present construction (Table 12.88).

Table 12.88: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of verbs in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
		‘to cut’		
1SG	ktr-i-m nel	կտրիմ նել	kətr-ej-i-∅	կտրեի
2SG	ktr-i-s nel	կտրիս նել	kətr-ej-i-r	կտրեիր
3SG	ktr-i-∅ nel	կտրի նել	kətr-e-∅-r	կտրեր
1PL	ktr-i-k ^h nel	կտրիք նել	kətr-ej-i-ηk ^h	կտրեինք
2PL	ktr-i-k ^h nel	կտրիք նել	kətr-ej-i-k ^h	կտրեիք
3PL	ktr-i-n nel	կտրին նել	kətr-ej-i-n	կտրեին
	√/-TH-AGR PST		√/-TH-PST-AGR	
		‘to say’		
1SG	áh-i-m nel	ա՛հիմ նել	as-ej-i-∅	ասեի
2SG	áh-i-s nel	ա՛հիս նել	as-ej-i-r	ասեիր
3SG	áh-i-∅ nel	ա՛հի նել	as-é-∅-r	ասեր
1PL	áh-i-k ^h nel	ա՛հիք նել	as-ej-i-ηk ^h	ասեինք
2PL	áh-i-k ^h nel	ա՛հիք նել	as-ej-i-k ^h	ասեիք
3PL	áh-i-n nel	ա՛հին նել	as-ej-i-n	ասեին
	√/-TH-AGR PST		√/-TH-PST-AGR	
		‘to go away’		
1SG	hr-æ-n-i-m nel	հռա՞նիմ նել	her-a-n-aj-i-∅	հեռանայի
2SG	hr-æ-n-i-s nel	հռա՞նիս նել	her-a-n-aj-i-r	հեռանայիր
3SG	hr-æ-n-i-∅ nel	հռա՞նի նել	her-a-n-á-∅-r	հեռանար
1PL	hr-æ-n-i-k ^h nel	հռա՞նիք նել	her-a-n-aj-i-ηk ^h	հեռանայինք
2PL	hr-æ-n-i-k ^h nel	հռա՞նիք նել	her-a-n-aj-i-k ^h	հեռանայիք
3PL	hr-æ-n-i-n nel	հռա՞նին նել	her-a-n-aj-i-n	հեռանային
	√/-LV-INCH-TH-AGR PST		√/-LV-INCH-TH-PST-AGR	

12.4 Subdialects

As a subdialect, we can consider the village of Çənnəb. This holds a middle ground between the dialects of Agulis and Karabakh, and it leans towards both. Its consonant system is entirely the same as the Karabakh dialect. Here as well, the voiced sounds became voiceless unaspirated.

12.5 Literature

For the Agulis dialect, there have been three studies. The first was the work of Kerovbe Patkanian (Պատկանական) in German (Patkanoff 1866). The second is by the same author (Патканов 1869:27-55). The third is Սարգսեան (1883). This is the most extensive and unique work because the author is a native from Agulis.

There are few pieces that are written in the Agulis dialect. I am familiar with only the following.

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Agulis dialect
  - Զարգութեանց Աւետիս – Գիլը նեան դուռնան. Արարատ, 1877, էջ 461–462
  - Շահնարաթեան Մարտ – Երգ ազուեցոց (Կես գրական լեզուով). Կոռուսկ, 1862, էջ 163–166
  - Ս. Սարգսեանց – Ազուեցոց բարբառը, Բ մաս. էջ 5–72

From the last extensive collection, we extract the following samples (page 39-42).

Original page number 101.

12.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

12.6.1 Sample 1

Մովս օր մովս Ըգյղացի ծիր Ե՛լած՝ ոյԵ՛լիս ա Ցա՛ղնա. ծիր քշում ա ՆԵ՛լիս դիւզ կըրմընչո՛ւմը կա՛յսամ. տի՛սնայմ ա՝ աստեղ ըսկի միծ մարդից չի կօն՝ մա՛նակ մովս քընա ըրիսաք ըն հըվա՛քված հաղ նա՛րամ: Ըգյղացին ծիր՛ւն վա՛րան հապարտ հապարտ նըստե՛ծ ծանրքար դրեծ չընըթակին՝ հրցանամ ա թա՝

– Ա՛յ տղարք, բան ծիր ախսախկալերը ըշտե՞ղ ըն:

Տղարքը ջոր ըն տա՛լիս թա՛

– Նա՛հած ըն եքին հա՛չա պէրին տօն չընըթակիտ:

Ըգյղացին մանրիվամ ա. համա հրդեօ ինքըն ա նի՛զամ անօղ տօ Ցոլսա՛ցաց, նա՛համ ա.

– Ա՛ղո՞ւրդ ա օր ա՛ստեղ մաշկ ըն մանդրամ:

– Օշկըս ալ չին հա՛նո՞ւմ:

Ըգյելա՛ցին մայտք ա նա՛րամ թա՛ աստեղ օր ըրիսաքը աստի բա՛զզայթ (թրք. խորամանկ) ըն, բան սրուց միծարք ն՛ևչպէս ըն նիլ. – քշում ա ծիր, յունց կալիս նելիս:

12.6.2 Sample 2

Ի՞րից սպիրիւն սկա՞հած մարդից՝ ծիր՛ւ վա՛րտ նստեծ՝ նելիս ըն նել: Ճընըփի ռաստ ըն գյԵ՛լիս մովս գյեղցո՞ւ. նի՛զամ ըն սրո անօց տօն. նրուց մովյըն նա՛համ ա:

– Իս հաստադիլ ըմ օր դիւ ջա՛մուշ ըս:

– Աս զարմանա՞լի չի, – նա՛համ ա գյեղա՛ցին, իս հաստադիլ ըմ օր ծիր թամբարը շԵ՛րից ըն:

– Հի՞մար ըս ունչ ա. դէ հաստադա տիսնից:

– Իս շօտ անքամ լսէծ ըմ օր՝ ունչ օր կօ ծիր՛ւ ընան Եշի մաշտեղը՝ նօ շԵ՛րի ա: Ալ ան մարդիցը վօ՛չինչ չին գըրա՞հալ ա՛հին, հռա՞հան նա՛հալ:

12.6.3 Sample 3

Մովս օր մովս Ռըմսա՛ցի նելիս ա օ՛րտը, տի՛սնամ ա մովս ծի մտէծ ա մաշը ըրըծա՞հած, մա մաշտեղամ ալ վէր ընգէծ ստակած: Նելիս ա մովս քանի մա՛րդից հըվա՞քամ բի՛րամ օր արտին մաշիցը քաշին ծիր՛ւն շա՛մդաքը հանին: Մըտըկանամ ըն, ...

Original page number 102.

քանդիրը կապամ ստակած ձիո՞ւ ատներիցը, մայտք նա՛րամ դիբի ուր յան քաշին օր վեօրը ջարդվի ուշ խարաբ էլի:

– Ակից դի՞բի աս յան քա՛շիք, նա՛համ ա մույնը: Քա՛շամ ըն, քա՛շամ, տի՛սնամ ըն՝ չէ, վեօրը խիլի (թոք. շատ) խարաբ ա Ելալ:

– Չե, ա՛սմաս Ելալ չի. ա՛կից դի՞բի աս յան քա՛շիք. – նա՛համ ա մույն ո՛ւրիշը: Սկսում ըն քաշին թօգա (թոք. թագա՝ նոր) ճընդփօվ. տի՛սնամ ըն՝ չէ. ալ վեօրը խիլի տեղ ջարդան խարօթ արալ:

– Անտի ալ չի Ելալ – նա՛համ ա իրիցիմշին – ա՛կից իրես աս դրա՛ղավ (թոք. եզերք) քա՛շիք: Քա՛շամ ըն, յիտ մտալյ նա՛րամ ալ վեօրը ջա՛րդած ըն խա՛րօթ ա՛րած: Ալ սկսում ըն մույն ո՛ւրիշ տէ՛ղավ քա՛շամ: Անքքամ դէս ու դին ըն քշպատամ ջա՛մդաբը արտին մաշին, մի՞նչեվ օր կուհ տա՛լիս, ջա՛րդամ, խա՛րօթ նա՛րամ դիկ օ՛րտը:

12.6.4 Sample 4

այրկու ճանապա՛րհօրթ մույն հօվ օնին նել ըտե՛լու: Մույնը ա՛հալ ա մյո՛ւսին:

– Հօկ հօվը միզ հրաց չի. թուղ ուխ սա՞րիին ա՛րազ ա տի՛սնիլ, նո օ՛տի: Աս ա՛հուղը քիւն ա՛ Ելալ. մյուսը կա՛րալ ա՛ հօվը: Առաջինը ըրթնա՛հալ ա, սկսել պա՛տմի.

– Չարմանա՛լի ա՛րազ զմ տա՛հալ. անձ իրեշտակները տանամ ըն նել յերայինքը: Հա՛վավ կշտա՛հածը ա՛հալ ա:

– Իս ալ տա՛համ օր դիւ բըծրա՞նամ ըս, ինքըս ամ մա՛շիս ա՛համ թա՛ զօ յիտ չի դա՛ռնիլ, կա՛րամ հօվը:

Part IV

The /kə/ <ㄩㄩ> branch

Original page number 103.

The /kə/ <կը> branch has 21 dialects:

1. Dialect of Karin
2. Dialect of Mush
3. Dialect of Van
4. Dialect of Tigranakert
5. Dialect of Kharberd and Yerznka
6. Dialect of Şebinkarahisar
7. Dialect of Trabzon
8. Dialect of Hamshen
9. Dialect of Malatya
10. Dialect of Cilicia
11. Dialect of Syria
12. Dialect of Arapgir
13. Dialect of Akn
14. Dialect of Sebastia
15. Dialect of Evdokia
16. Dialect of Smyrna
17. Dialect of Nicomedia
18. Dialect of Istanbul
19. Dialect of Rodosto
20. Dialect of Crimea
21. Dialect of Austro-Hungary

Chapter 13

Karin

13.1 Background

Original page number 104.

The center of this widely-spread dialect is Karin (Turkish: Erzurum). From the south, it spreads until near Hinis, but without entering this small town (Ալվան). From the west, it reaches until Yerznka and Gümüşhane. During the last two Russo-Turkish wars, large migrant communities spread from the eastern and northern borders of this dialect to very far places, until Yerevan and Tbilisi. Four cities of the Caucasus (Kars, Alexandropol, Akhalkalak, and Akhaltskha) were filled with these same migrants, and now the entire Armenian population of those cities speaks the same dialect as the Armenians of Karin.

13.2 Phonology

13.2.1 Segment inventory

13.2.1.1 Vowels

When we compare the phonetic system of this dialect against Old Armenian, we see that the vowels have been preserved almost unchanged. This dialect knows how to distinguish the sounds /je/ <է> vs. /e/ <է>, and /yo/ <ո> vs. /o/ <օ>. The vowel /æ/ <ա> is included. The vowels /œ, y/ <օ, ի> are found in those words that are taken from Turkish; they do not exist at all in native Armenian words. Meanwhile in other dialects, such as Karabakh, Agulis, and even Istanbul, these vowels are found even in native words because of natural sound changes.

13.2.1.1.1 Vowel /æ/ <ա> The sound /æ/ <ա> in Karin is also foreign, and it is found primarily in loanwords from Turkish. But there are also some Armenian words where this sound has entered, whether because of Turkish influence or because of independent sound changes (Table 13.1).

Table 13.1: Presence of the vowel /æ/ <ա> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘sugar’	յակհար	յաքհար	յակհար
‘beam’	մարդակ	մարդակ	մարդակն
‘marble’	մարմար	մարմար	մարմար
‘to bleat’	մայել	մայել	մայել
‘Sunday’	կիրակէ	կիրակի	կիրակի

The first three...

Original page number 105.

... are also used in Turkish, and the influence of Turkish is probable. But the latter three words are native Armenian words.

13.2.1.1.2 Diphthongs /uo, ie/ <n, t> The sounds <n, t> have a diphthongal pronunciation /uo, ie/ <նօ, իէ>, and they originate from the Classical Armenian mid vowels /o, e/ <n, t>; they are found only in the language of villages. Urban speakers do not have these sounds. As for migrants of the Caucasus, those people who have a rural origin likewise pronounce the reflexes of Classical /o, ə/ <n, t> with a certain pronunciation; while those who are urban folk do not use these sounds.

13.2.1.2 Consonants

13.2.1.2.1 Origin of the fricative /f/ <ֆ> For the consonants, let us first talk about the sound /f/ <ֆ>.

The sound /f/ <ֆ> has two origins. First, it is found in foreign words that are borrowed from Turkish. Second, it developed in Armenian via natural sound changes. This latter origin also has two routes.

13.2.1.2.1.1 First route for origin of /f/ Word-initially, the Classical sound /h/ <հ> becomes /f/ <ֆ> before Classical /o/ <n> (HD: *which became /uo/*) (Table 13.2).¹

Table 13.2: Origin of /f/ <ֆ> from word-initial /h/ <հ> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘earth’	հօլ	փոլ	հօլ
‘smell’	հօտ	փոտ	հօտ
‘hole (CA); pit (SEA)’	հոօր	փօր	հօր
‘here’	*հօս	*փոս	հօս
‘article’	յազդ	յալդ	հօդ
‘there’	հօն	փոն	հօն

However, next to Classical /ալ/ <ալ> (HD: *which became /ə/ <o>*), this change does not happen (Table 13.3).

¹ HD: *For the word ‘here’, Adjarian provides an ancestor form <հնու>, but this form is not clearly attested in Classical Armenian. I treat it as a reconstruction. For ‘article’, Adjarian provides an ancestor <հնդ>, but such a form does not exist but is instead <յնդ>.*

Table 13.3: Words with word-initial /h/ <հ> in the Karin dialect

‘father.GEN’	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
	հայր հաւր	hor hor	hor hor

It is notable that this sound change is specific to the rural language. The urban sound /h/ <հ> sound stays unchanged, and the reason for this is as follows. As can be seen above, the origin of the sound /f/ <ֆ> is the diphthongal pronunciation /յօ/ <նլօ> of the reflex of Classical /օ/ <ն>, because no such change occurs next to the reflex of Classical /ա/ <աւ> (HD: *also written as /օ/ <օ>*). Now, because urban folk don’t have the sound /յօ/ <ն> and pronounce it as just /օ/ <օ>, then naturally they do not have this type of /f/ <ֆ>.

13.2.1.2.1.2 Second route for origin of /f/ The second route for the origin of the sound /f/ <ֆ> is the sound /v/ <վ>, which gets devoiced to /f/ <ֆ> (Table 13.4).

Table 13.4: Origin of /f/ <ֆ> from devoiced /v/ <վ> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘equal’	hawasar հավասար	hafsar հաֆսար	havaras հավասար
‘to be gathered’	*hawak ^{bil} *հավաքիլ	hafk ^{bil} հաֆքիլ	havak ^{bil} հավաքիլ
‘to suffice (CA); to roast (SEA)’	bovel բովել	b ^h orfel բ’օրֆել	bovel բովել
‘south’	hara ^u հարաւ	haraf հարաֆ	harav հարավ
‘to mew’	n ^g al նովալ	nfal նֆալ	n ^g eval նվալ

13.2.1.2.2 Consonant voicing In the consonant series, the Karin dialect has undergone a huge innovation, just as the Mush dialect has.

We know that Old Armenian distinguished three groups of consonants. The Karin dialect has added a fourth series, entirely different from the others, which we called the voiced aspirates (Armenian: թղթոռուն շնշաւոր, French: *sonore aspirée*). We represent them as /b^h, g^h, d^h, d^zh, d^zh/ <պ^հ, գ^հ, դ^հ, ձ^հ, ձ^զհ>. Among the European phoneticians, Sievers was the first to notice the existence of voiced experiences...

Original page number 106.

... in the pronunciation of Ashtarak (a Yerevan dialect),² but no person focused in depth on these sounds. And the existence of four degrees of consonants in Armenia is a novelty. For the first time, I had the opportunity to use an experimental method to study these same sounds in Paris, using the phonetic machines (ձայնագիտական մեթոնաներ) of Abbé Rousselot (Jean-Pierre Rousselot, Armenian: Աբբա Ռուսելո), with young people from Mush, Sebastia, and others. The results of this study were published in a small work, where they present the four degrees of plosive letters in Armenian according to the pronunciation of six vernaculars (Istanbul, Aslanbeg, Nukha, Shushi, Sebastia, and Mush), summarized in four phototype images (լուսատիպ պատկերներ). See Adjarian (1899).

I ascertained the existence of four degrees of consonants a year later in my study of the Suceava dialect (see Բազմավեպ [Bazmavep], 1899, page 219-220). Because we consider it excessive to further talk about this matter, we refer readers to the study. In passing, we only state that the pronunciation of the voiced aspirate consonants is close to the sounds /bh, gh, dh, d^zh, d^zh/ <պհ, գհ, դհ, ձշ, ձշհ>, and these sounds are similar in manner to the Sanskrit consonants <bh, gh, dh, jh>.

And thus we see a general picture of the plosive consonants of the Karin dialect (Table 13.5).

²HD: *The prose is unclear, but I suspect he means Sievers (1901)[436, 442], based on a similar citation by Schirru (2012:438). I couldn’t verify this however.*

Table 13.5: Voiced aspirates in the Karin dialect

Armenian name French name	Voiced թրթոռն sonore	Voiced aspirate թրթոռն շնչառո sonore asp.	Voiceless խուլ sourde	Voiceless aspirate խուլ շնչառո sourde asp.
	b p	b ^h p ^č	p պ	p ^h փ
	g q	g ^h q ^č	k կ	k ^h զ
	d դ	d ^h դ ^č	t տ	t ^h թ
	ձ ձ	ձ ^h ձ ^č	ts ծ	ts ^h ց
	ձ ձ	ձ ^h ձ ^č	tʃ ճ	tʃ ^h չ

13.2.1.2.3 Voiced glottal fricative /f/ <յ>voicing In the Karin dialect, the reflex of the Classical sound /j/ <յ> has a pronunciation similar to the voiced aspirated; this sound is also found in the Mush dialect, and we represent it as /f/ <յ>. This sound is found against the Old Armenian sound /j/ <յ> (Table 13.6).

Table 13.6: Voiced glottal fricative /f/ <յ> in the Karin dialect

given name	Classical Armenian յարութիւն jakob	> Karin fiarut ^h fiako	cf. SEA harut ^h jun hakop ^h	Հարություն Հակո
given name	Յարութիւն Յակոբ	յարութ յակօ		Հարություն Հակոբ

With this, the dialect has two types of glottal (հազազային) sounds: /f/, h/ <յ, հ>.

Original page number 107.

13.2.2 Sound changes

The Karin dialect is not very rich in sound changes; and after indicating the above cases, few things remain.

13.2.2.1 Monophthongal vowel changes

13.2.2.1.1 Vowel syncope of Classical Armenian /a/ <ս> As general rule for all dialects in the /kə/ <ս> branch, in polysyllabic words, the reflex of the Classical vowel /a/ <ս> of a word-medial syllable is deleted or changes to /ə/ <ն> (Table 13.4). We don't return to this general rule elsewhere.

Table 13.7: Medial vowel syncope in various Western dialects (Karin, Istanbul)

	Classical Armenian	> Karin	cf. Istanbul	cf. SWA	cf. SEA
'to recognize' 'sickly'	լիսանգիւղիւն hiwandot	լիսանգիւն hivandot	լիսանգիւն hivandod,	լիսանգիւն hivandot	լիսանգիւն hivandot
'mouth-GEN'	բերան	բերան	բերան	բերան	բերան

13.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <է> At the beginning of monosyllabic words (Table 13.8a), the Classical sound /e/ <է> has turned to /je/ <յէ> or /jje/ <յյէ> (the latter for villagers). At the beginning of polysyllabic words, the sound is /e/ <է> (Table 13.8b). And word-medially, it is /e/ <է> or /je/ <յէ> (Table 13.8c).

Table 13.8: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je, յie, e, ie/ <յէ, յt, t, է> in the Karin dialect

		Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
a.	‘ox’	ezən	եզն	je
	‘boiling (CA); tingling (SEA)’	er-k ^h (-PL)	եռք	jerk ^h
	‘I’	es	ես	jes
	‘when’	erb	երբ	jep ^h
b.	‘to cook’	ep ^h el	եփել	ep ^h el
	‘dream’	eraz	երազ	eraz
c.	‘to bring’	berel	բերել	b ^h erel
	‘big’	mets	մեծ	mets (urban)
				mjets (villager)

13.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <ո> At the beginning of monosyllabic words, the Classical sound /o/ <ո> (Table 13.9) has changed to /vo/ <վօ>, /o/ <օ>, or /vuo/ <վն>; at the beginning of polysyllabic words to /o/ <օ>; and word-medially to /o/ <օ> or /uo/ <ն> (the forms /vuo, սօ/ and <վն, ն> are rural). The word for ‘who’ has a typical form /vev/ <վէվ>.

Table 13.9: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /vo, o, vuo, սօ, ve/ <վօ, օ, վն, ն, վէվ> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘that’	or	վօր	vort ^h i
‘to take pity on’	օօրմիլ	օօրմիլ	օօրմիլ
‘to ruminant’	օրօթալ	օրօճալ	օրօճալ
‘who’	ov	վէվ	ov

13.2.2.2 Diphthong changes

13.2.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <այ> The Classical Armenian diphthong /ai/ <այ> has changed to /a/ <ա> or city people, and /e/ <է> for villagers. For settlements in the Caucasus, Akhaltskha has the form /a/ <ա>, while Alexandropol has the form /e/ <է> (Table 13.10).

Table 13.10: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /a, e/ <ա, է> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘father’	hai ^r	հար	hajr
‘wood’	p ^h ai ^r	փայր	p ^h ajt
‘mother’	mai ^r	մար	majr
‘goat’	ai ^r s	ած	ajts

13.2.2.2.2 Classical Armenian /oi/ <օյ> The Classical Armenian diphthong /oi/ <օյ> changed to /u/ <ու> (Table 13.11).

Table 13.11: Change from Classical Armenian /oi/ <օյ> to /u/ <ու> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘weak’	t ^h oi ^l	թոյլ	t ^h ujl
‘blue’	kapo ^l it	կապոյլ	կարոյլ
‘light’	lojs	լոյս	լոյս

13.2.2.3 Classical Armenian /iւ/ <իւ> The Classical Armenian diphthong /iւ/ <իւ> changed to /u/ <ու> (Table 13.12).

Table 13.12: Change from Classical Armenian /iւ/ <իւ> to /u/ <ու> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘weak’	թօյլ	թով	թօյլ
‘flour’	ալյուր	ալուր	ալյուր
‘fountain’	ալբիուր	աշբհուր	աշբյուր
‘snow’	ձյուն	ձ’ուն	ձյուն

13.2.3 Consonant changes

13.2.3.1 Voicing changes For the consonants, the Old Armenian voiceless unaspirates and voiceless aspirates remain unchanged. The voiced sounds have become voiced aspirates in general; but after nasals, they remain voiced unaspirated (Table 13.13).

Table 13.13: Voicing changes for stops and affricates in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘thing’	բան	բ ^h ան	բան
‘mouth’	բերան	բ ^h երան	բերան
‘hand’	ձեր-կ ^h (plural)	ձեռք	ձերկ ^h
‘I.DAT’	ինձ	ինձի	ինձ
‘apple’	չոնձօր	չոնձօր	չոնձօր
‘cat’	կատու	կատու	կատու
‘wool’	բորդ	բ ^h որդ ^h	բորդ
‘sour’	թթենս	թթենս	թթենս

13.2.3.2 Assimilation of /t/ <տ> to a /r, ՛tʃ/ <ր, ճ> When the Classical sound /t/ <տ> is before the sounds /r, ր, ՛tʃ, չ/ <ր, ռ, ճ, ՛ճ>, it merges with those sounds. Only in this situation does the Classical sound /t/ <տ> become /r/ <ր>, and the sound /՛tʃ/ <՛ճ> becomes /՛tʃ/ <ճ> (Table 13.14).

Table 13.14: Change from Classical Armenian /t/ <տ> to a /r, ՛tʃ/ <ր, ճ> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘to tear’	պատառել	պառել	պատրել, պառել
‘to divide’	կտրել	կրել	կտրել
‘to break’	կոտրել	կօռել	կօռել
‘ready’	պատրաստ	պառաստ	պատրաստ
name ‘Peter’	պետրոս	Պեռոս	Պետրոս
‘to punish’	պաշել	պաճել	պաժել
‘reason’	պատճառ	պաճառ	պատճառ

13.2.3 Lexical change

The Classical verb /arnel/ <առնել> ‘to do’ becomes /anel/ <Էնել>, whereas that word is /anel/ <անել> or /ənel/ <ընել> in other places. *HD: To clarify, the reflex of this verb is /anel/ in SEA, and /ənel/ in SWA.*

13.2.4 Stress

In the Karin dialect, as in all the other dialects of the Կ /կ/ branch, stress is on the last syllable. However, stress in Karin is an especially peculiar accent (առազոնութիւն) that it leaves a very pleasant impression. It is difficult for me to give a scientific explanation for this, but the following things are apparent. Stress in Karin is higher than the stress in other dialects; thus the difference in degree between unstressed and stressed syllables is very big. At the same time, because the pronunciation is more relaxed and elongated, during the descent, the sound goes through many musical notes, and it almost forms a song.

13.3 Morphology

13.3.1 Noun inflection or declension

13.3.1.1 Inflection for singular nouns

Like all the dialect of the /կ/ <ԿՐ> branch, the Karin dialect has 6 cases, which are normative, genitive-dative, accusative, ablative, and instrumental. The locative is missing.

However, the Karin dialect differ from the other dialects of the /կ/ <ԿՐ> branch; in the accusative, it distinguishes between animate and inanimate objects, similar to the /մ/ <ՆԼՆ> branch. The accusative of inanimates is the same as the nominative, while the animates use the dative (44).

(44) Karin

- a. *katu-i-n*   *səpan-e- $\widehat{ts}^h$ -i-∅*
cat-DAT-DEF kill-TH-AOR-PST-1SG
'I killed the cat.'
կատուին սըպանէցի
- b. *kov-i-n*   *morth-e- $\widehat{ts}^h$ -i-∅*
cow-DAT-DEF slaughter-TH-AOR-PST-1SG
'I slaughtered the cow.'
կօվին մօրթէցի.

As is the norm, the ablative uses the formative /-en/ <ԷՒ>, while the instrumental uses the formative /ov/ <օՎ>.

13.3.1.2 Inflection for plural nouns

In accordance with the general rule, the plural is formed with the formatives /-er/ <ԵՐ> or /-ner/ <ԱԵՐ>. But in this dialect, we also find the formative /estan/ <ԷՍՏԱՆ>. This formative is a reflex of the Old Armenian formative /-stan/ <ՍՏԱՆ>, which is a location formative; the formative forms collective nouns and it can also receive the formative /ner/ <ԱԵՐ> (Table 13.15).

Table 13.15: Plural suffixes in the Karin dialect

	Karin		cf. SEA	
‘key-PL’	b ^h anl-estan	բ‘անլեստան	banali-ner	բանալիներ
<i>or</i>	b ^h anl-estən-ner	բ‘անլեստըններ		
‘bathroom-PL’	b ^h aεn-estan	բ‘աղնեստան	baεn-ner	բաղնիցներ
<i>or</i>	b ^h aεn-estən-ner	բ‘աղնեստըններ		
‘ring-PL’	matn-estan	մատնեստան	matani-ner	մատանիներ
‘dormer.window-PL’	erd ^h -estan	էրդ‘եստան	jertik ^h -ner	էրդիցներ
‘intestine-PL’	aε-estan	աղեստան	aεik ^h -ner	աղիցներ
‘bride-PL’	harsn-estan	հարսնեստան	hars-er	հարսեր
‘underpants-PL’	vart-estan	վարտեստան	vartik ^h -er	վարտիցներ
‘year-PL’	tar-estan	տարեստան	tari-er	տարիներ

As we can see from the examples, this formative is placed only after words that end in /-ik^h/ <հց>. *HD: I don't understand this generalization because it seems falsified by Adjarian's data.*

The other case markers of the plural are like the those of the singular, except for the genitive-dative which, in all the /kə/ <կը> branch dialects, uses the form /-u/ <ու> (Table 13.16).

Table 13.16: Genitive-dative of the plural in the Karin dialect

	Karin		cf. SEA	
‘city-PL-GEN/DAT’	k ^h aεak ^h -ner-u	քաղաքներու	k ^h aεak ^h -ner-i	քաղաքների

Original page number 109.

13.3.2 Pronoun inflection or declension

For pronouns, we note the following (Table 13.17).

Table 13.17: Sample of pronouns in the Karin dialect

personal 1SG NOM 'I'	jes	յեւ
personal 2SG NOM 'you'	d ^h u	դ'ու
personal 1PL NOM 'we'	menk ^h	մենք
personal 2PL NOM 'you'	d ^h uk ^h	դ'ուք
demonstrative proximal SG 'this'	as	աս
demonstrative medial SG 'that'	ad ^h	ադ՝
demonstrative distal SG 'that yonder'	an	ան
demonstrative proximal PL 'these'	asonk ^h	ասօնք
demonstrative medial PL 'those'	atonk ^h	ատօնք
demonstrative distal PL 'those yonder'	anonk ^h	անօնք
demonstrative proximal SG 'that'	isi	իսի
demonstrative medial SG 'that'	iti	իտի
demonstrative distal SG 'that yonder'	ini	ինի
demonstrative proximal SG 'that'	isik	իսիկ
demonstrative medial SG 'that'	itik	իտիկ
demonstrative distal SG 'that yonder'	inik	ինիկ
demonstrative proximal PL 'these'	isonk ^h	իսօնք
demonstrative medial PL 'those'	itonk ^h	իտօնք
demonstrative distal PL 'those yonder'	inonk ^h	ինօնք

In accordance with the norm, the first ones are not a unique innovation. The latter words /isik, inik, inin/ <իսիկ, իտիկ, ինիկ> are un-declinable; the others are declined in the following way (Table 13.18).

Table 13.18: Demonstrative pronouns in the Karin dialect

	Singular			Plural		
	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'yonder'	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	isi	iti	ini	isonk ^h	itonk ^h	inonk ^h
	իսի	իտի	ինի	իսօնք	իտօնք	ինօնք
GEN,DAT	isor	itor	inor	isonts ^h	itonts ^h	inonts ^h
	իսօր	իտօր	ինօր	իսօնք	իտօնք	ինօնք
ABL	isor-en	itor-en	inor-en	isonts ^h -en	itonts ^h -en	inonts ^h -en
	իսօր-են	իտօր-են	ինօր-են	իսօնք-են	իտօնք-են	ինօնք-են
	isor-m-en	itor-m-en	inor-m-en	isonts ^h -m-en	itonts ^h -m-en	inonts ^h -m-en
	իսօր-մ-են	իտօր-մ-են	ինօր-մ-են	իսօնք-մ-են	իտօնք-մ-են	ինօնք-մ-են
	huor ^h tu	huor ^h tu	huor ^h tu	huolgtu	huolgtu	huolgtu
	իսօրդւ	իտօրդւ	ինօրդւ	իսօնքդւ	իտօնքդւ	ինօնքդւ
	huor ^h tu	huor ^h tu	huor ^h tu	huolgu ^h tu	huolgu ^h tu	huolgu ^h tu
	իսօրդւ	իտօրդւ	ինօրդւ	իսօնքդւ	իտօնքդւ	ինօնքդւ
INS	isor-ov	itor-ov	inor-ov	isonts ^h -ov	itonts ^h -ov	inonts ^h -ov
	իսօրօվ	իտօրօվ	ինօրօվ	իսօնքօվ	իտօնքօվ	ինօնքօվ
	isor-m-ov	itor-m-ov	inor-m-ov	isonts ^h -m-ov	itonts ^h -m-ov	inonts ^h -m-ov
	իսօրմօվ	իտօրմօվ	ինօրմօվ	իսօնքմօվ	իտօնքմօվ	ինօնքմօվ

13.3.3 Verb inflection or conjugation

13.3.3.1 Indicative present and past imperfective: allomorphy of the indicative morpheme

The formation of verbs is very similar. There are no tenses that are constructed with /-um/ <ում>, as in all the /kə/ <կը> dialects. The indicative present and imperfective are formed similar to Old Armenian, but here we add the formative կը /kə/, which is placed at the end of the verb in the Karin dialect.

Verbs that start with a vowel also receive the formative /k-/ <կ> at the beginning; the verbs /əllil/ <ըլլիլ> ‘to be’, /əjnil/ <ըյնիլ> ‘to fall’, /uzel/ <նւզէլ> ‘to want’, etc. take the form /g^h-/ <գ>. Monosyllabic verbs take /ku-/ <կու>; only the verb /g^ham/ <գ’ամ> ‘I come’ takes /g^hu/ <գ’ու> (in assimilation with the verb’s initial sound /g^h/ <գ>). Thus are all the forms of these verbs:

13.3.3.1.1 Suffix or enclitic /kə/ for consonant-initial verbs *HD: I clarify what he means. In Eastern dialects like SEA, the indicative present and past imperfective are formed peripherastically with a non-finite converb plus a finite auxiliary. But in Western dialects like SWA and Karin, these forms are created synthetically. Tense and inflection is on the finite verb, while the indicative mood is marked by adding a morpheme that looks like /kə/. In SWA, this morpheme is /gu-/ before monosyllabic roots, /g-/ before vowels, and /gə-/ elsewhere before consonants. Karin uses cognates of these affix shapes with essentially the same distribution.*

HD: First consider a typical consonant-initial verb like /sir-e-l/ ‘to like’. In SWA, the indicative present is formed by adding agreement markers after the theme vowel (Table 13.19). The indicative past imperfective includes a past marker /-i-/ between the theme and agreement. For both the present and the past, the 3SG is missing either a past marker or an agreement marker. For both tenses, this verb takes the indicative prefix /gə-/. Karin uses essentially the same strategy, but the indicative marker is an enclitic or suffix /kə/.

Table 13.19: Indicative present <սերկայ> and indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to like’ in the Karin dialect

	Indicative present <սերկայ>		cf. SWA
	Karin		
1SG	sir-e-m kə	սիրեմ կը	gə sir-e-m
2SG	sir-e-s kə	սիրես կը	gə sir-e-s
3SG	sir-e-∅ kə	սիրե կը	gə sir-e-∅
1PL	sir-e-nk ^h kə	սիրենք կը	gə sir-e-ηկ ^h
2PL	sir-e-k ^h kə	սիրեք կը	gə sir-e-k ^h
3PL	sir-e-n kə	սիրեն կը	gə sir-e-n
	✓-TH-AGR IND		IND ✓-TH-AGR
	Indicative past imperfective <անկատար>		
	Karin		cf. SWA
1SG	sir-e-i-∅ kə	սիրէի կը	gə sir-ej-i-∅
2SG	sir-e-i-r kə	սիրէիր կը	gə sir-ej-i-r
3SG	sir-e-∅-r kə	սիրէր կը	gə sir-e-∅-r
1PL	sir-e-i-nk ^h kə	սիրէինք կը	gə sir-ej-i-ηկ ^h
2PL	sir-e-i-k ^h kə	սիրէիք կը	gə sir-ej-i-k ^h
3PL	sir-e-i-n kə	սիրէին կը	gə sir-ej-i-n
	✓-TH-PST-AGR IND		IND ✓-TH-PST-AGR

13.3.3.1.2 Prefix and suffix/enclitic /k-...-kə/ or /g^h-...-kə/ for vowel-initial verbs

Original page number 110.

HD: For a vowel-initial verb like /ən-e-l/ ‘to do’ (Table 13.20), SWA uses an indicative prefix /g-/ instead of /gə-/. In Karin, this verb uses both an indicative prefix /k-/ and an indicative suffix/enclitic /kə/.

Table 13.20: Indicative present <սերկայ> and indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to do’ in the Karin dialect

		Indicative present <սերկայ>		cf. SWA	
Karin					
1SG	k-ən-e-m kə	կընեմ կը	g-ən-e-m	կ'ընեմ	
2SG	k-ən-e-s kə	կընես կը	g-ən-e-s	կ'ընես	
3SG	k-ən-e-∅ kə	կընե կը	g-ən-e-∅	կ'ընե	
1PL	k-ən-e-nk ^h kə	կընենք կը	g-ən-e-ŋk ^h	կ'ընենք	
2PL	k-ən-e-k ^h kə	կընեք կը	g-ən-e-k ^h	կ'ընեք	
3PL	k-ən-e-n kə	կընեն կը	g-ən-e-n	կ'ընեն	
IND-	✓-TH-AGR	IND	IND-	✓-TH-AGR	

		Indicative past imperfective <անկատար>		cf. SWA	
Karin					
1SG	k-ən-e-i-∅ kə	կընէի կը	g-ən-e-i-∅	կ'ընէի	
2SG	k-ən-e-i-r kə	կընէիր կը	g-ən-e-i-r	կ'ընէիր	
3SG	k-ən-e-∅-r kə	կընէր կը	g-ən-e-∅-r	կ'ընէր	
1PL	k-ən-e-i-nk ^h kə	կընէինք կը	g-ən-e-i-ŋk ^h	կ'ընէինք	
2PL	k-ən-e-i-k ^h kə	կընէիք կը	g-ən-e-i-k ^h	կ'ընէիք	
3PL	k-ən-e-i-n kə	կընէին կը	g-ən-e-i-n	կ'ընէին	
IND-	✓-TH-PST-AGR	IND	IND-	✓-TH-PST-AGR	

HD: In Karin, for some exceptional vowel-initial verbs like ‘to fall’, the indicative prefix is a voiced aspirate /g^h/ (Table 13.21). The indicative suffix/enclitic is still just /kə/. No such exceptionality is found in SWA.

Table 13.21: Indicative present <սերկայ> and indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to fall’ in the Karin dialect

		Indicative present <սերկայ>		cf. SWA	
Karin					
1SG	g ^h -əjn-i-m kə	գ'ընիմ կը	g-ijn-a-m	կ'իյնամ	
2SG	g ^h -əjn-i-s kə	գ'ընիս կը	g-ijn-a-s	կ'իյնաս	
3SG	g ^h -əjn-i-∅ kə	գ'ընի կը	g-ijn-a-∅	կ'իյնայ	
1PL	g ^h -əjn-i-nk ^h kə	գ'ընինք կը	g-ijn-a-ŋk ^h	կ'իյնանք	
2PL	g ^h -əjn-i-k ^h kə	գ'ընիք կը	g-ijn-a-k ^h	կ'իյնաք	
3PL	g ^h -əjn-i-n kə	գ'ընին կը	g-ijn-a-n	կ'իյնան	
IND-	✓-TH-AGR	IND	IND-	✓-TH-AGR	

		Indicative past imperfective <անկատար>		cf. SWA	
Karin					
1SG	g ^h -əjn-e-i-∅ kə	գ'ընէի կը	g-ijn-aj-i-∅	կ'իյնայի	
2SG	g ^h -əjn-e-i-r kə	գ'ընէիր կը	g-ijn-aj-i-r	կ'իյնայիր	
3SG	g ^h -əjn-e-∅-r kə	գ'ընէր կը	g-ijn-a-∅-r	կ'իյնար	
1PL	g ^h -əjn-e-i-nk ^h kə	գ'ընէինք կը	g-ijn-aj-i-ŋk ^h	կ'իյնայինք	
2PL	g ^h -əjn-e-i-k ^h kə	գ'ընէիք կը	g-ijn-aj-i-k ^h	կ'իյնայիք	
3PL	g ^h -əjn-e-i-n kə	գ'ընէին կը	g-ijn-aj-i-n	կ'իյնային	
IND-	✓-TH-PST-AGR	IND	IND-	✓-TH-PST-AGR	

13.3.3.1.3 Prefix and suffix/enclitic /ku-...-kə/ or /g^hu-...-kə/ for monosyllabic verbs HD: For monosyllabic verbs, SWA uses the indicative prefix /gu-/. In Karin, this prefix is /ku-/ or /g^hu-/. Note that in SWA and apparently in Karin, there are only three monosyllabic verbs that can take indicative morphology: ‘cry’ (Table 13.22), ‘to give’

(Table 13.23), and ‘to come’ (Table 13.24). The verb ‘to come’ takes the voiced prefix /g^hu-/.

Table 13.22: Indicative present <սերկայ> and indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to cry’ in the Karin dialect

	Indicative present <սերկայ> Karin		cf. SWA	
1SG	ku-l-a-m kə	կուկամ կը	gu-l-a-m	կու լամ
2SG	ku-l-a-s kə	կուկաս կը	gu-l-a-s	կու լաս
3SG	ku-l-a-∅ kə	կուկա կը	gu-l-a-∅	կու լայ
1PL	ku-l-a-nk ^h kə	կուկանք կը	gu-l-a-ŋk ^h	կու լանք
2PL	ku-l-a-k ^h kə	կուկաք կը	gu-l-a-k ^h	կու լաք
3PL	ku-l-a-n kə	կուկան կը	gu-l-a-n	կու լան
	IND-√-TH-AGR	IND-√-TH-AGR	IND-√-TH-AGR	IND-√-TH-AGR

	Indicative past imperfective <անկատար> Karin		cf. SWA	
1SG	ku-l-aj-i-∅ kə	կուկայի կը	gu-l-aj-i-∅	կու լայի
2SG	ku-l-aj-i-ր kə	կուկայիր կը	gu-l-aj-i-ր	կու լայիր
3SG	ku-l-a-∅-ր kə	կուկար կը	gu-l-a-∅-ր	կու լար
1PL	ku-l-aj-i-nk ^h kə	կուկայինք կը	gu-l-aj-i-ŋk ^h	կու լայինք
2PL	ku-l-aj-i-k ^h kə	կուկայիք կը	gu-l-aj-i-k ^h	կու լայիք
3PL	ku-l-aj-i-n kə	կուկային կը	gu-l-aj-i-n	կու լային
	IND-√-TH-PST-AGR	IND-√-TH-PST-AGR	IND-√-TH-PST-AGR	IND-√-TH-PST-AGR

Table 13.23: Indicative present <սերկայ> and indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to give’ in the Karin dialect

	Indicative present <սերկայ> Karin		cf. SWA	
1SG	ku-t-a-m kə	կուտամ կը	gu-d-a-m	կու տամ
2SG	ku-t-a-s kə	կուտաս կը	gu-d-a-s	կու տաս
3SG	ku-t-a-∅ kə	կուտա կը	gu-d-a-∅	կու տայ
1PL	ku-t-a-nk ^h kə	կուտանք կը	gu-d-a-ŋk ^h	կու տանք
2PL	ku-t-a-k ^h kə	կուտաք կը	gu-d-a-k ^h	կու տաք
3PL	ku-t-a-n kə	կուտան կը	gu-d-a-n	կու տան
	IND-√-TH-AGR	IND-√-TH-AGR	IND-√-TH-AGR	IND-√-TH-AGR

	Indicative past imperfective <անկատար> Karin		cf. SWA	
1SG	ku-t-aj-i-∅ kə	կուտայի կը	gu-d-aj-i-∅	կու տայի
2SG	ku-t-aj-i-ր kə	կուտայիր կը	gu-d-aj-i-ր	կու տայիր
3SG	ku-t-a-∅-ր kə	կուտար կը	gu-d-a-∅-ր	կու տար
1PL	ku-t-aj-i-nk ^h kə	կուտայինք կը	gu-d-aj-i-ŋk ^h	կու տայինք
2PL	ku-t-aj-i-k ^h kə	կուտայիք կը	gu-d-aj-i-k ^h	կու տայիք
3PL	ku-t-aj-i-n kə	կուտային կը	gu-d-aj-i-n	կու տային
	IND-√-TH-PST-AGR	IND-√-TH-PST-AGR	IND-√-TH-PST-AGR	IND-√-TH-PST-AGR

Table 13.24: Indicative present <ՆԵՐԼԿԱՅ> and indicative past imperfective <ԱՆԿԱՄՈՒՐ> of the verb ‘to come’ in the Karin dialect

Indicative present <ՆԵՐԼԿԱՅ> Karin		cf. SWA		
1SG	g ^h u-g ^h -a-m kə	գ՛ուգ՝ամ կը	gu-k ^h -a-m	կու զամ
2SG	g ^h u-g ^h -a-s kə	գ՛ուգ՝աս կը	gu-k ^h -a-s	կու զաս
3SG	g ^h u-g ^h -a-∅ kə	գ՛ուգ՝ա կը	gu-k ^h -a-∅	կու զայ
1PL	g ^h u-g ^h -a-nk ^h kə	գ՛ուգ՝անք կը	gu-k ^h -a-ŋk ^h	կու զանք
2PL	g ^h u-g ^h -a-k ^h kə	գ՛ուգ՝աք կը	gu-k ^h -a-k ^h	կու զաք
3PL	g ^h u-g ^h -a-n kə	գ՛ուգ՝ան կը	gu-k ^h -a-n	կու զան
IND-✓/-TH-AGR IND		IND-✓/-TH-AGR		

Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՄՈՒՐ> Karin		cf. SWA		
1SG	g ^h u-g ^h -aj-i-∅ kə	գ՛ուգ՝այի կը	gu-k ^h -aj-i-∅	կու զայի
2SG	g ^h u-g ^h -aj-i-ր kə	գ՛ուգ՝այիր կը	gu-k ^h -aj-i-ր	կու զայիր
3SG	g ^h u-g ^h -a-∅-ր kə	գ՛ուգ՝ար կը	gu-k ^h -a-∅-ր	կու զար
1PL	g ^h u-g ^h -aj-i-nk ^h kə	գ՛ուգ՝այինք կը	gu-k ^h -aj-i-ŋk ^h	կու զայինք
2PL	g ^h u-g ^h -aj-i-k ^h kə	գ՛ուգ՝այիք կը	gu-k ^h -aj-i-k ^h	կու զայիք
3PL	g ^h u-g ^h -aj-i-n kə	գ՛ուգ՝ային կը	gu-k ^h -aj-i-n	կու զային
IND-✓/-TH-PST-AGR IND		IND-✓/-TH-PST-AGR		

13.3.3.1.4 Omission or reduction of the indicative morpheme When a few present forms succeed each other, the formative /kə/ <կը> is placed only after the last one (45).

(45) Karin

- a. $\widehat{t}jamp^h$ a-n k^hun-ə tan-i-∅ g-əjn-i-∅ kə
- road-DEF -DEF take-TH-3SG IND-fall?-TH-3SG IND

I’m not completely sure but I think this is loosely translated as ‘While on the road, he gets sleepy and falls.’ Note that in modern Armenian, the idomatic phrase ‘to take sleep’ means ‘to get sleepy’. I’m not sure if I correctly analyzed the second verb.

ճամփան քունը տանի գըլնի կը

- b. zarm-a-n-a-n mn-a-n kə
- surprise-LV-INCH-DEF-3PL stay-TH-3PL IND

‘They get surprised, they stay

զարմանան մնան կը

This is strengthened until the verb is separated from various other words (46). *HD: I don’t understand what this example shows.*

(46) Karin

- a. arun k^hrtink^h mtn-i-n kə
- blood sweat enter?-TH-3PL IND

I’m not sure but I think this means ‘they enter blood and sweat.’ I’m not sure what the verb means.
արուն քրտինք մտնին կը.

When this formative is immediately before the forms /or/ <օր> ‘that’, ...

... or /u/ <նւ> ‘and’, the formative /kə/ կօ is reduced and merges with those words to form /kor, ku/ <կօր, կու>.³

(47) Karin

- a. kaf-e-n k-or
see-TH-3PL IND-that
'they see that...'
կաշեն կօր
- b. b'er-e-∅ k-u tan-i-∅ kə
bring-TH-3SG IND-and take-TH-3SG
'He brings and he takes.'
բ'երե կու տանի կը

13.3.3.1.5 Theme vowel change in the past imperfective 3SG Many times in the 3SG of the imperfective, the sound /e/ <է> becomes /i/ <հ>, such as (Table 13.25).

Table 13.25: Theme vowel change in the 3SG past imperfective in the Karin dialect

	Karin	cf. SWA
3SG ‘to have’	un-i-∅-r ունիր	un-e-∅-r ունիր
3SG ‘to fall’	g-əjn-i-∅-r գցնիր (IND)?-√-TH-PST-3SG IND	un-e-∅-r կ'իյնար (IND)?-√-TH-PST-3SG

13.3.3.2 Future and past future

The future and past future (ապանիին ներկան եւ անցեալը) are formed with the formative /piti/ <պիտի>, which can be placed before or after the verb.

HD: To clarify, in SWA, the future is formed by replacing the indicative morpheme of the indicative present with the future proclitic /bidi/ (48). The same tense and agreement markers are used. The past future is similarly formed in contrast to the indicative past imperfect. Karin seems to use the same strategies, though the future morpheme has variable positions.

(48) Karin

- a. piti sir-e-m, piti sir-e-i-∅
FUT like-TH-1SG, FUT like-TH-PST-1SG
'I will like, I was going to like.' պիտի սիրեմ, պիտի սիրեի
- b. sir-e-m piti, sir-e-i-∅ piti
like-TH-1SG FUT, like-TH-PST-1SG FUT
'I will like, I was going to like.' սիրեմ պիտի, սիրեի պիտի

13.3.3.3 Perfective converb or past participle with /-er, -e/ <եր, ե>

The past participle takes the formative /-er/ <եր>. But when the verb is after the auxiliary, the final /i/ <ն> is deleted (49).

³HD: *Adjarian includes a parenthetical <(հմա կ'օր, կ'ու)>. But I don't understand the parenthetical. I suspect he means that these fused forms are written as <կ'օր, կ'ու>.*

(49) Karin

- a. sir-er e
like-PERF.CVB AUX
'He has liked.'
սիրե՞ն է
- b. $\widehat{tj}$ -e-m sir-e
NEG-AUX-1SG like-PERF.CVB
'I have not liked.'
չեմ սիրե
- c. d^hu e-s b^her-e
you AUX-2SG bring-PERF.CVB
'YOU have brought.' (with focus on 'you')
դ'ու ես բ'երե
- d. inik e-s b^her-e
that AUX-2SG bring-PERF.CVB
'You have brought THAT.' (with focus on 'that')
ինիկ ես բ'երե

13.4 Subdialects

Despite its widespread distribution, the Karin dialect does not have many subdialects. The same dialect is spoken in Karin, Akhaltskha, Kars, Akhalkalak, Alexandropol, and in their villages.

Exceptions are made only for the sounds /iɛ, e, ɯo, o/ <է տ ն օ>, and the change from the Classical diphthong /aɪ/ <այ> to /a/ <ա> or /e/ <է>.

The people of Akhaltskha and Karin use the form /g^h-əll-i/ <գ'ըլլի> 'it is', while the people of Alexandropol use /k-εռ-i/ <կեռսի> 'it is'.⁴ But these forms are even found in the villages that are next to Karin, and they don't form their own decisive gaps (առանձին որոշողական անջրաբետ).

HD: For some reason, Adjarian talks about subdialects here, but then switches topics to talk about pre-existing literatures. And then returns to talking about dialects.

13.5 Literature

For the Karin dialect, there is only a small study in Russian (Томсон 1887).⁵

The following are works that are written in this dialect.

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Karin dialect
  - Ե. Լալայեանց - Զաւախիքի բուրմուն. Թիֆլիս 1892
  - Զաւախեցի - Զաւախիքի աղեսոր. Թիֆլիս 1900
  - Արամ Զարուհ - Բասենի ժողովոր. Երգերը. Ազգ. Հանդ. Զ. Էջ 383-390

⁴HD: These are glossed as 'IND-be-TH' with a covert 3SG suffix.

⁵HD: Adjarian's original citation uses the pre-revolution Russian spelling: Томсонъ, Лингвистическая изслѣдованія: Краткій очеркъ фонетики и морфологіи ахалцихскаго говора. Рѣдкія публікаціи 1887.

- Ե. Լալայեան - Զաւախը. Նոյն Ա. էջ 327, 364, and so on.
- Դպիր - Նարմանցիին Երգերը. Բիլրակն, 1899, էջ 524-5
- Խօջայեանց Յովի. – Ասածեր Ալբասիրապօլից. Արրտ. 1870-1, էջ 249-250, 283-4, 309-312
- ԵԼ. – Վաչեան. Նոր-Դար 1887, էջ 174-5
- Գեղամեանց Յ. Իմ մանկական յիշողբերիւներից. Փորձ, Բ. թիւ 2, էջ 269-296 (Ախալքալաքի).

13.6 Subdialects (continued)

The subdivisions of the Karin dialect are the subdialects of Baberd and Khodorchur.

Original page number 112.

13.6.1 Baberd

There is no separate study on the Baberd dialect. There has likewise not been a simple manuscript published. In the periodical Բիլրակն [Byurakn] (1899, page 567), there is a small collection of proverbs from Baberd; but because this bears the literary culture, then it unfortunately cannot fulfill our needs. H. Darbinian (Յ. Դարբինեան; *HD: SEA: /darpʰinjan/, SWA: /tarpʰinjan/*) in the Arevelk (Արեւելք, number 6693, 6695, 6697, and 6699) has an article about the Baberd with the title ‘Provincial dialect treasures, Գալառաքարբառին զանձերը’; but this is an ordinary list of provincial words.⁶ As a consequence, I am forced to be satisfied with my little familiarity with the dialect, which I gathered in 1984 by visiting Baberd for a day, and also with information that H. Darbinian (Յ. Դարբինեան) gave me in the summer of 1910 during my travel to Istanbul.

HD: This subdialect has the following properties:

- The Baberd subdialect knows how to distinguish the three degrees of consonants: voiced aspirated, voiced, and voiceless aspirated.
- To form the indicative present and imperfective, it uses the the postposed formative /kə/ <կը> formative.
- The sounds /յօ, յէ/ <ն, ն> are confused with the sounds /օ, է/ <օ, է>.
- The sound change of Classical /հ/ <հ> to /ֆ/ <ֆ> does not exist.
- The accusative is always the same as the nominative, and there is no dative case for animate objects.
- A separate innovation in Baberd is the progressive (շարունակական) form of the present and imperfective, which is formed with the formatives /ge, er, օնge/ <գէ, էր, օնգէ>.

These latter characteristics, especially the use of the formative /er/ <էր>, show to us that the Baberd subdialect forms a middle ring between the Karin and Trabzon dialects. The villages of Baberd are more faithful to the mother dialect, and they are almost the same as the city of Karin.

13.6.2 Khodorchur

Khodorchur also forms its own separate subdialect. As for its position between the Hamshen and Karin dialects, this is still not sufficiently clear to me. Recently, two significantly great volumes were published with the Khodorchur dialect, under the editorship of H. M Hadjian (<Ա. Հաճեան; *HD: SEA: /haʃjan/, SWA: /hadʒjan/*). These are Երգեր, առակներ, հանելուկներ... Խոտոքուր, Տիկիսի, 1904, and <ին աւանդական հեղիապներ Խոտոքոյ, Վիեննա 1907.⁷ Because the first is written in essentially the literary language, ...

⁶Unfortunately, because of limited resources, I couldn't track down the the publication venue because there were multiple journals with the name Arevelk (Արեւելք), and I couldn't track down this manuscript or author.

⁷HD: Unfortunately, I haven't been able to track down these manuscripts, so that I could verify their bibliographic metadata. Though I believe I found the author that Adjarian mentions: <https://hy.wikipedia.org/wiki/%E2%80%9C%20hy%20-%20%20hy%20.%20%20hy%20>

Original page number 113.

... it cannot offer any benefits for studying the dialect; and I still don't have a copy of the second one. Only one well-known characteristic of Khodorchur is known, and that is how the sound /r/ <r> changes to /j/ <j> (Table 13.26).

Table 13.26: Change from Classical Armenian /r/ <r> to /j/ <j> in the Khodorchur subdialect of the Karin dialect

‘this belly (CA); my belly (SEA) ‘person from Khodorchur’	Classical Armenian p ^h or-əs փորս	> Karin p ^h oj-əs չույժ ^h ոյժ ^h ի	փօրս խոտովչ’ովցի	cf. SEA p ^h or-əs չորժ ^h որժ ^h ի	փորս խոտրօնուցի
--	--	--	---------------------	---	--------------------

13.7 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

13.7.1 From Akhalkalak

Adjarian's sample: Taken from Ե. Լալայեանի Զաւախիքի բուրմունքն, page 44-45

Սոյօմօն իմաստունին կնիկը սուտ հիվանդ գ’ըլի հեքիմին սիրէ կը: Իրեն մարթուն յախան ա կըպչի կը թը հաֆքերու օսկրուներէն ինձի մէ դուսախանա մ’ պիտի շինես, թէպուներէն ա յօրդան դ’օշակ մ’ սարքէս:

Սոյօմօն իմաստունը կանչէ կը հաֆքերուն, մօրթէ կ’ւո օսկրուտանքն ու թէպուներո թօփի կենէ, օր կնգանը ուզածը հազրէ: Աշխարք ինչքան հաֆք կա գ’ուգ’ա կը, սալք քոր բ’ուկքը չի գ’ա: Սոյօմօնը անդայ զմրութին դրկէ կ’օր գ’ըտնի բ’երէ: Անդայ զմրութը ազ մ’ ման գ’ուգ’ա, անշադ անշադ գ’ըտնի կը բ’ընի մ’ մէչ, ինչքան կանչէ ճռվա կը՝ չի դ’ուս գ’ա. ահ կուտա՝ չի ըլի, խօսողում կ’ենէ՝ չի ըլի: Խիվասա բ’ընին առաջը կայսի սիրուն քարող մ’ խօսի կը, ասիկ գ’ելլէ դ’ուս: Ախօր անդեռ քարօզը քար կը ծակէ: Բ’ուժն օր գ’ուս կ’ելլէ՝ ասիկ քարօղը ծալէ՝ գ’ըրկէ կ’ու տանի կը Սոյօմօն իմաստունին:

Սոյօմօն իմաստունը հերսուի կը թը կանչէի կը ինչի՞ չէիր գ’ա: Բ’ուբ’բ’ուս կ’ենէ կը. «Զորք ցրէի կը թը աշխարքիս մէչ տղամարթն է շատ, թէ կնիկ մարթը: անդի ուշացա»:

– Ե՛, կըսէ Սոյօմօն իմաստունը, իմացա՞ր, վէ՞րն է շատ: Թը «կնիկ մարթը շատ Ե»:

– Ի՞նչըդ, կըսէ Սոյօմօն իմաստունը, տղամարթը շատ պիտի ըլի:

– Դորթ Ե, կըսէ բ’ուբ’բ’ուն, հըմը, յես, կընգանը խօսքը անգած ենօին ա կնիկմարթ ցքի. կնիկմաթ չէ՞ անիկ օր կնգանը ծ’երքը խաղալիք է գ’ատ. կնիկը մինդրին տակը յուխա (չոր խմորեղէն մը) լգէր սուտ հիվանդ է ծ’եկացէ ու հեքիմին սիրէ ...

Original page number 114.

... կը, մարթուն ա չարչըրէլու հըմար հաֆքերուն օսկրուտանքն դուսախանա գ’ուգէ: Ի՞նչքան հաֆք պիտի գ’ընտէս չ’արդ’էն օր անօնց օսկրուտանքն դուսախանա կտյնեցընէս:

– Խելացի ըսաց, կըսէ Սոյօմօն իմաստունը ինքնիրէն, յես ա կնիկմարթ Եմ օր կընգանս խօսքօվը աշխարքի հաֆքերուն արունքը մտա: Արթ բ’խտուն հաֆքերուն բ’աց թօղնէ կը, օրը իրեք դուշ ա բ’ուբ’բ’ուկն կապէ կը: Տեյ մ’օր հիմի ա օրը իրեք դուշ իրենք գ’ուգ’ան բ’ուբ’բ’ուկն առաջը կայսին կը: Բ’ուբ’բ’ուս երկուսը կուտէ, մէկը Աստղծու սիրուն ազատէ կը:

13.7.2 From Basean

Adjarian's source: See Ազգագրական Հանդես [Ethnographic Magazine], volume 6 (2.), page 383, and so on

Կաղաչեմ ինձի լսէ,

Արի յարտըսունքըս սրբ' է.

Դ'անակըմ դ'ու ինձի տու,

յէտեվ ըսէ մի՛ մօրթէ:

Սարեր, ձ'օրեր ու շ'ըրեր,

Մարմանդ վազօղ ախբ'ուրներ,

Մէկ վեր կէցէք ու յիմացէք

Տեսէք թէ վէ՞զ է էկեր:

Գ'ելը օչխըրին էկավ,

Չարկեց գ'եր դ'առին տարավ.

Հայի տոլեն ինչո՞ւ չը լա:

Յարը դիւշմանը տարավ:

Կոկոմս թօռմած մնաց,

Սիրտըս կրակած մնաց,

Ի՞նչ էնիմ յես ապրելը՝

յաչքերըս լուս չմնաց:

Մեվ է յաչքերըդ՝, կռունգ,

Ճերմակ է սիրտըդ՝, կռունգ,

Զ'ուխստ գ'ացիր մենակ գ'ուգ'ոաս,

Ո՞լր է յընգերըդ՝, կռունգ:

Original page number 115.

Բաղի մէջ վարթ գ'ըլի,

Բաղի շունը սարթ գ'ըլի,

Շան ախճիկ, ուսուկ խօսէ,

Տալտա տեղ է, մարթ գ'ըլի:

Մերըս ինձի բ'էրեր է,

Նիշուն բ'ալուկ էրէր է,

Նիշուն բ'ալու մեռնեի,

Մօրըս մտղես յէլլէի:

Ախճի, դ'ու յես մեղավոր,

Քեզի գ'ուգ'ան ուզավոր,

Չեղնի երթաս հեռու տեղ,

Պագ'վիս կեղնիս յըռազիլ:

Chapter 14

Mush

14.1 Background

Original page number 116.

The Mush dialect is spread over the west side of the Van sea. Its center is the city of Mush. From the north, it spreads until Hinis and Alashkert, from the south to Paghesh, from the east it reaches Moks from one side and Diyadin from the other side, from the west are Lice, Chapaghjur. Thus the Mush dialect is spoken in Mush, Sason, Paghesh, Hizan, Khlat, Arjesh, Bulanik, Manazkert, Hinis, and Alashkert. During the last two Russo-Turkish wars, two large migrations happened from Mush and Alashkert, establishing settlements in the Yerevan province, at Aparan (near Alexandropol (Gyumri)) and the south sides of New Bayazet, on the shores of Lake Sevan. In the latter region, there are today 21 Armenian villages which speak the Mush or Alashkert dialect. These villages in order are Yeranos, Adamxan, Dzoragegh, Tsakkar, Gölköy, Tazakend, Lower and Upper Adyaman, Upper and Lower Karanlug, Avdalaghlu, Alikrykh, Zolakhach, Upper and Lower Gyuzeldara, Upper and Lower Kyolaghran, Lower Aluchalu, Gedakbulag, Zaghalu and Tyuskyulyu. A group of migrants from Hinis also went to Akhalkalak, and they established the villages of Toria, Ujmana and Eshtia around the area. These also speak the dialect to this day.

HD: Note that more data is provided in §14.5.3.

14.2 Phonology

14.2.1 Vowel inventory and sound changes

The Mush dialect does not have a rich phonetic system with respect to vowels. The vowels /æ, œ, ʌ/ <ü, ɔ, ʌ> are absent; and in this way we can form a characteristic border to distinguish the Mush dialect from the Van dialect, which has these vowels.

The sounds <ɛ, n> in Mush have a certain rich diphthongal pronunciation,¹ and they originate from the Classical Armenian stressed sounds /e, o/ <ɛ, n>. Without stress, these sounds became /e, o/ <ɛ, o>. ...

Original page number 117.

... Word-initially in monosyllabic words, they turn to /je, vo/ <jɛ, ɔo>. At the beginning of polysyllabic words, they

---

¹HD: *The prose is vague, but I think he means that this dialect has the diphthongs /je, ɔo/ <ɛ, n>.*

turn to /e,o/ <է,օ>. The Classical Armenian sounds /u/ <նւ> and diphthongs /ai̯, ɔi̯, iu̯/ <այ, օյ, յւ> are rendered as simple vowels: /u/ > /u/ (նւ > նւ), /ai̯/ > /e/ (այ > է), /ɔi̯/ > /o/ (օյ > օ), /iu̯/ > /u/ (յւ > նւ).

14.2.2 Consonant inventory and sound changes

14.2.2.1 Voicing changes and voiced aspirates

In contrast, the Mush dialect is rich in consonants. Like the Karin dialect, here we find a group of voiced aspirated consonants, with which the dialect has four series of plosive consonants (Table 14.1).

Table 14.1: Voicing contrasts in the Mush dialect

Voiced	Voiced aspirated	Voiceless unaspirated	Voiceless aspirate
b պ	b ^h բ'	p պ	p ^h փ
g զ	g ^h զ'	k կ	k ^h զ
d դ	d ^h դ'	t տ	t ^h թ
ձ ձ	ձ ^h ձ'	ts ծ	ts ^h շ
Ջ Ջ	Ջ ^h Ջ'	tʃ ճ	tʃ ^h չ

Word-initially, the voiced sounds of Old Armenian become voiced aspirates. Word-medially, they voiceless or stay voiced. After the nasal /n/ <ն>, it is always the voiced sounds that are found. The voiceless unaspirated and voiceless aspirated groups are generally unchanged. But there are exceptions where the voiceless aspirates became voiceless unaspirated (Table 14.2). Discussing such forms requires a detailed study.

Table 14.2: Deaspiration from Classical Armenian voiced aspirates in the Mush dialect

	Classical Armenian	> Mush	cf. SEA
‘eye’	աթի- (օ?)կ ^h (-PL) աչք	աթիկ աճկ	աթիկ ^h աչք
‘Armenianness’	հայութիւն	հայուտեն	հայություն

14.2.2.2 Glottal fricatives /h, ֆ/ <հ, յ>

Like the Karin dialect, the Mush dialect also has two types of glottal sounds (հազար), which are /ֆ/ <յ> and /հ/ <հ>. The use of these sounds is the same as in Karin. But the Mush dialect has the habit of adding the sound /ֆ/ <յ> to many vowel-initial words (Table 14.3).

Table 14.3: Insertion of word-initial voiced glottal fricative /ֆ/ <յ> in the Mush dialect

	Classical Armenian	> Mush	cf. SEA
‘cheap’	աշան աժան	իւշան յւժան	աշան աժան
‘stall’	աշօր ախոր	իւշօր յւխոր	աշօր ախոր
‘fountain’	ալբիւր ալբիւր	իւլբիւր յւխբուր	ալբյուր ալբյուր
‘all’	ամենայն ամենայն	իւմեն յւմեն	ամենայն ամենայն
‘durable’	ամուր ամուր	իւմբուր յւամբուր	ամբյուր ամբյուր
‘late’	անացան անացան	իւնցան յւանցան	անցան անացան

14.2.2.3 Using back fricatives to distinguish **Mush** from **Van**

Because the Van dialect does not have voiced aspirates or the glottal sound /f/ <f>, we are provided with a second significant method to distinguish these two dialects.

The Classical Armenian sound /h/ <h>, has two types of forms in the Mush dialect. We find the sound /h/ <h> in Mush, Sason, Bulanik, Alashkert, Aparan and six villages on the shores of Lake Sevan; while in the other areas (Paghesh, Khlat, Arjesh and Artske), the sound has changed to /χ/ <χ>, as in the Van dialect. The last group ...

Original page number 118.

... is distinguished from the Mush dialect in a few points. For example, the copular form has the form /a/ <ω> (50a, 50b), and there exists the sound /gi/ <qj> (50c), with which it gets closer to the Van dialect.

(50) Mush (implied to be the Paghesh subdialect)

- a. $\widehat{t}^h$ -e   gats^h-er   a
NEG-AUX go-PERF.CVB AUX
'He has not gone.'
 ξ $\widehat{t}$ $\widehat{q}wgt\eta$ ω
- b. $\widehat{t}^h$ -e   ber-er   a
NEG-AUX bring-PERF.CVB AUX
'He has not brought.'
- c. ku- q^i -a-∅
IND-come-TH-3SG
'He comes.'
 ξ u lqj ω

It follows from here that the Mush dialect contains the subdialect of Paghesh, which contains also Khlat, Arjesh, and Artske. Unfortunately, for the materials or excerpts that we have at our disposal, these materials don't have the required scientific accuracy that we need in order to establish the characteristics of this subdialect. From the neighboring villages of the New Bayazet region, the most that we got was only the difference in the sound /χ/ <χ>; while for all the remaining points, the two branches are in agreement with each other. In the region of New Bayazet, the villages that belong to the Mush branch and that have the /h/ <h> sound are Yeranos, Adamxan, Dzoragegh, Gölköy, Lower and Upper Adyaman; while the villages that have /χ/ <χ> are Tsakkar, Upper Karanlug, Avdalaghlu, Alikrykh, Zolakhach, Lower Gyuzeldara, Upper Gyuzeldara, Upper and Lower Kyolaghru, Lower Aluchalu, Gedakbulag and Zaghalu. We talk about the others much later.

14.3 Morphology

14.3.1 Noun inflection or declension

The grammar of the Mush dialect has some interesting archaisms.

14.3.1.1 Classical accusative prefix /z/ <q>

The accusative is formed similarly to Old Armenian, by using the prefix /z/ <q> (51).

- (51) a. Mush

əz hats^h, əz mər tun
ACC bread, ACC our house

‘bread (ACC), our house (ACC)’
ըզ հաց, ըզ մըր տուն

- b. cf. Classical Armenian

əz-hats^h, əz-mer tun
ACC bread, ACC-our house

‘bread (ACC), our house (ACC)’
զհաց, զմեր տուն

14.3.1.2 Classical accusative prefix /i,j/ <h,j>

The Classical accusative prefixal formatives /i,j/ <h,j> are still in use (52).

- (52) Mush

- a. լի՞ւր orik-n i mah-u-n
water? day?-DEF ACC death-DAT-DEF
I don't understand this sentence, and I had the guess most of the words without surety.
չուր օրիկն ի մահնւ
- b. k-erth-a-m fi-art
IND-go-TH-1SG ACC-?
I don't understand this sentence, and I had the guess most of the words without surety.
կերթամ յարս

14.3.1.3 Genitive possession without definite marking

After possessive adjectives, the noun does not have an article. This is like in Classical Armenian and in all the European languages, except for Italian. Modern Civil Armenian uses the definite article (53a),² cf. Italian (53b),³ but French (53c). The Mush dialect also says (53d), like Classical (53e).

- (53) a. SEA

mer hats^h-ə, d̪zer tun-ə, im barekam-ə, k^ho չօքօվուրթ-ə
our bread-DEF, your.PL house-DEF, my friend-DEF, your.SG people-DEF
‘our bread, your house, my friend, your people’
մեր հացը, ձեր տունը, իմ բարեկամը, քու ժողովուրդը

- b. Italian

il nostro pane, la vostra casa, il mio amico, il tuo popolo
the our bread, the your house, the my friend, the your people

‘our bread, your house, my friend, your people’

- c. French

²HD: Adjarian originally used <պու> /k^hu/ instead of <պն> /k^ho/ for the SEA 2PL possessor, but the form /k^hu/ is for SWA, not SEA.

³HD: Adjarian used the word <pano> for Italian ‘bread’, but this seems to be a typo for <pane>.

notre pain, votre maison, mon ami, ton peuple
 our bread, your house, my friend, your people

‘our bread, our house’

հայ մեր, սոնև մեր

d. Mush

մար հաֆ^h, մար տն
 our bread, our house

‘our bread, our house’

մըր հայ, մըր տուն

e. Classical Armenian

հաֆ^h մեր, տն մեր
 bread our, house our

HD: To clarify, Classical Armenian and most Western European languages do not use a definite article for possessed nouns. However, Italian and SEA do use a definite article for possessed nouns. Mush violates this Modern Armenian tendency, and it does not use an article for possessed nouns.

14.3.1.4 Post-nominal possessors

Possessive adjectives can be placed after the noun. This is not found in any dialect. But like in Classical Armenian, the people of Mush say the sentences in (54).

(54) Mush

- a. ձհերն-է մզի
 hand-ABL our
 ‘from our hand’
 ձ’եռլէտ մզի
- b. բհերն-է կբչի
 mouth-ABL your.SG
 ‘from your.SG mouth’
 բ’երլէտ բզի
- c. սիր ձհեզի սրար տիբ-ուզ-ա-∅
 heart your.PL each.other NEG-want-TH-3SG
 ‘your hearts don’t love/want each other’
 սիրուն ձ’ըզի ուրար չուզաւ
- d. ձհերն-է օնձի
 hand-ABL my
 ‘from my hand’
 ձ’եռլէտ ընձի
- e. ձհերն-է ձհչի
 hand-ABL your.PL
 ‘from your.PL hand’
 ձ’երլէտ ձ’զի
- f. լեզ սրանտիս^h, բուկ սրանտիս^h
 language their, throat their
 ‘their language, their throat’
 լեզ ուրանս, բուկ ուրանս

Original page number 119.

14.3.1.5 Retention of prepositions

For many prepositions that have become postpositions in other dialects, here they have kept their original position, sometimes as a formative (55).

- (55) a. 'on our house'
- Mush
vər mər tan
on our house.GEN
ՎԵՐ ՄԵՐ ՏԱՆ
  - Classical Armenian
i verq̩i meroj tan
to on our house.GEN
ի ՎԵՐՈՅ ՄԵՐՈՅ ՏԱՆ
  - SEA
mer tan vəra
our house.GEN on
ՄԵՐ ՏԱՆ ՎԵՐ
- b. 'in our house'
- Mush
mət̩i mər tan
in our house.GEN
ՄԵՏ ՄԵՐ ՏԱՆ
  - Classical Armenian
i midži mer tan
to in our house.GEN
ի ՄԻՋԻ ՄԵՐ ՏԱՆ
  - SEA
mer tan met̩i
our house.GEN on
ՄԵՐ ՏԱՆ ՄԵՏ
- c. 'near me'⁴
- Mush
mat əndži
near me.DAT
ՄԵՏ ԵՆՃԻ
ի ՄԻՋԻ ՄԵՐ ՏԱՆ
  - SEA
indž mot
me.DAT near
իՆՃ ՄՈՒ
- d. 'how many years before you?'

⁴HD: In Adjarian's original prose, it's not clear if he also proposes that Classical Armenian had the Mush-like order <մասն ինձ> /mayt indž/.

i. Mush

kʰani tari arat̪h kʰzne
how.many year before you.SG.ABL
քանի՞ տարի առաջ քեզ

ii. SWA

kʰezme kʰani dari arat̪h
you.SG.ABL how.many year before
քեզմէ քանի՞ տարի առաջ

14.3.1.6 Vocative case

What is especially interesting is the vocative case; the vocative case is the ending the ending /o/ <o>, and the people of Mush use it especially for proper names.

Table 14.4: Vocative forms in the Mush dialect

	Mush		cf. SEA	
‘Oh Harutyun!’	fiaro	յարօ	ov harut̪jun	ո՞վ Հարություն
‘Oh Hakop!’	fiako	յակօ	ov hakop ^h	ո՞վ Հակոբ
‘Oh Mariam!’	maro	Մարօ	ov marjam	ո՞վ Մարիամ
‘Oh boy!’	láo	լա՞օ	ov lat̪ʃ	ո՞վ լած
‘Oh mom!’	mámo	մա՞մօ	ov mam	ո՞վ մամ
‘Oh sister!’	kʰuro	քուրօ	ov mam	ո՞վ քույր

14.3.2 Pronoun inflection or declension

Among pronouns, the following forms are worth noting (Table 14.5).

Table 14.5: Sample of pronouns in the Mush dialect

personal 2SG DAT ‘to you’	kʰəzi	քզի
personal 1PL ACC ‘us’	əzməzi, əzmi	զզմզի, զզմի
personal 1PL GEN ‘our’	mər	մըր
personal 1PL DAT ‘to us’	məzi	մըզի
personal 1PL ABL ‘from us’	məzne	մըզնէ
personal 2PL ACC ‘you’	əzkʰəzi, əzkʰi	զզքզի, զզքի
personal 2PL GEN ‘your’	ðzʰər	ձ’ըր
personal 2PL DAT ‘to you’	ðzʰəzi	ձ’զզի
personal 2PL ABL ‘from you’	ðzʰəzne	ձ’զզնէ
demonstrative proximal SG NOM ‘this’	isa	իսա
demonstrative proximal SG INS ‘with this’	estov	եստով
demonstrative medial SG NOM ‘that’	ida	իդա
demonstrative distal SG NOM ‘that yonder’	ina	ինա
demonstrative distal SG INS ‘with that yonder’	endov	ենդով

Finally, there are some very common forms (Table 14.6).

Table 14.6: Sample of other pronouns in the Mush dialect

‘why’	fiori	յօրի՞՞
‘other’	le	լէ
‘now’	mka	մկա

After the possessive suffixes, the formative /i/ <հ> is added very often (56).

(56) Mush

ձհի-էր-դ-ի   lav i-n,   vré-s-i   k-ig^h-a-s
 horse-PL-POSS.2SG-? good AUX-3PL, on?-POSS.1SG-? IND-come-TH-2SG

Adjarian did not provide a SEA translation, so the segmentation and glosses are entirely my (unsure) guesses:
 ‘Your horses are good, you come onto me.’

ձի՞ւրդի լավ ին, վրէ՞սի կիզ՞աւ

14.3.3 Verb inflection or conjugation

14.3.3.1 Changes in theme vowels and tense-agreement marking

In the conjugation of verbs, the Classical Armenian sounds /e, ē/ <է, է> have changed to /i/ <ի>, in the present, subjunctive present, future, and present perfect (Table 14.7).

Table 14.7: Theme vowel change from Classical /e/ <է> to /i/ <ի> in the Mush dialect

	Mush	cf. SWA
indc. present 1SG ‘I like’	kə sir-i-m	գօ sir-e-m
indc. present 1SG ‘he likes’	kə sir-i-∅	գօ sir-e-∅
indc. present 3PL ‘they like’	kə sir-i-n	գօ sir-e-n
	IND √-TH-AGR	IND √-TH-AGR
indc. present 1SG ‘I see’	kə tes-n-i-m	գօ des-n-e-m
	IND √-VX-TH-AGR	IND √-VX-TH-AGR
subj. present 1SG ‘I say’	as-i-m	օս-e-m
subj. present 1SG ‘I eat’	ut-i-m	ստեմ
	√-TH-AGR	√-TH-AGR
future 1SG ‘I will like’	piti sir-i-m	պիտի սիրեմ
future 1SG ‘I will bring’	piti b'her-i-m	պիտի բ'երեմ
	FUT √-TH-AGR	FUT √-TH-AGR
present perfect 1SG ‘I have seen’	tes-jer i-m	տեսած եմ
present perfect 1PL ‘we have seen’	tes-jer i-nk ^h	տեսած ենք
present perfect 2PL ‘you have seen’	tes-jer i-k ^h	տեսած եք
	√-PERF.CVB AUX-AGR	√-RPTCP AUX-AGR

In the past imperfective, the Classical sound /ē/ <է>, and in some places the sound /i/ <ի>, has been lost (Table 14.8).⁵

⁵HD: For the Mush form /kə g^h-i-nk^h/ <կը գ-ի-նկհ> ‘wee were coming’, Adjarian reconstructs this from a hypothetical form */kə g-e-i-nk^h/ */<կը գէի-նկհ>.

Table 14.8: Merger of theme vowel /e/ and past marker /i/ the indicative past imperfective in the Mush dialect

	Mush	cf. SWA
1SG 'I was wanting'	k-uz-i-∅	g-uz-ej-i-∅
1PL 'We were coming'	kə g ^h -i-nk ^h	gu k ^h -aj-i-ŋk ^h
IND-√-TH.PST-AGR	IND-√-TH-PST-AGR	IND-√-TH-PST-AGR

But because of this change, the present 3SG and imperfective 1SG would have been identical; so to not confuse these words, the plural is used instead of the singular (Table 14.9). *HD: In other words, whereas the suffix /-nk^h/ is used to mark the only the 1PL in SEA/SWA, this marker is instead used for the both the 1PL and 1SG.*

Table 14.9: Use of 1PL markers for the past imperfective 1SG in the Mush dialect

	Mush	cf. SWA
'I was wanting'	j̥es k-uz-e-nk ^h I IND-want-TH.PST-1SG	jes g-uz-ej-i-∅ I IND-want-TH-PST-1SG
'we were wanting'	mənk ^h k-uz-e-nk ^h we IND-want-TH.PST-1PL	meŋk ^h g-uz-ej-i-ŋk ^h we IND-want-TH-PST-1PL

In the others, there is a simple distinction between how the vowel of the present is /i/ <հ>, while the vowel of the imperfective is /e/ <է> (Table 14.10). *HD: I would interpret these facts as stating that the theme vowel is /i/ in the present, while the theme vowel and the past marker are fused as /e/ in the past imperfective. Similarly, the auxiliary is /i/ in the present, while /e/ in the past.*

Table 14.10: Contrast between the present theme vowel /i/ and the past theme vowel /e/ in the Mush dialect

	Mush	cf. SWA
'(we) are'	i-nk ^h AUX-1PL	e-ŋk ^h AUX-1PL
'(we) were'	e-nk ^h AUX.PST-1PL	ej-i-ŋk ^h AUX-PST-1PL
'they strike'	kə tsets-i-n IND strike-TH-3PL	gə dzedz-e-n IND strike-TH-3PL
'they were striking'	kə tsets-e-n IND strike-TH.PST-3PL	gə dzedz-ej-i-n IND strike-TH-PST-3PL
'they massacre'	kə dʒ ^b ard ^h -i-n IND massacre-TH-3PL	gə tʃ ^b art ^h -e-n IND massacre-TH-3PL
'they were striking'	kə dʒ ^b ard ^h -e-n IND massacre-TH.PST-3PL	gə tʃ ^b art ^h -ej-i-n IND massacre-TH-PST-3PL

14.3.3.2 Repetition of the auxiliary in the present perfect

Oftentimes in the present perfect, the copular verb is repeated (57).

(57) Mush

- a. hori i-s dr-jer i-s
why AUX-2SG put?-PERF.CVB AUX-2SG

Adjarian didn't provide a translation, but my guess is: 'Why have you put?'
յօնի՞ իս դրե՞ս իս

- b. jerph i-s   ek- $\underline{\text{jer}}$ i-s
 why AUX-2SG come-PERF.CVB AUX-2SG
 'Why have you come?'
 յԵ՞ՐՓԻ ՀԱ ԵԿԵՐ ԻՒ

This is the same as the followings forms in the Bayazit subdialect (58). *HD: Note that Adjarian doesn't transcribe these Bayazit sentences. I instead transcribe them with an SEA accent.*

- (58) Bayazit dialect with SEA pronunciation

- a. $\text{t}^{\text{h}}\text{-e-s}$ g-a-l-um   e-s
 NEG-AUX-2SG come-TH-INF-IMPF.CVB AUX-2SG
 չԵ՞Ս ԳԱԼՈՒՄ ԵՍ
- b. ur e-s gən-um e-s
 where AUX-2SG go-IMPF.CVB AUX-2SG
 ՈՒ՞Ր ԵՍ ԳՈՆՈՒՄ ԵՍ

Original page number 120.

14.3.3.3 Hortative or imperative marker

The imperative form of Classical / $t^{\text{h}}\text{oł}$ / < թռն > 'leave/let' (HD: SEA: / $t^{\text{h}}\text{oł}$ / has shortened to / $t^{\text{h}}\text{əχ}$ / < թռխ >, and sometimes simply as / t^{h} / < թ > (59).

- (59) Mush

- a. $t^{\text{h}}\chi$ mn-a-∅
 let stay-TH-3SG
 'let him stay!'
 թիւ մնա
- b. $t^{\text{h}}\chi$ as-á-∅
 let say-TH-3SG
 'let him say!'
 թիւ ասա
- c. $t^{\text{h}}\chi$ ar-n-é-∅
 let take-vx-TH-3SG
 'let him take!'
 թիւ առնե
- d. $t^{\text{h}}\text{-ar-n-é-∅}$
 let-take-vx-TH-3SG
 'let him take!'
 թառնե
- e. $t^{\text{h}}\text{-er}t^{\text{h}}\text{-á-∅}$
 let-go-TH-3SG
 'let him go!'
 թերթա

14.3.3.4 Monosyllabic verbs

The Classical monosyllabic verbs /gal, tal, lal/ <գալ, տալ, լալ> have changed (Table 14.11).

Table 14.11: Monosyllabic verbs in the Mush dialect

	Mush		cf. SWA	
‘to come’	ig ^h -a-l	իգ’ալ	k ^h -a-l	գալ
‘to give’	it-a-l	իտալ	d-a-l	տալ
‘to cry’	il-a-l	իլալ	l-a-l	լալ
	✓-TH-INF		✓-TH-INF	
‘I come’	k-ig ^h -a-m	կիգ’ամ	gu-k ^h -a-m	կու գամ
‘I give’	k-ig ^h -a-m	կիտամ	gu-d-a-m	կու տամ
‘I cry’	k-ig ^h -a-m	կիլամ	gu-l-a-m	կու լամ
	IND-✓-TH-1SG		IND-✓-TH-1SG	

14.3.3.5 Causative suffix

The Classical causative (անցողական) formative /-ets^huts^hanel/ <-եցուցանել> form has been shortened to /-ts^hu/ <ցն> or /-u/ <ն> (Table 14.12, sentences 60). It is conjugated as the fourth conjugation class. *HD: To clarify, this causative suffix is /-ts^hən/ in SEA/SWA, and it takes the theme vowel /e/. But in Mush, this suffix is /-(ts^h)u/ and is conjugated with a theme vowel /u/.*

Table 14.12: Causative suffix in the Mush dialect

	Mush		cf. SWA	
‘I ask’	kə har- ^{ts^h} -u-s	կը հարցում	gə har- ^{ts^h} ən-e-m	կը հարցնեմ
‘you.SG ask’	kə har- ^{ts^h} -u-s	կը հարցուս	gə har- ^{ts^h} ən-e-s	կը հարցնես
‘he asks’	kə har- ^{ts^h} -u-∅	կը հարցու	gə har- ^{ts^h} ən-e-∅	կը հարցնէ
‘we ask’	kə har- ^{ts^h} -u-nk ^h	կը հարցունք	gə har- ^{ts^h} ən-e-ηk ^h	կը հարցնենք
‘you.PL ask’	kə har- ^{ts^h} -u-k ^h	կը հարցուք	gə har- ^{ts^h} ən-e-k ^h	կը հարցնեք
‘we ask’	kə har- ^{ts^h} -u-n	կը հարցուն	gə har- ^{ts^h} ən-e-n	կը հարցնեն
	IND ask-CAUS-TH-AGR		IND ask-CAUS-TH-AGR	
‘I make swear’	kə herthəv- ^{ts^h} -u-m	կը հերթավցում	g-ert ^h v-e- ^{ts^h} ən-e-m	կը երդուեցնեմ
	IND swear-CAUS-TH-AGR		IND-Swear-CAUS-TH-AGR	
‘I remove’	kə ver-u-m	կը վերում	gə ver- ^{ts^h} ən-e-m	կը վերցնեմ
‘you.SG remove’	kə ver-u-s	կը վերոս	gə ver- ^{ts^h} ən-e-s	կը վերցնես
‘he removes’	kə ver-u-∅	կը վերու	gə ver- ^{ts^h} ən-e-∅	կը վերցնէ
	IND remove-CAUS-TH-AGR		IND-remove-CAUS-TH-AGR	

(60) Mush

- a. $\widehat{t}^h$ -ə-n   hás-u
NEG-AUX?-3PL bring-CAUS.TH
‘They won’t deliver’
չըն հաւուն
- b. pit mjer mal p^hit-^{ts^h}-u-n,   ert^h-a-n   p^hit-^{ts^h}-u-n
FUT our ox kill-CAUS-TH-3PL, go-TH-3PL kill-CAUS-TH-3PL
‘They will kill our ox, let them kill.’
պսի մեր մալ փիսուն, երթան փիսուն

14.3.3.6 Past participle

The past participle is formed with the formative */-er/ <տր>*. But for passive (կրաւուակերայ) verbs, the formative */-uk/ <ուկ>* is also used. *HD: I think he means that intransitives in general use /-uk/, not just verbs with passive voice.*⁶

Table 14.13: Past participle suffix */-er, -uk/* in the Mush dialect

	Mush	cf. SWA
‘died’	mer-uk մեռուկ	mer-adz մեռած
‘died’	p ^h its ^h -uk փիցուկ	mer-adz սասլած
	✓-PERF.CVB	✓-RPTCP
‘broken’	kotr-uk կոտրուկ	kodər-v-adz կոտրուծ
‘written’	g ^h r-uk գ՛րուկ	k ^h ər-v-adz գրուծ
	✓-PERF.CVB	✓-PASS-RPTCP

14.4 Literature

For the Mush dialect, there is an extensive study by Mseriants (Մշերյանց, *HD: modern Russian: Mcepiānycъ* (Մշերյանց 1897, 1901)⁷ A summary of the same work is published in French by the same author (Msérianz 1899), and a second in German by L. Patrubàny in his periodical *Sprachwissenschaftliche Abhandlungen*, volume 1, page 271-288

It is surprising that in these works, the two types of groups for voiced consonants is not considered. This is something that a very common ear would have been able to distinguish with little intention.

There are various works that are published in the Mush dialect:

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Mush dialect
    - General Mush dialect
- hd cyrillic . Բեղրապուրկ 1875. The same was published in European transcriptions by L. Patrubàny in his periodical *Sprachwissenschaftliche Abhandlungen*, 1.241-271
- * Գ. Վ. Սրուանձուեալց
    - – Գրոց ու բրոց. Պոլիս 1874
    - – Մանասայ. Պոլիս 1876
- Original page number 121.**
- – Համով հրտով. Պոլիս
  - – Հանդէս թռչուն. Վրեւ. Մամուլ 1884, page 389-392
- * Արիստ. Վ. Սեղրակեան - Քնար Մշեցոց եւ Վանեցոց. Վղրշաստ. 1874
  - * Յ. Ամրիկեանց - Մշու թռչուն օտար երկրում. Կոռլսկ 1862, page 386-390
  - * Մ. Դանիելեան
    - – Պարերգ. Խաղ, պառաւերու աղօթք. Բիլակս, 1898, page 313-4
    - – Յակօի վախենակ կարելը. անդ, 1899, page 329-330
  - * Վ. Արտակ - Պարերգ. անդ, 1900, page 122-3
  - * Գ. Տ. Զ. - Կաղ եզր, անդ, page 618
- Bulanik vernacular

⁶HD: Note that based on Adjarian's translations to SWA, these past participles seem to function like resultative participles (*/-adz/* in SWA), and not perfective conversbs (*/-el/* in SEA). But we can't be sure because he doesn't provide complete paradigms or sentences.

⁷HD: The original title that Adjarian gives is in the pre-revolution Russian alphabet: *Этюды по армянской диалектологии*.

- * Բենսէ - Բուլանըին կամ Հարք գաւառ. Ազգ. հանդ. Ե. Էջ 9-184, 2 page 7-108
- * Ս. Հայկունի
  - Ժողովրդական գրականութ. թեկորդ. Արրա. 1896, 566-7
  - Սոյլամազ իսանըմ, Արրա. 1896, 557-560
- Alashkert vernacular
  - * Ս. Հայկունի - Ալաշկերտի հայոց առածները. Արտս. 1894, page 200, 263-4
  - * Գ. Ք. Նժդեհեանց - Ալաշկերտի բանաւոր գրականութիւնից. Ազգ. Հանդ. Ե. 185-199, Է 437-505
- Aparan vernacular
  - * Գարեգին Սարկաւազ - Սասմայ ծռեր. Թիֆլիս 1892
  - * Բ. Խալաթեանց - Իրանի հերոսները հայ ժողովոյի մէջ. Բարիկ 1901, page 24-44, 74-76
- Vernacular of New Bayazet villages
  - * Սէնեքրիմ Արծրունի - Նոր Պայազիտու գաղթական Մշեցւոց նշանդրեն ու հարսանիքը. Կռունկ 1863, page 385-400
- Sasun vernacular
  - * Մ. Մուրատեան
    - Սասնցոց պարերգ. Բիւրակն 1900, page 121-2
    - Հանելուկներ եւ պարերգ. անդ, page 470-1
- Paghesh subdialect
  - * Թուխ-Կոռպո
    - Պարերգ Եւն. Բիւրակն, 1898, page 300-301
    - Սիրաբանութիւն. անդ, page 651-2
- Khouyt vernacular
  - * Զ. Կէնճեան - Հարսանեկան պարերգ. Բիւրակն 1898, page 739-741

Besides these, Sarkis Haykuni (Ս. Հայկունի) has published 34 fables in the vernaculars of Arjesh, Artske, Bulanik, Aparan, Bitlis, Alashkert, Khlat, Hinis, in the Եմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volumes 2, 4, 5 (Բ. Դ. Ե.; 1901-4), a folk song from Hinis (ibid., volume 6, 2., page 101), Manazkert (volume 6, 2., page 139). Unfortunately, these don't use scientific orthography.

Original page number 122.

14.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

14.5.1 Mush dialect

14.5.1.1 City of Mush

Adjarian's source: See Патканов (1875:6-7).

Սանասուր նստոկ էր Սասուն, ուր պապու կըոքեր չըն թօղի օր ըդի սըթուր ու յէլավ խըստ էրեց ուր պապուն ու մամուն ու գ'նաց Բաղդադ: Ուր պապ նըստուկ էր փանջարեն, տէսավ օր ուր տղեն Սանասար կիգ'էր. ու ճանչցավ ու ասեց:

- Ե՛յ, մեռնիմ քզի մեծ կուռք. ի՞մալ զքո մատաղ քաշիր բ'երիր. յար յեք' է մանցը՝ զմըկէլ լէ կը քաշես բ'երես:

Մամ, չընքի իսչապաշտ էր, նստավ ուր տղեկներն ապով արսունք թափեց:

Պապ առեց թուր ու սուր ու գ'նաց, կանչեց ու ասեց.

– Արի յԵրթանք, Վորթի, յԵրկրպաքութեն արա մեծ կրոքին, օր զքզի մատղեմ: Ասեց տղեն.

– Աբ'օ՛, քո ճոչ կուռք շատ զօրավոր կուռք է. գ'իշեր լէ չըր թողին, օր մենք ընտեղ սըթըրվենք. յար յե՞բ՛ է մանցե՝ չուր մեկել մատաղ լէ կը քաշէ ու կը բ'երէ:

Առավ զտղին ու մտան կրքատուն:

Տղեն պապուն ասեց.

– Աբ'օ՛, չե՞ դ'ու գ'ինաս օր մենք գ'ացինք՝ մենք պստիկ ենք. մենք զքո կոքի զօրութեն չընք գ'ինե. ոէ՛, ո՛ու կզի քո կրոքին յԵրկրպաքութեն տուր, իշեմ իմալ կիտաս, ուսնեմ:

Պապն ասեց. – Հմլա, լա՛օ, ու կզավ յԵրկրպաքութեն տըվեց: Տղեն ասեց.

– Աբ'օ՛, քո կուռք ի՞նչ զօրավոր կուռք էր. օր դ'ու յեբ՛որ կզար, իմ աչքեր մթնեց, թստսա ի՞մալ երեցիր: (Չընքի չշասավ օր առջի դրբին զարկեր. մալաթի կօճկըներ չարձ'ըկվապ): Ասեց. Աբ'օ՛, աբ'օ՛, իդա հաղ լէ յԵրկրպաքութեն երե, տեսնենք հ՞մալ կենես, օր յես լէ ենեմ:

Ու հեղմ' լէ յեբ՛որ կճաւ պապ, տղեն ասեց. «Յա՛ հացն ու գ'ինի. տերն կենթանի». ու գուրզ մի իշ'ավ, ու գուր պապ խալիքէն յօթն գ'ապ գ'ետին վե իշ'ուց: Առեց զգուրզն ու ինգավ մեջ...

Original page number 123.

... Կըոքերուն, զեմեն լէ ջ'արդ'եց, ու առավ զարծըթներ լցեց ուր մալաթի փէշ ու բերեց տըվեց ուր մամուն ուր ասեց.

– Մա՛մօ, իդոնք երե քըզի գէնաք:

Մամ լէ կզաւ վըր քիթ ու բ'երնին, յԵրկրպաքութեն երեց, ու ասեց.

– Գ'օհանամ քենէ յԵրկնի ու յԵրկրի ստեղծօծ. գ'ա օր զմզ զի ազգատ երեցիր են զալըմի ձ'եռնեն:

Բ'երեց զՍանասար փսակեց, ու պապու տեղ դ'րեց վըր թախթին: Ընի ընդեղ մնաց. դ'առնանք Աբ'ամելիքի վրեն:

14.5.1.2 Village of Karnen in Mush

Adjarian's source: This story was told by my friend Tigran Dimaksian (Տիգրան Դիմաքսեան; *HD: SEA: /tigran dimak'sjan/, SWA: /dik'ran t'imatik'sjan/*) when I was in Paris, and I wrote it down. He is from the village of Karnen, which is half an hour away from Mush. He was a previous student at the Istanbul Getronagan Armenian High School (Կերպուսական վարժարան). He escaped to Paris from the massacres. The dialect is very close, and the narrator is aware of the scientific method; thus he presents the story with a very exact scientific orthography. However when I was in Etchmiadzin, I learned from many people from Mush that the people of Karnen differ from the city for the pronunciation of the sounds /b g d/ <բ գ դ> and so on. Because of this, perhaps we have the sounds /b g d/ <բ գ դ> against some cases of /p t k/ <պ տ կ>.

– Բ'արի լո՛ւս քի, ախապէր թօ՛րո:

– Կոյ Ասսու իւրն ու բ'արին, Ըործ ջան:

– Ի՞մալ իս, ի՞նչ իւր հարցում (հարցուցանեմ) վրետ, վըր ճժերուտ:

– Սախ (ողջ) մնաս. Ասված բ'աշիւ զգքու զավկըներ. զմմեն լէ սախ ին. զգքու ձ'եռք կը պագ'ին. նստի, ա՛խապէր, նստի. քիշ մը ժըղլիք (խօսիլ), բ'ան մ'ըսէ մժուկինք (մտիկ ընել), Ասվածըտ սիրիս. զգքու են մեզ գ'ըլինու գ'ալիք նախլ երե:

– Հա տո աղեկ միտկը բ'երիր. նստի ըսիմ:

– Արաբ ասկրի տարին էր. իշօվ քարվընօվ զախիրա (պարէն) տարեր ենք ասկրին. Են դ'ին օր եգանք, իմ յընկերներ բուլանընցի են. ուրանց տուն գ'ացին. Ես մինադյոլ ու ռէվան (ճանապարհութե) եզա ի Մուշ. յիրգուն էր հասա Սրբ-Սիհիանա տագ. Եփեյ քէլէցի. լուսնյակ թամամ էլած էր. աստղըներ լէ գը փէլգրէն. հազ մ' լէ տէսնամ օր քուրթ մը յառջ'նես յէլավ ու ջղարէ (սիկառ) մ' յուզէց. Ես լէ, դ'ու գինաս օր ջղարա չըմ...

Original page number 124.

... քա՛շի. ըսի օր չըկա. քուրթ քաշլեց զօր ընել ու ծ'եռք թալլեց շէրս օր ջղարա իշէ. Ես լէ ակցի մը սրոհին զրգի, երսի կրա գ'եղին յընգավ, ու հըմալ ճըվոցը հանեց օր սար ու ծ'որ ծ'են ավեց: Հեղմ' լէ ի՞նչ՝ տէսնամ օր հինգ հօկի սիլալիսօվ քրու տրգէն (քարի տակէն) դ'ուրս յէլան ու վրէս վզեցին: Ել զիցա օր մեռնէլու յա աբրելու սրիհաթն է: Աստղնու զօրուտէնով ժանգորոդ խանջալըմ կէր վրէս, զրեվս քշթեցի ու միշ'վընին յընգա, մեզ երգու գ'եղին շըռնեցի, հըմա դորդրան ըսիմ, Ես լէ քնիմ տէղօվ յարալու էղա. հմա ախցր ինչ էնիմ. մեզ մարտ հինգ մարտու ինչ կըրնա ենւ. Վօր հասըլ (Վերջապէս) զիս բ'ոնեցին, ծ'եռներս յէտեվս կապէցին, ու սար տարան: Ել ինչ օր իմ վրէն եգավ, քու վրէն յիկա Ասսու խերն ու բ'արին: Հըրի լուց չաշըրգեցին ու յըմսուց սօրա յուզէցին օր զիս սպանին: Հմա Սատընուց էր, դիհա մեռնէլուս վախտ չըր Եզի: Զիս կանգըցին ուրընցնէ իրեք շեք (քայլ) հեռուն ու զիսանջըներ հանեցին ու ուրանց նստած տէղն սըրըթմանի (շեշտակի) իմ ճըռնէրուն բաշլեցին զըրկել. ու Ես ուրանց զօրօվ մսիս միհճն խանջալ հանելօվ ուրանց կիդէնը (Հկուտային, իմա՝ կուտայի): Են սօնը մեզ լէ զըուր քաշեց ու վրէս Եկավ օր զգգ'լուխս կըրիք. հըմա Աստղնուց էր, դ'իմացէն քընի մ' հօկի քըրթէրէն բօնացին. «Տօ՛, դ'ուք վօ՞րն իք յոդ. ի՞նչ կըսիք»: Քըրթէր չէ «Տօ՛, երեք նեճիր է ընգի ծ'եռվըներս». ու մըր դ'ին Եգան: յիրարու հետ խօսած վախտ մեզն գ'ըլուխս լուսնյակին դ'առցուց ու քըրթէրէն հարցուց. «Կո՛ւո տու ֆլա՞ ի կուրմանցի (Տղա՛յ, դու հա՛յ Ես թէ քուրդ)»:

– Եզ ֆլա մէ (Ես հայ Ես):

– Տօ ախապէր դ'ու հա՛յ իս:

– Հա՛յ իմ խուլքան:

– Տօ զիդի բ'ըռնէք ըստոնք ըգիայ (կամ արագ խօսած ժամանակ՝ սայ) գը չաշըրին:

Հրաման տըվեց յընկերներուն ու ըգքըրթէր մեզիգ մեզիգ կարեցիա, զըրվընքներ առան, ու ծեծիօվ չաշըրկէլօվ ուրանց գ'եղ տարան, միւղուրին թասլիմ էրին: յէտկէն ընծի պատմեցին օր ուրանց կօվեր կօրեր Են, փընդըռնէլու յէլած Են, ու ուրանց ռաստ Եգած:

Original page number 125.

14.5.1.3 Bulanik

Adjarian's source: See Ազգագրական Հանդէս [Ethnographic Magazine], volume 6 (2.), page 12

Զ'ախցպան Աղեկ աղլապ (միշտ) խսա կէներ (պատմե), կըսէր յէս ջ'աղացն ենք, Են մեկ օր իսկի մարթ չը մնաց մօստսի. հարցես (ամեն ոք) զաղուն թողեց իմ ումուդոս (յուսով), գ'նաց ուր տուն: յանգ'ան զահ էր (ուշ ատեն էր). մենակ նըստով ենք, յէս տէսա դ'օլ ու զուռնի ծ'են Եկավ, դ'արսամ աչքիմ օր 10-20 կըիկ, հաքուկ-խփուկ պար բ'ոնած Են ու կը խաղան: Յէս տէսա կըիկ մ'Եկավ մըս ընծի, ըստց. «Աղեկ, յօրի՞ն իս նստի, յէլի խախցի»: Զարեց կտրավ, յէլա բ'ոնի պար ու խախցա. աչքիմ աչքիմ տո յա, հզա կըսկա վրէն իմ քավօրքուր Ա-ի դալմէն Է (զգեստ). յուշիկ մէ զշախուն հանեցի շէրէս ու գրալի մեկ փէշ կտրեցի. հըս իմ կտրէուն՝ կըստիք աներենութ էղան:

Են լուսուն գ'ացի քավօրօչչ տուն. ըսի ըշտէ իդա գ'իշեր հըմա հըմա բ'ան մէ պատահրավ. մարթ չավտրցավ. ըսի «Զանըմ, յօրի՞ն չըր ավտընա. բ'երէք զքավօր քրօչ դալմէն սանք (տէսնանք)». դալմէն օր բ'երին՝ օղորդ օր մեկ փէշ կտրով էր. իմ մօտու կտոր լէ այսի (միշտ) Եր դալմի կտորէն էր:

14.5.1.4 Alashkert

Adjarian's source: See Եմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 2 (Բ.), page 337

Թախսկի մի մեջ իրեք հատ քսա կեղնին. Ետոնց սօվորուտեն լէ Են օր յըմսօր գ'իկէն, ճամաներու վրեն կը կայնէն օր գ'եղածի - մեղածի ըռաստ յիկէր, խապէն. Ետոնք մախսուս յիրարուց հեռու կը կայնէն՝ օր գ'եղածից գ'ինէն թէ ջոկ ջոկ մարդիկ ին:

Ավուր մեկ գ'եղածի մի կօվ մի կիտա ուր տղին ու կըսա. — Լա՛օ, տար իտա կօվ քաղաք՝ ծախա. հըմա իրեք օսկուց պակաս չեղնի տաս. յընճի օր (ինչու որ) մեր կօվ համ խօրու ա ու համ կաթնօվ:

Ետ տղին էր, լուսուն շուտ առավ կօվս ու գ'նաց. Ետոնց իդարէն լէ զատի մած (մնացած) էր Ետ կօվ. խէլ մի գ'նաց, ըռաստ էկավ յառճի քսին, օր քախքից դ'ուս կայնէր էր:

— Օղուր Եղնի, դ'ո՞ր կերտաս. հարծուց քուն:

Original page number 126.

— Սաղ Եղնիս. կերտամ քաղաք, ըսեց. իմ պապ ընծի ճամպեր ա օր իտա կօվ տանիմ ծախիմ:

Քուն կըսա. — Տօ՛, ի՞մալ կօվ. Ետի հօրտիկ ա. հայ, մըսի՛ (մի՛ ըսեր) կօվ, խըլդ կը ծիծղան քու վրեն. թէ քզի միտք կա ծախւելու յեռուն խուռուշ կիտամ:

— Ախպէր, դը՛ գեն գ'նաց. չը գ'ինամ դ'ո՞ւ իս ծուռ, չէ յես իմ ծուռ՝ իմ վրեն կը ծիծղաս, ըսեց ու քէլեց:

— Հա՛, հա՛, ըսեց քուն. չուրի դ'ու չը տանիս քաղաք, չավտընաս թէ Ետի հօրտիկ ա:

14.5.1.5 Aparan

Adjarian's source: See Գարեգին Սարկաւագի Սասմայ ծոեր, էջ 14-15.

Ժամանակով մեկ թաքավոր կեղնի, անուն Սենեքերիմ: Սենեքերիմին էրկու տղա կեղնի, մեկի անուն Սանասար, մեկին Ասիմելիք: Սենեքերիմ ինք կրապաշտ էր, տղեկներ ասվածապաշտ:

Խօշուն էրեց ու գ'նաց Երուսաղեմա վրեն կոհիվ:

Յօթ տարի քախքի բ'օլոր խօշուն չափընեց նստավ:

Թանգուտեն ընկավ քախքի մեջ. Թաքավորն ուր վազիր: Դավրէշ խըլքոյի Եղան ու ընգան քաղքի մեջ. Էրկու պառվու ռաստ էկան, տեսան օր իրարու հետ կոհիվ կենին. հարցուցին թէ - յօրի՞ կը կռվիք:

Մեկ պառավ վերցուց թէ՝ Դավրէշ բարա, թանգուտեն ընգեր ա էրկիր, հացերսի խըլքսեր ա. ընծի տղէ մ' ունեն (ունեի), բ'երեցի մօրթինք կերանք. մկա Ենի ուր տղին չը՛երա մօրթինք ուտինք:

Վերցուց թաքավոր ուր վազիրին ըսեց. — Մեր թաքավորուտեն իսկի մեկ թաքավորուտենի չէ:

— Ըբա. ըսեց, ի՞նչ Ենինք, վա՛զիր:

— Յետ դ'առնանք. նստինք մեր թախսի վրեն:

Ու սկսեցին իսէր ու խերյաթ Ենել ու պատարաք Ենել. պատարաքն օր Երեցին պրծան, հրէշտակներ սրօվ, թոօվ իշ'ան Սենեքերիմի ասքարի մեջ, ու չ'արթեցին, ու սպանեցի ու կօսորեցին:

Original page number 127.

14.5.1.6 Manazkert

Adjarian's source: See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 7 (2.), page 139.

Հառավել, հառավել, յէշ,
 Հառավել, Մուսլօ գոշէշ.
 Զեռսի թալեմ Աստծու փէշ
 Մզի ցորեն տա փէշքէշ,
 Ծախենք տանք մեր ռեսի բէշ,
 Զեղսի ծախին բօղ գոմեշ:
 Հէլէլ - մէլէլ շէկ կռտան,
 Հօտղներ, քշէք զէղ գութան.
 Օրթա հասնինք բրետան,
 Հա՛ մռնիմ քզի, Շէկօ, Կռտան:
 Տղա՛ Մանուկ քշա դէղ եզ,
 Գութան բանի քանդի սէզ.
 Ցորեն եղնի դէզ դէզ,
 Հա մռնիմ Մանուկին ես:
 Քշա՛ Լաւանդն ու Խնձօրօն,
 Հանդա փոխր բէրեց Կարօն,
 Մկա լծինք Շապազն ու Խերօն:
 Օր դմանինա մզի ռես Միրօն:
 Տղէք, ձեն հանեք գութենեն,
 Տաս տուն ա մեր բնատեն.
 Գութենի ակեր ճըռվըռան,
 Ճըռվըռա, ձենիդ խուրբան.
 Հան, Խաղօն, Զմօն Եկան,
 Բէրին մածնախառ թան,
 Իդ հաղսի կարծկինք գութան.
 Հա բավէ մըն, հաժավել:
 Մատաղ ձզի գմըշտան,
 Կըսեմ հօտղներ Էրթան
 Պաղպաղ ջրով տղէկ հօվցան,

Լվան, ղըվըօցուն, արծան:

Տավար Եկավ, քնուց յելան,

Գութան լծին, խառզան առան:

Original page number 128.

14.5.1.7 Ինու

Կեղնի չեղնի իրիկմ ու կնիկ մի, բգրանց լէ կեղնի տղէ մի. Եդ տղէն լէ իսկի բան չգինա. Նա կարդալ, նա սանաթ:

Եդ տղէն կը ծոի թաքավորի աղջկա վրէն, կըսէ ուր մամուն.

– Նանե, գնա ընծի թաքավորի աղջիկ յուզէ:

– Տօ տղա, լա՛օ, քու պապ աղքատ, ավուր հացի կարօտ, մենք յի՞մալ երթանք թաքավորի աղջիկ յուզինք. չԵ՛, զմզի կը մօրթէն, դու լէ սանաթ մի չգինաս օր ըսիմ, հան տղէս սանաթ մի գինա:

– ՉԵ՛ նանե, իլահ օր պտի երթաս յուզիս:

յորկուն օր տղի պապ տուն Եկավ, տղի մամ ըսեց. – Հմլա բան կա. քու տղէն կըսէ գացէք թաքավորի աղջիկ յուզէք:

Պապ կըսէ. – Տղա լա՛օ, խե՛լքտի թռուցե՞ր իս:

– ՉԵ, կեաքէ, կըսէ, պտի երթաս յուզիս:

Չեղնիր տղի վրէն, կերթա տղի պապ թաքավորի մօտ, թաքավոր կըսէ. – Ընչի՞ համար իս Եկի:

– Թաքավոր ապրած, քու աղջիկ պտի տաս իմ տղին:

– Իմ աղջիկ ի՞մալ տամ քու տղին. քու տղէն սանաթ գինա՞:

– ՉԵ՛, վոլա (արաք. Վալլահ), չգինա:

– Գնա, զքու տղէն բի տսնամ:

14.5.1.8 Տասօն

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn], 1900, page 121-122.

Խորոտիկ, օսկի գնտիկ,

Դու զաղջիկ իտաս ինծիկ:

Բարձր Մարաթկի սարեր,

Ամուր կուլէն իւր քարեր,

Խըսմեթ էնէր իւր եարեր:

Հընչի ե՞րբ ըսինք գէտ բան,

Ինչնենք պաղչան ու սայրան,

Քաղինք գէտ մանտրիկ ռեհան,

Տարինք որինք խորըսթան,

Եղաւ սեւ օծի նըման,

Original page number 129.

Խաբերց զԱդամ եւ զԵւան,
Հանեց դրախտեն անարժան:
Ելաւ, ուզր Հըլպու սարուն,
Կուլեր զաշուն ու զգարուն:
Բարձր Մարաթկի խաչեր,
Շուլջ ու բոլոր կանաչ եր.
Աշխարհը երկիր կ'աղաչէր,
Խըսմէթ ըներ սեւ աչեր:

Շունշանորդի քօլոսով,

Բու բան ի՞նչ էր մեր դռնով.

Կ'ելեմ ըսեմ մեծօրաց,
Ինջնին զարկուն խանջարով:

Չարկին խորոնւկ ու զարկին,
Սարեց ելաւ սեւ արուն:

Եարն էր գնաց ջուր մերուն,
Լցես մեջ իւր կժերուն,

Թալեց ուզր իւր թեւերուն,
Թափաւ ուզր իւր փօթերուն,

Լցուաւ մեջ իւր սօյերուն,
Շարի շամամ ծծերուն:

Երցու աղջիկ մեր դրկից.
Բուռ մը չամիչ կրկմից,

Պագ մը խաբեց չտուեց:
Ես զացի Մշու դիմաց,

Տեսայ դռներ կիսաբաց.
Մտայ կ'առնեք թաժէ հաց.

Անտեր շունեն մնացած
Բերան բացեց զիս խածներ.

Ընծի ի՞նչ խածիլ պիտեր:
Ընծի գիրկ ծոցքը պիտեր:

Դիման Մշու զացեր իմ,
 Լաշվիւտ Մշեն բերեր իմ,
 Չարկամ վրամ թալեր իմ,
 Եարի դռնեն ընցեր իմ,
 Փէշտիմալ գոտեն փիրցեր իմ,
 Սեւ աչուզներ սրբեր իմ:

Original page number 130.

14.5.1.9 Khouyt

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn], 1898, page 739.

Աման եր երկինք հովս անուշ,
 Սիրականիս քունսն անուշ.

Տարին տասներկու ամիս՝

Թօռմաւ խնծորն ի գոտիս.

Խնծորի կէս խածուկ եր,

Չորս քեօշեն արծթուկ եր.

Տանիմ իտամ ոսկերիչ,

Շինէ մատնիք ապրճան,

Տամ եարոց՝

Իր քրոջ:

Աման եր երկինք հովս անուշ՝

Եար խորոտիկ, պաքս անուշ:

Տօ՛, տղա՛յ, տղա՛յ, քօլոսով՝

Մինչ Ե՞րբ ընցնիս մեր դրնով.

Չարկինք քեզ խանջար խորուն,

Ելսի քու կարմիր արուն.

Աման եր երկինք եւ այլն.

Աղջիկ քու անուն ի՞նչ ա.

Աղջիկ քու անուն Շուշան.

Ելիր Երթանք Սուրբ Նշան՝

Օսկի մատնի քեզ Նշան.

Հարիր ուզես՝ հազար կիտամ.

Աման էր երկինք եւ այլն:

Կես գիշերուն դուրս ելայ.

Մատղաշ ամպիկ մ' էր ելեր,

Դանդաղ ձնիկ մ' էր թալեր,

Բոկիկ հետիկ մ' է զացէ.

Առա զիւտիկն ու զացի,

Գացի կայնա գըլխընուն:

Վարդեր փըռուկ էր երըսնուն,

Երկու ծծի մէջ նշան կէր,

Չոզայ թէ զնչան պաքէք,

Original page number 131.

Գլորա զընտան ինկայ,

Կանչի Սուրբ ու Սրբորեք,

Մեկիկ չեկաւ երեւան,

Սուրբ Սարգիսն էր խորուսան:

14.5.2 Paghesh subdialect

14.5.2.1 Paghesh

Adjarian's source: See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 4 (Դ.), page 93.

– Այ տղա, ես քե, դու ծի:

Աղջիկն ու տղէն սիրեցին իրուր: Աղջկա աչք ճամբախն է օր ուր ախբէր իզա, չտեսնա խավշիկ. իշկեց օր ախբէր զատեն էկավ, ախչիկ յիմցուց խավշկա: Դողուն առաւ աղվզզու ջան, էլավ, գնաց, էլման մտավ ջաղչի քարի տակ: Աղջիկէ ախբէրն էկավ, զատ էփեցին, կէրան, ջնան չուր ի լուս: Ախբէր կու կէլի, էլի զնաց նէջիր. աղվէզ էլման էկաւ առջիկէ մօս: ուտեն, իսմեն, քեյք էրեցին ուրանց: Մէ ասիս, երկու իրեք ընցավ մէշտեղ, արբեր իշկեց օր քրոջ փոր օր զօր՝ օր զօր կուրի, օր պը զօր միզար կու բանձրնա:

– քո՛ւրօ, ասաց տղէն. Ես տեղ մարդ չկա. Էղ յը՞մալ բան ա. կիշկիմ քո մէզար օր պը զօր կու բանձրնա. թէ մարդ ուսիս, զաղսուս կու պէիիս, բէ՛ր ես տեղ, աշկարա պսակիմ քու վերէն. հալալ իրիկ կսիկ եղեք, իսան օր կա՛ մէղաց վորդի ա:

– Հավա՛ր, աղբէր, դու եղա խօսք յի՞նչ խօսք ա ծի ասեցիր. Ես իմ խօր անվան մօտեն չե՞մ ամչնար օր դու ծի եղ խօսք կասիս. Ես եղ բան էրո՞ղն իմ:

– Հըպա, քո՛ւրօ, եղ քո միզար յօրի՞ն կը բանձրնա:

– Տախտ կավիի, նոան խատ մի գտա, թալեցի բէրանսի. Են տեղացէն փորս ուռաւ:

14.5.2.2 Arjesh

Adjarian's source: See Եմինեան ազգագործական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 2 (Բ.), page 323.

Ժամանակաց մեկին Հարճեշու մեջ Զիլանածոր մէ մարդ մ'կեղի:

Ես մարդ յէլավ առավ ուր բեռ, գնաց սարի միջու ջաղաց աղալու. հալա ջաղցի մօտ չը խասեր եր, ջաղցըպան դուս յէլավ, չուան եզնից պրծուց, բեռն խուրճու պէս թալեց ուր շալակ, տարավ ներս:

Original page number 132.

Եղ մարդ օր Եղ բան տեսավ, շատ վախէցավ, ասեց.

– Վալա, Եսիկ ինձ Ել կսպանա, բեռն Ել կուտա, եզն Ել խետ. ապա ինչ Եսիմ, Աստված, օր Ենպէս ա, Ես պտի փախիմ:

Ջաղցպան բեռան բերանը քակեց, ցօրեն լցեց օղունի մեջ, իրիշկեց տեսավ օր բեռան տէր չէկավ, յէլավ դուս, տեսավ օր Են մարդ կը փախի, բօնաց.

– Տօ՛ աղբէր, մի՛ փախի, արի՛ արի՛:

Ես մարդն Ել ասաց. – Տօ վալլա, Ես քո դուլվաթ տեսա, քեզնէ վախէցա, դու քու Աստված. բեռն Ել քեզի, եզն Ել քեզի, ինձի բան Մ' ասեր, Ես թօղեմ Երթամ:

14.5.2.3 Village of Arinjkus in Artske

Adjarian's source: See Եմինեան ազգագործական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 4 (Դ.), page 201.

Դավրիշ ծուկ մ' կը բերա՛ կուտա պառվուն պախ:

Պառավին Ել իրեք խատ աղջիկ կեզի:

– Պա՛ռավ, կասա, առ զիմ ծուկ, ամանաթ պախա:

Պառավ կասա. – Խա, կը պախիմ, ամանաթ օր կա՛ դրյամաթ ա:

– Պա՛ռավ, ասաց. յան Էրկու, յան իրեք օրէն կուզյամ:

– Շուտ արի, օր անզյան գյաս, կը նեխի:

Դախրիշ տուեց ծուկ մըտ պառավ պախ, գնաց:

Պառավ ասաց. – Վերցեք ծուկ, պախեք, չեղի զայ Եսէք:

Եղա աղջիկներն ա, վէրցին Եղ ծուկ պախէցին:

Աղջիկներ իշկէցին օր Մ' Էրկու օր դավրիշ չէկավ:

Քշեց չանք ամիս մ' Եղ դավրիշ չէկավ:

Պառվու ջոց աղջիկն ա, վէրցրուց ուր քուրվըտոց.

– Ա՛նչի, յէլի ծուկ բեր, ուտենք, պաս-ցամաք մեռանք:

– Ա՛նչի, Եսի ամանաթ ա, ամանաթ օր կա՛ դրյամաթ ա:

– Ելի՛, բե՛ր, ուտենք, Եսի մօնցեր ա:

Ելան ծուկ բերին, իրեքով էլ կերան:

Պառավ խարար չէ աղջիկներ ծուկ կերած են:

– Մա՛րե, քու աղջիկ դարվիշի ծուկ կերավ, ասաց պատի աղջիկ:

– Աղջի, ասաց, դու յօրի՞ն կերար, մենք ինչ ջուղաբ պտի տանք:

Original page number 133.

14.5.2.4 Village of Dapavank in Khlat

Adjarian's source: See Եմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 2 (Բ.), page 376.

Թաքյավոր մ' կեղի, խետ մեկ լալէ մ'. գելին կերթան կը պտուտեն. Եղա թաքյավոր լէ ըսկի ավլադ ու թավլադ (որդիք) չուներ: Կերթան մեկ դավրեշի մ' ըռաստ կիւզյան: Դավրեշ կասա.

– Թաքյավոր ապրած. Ես գիտեմ դու ինչի շուր կիւզյաս. տղէ մ' ապօվ շուր կիւզյաս. արի քը մի խնձոր կուտամ, կես դու կեր, կես սուլթան թ՛ուտա. Աստված քը երկու տղա կուտա. մեկ տղէն լէ խավլ երա օր տաս ծի:

Թաքյավոր խավլ երաց, Ելավ գլսաց ուր տուլ. ինչ որ կես ինք կերավ, կեսն եսուր Սուլթանին: Ին ամիս, ին դաս, ին դագրգա մնաց, թաքյավորի կնիկ պարկյավ, եբեր ջուկսը մ' տղա: Տղեք ջօցան, Եղան տաս տարեկան: Աւուր մեկ դավրեշն եկավ, տեսավ օր երկու տղէն հոլ կը խահն. ասաց.

– Կա ու չկա, եսոնք իմ խնձորի տղեկներն են:

Կանչեց գեն երկու տղին. պստիկն չեկավ. ջոջն եբեր, ասաց.

– Արի, երթանք, քյո խօր տուն տո՞ւր ծի շանց:

Տղեն ընզյավ առջեվ, տարավ, ասաց. – Եսա իմ խօր տուն ա:

Դավրեշ մտավ ինե, տղի խօր տուն սալամլող կապեցին առեց, ասաց. – Թաքյավոր ապրած կենա. դու քյո խօսաց տե՞ղն ես:

Ասաց. – Խա, ես իմ խօսաց տերն եմ: Բերեց գերկու տղէն կայսեցուց դարվեշի առեց, ասաց. – Վո՞ր մեկ կը վերուս, վերցու:

14.5.2.5 Villages of New Bayazet

Adjarian's source: I personally wrote down the samples from the New Bayazet villages during my summer travels in 1907.

14.5.2.5.1 Yeranos village

Adjarian's source: Migrated from the village of Khastur in Alashkert.

Արի եթանք մեր առա ջ՛րինք. Խա՛չօ, գ՛նա ջ՛ուր բ՛ի, արտ ջ՛րինք, արտն ըոթընա՛: Եթանք չայիր, տեսնանք քաղելու չէ՛: Գ՛ացինք տեսանք քաղելու չէր: Անձրեվ գ՛ա, թըհն երկընցու չայիր, Են վախտ կը քաղինք: Լա՛օ, դ՛ո՞ւ իս գ՛ացեր իս կերցուցէ չայիր: Հա, յես իմ գ՛ացեր իմ կերցուցէ: Օչխար քում, չայիր...

Original page number 134.

... քում. տո՞ւրի, տանիմ մեկ լէ կերցում: Օր դու չկերցուս, օ՞վ կերցու: Հերու շատ անձրեվ եկավ, արտերն շատ երկընցան, դան լէ չը՛ոռնից, հաց լէ չեղավ, շախտեն տարավ

* *

Նիկոլա թաքավոր, Ճավճավաց յերանալ առավ Ելլրկ Եկավ Գյօօցէն, իսարար ութը հայրիր քսանը ութը թվնին. մզի բ'երեց եստեղ. Ալաշկերտու խաստուրու բ'երեց. իցա գ'եղ լէ տրվից մզի. օխտ տարի թարինութեն տրվից. ձ'զի ասիմ օխտ տարով յետ կապեց մզի խարջ ու խարաց: Տալիքա մօվով կար. Եկավ Ելլրք պահից. Ետ խարջ կապեց մզիկ, յավա կապեց մէ մանեթ, երկու երեց, իրեց, Ետեվ չորս, Ետեվ հինգ, Ելավ չանքի հիմի տան գ'յօխ տարեկան տըսնըշորս մանեթ վացցուն կապեկ. Ես սահաթես մընք արքունական խարջ կիտանք: Դ'առնանք մէշէք. մէշէքն երից պօշի (ռուս. մարս), առավ միննե (կամ նաեւ մզնէ՛ ի մէնց) առարին հիցցուն. հիմի դ'արձ'ավ փետին, երից մի մանեթ. ծովէրեն լէ պօշի կարն հիմի մզնէ:

14.5.2.5.2 Adamxan – Քզի օր հօքի կէր՝ մկա դ'ոպ շուտ եր մեռե:

- Օր քօ հօքի Եղին՝ ընչի՞ մզի կը չարչըրես եր դդար. մզի չ'ուր չս ի՛տա, մեր արտեր չ'րինք:
- Մեռնիմ Ասծու դիվնին. օր ախաբէր լավ ըներ՝ մէկ լէ ուրին կըստեղծէր. մկա դ'ուր քու ախապօր քանդող իս:
- Դ'ուր փիս մարթ իս. քօ հօրօխը՝ ըրտիք զըկեր իս, կողորդեր իս. կայսեր իս կորշնըվիս՝ գ'եղօվ ել խարու չինք:
- Օր դ'ուր լավ Եղնէր քու ավապօրտոց հետ՝ քու բ'երան կերյարա չեր ընգէ:
- Իմ չընգեր ա, քօն կ'ընզնի:
- Իսա գեղ, ինա գեղ, իմեն լէ ընծմէ հայ կենին. քի պես դ'եվ մարթ հայ չեսա:

14.5.2.5.3 Dzoragegh Յերկրեն օր Եկանք առաջ քառսունուչորս տուն Ենք. հիմի դաֆթրին հարուր քսանը ութը տուն ինք. Ետ հօղով չինք գյառնա կառավորվինք. Եղեր ինք մկա Երկու հարուր իծոնուն...

Original page number 135.

... տուն. ապրուստ մի չեղնի. խարջ շատըցե, խարաց լէ շատըցե. թաքավոր լէ ծով խլեր ա ձ'երնէ մզի. մզի փայ չկա. հարուր սէլ խոտ լէ կը կերցու ձ'ուկ առնող մուշտարի. բիրադի (բոլոր) Յերեվանու, Թյավառա կիգ'ան, յօթն ավուր ճամբախ կիգ'ան, խոտ կը կերցուն, Են հօղի խարջ լէ մենք կիտանք. մացեր ինք հեսիր: Մէկ մէկ մարթ լէ թուրքեր կը գ'օղնան տանին սպանին: Մկրտչի սպանին մէ մարթ, Ել մի՛ հարցու: Թաքավոր զմմեն լէ քրթերուն, հայերուն փարա տըվեր Ե, մզի չի՛ իտա: Հերու անուն մեր գեղ հաց չէ Եկե. տեղ սար Ե. մրսեր, ցուրտ տարեր Ե. ժանգ լէ զարկեր Ե. սկի պտուղ չինք ստացեր ի:

14.5.2.5.4 Tsakkár Մզի Ճավճավ յերանալը բերեց Ես գեղը. օխտը տարի խարջը չառավ. յետօ դ'արձ'ավ առավ տարին մէ մանեթ Երկու մանեթ, իրեց, չորս, իսինք մանեթ. մկա լէ կառնի 14 մանեթ տնական: Ծօվէրեն մզի զրկիր ի. ջ'ախշ'ըներեն լէ կառնի փող, Երկու անգ'ամ, համ գըլիին, համ դախօտ: Ելման մէշնէրեն մզի զրկիր ի. մէկ փետ մզի փրա Երիր ի իսինգ մանեթ. իսաց լէ չեկավ. քամին քաշեց. հիմի չինք կայնան մըր աղեկներ պահինք. անձեռն չի գ'ա. չօրութեն տվիր ի մր վիւն: Արազա ափնէրու թուրքեր Եկած իս մր չայիրներ, մըր արտեր կերցուցած ին. մզի նեղութեն կիտան. կիգ'ան մզի փրա, մըր չայիր կը կերցուն, մզի զիկլով կը զանին:

14.5.2.5.5 Gölköy Ակմետ աղի գ'եղ մեր քյաֆշնի կից, Աթաշ՝ Ելման քուրթի գ'եղ ա. մեր սար կը կերցուն, մեր մալ կը գ'օղնան տանին: Հո՛ւ կը վախենանք. թվանք չումնին օր Երթանը կրիկ Ենին, զընդուց սպանինք, հո՛ւ հո՛ւ: Թուրքն օխտ ավկուր ճամբախ կիգ'ան մեր մայի արօստ կը կերցու. մեր պապական մուկը՝ օր Ալաշկերտու Եկեր ինք, մեր ձ'երնէն ղլած ա. մկա մեր մալ կը փիտնա. մեր մայի խարեր գ'ացեր ինք, առեր ինք. յօրեն հինգ կրիկ կենինք. չընք հշխընա մօտենանք: Թվանք օր Եղին՝ մենք ընդուց սկի չընք հաշվի մարթ. իմա օր չկա... կը վախենանք կը փախսինք: Տարեկան մզնէ տասը մալ ղլին տանին. քսան հատ լէ օչխար...

Original page number 136.

... կը տանին: Հաց օր չունինք. ճեմք լէ անօթնէ է օր մեկ կը մեռնին. լայլաց ինք: Մեր ծով լէ մեր ծ'եռնէն առած ա. մզի լէ փարա չկա օր գ'անգատ ենինք: Գ'անգատ լէ երեր ինք, չըն հա՛սու (ոչ հասուցանեն): յերեվընցին կից'ա մեր արտեր կը կերու. օր երամը ընդոն տավրին լէ մօտենամը՝ մզի կը զարկին կապանին. ծովը մերն ա կըսին. երկու վերստ տեղ ծովու բ'երնէն չուր ենի վեր՝ մզի կը հասնի:

14.5.2.5.6 Upper Adyaman Յես իդա տեղաց ախց'իկն իմ. իդա տեղաց լէ հարսն իմ. իդա տեղ լէ կարքըկեր իմ. իմ անուն լէ Սանամ. օր եղեր իմ Չաչանա տարվա ճիծն իմ. ս՞կու լէ ծերացեր իմ. Ել մկա չմ կառնա բ'անի գ'օրծի եղնի. մարթ պտի օր ընծի պահա. Ել հ'մալ ապրիմ օր ինձ ապրուստ չեղնի՝ չուր օրիկն ի մահուն: Մեր լեզուն եղմալ ա: Իմ մարթ վըր ընծի տրսնըհինգ տարի կեղնի օր մեծ ա: Դէ, յես ինչ գ'ինամ օր գ'այու ժամանակն չուրի Չաչանա կրիկ' ինչ խդար կը քաշա. չմ գ'ինա: Իմալ օր ռուսն եկե Ալաշկերու, հօնգու օր բ'արձ'ած Եկած իդա տեղ, յես ինչ գ'ինամ ինչ խդար ժամանակ կը քաշա օր Չաչանա կրիկ' եղնի. մըս (մօս) ընծի յատնի չէ: Խո իմ գ'լոխ լէ չմ կա'պի եղա սուն. բելի լուսուն լէ մեռա: թըխ իմ անուն լէ մսա ախշըրի երես, թէ լավ թէ վաս իմ անուն լէ թըխ մսա մըչ ախշըրքին:

* *

- Դ'ո՞ր կերթաս:
- Կերթամ յարտ:
- Ես մարթ են տողին կը խանչա. յորի՞ կը խանչա. ի՞նչ կըսա՝ ընծի թըխ ասա. եստեղն յես կը լսիմ:

14.5.2.5.7 Lower Karanlug Adjarian's source: Migrated from the village of Mangasar of Nahen.

- Օնօ, յո՞ւստ գ'ուզ'աս, դ'ո՞ր կերթաս:
- Տնեն կից'ամ:
- Օնօ, դ'ու կյանոնա՞ն մեր իին խօսքերօվ ասես. թօխ ես պարօն գ'րի:

Original page number 137.

- Գօ յես խալիկօրսեր իմ. Ել չեմ կյանոնա բ'ան ասեմ:
- Ընչի՞ չես կյանոնա. հալա դ'ու շատ կապրիս:
- Խօսքըս չընցնի. խարսի կուշտ խօսքըս չընցի. աղի կուշտ չընցի. ժամանակս անց կեցեր ա. գօ խօսքս օր տուն չոԽցավ՝ գ'եղի մէշ ել սկի չընցի: Մէ վախտ օր կելսինը տանիսն կը բօրինը «տղա», արի դ'աս», մէկի տեղ սաադ գ'եղ ժողնըվին կը գ'ին: Մկա իմ տողին ել կանչեմ, կ'ասեմ մէ թաս ջ'ուր տու, Ել չի ուզա գ'ալ մըտ ընծի:

14.5.2.5.8 Avdalaghulu Adjarian's source: Migrated from the village of Kopıgran that is near Mangasar.

Մենք Թօփիղոանա եկեր ենք եստեղ. Նեղութենի խամար ենք եկը. գօ եստեղ շենլը ենք շիքե: Մընք եկանք՝ Ավդալ աղան եր ես գ'եղացի. քուրք եր ինք. Ենի քօչեց գ'նաց. մենք կիանք նստանք եստեղ, առու խանեցինք: Իմալ օր Մանկասարցու լեզուն ա, եղմալ ել գօ մեր լեզուն ա: Մընք ու Մանկասարցիք խնուր դ'ըրկից ենք: Գօ ինոնք եմալ օր ենդեղ ին նստած, մենք ել ենդոնց կշտի խետ եստեղն ենք նստած:

14.5.2.5.9 Alikrykh Մեր գ'եղացիք գ'նացինք նաչալիկի մօտ. ասաց. դիկան կուզեմ: Էլավ էկավ թայեց ճպօտի տակ, եսոր լավ ջ'արդ'եց. խօնջան կըտրավ. օր կըտրավ՝ խելքը գ'նաց. քթէն խեղեղի պէս արուն պրծավ, լեզես. տեսանք օր խելքը գ'ացեր ա, խօնաթըթախ ուր առանք գ'ացինք յախբ'ուր. Եդ յախբ'որի դ'եմ ջ'ուր թալինք վրէն. ջ'ուր գ'նաց գ'նաց, աչքեր բ'ացեց, սեվ սիվտակը դ'ելսավ: Նոր վերցինք դ'րէցինք ծ'իյանըմերու վրէն, առանք

Էկանք գո մեր տուն: Տեր Մարգարն օրէնքեց, մնաց յօթն օր՝ ուկան օր, գ'երընդ'ին դ'ըրեց վըր թէվին, գ'նաց բիար (քաղելու). խզարմամասի քաղեց, երկու օր քաշեց, մըզ բիարին մեռավ: Մկա քէզնէ ու ձ'էզնէ կը խարցում. սուչ վի՞՞ կէրի:

* *

- Ե՛, դ'աս արի, դ'ո՞՞ կէթաս. կայսնէ յէս Ել գ'ամ:
- Վռազգեր իմ. յէս գո բ'ան ունիմ, կը վազիմ կէթամ. Են տղեյներ գ'նացին. անգազ չեն ենտ. Եսոնց պիտի խասնիմ, գ'ինա՞ս:

Original page number 138.

14.5.2.5.10 Zolakhach Adjarian's source: Migrated largely from the village of Ziro and from Hamur.

- Մէլքոն, խին բ'անէրուց զրուցա, վարժապետ թօղ գ'րա:
- Տօ չմ գ'ինա ինչ պատմեմ. մեր պապեր եկած ին եստեղ. թուրց եր նստուկ. թուրցերուն խանեցին տարան Մազրի մահալ, մեսք մացինք եստեղ:
- յո՞ւստ գ'աս:
- Տնեն:
- Եղ օծլուշադի խետ ինչ կը զրուցիր:
- Սկի. կասի քի մէ փարչ քոլաղուսան բ'երած Մարգարի տուն. մկա կուզեմ չի իտան. կասեմ յօրի՞ չս իտա. կասեն ծ'եզի պէտք ա, մեզի Ել պէտք ա: ԴԵ, եսոոք գ'րա. եսքան թօ՞լ ա: Կուզես ուրիշ բ'ան Ել ասեմ: Մեր կանամի խամող (անջուր) ա. ջ'ուր կուզեմ, չն ի տա. Խաչօհ մօտեն գ'նացի ուզեցի՝ չտվեց, քֆուց, ասաց չմ ի տա. յօրի՞ ես Եկե վըր իմ չ'րին:

14.5.2.5.11 Lower Gyuzeldara Adjarian's source: Migrated from Nahen, Gulasor, Ulikend, Kumlubucak, and Leter.

- Տղա՛, դ'ո՞՞ կէթաս. դ'նա դանչա խսամի Ավօին գ'ա՛:
- Բ'արիրիկուն, խէր ա. ընչի՞ ես դանչե, խնամի:
- Երթանք մեր տղին ախշ'իկ ուզենք:
- Ասված աջ'օղա:
- Ելան գ'նացին հարեվանի տուն:
- Բ'արի յիրիկուն. բ'արօվ Եկաք. նստեք. խէր ա ես վախտ ձ'եր գ'ալ:
- Խէր ա, փառք Աստուծու. դ'ու ընձնից խարցու. Եկեր ենք բ'արեկամութեն կը խնդ'րենք. ախշ'իկդ տու մեր տղին: Թեզն լավ մարդ՝ չենք կառնա դ'ըսլին:
- ԴԵ վօր Եղմալ ա, ձ'եռդ բ'ե պաշեմ:
- Տղա՛, բուտուկէք դ'րեք, քէֆ անենք:

14.5.2.5.12 Upper Gyuzeldara Adjarian's source: Migrated from the village of Iritsu, from the village of Vanki, from Korun, from Musun, and from Ardzap.

ժողվեր ինք, ըստինք. արեք երթանք զօգան. կես մ’ ըսին չենք իգ’ա, կես մ’ ըսին կիգ’անք. յես լէ ինադ երեցի, ըսի կերթամ: ...

Original page number 139.

Մկա կըսեմ թէ չերթամ. մեր կընկըտիք լէ խայիլ չեն. կըսին մենք չկրնանք երթանք, չընք Ե՛րթա սար բեր. չընք կառնա, հեռուն ա ճամբախ. օիչար կթինք ու բ’ երինք հա եղա տե՞ղ: Մկա կըսեն. բ’ արձ’ ենք մեր տներ՝ երթանք մեր զօգանատեղ. Են վախս մզիկ ըռահար կեղսի. մէ ամիս երկու կը մսանք ենդեխ, երկու ամսով յետո կիշ’նենք կիգ’անք մեր գ’եղ:

14.5.2.5.13 **Zaghalu** Adjarian’s source: Migrated from the village of Yoncalı in Mush.

Յես ըստի. տերտեր, արի երթանք սար, քոյկըմ ծածկա, մասինք մէտ: Վո՞՞ն տեր երթանք. խերու գ’ացինք Ներքի-Խարանկուղի սար. Ես տարի՞ դ’ ն’ ր երթանք: Տերտերն ասաց. արի, ըս տարի լէ երթանք Վերի-Գօզալդարա. մեզի կըսեն ենտեղ խօս ա. Են տեղաց մարթ լավ ա, աղեկ ա. մեր յերկի մարթ ա. Ենդոք լէ մեր յերկուն էլ եկե. ինչքան չեղի մեր պատիկ կը պախտեն. մեզի լավ աշօք կիշկեն: Խոս լէ ատնօվ ա. կըսեն յեղ լէ շատ կեղսի: Մկա տերտեր ընծի բ’ երեր ա եստեղ, ինք լէ թօրկէ գ’ացե:

14.5.3 Note on migration

Note: Of the remaining villages of New Bayazet, the Mush dialect also contains Upper and Lower Kyolaghran, Lower Aluchalu and Gedakbulag. Kyolaghran migrated from Nahen, Yoncalı and Krakom; Aluchalu migrated from the Bayazit village of Çakırbey, from Van and Maku; while the people of Gedakbulag from Leter, Mush and Khlat.

The three have the sound /χ/ <χu> instead of /h/ <h>, and the conjunction /le/ <lɛt> instead of /al/ <ωl> ‘also’. They use the present forms like in Table 14.14.

Table 14.14: Monosyllabic verbs in villages of the Mush dialect

	Mush villages	cf. SWA
‘I come’	k-ig ^h -a-m	կիգ’ամ
‘you.SG come’	k-ig ^h -a-s	կիգ’աս
‘he comes’	k-ig ^h -a-n	կիգ’ան
‘I give’	k-it-a-m	կիտամ
	IND-√-TH-AGR	IND-√-TH-AGR

The copular verb in the present 3SG is /a/ <ω> ‘is’. The first conjugation class ends in /il/ <χl> (Table 14.15).

Table 14.15: Verbs with /-il/ in villages of the Mush dialect

	Mush villages	cf. SWA
‘they drink’	kəχm-i-n	կը խմին

IND-√-TH-3PL

The ablative case uses the formative /-en/ <χu>, but the formative /-its^h/ <hg> is also used.

The village of Tyuskyulyu migrated from the Arjesh villages of Gandzak, Zirekli, and the Mush villages of Hadgon, Lez, Malakand; it sufficiently differs from the others because, like Julfa, it uses the copular verb with the vowel /a/ <ω>.

(61) Mush villages

- a. b^her-je^r a
bring-PERF.CVB AUX
'He has brought.'
f'etp̪etp̪ u
- b. g^hat^{sh}-at^{sh} a-n
go-RPTCP AUX-3PL
'They have gone.'
q'awgawd u
- c. arth-a-nk^h
go-TH-1PL
'We go (subjunctive).'
ar̪θəwələp̪

Besides these, it has the sound /h/ <h> instead of /χ/ <χu>; while its ablative is /-en/ <tu> and /-its^h/ <hg>. For the remaining points, they are the same as the last branch of Mush.

Chapter 15

Van

15.1 Background

Original page number 140.

The dialect of Van is spoken on the entire Eastern shore of the Van sea.¹ Its center is the great city of Van and its multiple surrounding Armenian villages. It spreads from the north until Diyadin, the western side of Bayazit, from the south to Moks, Vozim, Shatakh and Aghbak or Başkale, from the east until the border of Persia, and from the west it scratches the borders of the Mush dialect. As of now, the dialect of Van (especially the Moks subdialect) is the western border-line of the Armenian language, beyond which the Armenians are Kurdish-speaking or Arabic-speaking. During the time of the last Russo-Turkish war, a large number of Armenians from Diyadin migrated to the Caucasus, where they built the village of Basargechar on the south-eastern banks of the Sevan sea. Now, in that same region, it is a great and rich town (ալսու), and has essentially taken the image of a city.

15.2 Phonology

15.2.1 Segment inventory

The sound system of the Van dialect contains 46 sounds, which are divided as follows.

There are 12 vowels (Table 15.1).

Table 15.1: Vowels of the Van dialect

/i/ <ի>	/y/ <իւ>	/u/ <նւ>
/ɛ/ <է>	/œ/ <էամենիան է>	/ø/ <ռ>
/e/ <է>	/æ/ <էօ>	/ə/ <ը>
/æ/ <սէ>		/a/ <ս>

It has 34 consonants (Table 15.2).

¹HD: Adjarian tends to call Lake Van and Lake Sevan as seas <ծով> instead of lakes <լիճ>.

Table 15.2: Consonants of the Van dialect

Stops	Labial /b/ /p/ /p ^h <p> <պ>	Coronal /d/ /t/ /t ^h <դ> <տ> <թ>	Dorsal/Back /g/ /k/ /k ^h <զ> <կ> <ք> /g ^h / /k ^h / /k ^h <զj> <կj> <քj>
Affricates		/dʒ/ /tʃ/ /tʃ ^h <չ> <չ> <չ> /dʒ/ /tʃ/ /tʃ ^h <չ> <չ> <չ>	
Fricatives	/f/ /v/ <ֆ> <վ>	/s/ /z/ /ʃ/ /ʒ/ <ս> <զ> <շ> <ժ>	/χ/ /ʁ/ /h/ <խ> <ր> <հ> /h ^h / <հj>
Sonorants	/m/ /n/ <մ> <ն>	/r/ /ɾ/ /l/ /j/ <ր> <ն> <լ> <յ>	

Among vowels, the sounds /je, յօ, օզ/ <է ն Էրմենիան՛> are notable. The first two are same as the sounds /je, յօ/ <է, ն> for the people of Mush or rural Karin; but they are not as heavy and slow as them, but are pronounced faster. The sound <Էրմենիան՛> is pronounced also like the sequence էոն (Adjarian: <օօ>, IPA: /օզ/), but faster and it can be considered a diphthong.

15.2.2 Sound changes

For sound changes, the following are the most significant conditions.

Original page number 141.

15.2.2.1 Monophthong vowels

15.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ա> Classical Armenian /a/ <ա> has changed to /a/ <ա>. In the Van dialect, especially under stress, this vowel is pronounced closed, almost like the <a> vowel of the English word <all>.² In many places it is changed to /æ/ <աւ>, but there is no general rule for this. What's clear is only that after the sound /v/ <վ>, it always changes to /æ/ <աւ>, and even the name of the city 'Van' (Table 15.3).

Table 15.3: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /æ/ <աւ> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
'fear'	vax	væχ	vax
'to wash'	լանալ	լվանալ, լվալ	լեվանալ, լեվալ
'wheat-meal'	ձաւար	ծաւար	ձավար
'to run'	vazel	væziel	vazel
'tomorrow'	vał	væł	vax-ə (-DEF)
'curtain'	varagojր	værækjür	varakhujր
'vardapet (archimandrite)'	vardapet	værtæpiet	vart'hapet
'fee'	vardz-(ə?)k ^h (-PL)	værts ^h k ^h	varts ^h k ^h
'Van'	van	væn	van

²HD: The prose is unclear, but I think he means that this vowel is rounded.

In very few cases, the Classical vowel /a/ <ω> also changes to /e, ie, je, i, œ, y, o, ə/ <է, է, յէ, ի, օ, ն>. Such words are one or a handful; they are the result of exceptional phonetic rules.

15.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <է> In Van, Classical Armenian /e/ <է> has changed to /je/ <յէ> in the beginning of monosyllabic words. At the beginning of polysyllabic words, it can turn to /jje/ <յյէ> or /e/ <է> (Table 15.4).

Table 15.4: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /jje, e/ <յէ, է> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘thirty’	eresun երտսուն	ji̯ersun յերտսուն	jerestun յերտսուն
‘iron’	erkat̫ երկաթ	erkat̫ յերկաթ	jerkat̫ յերկաթ

For words with a repeated Classical /e/ <է>, some of changed them to /i/ <ի> (Table 15.5).

Table 15.5: Change from repeated Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘three’	erek̫ երեք	irjek̫ իրեք	jerek̫ յերեք
‘to cook’	ep̫hel եփել	ip̫hel իփել	jep̫hel յեփել
‘face’	eres երես	ir̫es իրես	jeress յերես
‘evening’	erek̫oj երեկոյ	irikun իրեկոն	jereko յերեկո

In the final syllable, the Classical sound /e/ <է> becomes /ie/ <յէ> (Table 15.6).

Table 15.6: Change from final Classical Armenian /e/ <է> to /je/ <յէ> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘friend’	ənker ընկեր	ingj̫er ինգյեր	əŋker յնկեր

Word-medial /e/ <է> changes to /e/ <է> or /ie/ <յէ> (Table 15.7).

Table 15.7: Change from word-medial Classical Armenian /e/ <է> to /e, ie/ <է, յէ> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘mouth’	beran բերան	peran պերան	beran բերան
‘ground’	getin գետին	k̫jetin կյետին	getin գետին

The latter sound change in specific is the opposite from the Mush dialect, where the sounds /je/ <յէ> or /yo/ <յօ> can exist only in the final syllable according to Msérianz (Մսերեան).

15.2.2.1.3 Classical Armenian /e/ <է> The Classical sound /e/ <է> always changes to /e/ <է>. It changes to /i/ <ի> only in the words in Table 15.8.

Table 15.8: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /e/ <է> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘gum’	χ̫էզ	χ̫իզ	χ̫էզ
‘Sunday’	kirakē, kiրakē	kiraki կիրակի	kiraki կիրակի

15.2.2.1.4 Classical Armenian /i/ <հ> The Classical sound /i/ <հ> is usually preserved, but there it has become /e/ <է> in a few words, as well as /je/ <է> or /y/ <իւ> (Table 15.9).

Table 15.9: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /i, e, յe, յ/ <հ, է, տ, իւ> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘nine’	inən	ին	inən
‘fifty’	jisun	իխուն	hisun
‘bed’	ankołin	անկողին	այկօքին
‘poop’	tsirt	ծիրս	tsirt, tser
‘balance’	kəfír-k ^h (-PL)	կշիռք	kəfirk ^h
‘other’	uriʃ	նրիշ	uriʃ

15.2.2.1.5 Classical Armenian /o/ <ո> The Classical sound /o/ <ո> changes to /vuo/ <վո> in the beginning of monosyllabic words, to /vuo/ <վո> in the beginning of a large number of polysyllabic words, and in some places to /o/ <օ> (Table 15.10).³

Table 15.10: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /vuo, o/ <վո, օ> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘resentment’	օշ	վոշ	vox
‘who’	ov	վով	ov
‘male’	ordz	վործ	vorts ^h
‘gold’	oski	վոսկի	voski
‘widow’	*orbewaɪri	*վորբեւայրի	vorp ^h evajri
‘gold’	oski	վոսկի	voski
‘to inundate’	ołołel	օօռել	voɔɔkel
‘to take pity on’	ołormil	օօռմիլ	voɔɔrmel

We individual examples of changes to /u, օ/ <ու, էօ> (Table 15.11).

Table 15.11: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /u, օ/ <ու, էօ> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘bone’	oskər	ոսկը	voskor
‘to twist’	oloreł	ոլորել	voloreł

Word-medially, most of the time, the Classical sound /o/ <ո> becomes /uo/ <ու>, in both the final and pre-final syllables. But there are many examples where it has also changed to /o, օօ, օ, ս/ <օ, էարմենիան մ, մ մ, մ մ> (Table 15.12). The sound /օօ/ <էարմենիան մ> exists only in the final syllable.

Original page number 142.

³HD: The reconstructed ancestor for ‘widow’ is my own.

Table 15.12: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /o, œ, œ̄, u/ <o, ɔ, ɔ̄, u> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘gray-haired’	alewor	ալեւոր	alevor
‘leaven (CA); dough (SEA)’	χəmor	խմոր	χəmor
‘earth’	hoł	հող	hoł
‘wheat’	tsʰorean	ցորեան	tsʰorean
‘flour of parched corn’	pʰoxind	փոխինդ	pʰoxind
‘prostitute’	boz	բոզ	boz
‘work’	gorts	գործ	gorts
‘frog’	gort	գորտ	gort
‘to assemble’	zolovel	ժողովել	zolovel, զօնվել
‘to bathe’	loganal	լողանալ	loganal
‘shepherd’	hoviv	հովիվ	hoviv
‘rooster’	akʰalał	աքալալ	akʰlor
‘buffalo’	gomēʃ	գոմեշ	gomeʃ
‘madder’	torón	տորոն	torón

15.2.2.1.6 Classical Armenian /u/ <nL> Before a consonant, the Classical sound /u/ <nL> changed to /u/ <nL> at the beginning of words, to /u/ <nL> or /v/ <hl> in the middle or end of words. While before a vowel, it is always /v/ <ql> (Table 15.13).

Table 15.13: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /u, v, v/ <nL, hl, ql> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘camel’	ułt	ուլտ	ուլտ
‘cold’	tsʰhurt	ցուրտ	ցուրտ
‘snow-storm’	bukʰ	բուք	bukʰ
‘spring’	garun	գարուն	garun
‘you.SG.NOM’	du	դու	du
‘mulberry’	tʰutʰ	թութ	tʰutʰ
‘tongue’	lezu	լեզու	lezu
‘flea’	lu	լու	lu
‘to wash’	ləanal	լուանալ	լվանալ

15.2.2.2 Diphthong changes

In diphthongs, we note the following sound changes.

15.2.2.2.1 Classical Armenian /aj/ <ωj> The Classical sound /aj/ <ωj> changes to /e/ <t> next to a consonant; but when the next syllable has the vowel /i/ <h>, the diphthong */aj/ <ωj> also becomes /i/ <h>. Before vowels, /aj/ <ωj> stays /aj/ <ωj>. At the end of words, it becomes /a/ <ω>; it is deleted when declined (Table 15.14).

Table 15.14: Change from Classical Armenian /aj/ <ωj> to /e, i, aj, a/ <է, ի, այ, ա> in the Van dialect

	Classical Armenian		> Van		cf. SEA	
‘father’	haɪr	հայր	χer	խեր	hajr	հայր
‘shine’	pʰaɪl	փայլ	pʰelkʰ	փելք	pʰajl	փայլ
‘to walk’	kʰaɪlel	քայլել	kʰjeljel	քելյել	kʰajlel	քայլել
‘wide’	laɪn	լայն	len	լեն	lajn	լայն
‘vineyard’	aɪgi	այգի	ikʰi	իկի	ajgi	այգի
‘man’	aɪr	այր	irik	իրիկ	ajr, erik	այր, երիկ
‘to burn’	aɪrel	այրել	iritsʰiel	իրիցել	ajrel	այրել
‘mirror’	hajeli	հայելի	χajlik	խայլիկ	hajeli	հայելի
‘tin’	kəlajek	կլայեկ	kəlajjek	կըլայեկ	kəlajek	կլայեկ
‘trivet’	kaskarai	կասկարայ	kaskara	կասկարա	kaskara	կասկարա

15.2.2.2.2 Classical Armenian /iʊ/ <իւ> The Classical sound /iʊ/ <իւ> became /iv/ <իվ> before vowels or at the end of words (Table 15.15a). For Before consonants, we find the sounds /y, u/ <իւ, ու>, and in some places /i, յե, o/ <ի, յւ, օ> (Table 15.15b).

Table 15.15: Change from Classical Armenian /iʊ/ <իւ> to /iv, y, u, i, յե, o/ <իվ, իւ, ու, ի> in the Van dialect

		Classical Armenian	> Van		cf. SEA
a.	‘sick’	hiwand	հիւանդ	χivand	իիվանդ
	‘shepherd’	hoviu	հովիւ	χoviv	իովիվ
b	‘flour’	aliu	ալիւր	ælyr	ալյուր
	‘fountain’	aɫbiu	աղբիւր	æχρյր	աշրյուր
	‘self’	iú	իւր	ur	յուր
	‘bodkin’	heriu	հերիւն	χirun	իերիուն
	‘carpenter’	hiusən	հիւսեն	χus	իյուսեն
	‘branch’	tʃiu	ճիւլ	tʃv	ճյուլ
	‘village’	giu	գիւղ	kjew	գյուղ
	‘brick’	aliu	ալիւս	ovis	ավյուս

15.2.2.2.3 Classical Armenian /oi/ <օյ> The Classical sound /oi/ <օյ> changed to /u, օյ, ու/ <ո, օյ, ոյ>, and sometimes to /o, vi, vuo/ <օ, վյ, վոյ>. There are only individual examples of the latter group (Table 15.15).⁴

⁴HD: For ‘alfalfa’, Adjarian provides an ancestor form <առլոյս>, but I couldn’t find it elsewhere.

Table 15.16: Change from Classical Armenian /oi/ <nj> to /uo, œø, u, o, vi, vuø/ <n, Եarmenian ՞, ՞՞, ՞, ՞՞, ՞՞, ՞՞> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘blue’	կապօտ	կապօտ	կապոյտ
‘pinky’	թէկօյթ	թէկոտ ^h	ճկոյթ
‘nest’	բօյն	բօյն	բոյն
‘alfalfa’	արո.օյտ	առվօյտ	առվոյտ
‘color’	գօյն	գոյնը	գոյն
‘light’	լոյս	լոյս	լոյս
‘wick’	պարոյց	պարուոյց	պարուոյց
‘curtain’	վարացօր	վարագոյն	վարագոյն
‘knot’	հանգօյթ	հանգոյնց	հանգոյնց
‘who.GEN.SG’	օյր	օյր	օրի
‘strength’	օյզ	օյժ	օժ

15.2.2.3 Consonant changes

Consonant sound changes in the Van dialect are the same as in the Karabakh dialect. Here as well, the voiced sounds of Old Armenian have changed to voiceless unaspirates. The voiceless unaspirates stay the same; the voiceless aspirates stay the same. After nasals, voiced sounds and voiceless unaspirated sounds become voiced. After the Classical sound /r/ <p>, voiced consonants become voiceless aspirates.

Besides these, the sound /h/ <h> of the Van dialect becomes /χ/ <χ>. The Classical sound /r/ <p> sound becomes /r/ <n> next to the consonants Classical sound /ts, dz, ts^h, tʃ, dʒ, tʃ^h, t, t^h, v/ <ծ, ծ, գ, գ, զ, զ, ւ, ւ, վ>. The Classical sound /k^h/ <p> becomes /h/ <հ> before other consonants. We saw examples of these changes in the above data.

Original page number 143.

As we know, voiced aspirated consonants do not exist in the Van dialect.

15.3 Morphology

15.3.1 Noun inflection or declension

15.3.1.1 Case markers

The declension system of the Van dialect is similar to that of /um/ <nlu> branch. The ablative is built with the formative /-its^h/ <hg>. The accusative is the same as the dative if the object is animate; while it is the same as the nominative if the object is inanimate. There is no locative.

15.3.1.2 Plural markers and plural declension

The plural has three different forms. Monosyllabic words take the formative /-jer/ <tər>. Consonant-final polysyllabic words take the formative /-njer/ <utər>, while vowel-final or /n/-final <u> polysyllabic words take the formative /-hijer/ <hjuntər>; based on phonetic laws, this formative originates from the previous form /k^hjer/ <ρuntər> (Table 15.17).⁵

⁵HD: I'm not sure why Adjarian's examples use a form <jhuntər> /jhtjer/ with a glide in the wrong location of what Adjarian's prose says: <hjuntər> /hijer/.

Table 15.17: Plural suffixes */-j̥er, -n̥jer, h̥t̥j̥er/ <եր, ներ, իյտեր>* in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘bread’	hats ^h հաց	χats ^h իսաց	hats ^h հաց
‘bread-PL’		χats ^h -j̥er իսացեր	hats ^h -er հացեր
‘bow’	alełən աղեղն	an̥j̥er անեղ	an̥er աղեղ
‘bow-PL’		an̥er-n̥jer անեղներ	an̥er-n̥er աղեղներ
‘wine’	gini գինի	k̥ini կինի	gini գինի
‘wine-PL’		k̥ini-j̥t̥j̥er կինիյիտեր	gini-n̥er գինիներ
‘pantry’	maran մառան	maran մառան	maran մառան
‘pantry-PL’		maran-j̥t̥j̥er մառանյիտեր	maran-n̥er մառաններ

The cases of the plural are formed in the following way (Table 15.18).

Table 15.18: Declension of plural nouns in the Van dialect

	‘breads’	‘pantries’	‘wines’
NOM	χats ^h -j̥er իսացեր իսացեր	an̥er-n̥jer անեղներ անեղներ	k̥ini-j̥t̥j̥er կինիյիտեր կինիյիտեր
GEN, DAT, ABL	χats ^h -j̥er-ats ^h իսացեր-ատս ^h իսացեր-աց	an̥er-n̥jer-ats ^h անեղներ-ատս ^h անեղներ-աց	k̥ini-j̥t̥j̥er-ats ^h կինիյիտեր-ատս ^h կինիյիտեր-աց
INS	χats ^h -j̥er-ov իսացեր-օվ իսացեր-օվ	an̥er-n̥jer-ov անեղներ-օվ անեղներ-օվ	k̥ini-j̥t̥j̥er-ov կինիյիտեր-օվ կինիյիտեր-օվ

15.3.1.3 Absence of the definite suffix */-ə/* and word-initial/final schwas

The Van dialect is famous for the absence of the definite article */-ə/ <ը>*. Many times we see that even the most educated Van speakers cannot get used to using the Armenian article */-ə/ <ը>*. For example, the speaker would say (62) or in the native dialect (63).

- (62) a. Van speaker producing an SWA sentence without the definite suffix */-ə/*
- ajs mart^h u ajn gin գըր-վ-է-տ̥-ա-ն irar het
this man and that woman fight-PASS-TH-AOR-PST-3PL each.other with
'This man and this woman fought with each other.'
այս մարդ ու այն կին կրուեցան իրար հետ
  - mer dun mets e
our house big is
'Our house is big.'
մեր տուն մեծ է
  - vana k̥ačak^h k̥eček̥t̥s^hig e
Van city beautiful is
'The city of Van is beautiful.'
Վանայ քաղաք գեղեցիկ է
- b. cf. SWA sentence with the expected definite suffix */-ə/*
- ajs mart^h-ə u ajn gin-ə գըր-վ-է-տ̥-ա-ն irar het
this man-DEF and that woman-DEF fight-PASS-TH-AOR-PST-3PL each.other with
'This man and this woman fought with each other.'
այս մարդը ու այնը կին կրուեցան իրար հետ

- ii. mer dun-ə mets e
 our house-DEF big is
 'Our house is big.'
 մեր տունը մեծ է
- iii. vana kʰašakʰ-ə kʰešetsʰig e
 Van city-DEF beautiful is
 'The city of Van is beautiful.'
 Վանայ քաղաքը գեղեցիկ է

- (63) a. Van sentence without the definite suffix /-ə/

թյր չամիեւ ի
 water delicious is

'(The) water is delicious.' ճիւր խամեն ի

- b. cf. SWA sentence with the definite suffix /-ə/

թյր-ə համեւ է
 water delicious is

'The water is delicious.' ջուրը համեն է

Because of this, the word /թյր/ <ճիւր> can mean either 'water' or 'the water'. This characteristic of Van speakers is explained only by their incapability of pronouncing the word-final /-ə/ <ը>, which was also the case in Classical Armenian which did not have word-final /ə/ <ը>. Otherwise, Van speakers are aware of the use of the article, because when they need to be exact, they can add the article /-n/ <ն>.

It appears that the Van dialect also cannot pronounce a word-initial sound /ə/ <ը> (Table 15.19).⁶

Table 15.19: Absence of word-initial schwa in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
'walnut'	ənkojz	ընկոյզ	əŋkujz
'bed'	ankolin, ənkolin	անկոնին, ընկոնին	անկօնին
'by'	ənd or	ընդ որ	ընդ որ
'baptized'	kənkʰawor	կսքաւոր	կեյքհավոր
'friend'	ənker	ընկեր	ընկեր

15.3.2 Pronoun inflection or declension

15.3.2.1 Personal pronouns

Original page number 144.

HD: Table 15.20 lists the personal pronouns.

⁶HD: For 'baptized', Adjarian postulates a reconstructed intermediate form /ənkʰavor/ <ընքավոր> between the Classical and Van forms.

Table 15.20: Inflection paradigm for personal pronouns in the Van dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he'	1PL 'we'	2PL 'you'	3SG 'they'
NOM	j̥ies j̥tu	t̥y տիւ	zinkʰj զինքյ	m̥enkʰj մենքյ	t̥ykʰj տիւքյ	սկանկʰj ուրանքյ
GEN	im իմ	k̥h̥uo քյոն	ur ուր	m̥ier մեր	t̥s̥er ծեր	սկանտʰ ուրանց
DAT, ACC	dz̥i, dz̥ik ձի, ձիկ	k̥h̥je քյե	ur ուր	m̥ie մե	t̥sie ծե	սկանտʰ ուրանց
ABL	dz̥iz-n-itsʰ ձիզնից	k̥h̥jez-n-itsʰ քյեզնից	ur-m-itsʰ ուրմնից	m̥iez-n-itsʰ մեզնից	t̥s̥iez-n-itsʰ ծեզնից	սկանտʰ-ից ուրանցից
INS	dz̥iz-n-ov ձիզնօվ	k̥h̥jez-n-ov քյեզնօվ	ur-m-ov ուրմօվ	m̥iez-n-ov մեզնօվ	t̥s̥iez-n-ov ծեզնօվ	սկանտʰ-օվ ուրանցմօվ

15.3.2.2 Interrogative pronouns

HD: Table 15.21 lists interrogative pronouns.

Table 15.21: Inflection paradigm for interrogative pronouns in the Van dialect

	'who'	'what/that' (singular)	'who/what/that' (plural)
NOM	v̥on վով	v̥or վոր	v̥uronkʰj վուրոնքյ
GEN	vir վիր	v̥uru վուրու	v̥urontsʰ վուրոնց
DAT, ACC	vir վիր	v̥or վոր	v̥uronkʰj վուրոնքյ
ABL	vir-n-itsʰ, vir-m-itsʰ վիրնից, վիրմնից	v̥ur-utsʰ վուրմնից	v̥urontsʰ-itsʰ վուրոնցից
INS	vir-n-ov, vir-m-ov վիրնօվ, վիրմօվ	v̥ur-n-ov վուրմօվ	v̥urontsʰ-m-ov վուրոնցմօվ

15.3.2.3 Demonstrative pronouns

HD: Table 15.22 lists demonstrative pronouns. Demonstratives can be proximal, medial, or distal.

Table 15.22: Inflection paradigm for demonstrative pronouns in the Van dialect

	Singular			Plural		
	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'yonder'	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM, ACC	es, esa, esik Էս, Էսա, Էսիկ	et, eta, etik Էտ, Էտա, Էտիկ	en, ena, enik Էն, Էնա, Էնիկ	isonk ^h իսոնկ ^h	itonk ^h իտոնկ ^h	inonk ^h ինոնկ ^h
GEN, DAT	isor իսօր	itor իտօր	inor ինօր	isonts ^h իսոնտս ^h	itonts ^h իտոնտս ^h	inonts ^h ինոնտս ^h
ABL	isor-m-its ^h իսօրմիտս ^h	itor-m-its ^h իտօրմիտս ^h	inor-m-its ^h ինօրմիտս ^h	isonts ^h -its ^h իսոնտս ^h -միտս ^h	itonts ^h -its ^h իտոնտս ^h -միտս ^h	inonts ^h -its ^h ինոնտս ^h -միտս ^h
INS	isor-m-ov իսօրմօվ	itor-m-ov իտօրմօվ	inor-m-ov ինօրմօվ	isonts ^h -m-ov իսոնտս ^h -մօվ	itonts ^h -m-ov իտոնտս ^h -մօվ	inonts ^h -m-ov ինոնտս ^h -մօվ

15.3.3 Verbal inflection or conjugation

15.3.3.1 Theme vowel changes

Verbal conjugation does not present major form changes. The only ones are phonetic changes. In the present tenses, the Classical sound /e/ <տ> remains; it changes to /i/ <ի> only in the 3SG in the first conjugation class. In the past tenses, whenever the Classical sounds /ə, aɪ/ <տ, այ> become vowels, they are deleted (Table 15.23).

Table 15.23: Changes to theme vowels in the Van dialect

'I would want' 'I would sneeze'	Van k-uz-∅-i-∅ կուզի kə χaz-∅-i-∅ կը հազի IND-want-TH-PST-1SG	cf. SWA g-uz-ej-i-∅ գուզէյի-∅ gə haz-aj-i-∅ գը հազայի IND-want-TH-PST-1SG
------------------------------------	--	--

HD: To clarify, Adjarian is discussing how the theme vowel manifests in different morphological contexts. Before the past tense suffix /-i-/, SWA and SEA keep the theme vowels /e,a/ and they add a glide. In contrast in Van, the theme vowel is deleted before this past suffix /-i-/.

Original page number 145.

15.3.3.2 General paradigms for the reflex of the E-Class

As an example, we show the conjugation of the Classical verb /uz-e-m/ <ուզեմ> 'I want'.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

15.3.3.2.1 Subjunctive present and past HD: In SWA, the subjunctive present is formed by adding agreement markers after the theme vowel. For a verb like /uz-e-l/ 'to want', the theme vowel is an invariant /e/. In Van, essentially

the same strategy is used with slightly different agreement markers. However in Van, the theme vowel can alternate between /i/ in the 3SG and between /e/ in the other cells.

Table 15.24: Subjunctive present <սսորադասական ներկայ> of the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van		cf. SWA	
1SG	uz- <u>i</u> -e-m	ուզեմ	uz-e-m	ուզեմ
2SG	uz- <u>i</u> -e-s	ուզես	uz-e-s	ուզես
3SG	uz-i-∅	ուզի	uz-e-∅	ուզէ
1PL	uz- <u>i</u> -nk ^{hj}	ուզենկ	uz-e-ŋk ^h	ուզենկ
2PL	uz-e-k ^{hj}	ուզեկ	uz-e-k ^h	ուզեկ
3PL	uz- <u>i</u> -e-n	ուզեն	uz-e-n	ուզեն
	✓-TH-AGR		✓-TH-AGR	

HD: In SWA, the subjunctive past (Table 15.25) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Van, the theme vowel /e/ is deleted before the past suffix /i/.

Table 15.25: Subjunctive past <սսորադասական անցեալ> of the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van		cf. SWA	
1SG	uz-∅-i-∅	ուզի	uz-ej-i-∅	ուզէի
2SG	uz-∅-i-ր	ուզիր	uz-ej-i-ր	ուզէիր
3SG	uz-e-∅-ր	ուզէր	uz-e-∅-ր	ուզէր
1PL	uz-∅-i-nk ^{hj}	ուզինկ	uz-ej-i-ŋk ^h	ուզէինկ
2PL	uz-∅-i-k ^{hj}	ուզիկ	uz-ej-i-k ^h	ուզէիկ
3PL	uz-∅-i-n	ուզին	uz-ej-i-n	ուզէին
	✓-TH-PST-AGR		✓-TH-PST-AGR	

15.3.3.2.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative and future HD: In Van, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 15.26). The indicative present and past imperfective are built by adding the prefix /k-/ before the subjunctive present and subjunctive past. The future and past future are formed also by adding the proclitic /piti/ before the appropriate subjunctive form. SWA behaves essentially the same and I don’t provide its paradigm.

Table 15.26: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Indicative present <սերկայ>		Indicative past imperfective <անկատար>	
1SG	k-uz-je-m	կուզեմ	k-uz-∅-i-∅	կուզի
2SG	k-uz-je-s	կուզես	k-uz-∅-i-r	կուզիր
3SG	k-uz-i-∅	կուզի	k-uz-e-∅-r	կուզեր
1PL	k-uz-je-nk ^{hj}	կուզենքյ	k-uz-∅-i-nk ^{hj}	կուզինքյ
2PL	k-uz-e-k ^{hj}	կուզեքյ	k-uz-∅-i-k ^{hj}	կուզիքյ
3PL	k-uz-je-n	կուզեն	k-uz-∅-i-n	կուզին
	IND-√/-TH-AGR		IND-√/-TH-PST-AGR	
	Future <ապառնի>		Past future <անցեալ ապառնի>	
1SG	piti uz-je-m	պիտի ուզեմ	piti uz-∅-i-∅	պիտի ուզի
2SG	piti uz-je-s	պիտի ուզես	piti uz-∅-i-r	պիտի ուզիր
3SG	piti uz-i-∅	պիտի ուզի	piti uz-e-∅-r	պիտի ուզեր
1PL	piti uz-je-nk ^{hj}	պիտի ուզենքյ	piti uz-∅-i-nk ^{hj}	պիտի ուզինքյ
2PL	piti uz-e-k ^{hj}	պիտի ուզեքյ	piti uz-∅-i-k ^{hj}	պիտի ուզիքյ
3PL	piti uz-je-n	պիտի ուզեն	piti uz-∅-i-n	պիտի ուզին
	FUT √/-TH-AGR		FUT √/-TH-PST-AGR	

15.3.3.2.3 Present perfect and past perfect *HD: In SWA, the present perfect (Table 15.27) and past perfect (Table 15.28) are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-adz/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). Van uses a similar system. The non-finite form is labeled as just a ‘past participle’ by Adjarian (which I suspect is a perfective converb), and this form uses /-jer/ <եր> for the present perfect 3SG, and /-ir/ elsewhere.*

Table 15.27: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van		cf. SWA	
1SG	uz-ir je-m	ուզիր եմ	uz-er e-m	ուզեր եմ
2SG	uz-ir je-s	ուզիր ես	uz-er e-s	ուզեր ես
3SG	uz-je i	ուզիր ի	uz-er e	ուզեր է
1PL	uz-ir je-nk ^{hj}	ուզիր ինքյ	uz-er e-ŋk ^h	ուզեր ինք
2PL	uz-ir je-k ^{hj}	ուզիր եքյ	uz-er e-k ^h	ուզեր եք
3PL	uz-ir je-n	ուզիր են	uz-er e-n	ուզեր են
	√-PERF.CVB AUX-AGR		√-EPTCP AUX-AGR	

Table 15.28: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van		cf. SWA	
1SG	uz-ir ∅-i-∅	ուզիր ի	uz-er ej-i-∅	ուզեր ի
2SG	uz-ir ∅-i-r	ուզիր իր	uz-er ej-i-r	ուզեր իր
3SG	uz-ir e-∅-r	ուզիր էր	uz-er e-∅-r	ուզեր էր
1PL	uz-ir ∅-i-nk ^{hj}	ուզիր ինքյ	uz-er ej-i-ŋk ^h	ուզեր ինք
2PL	uz-ir ∅-i-k ^{hj}	ուզիր եքյ	uz-er ej-i-k ^h	ուզեր եք
3PL	uz-ir je-∅-n	ուզիր են	uz-er ej-i-n	ուզեր են
	√-PERF.CVB AUX-PST-AGR		√-EPTCP AUX-PST-AGR	

HD: For the 3PL past auxiliary, Adjarian lists /jen/ <են> but I would have expected /in/ <ին> based on the rest of the paradigms. This may have been an error. Otherwise, if this is not an error, then the present and past 3PL auxiliaries are homophonous /jen/ <են>.

15.3.3.2.4 Past perfective or aorist *HD: The past perfective (Table 15.29) is also called the aorist. In SWA for /uz-e-l/ ‘to want’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Van dialect behaves the same, though the theme vowel is /i/ in all but the 3SG.*

Table 15.29: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van	cf. SWA
1SG	uz-i- $\widehat{ts}^h$ -i-∅	ուզիցի
2SG	uz-i- $\widehat{ts}^h$ -i-r	ուզիցիր
3SG	uz-i- $\widehat{ts}^h$ -∅-∅	ուզից
1PL	uz-i- $\widehat{ts}^h$ -i- ηk^h	ուզիցինը
2PL	uz-i- $\widehat{ts}^h$ -i- ηk^h	ուզիցինը
3PL	uz-i- $\widehat{ts}^h$ -i-n	ուզիցին
	✓-TH-AOR-PST-AGR	✓-TH-AOR-PST-AGR

15.3.3.2.5 Imperative and prohibitive *HD: For the imperative 2SG, SWA adds a zero morph /-∅/ after the theme vowel /e/ for a verb like ‘to want’ (Table 15.30). For the 2PL, SWA adds the sequence /-e- $\widehat{ts}^h$ -ek^h/ after the root such that /-e- $\widehat{ts}^h$ / forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Van instead adds a vowel /i/ for the 2SG; it’s unclear if this /i/ is the theme vowel or an added suffix. For the 2PL, a suffix /ek^h/ is added.*

Table 15.30: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van	cf. SWA
2SG	uz-i ուզի ✓-?	uz-e-∅ ուզէ ✓-TH-IMP.2SG
2PL	uz-ek ^h ուզէկ ^h ✓-IMP.2PL	uz-e- $\widehat{ts}^h$ -ek ^h ուզէցէկ ^h ✓-TH-AOR-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 15.31), SWA adds the prohibitive formative /mi/ before the verb. The verb takes a suffix /-r/ in the 2SG, and /-k^h/ in the 2PL. In Van, the verb is a non-finite form with a suffix /-je/. For the 2SG, the prefix /m-/ is added. For the 2PL, the agreement marker /-ek^h/ is added between the prohibitive marker and the verb, thus agreement morphology is mobile.

Table 15.31: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van	cf. SWA
2SG	m-uz-je մուզից PROH-✓-?	mi uz-e-r մի ուզէր PROH ✓-TH-2SG
2PL	m-ek ^h uz-je մէկ ^h ուզից PROH-IMP.2PL ✓-?	mi sir-ek ^h մի սիրէկ ^h PROH ✓-TH-2PL

15.3.3.2.6 Non-finite forms *HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 15.32. I give SWA forms for just some of them because it’s unclear to me what these Van participles mean. Note that Adjarian uses the term ‘past participle’ to mean multiple different types of non-finite forms: resultative participle with /adz/ in SWA, evidential participle /-er/ in SWA. I suspect the Van /-ir/ is a perfective converb.*

Table 15.32: Participles or converbs <ηԵՐԵՎԱՆԵՐ> for the verb ‘to want’ in the Van dialect

		Van			cf. SWA		
Infinitive	անորոշ	uz-je-l	ուզել	✓-TH-INF	uz-e-l	ուզել	✓-TH-INF
	Past	uz-ats	ուզած	✓-RPTCP	uz-adz	ուզած	✓-RPTCP
		uz-ir	ուզիր	✓-PERF.CVB	uz-er	ուզեր	✓-EPTCP
		uz-jer	ուզեր	✓-PERF.CVB			
		uz-je	ուզե	✓-PERF.CVB			
Future	ապասնի	uz-je-l-Y	ուզելիւ	✓-TH-INF-FUT.CVB	uz-e-l-u	ուզելու	✓-TH-INF-FUT.CVB

15.4 Subdialects

The Van dialect has three subdialects. These are Diyadin, Moks, and Vozim.

15.4.1 Diyadin

The subdialect of Diyadin is familiar to me from the village of Basargechar in the province of New Bayazet, where there is a migrant community from Diyadin, and its...

Original page number 146.

... language remains unchanged until now.

15.4.1.1 Similarities to the Van dialect

This subdialect is the same as the Van dialect in the following points.

15.4.1.1.1 Palatalization of velar stops The Classical sounds /g k kʰ/ <զ կ զ> changed to /g̊ k̊ kʰ̊/ <զ կ զ> (Table 15.33).

Table 15.33: Palatalization of velar stops in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SEA
‘your.SG’	k ^h o քո	k ^{hj} o քյօ	k ^h o քո
‘he went’	gənats ^h գնաց	k ^{hj} ənats ^h քընաց	gənats ^h գնաց
‘we (NOM)’	mek ^h մեք	mjenk ^{hj} մենք	mejk ^h մենք
‘they fell’	ankan անկան	ənkjan ընկան	əŋkan ընկան
‘we take’	arnumk ^h առնումք	arnjenk ^{hj} առնենք	arnejk ^h առնենք
‘you.SG.DAT’	k ^h ez քեզ	k ^{hj} jezi քյեզի	k ^h ez քեզ
‘cattle-shed’	gom գոմ	g ^h umom գյոմ	gom գոմ
‘sweet’	k ^h alts ^h ər քաղցր	k ^{hj} axts ^h ր քյախցր	k ^h alts ^h ər քաղցր
‘we discuss’	zəruts ^h emk ^h զրուցեմք	zruts ^h ink ^{hj} զրուցինք	zəruts ^h enjk ^h զրուցենք
‘back of body’	k ^h amak քամակ	k ^{hj} amak քյամակ	k ^h amak քամակ
‘female’	ēg էգ	ek ^{hj} էքյ	eg էգ
‘I come (Van); I will come (SEA)’	gangat գանգատ	kugjas կուգյաս	kəgas կգաս
‘complaint’		g ^h angiat գյանգյատ	gəngat գանգատ
‘we took’		arank ^{hj} առանք	araŋk ^h առանք
‘we go’	ert ^h amk ^h երթամք	et ^h ank ^{hj} եթանք	jert ^h əŋk ^h յերթանք
‘we put (PST)’		drink ^{hj} դրինք	dərets ^h injk ^h դրեցինք
‘we gave (PST, IMPF)’		tink ^{hj} տինք	tajijk ^h տայինք
‘wind’	k ^h ami քամի	k ^{hj} ami քյամի	k ^h ami քամի

15.4.1.1.2 Change from Classical Armenian /h/ <հ> to /χ/ <իւ> The Classical sound /h/ <հ> has changed to /χ/ <իւ> (Table 15.34).

Table 15.34: Change from Classical /h/ <հ> to /χ/ <իւ> in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SEA
‘to preserve’	pahel պահել	kə raxjen կը պախեն	pahel պահել
‘they preserve (SWA); they will preserve (SEA)’	tsanaparh ճանապարհ	tsamp ^h ax ճամբախ	kəpahen կպահեն
‘road’	hasaꝝ հասաւ	χasav իսավ	tsanapar, tsamp ^h a ճանապար, ճամբա
‘he reached’	het հետ	χjet իխտ	hasav հասավ
‘with’	hov հով	χmov իխով	het հետ
‘cool’			hov հով

15.4.1.1.3 Diphthongization of Classical Armenian /e, o/ <է, օ> The Classical sounds /iɛ, ɥo/ <է, օ> have a diphthongal pronunciation (Table 15.35).

Table 15.35: Change from Classical /e, o/ <է, օ> to /iɛ, ɥo/ <է, օ> in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SEA
‘our’	mer մեր	mjer մեր	mer մեր
‘cow’	kov կով	կով կով	kov կով

15.4.1.1.4 Change in theme vowels The Classical sound /ai/ <այ> becomes /e/ <է>. The past forms of the second conjugation use the formative /e/ <է> (Table 15.36).

Table 15.36: Changes in theme vowels in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SEA
‘he was coming’	gaṛ	գայր	gukʰar
‘he was going’	erth ^h aiṛ	երթայր	gertʰar
‘he was going to come’		pti gier	bidi kʰar

15.4.1.1.5 Theme vowel deletion before the past suffix In the past, the Classical vowel /ə/ <ɛ> is deleted next to /i/ <ɨ> (Table 15.37). *HD: The examples in contrast show that the theme vowel /a/ is deleted before the past /i/. The Classical forms aren’t easy to contrast against the modern forms; instead I contrast against SWA, as did Adjarian.*

Table 15.37: Deletion of theme vowels before the past suffix in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Diyadin (Van)	cf. SWA	
‘we gave (PST, IMPF, SBJV)’	t-∅-i-nk ^{hj}	տիլրյ	d-aj-i-ŋk ^h
‘I would come (PST, IMPF, IND)’	ku-g-∅-i-∅	կուզի	gu-k ^h -aj-i-∅
‘they were’	∅-i-n	ին	ej-i-∅
‘they would go (PST, IMPF, IND)’	k-et ^h -∅-i-n	կէրին	g-ert ^h -aj-i-n

15.4.1.1.6 Ablative suffix /-e, -its^h/ <է, ից> The ablative uses the form /-its^h/ <ից>, but the form /-e/ <է> is also used (Table 15.38, sentence 64).

Table 15.38: Ablative suffixs in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Diyadin (Van)	cf. SEA	cf. SWA
‘on-ABL(-DEF)’	vṛ̥ev-e-n	վրեվէն	vərəj-its ^h
‘three-ABL(-DEF)’	irjek ^h -its ^h	իրեքից	jerek ^h -its ^h
‘thing-ABL(-DEF)’	bæn-its ^h	բանից	ban-its ^h
‘city-ABL(-DEF)’	k ^{hj} ayk ^h -e-n	քայլաքէն	k ^h ayk ^h -its ^h

(64) ‘It has gone from my mind’ (= idiomatic for ‘I forgot about it’)

a. Diyadin (Van) dialect

mt-e-s   k^{hj}ats^h-jer   a
mind-ABL-POSS.1SG go-PERF.CVB AUX

մտէ քյացէր ա

b. cf. SWA

mətk-e-s   k^hats^h-er   e
mind-ABL-POSS.1SG go-EPTCP AUX

մտէ քացէր է

15.4.1.2 Differences from the Van dialect

This subdialect has the following differences from the Van dialect.

15.4.1.2.1 Retention of Classical Armenian /u/ <նւ> The Classical vowel /u/ <նւ> is preserved, while it changes to /y/ <իւ> in Van (Table 15.39).

Table 15.39: Lack of the change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /y/ <իւ> the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SEA
‘flea’	lu լւ	lu լւ	lu լւ
‘you.SG.NOM’	du դւ	du դւ	du դւ
‘pomegranate’	nurən նորն	nur նոր	nur նոր
‘egg’	ðzu ծւ	ðzu ծւ	ðzu ծւ

15.4.1.2.2 Change from Classical Armenian /ɔj/ <նյ> The Classical diphthong /ɔj/ <նյ> becomes /u/ <նւ>, and not /y/ <իւ> as in Van (Table 15.39).

Table 15.40: Lack of the change from Classical Armenian /ɔj/ <նյ> to /y/ <իւ> the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SEA
‘weak’	tʰoɪl թոյլ	tʰul թուլ	tʰujl թոյլ
‘light’	loɪs լոյս	lus լուս	lujs լուս
‘until’	tʃʰur չուր		

15.4.1.2.3 Voicing changes The voiced consonants are preserved, while they are changed to voiceless unaspirates in Van.

15.4.1.2.4 3SG copula as /a/ <ա> changes The present 3SG of the copular verb is ա /a/, while it is ի /i/ in the Van dialect. With this form, the present perfect (յարսկատար) and complex tenses are formed (65).

(65) Diyadin (Van) dialect

- a. int̪ʰ a
what AUX.PRS.3SG
‘What is it?’
ի՞ւ ա
- b. en a
that AUX.PRS.3SG
‘It is that.’
Էւ ա
- c. eda t̪eɛs-n a
that place-DEF AUX.PRS.3SG
‘It is that place.’
Էղա տեղն ա
- d. t̪eɛs a ſin-je
place AUX.PRS.3SG build-PERF.CVB
‘He has built a place.’
Աղա տեղն շինեց
- e. pʰis a ənk-je
? AUX.PRS.3SG fall-PERF.CVB

I don't know what the first word is, but the sense would mean 'He has fallen into a X.' The unknown word might be a cognate of SEA /p^hos/ <ψην> 'hole'

փիս ա ըլսկէ

f. tun a k^hand-je
house AUX.PRS.3SG demolish-PERF.CVB

'He has demolished a house.'
տուն ա քանդէ

g. khjərtn-ier a
sweat?-PERF.CVB AUX.PRS.3SG

I suspect this is 'He has sweated (= he is sweaty).'

h. khjats^h-ier a
go-PERF.CVB AUX.PRS.3SG
'He has gone.'
քայցէն ա

15.4.2 Moks

The subdialect of Moks is familiar in the literature with various text samples, which are unfortunately not written with scientific exactness.

Original page number 147.

15.4.2.1 Existence of the schwa /ə/

The primary characteristic of this subdialect is the sound /ə/ <ը>, which is in contrast quite rare in the Van dialect. Classical word-final /i/ <ի> and word-medial /e/ <է> are indiscriminately changed to /ə/ <ը>. Because of this, the schwa /ə/ <ը> is used in the genitive-dative case suffix and in the present tense of verbs (Table 15.41, sentence 66).

Table 15.41: Change from Classical Armenian /i, e/ <ի, է> to /ə/ <ը> in the Moks subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Moks (Van)	cf. SEA
'rose-GEN'	vard-í	վարդի	vard-é վարդը'
'year'	tarí	տարի	tarí տարը'
'(male?) child'	təlaj-í	տղայի	təkaj-í տղայի
'I want (Van); I will want (SEA)'		kuzəm	kuzem կուզեմ
'I said'	asats ^h í	ասացի	əsəts ^h é ըսրցը'
'they caught'	bərnets ^h ín	բռնեցին	bərnets ^h én բռնեցըն

(66) Moks (Van) dialect

չեղ չարը տաը
five hundred year

'five hundred years'
ինըսգ իսրըն տարը

Analogous to this, in the future tense, the formative /piti/ <պիտի> is shortened and changed to /tə, t/ <տն, տն>, the latter next to a vowel (67). *HD: Note that in all these examples, the SWA cognates would use /bidi/.*

(67) Moks (Van) dialect

- a. tə brn-ə-m
FUT catch-TH-1SG
'I will catch.'
ՄԵ ԲՆԱԱՄ
- b. t-as-ə-m
FUT-say-TH-1SG
'I will say.'
ՄԱԱԱՄ
- c. tə t-e-k^h ձə
FUT give-TH-2PL me.DAT
'You.PL will give to me.'
ՄԵ ՄԵՔ ՁԵ

It is self-explanatory that all these /ə/ <ն> sounds can be stressed.

15.4.2.2 Lack of diphthong /u/ <ն> / <ո>

Similarly, the Classical sound /o/ <ն> (or /օ/ <օ>) is /u/ <ն> here, similar to the Tbilisi dialect, while it is generally /u/ <ն> (or /o, օ/ <օ, է>) in the Van dialect (Table 15.42).

Table 15.42: Change from Classical Armenian /o, օ/ <ն, աւ> to /u/ <ն> in the Moks subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Moks (Van)	cf. SEA
'apple'	χəndzor	ինձոր	χəndzor
'speech'	χaysk ^h	ինալը	χosk ^h
'small'	p ^h ok ^h ər	փոքր	p ^h ok ^h ər

15.4.3 Vozim

The subdialect of Vozim is spoken in the villages of Vozim or Ozum, Ovs, Havindank, Pas, Past, and Makni, which have around 10,000 Armenian residents. Vozim is the largest town (աւան) among this group of villages.

15.4.3.1 Phonology

The subdialect of Vozim is distinguished from the Van dialect by four new sounds which are the diphthongs /ɛi, ou, օɛ/ <Էi, օւ, էօ>⁷ and the uvular sound (կոկորդային) /q/ <ն>.

15.4.3.1.1 Segment inventory

15.4.3.1.1.1 Diphthong /ɛi/ <Էi> The first is found also in the Karabakh dialect, but it is pronounced much shorter here and it originates from the Classical sound /i/ <ի> (Table 15.43).

⁷ Adjarian used a subscripted <j>, to create <Էj>. Unfortunately, I don't have a font that allows creating such a subscript in a way that it can be read in simple text files. So I use a superscripted <j> instead.

Table 15.43: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /ěj/ <էյ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
‘span of hand’	tʰiz	թիզ	tʰějz	թէյզ	tʰiz	թիզ
‘saw’	χizas	խիզար	χějzas	խէյզար	χizas	խիզար
‘in-law’	χənami	խնամի	χənaměj	խնամէյ	χənami	խնամի
‘fight’	korič	կորիչ	krějv	կորիչ	kəriv	կորիչ
‘account’	haſiç	հաշիւ	haſějv	հաշէյւ	haſiv	հաշիւ
‘mirror’	haſeli	հայելի	χejlěj	խէյլէյ	haſeli	հայելի

15.4.3.1.1.2 Diphthong /ou/ <օւ> The sound /ou/ <օւ> is pronounced as /óu/ <օ'նւ> and it originates from Classical /u/ <նւ> (Table 15.44).

Table 15.44: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /ou/ <օւ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
‘egg’	dz̥u	ձնւ	dz̥ʰou	ձ'օւ	dz̥u	ձնւ
‘dark’	mutʰ	մութ	moȝtʰ	մօւթ	mutʰ	մութ
‘mouse’	mukən	մուկն	moȝk	մօւկ	muk	մուկ
‘raw’	hum	հնւմ	χoum	խնւմ	hum	հնւմ

15.4.3.1.1.3 Uvular stop /q/ <ղ> The sound /q/ <ղ> is a Georgian sound⁸ and it is found in the words in Table 15.45. I have not found this sound in other places.

Table 15.45: Uvular stop /q/ <ղ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
‘to bathe’	loganal	լոգանալ	loqanal	լօղ'անալ	loganal, loqanal	լոգանալ, լօղանալ
‘horse-radish’	bołk	բողկ	bʰyq	բ'իղ	bołk	բողկ

15.4.3.1.1.4 Diphthong /œy/ <էօւ> The diphthong /œy/ <էօւ> is pronounced as a fast /œu/ <էօնւ>. I have found this word only in the word in Table 15.46.

Table 15.46: Words with the sound /œy/ <էօւ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
‘fish’	dzukən	ձնւկն	dz̥ʰœyk	ձ'էօւկ	dzuk	ձնւկ

15.4.3.1.1.5 Voiced aspirates Besides these, the subdialect of Vozim has the voiced aspirates /bʰ gʰ dʰ dzʰ dʒʰ/ <պ' ղ' ձ' զ' ժ' զ'>, which come from the Armenian voiced consonants.

Original page number 148.

15.4.3.1.2 Sound changes There are many differences in sound changes.

⁸HD: Adjarian provides a Georgian letter ՚. See footnote 1.

15.4.3.1.2.1 Classical Armenian /o/ <n> The Classical Armenian sound /o/ <n> changes to /u/ <n̄>, similar to the Moks subdialect (Table 15.47).

Table 15.47: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /u/ <n̄> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
‘ploughshare’	χօր ^h	խորփ	χօր ^h
‘leaven (CA); dough (SEA)’	χօմօր	խմոր	χօմօր
‘bosom’	տօտ ^h	ծոց	տօտ ^h
‘hell’	դէզօչք ^h	դժուխք	դէզօչք ^h
‘frog’	գօրտ	գյուրտ	գօրտ
‘work’	գօրտ ^h	գժուրծ	գօրտ ^h

But this sound can also take the forms /ou, œ, ʏ, o/ <οι, έο, ήι, ο> (Table 15.48).

Table 15.48: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /ou, œ, ʏ, o/ <οι, έο, ήι, ο> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
‘mold’	բօրբօս	բ'օրբօս	borbos
‘barefoot’	բօկիկ	բ'յրէկ	bopik
‘all’	բօլօր	բ'ելօվ	bolor
‘garlic’	սէխտօր	սըխտօր	səxtor

15.4.3.1.2.2 Classical Armenian /i̯u/ <իւ> The Classical Armenian sound /i̯u/ <իւ> changes to /o, ou, e/ <օ, οι, έ> (Table 15.49).

Table 15.49: Change from Classical Armenian /i̯u/ <իւ> to /o, ou, e/ <օ, οι, έ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
‘ploughshare’	χօր ^h	խորփ	χօր ^h
‘carpenter’	հիյսօն	հիւսն	հյսօն
‘avalanche’	հիյս	հիւս	հյս
‘bodkin’	հերիչն	հէրին	հէրյոն
‘hundred’	հարյւօն	հարյոն	հարյուն
‘brick’	ալիս	աղյուս	այյուս
‘flour’	ալիւր	այյուր	այյուր

15.4.3.1.2.3 Classical Armenian /ai̯/ <այ> The Classical Armenian sound /ai̯/ <այ> changes not only to /e/ <է>, but also to /ie/ <է> (Table 15.50).

Table 15.50: Change from Classical Armenian /aj/ <այ> to /e, յe/ <է, էյ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
‘vineyard’	a̯gi	այգի	hege	հեղէ	ajgi	այգի
‘goat’	a̯ts	այծ	jets	յէծ	ajts	այծ
‘cave’	a̯r	այր	her	հեր	ajr	այր
‘wide’	la̯n	լայն	ljen	լեն	lajn	լայն
‘father’	ha̯r	հայր	χier	խեր	hajr	հայր
‘mother’	ma̯r	մայր	mjer	մեր	majr	մայր

15.4.3.1.2.4 Word-initial insertion of /h/ <հ>

Words that start with a vowel often get an /h/ <հ> (Table 15.51).

Table 15.51: Insertion of word-initial /h/ <հ> before Classical Armenian vowels in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
‘durable’	amur	ամուր	hamur	համուր	amur	ամուր
‘life (CA); goods (SEA)’	abrank ^h	ապրանք	habrank ^h	հաբրանք	abrank ^h	ապրանք
‘more’	a̯eli	ալելի	havil	հավիլ	aveli	ավելի
‘shore’	ap ^h	ափ	hap ^h	հափ	ap ^h	ափ
‘cheap’	ar̥z̥an	արժան	hez̥an	հեշան	ar̥z̥an	արժան
‘oath’	erdumən	երդում	hertoym	հերտում	jert ^h um	երդում
‘evening’	erekoi	երեկոյ	herkon	հերկոյ	jereko	երեկո

15.4.3.2 Morphology

15.4.3.2.1 Noun inflection or declension In the declension of Vozim, it is noticeable that the genitive-dative uses the formatives /-ə/, -e̯j/ <ը, էյ>. The instrumental uses /-ov, -ev/ <ով, էվ>. The plural uses /-d̥ir/ <դիր> (Table 15.52).

Table 15.52: Plural suffix /-d̥ir/ <դիր> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
‘(male?) child’	t̥lai	տղայ	t̥rejk ^h -d̥ir	տղեյքդիր	t̥ra-	տղա
‘(male?) children’	t̥lai-k ^h	տղայք			t̥ra-k ^h	տղաք

The following is a small depiction of the case system (Table 15.53).

Table 15.53: Sample declension paradigm for a noun ‘bread’

	Singular		Plural	
NOM	χats ^h	խաց	χats ^h -ir	խացիր
GEN-DAT	χats ^h -ə, χats ^h -ejn	խացը, խացեյն	χats ^h -ir-u	խացիրու
ABL	χats ^h -en	խացեն	χats ^h -ir-en	խացիրեն
INS	χats ^h -uov	խացով	χats ^h -ir-uov	խացիրով

15.4.3.2.2 Pronoun inflection or declension

The pronouns are the following (Tables 15.54, 15.55).

Table 15.54: Inflection paradigm for some (non-third person) personal pronouns in the Vozim subdialect of the Van dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2PL 'you'
NOM	is	mink ^h	d ^h u, d ^h œ, d ^h Y	d ^h œk ^h
	hu	միւր	դ'ու, դ'եօ, դ'իւ	դ'էօ
GEN	im	mi	k ^h jY	dz ^h , dz ^h ə
	հւ	մի	պjիւ	ձ'ի, ձ'ը
DAT	ձeյ, աndձeյ, ձzi	mi	k ^h jի	dz ^h i
	ձեյ, ընձեյ, ձի	մի	պjի	ձ'ի
ACC	ձa, աzձa	mi, zmi	k ^h jի, օzк ^h jի	dz ^h i, օzdz ^h i
	ձը, ըզձը	մի, զմի	պjի, ըզպjի	ձ'ի, ըզձ'ի
ABL	աndձne	mizne, mine	k ^h jine, k ^h jiz	dz ^h ine, dz ^h izne
	ընձնէ	միզնէ, մինէ	պjինէ, պjիզնէ	ձ'ինէ, ձ'իզնէ
INS	—	minցօν, mizնցօն	k ^h jնցօն, k ^h jինցօն	dz ^h նցօն, dz ^h ինցօն
	—	մինսւ, միզնսւ	պjինսւ, պjիզնսւ	ձ'ինսւ, ձ'իզնսւ
	χadձeյ	χami	χak ^h jի	χadz ^h i
	իսձեյ	իսպjի	իսպjի	իսձ'ի

Table 15.55: Inflection paradigm for some (third person) personal pronouns in the Vozim subdialect of the Van dialect

	3SG 'he'	3PL 'they'
NOM	an	ան
GEN-DAT	anouր, nanoւր	անօւր, նանօւր
ACC	zaneկ	զանեկ
ABL	anomne	անօմնէ
INS	anօֆ, anոչեյտ	անօֆ, անոխեյտ

Original page number 149.

At the edge of instrumentals, the form /χa/ <խա> is derived from the Classical word /het/ <հետ>, as can be guessed. Analogous to this is the Classical word /maւt/ <մաս> ‘near’, from which are formed the words in Table 15.56.

Table 15.56: Sample of instrumental pronouns ('near X') in the Vozim subdialect of the Van dialect

personal 1SG 'near me'	madձeյ	մաձեյ
personal 1PL 'near us'	mami	մասի
personal 2SG 'near you'	mak ^h jի	մաքյի
personal 2PL 'near you'	madz ^h i	մաձ'ի

15.4.3.3 Verb inflection or conjunction

15.4.3.3.1 Overview and morphological changes

15.4.3.3.1.1 Theme vowel changes In conjugation, various changes occur, which are in accordance with phonetic rules. The present of the first conjugation takes the vowel /i/ <ի> vowel; while it takes /ɛj/ <էյ> in the second conju-

gation. *HD: He means that the Classical theme vowel /e/ became /i/, while the Classical theme vowel /i/ became /ɛi/. The original theme vowels are maintained in SWA.*

15.4.3.3.1.2 Vowel hiatus between the theme vowel and the past suffix In the imperfective, the Classical sound sequence /ɛi, aji/ <Էի, այի> are changed to /e/ <Է> (Table 15.57). *HD: To elaborate, when the theme vowel is before the past suffix, the two are replaced by a vowel /e/. It seems that this vowel /e/ marks the past tense. In contrast in SWA, the two vowel morphemes are separated by a glide /j/.*

Table 15.57: Change from Classical Armenian theme vowels and past suffix in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SWA
‘I bring’	ber-e-m χաս-i-m tan-i-m √/-TH-1SG	kə b ^h ir-i-m kə χos-ɛj-i-m kə tan-ɛj-i-m IND √/-TH-1SG	gə p ^h er-e-m gə χos-i-m gə tan-i-m IND √/-TH-1SG
‘I speak’	բերեմ խասիմ տանիմ	կը բ’հրիմ կը խօսիմ կը տանիմ	կը բերեմ կը խօսիմ կը տանիմ
‘I take’			IND √/-TH-1SG
‘I was crying’	l-aj-i-m ber-ē-i-∅ √/-TH-PST-1SG	k-il-e-∅ kə b ^h ir-∅-e-∅ IND √/-TH-PST-1SG	gə l-aj-i-∅ gə p ^h er-ej-i-∅ IND √/-TH-PST-1SG
‘I was bringing’	լայի բերէի-∅	կիլէ	կուլ լայի կուլ բերէի
‘I was’	jes ē-i-∅ I AUX-PST-1SG	kə is ∅-e-∅ I AUX-PST-1SG	jes ej-i-∅ I AUX-PST-1SG

15.4.3.3.1.3 Past suffix The perfective takes the vowel /ɛj/ <Էյ> (Table 15.58).

Table 15.58: Change from Classical Armenian past perfective in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)	cf. SWA
‘I called’	kant ^h -ə-ts ^h -ɛj-∅	gant ^h -e-ts ^h -i-∅
‘I coughed’	χaz-a-ts ^h -ɛj-∅	haz-a-ts ^h -i-∅
‘I discussed’	zruts ^h -e-ts ^h -ɛj-∅ √/-TH-AOR-PST-1SG	zəruts ^h -e-ts ^h -i-∅ √/-TH-AOR-PST-1SG

15.4.3.3.1.4 Future marker The marker of the future is /tə/ <տղ> (Table 15.59).

Table 15.59: Future marker in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)	cf. SWA	
‘I will bring’	tə b ^h ir-i-m	bidi p ^h er-e-m	I FUT √/-TH-1SG
‘I was going to bring’	tə b ^h ir-∅-e-m	bidi p ^h er-ej-i-m	I FUT √/-TH-PST-1SG

15.4.3.3.2 General paradigms for the reflex of the E-Class The following is the conjugation of the Classical verb /uz-e-m/ <ուզեմ> ‘I want’.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

15.4.3.3.2.1 Subjunctive present and past *HD: In SWA, the subjunctive present is formed by adding agreement markers after the theme vowel. For a verb like /uz-e-l/ ‘to want’, the theme vowel is an invariant /e/. In the Vozim subdialect of the Van dialect, essentially the same strategy is used with slightly different agreement markers. The theme for this verb in this context is /i/.*

Table 15.60: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)		cf. SWA	
1SG	օզ-i-m	օլզիմ	uz-e-m	նլզեմ
2SG	օզ-i-s	օլզիս	uz-e-s	նլզես
3SG	օզ-i-∅	օլզի	uz-e-∅	նլզէ
1PL	օզ-i-nk ^h	օլզինք	uz-e-ŋk ^h	նլզենք
2PL	օզ-i-k ^h	օլզիք	uz-e-k ^h	նլզեք
3PL	օզ-i-n	օլզին	uz-e-n	նլզեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	

HD: In SWA, the subjunctive past (Table 15.61) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. The past suffix is absent in the 3SG. In Vozim, the theme vowel is deleted before the past suffix /e/. Note that the 2SG and 3SG are homophonous with a final [er], but the vowel belongs to different morphemes.

Table 15.61: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)		cf. SWA	
1SG	օզ-∅-e-∅	օլզէ	uz-ej-i-∅	նլզէի
2SG	օզ-∅-e-r	օլզէր	uz-ej-i-r	նլզէիր
3SG	օզ-e-∅-r	օլզէր	uz-e-∅-r	նլզէր
1PL	օզ-∅-e-nk ^h	օլզենք	uz-ej-i-ŋk ^h	նլզէնք
2PL	օզ-∅-e-k ^h	օլզեք	uz-ej-i-k ^h	նլզէք
3PL	օզ-∅-e-n	օլզեն	uz-ej-i-n	նլզէն
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

15.4.3.3.2.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative and future *HD: In Vozim, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 15.62). The indicative present and past imperfective are built by adding the prefix /k-/ before the subjunctive present and subjunctive past. The future and past future are formed also by adding the proclitic /piti/ before the appropriate subjunctive form. SWA behaves essentially the same and I don’t provide its paradigm.*

Table 15.62: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

Indicative present <ՆԵՐԿԱ>		Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՏՈՐ>	
1SG	k-ouz-i-m կօրդիմ	k-ouz-∅-e-∅ կօրդէ	
2SG	k-ouz-i-s կօրդիս	k-ouz-∅-e-ր կօրդէր	
3SG	k-ouz-i-∅ կօրդի	k-ouz-e-∅-ր կօրդէր	
1PL	k-ouz-i-nk ^h կօրդինք	k-ouz-∅-e-nk ^h կօրդէնք	
2PL	k-ouz-i-k ^h կօրդիք	k-ouz-∅-e-k ^h կօրդէք	
3PL	k-ouz-i-n կօրդին	k-ouz-∅-e-n կօրդէն	
IND-√-TH-AGR		IND-√-TH-PST-AGR	
Future <ԱՊԱՐՆԻ>		Past future <ԱՆԳԵՎԱԼ ԱՊԱՐՆԻ>	
1SG	t-ouz-i-m տօրդիմ	t-ouz-∅-e-∅ տօրդէ	
2SG	t-ouz-i-s տօրդիս	t-ouz-∅-e-ր տօրդէր	
3SG	t-ouz-i-∅ տօրդի	t-ouz-e-∅-ր տօրդէր	
1PL	t-ouz-i-nk ^h տօրդինք	t-ouz-∅-e-nk ^h տօրդէնք	
2PL	t-ouz-ik ^h տօրդիք	t-ouz-∅-e-k ^h տօրդէք	
3PL	t-ouz-i-n տօրդին	t-ouz-∅-e-n տօրդէն	
FUT √-TH-AGR		FUT √-TH-PST-AGR	

15.4.3.3.2.3 Present perfect and past perfect HD: In SWA, the present perfect (Table 15.63) and past perfect (Table 15.64) are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-adz/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). Vozim uses a similar system. The non-finite form is labeled as just a ‘past participle’ by Adjarian (which I suspect is a perfective converb), and this form uses /-ir/ <հր>.

Table 15.63: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

Vozim (Van)		cf. SWA	
1SG	ouz-ir i-m օրդի իմ	uz-er e-m ուզէր եմ	
2SG	ouz-ir i-s օրդի իս	uz-er e-s ուզէր ես	
3SG	ouz-ir i օրդի ի	uz-er e ուզէր է	
1PL	ouz-ir i-nk ^h օրդի ինք	uz-er e-ŋk ^h ուզէր ենք	
2PL	ouz-ir i-k ^h օրդի իք	uz-er e-k ^h ուզէր եք	
3PL	ouz-ir i-n օրդի ին	uz-er e-n ուզէր են	
√-PERF.CVB AUX-AGR		√-EPTCP AUX-AGR	

Table 15.64: Past perfect <գԵՐԱԿԱՏՈՐ> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

Vozim (Van)		cf. SWA	
1SG	ouz-ir ∅-e-∅ օրդի է	uz-er ej-i-∅ ուզէր էի	
2SG	ouz-ir ∅-e-ր օրդի էր	uz-er ej-i-ր ուզէր էիր	
3SG	ouz-ir e-∅-ր օրդի էր	uz-er e-∅-ր ուզէր էր	
1PL	ouz-ir ∅-e-nk ^h օրդի էնք	uz-er ej-i-ŋk ^h ուզէր էնք	
2PL	ouz-ir ∅-e-k ^h օրդի էք	uz-er ej-i-k ^h ուզէր էք	
3PL	ouz-ir ∅-e-n օրդի էն	uz-er ej-i-n ուզէր էն	
√-PERF.CVB AUX-PST-AGR		√-EPTCP AUX-PST-AGR	

15.4.3.3.2.4 Past perfective or aorist *HD: The past perfective (Table 15.65) is also called the aorist. In SWA for /uz-e-l/ ‘to want’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Vozim subdialect behaves the same, though the past suffix is /-ej/ and the theme vowel is /e/ in all but the 3SG. Note that in Adjarian’s earlier transcriptions, he said the past suffix is /ëj/ <ëj> but his paradigm uses /ej/ <ej>.*

Table 15.65: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

Vozim (Van)			cf. SWA	
1SG	ouz-e-ts ^h -ej-Ø	օլզէցէյ	uz-e-ts ^h -i-Ø	ուզէցի
2SG	ouz-e-ts ^h -ej-r	օլզէցէյր	uz-e-ts ^h -i-r	ուզէցիր
3SG	ouz-i-ts ^h -Ø-Ø	օլզից	uz-e-ts ^h -Ø-Ø	ուզէց
1PL	ouz-e-ts ^h -ej-ηk ^h	օլզէցէյյոք	uz-e-ts ^h -i-ηk ^h	ուզէցիյոք
2PL	ouz-e-ts ^h -ej-k ^h	օլզէցէյյօք	uz-e-ts ^h -i-k ^h	ուզէցիյօք
3PL	ouz-e-ts ^h -ej-n	օլզէցէյյու	uz-e-ts ^h -i-n	ուզէցիյու
			√-TH-AOR-PST-AGR	√-TH-AOR-PST-AGR

15.4.3.3.2.5 Imperative and prohibitive *HD: For the imperative 2SG, SWA adds a zero morph /-Ø/ after the theme vowel /e/ for a verb like ‘to want’ (Table 15.66). For the 2PL, SWA adds the sequence /-e-ts^h-ek^h/ after the root such that /-e-ts^h/ forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Vozim instead adds a vowel /i/ for the 2SG; it’s unclear if this /i/ is the theme vowel or an added suffix. For the 2PL, the suffix /ek^h/ is added after the aorist stem.*

Table 15.66: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

Vozim (Van)			cf. SWA	
2SG	ouz-i	օլզի	uz-e-Ø	ուզԷ՝
2PL	ouz-e-ts ^h -ek ^h	օլզէցէյյօք	uz-e-ts ^h -ek ^h	ուզէցիյօք

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 15.67), SWA adds the prohibitive formative /mi/ before the verb. The verb takes a suffix /-r/ in the 2SG, and /-k^h/ in the 2PL. In Vozim, the prohibitive is made up of the prefix /m-/ plus the imperative verb.

Table 15.67: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

Vozim (Van)			cf. SWA	
2SG	m-ouz-i	մօլզի	mi uz-e-r	մի ուզէր
2PL	m-ouz-e-ts ^h -ek ^h	մօլզէցէյյօք	mi sir-ek ^h	մի սիրյօք

HD: On page 157, Adjarian left a footnote with examples of imperatives and prohibitives from Vozim (Table 15.68), sentence.

Table 15.68: Imperatives and prohibitives in the Vozim subdialect of the Van dialect

Vozim (Van)		cf. SWA	
‘bring! (SG)’	b ^h i	p ^h er	p ^h er
‘put! (SG)’	d ^h i	t ^h ir	t ^h ir
‘eat! (SG)’	ki	ger	կեր
‘don’t eat! (SG)’	mou ^h ti	mi uter	մի՛ ուտեր

(68) Vozim (Van) dialect

b^hi   d^hi   ma   d^hzi,   ki   χa   d^hzi
 bring.IMP.2SG put.IMP.2SG near me.DAT, eat.IMP.2SG with me.DAT

‘Come bring it near me, eat with me.’

թ’ի ո՞ի մա ծի, կի խա ծի

15.4.3.3.2.6 Non-finite forms *HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 15.69. I give SWA forms for just some of them because it’s unclear to me what these Vozim participles mean. Note that Adjarian uses the term ‘past participle’ to mean multiple different types of non-finite forms: resultative participle with /-adz/ in SWA, evidential participle /-er/ in SWA. I suspect the Vozim /-ir/ is a perfective converb.*

Table 15.69: Participles or converbs <դերբայեր> for the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

		Vozim (Van)	cf. SWA
Infinitive	անորոշ	օզ-i-l օրզիլ √-TH-INF	uz-e-l ուզել √-TH-INF
Past	անցեալ	օզ-ats օրզած √-RPTCP	uz-adz ուզեց √-RPTCP
Future	ապառոի	օզ-ir օրզիր √-PERF.CVB	uz-er ուզեր √-EPTCP
		օզ-i-l-y օրզիլյ √-TH-INF-FUT.CVB	uz-e-l-u ուզելյու √-TH-INF-FUT.CVB

Original page number 150.

15.5 Literature

The first study on the Van dialect was done by someone named Գրիշ (see Փորձ. Ա. number 2, page 339-358)⁹ during a study of ‘Manna’ (Մոռլանձտեան 1876) by Garegin Sravandztiants (Գ. Վ. Մոռլանձտեան; *HD: SEA: /sərvandz̪tjan/, SWA: /sərvantsʰtjan/*). The second and last work was my work in German (Adjarian 1901). This contains a detailed phonology of the Van dialect, done with European scientific transliteration.

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they’re rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Van dialect
  - General Van dialect:
    - * Արիստ. Վ. Տեր-Սարգսեան - Պանդուխտ Վանցին. Պոլիս, 1875
    - * Արիստ. Վ. Սեղբակեան - Քնար Մշեցոց եւ Վանեցոց. Վղրշպտ. 1874
    - * Գեղրդ Շերեւց - Վանայ Սագ. Թիֆլիս, Ա. 1886, Բ. 1899
    - * Գ. Վ. Մոռլանձտեանց
      - – Գրոց ու բրոց. Պոլիս. 1874
      - – Մանանայ. Պոլիս. 1876
      - – Համով հոսով. Պոլիս.
    - * Տիգրան Տերոյեան - Երգարան. Պուրան. 1901, page 549-592
    - * Գրիշ - Պանդուխտ Վանցին. (Մատենախ). Փորձ. Ա. թ. 3, էջ 113-135
  - Moks subdialect
    - * Գարեգին Սարկաւագ - Սասմայ ծոեր. Թիֆլիս. 1892, page 61-151
    - * Գ. Վ. Յովսեփեան - Ռոստամ Զալ. Ազգ. Հանդ. Ե. էջ 205-254

Original page number 151.

⁹I couldn’t track down this reference. The word Գրիշ (SEA: /gəritʃʰ/) is the Armenian word for ‘pen’, which makes me think this was an anonymous entry.

- * Բ. Խալաթեանց - Իրանի հերոսները. Պարիզ, 1901, էջ 45-56
- * Ա. Աբեղեան - Թլուատ Դաւիթ. Թիֆլիս 1902
- * Ս. Աբեղեան - Դաւիթ Եւ Միեր. Շուշի 1889
- * Հայ-Արմեն - Մոլաց Երգեր. Արեւել. մամուլ. 1880, էջ 177-179
- Besides these, Sarkis Haykuni (Ս. Հայկունի) has published 34 fables from Van, Moks, Norduz, Shatakh, and Vozim. See Եմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], Վղրշպտ. volume 2 and 4-6 (Բ, Դ-2).
- There are a number of small manuscripts in the Բիւրակն [Byurakn] periodical.
  - * From Van – 1898, էջ 183, 459, 558, 583, 1899, էջ 15, 151
  - * Shatakh – 1898, էջ 558, 569
  - * from Vozim – 1899, էջ 20, 119, 298

15.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

15.6.1 Van dialect

Adjarian's source: I have taken from Տէր-Սարգսեանցի Պատրուխս Վասիգի, page 52-55, changing it to my orthography.

Ես քյանի տարի ի կուլյայ ու կընցի. Ես քյանի տարի ի մեր աչք քյո ճամփի վերէն կը խալի. Ես քյանի տարի ի մեր սիռտ քյե խամար կը մաշվի. Ես քյանի տարի ի քյո սիրուց կը մյամոյ կարօս. Ե՛հ, վո՞վ իմ յարալու սիռտ պիրեր չիմ քյո մօտ, վոր պանիր տիսնիր ինոր ցավեր ու վերքեր: Ա՛հ, չանձ հըմէն կսկծավոր յես եմ վիրավոր, չանձ հըմէն խոված յես եմ տրորված, իրիցած ու մրկած:

Թող կյայրիւն կյա. Երկիր, սարերն ու տանդտեր կանաչ, կարմիր ու նարընչի զարտըրի. ա՛խ, յես ի՞նչ անեմ ինոնք. յես մնացի ատներ ու կյերի. յես մնացի վոռապէօքէրի:

Թող ամըռվան պտուղներ խասնեն, միլաղներաց պէս շարվին ու կաթիւկ անեն վեր կանաչ խոտին, լրմոր լրմոր լրողորվին, յես ի՞նչ անեմ ինոնք, կարօտ մնացինք. տիւ պէտք ես խամ տաս ինոնց ու խոտ տաս, համ ինոնց, համ ծիկ:

Թող խօշան ժողվէ առծաթն ու վոսկին, ակն պավական, միւշաֆարներ անզին, չանձ Վանայ ծով լիցուցի, չանձ աշխըրքիս սարեր բարդի, թեղի ու սեխչի, ինոնք հըմէն առանց սիրու, առանց սոտի ինչի՞ն խամար ի. ա՛հ, առանց քյե աստրվորիս մայն յես ի՞նչ անեմ: Ա՛խ, թէ յես քյե խամար մեռած եմ, ելմ' կասեմ, աշխերքիս մայն յես ի՞նչ անեմ:

Original page number 152.

Մենք ծեռք տվինք ծեռաց, ուխտ արինք խտրաց, վոր խտրաց ապրին, խտրաց մեռնինք. քյո սէր տվիր, իմ սիռտն առիր ու մեր սիրու խօսք լսեց Երկինք, լսեց Երկիր. մենք ուխտ արինք, ու մեմեկու վերէն խույի կու տինք. ա՛հ, ճղակտոր Ելավ մեր յեղունիկ սէր. ու քյերյախան Ելավ մեր սիռտ. տիւ կարիք կնացիր ու ինզիայ օտար Երկիր ու զատ մնացիր. տիւ քյորտիսց կը թափիս, յես առտունք. տիւ մեօրած ես, յես բեզզրած, օրս աստրվոր կլաց, ել զադ չմնաց: Ենչանք կանչեմ, սարեր լացուցեմ, յես առանց քյե սէրն ի՞նչ անեմ, սիռտն ի՞նչ անեմ, կյանքն ի՞նչ անեմ:

Քյո ջուխտակ այվընիկ ծաքըեր կուց կուց առտսունք կը թափիս, կուլան ու կասեն. «Մեր խերն ինչի՞ չիրե, դեղէ մարէ, ապա յեփ պիտի կյա»: Զի կը խառցուցեն, սիռտն կը դադեն. Ել ինոնց խապելու մաֆայի չմնաց. ասըն ու

պարիկամ տիւր տրացին, ծի խառօմունք կ'անեն ծեր մարթուց ի՞նչ խաբար կա. յե՞ւ պիտի կյա. Ել խերից չեավ կարիբութան մեջ մնա. Ել խոկիս Ելավ շատերաց սուս խապելուց. յես ծեռքից կնացի: Տիւր տրացին, ասքն ու խևամին յես ի՞նչ անեմ առանց իմ ծեսկիկ ծայրերու արին. յես ի՞նչ անեմ վրոտին, առանց իմ նարելի կարիբին. աշխար ծի մուք ի, վո՞վ կիրիշկի վեր լաճերաց, կարիբիս մեռնեմ ուր ճամխըներաց:

Մեր տուն տեղ մեր ծեռքից Ելավ. օտար խաֆյուր պէս մնացինք վեր չոր խըլի. վո՞վ պիտի մեր նեղութեն տիսնա, մեզ օրորմի. խեխճ ու անտէր մնացինք. քենչոց տվել մարդ չուսինք. ի՞նչ կասես, սադ սադ մեռնե՞նք:

Խերտ ու մերս խալիվորցից են. յես ինոնց դարդն չեմ կանա քյաշե. յես քյե քիչ կյըրիցի, տիւր շատ իմացի. շոտ թօն արե, Ել խերից ի. խերից ի տանու տանտէր, տանտակ նստէր. իսկի չէ տարին քյանի մ' կուռուշ փարա ճամխէք. մեսք երթանք մուրանք, պիրենք քյո տղէյսե՞ր պախնենք. Ել չենք կանա անեւ, ինչ վոր արինք՝ Ել խերից ի:

15.6.2 Diyadin subdialect

Adjarian's source: From the village of Basargechar of New Bayazet.

Իմ խեր իմ ախագօր խետ մէ օր առանց սէլ քյասացին (կամ քյացին) վոր քիւլաշ բերեն. քյամին կայնավ. շատ Ել քյամի եր...

Original page number 153.

... Ինչքյան սէլ բարցին, քյամին խըրցներ վեր տըվեց, քըցեց քյետին. չուր Ենի կառնի կը դնի, քյամին վեր կուտա: Խերս յերսուտ եր. քյամու վրեւ յերսուտավ, խըրցներ վեր տըվեց ասեց. Ես Ել քյեզ, Ես Ել քյեզ: Փափախն Ել կը խանա կը զողկա կը քըցա գյեսին. շորերն Ել վորեվն խանեց քըցեց. Ես Ել քյեզ. Խո չես ի քյա Ես Ել պրծուս տանես:

* *

Չատկի խլուսուն Եր. Եկան իմ ախչկէն ուզելու. Խերն Ել ասաց իմ ախչիկ կուտամ քյօ տղին: Ուրանք լավ ին. ուրանց բնուեն լավ Եր, ամա քյասիր ին. Ե՛հ, ուր կը լուսկյան կը պախսա ասինց տըվեցինք. ամա ախչկա սրուով չէր: Մնաց վոր իմ տղէք գիտին (գիտցած ին) թէ իմ մարդ թռանա (հանաք, կատակ) Երեր ա ուրանց խետ, թէ իմ ախչիկ կուտամ քյօ տղին. չին գիտցէ վոր սրտանց Եր ասեր Եր. Վոր յետո իմացան թէ Ես բան օղորք ա, ուզեցան քրոչ թէ առի (արի) յետ դաշիք, մի՛ առնի: Ախչիկ լէ վերցրեց թէ յես հարուստ մարթու ախչիկ զիսեմ, իմ բիւրու ախս'րներու անուն ափեմ գյետի՞ն: Յետո յեխը՛արներ կայնան թէ արի քյեզի յետ դարցուցենք, Ել չենք իտա Ես տղին, լավ տղի կուտանք: Իւր քիւր վերցրեց թէ յեխը՛ար շանէ, չ՛յի դառնալ. Իմ խօր անվանի ամօր ա: Ուր անուն լէ Սօֆյան ա:

Մէ ամըսվա խարս Ելավ. լավ խարսնիս Երեցինք. խարսնըսէն մէ ամիս յետո մախացավ. Խինօյ օր խիվընդցավ մերավ: Յես կանիծի կասի: բօխչեդ կապոկ մնա. խինեդ քյամին տանա. սկի արժան չըլնես վոր դու ընենց խօնար չես Եղե. կ'ասեր. մա՛յրիկ շանէ, ա՛ղ շանէ, յես մկա մեռնիմ վոր քի՞չ լաս, Են վախտ կը մեռնիմ վոր օխտը ծեռքի շոր Ենի, վոր դնես հառէշդ իմ խամար լաս:

Մկա իմ տան Երեխտէր վրեւ խաղ ա կապած.

Յես Սօփին Եմ ծամավոր,

Դու Մանուկն իր խամավոր.

* *

Ղօրթմա (ճիշտ որ) խամավոր տղա Եր. ամա քյասիր Եր. քյասիրին գինաս ի՞նչ դդար պատվելի Ենի, ինչքյան լավ զրուցա, պատիվ չկա. քյասիր բան մերժուկ ա:

Մկա կիւլամ. օր իրեց խետ կիւլամ. բա չե՞մ իլա. Են շորեր վոր կարի, վոչ խաքյավ. ինչ վոր կարի՛ կապուկ մնաց. մկա...

Original page number 154.

... կանիծե՞մ. Են վախտ կանիծի. իմ լիզուն չորներ. մկա չեմ անիծե, յախու չեմ անիծե:

Քյո դախին Ե՞տ եր. կըսա արթանք արթանք. մկա պոծա՞ր:

Adjarian's source: This is narrated by the unfortunate mother of Sopia (Սոփիա), Aslik (Ասլիկ). I transcribed it during my summer travels of 1907 in Basargechar.

15.6.3 Moks subdialect

Adjarian's source: See Եմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], 4, page 57.

Թաքյավուր մ' կեր, իրիք տղա ուներ, իրիք ախչըկ. Եսաց. – Իս կը միռնիմ, խաֆք գյա, գել գյա, առշ գյա, ախչկրտիր կրտեք (կուտաք), Եսաց. իս ինչ կը միռնիմ, իմ իտիկեն չգեք՝ Եսաց. ինչ կը պսակվեք՝ մա ձի կընկտիք չը քընեք՝ Եսաց. ծառ մը կա մի (մենք ծառ մը ունինք), իրիք ինձուր կը բռնը. Հուկիսի տասնըհնագին կը գյան, կը տանըն. չըն թուղնը տրսնանք ինչ ինձուր ի (անմահական ինձուր ի). ան ցածրի ինձուր մինծ տղըն, ան միչի ինձուր միշնիկ տղըն, ան վերի ինձուր ել պատու տղըն: Եսաց. յօթ օթ իմ գիրիզման կը պախեք. գըշիր ճրաքն ել չըք թուղնը ընցնը:

Խեր միռավ. տը տանին վիրուցին. Երկու միծ տղեք ասոցըն. – Խիտ Երթանք:

Փուքը Եսաց. – Չընք Երթա:

– Ի՞նչըին, մի խեր մեռնը, ասոցըն, մինք չերա՞նք խիտ՝

Պգտիկ ախբերն ել առըն. գիւրովեն գնացըն խիտ:

Մինչիվ գիւեր պախոցըն, Եկան, խրօսիբեր նստավ թախտ, թաքյավուրութեն առըց:

Փուքը ախբեր Եսաց. – ՉԵ՞ իս ձի ասոցը «չինք Երթա իտիվ»:

Առ իրի. նստավ ինսամաթոր. – Ձի մինծ քիւր տը տեք ծը, Եսաց:

Երկու մինծ ախբեր ասոցըն. – Մինք մի քիւր ի՞նչըին տը տանք առչին. չընք խտա. տանը տ'ուտէ:

Պգտիկ ախբերն Եսաց. – Իմ խօր խուսք չերի, կուշտ կիրա. ա'ս ել չենըմ, տը տամ տանը՝ (պիտի տամ տանի):

Մինչ քիւր առշ առըց տարախ:

Original page number 155.

15.6.4 Norduz

Adjarian's source: See Եմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], 4, page 97.

Մեկ լավ տղեմ կեր. գինըն եր, ուր մեր. Ելավ գնաց մեկ գեղ. ասաց. – Տ'եհամ մօ ռես, ընեմ վօրթկարած:

Գնաց, ինդրվավ, ասաց. – Ձի անես վօրթկարած, շախվեմ:

Ասաց. – Այ տղա, դիւ կանա՞ս վօրթիկներ շախես: Ասաց. – Կանամ:

Ասաց. ԴԵ՛, գնա՞ յեռչեվ վօրթկներաց. կիրակնեց կիրակի թիւ խաց-մաց ժողվի յըմեն վօրթկի մեկ դիսր ցօթն տամքիւ հախ:

Ելավ, գնաց յեռչեվ վօրթկներաց: Են վօրթիկ իշ կը դռչըկեր, պառահ կեհեր, Են կըհեր. տղեն կըհեր կը տփեր, բիրեր մըշ վօրթկներաց. իշ կը մներ դումահիք (Ետելեն), կը տփեր, չում կը խասցներ վօրթկներաց:

Եղա լավնով մեկ շարթվան մեչ խինք, վեց վօրթիկ սպանեց:

Գեղական Ելան, գնացին ռեսին ասին.

– Մենք են վօրթկարած կապու չընք անի. մե վօրթկներ յըմեն սպանեց:

յելան մլուցին դիւ, գեղից խանին:

15.6.5 Shatakh

Adjarian's source: See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], 4, page 369-370.

Մհեր Սասուն կը նստէր թաքյավոր,

Մըսրա Մէլիք Մըսօր կը նստէր թաքյավոր.

Մըսրա մէլիքի կնիկ ճիծ չունէր:

Մըսրա մէլիքի կնիկ իրան մէչ կը մտածի.

Մէլիքից իրավունք կառնի, կըսի.

– Զի ճիծ չունեմ, վոր Մըսօր թաքյավոր ընը:

Մերմս փոխեմ, տղէմ ընը, ընը Մըսրա Մէլիք.

Մըսրուա թաքյավորութուն կանգնի:

Ուր գյողիկ, լաշիկ կօղորկի Մհեր թաքյաւորի խամար.

Մհեր կը տիմսա գյողիկ, լաշիկ օղորկիր ի ուր խամար,

Ըսիր ի. – «Վոր յես գյողիկ, լաշիկ օղորդկիր եմ.

Են չզյա, քըն զիս շատ կնիկ ի»:

Են տեղ Մհեր ի՛լ կըսի.

Original page number 156.

– Վոր նա խաբար են տվիր ի, յես տցիամ:

Կնիկ կըսի. – Մա՛րթ, մե՛հա. տղիկ բան չի քի խամար:

Կըսի. – Կնիկ, յես տրհամ. յես չըհամ յես ել ինու ցեղ կնիկ եմ.

Ճարն ի՛նչ ի. տիամ. չըհամ չընը: Իլավ գնաց,

Երկու գիշեր, յան իրեց գիշեր մօտը քնախ:

Դարձավ երի տուն:

Մըսրա-Մէլիք գինը մեռավ:

Ինը ամիս, ինը օր վոր թըմմավ, Աստված ինու տղէմ իտու:

15.6.6 Vozim subdialect

Adjarian's source: I personally transcribed tihs in Paris 1897, with a recent migrant from Vozim.

Կըլնին չուրս մարթ, կիան լպուտութեն. կիան (կամ կիհան) սարըմ գ'յըլօխս կը տեսնին վոր գ'յիւր կը գ'յա. խենայ խատ չարջար գ'յըլօվ կը տեսնին վոր գ'յիւր կը գ'յա. խենայ խատ չարջար կը գ'յան. մու ջիւջ ընկիր ուր շլաք

գ’ետին կը դ’ընի, մօւ կըսի. «Յերի յեկեք ժողվեք իսի բ’ամ տ’ըսիմ (բան մը պիտի ըսեմ). ըշկի (նայե՛) ձ’իւրէն (կարողալձ’իւրէն) խեխայ չարջար քեօրթ գ’յիւրէր կը գ’յան. մօւ մինք էլսինք ասունցմնէ թալնըվինք, ալ մի շաշխանէք վորե՞ ինք դ’իդի վեր մի թիվէն: Մօւ քյանի վոր իմ սիրու կը տրախկա՝ շաշխանէն իս անօւնց ձ’եռ չմ՛յտա (չեմ ի տար). մօւ զարկըցէք, վոր փախնե՞ ուր կընկյան քյաֆեք վար ուր գ’ըլխուն յեղնե՞»:

* *

Օ’րըմ ոյօմիւդիւր կկանչի. – Պօ՛զօ, յարի, քյի բ’ամ տըսիմ:

Պօզոն կելսի կիա (կերթայ), կըսի.

– Բ’առկօն (բարի երեկոյ), Կարապիտ աղա. ի՞նչ կը խրամայիս:

Կըսի. – Հասօր քյիւ ջ’ուրէյն տըտաս, վորը բինբաշէյն խեծնի իա Կծվակ (գիւղ մ’ե):

Կըսի. – Զի, Կարապիտ աղա, իմ ջ’ուրէյն մարթիւ չմ՛յտա:

– Զի, տտաս:

– Չմ՛յտա. վալլահ, Կարապիտ աղա, մկա իմ վեյզ կտրիս ուր իմ ջ’ուրէյն չմ՛յտա:

– Վորե՞ չսէյտա (չես ի տար), մահուրզ (անիծած) պապ, ի՞նչ անօւն կը դ’նիս օր չսէյտա. տղեքդ’իր, գ’յացէք անօւր ջ’ուրէյն բ’իրէք:

Original page number 157.

Տղէք կիան, ջ’ուրէյն մըսրը վերվէն կը հարցըկին, կօրո՞ւյն (կորոյին «թամբ») կը դ’նիս վորէն, կառնին կը բ’իրին, կկապին վայր դ’ռան. կիան կըսին. – Կարապի՛տ աղա, ջ’ուրէյն բ’իրիցեյնք:

Պօզոն կըսի. – Կարապի՛տ աղա, ջ’ուրէյն տարա՞ր:

– Կը տանեյս ու քյիւ աչքն ել կիսանիմ:

– Ե՛հ, աղեկ, Կարապիտ աղա, թիւ քյիւ խաբար յեղնի:

Պօզոն կելսի կիա ցա՛ծր, կընկնի դ’ես (դուրս), կիա կը կանչի.

– Պո՛ւդուս, յար’ ըսիմ. գ’յօտի՞ս, Կարապիտ տղէն գեօրեօվ մի (մեր) ջ’ուրէյն տարավ յարի մի ճակիր (գենքեր) կապինք:

(Ծարունակութիւնը Պօզոն կը պատմե):

Ճակիրը կապօցեյնք, գ’յացէյնք վայր քեօշքը՛ դ’ռան կանգնանք. կանչօցէի. «Կարապի՛տ աղա, քյիւ գ’յօլօխ հետըսէն բ’ի¹⁰ դ’ես: Կարապի՛տ աղա, ջ’ուրէյն տը տանեյս. մօւ ասացէ, թը դ’իւ չտանեյս, քյիւ մէր անըծիմ, քյիւ յօր պորտ անըծիմ թը դ’իւ չտանեյս. դի յէ՛նի տար: Իս իմ ջ’իւրիմն հաֆսար (սանձ) բ’ըռնըցէյ ու տարա կապօցէյ վը մսրէյն: Կարապիտ աղա, մկա կտրէյճ իս, յէ՛րի տար. ջ’ուրէյնս տարա: Զյիւ բինբաշէյն վո՞րն ի, ասի անօւր, թիւ գ’յա՝ ան տանե: Զյիւ բինբաշէյն վո՞րն ի, ասի անօւր, թիւ գ’յա՝ ան տանե: Դ’եօ՛ չէ, զյիւ բինբաշէյն չէ, ձ’ի յօր իսէր գ’յա՛ չկանէ տանե: Վալլահ իս մկա փոսուն (փորոտիք) քյիւ փուրէն տիսանիմ: Դ’իւ գ’յօտի՞ս իս վո՞րն իմ. մօւ իս Հզմա Պօզօ տղէն իմ, գ’յօտի՞ս»:

Մօւ իս տարու իմ ջ’ուրէյն, ալ մարթ իիմ յերէվան չեկավ. չկյախցան (չհամարձակեցան): Մօւ Կարապիտ աղէն ելավ գ’նաց իհրմեթ, ասից. «Անա մարթ չմօ՛ւզի մանչ (մեջ) իմ գ’յեղէյն. նա մարթեյք մարթասպան ին. յա նա մարթէյկ տը միս դ’ես, յա մինք տիանք»:

Մօւ իս Ելա, ինչ կէր ծէյ, Ելա կէր ծէյ թագէյս մ ու յօփ մ’ (կապերտ). բ’աղցը վոր իմ ջ’իւրիւն, ու խեծա իմ ջ’ուրէյն, ու շաշխանէն դ’իի վոր իմ թիվէյն, ըսի. «Կարապիտ աղա, իս կիամ. թը դ’իւ խարէր խոկյով չգ’աս իմ հեռչիկ սա (թրք. իսէ՛ եթէ), իս քյիւ մեռել անըծիմ. թը դ’իւ վորցը մարթ իս՝ մըչ...

¹⁰HD: *Adjarian left a lengthy footnote here that is I moved to §15.4.3.3.2.5.*

Original page number 158.

... գ'եղելն բարագեթուին չվելի (չի վայելեր). արի իմ հեռչիվ ու քի նշանց տամ»:

Մօլ ելա գ'ընացէյ մանչ իմնայարներին. մօլ իմնայարնիր ըսելն ձեյ. վորէ՞ էկար: Մօլ իս ելա գ'ացէյ խլաթույերկէյ: Խլաթցէյք ուրանց կնեյկ հայլէօվ՝ կօւզէն վր ծեյ զօրբըթն ենեն: Մօլ իս Հզզմոցէյ յեղնէյմ ու տառան խլաթցօց էվալլահ Եսի՞մ. մօլ իմ խերելն դարով չէ ըրած. ասը՝ իամ ասլանիր թղ զանըն, ըզծը սպանըն աղէկ ի՝ քանց խլացէյք վոր վր ծը զօրբըթն տեսին:

Chapter 16

Tigranakert

16.1 Background and literature

Original page number 159.

The central city of this dialect is Tigranakert (Turkish: Diyarbakır). Similar to the Moks subdialect, this is the southern border of Armenian, south of which Kurdish or Arabic are spoken. It spreads from the southwest until Urfa or Edessa; and starting close to that, the Euphrates river takes the dialect's western borders until Arghni, and then with a straight line until Lice. The northern and eastern border forms the Mush dialect. Based on this, the locations where Tigranakert is spoken are the city of Tigranakert, and Hazzo, Khian, Siverek, Edessa, և Lice. The latter is originally Kurdish-speaking, but there are many migrants from Tigranakert who have revived the Armenian dialect.

The dialect of Tigranakert is still not studied at all. Published manuscripts that use this dialect or its other branches are very insignificant pieces. These are small collections of proverbs, riddles, and popular blessings, in the Istanbul Բիւրակն [Byurakn] periodical. For example:

- from Tigranakert:
  - year 1898, page 332, 337, 413, 445, 470, 569, 654, and 700
  - year 1899, page 545, and 731
  - year 1900, page 330, 450, and 677
- from Khian:
  - year 1898, page 301, 493, and 701
  - year 1899, page 650
- from Hazzo:
  - year 1898, page 538
  - year 1899, page 37, 75, and 641
- from Hazro:
  - year 1899, page 805
  - year 1900, page 263
- from Urfa
  - year 1900, page 331
- from Siverek
  - year 1900, page 331

There is a sample of the Tigranakert dialect in Արեւելան մամուլ [Eastern Press] 1884, page 470-472, but it is not

‘հարազան’.¹

During my summer travels in 1910, I got acquainted with two newcomers from Tigranakert; one was a teacher, and the other a medical student. With their help, I started...

Original page number 160.

... to organize a study of the Tigranakert dialect, from which I take the following concise outlines.

16.2 Phonology

16.2.1 Segment inventory

16.2.1.1 Vowel inventory

The Tigranakert dialect occupies a middle ground between the Mush and Malatya dialects. Among the vowels, the vowel /æ/ <ü> is extremely common, while the vowels /oe, ʏ/ <eo, ɨ> are rarely sometimes found in foreign words.

16.2.1.2 Consonant inventory

16.2.1.2.1 Laryngeal changes In its consonants, the Tigranakert dialect presents a system that is entirely different from all the other dialects that we have seen up till now. From the three degrees of consonants in Old Armenian, only two remain: voiced and voiceless aspirated. The Armenian voiced plosives become voiceless aspirates, the voiceless unaspirated become voiced, while the voiceless aspirated stay the same (Table 16.1).

Table 16.1: Laryngeal changes from Classical Armenian to the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘mouth’	beran	բերան	beran
‘barefoot’	bokik	բոկիկ	bopik
‘knife’	danak	դանակ	danak

(In the Hazzo subdialect, we find the voiced aspirates group, similar to the Mush dialect. But here the phonetic rules have taken a step further; the voiceless unaspirated sound also turned to voiced aspirates (Table 16.2)).

Table 16.2: Voiced aspirates in the Hazzo subdialect of the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Hazzo (Tigranakert)	cf. SEA
‘mouth’	beran	բերան	beran
‘barefoot’	bokik	բոկիկ	bopik
‘knife’	danak	դանակ	danak
‘he got up’	kangnets ^h au	կանգնեցաւ	kangnets ^h
‘woman’			կնիկ
‘place’	tel	տեղ	tev
‘he would want’			կուզեր

¹HD: I'm not sure if the word հարազան here is meant to say that the text is a secondary source, a translated source, or just not familiar to Adjarian.

16.2.1.2.2 Arabic consonants /፩, ፪, ፫/ <‘, ፪, ፫’ and /፪/ <፪> Among the consonants, the following are added: /፩, ፪, ፫/ <‘, ፪, ፫’ <‘, ፪, ፫’ <፪>. The first three are borrowed from Arabic, and they are found only in Arabic words. (The <‘> signifies the Arabic sound /fajn/ <‘وْجَن> (HD: <□>) /፩/, the <፫> signifies the Arabic sound <kʰaf> /خَاف/ (HD: <□> /q/), and the <፪> signifies Arabic <ħw> /ħa/ (HD: <□> /ħ/). For example, Table 16.3.

Table 16.3: New consonants /፩, ፪, ፫/ <‘, ፪, ፫’ <፪> from Arabic in the Tigranakert dialect

	Arabic	> Tigranakert
‘scorpion’	<‘aqrab>	عَرَبْ ፩াqrab
‘life’	<‘umr>	عَمَرْ ፩োmr
‘zaatar’	<za ‘tar>	زَعْتَرْ zaʕt̫ar
‘heart (Arabic), false (Tigranakert)’	<qalb>	بَلْقَلْ qælb
‘halva’	<ħalwā>	حَلْوَى ħælvæ
‘jujube’	<‘unnāb>	عَنْبَانْ ‘unnab
‘cuckoo’	Classical Armenian /kəku/	> Tigranakert կկու quqqu

The sound <፪> is /l/ <፪> with a soft pronunciation (HD: /l/), similar to Russian /l/ <ль> and it is found in native Armenian words (Table 16.4).

Table 16.4: Sound /l/ <፪> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘fawn’	ul	ուլ	ul
‘head’	gəluχ	գլուխ	gəluχ
‘Pleiades’	bojlkʰ	բոյլք	bujlkʰ
‘to wash’	luanal	լուանալ	ləvanal
‘to bathe’	loganal	լոգանալ	loganal

16.2.1.2.3 Patalitized stops /kʰ, kʰj, /d/ <կ, պ, դ> Similar to the Van dialect, here we also find the sounds /kʰ, kʰj/ <կ, պ> and also the sound /d/ <դ> (Table 16.5).

Table 16.5: Palatalized sounds /kʰ, kʰj, d/ <կ, պ, դ> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘I wore’	hagaj	հազայ	haga
‘to come’	gal	գալ	haga
‘godfather’	kənkʰahaјr	կենքհահայր	gal
‘pot’	putuk	պուտուկ	putuk

16.2.1.2.4 Glide /w/ <ւ> The subdialect of Hazzo has created a new half-sound, which except for Maragha, is not found in other dialect. This is the English sound /w/, whose exact correspondent in Old Armenian is the form <ւ> /w/, just as how we transliterate. It is likewise found in words borrowed from foreign languages (Table 16.6).

Table 16.6: Glide /w/ <լ> in the Tigranakert dialect

‘on’ ‘that’	Classical Armenian i veraj ի վերայ or որ	> Tigranakert wəren ւըրեն wər ւըր	cf. SEA vəra վրա vor որ
‘time’	Arabic <waqt> وقت	> Tigranakert waqt ւախտ	

16.2.2 Sound changes

Among sound changes, it is worth mentioning the following.

Original page number 161.

16.2.2.1 Monophthong vowel changes

16.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ա> The Classical sound /a/ <ա> has for the most part changed to /æ/ <այ>, such that the dialect is filled with this sound. For a person from Tigranakert, it is difficult to pronounce the sound /a/ <ա>; that sound is preserved only next to the sound /r/ <ր> and in few other circumstances (Table 16.7).

Table 16.7: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to usually /æ/ <այ> but sometimes /a/ <ա> in the Tigranakert dialect

‘pompous’ ‘cane’ ‘deacon’ ‘water-mill’	Classical Armenian ambartawan ամբարտաւան gawazan գաւազան sarkawag սարկաւագ dʒərəlałats ^h	> Tigranakert æmpʰærdævæn ամփարդավան kʰævæzæn քավազան særgævækʰ սարգավագ tʃʰækarts ^h	cf. SEA ambartavan ամբարտավան gavazan գավազան sarkavag սարկավագ dʒərəkats ^h
‘stall’ ‘granary’ ‘male cat’ ‘censer’ ‘to life’	աշօր ambar? art ^h burvar barnal	ախօռ ամբար? արտ ^h պուրվառ բառնալ	ախօռ ամբար առէ փուրվառ բառնալ

16.2.2.1.2 Classical Armenian /o/ <օ> The Classical sound /o/ <օ> has changed to /u/ <ու> (Table 16.8a). But in case declension, we find as in Table 16.8b.

Table 16.8: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /u/ <n̄> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian			> Tigranakert		cf. SEA
a.	'pompous'	ambartawan	ամբարտաւան	æmpʰærdævæn	ամփարդավան	ambartavan
	'new'	nor	նոր	nur	նուր	nor
	'belly'	pʰor	փոր	pʰur	փուր	pʰor
	'pit'	pʰos	փոս	pʰus	փուս	pʰos
	'earth'	hoł	հող	χus	խող	hoł
	'onion'	soχ	սոխ	sux	սուխ	soχ
	'dry'	č̥or	չոր	č̥ur	չուր	č̥or
	'four'	č̥ors	չորս	č̥urs	չուրս	č̥ors
	b. 'belly-GEN'	pʰor-i	փորոյ	pʰor-i	փորի	pʰor-i
	'pit-GEN'	pʰos-i	փոսի	pʰos-i	փոսի	pʰos
	'earth-GEN'	hoł-oj	հողոյ	χoł-u	խողու	hoł-i

The same sound at the beginning of monosyllabic words becomes /vo, və/ <վօ. վը>; it becomes /o/ <o> at the beginning of polysyllabic words (Table 16.9).²

Table 16.9: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /vo, və, o/ <վօ. վը, օ> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian			> Tigranakert		cf. SEA
'pompous'	ambartawan	ամբարտաւան	æmpʰærdævæn	ամփարդավան	ambartavan	ամբարտավան
'who'	ov	ով	vov	վօվ	ov	ով
'buttocks'	or		vər	վըր	vor	որ
'lentil'	ospən	ոսպն	vəsp	վըսպ	vosp	ոսպ
'orphan'	orb	որբ	vərpʰ	վըրբ	vorpʰ	որբ
'smell'	ortʰ	որթ	vərth	վըրթ	hort	հորթ
'smell'	ozni	օզնի	oznig	օզնից	vozni	ոզնի
'to twist'	oloreł	ոլորել	olril	օլրիլ	voloreł	ոլորել
'gold'	oski	ոսկի	ozgi	օզգի	voski	ոսկի
'alive'	ołdž	ոլջ	voč̥tʰ	վօչտի	voč̥tʰ	ոլջ
'to be cured'	ołdžanal	ոլջանալ	oč̥tʰənnəl	օչտիննալ	voč̥tʰanal	ոլջանալ
'bone'	oskor	ոսկօր	oskʰur	օսքուր	voskor	ոսկօր

16.2.2.1.3 Classical Armenian /u/ <n̄> The Classical sound /u/ <n̄> usually stays /u/ <n̄> (Table 16.10a).³ But it becomes /o/ <o> in the word in Table 16.10b.

Table 16.10: Change from Classical Armenian /u/ <n̄> to /u/ <n̄> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian			> Tigranakert		cf. SEA
a.	'dog'	sun	շուն	sun	շուն	sun
	'deaf'	χul	խով	χul	խով	χul
	'pomegranate'	nurən	նուրն	nur	նուրն	nur
	'camel? vow?'			uχd	ուխտ	
	'fawn'	ul	ով	uʃ	ովշ	ul
	'incense'	χunk	խոնկ	χung	խոնկ	χunk
b.	'door'	durən	դուրն	tʰor	թօրն	dur

²HD: For the word 'calf', Adjarian provides an Classical ancestor /hortʰ/ <հորթ>. But the most prescriptive Classical form is /ortʰ/ <որթ>. I changed his example for accuracy.

³HD: For the Tigranakert word /uχd/ <ուխտ>, it's unclear if this word is a reflex of the Classical word for 'vow' /uχt/ <ուխտ> or for 'camel' /ult/ <ուլտ> (SEA: /uχt/).

16.2.2.1.4 Classical Armenian /e/ <է> The Classical sound /e/ <է> becomes /i/ <ի> in the final syllable (Table 16.11a). But it becomes /e/ <է> during case declension (Table 16.11b).

Table 16.11: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> in the Tigranakert dialect

		Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
a.	‘face’	eres երես	eris երիս	jeres յերես
	‘place’	teł տեղ	dîs դիշ	ter տեր
	‘medicine’	del դեղ	t'îs թիշ	deš դեղ
	‘sun’	areu արեւ	æriv արիվ	arev արև
	‘needle’	asełən ասէլն	æsîs ասիս	aseš ասեշ
	b. ‘face-GEN’	eres-i երեսի	eres-i երեսի	jeresh-i յերեսի
	‘medicine-GEN’	del-i դեղի	t'îs-i թիշի	deš-i դեղի

At the beginning of words, this sound becomes /je/ <յէ> for monosyllables, while /e/ <է> for polysyllables (Table 16.12).

Table 16.12: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je, e/ <յէ, է> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘ox’	ezən եզն	jez յէզ	jez յէզ
‘I’	es ես	jes յէս	jes յէս
‘when’	erb երբ	jepʰ յէփ	jerph յէրբ
‘yesterday’	erək երեկ	ereg յէրէգ	jerek յէրեկ
‘iron’	erkatʰ երկաթ	ergætʰ յէրգաթ	jerkatʰ յէրկաթ

16.2.2.2 Diphthong changes

16.2.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <այ> The Classical diphthong /ai/ <այ> becomes /e/ <է> (Table 16.13).

Table 16.13: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /e/ <է> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
distal ‘that yonder’	ai̯n այն	en էն	ajn այն
proximal ‘this’	ai̯s այս	es էս	ajs այս
‘wood’	pʰai̯t փայտ	pʰed փէդ	pʰajt փայտ
‘vineyard’	ai̯gi այգի	ekʰi էկի	ajgi այգի
‘to burn’	ai̯rel այրել	ervil էրվիլ	ajrel այրել
‘lightning’	kai̯tsakən կայծակն	gedzækʰ գէծաք	kajtsak կայծակ

16.2.2.2.2 Classical Armenian /iŋ/ <ին> The Classical diphthong /iŋ/ <ին> becomes /i,u/ <ի, նւ> (Table 16.14).

Table 16.14: Change from Classical Armenian /iŋ/ <ին> to /i,u/ <ի, նւ> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘blood’	ariŋ արին	ærin արին	arjun արյոն
‘hundred’	hariŋ հարին	hærir հարիր	harjus հարյուն
‘flour’	aliŋ ալին	ælir ալիր	aljur ալյուր
‘column’	sîŋ սին	sun սոն	sjun սյոն
‘snow’	džiŋ ծին	tsʰun ծոն	džjun ծյոն

16.2.2.3 Classical Armenian /oi/ <ŋ>

The Classical diphthong /oi/ <ŋ> becomes /u/ <ն> (Table 16.15).

Table 16.15: Change from Classical Armenian /oi/ <ŋ> to /u/ <ն> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘light’	lojs	լուս	lujs
‘Pleiades’	bojlk ^h	բոյլք	bujlk ^h
‘nest’	bojn	բոյն	bujn

16.2.2.3 Consonant changes

16.2.2.3.1 Classical Armenian /h/ <հ>

The Classical consonant /h/ <հ> generally stays /h/ <հ>, just as in the Mush dialect; but it changes to /χ/ <խ> in the words in Table 16.16.

Table 16.16: Change from Classical Armenian /h/ <հ> to /χ/ <խ> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘earth’	hoł	հուն	hoւ
‘far’	heroj	հեռոյ	heru
‘time’	heł	հեղ	heւ

16.2.2.3.2 Word-medial gemination

In many places, it is notable that word-medial consonants are repeated (Table 16.17).

Table 16.17: Gemination from Classical Armenian to the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘cheap’	aržan	արժան	aržan
‘tail of sheep’	dəmak	դմակ	dəmak
‘seven’	ɛ́ám ^h ən	ենթան	jót ^h ə
‘to cleanse’	zətel	զտել	zətel
‘sour’	tʰətʰu	թօթիւ	tʰətʰu
‘manure’	tʰərik ^h	թօրիք	tʰərik ^h
‘nine’	ínən	ինս	ínə
‘to hear’	ləsel	լսել	ləsel
‘to smoke’	tsəχel	ծխել	tsəχel
‘to suck’	tsətsel	ծծել	tsətsel
‘early’	kanuχ	կանուխ	kanuχ
‘pungent’	kətsu	կծու	kətsu
‘soul’	hogi	հոգի	hog ^h i
‘farmer’	məfak	մշակ	məfak

Sometimes, the simple form of the word uses one consonant, but the consonant is repeated during case declension. (Table 16.18).⁴

⁴HD: Adjarian doesn’t provide a translation or ancestor for the word /vitsʰ/ <վից>; I speculate that this word is derived from the Classical word for ‘six’.

Table 16.18: Gemination in derived forms in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘bread’	hats ^h հաց	hats ^h հաց	hats ^h հաց
‘bread-PL’		hats ^h ts ^h -ir հացցիր	hats ^h -er հացեր
‘six?’	vets ^h վեց	vits ^h վից	vets ^h վեց
‘six?-GEN’	vets ^h -i վեցի	vits ^h ts ^h -i վիցցի	vets ^h -i վեցի

16.3 Morphology

16.3.1 Noun inflection or declension

16.3.1.1 Definite article /-e/ <է>

In the grammar, it is notable that the article /-ə/ <ը> of Civil Armenian has the form /e/ <է> here, and it is of course unstressed (Table 16.19).

Table 16.19: Gemination from Classical Armenian to the Tigranakert dialect

	Tigranakert	cf. SEA
‘mouth-DEF’	p ^h erān-e փերանէ	berān-ə բերանը
‘dog’	jūn-e շնունէ	jūn-ə շնունը
‘column’	sún-e սնունէ	sjún-ə սյունը

16.3.1.2 Accusative prefix /z-/ <զ>

The accusative case...

Original page number 162.

... is formed with the q /z/ prefix, as in the Mush dialect, or without the prefix.

16.3.1.3 Ablative suffix /-e, -uts^h/ <Է, նլց>

The ablative is the formative /-e/ <է>, but infinitives take the formative /-uts^h/ <նլց> (Table 16.20).

Table 16.20: Ablatives in the Tigranakert dialect

	Tigranakert	cf. SEA
‘to.love-ABL’	sirel-uts ^h սիրելոց	sirel-uts ^h սիրելոց
‘to.speak-ABL’	χosel-uts ^h խօսելոց	χosel-uts ^h խօսելոց

16.3.1.4 Plural markers /-ir, -nir, -ni/ <իր, նիր, նի>

The plural marker is /ir, -nir, -ni/ <իր, նիր, նի> (Table 16.21).

Table 16.21: Plurals in the Tigranakert dialect

	Tigranakert	cf. SEA
‘bread-PL’	hæts ^h ts ^h -ir	հսցցիր
‘angel-PL’	hrəʃdæg-ni	հրեշդացնի

16.3.2 Pronoun inflection or declension

For pronouns, there are some noteworthy points. The first among them is /jesi/ <յէսի>, the accusative form of the 1SG pronoun <tu> (HD: CA: /es/, SEA: /jes/). The second is the absence of the medial demonstrative <այդ> (HD: CA: /aid/, SEA: /ajd/). The Tigranakert dialect distinguishes only two demonstratives: proximal ‘this’ <այս> and distal ‘that’ <այն> (HD: CA: /ais, ain/, SEA: /ajs, ajn/). While the <այդ> is explained with the forms <այս> or <այն>.

These are declined as follows.

HD: Table 16.22 is for personal pronouns.

Table 16.22: Inflection paradigm for personal pronouns in the Tigranakert dialect

	1SG ‘I’	2SG ‘you’	1PL ‘we’	2PL ‘you’
NOM	jes	t ^h un	mink ^h	t ^h uk ^h
	յէս	թուն	մինք	թուք
GEN	im	k ^h u	mir	ts ^h er
	իմ	քու	միր	ցեր
DAT	əndži	k ^h ez(i)	mez(i)	ts ^h ez(i)
	ընձի	քեզ(h)	մեզ(h)	ցեզ(h)
ACC	jesi	k ^h ez-i, zk ^h i	mezi, zmi	ts ^h ez(i)
	յէսի	քեզի, զքի	մեզի, զմի	ցեզի
ABL	əndžme	k ^h ezme	mezme	ts ^h ezme
	ընձմե	քեզմէ	մեզմէ	ցեզմէ
INS	əndžmov	k ^h ezmov	mezmov	ts ^h ezmov
	ընձմօվ	քեզմօվ	մեզմօվ	ցեզմօվ

HD: Table 16.23 is for demonstrative pronouns.

Table 16.23: Inflection paradigm for demonstrative pronouns in the Tigranakert dialect

	Singular		Plural	
	proximal 'this'	distal 'that'	proximal 'these'	distal 'those'
NOM	æs, əsi, əsigi ăs, ըսի, ըսիզի	æn, əni, ənigi ăn, ընի, ընիզի	əsunk ^h ըսնկ ^h	ənunk ^h ըննկ ^h
GEN	əsurs ըսուր	ənurs ընուր	əsunk ^h ըսնկ ^h	ənunts ^h ըննկ ^h
DAT	əsurs ըսուր	ənurs ընուր	əsunts ^h ըսնկ ^h	ənunts ^h ըննկ ^h
ACC	əsurs, əsi, əsigi ըսուր, ըսի, ըսիզի	ənurs, əni, ənigi ընուր, ընի, ընիզի	əsunts ^h ըսնկ ^h	ənunts ^h ըննկ ^h
ABL	əsurmē, əsurmēne ըսուրմէ, ըսուրմէնէ	ənurmē, ənurmēne ընուրմէ, ընուրմէնէ	əsunts ^h me ըսնկ ^h մէ	ənunts ^h me ըննկ ^h մէ
INS	əsurmōv ըսուրմօվ	ənurmōv ընուրմօվ	əsunts ^h mov ըսնկ ^h մօվ	ənunts ^h mov ըննկ ^h մօվ

HD: Table 16.24 is for the interrogative pronoun 'who'.

Table 16.24: Paradigm of the interrogative pronoun 'who' in the Tigranakert dialect

	Singular	Plural
NOM	vov	vovir
	վօվ	վօվիր
GEN-DAT	voru	vorerun
	վօրու	վօրերուն
ABL	vormē, vormēne վօրմէ, վօրմէնէ	voronts ^h mēne վօրոնցմէնէ

16.3.3 Noun inflection or declension (continued)

16.3.3.1 Possessive articles and the extra suffix /-i/ <փ>

The possessive articles are directly attached to nouns in the Armenian language; here, just as sometimes in the Mush dialect, they receive the unstressed ending /-i/ <փ> (Table 16.25).

Table 16.25: Possessives in the Tigranakert dialect

	Tigranakert	cf. SEA	
‘mouth-POSS.1SG’	pʰeræn-si	փերանսի	berán-əs
‘head-POSS.1SG’	kʰlúχ-si	քլն՛կսի	qəlúχ-əs
‘face-POSS.2SG’	erís-thi	երի՛սթի	jerés-ət
‘heart-POSS.1SG’	sírd-is	սի՛րդիս	sírt-əs
‘neck-POSS.2SG’	víz-itʰ	վի՛զիթ	víz-ət
‘heart-GEN-POSS.1SG’	srd-í-si	սրդի՛սի	sərt-í-s
‘heart-PL-PL.POSS-GEN-POSS.1SG’	srd-er-n-ú-si	սրդերնունի	sərd-er-n-ú-s
‘soul-GEN-POSS.2SG’	hokʰb-ú-tʰi	հօքքնութի	hokʰ-u-t
‘sin.GEN-POSS.2SG’	meñátsʰ-is	մեղա՛ցիս	
‘heart-INS-POSS.1SG’	srd-óv-si	սրդովսի	sərt-óv-əs
‘face-INS-POSS.2SG’	eres-óv-tʰi	երեսօվթի	jeres-óv-ət

The addition of unstressed /i/ <ঃ> has combined with the article ত /e/, giving the dialect a soft Italian harmony....

Original page number 163.

... especially when they are sequentially placed after another in a row (69).

- (69) Tigranakert dialect

  - a. *srd-í-si* sún-e
heart-GEN-POSS.1SG column-DEF
'the column of my heart'
սրդիսի սնւլւէ
  - b. *hokʰkʰ-ú-si* dún-e
soul-GEN-POSS.1SG house-DEF
'the house of my soul'
հօքքնսի դնւլւէ

16.3.4 Verb inflection or conjugation

16.3.4.1 Theme vowel changes

In verbs, the Classical present vowel /e/ <t> becomes /i/ <h> when next to nasals and /s/ <u> (Table 16.26).

Table 16.26: Indicative present <utŋlywj> of the verb 'to want' in the Tigranakert dialect

	Tigranakert	cf. SWA
1SG	g-uz-i-m	գուզիմ
2SG	g-uz-i-s	գուզիս
3SG	g-uz-e-∅	գուզէ
1PL	g-uz-i-nk ^h	գուզինք
2PL	g-uz-e-k ^h	գուզէք
3PL	g-uz-i-n	գուզին
	IND- $\sqrt{-TH}$ -AGR	IND- $\sqrt{-TH}$ -AGR

The imperfective loses its vowel /i/ <ḥ>, but it also stays unchanged (Table 16.27). *HD: The data is too limited to know if the surface vowel /e/ is synchronically the theme vowel or the past suffix or both.*

Table 16.27: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to want’ in the Tigranakert dialect

1PL	Tigranakert g-uz-e-∅-nk ^h IND- $\sqrt{-}$ TH-PST-AGR	cf. SWA g-uz-ej-i-ŋk ^h IND- $\sqrt{-}$ TH-PST-AGR
-----	---	--

16.3.4.2 Monosyllabic verbs

In the monosyllabic verbs, the formative h / i is added (Table 16.28). But this added sound likewise stays when the verb is conjugated or declined

Table 16.28: Paradigm of monosyllabic verbs past in the Tigranakert dialect

‘to cry’ ‘to come’ ‘to give’ ‘to exist’	Tigranakert il-æ-l ik ^{hi} -æ-l id-æ-l ig-æ-l	իլալ իքալ իդալ իգալ	cf. Classical Armenian l-a-l g-a-l t-a-l k-a-l	լալ գալ տալ կալ	$\sqrt{-}$ TH-INF
‘to cry (INS)’ ‘I cried’ ‘there exists’	Tigranakert il-æ-l-ov il-æ- $\widehat{ts}$ ^h -i-∅ ig-æ-∅	իլալօվ իլացի իգալ	cf. SWA l-a-l-ov l-a- $\widehat{ts}$ ^h -i-∅ k-a-l	լալով լացի կալ	$\sqrt{-}$ TH-INF-INS $\sqrt{-}$ TH-AOR-PST-1SG $\sqrt{-}$ TH-3SG

16.3.4.3 Future formative /mən/ <մըն>

The formation of the future is surprising, because it uses the unfamiliar formative /mən/ <մըն> (70).

(70) Tigranakert dialect

- a. mən uz-i-m
FUT want-TH-1SG
‘I will want.’
մըն ուզիմ
- b. mən p^her-i-m
FUT bring-TH-1SG
‘I will bring.’
մըն փերիմ
- c. mən uz-e-i-∅
FUT want-TH-PST-1SG
‘I was going to want.’
մըն ուզէի
- d. $\widehat{t}^h\acute{e}$ -mən uz-i-m
NEG-FUT want-TH-1SG
‘I will not want.’
չընմըն ուզիմ
- e. $\widehat{t}^h\acute{e}$ -mən uz-e-i-∅
NEG-FUT want-TH-PST-1SG
‘I was not going to want.’
չընմըն ուզէի

16.3.4.4 Conjunction ‘also’

The Classical conjunction /qil/ <ωj> ‘also’ has the form /le/ <|E>, like the Mush dialect. But the forms /æl, lə/ <ă̄l, լը> are also used.

16.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

16.4.1 Tigranakert

Adjarian's source: Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 470, 654, 700, and 1899, page 545.

1. Գլո՛խսի դնեմ բարձին,
Հոգիս իտամ Աստղծուն.
Բարի՛ հըռջտակ, դուն պըհէ,
Չար սատանան չխարէ:
2. Եվան կթեց, Մարիամ մակրդեց,
Քրիստոս Եկավ խաչակնքեց,
Կաթն Եղավ մակարդ, մակարդ լէ կաթ:
3. Ըսմեն մարդ կի տունա, Աստված չտսնա (Երազ):
4. Սպըտակ չաղդր, դոր չունի (հաւկիթ):
5. Բուրմա մը խուտ ՝ ցած տէնե՛րէ դրուկ է (յօնք):
6. Ցորեն չըմ կերի, արտի քովեն անցիր ըմ:
7. Քարիր փետիր չիիյան (չտեսնեն):
8. Չքու ցա՞նկն իմ կոտրի, քու եգի՞ն իմ մտի:
9. Անկուշտն է պատի զիի:
10. Դուն Չմսաս ՝ տնունդի մնայ:
11. Սիկ իգա քզի:

Original page number 164.

12. Ա՛ջիդ Էլլա, լո՛ւսիդ փճի:
13. Ջոռ Եղնաս՝ դեմիս ընկնիս:
14. Խունկ (Եղունգ) չեղնա՝ լաշիդ քերիս:
15. Հոգրնիդ տո՛ւնէ փիի, սրտի՛դի սո՛ւնէ կոտրի:
16. Դուն չիգաս՝ խաբա՛րդի գա:
17. Լաշփէտիդ դօ՛նէ իգա (դագաղդ դուռը գայ):
18. Հուտ չըգնաս մէ՛շէ պառկիս:

16.4.2 Khian

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn], 1898, page 301, 701, and 1899, page 560.

1. Լապստակ, փետի վաստակ, վազէ վազէ փուրը դարտակ (կող):
2. Գում մը՝ մէջն ըի (լի) սպիտակ մաքի (բերան):

3. Տակը հուղ, մէջը շաղ, վրէն օսկի (ցորեն):
4. Կը կապըն կը քէլա, կարցըկըն կը կէնա (տրեխ):
5. Երիկ կնիկ կովան, աշվար գիշավ բաժնվան:
6. Հավկթեն է էլի, զիավկիթ չիավլի:
7. Գնա ենոր քով որ քեզ կի լացընէ, մի՛ երթա ենոր որ կի խնդացընէ:
8. Կրակ որ ընկի տա՞աշ (անտառ)՝ չուր ու դալար մէկտեղ կէրի:
9. Ինչ գար (չափ) իշխեր կա, ենգար ալ իլվեր կեղնի:
10. Սար ու ծուր՝ տէրտըրու փուր:
11. Նա (ոչ) սուխ է կերի, նա հուտ իգա:
12. Աստված տեսեր է զար, դրեր է զծուս:
13. թէ տէրտէրը մէկը կը գինա, երիցկին գերկուք կը քինա:
14. Ո՞ր աչք ո՞ր համար կիլա:

16.4.3 Hazzo

Adjarian's source: Ibid., 1898, էջ 538. The orthography is from Բիւրակն [Byurakn], such that the letter <q> should be read as /gʰ/ <q'>, and <պ-բ> and so on.

Իախաթըմ ըգեր մարթըմ ւոր գեց (քան զ) ուր հոգին կը սիրեր զուր գնիկ. լոչ-պարեգեն (դժբախտաբար) թէրզով մէ կը գործու գինը: Տարտով բոլոկած դրւշոմիշ կեղներ զուր գտնելու շայր. ու բաշին (յեսոյ) թորեց զուր երկիր, ընկավ քաղթը քաղաք, օլքրտավ ուր գնկա յետեվ: Շատ ջամբա քալեցուց թաշկած...

Original page number 165.

... ու քրտնքով թօջովկ քաղաքըմ գոնըխեց (իշեւանի): Են գիշեր դեղըմ (տեղ մը) քնավ ու լուսմութ աղկեցու (եկեղեցւոյ) դուռ գանսավ ւոր զրան փարս (մուրայ): Բարի մարդըմ հեցավ (հայեցա) ուր խեղճութին, մեղքունք եկավ լըրէն ու զի՞նքի դարավ ուր տուն: Փարսըր մարդ (մուրացկանը) յեփ մօտ խրակին (խարոյկին) կը որիաթնէր, նժճքա (յանկարծ) հիցավ դռա մէշ դնիկըմ ւոր շիտակ ուրէն կը մեզեր (սայիլ). ա՛ծիփա՛ց (հսկոյն ցատկեց) ուր դեխէն (տեղէն) ու փաթվավ գնկա վզին ու շատ գուրգուրացին իլացին: Բարի մարթն յեփ հիցավ գէտ անշըդ (զարմանալի) բան, շիփրավ գանսավ, պէի (սակայն) գուզեր էտ պըմրատնու (անքախտ) սէրին բաշին հինէր: Բաշին հարցուց. «Դո լա՛զ, Ես ի՞նչ դավա Ե»: Փարսըր մարդ իլայօվ պատմեց. «Ետ գնիկ իմուն է. թէրզովը գորովկ էր, էլիր ըմ ուր վրէն օլքում ու հա օտան (հոդ) գտա գինը»: Ետ բարի մարթ զգնիկ լը աղկեցու դուռ դեսեր ուր դուն բերեր էր բղելու (պահելու): Յեփ իմցավ, զուր հոգին շատ ուրզիցավ ու գերիկ գնի հատիայով ջամբեց ուրաց էրկիր:

16.4.4 Hazro

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 263.

Միր տան ետին ծառ սալոր էր,
Զիր տան ետին ծառ սալոր էր,,
Ուր (իւր) հատիկը հինց կլոր էր,
Ով վըր (որ) ուտեր չը հալվորէր:

Միր տան ետին քառսուն կարաս,
Զիր տան ետին քառսուն կարաս,
Կարսու միջու գինին էր խաս,

Օսպիէ դդում արծթէ թաս,

Ըմըն թասին ընծի պագ մ' իտաս:

Միր տան ետին առուն հանած,

Զիր տան ետին առուն հանած,

Բոլուր բոլուր բիհան ցանած,

Եկավ անցավ նուր նշանած:

Original page number 166.

Միր հավշի հավուղը բուզ է,

Զիր հավշի հովուղը բուզ է,

Վզի շարան յալտուզ է.

Աչքիս տեսավ սիրտիս կուզէ:

16.4.5 Edessa

Adjarian's source: For this and the following see Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 331.

Մութ խարաբա. գրողը տանիս. գիտինը մտնաս. Երկու աչքտ կուրնա. պատին տակը մնաս. սի՛ւ Յուդա, լէշիդ ծգեմ. ադ օրը չտիսնաս. կարմիր արին շոշիս. այեշիլ դարձնես. օր արեւ չտիսնաս. մուրնը գիխուդ. ժառանգիդ կարճ ըլլա. ժամուն դուռը մուրաս. շիվան երթաս. գօլոդ գանատող մնաս. Աստուծօ սրին գաս լաշդ լվան. Երթաս չի գաս. գարա գարա (սեւ սեւ) երրին (երկրին) տակը գնա, յօխ ըննաս:

16.4.6 Siverek

Թեօր ըլլիս. տունդ ավոհի. յօխ բէմուրագ ըլլիս. խողը դըրվիս. փոշին գիխուդ. մուրը գիխուդ. օր արեւ չտեսնես. բօ՛յիդ բեղէնիդ գետին անցնի. խակ դրուխս. դրւման իգա գիխուդ. գետինին յատակը եջնաս. պթիսիս հըլլըսիս թափիս. ֆրանկ զահմաթի հանիս. գանց շիվան երթաս. Աստծէն գտնաս. իշու հրեշտակ.

Chapter 17

Kharberd-Yerznka

17.1 Background and literature

Original page number 167.

The two main centers of the dialect are Kharberd and Yerznka (Turkish: Erzincan). The first is the southern edge of the region, while the second is the northern edge. The other primary places where this dialect is spoken are the following: Palu, Chapaghjur, Çemişgezek, Çarsancak, Kiğı, Dersim, and Kamakh. The western borderline of this dialect forms the current of the Euphrates river, in its entire length. From the north, one line of the Pontic mountains, while the other borders are determined by the borderlines of the Karin, Mush, and Tigranakert dialects.

The language of the southern part of the region is quite well-studied. But for the northern part, there is very little known. For example, there is no information at all about the Kamakh province, and I presumably placed it in the aforementioned region. There is some information on the Yerznka dialect, in the periodical Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 563), and there is a quite extensive manuscript (see *ibid.* place, 1899, page 386-388). For the Dersim dialect, we can provide Ասորասիկ (1900), which is a volume of travel memoirs, but in some places he gives dialogues from this dialect. More extensive is article by Sarkis Haykuni (Ս. Հայկունի) called Դերսիմ (see Արարատ, 1896, page 183-5).¹

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

There are manuscripts written in the Kiğı dialect in Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 201, 314, 315, 345, 472, 809, and 1899, page 554). There are many more manuscripts written in the Çarsancak dialect, such as:

- Ս. Հայկունի
  - Հութութիկ Եւ Սամել Հովիկ. Եջմիածին, 1895
  - Սոքոս. Եջմիածին, 1896
  - 11 ժողովուական հեքիաթներ՝ հրատարակուած Եմինեան Ազգ. ժող. Բ. 1901

Original page number 168.

There is nothing published with the vernaculars of Palu, Çemişgezek, and Chapaghjur. But there are many manuscripts in the mother dialect of Kharberd. In the Բիւրակն [Byurakn] periodical:

- year 1898, page 331, 473, 583-4, 623, 671, 776

¹HD: The name of this supposed periodical is <Արարատ> 'Ararat'. But such a name is quite common so I haven't been able to track down the exact source.

- year 1899, page 18
- year 1900, page 233, 316, 331, 491, 519, 730

There is also a small study on formation of this dialect (see Բիւրակն [Byurakn], 1899, page 777).

I also have a separate study that I have formed with Dr. Andranik Hakobian (բժ. Անդրանիկ Յակոբեան; *HD: SEA: /andranik hakopjan/, SWA: /ant'ranig hagop'jan/*), which is still unpublished.²

It appears that a migrant Armenian community from Kharberd has settled in the upper district of Manisa, near Smyrna, who until now have kept their native dialect, with little changes and which is different from the dialect of lower district of Manisa. To establish this idea of mine, I have worked on an article in Բիւրակն [Byurakn] (see 1899, page 402-405); on the occasion of this article, a response from Shahinian (Շահինեան; *HD: SEA/SWA: /jahinjan/*) was published and a small study on this district's dialect (see 1899, page 291, 402, 503, 528, 575)

17.2 Phonology

17.2.1 Vowels

17.2.1.1 Segment inventory

The sound system of the dialect of Kharberd and Yerznka is much simpler than the dialects of Karin and Mush. The dialect of Kharberd-Yerznka recognizes the vowels /ɑ, æ, e, ə, i, o, u/ <ա, աղ, է, օ, ի, օւ, աւ>, but it lacks the vowels //œ, ʏ, ie, uo/ <էօ, իւ, տ, ն>.

17.2.1.2 Sound changes

The following are notable sound changes among vowels and diphthongs

17.2.1.2.1 Classical Armenian /oi/ <օյ> The Classical sound /oi/ <օյ> changed to /o/ <օ> (Table 17.1).

Table 17.1: Change from Classical Armenian /oi/ <օյ> to /o/ <օ> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘light’	lois լոյս	los լօս	lujs լոյս
‘sister’	kʰoɪs քոյս	kʰor քօր	kʰujr քոյր
‘walnut’	ənkoɪz ընկոյզ	əngoz ընգօզ	əŋkujz ընկոյզ

17.2.1.2.2 Classical Armenian /iւ/ <իւ> The Classical sound /iւ/ <իւ> changed to /i/ <ի> (Table 17.2).

Table 17.2: Change from Classical Armenian /iւ/ <իւ> to /i/ <ի> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘blood’	ɑriն արին	ɑrin արին	ɑjun արյուն
‘fountain’	ɑlbıւր աղբիւր	ɑχbʰir ախբ’իր	ɑχpjur աղբյուր
‘fountain’	elđziւր եղչիւր	ɑχdʒʰir ախչ’իր	jevđzjur եղչյուր

²HD: For ‘unpublished’, the original word is անսիսան which means ‘atypical’. I suspect this was a typo for անսպառած ‘unpublished’.

17.2.1.2.3 Classical Armenian /e/ <տ> The Classical sound /e/ <տ> becomes /je/ <յէ> at the beginning of mono-syllabic words, and it becomes /e/ <տ> in all other circumstances (Table 17.3).

Table 17.3: Change from Classical Armenian /e/ <տ> to /je/ <յէ>, /e/ <տ> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘ox’	ezən եզն	jez յէզ	jez եզ
‘when’	erb երբ	jeb յէբ	jerp ^h երբ
‘to sway’	ereral երերալ	ereral յէրերալ	jereral երերալ
‘to appear’	erewel երեւել	erval յէրվալ	jerevel յէրեւել

17.2.1.2.4 Classical Armenian /o/ <ո> The Classical sound /o/ <ո> becomes /o/ <օ> everywhere (Table 17.4).

Table 17.4: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /o/ <օ> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘alive’	ołdʒ ոլջ	oχt̥h օխտ̥ի	voχt̥h վոխտ̥ի
‘lentil’	ospən ոսպն	osb օսբ	vosp վոսպ
‘foot’	ot-(ə?)k ^h (-PL) ոտ-(ə?)կ ^h	od ^h k ^h օդ ^h կ ^h	votk ^h վօտկ ^h
‘orphan’	orb օրբ	orb ^h օրբ ^h	vorp ^h վօրբ ^h
‘ryegrass’	oromən օրոմն	orom օրօմ	vorom վօրօմ
‘to thunder’	orotal օրոտալ	orotal օրօտալ	vorotal վօրօտալ
‘to take pity on’	ołormil ոլօրմիլ	ołormil օլօրմիլ	vołormel վօլօրմել

17.2.1.2.5 Classical Armenian /ai/ <այ> The Classical diphthong /ai/ <այ> becomes /æ/ <այ> (Table 17.5). With this sound, the dialect presents a type of middle point for the sound changes of /e/ <տ> and /a/ <ա>.

Table 17.5: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /æ/ <այ> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘mother’	majɪr մայր	mær մար	majr մայր
‘wood’	pʰaɪt փայտ	pʰad փադ	pʰajt փայտ
‘mirror’	hajeli հայելի	hælli հայլի	hajeli հայելի

17.2.2 Consonants

17.2.2.1 Segment inventory

The consonants have three degrees in the dialect: voiced, voiced aspirate, and voiceless aspirates. The voiceless aspirated series...

Original page number 169.

... does not exist. The voiced sounds of Old Armenian are changed to voiced aspirates, the voiceless unaspirates are changed to voiced, while the voiceless aspirates stay voiceless aspirated. Besides these, the palatalized consonants /gj/ <յշ> and /k^{hj}/ <պշ> are created. Whenever the sounds /g, k^h/ and <q, p> follow /e, i/ and <t, h>, they become /gj, k^{hj}/ <յշ, պշ>.

17.2.2.2 Sound changes

Among consonant changes, the most famous ones are the following.

17.2.2.2.1 Stop-nasal assimilation The Classical sound /t/ <նն> before /n/ <նն> assimilates to become /n/ <նն> (Table 17.6).

Table 17.6: Change of /tn/ <ննն> to /nn/ <ննն> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘to enter’	mətanel մտանել	mənnel մըննել	mətnel մտնել
‘to find’	gətanel գտանել	gʰənnel գ’ըննել	gətnel գտնել

17.2.2.2.2 Fricative deletion in word-initial /s/-stop clusters The sound /s/ <ս> at the beginning of words is deleted before the sounds /p, t/ and <պ, տ> (Table 17.6).

Table 17.7: Deletion of initial /s/ <ս> in /sp, st/ <սպ, ստ> clusters in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘to kill’	əspananel սպանանել	bannel բաննել	spanel սպանել
‘white’	əspitak սպիտակ	bidag բիդագ	spitak սպիտակ
‘to create’	əstełtsanel ստեղծանել	deñdzel դեղձել	steçtsel ստեղծել
‘carrot’	əsteplin ստեպիլն	dabkin դաբիկն	steprin ստեպիլն
‘sterile’	əsterdʒ ստերջ	dertʃʰ դերչ	sterdʒ ստերջ

17.2.2.2.3 Consonant cluster reduction for obstruent-rhotics In both Yerznka and Kharberd, the words in Table 17.8 changed.³

Table 17.8: Reduction of consonant clusters with for obstruent-rhotics in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘sparse’	nɑsər նասըր	nosr նոսր	nosər նոսը
‘high’	bardzər բարձր	tʰarz թարզ	bartsʰər բարձր
‘thick’	tʰandzər թանձր	bʰars բ’արս	tʰandzər թանձր
‘sweet’	kʰałtsʰər քաղցր	kʰars քարս	kʰaçtshər քաղցր

17.2.2.2.4 Consonant cluster reduction for nasal-rhotics The words in Table 17.9 changed.

Table 17.9: Reduction of consonant clusters with for obstruent-rhotics in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘heavy’	tsanər ծանըր	tsajr ծայր	tsanər ծանըր
‘small’	manər մանըր	majr մայր	manər մանըր
‘comb’	santər սանտըր	sajr սայր	sanər սանըր

³HD: For the words ‘high’ and ‘thick’, I suspect that Adjarian incorrectly switched the Kharberd forms. But unfortunately, I cannot be sure.

17.2.2.5 Fronting of post-alveolar obstruents The Dersim province also has a surprising innovation. The Classical sounds /tʃ, dʒ, tʃʰ/ <č, չ, չ> become /dʒ, dʒʰ, tʃʰ/ <Ճ, Ճ, Ճ> (after passing through the forms /ts, dz, tsʰ/ <Ճ Ճ Ճ>). While the sound /ʃ/ <շ> becomes /s/ <ս> (Table 17.10, sentence 71).

Table 17.10: Fronting of post-alveolar obstruents in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘white’	tʃermak ճերմակ	dʒermag ճերմագ	tʃermak ճերմակ
‘water’	dʒur ջուր	dʒʰur Ճուր	dʒur ջուր
‘raisin’	tʃʰamitʃʰ չամիչ	tʃʰamitʃʰ ցամիշ	tʃʰamitʃʰ չամիչ
‘I pulled’	kʰqəsetsʰi քաշեցի	kʰqəsetsʰi քաշեցի	kʰqəsetsʰi քաշեցի

(71) Kharberd-Yerznka dialect

metsʰ-Ճ dʒʰur tʃʰ-ig-a-∅
in-DEF water NEG-exist-TH-3SG

‘There is no water in it.’
Մեց Ճ ուր ցիզա

17.3 Morphology

17.3.1 Noun inflection or declension

In the grammar, there are no individual innovations. As in all other typical dialects of its type, the Kharberd-Yerznka dialect has 6 cases: nominative, genitive, dative, accusative, ablative, and instrumental. The dative is always the same as the genitive, while the accusative is the same as the nominative, without a difference between animate and inanimate objects. The ablative formative is /-e/ <Է>. The plural markers are /-er/ <Եր>, /-er/ <Եր>.

17.3.2 Pronoun inflection or declension

For the pronouns, we cite the following (Table 17.11).⁴

Table 17.11: Sample of pronouns in the Kharberd-Yerznka dialect

personal 1SG ACC ‘me’	indzis, əndzis	ինձիս, ընձիս
personal 1SG ABL ‘from me’	imməne	իմմընէ
personal 1PL ACC-DAT ‘to us’	mizi, mzi	միզի, մզի
personal 2PL ACC-DAT ‘to you’	dʒʰizi, dʒʰzi	Ճ՝իզի, Ճ՝զի
personal 2SG ACC-DAT ‘to you’	kʰizi, kʰzi	քիզի, քզի
personal 1PL ABL ‘from us’	merməne	մերմընէ
personal 2SG ABL ‘from you’	kʰuməne	քումընէ
personal 2PL ABL ‘from you’	dʒʰerməne	Ճ՝երմընէ

⁴HD: For the plural nouns, I mark them as synthetic for accusative and dative, but it's possible that Adjarian meant that they are strictly accusative. The prose isn't clear.

17.3.3 Verb inflection or conjugation

The verb is very simple. The rule of changing the Classical vowel /e/ <է> to /i/ <ի> takes place only in the 1SG and 1PL persons. In the third person, it changes to /æ/ <ա> (in the first conjugation class).

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

HD: For the indicative present, SWA combines the indicative prefix /g(ə)/ <կը> with a finite verb. This finite verb is the subjunctive form. For an E-Class verb like 'to like' /sir-e-l/, the theme vowel is a constant /e/, and the 3SG marker is covert. In Kharberd-Yerznka, the theme vowel varies between /æ, i, e/ (Table 17.12).

Table 17.12: Indicative present <սերկայ> of the verb 'to like' in the Kharberd-Yerznka dialect

	Kharberd-Yerznka		cf. SWA	
1SG	գ է sir-i-m	գ ը սիրիմ	գ է sir-e-m	կ ը սիրեմ
2SG	գ է sir-e-s	գ ը սիրես	գ է sir-e-s	կ ը սիրես
3SG	գ է sir-æ-∅	գ ը սիրա	գ է sir-e-∅	կ ը սիրէ
1PL	գ է sir-i-nk ^{hj}	գ ը սիրինք	գ է sir-e-ŋk ^h	կ ը սիրենք
2PL	գ է sir-e-k ^{hj}	գ ը սիրեք	գ է sir-e-k ^h	կ ը սիրեք
3PL	գ է sir-e-n	գ ը սիրեն	գ է sir-e-n	կ ը սիրեն
IND	√-TH-AGR		IND	√-TH-AGR

Original page number 170.

The imperfective and the perfective are the same as in the old forms.

The future is formed with the formative /də/ <դը> (/tə/ <տը>), which is a shortened form of /piti/ <պիտի>. In the negative future, this sound /p/ <պ> changes to /v/ <վ> (72). Forms like in (73) don't exist.

(72) Kharberd-Yerznka dialect

- a. $\widehat{t}^h$ -vdi sir-i-m
NEG-FUT like-TH-1SG
'I will not like.'
չըվդի սիրիմ
- b. $\widehat{t}^h$ -vdi sir-e-i-∅
NEG-FUT like-PST-TH-1SG
'I was not going to like.'
չըվդի սիրեթ

(73) Absent in the Kharberd-Yerznka dialect

- a. * $\widehat{t}^h$ -piti sir-i-m
NEG-FUT like-TH-1SG
Hypothetical but unattested: 'I will not like.'
չպիտի սիրիմ
- b. * piti $\widehat{t}^h$ -sir-i-m
FUT NEG-like-TH-1SG

Hypothetical but unattested: ‘I will not like.’
ախտի չսիրիս

17.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

17.4.1 City of Kharberd

Adjarian's source: Taken from Բիւրակն [Byurakn], 1900, page 730. The orthography was verified by me.

Գըլի չըլի խոօօզ մը գըլի: ան խոօօզին օդք փուշ մը գը մընսա. ինչ գենէ չենէր՝ չի գըրնզո ան փուշը հաներ: Գելլա գերթա մամիզի մը զըստ թի ան փուշը հանա: Մամիզն ըլ գը հանան ու թօնիրը գը ցըքա: Մեգ-էրգու օր ասնելուն թեւ՝ ըս խոօօզը գերթա մամիզին գըստ թի փուշը դուր: Մամիզն ըլ զըստ թի փուշը վառավ այլ ո'ւսզաց դամ: Խոօօզը հըմըն հաց մի գառնան ու գը փախի: Գերթա օր չօբան մի նսդէր է գաթին մէչ բդուր (սպտուր) գը բ'րդ'ա գուրմա: Գըստ թի ըս հացը առ գեր, ըն ըլ գառնան: Զանի մը օր գասնի, գերթա չօբանին գըստ թի հացս դուր, ըն ըլ չունի օր դա, ըս հեղուն ըլ խոօօզը ըղգից մաքի մի գառնան ու գը փախի: Խոօօզը գերթա օր դեղ մի շուն մի մօրթէր էն ու թէշգէգ բիոհ (դը) էթէն. ըդօնց գըստ թի ըս մաքին առեք: Զանի մի օր սօղը գ'ուրգ'ա թի մաքիս դըվէք: Ընօնք ըլ միջի չեն նսդէր, ինք ըլ ըդօնց հարս գառնան ու գը փախի: Շադ գերթա՝ թիշ գերթա, գը տէսնա՝ օր մէգ մարթ մի նսդէր ջըգորդիկ (ջուրթակ) կը գէնան. ըդօնց գըստ թի ջըգորդիկո դուր օր ըս հարսը դամ: Հարսը գուրդա՝ ջըգորդիկը գառնան: Խոօօզը գը նսդի ծառի մը դագ⁵ ու կը բօւթշվի (թոք. բաշլամար՝ «սկսիլ») ջըգորդիկը ջըգորդոցընել ու խաղ գանչէլ. «Ջըգորդ, ջըգորդ, ջըգորդիկ, փուշ մի դպի՝ հաց մի առի, հացը դըվի՝ մաքի մի առի, մաքին դըվի՝ հարս մի առի, հարսը դպի՝ ջըգորդիկ մի առի, ջըգորդ, ջըգորդ ջըգորդիկ»:

Original page number 171.

17.4.2 From one village from Yerznka

Adjarian's source: Taken from Բիւրակն [Byurakn], 1899 Եզ 386. The orthography of the manuscript was preserved, even if inaccurate.

Վախտովը երիկ մ'ու կսիկ մը կան աներ: Երիկը թէնապէ, կսիկը ետէպսիզ: անմէն օր առտու լուսծածին պէս կսիկը երկանը առջեւը երկու հաց կը նետէ, «դուս ել, աշքիս Մ'երեւար» կըսէ աներ: Երիկը կիթա ծովուն թէնարը կը նստի, մեկ հաց ինք կուտէ, մեկան ա ծովուն ձկներուն կը նետէ, կեսը առտուն, կեսն ա ճաշուն: Պատի ձկները հացը տանելու չապալամիշ կ'ըլլան ըմա, անմէն օր մեծ ծուկ մը կուգա ընոնց ծեռքէն կառնէ կը տանի աներ. ըսանկ կանէ տարի մը անմէն օր: Անխէն ծուկը ըս հացերը իրենց մեծաւորին կը տանի աներ. մեծաւորինին ընանկ հիւլսուռին մը կունենա օ բուրդ հերիմսերը չին կանա բորսցըներ. Ես եսքը կըսէն թի, էկէր տարի մը հաց ուստէ նը կըռընանա ըս ծուկն ա ըս հացերը մեծաւորին կը տանի աներ: Տարիէն եսքը մեծաւորը կըռընանա. իրեն հաց բերող ծուկը անջեւը կը կանչէ, կը հարցնէ թի ըս հացերը տարի մըն է ո'ւսկէ կը բերէ. ան ա կըսէ թի «ծովուն թէնարը մարդ մը նստէր ա՛ անմէն օր ըս հացերը ծովը կը նետէ, ես ա կառնեմ թէզի կը բերիմ»: Ըս սրային մեծաւորը հրաման կանէ ո իթա ըն մարդը բերէ օ մուրատ տա իրին արած լավութան տեղը:

17.4.3 Kiğı

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn], 1898, taken from various places.

⁵HD: The original page had <դագ>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that the form is <դագ>; I fixed it.

Ածան հաւը կարգճան կ'ըլլի:

Ասղին ծակով Հինտիստան կը հայնա:

Երեցն օր թքան, կըսէ «ամպ գ'ուգ'ա»:

Խեւը գնաց հարսնետունը, ըսաց հոս լաւ է քընծ մեր տունը:

Կուշտն անօթուն մայր (մանր) կը փշէ (կը փշրէ):

Հարիր մազէ ալիր է կերեր:

Հաւն օր հաւ է, չուր խմած ատենը Աստված ի վեր կը հայնա:

Շունը կը զինին՝ տիրունմինէ կամըչնան:

Ըսի իմ արծած խոզն է:

Original page number 172.

Օրը հարիր սիրտ կրնաս կօյրեր, ըմը հարիր օր Եկեր դատիս՝ սիրտ մը չես կրնար շինիր:

Վով չուսթ, փորը կուշտ:

Տունը չգա տան տիկին՝ հորթուն կըսեն լոս տիկին:

17.4.4 Çarsancak

Adjarian's source: See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 2 (Բ), page 152.

Կըլի թաքավօր մի. իրեր հատ աղա կունենա. կըսը մենծ աղին. – Տղա՛ս, ես ալ ծեր եմ, տասնըհինգ տարի սայմանիս գլոխը չայիրը չիմ գցեր:

– Արքա՛յ հայրիկ, կըսը աղան, միշտ սայմանիդ գլխու չայիրը շատ մեթ կինիս (կը գովես): – ան սայմանի չայիրին հավան է օր Եօմիլրս Երկընցաւ. ան տասնըհինգ տարի օր չիմ գրցեր, Եօմիլրս փճացաւ. զնա օ տեսնըս. չայիրին գլոխը աղբիր մը կա. չայիրին տկուն տե՛ (մինչեւ) աղբիրը սահար մի կը քաշէ. աղբիրն ալ լեռան տակ է աղբրեն տե՛ լեռան գլոխը տասմերկու սահար կը քաշէ:

Ելավ մենծ տղան հարիր հատ ձիով առօց. գըցին հասան չայիրը. տեսան օ մէ արաք մի նստեր է աղբրին վրա: Մի սեւ անպ Ելավ, Երկինքը գօռաց, արզեւն ու կարկուտը առօց:

Թագաւորին տղան ըսըց. – Քշեցեք, ընկնը աղբիրդ:

Չայիրը կես ըրին-չըրին՝ ջրին ու մին մեջ մնացին. չկըրցին օ հասնեին:

Արաքը թուրո քաշեց, զնկան ան հարիր հատի մեջ. հարիր հատին ալ գլոխը կըյրեց, ձիանն ալ մորթեց, յեղմիշ ըրց (դիզեց) չայիրին օրթըլիսը, Եջաւ սըրթն ի վայր գնըց:

Մի ամիս թաքաւորին խապար չգնըց:

Թաքաւորը կանչեց օրթանճա տղին:

– Այ աղա՛, աղբայր ճանփեցի սայմանի գլոխը. յա (կամ) բռնվան, յա ծեծ (պատերազմ) կինին. յա քէֆի տեղ է՝ իրանց քէֆը կը հային. զնա խապար մի ա՛ն Էկօ՛:

17.4.5 Dersim

Adjarian's source: See <Արրտ>. 1896, page 183. *HD: It's not clear to me what this <Արրտ> source is; it's likely a periodical called 'Ararat' <Արարատ>, but there are many such periodicals.*

Անքան դեսա օր Գիրօն ասգրին մեց է. գօրս դ'ին բաղի բես բարած է. – Օվանես, ըսըց- ի՞նց գինես, ինձի բարութ գիւլէ հասուր:

Original page number 173.

Օվանեսը գ'նըց օ մեր աղան ձ'ինը հեծեր, փախեր է. դեսա օր Գիրօն թուրը ցըլքրդոց, թուրը փառլամիս եղավ, յես ալ ըս դ'իուն քասեցի, թուրը փառլամիս էրի – օ, Գիրօ, մի՛ վախիր: Ընխոդր (այնչափ) հայա (տեսայ) օ, գօրս սվարով դախին հեծած, ամեթուն թուր մի նեդեցի, գօրս ձ'ին ալ բառգեցուցի. Մեզ մարթուն ալ գ'լօխը գըյրեցի, դեսա օր փասան գըցէ. – Հա՛ բարամ օլասըզ հա: Ցի գ'իդեր օ յես իմ, ընի գ'իդէ թէ թուրքեր Շամբերն է բ'ոնած. ցըւըր թէ հինգ հոքի թրես ընցուցէր իմ. անքան դեսա օ Օվանեսը գիւլէն հասօց, ըսըց. – Մի վախեխ, ախր'ողանք. դ'ու մըսէր, թաբուր մի ասգրին գեսն է մսացէր. Մեր աղան ալ էլեր թամասա գիներ. իրգուն գ'ցիք քանցուն օսքի տվեց, ի՞նց ինիմ:

Chapter 18

Şebinkarahisar

Original page number 174.

18.1 Background

At the north side of Kharberd-Yerznka, the city of Şebinkarahisar and the province of Adzbder together form a separate dialect; the dialect is occupies a middle ground between the dialects of Kharberd-Yerznka, Sebastia, and Evdokia.

18.2 Phonology

18.2.1 Consonants

Like the first two dialects (*HD: Kharberd-Yerznka and Sebastia*), the dialect has three groups of consonants that are missing from Evdokia: voiced, voiced aspirate, and voiceless aspirate. There is also here the glottal /ħ/ <հազար յ>.

18.2.2 Vowels

18.2.2.1 Segment inventory

The vowel system is like the Evdokia dialect, which we will later see below. The sound /æ/ <ա> is added (Table 18.1).

Table 18.1: Emergence of /æ/ <օ> in the Şebinkarahisar dialect

‘before’	Classical Armenian aradʒeaս առաջեաւ	> Şebinkarahisar ærtʃ'ev արչեվ	cf. SEA artʃ'ev արչեւ
----------	--	-----------------------------------	--------------------------

18.2.2.2 Sound changes

18.2.2.2.1 Classical Armenian /o/ <ո> Like the Sebastia and Evdokia dialects, the sound /o/ <ո> has changed to /æ/ <օ> (Table 18.2).

Table 18.2: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /œ/ <to> in the Şebinkarahisar dialect

	Classical Armenian	> Şebinkarahisar	cf. SEA
‘work’	gorts գործ	g ^h oerdz գ’էօրծ	gorts գործ
name ‘Peter’	petros Պետրոս	bœrœs Բէօրէս	petros Պետրոս

18.2.2.2.2 Classical Armenian /e/ <t> There is an innovation that is absent in the Kharberd-Yerznka and Evdokia dialect: the sound /e/ <t> changes to /i/ <h> when stressed (Table 18.3).

Table 18.3: Change from Classical Armenian /e/ <t> changes to /i/ <h> in the Şebinkarahisar dialect

	Classical Armenian	> Şebinkarahisar	cf. SEA
‘place’	teł տեղ	dił դիղ	teł տեղ
‘with’	het հետ	hid հիդ	het հետ
‘you.SG.DAT’	k ^h ez պեզ	k ^h iz պիզ	k ^h ez պեզ

With this sound change, the dialect of Şebinkarahisar approaches the dialect of Hamshen, where this same sound change exists (Table 18.4).

Table 18.4: Change from Classical Armenian /e/ <t> changes to /i/ <h> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Şebinkarahisar	cf. SEA
‘big’	mets մեծ	midz միծ	mets մեծ
‘you.SG.DAT’	k ^h ez պեզ	k ^h iz պիզ	k ^h ez պեզ

18.3 Morphology

18.3.1 Verb inflection or conjugation

18.3.1.1 Theme vowel changes

In verbs, the 1SG and 1PL of present tense and of the tenses that are formed from the present have changed the vowel /e/ <t> to /i/ <h> (Table 18.5).¹

Table 18.5: Change from theme vowel /e/ <t> to /i/ <h> in the Şebinkarahisar dialect

	Şebinkarahisar	cf. SWA	
‘I want’	g ^h uz-i-m գ’ուզիմ	g-uz-e-m գ’ուզեմ	IND-want-TH-1SG
‘I will say’	bidi əs-i-m բիդի ըսիմ	bidi əs-e-m այսին ըսեմ	FUT say-TH-1SG
‘I would write letter’	g ^h ir g ^h ər-i-m գ’իր գ’հըրիմ	k ^h ir k ^h ər-e-m զիր զհըրեմ	letter write-TH-1SG

18.3.1.2 Present/past tenses and the progressive

The indicative present tense has two forms, as is found westward in all the Asia Minor dialects until Rodosto. This is the basic present (բուն ներկայ) and the progressive present (շարունական ներկայ). The first is the usual form of the

¹HD: The Classical forms are quite different from the modern forms because of different inflectional suffixes. For illustration, I approximate the change by referencing SWA, which retains the Classical theme vowels.

present, which can also be used for the future: 'I say', 'I bring'.

The second is used when the action is being done at this exact time and it cannot at all have a future meaning: 'I am liking'. The progressive present is found only in very few languages. For example, it is found in Ottoman Turkish /al-əjor-əm/ > 'I am taking' (ωιλյօրըմ) and /ver-ijor-um/ 'I am giving' (վԵրիյօրում) (HD: *Modern Turkish*: <aliyorum>, <veriyorum>; the progressive marker is this suffix <iyor> which Adjarian transcribed as /ijor/),

Original page number 175.

... and also in English 'I am living'.² Persian also has a progressive present: <bé-xâham> 'I want' (بخواهم بـخـواـهـم) <خواهـم خـواـهـم > 'I am wanting' (خواهـم خـواـهـم).³

The indicative past imperfective also has simple and progressive forms (74). Compared with Ottoman Turkish /veriridim/ 'I gave' (վԵրիրիտիմ) vs. /verijorədəm/ 'I was giving' (վԵրիյօրըտիմ) (HD: *Modern Turkish*: <ver-di-m> and <ver-iyor-du-m>).

(74) SWA? dialect

- a. k-ut-e-i-∅
IND-eat-TH-1SG
'I would eat.'
կունեի
- b. k-ut-e-i-∅ kor
IND-eat-TH-1SG PROG
'I was eating.'
կունեի կոր

However, the progressive present and past imperfective aren't formed in the same way across all the dialects; instead, each dialect uses a different formative. For example, the Istanbul dialect uses /kor/ <կոր>, the Aslanbeg subdialect uses /háje/ <հայէ>, the Trabzon dialect uses /er/ <էր>. The Şebinkarahisar dialect constructs its progressive forms with the formative /dar/ <դար> (i.e., /tar/ <տար> which has an unclear origin) (75).

(75) Şebinkarahisar dialect

- a. g-əs-i-m dar
IND-say-TH-1SG PROG
'I am saying.'
գըսիմ դար
- b. g-əs-i-s dar
IND-say-TH-2SG PROG
'You are saying.'
գըսիս դար
- c. g-əs-e-i-∅ dar
IND-say-TH-PST-2SG PROG
'I was saying.'
գըսթի դար

²HD: Adjarian incorrectly translated the English as 'I am liking'.

³HD: The Persian terms are respectively subjunctive and indicative. It seems Adjarian interpreted the distinction in terms of progressiveness.

18.4 Literature

There is no other information on the Şebinkarahisar dialect, and there is no published manuscript. In Ani in the summer of 1907 (July 7-8), I got acquainted with an architect who was a native of Şebinkarahisar, Mr. T. Toromanian (պ. Թ. Թորոմանյան; *HD: SEA/SWA: /tʰoramanjan/*). I requested from him that he accurately write a sample of this dialect. He gladly undertook my request and he wrote to me the following heartbreaking letter, which was rendered in my orthography, and which I present here completely.

18.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

18.5.1 Şebinkarahisar

Սեր իմ աղա ախրախ,

Միխափս դերն եմ. խօսգիս հասդադ չի դ'ըդվա. գ'իրըս շադ յուշացավ. իմմա՞ շիդագը օր բիդի ըսիմնը՝ շադ մըն ալ դաշիքյաքս (թոք. զաբահատ յանցանք) ծառը (ծանր) չէ. բ'անի գ'եօրծի մարթ եմ. յիրինգուն-յառավոդ դիդ մը դիդիգ արած չուսիմ օր մեյ մը դաշլամ-դիկիթ անչեկս առևիմ հու երգու սրա գ'իր գ'րիմ. չէ նը ինքիրէնս ամըն օր կըսէի քի՝ արածըս ափեգ է, խամթեր գոռէլը (կոտրելը) աղեգ բ'ան չէ. խօշ դ'ուն ան չնշիդը մարթիզներէն չես. միխագ երէսս չես դար: Իշղէ ասօր հըմար ալ է քի յես ալ քիս հոգ'ուս բես գ'ուզիմ. քիզ դիսած օրես սիրոդս բ'ացին՝ մէջ դ'րին: Գ'իդի՞ս ինչու: Ե՛յ գիդի դդայուրին... Յես մեց...

Original page number 176.

... ընգեր մը ուսէի մեր քաղաքը ըղած վախտըս. Փուշովին Բեօռէսու (Պետրոս) գըսէին. իմ շադ շադ յարանս եր. գ'իշէր ցորեգ իրար իհիդ էինք, չայիգ-չօրթու բարաբար գը խաղայինք. շադ իհիդ ալ երգուսս վարթիդէն գը փախչէին գիրթայինք երեսդանը թութ ու ինչնօր ուղելու: Ասանգ աղխադաշէ (ընկեր) մը զադվէր եի քսան դարի է: Զիզ օր դիսա՝ ան սահաքը միդքըս ինգավ Բեօռէսուր, սիրոդս դիդէն թռավ. ինքիրէնս ըսի քի Ասված Բեօռէսուր գ'ինան ինձի դրվավ: Յես քու վրա ասսդրար սեր դրվի իլլա, քըքը (արդեօք) դ'ուն ալ իմ Բեօռէսուս դիդը բիդի բ'ունէ՞ս. քանի քի զադվէր եմ աշգիս արցունքը չի գըօրէցավ. միդքըս օր գ'ուգ'ա զադված օրէրնիս՝ ծուխ ու մուխ գը գոհմ: Հեզ միդքս չիլլէր. օր մը, շափար եր դէք գիրնզի, խաօդուն գանուխ էլէր դ'ուրը նսդէր եր. գ'նացի քովը, նայեցա օր դ'իդաքար վրա արեր՝ հիդըս խօրաթէլ բիլա չուզէր դար. ըսի քի «Բեօ՛ռէսու, քա՛ երթանք քիշ մը խաղանք»:

– Չիմ իգ'ար – ըսաց:

– Ինչո՞ւ, ի՞շ զա քի:

– Հեզ բ'ան մ'ալ չիգամ:

– Հըքը ինչո՞ւ աղանգ դ'իդաքըդ՝ գախէր ես ու իհիս ալ չես խօրաթէր:

– Ի՞շ բիդի խօրաթիմ. զաթը քանի մը օր յեղքը ամիս զիս բիդի դրգէ Սդամբօլ. ալ յա գը դէսնինք գիրար՝ յա չինք դէսնէր:

– Օղօրթմ՞ն գըսէս դար:

– Հըքը սուդմէ՞ն:

– Չիմ ավրար:

- Օր աշգօվզո՞յ դեսնես՝ անվախողը գաւդաս:
- Ի՞նչ ըղավ օր աղանգ արավ քիզի ամիդ։ Մինչեւ հիմի հեջ աղանգ ձ’ան մը չիգար։
- Ի՞նչ բիդի ըլլա. յերեգ յիրինգուն վաժաբեղը մինդանարս դօթլուկս դվավ, գ’նա վաժադան փարա բ’եր, չէ նը ա՛լ մի՛ գ’ար ըսաց. ամիս ալ փարա չուներ օր դար, զաթը քանի մը հիդ ալ մարս գուլագեն օսգը գոյց դվավ՝ դարի վաժադան փարա դվի. հիմի մարս ալ չունի. հարս ալ ըսաց քի շադ գ’արթա դերա վարթաբեղ չի՛բոի ըլլա. դոգիմ Սովորություն ախրօրը քովը փարա վասդըդի:

Original page number 177.

- Ե դ’ո՞ւն ինչ ըսիր. գ’ուղէ՞ս քի երթաս:
- Ի՞նչ անիմ չերթամ. դարթջին վաղը գ’ուգ’ա. ամիս աս գ’իշեր թամբայիթս (պայուսակ) բիդի գաբէ. վաղը ջին-զարախոդան ջ’ամփա բիդի ելլինք:

Սուլդ չեր բեօթեօսը. յես ալ գանուկս ելա. սիրդես չեզավ օր երթայի դեսնեի. հեռուն գայնեցա հու նայեցա. օրն ալ ըսես նը շադ գ’եշ օր եր. թաթավը վերեն գ’ուգ’ա սիշիմի բես. ջըխանք-ջըխջըխանք… բադ բադ փօրյազը գը փչեր: Զ’օրիին վրա բ’առցան թամբայիթը. զինքն ալ վրան նսդեցուցին ու դարին. մարը յեղեվէն լացավ. «Յա՛վրում, ֆեղ բ’ոնես օսդի գըորի» ըսաց, հու նօրշըրա մը շ’ուր նեղեց յեղեվէն: Հարն ալ չ’օրին հեղը գ’նաց չ’ամփելու. յես ալ գ’նացի ներս, մուշք դիդ մը մդա՝ լացի: Ան է աս Ե՝ ա՛լ չի դեսա: Ալ չի գիդիմ դեք սա՞ղ է դէ մեռած է. Ասված անօր ալ բ’անին գեօրծին աջ’օղութին դա, իր սիլային հասցընե. ձ’իզի ալ երգան օրէր դա:

Chapter 19

Trabzon

19.1 Background

Original page number 178.

The dialect of Trabzon is spread across a small region, which contains only the cities of Trabzon, Gümüşhane, and Giresun. The last one is a migrant settlement from Trabzon. The surrounding villages of Trabzon don't speak this dialect, but instead speak the Hamshem dialect. In recent times, a sizable number of Armenians from Trabzon have migrated to the Caucasus and to the shores of the Black Sea. They primarily live in the cities of Batumi, Poti, Kerch, Sevastopol, Yalta. Because these aforementioned cities do not have a native Armenian population, and because the migrants from Trabzon form a sizable number, we have thus included them in the map as part of the region the Trabzon dialect

19.2 Literature

There is no written study on the Trabzon dialect. There are likewise no manuscripts. In the summer of 1910, I stayed two weeks in Trabzon, and I determined that the Trabzon dialect is quite close to the Istanbul dialect, especially the Crimea dialect.

19.3 Phonology

19.3.1 Vowels

The vowel system lacks the sounds /æ, ʃe, ʃo/ <ü, t, n>. Sometimes we find the sounds /œ, y/ <to, ʃl> (Table 19.1).

Table 19.1: Emergence of /ʃl/ <y> in the Trabzon dialect

‘before’	Classical Armenian maγruk ^h մարուք	> Trabzon miryk ^h միրիկ	cf. SEA moruk ^h մորուք
----------	--	---------------------------------------	--------------------------------------

19.3.2 Consonants

The consonant system has greatly changed. The three degrees of Old Armenian have become two; the voiced and voiceless unaspirated have been confused together and have equally changed to voiced sounds. The voiceless aspirates stayed unchanged. This is the state of all other dialects of Asia Minor, starting from Evdokia until Crimea. In the Trabzon dialect, as well as in the Hamshen dialect, there is however a voiceless unaspirated sound *ç* /k/, which used instead of the <qaf> sound (HD: *q* /q/) sound for loanwords from Turkish.

19.3.3 Other sound changes

We can say that there are no other sound changes in Trabzon, without of course taking into consideration the sound changes /ɑj/ to /a/ (ω>ω), /ɔj/ to /u/ (η>η), /iŋ/ to /u/ (η>η). In this way, the Trabzon dialect is one of the purest Armenian dialects.

Original page number 179.

19.4 Morphology

In the grammar, there are the following notable points.

19.4.1 Noun or pronoun inflection or declension

The case declensions and pronouns are the same as in the Istanbul dialect. For the latter, it is worth mentioning the words in Table 19.2.

Table 19.2: Sample of pronouns in the Trabzon dialect

proximal NOM SG ‘this’	asivig, asig	ասիվիգ, ասիգ
medial NOM SG ‘that’	adivig, adig	ադիվիգ, ադիգ
distal NOM SG ‘that yonder’	anivig, anig	անիվիգ, անիգ

19.4.2 Verb inflection or conjugation

HD: *Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.*

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

19.4.2.1 Indicative present and past imperfective

For verb conjugation, the Classical theme vowels /e, ē/ <է, է> become /i/ <ի> under stress (Table 19.3).¹

¹ HD: *The Classical forms are quite different from the modern forms because of different inflectional suffixes. For illustration, I approximate the change by referencing SWA, which retains the Classical theme vowels.*

HD: Adjarian illustrates this change with the indicative present paradigm (Table 19.3). Morphologically for an E-Class verb like /uz-e-l/ 'to want', SWA forms this paradigm by adding the indicative prefix /g(ə)/ to the finite verb. The finite verb consists of the stem plus agreement suffixes after the theme vowel /e/. In Trabzon, the theme vowel is /e/ for the 3SG, but /i/ elsewhere.

Table 19.3: Indicative present <սերկայ> of the verb 'to want' in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	g-uz-i-m	գուզիմ	g-uz-e-m	կ'ուզեմ
2SG	g-uz-i-s	գուզիս	g-uz-e-s	կ'ուզես
3SG	g-uz-e-∅	գուզէ	g-uz-e-∅	կ'ուզէ
1PL	g-uz-i-nk ^h	գուզինք	g-uz-e-ŋk ^h	կ'ուզենք
2PL	g-uz-i-k ^h	գուզիք	g-uz-e-k ^h	կ'ուզեք
3PL	g-uz-i-n	գուզին	g-uz-e-n	կ'ուզեն
IND-	✓	-TH-AGR	IND-✓	-TH-AGR

HD: In the past imperfective (Table 19.4), SWA adds the past suffix between the theme vowel and the agreement suffix. The past suffix is covert for the 3SG, but /-i/ elsewhere. The theme vowel is /e/. In Trabzon, the theme vowel is /-i/ in the 3SG, and /-e-/ elsewhere. The past suffix is covert in the 3SG, and /-i-/ elsewhere. However, the data is rather limited, so it is possible that the 3SG /-i/ is actually the past suffix, and that the theme vowel is exceptionally covert.

Table 19.4: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb 'to want' in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	g-uz-e-i-∅	գուզէի	g-uz-ej-i-∅	կ'ուզէի
2SG	g-uz-e-i-r	գուզէիր	g-uz-ej-i-r	կ'ուզէիր
3SG	g-uz-i-∅-r	գուզիր	g-uz-e-∅-r	կ'ուզէր
IND-	✓	-TH-PST-AGR	IND-✓	-TH-PST-AGR

19.4.2.2 Past perfective or aorist

HD: The past perfective (Table 19.5) is also called the aorist. In SWA for /jep^h-e-l/ 'to cook', the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Trabzon subdialect behaves the same. However, whereas the theme vowel is a constant /-e-/ in SWA, the theme vowel in Trabzon is /-i-/ for the 3SG, and /-e-/ elsewhere.

Table 19.5: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb 'to want' in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	ep ^h -e-ts ^h -i-∅	եփեցի	jep ^h -e-ts ^h -i-∅	եփեցի
2SG	ep ^h -e-ts ^h -i-r	եփեցիր	jep ^h -e-ts ^h -i-r	եփեցիր
3SG	ep ^h -i-ts ^h -∅-∅	եփից	jep ^h -e-ts ^h -∅-∅	եփեց
	✓	-TH-AOR-PST-AGR	✓	-TH-AOR-PST-AGR

19.4.2.3 Present perfect and past perfect

HD: In SWA, the present perfect (Table 19.6) and past perfect (Table 19.7) are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb

with suffix /-adz/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). Trabzon uses a similar system. The non-finite form is labeled as just a 'past participle' by Adjarian (which I suspect is a perfective converb), and this form uses /-ir/ <փղ>.

Table 19.6: Present perfect <յարակատար> of the verb 'to like' in the Trabzon dialect

	Trabzon	cf. SWA
1SG	sir-ir i-m սիրիր իմ ✓-PERF.CVB AUX-AGR	sir-er e-m սիրեր եմ ✓-EPTCP AUX-AGR

Table 19.7: Past perfect <գերակատար> of the verb 'to bring' in the Trabzon dialect

	Trabzon	cf. SWA
1SG	ber-ir e-i-∅ բերիր եի ✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR	ber-er e-i-∅ բերեր եի ✓-EPTCP AUX-PST-AGR

HD: Based on this small paradigm, it seems that the auxiliary is /i/ in the present, but /e/ in the past.

19.4.2.4 Indicative morpheme as a mobile morpheme

The present formative is /g/ <q> for vowel-initial verbs, while a postposed formative /gu/ <զնւ> for consonant-initial verbs. HD: To clarify, he means that whereas the indicative morpheme is a prefix /g(ə)-/ in SWA, this morpheme is a mobile morpheme in Trabzon (Table 19.8).

Table 19.8: Mobile indicative morpheme in the Trabzon dialect

	Trabzon	cf. SWA
'I want'	g-uz-i-m զուզիմ IND-✓-TH-AGR	g-uz-e-m կ'ուզեմ IND-✓-TH-AGR
'I like' 'he likes'	sir-i-m gu սիրիմ զնւ sir-e-∅ gu սիրե զնւ ✓-TH-AGR IND	gə-sir-e-m կը սիրեմ gə-sir-e-∅ կը սիրե IND-✓-TH-AGR
'we would look'	naj-e-i-nk ^h gu նայեինք զնւ ✓-TH-PST-AGR IND	gə-naj-e-i-nk ^h կը նայեինք IND-✓-TH-PST-AGR

19.4.2.5 Progressive tenses

The progressive is built with the postposed formatives /er/ <եր> or /uni/ <նւնի>. The present takes /er/ <եր>, the imperfect takes /uni/ <նւնի>. Vowel-initial verbs also take the prefix /g/ <q>.

HD: To clarify, whereas spoken SWA uses a progressive marker /gor/, Trabzon uses either /er/ or /uni/ based on tense. The indicative morpheme is a fixed prefix in SWA, but this prefix is only used for vowel-initial verbs in Trabzon.

HD: For the present progressive, SWA uses both an indicative prefix /g(ə)-/ and a progressive marker /gor/. Compared across the paradigms, the present progressive is just the indicative present plus this progressive marker. But for Trabzon, the present progressive is the indicative present plus the progressive marker /er/. The indicative prefix /g/ is retained before vowel-initial verbs (Table 19.9), but the indicative suffix /gu/ (for consonant-initial verbs) is absent (Table 19.10).

Table 19.9: Present progressive <սերկայ շարունական> of the verb ‘to take’ in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	g-ar-n-i-m	զառնիմ եր	g-ar-n-e-m gor	կ’առնեմ կոր
2SG	g-ar-n-i-s	զառնիս եր	g-ar-n-e-s gor	կ’առնես կոր
3SG	g-ar-n-e-∅	զառնէ եր	g-ar-n-e-∅ gor	կ’առնէ կոր
1PL	g-ar-n-i-nk ^h	զառնինք եր	g-ar-n-e-ŋk ^h gor	կ’առնենք կոր
2PL	g-ar-n-i-k ^h	զառնիք եր	g-ar-n-e-k ^h gor	կ’առնեք կոր
3PL	g-ar-n-i-n	զառնին եր	g-ar-n-e-n gor	կ’առնեն կոր
	IND-√-VX-TH-AGR PROG		IND-√-VX-TH-AGR PROG	

Table 19.10: Present progressive <սերկայ շարունական> of the verb ‘to like’ in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	sir-i-m	սիրիմ եր	g-ar-n-e-m gor	կը սիրեմ կոր
2SG	sir-i-s	սիրիս եր	g-ar-n-e-s gor	կը սիրես կոր
3SG	sir-e-∅	սիրէ եր	g-ar-n-e-∅ gor	կը սիրէ կոր
1PL	sir-i-nk ^h	սիրինք եր	g-ar-n-e-ŋk ^h gor	կը սիրենք կոր
2PL	sir-i-k ^h	սիրիք եր	g-ar-n-e-k ^h gor	կը սիրեք կոր
3PL	sir-i-n	սիրին եր	g-ar-n-e-n gor	կը սիրեն կոր
	IND-√-TH-AGR PROG		IND-√-TH-AGR PROG	

HD: For the past progressive, SWA adds the progressive marker /gor/ to the indicative present. The indicative prefix /g(ə)-/ stays. For Trabzon, the progressive marker is instead /uni/. The indicative morpheme is retained as a prefix for vowel-initial verbs (Table 19.11), but absent for consonant-initial verbs (Table 19.12).

Table 19.11: Present progressive <անկատար շարունական> of the verb ‘to cook’ in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	g-ep ^h -e-i-∅ uni	գեփեի ունի	g-ep ^h -ej-i-∅ gor	կ’եփեի կոր
2SG	g-ep ^h -e-i-r uni	գեփեիր ունի	g-ep ^h -ej-i-r gor	կ’եփեիր կոր
3SG	g-ep ^h -i-∅-r uni	գեփիր ունի	g-ep ^h -ej-∅-r gor	կ’եփիր կոր
1PL	g-ep ^h -e-i-nk ^h uni	գեփինք ունի	g-ep ^h -ej-i-ŋk ^h gor	կ’եփինք կոր
2PL	g-ep ^h -e-i-k ^h uni	գեփիք ունի	g-ep ^h -ej-i-k ^h gor	կ’եփիք կոր
3PL	g-ep ^h -e-i-n uni	գեփին ունի	g-ep ^h -ej-i-n gor	կ’եփին կոր
	IND-√-TH-PST-AGR PROG		IND-√-TH-PST-AGR PROG	

Table 19.12: Present progressive <անկատար շարունական> of the verb ‘to cook’ in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	naj-e-i-∅ uni	նայեի ունի	g-ep ^h -ej-i-∅ gor	կը նայեի կոր
2SG	naj-e-i-r uni	նայեիր ունի	g-ep ^h -ej-i-r gor	կը նայեիր կոր
3SG	naj-i-∅-r uni	նայիր ունի	g-ep ^h -ej-∅-r gor	կը նայեր կոր
1PL	naj-e-i-nk ^h uni	նայինք ունի	g-ep ^h -ej-i-ŋk ^h gor	կը նայինք կոր
2PL	naj-e-i-k ^h uni	նայիք ունի	g-ep ^h -ej-i-k ^h gor	կը նայիք կոր
3PL	naj-e-i-n uni	նային ունի	g-ep ^h -ej-i-n gor	կը նային կոր
	√-TH-PST-AGR PROG		IND-√-TH-PST-AGR PROG	

19.4.2.6 Other mobile morphemes

As can be seen, the verbal formatives (IND /gu/ <qn>, PROG /er, uni/ <tp, nLuh>) are generally postponed. This postponement can also be done in the future and the negative.

HD: For the future, SWA simply combines the future morpheme /bidi/ with the finite verb. This future morpheme is a proclitic. In Trabzon, the future morpheme can go on either side of the verb (76a).

- (76) a. Trabzon dialect
- i. bidi uz-i-m
FUT want-TH-1SG
'I will want.' pħnħ nħaqħu
  - ii. uz-im   bidi
want-TH-1SG FUT
'I will want.' nħaqħu pħnħ
- b. cf. SWA
- bidi uz-e-m
FUT want-TH-1SG
'I will want.' uħiex nħaqħu

HD: For negated verbs, a negated present verb uses a periphrastic construction of the negative auxiliary plus a non-finite verb. The auxiliary carries tense-agreement. The auxiliary is before the verb. The non-finite verb has a suffix /-r/ (the connegative) after the theme vowel. For Trabzon, the auxiliary can go before or after the verb (77a).

- (77) a. Trabzon dialect
- i. tħiġ-i-s   gr-i-ż
NEG-AUX-2SG write-TH-CN
'You don't write.' zħu qnħiż
  - ii. gr-i-ż   tħiġ-i-s
write-TH-CN NEG-AUX-2SG
'You don't write.' qnħiż zħu
- b. cf. SWA tħiġ-e-s kħər-e-ż
NEG-AUX-2SG write-TH-CN

'You don't write.' zħu qnħiż

19.4.2.7 Repetition of agreement in negation

When forming the negative, the conjugation of the participle is also interesting. *HD: In SWA, negated present verbs are made up of a finite negative auxiliary plus a non-finite verb. Agreement is strictly on the auxiliary. But in Trabzon, it seems that agreement can be on both the negative auxiliary and the verb (78).*

- (78) a. 'I don't come'
- i. Trabzon dialect
- tħiġ-i-m   kħ-a-m
NEG-AUX-1SG come-TH-1SG

- չիմ քաս
ii. cf. SWA
 $\widehat{t}^h$ -e-m k^h -a-r
 NEG-AUX-1SG come-TH-CN
 չեմ զար
 b. 'I don't want'
 i. Trabzon dialect
 $\widehat{t}^h$ -i-m   uz-i-m
 NEG-AUX-1SG want-TH-1SG
 չիմ քաս
 ii. cf. SWA
 $\widehat{t}^h$ -e-m   uz-e-r
 NEG-AUX-1SG want-TH-CN
 չեմ ուզեր
 c. 'We don't employ'
 i. Trabzon dialect
 $\widehat{t}^h$ -i-nk^h   p^hane- $\widehat{ts}^h$ un-i-nk^h
 NEG-AUX-1PL work-CAUS-TH-1PL
 չենք բանեցնենինք
 ii. cf. SWA
 $\widehat{t}^h$ -e-nk^h   p^hane- $\widehat{ts}^h$ ən-e-r
 NEG-AUX-1SG work-CAUS-TH-CN
 չենք բանեցներ

Or the repetition of the copula as in the Bayazit subdialect. *HD: He means that another option is that the verb stays non-finite. The verb is preceded by a finite negative auxiliary, and followed by a finite positive auxiliary (79).*

- (79) 'We don't know'
 a. Trabzon dialect
 $\widehat{t}^h$ -i-nk^h   im-a- $\widehat{ts}^h$ -ir   i-nk^h
 NEG-AUX-1PL know-LV-AOR-PERF.CVB AUX-1PL
 չենք իմացիր ինք
 b. cf. SEA
 $\widehat{t}^h$ -e-ŋk^h   im-a- $\widehat{ts}^h$ -el
 NEG-AUX-1PL know-LV-AOR-PERF.CVB
 չենք իմացել

19.5 Subdialects

Gümüşhane and Giresun also have the formative /er/ <էր> for forming the progressive. Gümüşhane forms the simple present by using a postposed /gə/ <զը> (80), with which it forms a middle zone between Karin and Trabzon.

- (80) 'He cleans'

- a. Gümüşhane subdialect of the Trabzon dialect

makʰr-e-∅ gə
clean-TH-3SG IND

մաքրէ զը

- b. cf. SWA

gə-makʰr-e-∅
IND-clean-TH-3SG կը մաքրէ

Original page number 180.

19.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: Written by my philologist friend, a teacher from Trabzon, Mr. Nshan Khetshian (պր. Նշան Խետշեան; HD: SEA/SWA: /nəʃan χətʃjan/). I have rendered the orthography into the scientific one.

- Բար իրիգուն:
- Ասձու բարին, Լուսիա հանում, բարօվ եգաք. հրամմեցեք:
- Թա՛ Համաս, Օննիգիդ մենձ օրը շնավօր ըլլա, արդի մսա, խերէ դեսնիս, Ասված օջախիդ բաշխէ:
- Շինօրագալ իմ, օխչ ըլլաս. Ասված քուգինսէրըդ ալ քեզի բաշխէ. հրամմեցեք վեր: Ագ թաքու, եգէ Լուսիա հանումին չարսաֆը վա՛ն առ գուլխւն:
- Թա՛ Համաս, շիդագը գուգիս նա, յես ասօր դեղէս ժամկէլու վախըթ չումեի. գիդի՞ս յա, երդուշաբդի օրը ելա վրացք երի, իրեցաբդի բուղաբայէն հանեցի, չորեցաբդի գարեցի զարգըթէցի, ասօր ալ ելա բաղնիգ ընացի քի՝ օսրոնները քիչ մէ դաքնան. լարին քու անուշիգ խաթէրըդ համար չի գրցա համփերիր եի. ըսի լի ինչ գրլա նա՝ թօ՛ն ըլլա. մեխնէլքս ալ գիդնամ՝ յես ասօր Համաս հանումին օրթուն դօնին բիդի երթամ. չունքի դուն աղեգ գիդիս օր յես Օննիգը իմ զավգիս բես սիրիմ գուլ:
- Օխչ ըլլաս, անիվիգ ալ քեզի մօր բես սիրէ գուլ. դունը ծերն է. իելետի բիդի քայիր. զաթի աչգըս չօրս բացած շանփաղ նայէի ունի. ամմա եղէր չի քայիր յա՝ խա՛չ օր իմ ծերքս ինդօ՛ր բիդի խալստիր:
- Օ՛ֆ, Նեֆէսս դդրեցավ. ծունգվիններուս քով իհչ հօրի մսացած չէ. դիյ օր հօս եգա նա՝ հօրիս բերանըս եգավ. քրդիկըններու մէչ մսացի: Ե՛հ, դահա ի՞նոր իք նայիմ. աղի՞գ իի:
- Ինդոր բիդի ըլլանք. մէխագովսիս դանչըվինք եր:
- Սերքիս աղայէն ի՞նչ խաբար. նամակ՝ բան մը գառնի՞ք եր մի:
- Սեբէ քի ամմէն շարդու գառնինք եր. հարցունօղններուս ամմէնքին ալ բարեվ գրած է:
- Բարին դրգող բերօգին արեվըն ըլլա. դուն ալ նամագ...

Original page number 181.

... գրելու ըլլաս նա՝ ինձմեն շադ շադ բարեվ գրէ. օրթուն խերը դեսնէ. Ասված օջախին բաշխէ:

- Գուլխուս վրա. մէղէր ըսէլօվըդ գրէի բիդի:

– Գլօխըդ բարցին վրա. – Ե՛հ, դահա ի՞նչ գա, ի՞նչ չիգա. դուսէն նեսէն խաբար՝ բան մը գառնի՞ք եր: Թեզի նօր խաբար մը դամ բիդի ամմա՝ չուքդիմ քի իմացա՞ծ իք մի:

- Ի՞նչ է, քա՞. ըստ նայիմ. մենք բանէ մը խաբար չունինք. դունեն դուս ելած չունիմ քի բան մալ իմանամ:
- Անցածն օրդանքը Հաջի Դասիմէն դերվէր գերայի ունի, սիրօս մենձ հարս դեմքս ելավ. անգից իմացա քի՝ դազանցի Արութենին մանչուն Նիշանը յեղ երիր ին:
- Քա՛, իիմագ խելքի քուքամ. յե՞փ եղավ աղիկ. զահեր մենք աս քաղքէն չեինք. իիչ բան մալ չինք իմացիր ինք. սերեք ի՞նչ է աջաբա. Նիշանը ախշիզան թարաքէ՞ն յեղ երիր ին մի՛ չե նա մանչուն:
- Ախշիզան թարաքէն յեղ երիր ին. սերեք գեյա մանչուն խում շադ խմէ գու եղիր. ամմեն իրինդուն քեօն-գինով դուն գերթա եղիր. վասդրգամը, դադամը բիւթիւն խումի գուդա եղիր. ամմեն իրինգուն դանը մէջ ծեծ-փեդ գըլլա եղիր. դահա թախում մը դեհմ-դեհի խոսգեր. վօ՞ր մեզը ըսիմ: Ամա խոսգը մէշերնիս, քեզի բան մը գուրցի՞մ, քա Համաս. Նիշանը յեղ ենէլսին շադ խաս եղավ. անանգ գինովի մը դալու խա՞ շիդը չուվան մը թօղ ցըին դէն՝ դանին ծովը նեղին:
- Խոսգը մերով գորեցի. առաջ խելքերնին վո՞ւր դէղն էր. անօր ինչ ծաղիկ ըլլալը չուրդէի՞ն մի. քառասուն դուռ զարգավ. քառսուն գեղէ ախշիզ ուզից, լաքին հիշ մեզն ալ վրան չի թուքավ: Հեր նե խաս, յես խօշլանմիշ եղա աս բանէն. ախշիզը խաս դդա է. գողեսքանա (յն. տանտիկին), գարող գարգրդող. դանը մէջ դիյօր իրինգուն ֆըռըլ-ֆըռըլ դառնա գուն: Ասված հելքեթէ բաշխա խսմեթ մը հանէ գու դէմը: Տելիք թօնջուկի յերդէ կալմազ:
- Հա՛յ, հա՛յ, դուն շենց ունեցիր, ջանչը Բաղդադէն քուքա:
- Հրամմէ, անուշ, կօնյար առ, Լուսիա հանում:
- Եհ, Օնսիգիդ մենձ օրը շնավոր ըլլա. աբրի մնա. խերը դէսնիս. ամմեն դարի աս օրերուն հասնի. թաքն ու բսագը դէսնիմ. մազը-միրիւզը շերմըգի:

Original page number 182.

- Անո՞ւշ հրամմեցիր:
  - Անուշօվ մնաս: Քա՛, աս ի՞նչ համօվ բան էր. դունե՞ն մի երիր իք աս անուշը, չենա մի գուսեն ծախու առիր իք:
  - Քա՛ մեղա, դուսեն ալ ի՞նչեն բիդի առնեի. թաքուիիծաս եփից:
  - Ո՞ս, մադվուները սիրիմ յես անօր. երնեզ քեզի օր ասանգ անգին զավագ ունիս: Քա, քանի՞ դարու եղավ:
  - Սուրբ Սէրքիսին բահօց շարդուն դասնըօխոդը բիդի թամնէ՛ դասնըվութը բիդի մնիս: Անօր աշղարք եգած օրը մէր դրացի հաջի հւսգուն իր օրթին զարդիր ունի. ասօրվան թես դահա միդաս է. մեզի ալ հարսնիզ գանչիր էր, լաքին ան իրիգունը իմ ցավըս քռնելուն սերեքովը չիզոցի երթալ: Ա՞ն, Լուսիա հանում, ինչե՞ն քաշեցի ան վախթը. թէմամ եռունիսիրէ օր լօխուսա բառգեցա. շադէրը ըսին քի Համասին հալը հալ չե. հա՛ մեռնի էր, հա՛ մեռնի բիդի. Ե՞հ, մեռնիմ Ասձու աչիչը. դահա խմէլիք չուրէրնիս չե հադիր:
  - Ի՞նչ դոյա է մեռնելը, հելէ գեցիր նայիմ. մէյ մը թաքուիիծադ ամսէ, Օնսիգր ալ օդար գիօխ էրէ դէն, անգից յեղգը ի՞նչ գուզիս նա եղիր: Օղօրմած հօքի գէսուրըս գըսէր քի՝ «Մարթուն ըսագը չըլլար, Ասձու ըսագը գըլլա»:
  - Անանգ է. շագանիս ի՞նչ գրված է նա՝ ան գըլլա. հրամմէ, դայքէն ա՛ռ:
  - Շինօրագալ իմ. բարէ իդգէց թիւթիւնին դավանօզը ինձի դուր՝ ծիգար մը փաթթիմ. յես քիչ մը թիյրաքի ին. դայքէին հեղը մուլթախա ծիգառ մը բիդի խսմի: Քա՛, աս ի՞նչ սերթ թիւթիւն է. փաքէ՞թ է մի՛ չե նա դաշան:
  - Մենք դաշախ չինք բանեցունինք. իձնունօց փաքէթ է. մէր Սէրքիս աղան փաքէթէն զադ բաշխա թիւթիւն չի բանեցունիր:
  - Ե՞հ, մնագ բարօվ. օր մը դուք ալ ամմենքօվ մեզի հրամմեցէր. բէդ գէնիմ (կ'սպասեմ):
  - Երթաք բարօվ. նօրէն հրամմեցէք. ասիզ չիմ սեբիմ. ախշիզնէրուն բարէվ էրէ:
- * *
- Իմ սիրագան երգու աչգիս լուս զավագը.

ՀԵՆ ԱՌԱՅ ԱՆՈՒՉԻԳ ԽԱԹՐՈՌ Ի ՀԱՐՈԳԵՆԻՄ ԳՈՒ. ԻՇԱՎԱԿԻ ՕԻՄՉ...

Original page number 183.

... առօհս բանիդ-դօրծիդ եղեվեն իս: Մեզի ալ հարցունելու ըլլաս նա՝ փառք Ասծու, ամմենքօվ աղիգ ինք: Մինազ, անցած օրդանքք մարզոդ քիչ մը քեյքը ավօրից, սթմայի բես երավ. երգու իրեք օր ալ բառգեցավ. համա հեքիմեն առած դեղերուս վրա՝ հիմիգ աղիգ է. ասօր իինգ օր է օր օղջի էիր է: Ախբարները ու քուրվոդիքը ամմենքօվ աղիգ ին. իլլէ բըգդըլիգ ախբարը Արութքանը. գուղէ էր, խսէ էր, դռողիգ գուղա էր. Ասված չար աչգէ բահէ. ասանգ մսալու ըլլա նա՝ շադ աղիգ է:

Քալօվ հիմիշագ, քիչ մ'ալ քու վրայօքը խօրաթինք:

Չավագըս, երգու դարիեն բերի դարիբ-դուրբեթ Ուռուսսիային չօլերը քնացիր քնագիր իս. դիյօր հիմա, իրարու վրա հաշիֆ էնիմ նա՝ եռունըօխնդը մանեթեն էվելի չէ դրգածը: Ի՞նչ գենիս էր. վօրի՞ն քօվը գենաս էր. ի՞նչ է դադաձըդ, ի՞նչ է վասդրգաձըդ. ի՞նչ է խարջաձըդ. շիղգէ շիղագ բան մը գրիր չիս ինձի: Օ՛դու, դուն մեր ասդեզի հալը խօշ աղիգ գիղիս. յես առաչվան բես վածնումը անցավ: Ասդեղի գործերը հարցունելու ըլլաս նա՝ իհշ բան չիգա. բերաննիս քամիին բացիր գեսիր ինք: Հիշ չէ նա, յա՛վրիս, ամիս ամիս քսանագան մանեթ խաշլուն դրգիս մեզի. յես քեզի առ բօյերը բերի քի՛ ինձի յարորում նիս, թէվընգեր ըլլաս. քեզմէն զադ ուղիշ գիւվենչէիս մը չունիմ. վերը Ասված, վարը քեզի գիւվենմիշ եղիր իմ. եմալութան չի դաս. գիրըս առնիս չառնիս՝ ինձի փարա ժըմընցընիս. դուն խընդացուր մեզի քի Ասված ալ քեզի ինսդացուն: Ամենանիրգիչը բանիդ գործիդ աչօղութեն դա ու օիչ առօհս նորեն իրար դեսնելու արժանի էնէ:

Մարզոդ իր միդգը փօխիր է. գըսէ էր քի՛ օհրօքըս աս անքամ քալու ըլլա նա՝ օդգը գլօխ բիդի էնիմ: Դեսնիմ քեզի, զավագըս, մդահան չենիս մեզի. նամագիս դարցին բեդ գենիմ:

Յես ու մարզոդ երգու աչվըները բաքնինք գու քուրերը ու ախբարները ալ սիրօվ ու գարօնօվ բարեվսեր գենին քեզի:

Chapter 20

Hamshen

20.1 Background and literature

Original page number 184.

This dialect is scattered and spread across many diverse regions. Its principle area and place of origin is east of Trabzon, in the province of Hamshen, in the same-named village-city. A few centuries ago, this province was entirely filled with Armenian residents, but the barbaric and fanatical Muslims have almost entirely erased the Armenians there. Tens of thousands of Armenians were martyred during the invasions of the bandit-preacher Ղուռուֆօղլի Ութիւն,¹ tens of thousands were forced to convert to Islam, and until now are considered as Turkish (տաճիկ), even though they have preserved their old Armenian customs and native Armenian dialect. The remaining Armenians who were freed from the sword and apostasy were able to escape and save themselves, and they took refuge in the villages near Trabzon, Ünye, Fatsa, Terme, Çarşamba, and even much farther around Samsun, Sinop, and Nicomedia. Near İzmit, above Başiskele, they built a village called Manishag. In recent times, before the latest massacres and after, new large migrant communities of Hamshen Armenians passed through the Caucasus, where they established many small Armenian settlements on the shores of the Black Sea. For example, Sokhumi, Sochi, Mtsara, Tsebelda, Adler, Shapsugskaya, and so on.

The Hamshen dialect is still not studied, but many extensive manuscripts have been published. Among these, the principle one is the publication in Ararat (Արարատ) 1892, Եզ 428-447, which although it is not signed, is by the known folklorist Sarkis Haykuni (Ս. Հայկոնի). When I was in Etchmiadzin, I had the opportunity of converting this same manuscript into the scientific orthography through this person; I bring forth this manuscript later below. Other smaller manuscripts and...

Original page number 185.

... collections of words have been published in various periodicals, for example:

- Բիւրակն [Byurakn]
  - 1899: page 508, 558, 603, 654, 699, 752, 779 1900: page 14, 29, 42, 59, 82, 120
- Հանդես Ամսորեա [Monthly Review]
  - 1891: page 116, 300

¹HD: I couldn't track down this person, or easily determine a romanization. The problem is that this name sounds. I asked a Turkish linguist who works on Hamshen (Neşe Kaya) on a possible romanization. Adjarian's phonetic transcription suggests <Guruf Oğlu Mehmet>. But the name <Guruf> doesn't clearly mean anything. This name might be have mis-heard from <Yusuf Oğlu Mehmet>, meaning 'Yusuf, son of Mehmet'. Despite these possible romanizations, I still couldn't track down this person. Neither Kaya nor other dialectologists (Hratch Martirosyan) recognized this name.

- 1892: page 24, 183-4, 382-3
- 1895: page 13, 183-6
- Ararat (Արարատ)
  - 1895: page 54, 83-84, 239-243, 293-297, 396-400

In the summer of 1910, with the goal of studying this study, I crossed Trabzon, where I stayed for two weeks. I was surrounded by many villages and teachers who were from Malya, Abgion, Küçük Şana, and Çoşara; they wholeheartedly offered their help to me. I was able to make a dictionary and grammar of the dialect, to collect manuscripts, and so on.

Across various villages, the dialect has small differences. The effect of the city is obvious. The villages that are far from Trabzon and hidden in the mountains present the most original form, while the villages that are close to the city have changed. The first group includes the village of Malya, which preserves the purest form of the Hamshen dialect. The second group includes Zefanos which is a village that is almost half an hour away from the city, and it has a very simplified dialect.

20.2 Phonology

20.2.1 Vowels

20.2.1.1 Segment inventory

The original Hamshen dialect has the vowels /a, æ, ɿe, e, ə, i, ɿo, o, œ, u, ɿ/ <ω, ɯ, ɿ, ɿ, ɿ, ɿ, ɿ, ɿ, ɿ, ɿ, ɿ, ɿ>. The villages close to Trabzon do not have the vowels /æ, ɿe, ɿo/ <ɯ, ɿ, ɿ>.

20.2.1.2 Sound changes

20.2.1.2.1 Classical Armenian /a/ <ω> By a general rule, the Classical Armenian sound /a/ <ω> has changed to /o/ <o> next to nasals (Table 20.1).

Table 20.1: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /o/ <o> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA
‘skull’	gank, gang զանկ, զանգ	g ^b ang զ’օնգ	gaŋk, gaŋg զանկ, զանգ
‘to complain’	gangatil զանգատիլ	g ^b ongdil զ’օնգդիլ	gangatel զանգատել
‘soup (CA); tan drink (SEA)’	t ^h an թան	t ^h on թօն	t ^h an թան
‘month’	amis ամիս	omis օմիս	amis ամիս
‘durable’	amur ամուր	omur օմուր	amur ամուր
‘mint’	ananuχ անանուχ	onluχk ^h օնլուχք	ananuχ անանուχ

20.2.1.2.2 Classical Armenian /e/ <e> The Classical sound /e/ <ɿ> becomes /j/ <j> at the beginning of monosyllabic words, while it becomes /e/ <ɿ> at the beginning of polysyllabic words (Table 20.2).²

2

For the inflected words for ‘ox’, the final /n/ in Hamshen may be a definite suffix /-n/.

Table 20.2: Change from word-initial Classical Armenian /e/ <է> to /ji, e/ <յ, է> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian		> Hamshen		cf. SEA	
‘ox’	ezən	եզն	jiz	յիզ	jez	եզ
‘ox (GEN)’	ezin	եզին	ez-onə	եզօնը	jez-an	եզան
‘ox (PL)’	ezink ^h	եզինը	ez-nin	եզնին	jez-ner	եզներ
‘I’	es	ես	jis	յիս	jes	ես
‘when’	erb	երբ	jip ^h	յիփ	jerp ^h	երբ
‘oath’	erdumən	երդումն	eʃtʰvunk ^h	եշվունք	jertʰum	երդում
‘thirty’	eresun	երեսոն	ersun	երսոն	jeresun	երեսոն
‘nail (finger/toe)’	elung	եղոնգ	եռոնք	յեռոնք	յեռոնք	եռոնք

Inside the word, it becomes /jə, i, e/ <յ, ի, է> (Table 20.3). (The է is found especially in Malya.)

Table 20.3: Change from word-medial Classical Armenian /e/ <է> to /jə, i, e/ <յ, ի, է> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian		> Hamshen		cf. SEA	
‘ox’	ezən	եզն	jiz	յիզ	jez	եզ
‘night’	giser	գիշեր	gʰis'er	գ'իշեր	giser	գիշեր
‘we (NOM)’	mek ^h	մեք	miek ^h	մեք	meŋk ^h	մենք
‘our (GEN)’	mer	մեր	mir	միր	mer	մեր
‘big’	mets	մեծ	midz	միծ	mets	մեծ
‘place’	tel	տեղ	deš	դեշ	teš	տեղ

20.2.1.2.3 Classical Armenian /o/ <ո> The sound /o/ <ո> changes everywhere to /յօ, օ, օէ, յ/ <ն, օ, էօ, իլ> (Table 20.4a) except for the words in Table 20.4b.

Table 20.4: Change from word-medial Classical Armenian /o/ <ո> to /յօ, օ, օէ, յ/ <ն, օ, էօ, իլ> with exceptions in the Hamshen dialect

	Classical Armenian		> Hamshen		cf. SEA	
a.	‘villager’		յեւկատս ^h -օտս ^h	յէւկացնց	յյւկատս ^h ի	յյւկացնցի
	‘villager (DAT,PL)’	odʒil	ոչիլ	օչիլ	յյւկատս ^h -օտս ^h	յյւկացնցու
	‘louse’	otʃil	օչիլ	օչիլ	յօվթիլ	յօվթիլ
	‘apple’	χəndzor	խնձոր	խնձչր, խնձչեյ	յխնձչր, յխնձչեյ	յխնձչր
	‘valley’	dzor	ձոր	ձչօր, ձչր	յձչօր, յձչր	յձչօր
	‘four’	tʃors	չորս	չէօյս	յչէօյս	յչէօյս
b.	‘who’	ov	ով	վօվ	վօվ	վօվ
	‘which’	or	որ	վօր	վօր	վօր

20.2.1.2.4 Classical Armenian /ai/ <այ> Among the diphthongs, Classical /ai/ <այ> changes usually to /e/ <է>, ...

Original page number 186.

... to /æ/ <այ> in Malya (Table 20.5).

Table 20.5: Change from Classical Armenian /ɑj/ <ωj> to /e, æ/ <ɛ, ɛ̄, ü> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian		> Hamshen		cf. SEA	
‘goat’	āts	ωjð	æd̄z	ed̄z	aj̄ts	ωjð
‘this’	ās	ωju	æs	es	ajs	ωju
‘other’	āl	ωjl	æl	el	ajl	ωjl

20.2.1.2.5 Classical Armenian /ōj, īu/ <ŋj, ɦl> For the others, Classical /ōj, īu/ <ŋj, ɦl> become /u/ <ŋl> (Table 20.5).

Table 20.6: Change from Classical Armenian /ōj, īu/ <ŋj, ɦl> to /u/ <ŋl> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian		> Hamshen		cf. SEA	
‘light’	lōjs	լոյս	lus	լուս	lujs	լոյս
‘snow’	ðzīun	ծիւն	ðzun	ծուն	ðzjun	ծյուն

20.2.2 Consonants

20.2.2.1 Voice quality or laryngeal changes

The consonant group has three degrees: voiced, voiced aspirate, and voiceless unaspirated. It must be noted however that the voiced sounds are also not fully voiced here, but are very close to the voiceless unaspirated. The villages that are close to the city have only two degrees, missing the voiced aspirates. The Old Armenian voiced consonants are usually changed to voiced aspirates, and the voiceless unaspirates are changed to voiced, while the voiceless aspirates stay the same.³

20.2.2.2 Reflexes of Classical /r/ <ρ>

What is interesting is the changes for the Classical sound /r/ <ρ>. Next to dentals, it becomes /ʃ/ <շ>, it becomes /j/ <յ> next to other consonants, while it stays the same next to vowels (Table 20.7).

Table 20.7: Change from Classical Armenian /r/ <ρ> to /ʃ, j, r/ <շ, յ, ր> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian		> Hamshen		cf. SEA	
‘man’	mard	մարդ	mɑ̄sd	մաշդ	mart ^h	մարդ
‘empty’	datark	դատարկ	dajdag	դայդագ	datark	դատարկ
‘four’	t̄j̄ors	չորս	t̄j̄yjs	չիյս	t̄j̄ors	չորս
‘dream’	eraz	երազ	neraz	ներազ	jeraz	երազ
‘face’	eres	երես	eris	երիս	jeres	երես
‘face-GEN’	eres-i	երեսի	ejs-i	էյսի	jeres-i	երեսի

³HD: This contradicts the first sentence; he might just mean that the dialect only has voiceless consonants, without being sure of aspiration.

20.3 Morphology

20.3.1 Noun inflection or declension

20.3.1.1 Plural suffixes

For declensions, what is noteworthy are the plural formatives /-ir, -nir, -nin/ <իր նիր նին> 20.8.⁴

Table 20.8: Plural suffixes in the Hamshen dialect

	‘bread’		‘apple’	
NOM	hats ^h -ir	հացիր	χndz ^h oj-nir	ինձ’օյսիր
GEN-DAT	hats ^h -er-u	հացերու	χndz ^h oj-nin	ինձ’օյսին
ABL	hats ^h -er-u-n	հացերուն	χndz ^h oj-ner-en	ինձ’օյսերեն
	hats ^h -er-u-n-menen	հացերունսեւն	χndz ^h oj-nun	ինձ’օյսուն
INS	hats ^h -er-ov	հացերօվ	χndz ^h oj-nun-mene	ինձ’օյսունմեն
			χndz ^h oj-ner-ov	ինձ’օյսերօվ

20.3.1.2 Case marking

The accusative is sometimes the same as the nominative, and sometimes the same as the dative. The singular ablative takes /-en/ <են> or /-én/ <ըն>.

20.3.2 Pronoun inflection or declension

20.3.2.1 Personal pronouns

HD: Table 20.9 is for personal pronouns.

Table 20.9: Inflection paradigm for personal pronouns in the Hamshen dialect

	1SG ‘I’	2SG ‘you’	3SG ‘he/she’	1PL ‘we’	2PL ‘you’	3PL ‘they’
NOM	jes յէս	d ^h un դ’նս	en, ina են, ինս	mek ^h մէք	d ^h unk ^h դ’նկ	enir, inir ենիր, ինիր
GEN	im իմ	k ^h u քու	enu, inu ենս, ինս	mir, mij միր, միյ	d ^h ez ^h ur, d ^h ez ^h ij դ’էչուր, դ’էչիյ	enuts ^h , inuts ^h ենուտս, ինուտս
DAT	indz-i, indz-igi ինձի, ինձիգի	k ^h ez-i, k ^h ez-igi քէչի, քէչիգի	enu ենս	mezi, mezigi մէզի, մէզիգի	d ^h ez ^h ez-i, d ^h ez ^h ez-igi դ’էչէչի, դ’էչէչիգի	enuts ^h , inuts ^h ենուտս, ինուտս
ACC	indz-i, indz-igi ինձի, ինձիգի	k ^h ez-i, k ^h ez-igi քէչի, քէչիգի	en, enu, zən են, ենս, զէն	mez-i, mez-igi մէզի, մէզիգի	d ^h ez ^h ez-i, d ^h ez ^h ez-igi դ’էչէչի, դ’էչէչիգի	enuts ^h , inuts ^h , zenir ենուտս, ինուտս, զէնիր
ABL	indz-men ինձմեն	k ^h ez-men քէչմեն	endi, indi ենդի, ինդի	mez-men մէզմեն	d ^h ez ^h ez-men դ’էչէչմեն	enuts ^h -men, inuts ^h -men ենուտսմեն, ինուտսմեն
INS	indz-mov ինձմօվ	k ^h ez-mov քէչմօվ	enu hid ենս հին	mez-mov մէզմօվ	d ^h ez ^h ez-mov դ’էչէչմօվ	enuts ^h -mov, inuts ^h -mov ենուտսմօվ, ինուտսմօվ

⁴HD: Adjarian’s paradigms have quite ambiguous segmentations. Table 20.8 is just my speculation on one possible morpheme segmentation.

Original page number 187.

The plural instrumental is very diverse (Table 20.10). But the word /inuts^h-mov/ <ինուցմօվ> is not said.

Table 20.10: Sample of plural instrumental pronouns in the Hamshen dialect

3PL 'with those'		Other pronouns, maybe 'with these/those'?	
enuts ^h -mov	էնուցմօվ	esir	էսիր
ənuts ^h -mov	ընուցմօվ	isir	իսիր
enuts ^h -mer-ov	էնուցմերօվ	esuts ^h -mer-ov	էսուցմերօվ
ənuts ^h -mer-ov	ընուցմերօվ	esduuts ^h -mov	էսդուցմօվ
enits ^h -mer-ov	էնիցմերօվ	esits ^h -mer-ov	էսիցմերօվ
ənits ^h -mer-ov ընիցմերօվ	էդիցմերօվ	եղիցմերօվ	
		eduts ^h -mer-ov	էդուցմերօվ

HD: Adjarian likewise lists a paradigm (Table 20.11) which seems to be for the reflex of the logophoric third person pronoun.

Table 20.11: Inflection paradigm for the logophoric 3SG/3PL pronoun in the Hamshen dialect

	Singular	Plural
NOM	ink ^h -ə ինքը	սրինք ուրինք
GEN	ur, uj, urin ուր, ույ, ուրին	սրինց ուրինց
DAT-ACC	urin-ə ուրինը	սրինց ուրինց
ABL	ur-men, ur-mən, urin-men ուրմեն, ուրմըն, ուրինմեն	սրինց-men ուրինցմեն
INS	ur hid, urin-ə hid ուր հիդ, ուրինը հիդ	սրինց hid ուրինց հիդ

20.3.2.2 Interrogative pronouns

HD: Table 20.12 is for the interrogative pronoun 'who'

Table 20.12: Inflection paradigm for interrogatives pronouns 'who' in the Hamshen dialect

	Singular	Plural
NOM	vəv վեօվ	vorok ^h վօրօր
GEN-DAT-ACC	vum վում	umints ^h , vumints ^h , vorints ^h , vorəets ^h ումինց, վումինց, վօրինց, վօրեօց
ABL	vum-men վումմեն um-men ումմեն	umints ^h -men, vorots ^h -men ումինցմեն, վօրօցմեն vorynfts ^h -men, vumets ^h -men, umots ^h -men վօրինցմեն, վումեցմեն, ումօցմեն
INS	vum hid վում հիդ	umints ^h -mov, vumints ^h -mov, vorots ^h -mov ումինցմօվ, վումինցմօվ, վօրօցմօվ

HD: Table 20.13 is for the interrogative pronoun ‘what/which’

Table 20.13: Inflection paradigm for interrogatives pronouns ‘what/which’ in the Hamshen dialect

	Singular	Plural
NOM	vօր վեր	vurok ^h -ə, vuronk ^h -ə վորօք, վորօքը
GEN-DAT-ACC	vor-in վօրին	vurots ^h -ə, vuronts ^h -ə վորօց, վորօցը
ABL	vor-men վօրմեն	vurots ^h -men, vuronts ^h -men վորօցմեն, վորօցմեն
INS	vor-on վօրօվ	vurots ^h -mov, vuronts ^h -mov վորօցմօվ, վորօցմօվ

20.3.3 Verb inflection or conjugation

20.3.3.1 Indicative present and past imperfective

In verbs, there are many interesting innovations. In the first conjugation class, the Classical vowel /e/ <է> has become /i/ <ի> in the 1SG, 2SG, 1PL, and 3PL persons. In the second conjugation class, the vowel /a/ <ա> has become /o/ <օ> in the 1SG, 1PL, and 3PL. The indicative present and imperfective are formed with the formatives /g/ <գ> or /gu/ <զնլ>. The first is placed at the beginning of vowel-initial verbs, the second is placed after consonant-initial verbs. The progressive is formed with the formative /uni/ <ունի> (and sometimes also /guni/ <զնւնի>).

HD: To clarify, in SWA, the indicative present tense is made up of the indicative prefix /g(ə)-/ and the finite verb. The finite verb is made up of the stem, the theme vowel, and agreement suffixes. For a verb like ‘to eat’ and ‘to bring’, the theme vowel is an invariant /e/. For Hamshen, we find the following differences (Table 20.14): 1) the theme vowel of these verbs is /e/ in the 3SG and 2PL, but /i/ elsewhere; 2) the indicative morpheme is a prefix /g-/ for vowel-initial verbs but a suffix /-gu/ for consonant-initial verbs; 3) the 1PL and 2PL are homophonous suffixes /-k^h/ that take different theme vowels.

Table 20.14: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to eat’ and ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Hamshen ‘to eat’		cf. SWA	
1SG	g-ud-i-m	գուդիմ	g-ud-e-m	կ'ուսեմ
2SG	g-ud-i-s	գուդիս	g-ud-e-s	կ'ուսես
3SG	g-ud-e-∅	գուդէ	g-ud-e-∅	կ'ուսե
1PL	g-ud-i-k ^h	գուդիք	g-ud-e-ηk ^h	կ'ուսենք
2PL	g-ud-e-k ^h	գուդէք	g-ud-e-k ^h	կ'ուսեք
3PL	g-ud-i-n	գուդին	g-ud-e-n	կ'ուսեն
IND-√/-TH-AGR			IND-√/-TH-AGR	
	Hamshen ‘to bring’		cf. SWA	
1SG	b ^h er-i-m gu	բ'երիմ գու	gə-p ^h er-e-m	կը բերեմ
2SG	b ^h er-i-s gu	բ'երիս գու	gə-p ^h er-e-s	կը բերես
3SG	b ^h er-e-∅ gu	բ'երէ գու	gə-p ^h er-e-∅	կը բերէ
1PL	b ^h er-i-k ^h gu	բ'երիք գու	gə-p ^h er-e-ηk ^h	կը բերենք
2PL	b ^h er-e-k ^h gu	բ'երէք գու	gə-p ^h er-e-k ^h	կը բերեք
3PL	b ^h er-i-n gu	բ'երին գու	gə-p ^h er-e-n	կը բերեն
√/-TH-AGR IND			IND-√/-TH-AGR	

HD: In SWA, the past imperfective is similar to the present (Table 20.15). The main difference is that SWA adds the past suffix /-i-/ between the theme vowel and agreement. The past suffix is zero for the 3SG. For Hamshen, we see many differences against the SWA forms. The past suffix is /-i-/ for 1SG and 2SG but seems covert in all other person-numbers. The past agreement suffixes in Hamshen are different than those of SWA. The theme vowel can vary between /e/, /á/, and /é/ with non-final stress.

Table 20.15: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to eat’ and ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Hamshen ‘to eat’		cf. SWA	
1SG	g-ud-ej-i-∅	գուդեյի	g-ud-ej-i-∅	կ’ուստի
2SG	g-ud-ej-i-r	գուդեյիր	g-ud-ej-i-r	կ’ուստիր
	g-ud-é-∅-jdə	գուդեյնը		
3SG	g-ud-e-∅-r	գուդեր	g-ud-e-∅-r	կ’ուստեր
1PL	g-ud-á-∅-kʰə	գուդա՛քը	g-ud-ej-i-ŋkʰ	կ’ուստինը
2PL	g-ud-é-∅-kʰə	գուդե՛քը	g-ud-ej-i-kʰ	կ’ուստիք
3PL	g-ud-é-∅-jnə	գուդեյնը	g-ud-ej-i-n	կ’ուստին
	IND-√-TH-PST-AGR		IND-√-TH-PST-AGR	
	Hamshen ‘to bring’		cf. SWA	
1SG	bʰer-ej-i-∅ gu	բ’երեյի գու	gə-pʰer-ej-i-∅	կը բերէի
2SG	bʰer-ej-i-r gu	բ’երեյիր գու	gə-pʰer-ej-i-r	կը բերէիր
	bʰer-éj-∅-də gu	բ’երեյնը գու		
3SG	bʰer-e-∅-r gu	բ’երեր գու	gə-pʰer-e-∅-r	կը բերէր
1PL	bʰer-á-∅-kʰə gu	բ’երա՛քը գու	gə-pʰer-ej-i-ŋkʰ	կը բերէինը
2PL	bʰer-é-∅-kʰə gu	բ’երե՛քը գու	gə-pʰer-ej-i-kʰ	կը բերէիք
3PL	bʰer-é-∅-jnə gu	բ’երեյնը գու	gə-pʰer-ej-i-n	կը բերէին
	√-TH-PST-AGR IND		IND-√-TH-PST-AGR	

20.3.3.2 Past perfective or aorist

The perfective is formed in the old way. But in the first conjugation, the vowel of the 3SG becomes /i/ <հ>.

HD: Adjarian doesn’t provide complete paradigms for the past perfective or aorist (Table 20.16). But his implicitness suggests that Hamshen follows SWA in forming the past perfective. For a verb like ‘to broom’, the past perfective is made up of the root + theme vowel /e/ + aorist suffix /tsʰ/ + past/agreement marking. In the 3SG, past and agreement are covert. For Hamshen, it seems that the main difference is that the theme vowel is /i/ in the 3SG instead of /e/. Note that Adjarian also lists the verb ‘to bring’ which is irregular in SWA.

Table 20.16: Past perfective or aorist <կատարեալ> in the Hamshen dialect

	Hamshen	cf. SEA
3PL ‘they broomed’		avl-e- $\widehat{ts}^h$ -i-n
3SG ‘he broomed’	avl-i- $\widehat{ts}^h$ -∅-∅	ավլից
3SG ‘?’	qʃ-i- $\widehat{ts}^h$ -∅-∅	աշից
3SG ‘he threw away’	tʰapʰ-i- $\widehat{ts}^h$ -∅-∅	թափից
3SG ‘he brought’	bʰer-i- $\widehat{ts}^h$ -∅-∅	բ’երից
	√-TH-AOR-PST-AGR	

HD: He provides a more complete paradigm for the negated past perfective in §20.3.3.7.2.

20.3.3.3 Future and past future

The future formative is /bidi/ <բիդի>, which is always placed after the verb. In the 1SG of the present future, the formative loses its sound /b/ <բ> when after the sound /m/ <մ>, and of course by first turning into /m/ <մ> and then shortening. In the other persons, the sound /b/ <բ> stays the same.

HD: To clarify, the future (Table 20.17) and past future (Table 20.18) are formed by taking the finite verb from respectively the indicative present and past imperfective. In both SWA and Hamshen, the indicative morpheme is replaced by a future morpheme /bidi/. In SWA, this future morpheme is a proclitic, while it is a proclitic in Hamshen. In Hamshen, the sound /b/ of the future morpheme /bidi/ is deleted after the /m/ of the 1SG suffix.

Table 20.17: Future <ապառնի> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Hamshen	cf. SWA
1SG	b ^h er-i-m idi	bidi p ^h er-e-m
2SG	b ^h er-i-s bidi	bidi p ^h er-e-s
3SG	b ^h er-e-∅ bidi	bidi p ^h er-e-∅
1PL	b ^h er-i-k ^h bidi	bidi p ^h er-e-ηk ^h
2PL	b ^h er-e-k ^h bidi	bidi p ^h er-e-k ^h
3PL	b ^h er-i-n bidi	bidi p ^h er-e-n
	✓-TH-AGR FUT	FUT ✓-TH-AGR

Table 20.18: Past future <անցեալ ապառնի> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Hamshen	cf. SWA
1SG	b ^h er-ej-i-∅ bidi	bidi p ^h er-ej-i-∅
2SG	b ^h er-éj-∅-də bidi	bidi p ^h er-ej-i-s
3SG	b ^h er-e-∅-r bidi	bidi p ^h er-e-∅-r
1PL	b ^h er-á-∅-k ^h ə bidi	bidi p ^h er-ej-i-ηk ^h
2PL	b ^h er-é-∅-k ^h ə bidi	bidi p ^h er-ej-i-k ^h
3PL	b ^h er-é-∅-jənə bidi	bidi p ^h er-ej-i-n
	✓-TH-PST-AGR FUT	FUT- ✓-TH-PST-AGR

20.3.3.4 Subjunctive present and past with marker /na/ <նա>

HD: In SWA, the subjunctive present/past is the finite verb form that is found in the indicative present/past (81a). In fact, the indicative is built from the subjunctive by adding the indicative morpheme /g(ə)-/ (81b). The subjunctive can be found in conditional clauses. In colloquial speech, such conditional clauses can be optionally accompanied by a clitic /-ne/ (81c).

(81) SWA

- a. jet^he ləs-e-n,   jet^he ləs-ej-i-n
if   listen-TH-3PL, if   listen-TH-PST-3PL
'If they listen; if they listened.'
Եթէ լսեմ, Եթէ լսէին:
- b. gə-ləs-e-n.   gə-ləs-ej-i-n
listen-TH-3PL. listen-TH-PST-3PL
'They listen. They were listening'
Կը լսեմ, Կը լսէին:

- c. jet^he ləs-e-n ne. jet^he ləs-ej-i-n ne
 if listen-TH-1SG SBJV. if listen-TH-PST-1SG SBJV
 'If they listen; If they listened.'
 Եթէ լսեմ նէ, Եթէ լսին նէ:

HD: Given this background, we can understand Adjarian's description of Hamshen.

The subjunctive (ստորադասական) is formed with the formative /na/ <նա> (82).

(82) Hamshen

- a. egerem b^her-i-m na
 if? bring-TH-1SG SBJV
 'If I bring.'
 Եգերեմ բ'Երիմ նա
- b. egerem b^her-é-∅-jdə na
 if? bring-TH-PST-2SG SBJV
 'If you brought.'
 Եգերեմ բ'Երէյդը նա

This formative is also used to form a type of hortative or soft imperative (83).

(83) Hamshen

- b^her-i-s na
 bring-TH-2SG SBJV
 'If it's possible, bring it!'
 բ'Երիս նա

20.3.3.5 Present perfect and past perfect

HD: In SWA, the present perfect and past perfect are formed peripherastically. In the default case, the verb is in the resultative participle form with the suffix /-adz/. This participle is combined with either the present auxiliary (to mark the present perfect) or the past auxiliary (to mark the past perfect). To mark evidentiality, the verb can instead use the evidential participle with suffix /-er/. Given this information, we can now better understand how Hamshen works.

The present perfect and past perfect (յարակատար ու գերակատար) are formed with either the verb /em/ <եմ> 'AUX; to be' or /unim/ <ունիմ> 'to have', and with the participle suffixes /-adz, -er/ <-ած, -էր> (84). *HD: Note that the morphemes he lists are with SWA pronunciation, not Hamshen. The sentences are Hamshen. Sentence (84a-iii) is incompletely suggested by Adjarian*

(84) a. Hamshen

- i. g^hn-a-^hts^h-ir i-m
 go-TH-AOR-EPTCP AUX-1SG
 'I have gone.'
 զ'նացիր իմ
- ii. g^hn-a-^hts^h-adz i-m
 go-TH-AOR-RPTCP AUX-1SG
 'I have gone.'
 զ'նացած իմ

- iii. $g^h n-a-\widehat{ts^h}-\widehat{adz}$ un-i-m
 go-TH-AOR-RPTCP have-TH-1SG
 'I have gone.'
 գ՞նացած ունիմ
- iv. $asd-\widehat{adz}$ un-ej-i-∅
 say-RPTCP have-TH-PST-1SG
 'I had said.'
 ասղած ունեյի

b. cf. SWA

- i. $k^h \widehat{ats^h}-ef$ e-m
 go-TH-AOR-EPTCP AUX-1SG
 'I have gone.'
 գացե՞ն իմ
- ii. $kats^h-\widehat{adz}$ i-m
 go-RPTCP AUX-1SG
 'I have gone.'
 գացած եմ
- iii. $\theta s-\widehat{adz}$ ej-i-∅
 say-RPTCP AUX-PST-1SG
 'I had said.'
 ըսած եի

20.3.3.6 Infinitives with /-uʃ/ <նւշ>

HD: In SWA, the infinitive form of the verb ends in the theme vowel plus the infinitive suffix /-l/.

For the infinitive, the Classical endings /-e-l, -i-l, -a-l, -u-l/ <ել, իլ, ալ, ուլ> have been lost; in their place, there is a new formative /-uʃ/ <նւշ> that is general for all verbs (Table 20.19).

HD: To clarify, in CA and SWA/SEA, the infinitive of a verb is formed by adding the infinitive suffix -l after the theme vowel. In Hamshen however, the infinitive uses the suffix /-uʃ/ without a theme vowel.

Table 20.19: Replacement of the infinitive suffix with /-uʃ/ <նւշ> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA	cf. SWA
'to speak'	$\chi ays-i-l$	խաւասիլ	$\chi os-uʃ$	խօսիլ
'to go'	ert^h-a-l	երթալ	$ert^h-uʃ$	յերթալ
'to bring'	$ber-e-l$	բերել	$b^h er-uʃ$	բերել
	✓-TH-INF	✓-INF	✓-TH-INF	✓-TH-INF

Original page number 189.

In declension, this same formative is used (Table 20.20).

Table 20.20: Declension of infinitives like ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Singular		Plural	
NOM-ACC	b ^h er-uf	բ'երուշ	b ^h er-uf-nin	բ'երուշնին
GEN-DAT	b ^h er-uf-i	բ'երուշի	b ^h er-uf-nun	բ'երուշնուն
ABL	b ^h er-uf-ən	բ'երուշըն	b ^h er-uf-nun	բ'երուշնուն
INS	b ^h er-uf-ov	բ'երուշօվ	b ^h er-uf-ner-ov	բ'երուշներօվ

It appears to me that this formative is borrowed from Turkish formatives /-iʃ/, -əʃ/, -uʃ/ <h2, ə2, u2> (HD: *deverbal nominal suffix <-iʃ> in modern Turkish orthography*) and from the Persian formatives /-iʃ/ <h2> (HD: *deverbal nominal suffix <-eš> 𠁼 in modern Persian orthography*); these likewise form participles. For example Turkish /aləʃ-veʃ/ <ալըշ-վերիշ> (HD: <alışveriş>) meaning ‘trade’ (that is ‘to take and to give’), Persian առեւտուն (that is, առումն եւ տալս), Persian /asajɪʃ/ <ասայիշ> (HD: <âsâyes> 𠁼𠁼𠁼) meaning ‘rest’.

20.3.3.7 Negation or negative forms

20.3.3.7.1 Indicative present and past imperfective Negative forms are built by placing the formatives /tʃ^h-, tʃ^hi/ <չ, չի> before the verb, or by placing the formative /utʃ^h/ <ուչ> after the verb.

HD: *To clarify, the first method resembles how SWA does negative forms, while the second method is about using the reflex of CA ‘no’ /otʃ^h/ <ոչ> as a post-verbal marker.*

HD: *Consider a verb like ‘to bring’ to illustrate the formation of the negative indicative present (Table 20.21). For the first method, SWA combines the negative present auxiliary with a non-finite form called the connegative. The connegative is formed by adding the suffix /-r/ after the theme vowel. Hamshen also uses a negative present auxiliary, while the verb’s non-finite form uses the suffix -il. This -il seems to be decomposable to a theme vowel /-i/ plus a suffix /-l/; such that this Hamshen /-l/ suffix is a reflex of the CA infinitive suffix /-l/ <l>.*

Table 20.21: Negative <բացասական> of the indicative present <սերկայ> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Hamshen		cf. SWA	
1SG	tʃ ^h -i-m b ^h er-i-l	չմ բ'երիլ	tʃ ^h -e-m p ^h er-e-r	չմ բերեր
2SG	tʃ ^h -i-s b ^h er-i-l	չս բ'երիլ	tʃ ^h -e-s p ^h er-e-r	չս բերեր
3SG	tʃ ^h -i-∅ b ^h er-i-l	չի բ'երիլ	tʃ ^h -i-∅ p ^h er-e-r	չի բերեր
1PL	tʃ ^h -i-k ^h b ^h er-i-l	չիք բ'երիլ	tʃ ^h -e-ŋk ^h p ^h er-e-r	չնիք բերեր
2PL	tʃ ^h -e-k ^h b ^h er-e-l	չք բ'երիլ	tʃ ^h -e-k ^h p ^h er-e-r	չք բերեր
3PL	tʃ ^h -e-n b ^h er-i-l	չն բ'երիլ	tʃ ^h -e-n p ^h er-e-r	չն բերեր
NEG-AUX-AGR	✓-TH-CN		NEG-AUX-AGR ✓-TH-CN	

HD: *Similarly for the negation of the indicative past imperfective (Table 20.22), SWA combines the negative past auxiliary with the above non-finite form. Hamshen behaves the same.*

Table 20.22: Negative <բացասական> of the indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Hamshen	cf. SWA
1SG	թի-էյ-է-∅ b ^h er-i-l	չ'յը բ'երի
2SG	թի-էյ-է-ր b ^h er-i-l	չ'յըր բ'երի
3SG	թի-ի-∅-ր b ^h er-i-l	չիր բ'երի
1PL	թի-ա-∅-կ ^h ə b ^h er-i-l	չ'ըը բ'երի
2PL	թի-է-∅-կ ^h ə b ^h er-i-l	չ'ըըր բ'երի
3PL	թի-է-∅-յնէ b ^h er-i-l	չ'յնը բ'երի
NEG-AUX-PST-AGR	✓-TH-CN	NEG-AUX-PST-AGR ✓-TH-CN

HD: Note how the two dialects use different formatives to form the negated auxiliary. The segmentation is difficult to verify; see similar problems for the indicative past imperfective (§20.3.3.1).

20.3.3.7.2 Past perfective and auxiliary

The perfective has two forms.

HD: To negate the past perfective, SWA places the negation prefix /tʰə-/ before the verb. Hamshen in contrast has two methods. To first method (Table 20.23) is like in SWA, but the negation prefix is /tʰi-/.⁵

Table 20.23: Negative <բացասական> of the past perfective <կատարեալ> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect (Method 1)

	Hamshen	cf. SWA
1SG	թի b ^h er-i-∅	չի բ'երի
2SG	թի b ^h er-i-ր	չի բ'երիր
3SG	թի b ^h er-a-v	չի բ'երավ
1PL	թի b ^h er-a-k ^h	չի բ'երաք
2PL	թի b ^h er-i-k ^h	չի բ'երիք
3PL	թի b ^h er-i-n	չի բ'երին
NEG	✓-PST-AGR	NEG-✓-PST-AGR

HD: The second method is to place the reflex of the CA word ‘no’ /otʰ/ <ոչ> after the verb (Table 20.24).

Table 20.24: Negative <բացասական> of the past perfective <կատարեալ> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect (Method 2)

	Hamshen	cf. SWA
1SG	b ^h er-i-∅ ut ^h	չ'երի ոչ
2SG	b ^h er-i-ր ut ^h	չ'երիր ոչ
3SG	b ^h er-a-v ut ^h	չ'երավ ոչ
1PL	b ^h er-a-k ^h ut ^h	չ'երաք ոչ
2PL	b ^h er-i-k ^h ut ^h	չ'երիք ոչ
3PL	b ^h er-i-n ut ^h	չ'երին ոչ
NEG	✓-PST-AGR	NEG-✓-PST-AGR

20.3.3.7.3 Future

The future has three forms.

⁵HD: Note that in colloquial SWA, the negation prefix /tʰə-/ can be pronounced as /tʰi-/ as well.

HD: In SWA, the future is negated by placing the negation prefix /tʃʰə-/ between the future morpheme /bidi/ and the finite verb (85b). Colloquial SWA also allows placing the negation prefix before the future morpheme (85c).

(85) SWA

- a. *bidi pʰer-e-m*
FUT bring-TH-1SG
'I will bring.'
ականի բերեմ
- b. *bidi tʃʰə-pʰer-e-m*
FUT NEG-bring-TH-1SG
'I will not bring.'
ականի չբերեմ
- c. *tʃʰə-bidi pʰer-e-m*
NEG-FUT bring-TH-1SG
'I will not bring.'
չականի բերեմ

HD: In contrast, Hamshen seems to have three possible strategies. The first is to place the negation morpheme /tʃʰi/ before the future morpheme, and then add the verb (86).

(86) Hamshen

- a. *tʃʰi bidi bʰer-i-m*
NEG FUT bring-TH-1SG
'I will not bring.'
չի բհղի բ'երիմ
- b. *tʃʰi bidi bʰer-i-s*
NEG FUT bring-TH-2SG
'You will not bring.'
չի բհղի բ'երիս

HD: The second is to place the reflex of 'no' between the verb and the future morpheme (87).

(87) Hamshen

- a. *bʰer-i-m   útʃʰi bidi*
bring-TH-1SG NEG FUT
'I will not bring.'
բ'երիմ ուչի բհղի
- b. *bʰer-i-s   útʃʰi bidi*
bring-TH-2SG NEG FUT
'You will not bring.'
բ'երիս ուչի բհղի

HD: The third is to place the reflex of 'no' after the verb and future morpheme (88).

(88) Hamshen

- a. b^her-i-m idi út^h
bring-TH-1SG FUT NEG
'I will not bring.'
բ'երիմ իդի ո'ւտ
- b. b^her-i-s bidi út^h
bring-TH-2SG FUT NEG
'You will not bring.'
բ'երիս բիդի ո'ւտ

20.4 Miscellaneous

20.4.1 Question formation

The interrogative is built with the formative /t^he/ <թէ>, which can take various positions. For example, all the sentences in (89) all equally mean 'Aren't they coming?'.

(89) Hamshen

- a. t^h-i-n t^he g^h-a-l
NEG-AUX-3PL Q come-TH-CN
'Aren't they coming?'
չհ՞ն թէ գ'ալ
- b. g^h-a-l t^h-i-n t^he
come-TH-CN NEG-AUX-3PL Q
'Aren't they coming?'
գ'ալ չհ՞ն թէ
- c. t^h-i-n g^h-a-l t^he
NEG-AUX-3PL come-TH-CN Q
'Aren't they coming?'
չհ՞ն գ'ալ թէ

But, if before the verb there is an interrogative pronoun (Միշակ անուն) or adverb, then the formative /t^he/ <թէ>...

Original page number 190.

... is not used (90).

(90) Hamshen

- a. k^honi hok^hi ji-k^h
how.,many person AUX-2PL
'How many people are you?'
քուի՞ հօքի յիք
- b. int^ho er-i-k^h
how do-PST-2PL
'How did you do?'
հ՞նչօ երիք

- c. *vœr mqfd-ə eg-a-v*
which man-DEF come-PST-3SG
'Which man came?'
վե՞ր մաշնի եգավ
- d. *hób'or or gʰ-a-l t̪ʰ-é-∅-jdə, ori χoskʰ gu-d-é-∅-jdə*
when that? come-TH-CN NEG-AUX-PST-2SG, why speech IND-give-TH-PST-2SG
'When you weren't coming, why did you promise it?'
հօ՛բ'օր օր գ'ալ չԵյդ, օրի՞ խօսք գուղԵյդ

In contrast, what is said is (91).

- (91) Hamshen
- a. *esa d-o-m tʰe*
this give-TH-1SG Q
Do I give this? (as opposed to something else)?
Էս՞ դօվ թէ
  - b. *mekʰ tʰe*
we Q
'Us?'
Մէ՞ թէ
  - c. *dun gʰatsʰ-i-r tʰə*
house go-PST-2SG Q
'Did you go home? (as opposed to someone else)'
Ճն գհատսիր թէ

20.4.2 Stress

In the dialect, another famous phenomenon is stress. Just as in Trabzon, likewise in Hamshen, stress...

Original page number 191.

... is by rule on the final syllable. But in fast speech, it happens many times that in the two dialects, stress has moved to the first syllable of the word. This is due to the influence of the language of the Laz people who are a native Pontic populace. The Laz language places stress on the first syllable. Although in many places the Laz have lost their mother language and speak Turkish, but they stress their Turkish with their previous stress rule. In this word, the stress of the Laz language has passed to Turkish and from this into Armenian.

20.4.3 Borrowing Turkish morphology

The Hamshen dialect also has a strange characteristic which does not exist in any other Armenian dialect, nor do I think in any other language.⁶

As we know, every language has foreign borrowed words. But these borrowings are taken with such a form, that the borrowing language considers them as roots and can subject them to grammatical rules. If the borrowings are nouns or adjectives, then they are taken in the simplest nominative case-form; if they are verbs, they are taken in the form of participles; if it is any other unchanging form, then they are likewise taken in their simplest root form. All of these can be declined or conjugated. For example, the following sentence is made up of purely Turkish borrowings (92a).

⁶HD: My debt to Tabita Toparlak for providing the modern Turkish translation (and diachronic sources) for the Hamshen data here.

- (92) a. Hamshen

sa jenit̪heri-i-n χalp̪ax-i-n t̪ek̪me mə jerləʃdir-miʃ ən-e-m k̪hi t̪ek̪her-mek̪her
 this janissary-GEN-DEF calpack-DAT-DEF kick INDF place-? do-TH-1SG so wheel-ECHO
 ga
 come-TH-3SG

‘I kick this janissary’s calpack so that it comes all rolling.’

Սա յեսիշերիին խալփախին թերմ մը յերլշդիրմիշ ընեմ քի թերմ-մերմ զա

- b. cf. Turkish

Şu yeniceri-nin kalpağ-in-a bir tekme yerleştir-eyim, ki teker-meker gel-sin
 this janissary-GEN calpack-POSS-DAT a kick place-OPT.1SG, so wheel-ECHO come-IMP.3SG

‘I kick this janissary’s calpack so that it comes all rolling.’

Here, the words are Turkish, but they are declined or conjugated as Armenian words. In Hamshen, it often happens that the borrowed words are conjugated according to Turkish grammar, and they are imported in this way into Armenian sentences (93). *HD: I placed the borrowed words in bold*.

- (93) Hamshen

- a. enir χat̪hō-gi-n k̪it̪h mə **jarala-di-ler**
 they Khacho-DAT-DEF little INDF injure-PST-3PL

‘They injured Khacho a bit’

HD: The verb is borrowed from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <yarala-di-lar> ‘they injured’.

Եսիր Խաչօզին քիչ մը յարալադիլը

- b. irat̪h hed **uj-alum**
 each.other with agree-OPT.1PL

‘Let’s get along with each other.’

HD: The verb is borrowed from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <uy-alim> ‘(optative) they get along’.

իրաց հեղ ույալում

- c. ekar mezi hed **kof-di**
 take? we.DAT with combine-PST

‘He combined us’ (?) *HD: I didn’t understand Adjarian’s translation well <առաւ մեզ հետ միացնեց>. One possible translation is ‘He went and combined us’.*

HD: The verb is from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <kos-tu> ‘he attached/combined’.

Ետառ մեզի հեղ կօշի

- d. g̪øeš t̪e g̪h-a-s, irat̪h hed **došuʃ-úr-ukh**
 village Q come-TH-2SG, each.other with fight-AOR-1PL

‘If you come to the village, we will fight each other.’

HD: The verb is from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <dövüş-ür-uz> ‘we fight’ (aorist).

գեղ թէ զ’աս, իրաց հեղ դողուշուրում

- e. d̪unkh sad p̪ara **kazon-úr-sunuz**
 you.PL much money earn-AOR-2PL

‘Do you earn much money?’

HD: The verb is from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <kazan-ır-sınız> ‘you ear’ (aorist).

The noun ‘money’ is also from Turkish <para> ‘money’.

ո՞նևը շա՞ն փառա կազօն՝ լրսունուզ

In these sayings, the following words are conjugated with purely Turkish rules:

- /jaraladiler/ <յարալադիլեր> with past perfective 3PL
- /ujalum/ <ույալում> imperative 1PL
- /koʃdi/ <կօշդի> past perfective 3SG
- /dovşfırımk^h/ <դօվուշն՛րուր> present 1PL
- /kazonúrsunuz/ <կազօնն՛րունուզ> present 2PL

These would become everywhere else as in (94). *HD: He means that in other Armenian varieties like SWA, Turkish verbs are borrowed in some participle form ending in /-mij/. The suffix corresponds to the Modern Turkish suffix /-mış/. This suffix is used to mark evidentiality in Turkish. But when used as borrowings in SWA, the suffix has no evidential meaning; the suffix is used to create a generic non-finite form (= essentially an infinitive or meaningless participle -PTCP) that can be used in Armenian sentences, usually alongside a light verb like 'to be' or 'to do.'*

(94) SWA with Turkish borrowings or codeswitching

- a. **jarala-mij** ər-i-n
injure-PTCP do-PST-3PL
'They injured.'
HD: The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <yarala-mış>.
յարալամիշ ըրին
- b. **uj-mij** əll-a-ηk^h
agree-PTCP be-TH-1PL
'Let us agree.'
HD: The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <uy-muş>.
ոյսիշ ըլլանք
- c. **dovşf-mij** əll-a-ηk^h
fight-PTCP IND-be-TH-1PL
'We will fight.'
HD: The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <dövüş-müş>.
դօվուշնիշ կըլլանք
- d. **koʃmij** ər-a-v
combine-PTCP do-PST-3SG
'He combined/attached.'
HD: The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <koş-müş>.
կօշմիշ ըրաւ
- e. **kazanmij** əll-a-k^h
earn-PTCP IND-be-TH-2PL
'We earn.'
HD: The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <kazan-mış>.
կազանմիշ կըլլաք:

20.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

20.5.1 Zefanos village

Adjarian's source: See Ararat (Արարատ), 1892, page 428.

Եքուց կալանդար (կաղանդ) է. Ես օր Եմեն մաշդիգ վիր-վեր, Նես-Նեն գէշդոն գուրծոն. Եմեն մաշդ իսթուս ինթուս թռչի գու: Եմոն դադին գու օր՝ քըդինքի մեշ գօյսըվին գու:

Եմեն մաշդ ժաժվի գու ասդի (ասացի)՝ օր օնցած դարվօնէ ինչիգ մը բազաս թօղուս ուշ. յիս էլ բարաք դոլինի չիմ. Նեղվիմ գու Նես Նեն, ինձիգի ինչ բօն օր ասդած ին՝ զեն ընիմ իդի, օր Եշում միր դընվօյնուն (տնւօրներուն) հիդ կալանդար ընիմ:

Կալանդարը բեղքը բօն է. ինցօ՞ սիյդը ֆըռֆըռոա գու թէ յի՞փ հասնիմ իդի իրիգվօն. ինցօ՞ թէդ գընիմ (կ'սպասեմ) թէ մեգ մը իրիգվօն հասնէի:

Գիդի՞ս ինչ բօնի հօմար գուզիմ կալանդարը. իրիգվօն չերեց շադ ուրիշը բիդի. կալանդարի ձառ զայթարինը բիդի. իւընձիւրի մեշ փարա դընինք բիդի. միր բեղքը (լաւ) յիզը գումեն դուն բերինք աշինք բիդի սա՞ղ թէ սօլ օդքը Նիս դընէ բիդի. գօյօշվընուն ձերը լուցած մեղրէ մում գըբցընինք բիդի. Երգու գօյօշնուն վրեն էլ սիմիթ օնցընինք բիդի:

Եքվօն կալանդար է ասդած ունիմ. հիմիջաք միր բօնն է կալանդար Էնուշի հօմար Եմեն ինչիգ հազր ընուշ. միր բօնը շադ...

Original page number 192.

... չեթին էր, Էնուր հօմար օր միր դընվօյնին քիչվօր էին, ու մեզիգի բօն շադ գէր (կար):

Միր դօնը շադ մաշդ բի գէր. յիս ունեի ախրէր մը ու մեյըս. հեյըս իմ չիս դարեզօն Էղած վախսդըս մեռած էր. մեյ՝ հօյ մեռնուշէն երգու դարի յիդ՝ գընաց Վերանա գարքըվեցավ. մեզիգի Ազօփ հօխրեյըս բեհից, աշից ինչաք միծրունք:

Շադ բիշիկ էի. միդքըս գութա օր հօխրեյըս գարքըվեցավ. հօղօմգինց Գուխսա գեղէն հայս բերած ունեին. յիփ ծիեն վեր արին՝ քօխքը գիխուն նսդավ, ինձիգի գօքը նըսդեցուցին. հօղօմգինս ինձիգի օլքից ու բաքնից:

Հօխրեյս մեզիգի շադ սիրէր գու. գասէր թէ իմ ախրօր դէղն ին. ամմա հօղօմգինս Եմեն դարբա մեզիգի թօրքգէր գու. Եմեն դարբա միր բօնը լացուշ էր:

20.5.2 Küçük Şana village

Այս եւ յաջորդները իմ հաւաքածներս են տեղացի ուսուցիչներէն եւ գիւղացիներէն:

- Բ'արիվս քէ, Աթօմ, ո՞ւսդի (վո՞յ դէղնէն) գ'ուգ'աս:
- Ջախքըն:
- Ի՞նցօ իս, բէ՞ղք իս թէ:
- Բէղք իմ, ի՞նչ ընիմ իդի:
- Բ'օկի՞յդ ինցօ ին:
- Գէշ չին. դ'ո՞ւնք ինցօ էք. աս դարի ի՞նցօ օնցուցիք:

– Ֆուխսարէ մաշդը ի՞նչ գայնա ընիլ. գիդիս օր խեօգ չունիմ. մեգ գդէօր մը խեօգ ունեյի, Են էլ բօրջիս դէղ ծ'եռնէս առին. գ'նացի միր աղայէն մարաբալուղի հումար խաձ (քիչ, կտոր) մը խեօգ առի. Ենու վրա էլ ընդոդար Եմեն երի օր, հիշ հսարի չի գ'ալ. փօրեցի, քօք փէղեցի, խոդեցի, թէմիզ մը զիբլեցի, մէկ փարչըն լազուդ ցօնեցի, վէօյն էլ լոբայտ ցօնեցի, Խըլնէգն էլ դնթում-մնթում սաղրեցի. դնթմընին ու լոբգէնին Եփէյի եղոն ամա, լազդ հիշ չեղավ. Եղած իրադն էլ դարի քաղաքը ծախտեցի, անշաք ընկցմէրով բօրջիս գէսը դըվի. մեգէլ գէսն էլ բ'աց մնաց:

– Դունդ՝ քո՞նի հօքի յիք:

Original page number 193.

– Վից հօքի յինք, յես, դոցը մերը, չիւս ել դղաքը:

– Դղաքո՞ւ մօ՞նչ ին թէ ախչիզ:

– Երգու մօնչ, երգու ախչիզ ին. ախչգընիս իրեք էինը ամա, մեզը մեռավ:

– Դղաքո՞ւ, գաղթօ՞ն գու թէ:

– Հա, հելքեթ. մօնչիսն ել գաշդոն գու, բուկգընիս ել (պուլիկ «աղջիկ»). միծ մօնչըս դասվիրեք դարեգօն է, բգդիզը դասնըմեզ. առաջմեն բուկգընիս գաշդում դվուշի չուզեցի (ուզեցի եօն գաշդում գալ). «բուկգօն գաշդուշը ի՞նչ բեղք ե» գասեյթ. ամա քաղաքն եգած վարչաբենը (վարբենը) շադ ասաց, շադ թեքլիֆ երավ, աքըն աքբեթ յես ել կանմիշ եղա, դահա ինչիզ չա՛սդի:

20.5.3 Malya village

– Գ՞իրքեօր, արի, քիչ մը նսդիք, ինչի մը հալլաշալում:

– Ի՞նչ հալլաշաջա՛ղուք, մեք ինչիզ չիյդիք օր. մեզի հետ ի՞նչ հալլաշաջա՛քսուն:

– Բադմէ աշիք, ի՞նչօ եղավ Դալդաբօնի բ'օնը:

– Մայիսին գիսուն եր՝ գ'նացաք ելաք Դալդաբօնը. մեր անձն ու օխչընիսն օնցընաքը բիդի. Թուրքընը չի՞ք թօղու ասդին. ընդեղն դ'արձ'ուցին յետ. ինչ մը յետ եգաք. Թիւրդալուլի գ'եղը եգաք. ընդեղը զարգին մեզիզի. մեք ան գրուցաք, ենիր ել զրուցին:

– Վո՞ւմ շադ քյեօթգեցին:

– Կօքիս ան քյեօթգեցին. կալիդ քի ենիր խաչօգին քիչ մը յարալադիլեր. մեք ան ենից քյեօթգեցաք:

– Ընդեղն սի՞լր օնցապ:

– Գ'իշերը փախաք օնցաք սարը ելաք խալսեցաք:

– Թուրքերը ինչիզ գայցի՞ն թէ իմօնալ

– Իսգի ինչիզ ան չիմացին

– Եղեվ ի՞նչօ երիք:

– Հիւրիւմեթին գ'օնգդաքը բիդի. Թուրքերը մեզի դեսօն, ասդին հըն թէ մե՛ք եշտալ. դ'ունք մեզի քյեօթգեցիք, մեք ան ձ'եզի քյեօթգեցաք, երաք խալափօթ (ռուս. խառնակութիւն)...

Original page number 194.

... մը. իրաց հետ ույալում իրն ու հիւրիւմեթը չողիսիք (չիսանք). միյ գ'ուցած մալիյս ան յետ առեք: Ենից խօսածը օնզօշ դ'ուաք եօն. ինչաք Գիւմիւշխանա. հուն Մըգըրոդիշ էֆընին մը գյար, գ'նացաք գ'ուաք զան. հալիյս ենու հասգընցուցաք. օնցավ այչի դ'իս եղառ մեզիզի, ու իրաց հետ գ'նացաք հիւրիւմեթը. ընդեղ մաշնագ (<մարդնակ «լաւ») արզուհալ մը դվաք. արզուհալ ան Մըգըրոդիշ էֆընին գ'րեց. բեղքը (լաւ) մաշթ եր. քեօլե՛լիմ ենու միրվացը: Փօլս մը, երգու զաքթիյա Մըգըրոդիշ էֆընին եղառ մեզի հետ կօշդի, ինք ել հեդվընիս, ինչաք Թիւրդալուդուն գ'եղը. դասք հադիզ մալ ենից գ'ուցած մալերուն յետ եղառ, մեզի երեղ, եբ'եր քախքի գ'լիւն, շօմվա եղ'իր օնցաք գ'նացաք ելըն (թք. արօտատեղի). շադ օյ դեսնու բօլա քի: Ընդեղ դետ բ'ռնեցաք, դուն շինեցաք. եղեք (կամ ընչաք) հիսի հուն իք:

20.5.4 Abgion village

ՅԵՍ Արայօնցի իմ. ՄԵԾ ունիք մԵզ վարշադուՆ. ԽԱՀ (ԵԿԵՂԵՑԻ) ՄԵ ունիք. ԲԻԹՈՆՆ Գ'ԵՆԾ ՀԻԱՍ ՄԱԿԱԼԱ Ե. ՎԱՐԺԱԴՈՆԾ
Բ'ԱԳ Ե. ՈՆՆԻԳ ԻՐԵՑ ՎԱՐԺԱՌԲԵԴ. ՄԻՋ ԳԵՂԻ ԻՐԱԴՆ Է ԼԱ՛ԳՐԻ, ԳԱ՛ԽԻՆ ԽՈՍՀԻՐԾ ՉԱԴ ԻՐԱԴՍՈՒԾ ԻՆ. ԵԴՈՒ ԽՈՒՄԱՐ ԵԴԱԾ
ԼԱ՛ԳՐՆ ԷԼ ՀԻՇԻ ԻԵՐԾԻՐ: ԱյդԵՐՈՒՆ ՄԵԶ ԴԱՀԱ ԳԾ՛ԱԼ ԼՌ'ԲԳԵ, Բ'ՕՆՉ'ԱՐ (ԿԱՂԱՄԲ), ՈԳՐԻՀ յԵՇԻԼՈՒՂ: ՀԵՆ ՄԻԾ ԻՐԱԴԾ ԳԱՂԻՆՆ
Ե: Զ'ՄՆՈՆ ԲԱՐԱՐ ՄԱՆԱԳՎԱԾ ՎԱՐՋՌԾ Գ'ԵՆԱԳՈՒԾ ԲԱԳԻՆ ԳԱԽՈՒԴԻՐԾ Գ'ՕՃԵԼԻ ԳՐՆԵՆ, ԽՈՏԻՋՆ ԷԼ ՋԵՍԱԴ (ԾԻՅ) ԾԼՈՒՉԻՆ
ՄԵՐԱԲԻ: ՕՄՐՈՆ ԳՈՎԻՐԾ ԵյլԵՆ ԴՈՆԻՆ ԳՈՒ: Եյլըն ՄԻՆՅՆ ԵՐԳՈՒ ՕՐ ԻԵՌՈՒ Ե. ԳՈՎԻՐԾ ՀԱԲՈՒԽ ՀԻՆ ԳԱՐԻ ԵՇԴԱԼ. ԵԴՈՒ ԽՈՒՄԱՐ
ԵՐԳՈՒ Գ'ԻՇԻՐ Դ'ՈՒՍԾ ՄԵՆՈՆ ԳՈՒ, ՈՎՀԻՆՉԻ ԻՐԻԳՈՒՆԾ ԴԵՆ ԽԱՍԻՆ ԳՈՒ. ԻՐԵՑ ՕՄԻՆ ԳԻՆՈՒՉԾՆ (ԿԵՆԱՎԼԵՆ) ԵԴԻՎ՝ ԵԻ ՎԵՐ
ԳՈՒԳ'ՈՒՆ: ՄԻՐ Գ'ԵՆԱԳԻՐ ԳՈՎ ՉԱԴ ԲԵԿԻՆ ԳՈՒ. չՈՆՔԻ ԳԻՐԻԾ (աղբ) ՉԱԴ ԲԻԴՈՒ Ե. ՍԱԴԵ ԳԱՐԵՆ ԲԱՇԲԱ ԷԼ ՄԱՇԴ
ՌՈԼԸ ՀՈՒԳԵ ԳԻՐԻԼՆ ԽՈՒՄԱՐ ԲԻԴԻ ԴԻԴԵ ԽՈՉԴԻՐ (ԽՈՐԹԵՐ) ՆԼ ԳԱՐ ՀՅՈՆՈՂ ԳՈՎԻՐ: ՄԻՐ Գ'ԵՆԱԳԻՐ ՉԱԴ ՖՈՒԽԱՐԵ ԻՆ.
ԵԴՈՒ ԽՈՒՄԱՐ ՉԱԴԻՐԾ ԿՈՎՐԲԵՇ ԳԵՇԴՈՆ, ԹԱՐԱ ԿԱԳԾՆՄՀՀ ԾԼՈՒՉԻ ԽՈՒՄԱՐ. ՉԱԴԻՋՆ ԷԼ ԿՈՎՐԲԵՇԻՆ ՄԵԶ ԳԵՐՈՎՐ (ԹՅՈՒԱՆ) ԾԼՈՒՉԵՆ
ՄԵՇՈՆԻՆ ԳՈՒ՝ ԹՈՂԵԼՈՎ ՀՈԼՈՎՆ-ՀՕԶՈՎՆ ԵՐԻՍԻ ՎԻՐԱ: ԵՇ ԳԻԴԵ ԻԵՇ, ԵԴՄՈՆ ՋՈՆԻ^Հ ՕԶԱԽՆ ՄԵՐԱԾ (ՄԱՐՈԱԾ) Ե:

ՄԵ ՄԵԼ ՕՐ (ՄԵԿ Մ'ԱԼ ՈՐ) ՄԻՐ Գ'ԵՆԱԳԻՐ ՉԱԴ ՈՒՂՈՒԾ (ՄԵՐ-...

Original page number 195.

...գԵՄ) ԻՆ, ԻՆԶԻԳԵ (ԲԱԱՆ ՄԾ) ԽԱԲԱՐ ՀՈՆԻՆ. ԵՐԳՈՒ ՄԾ (ՄԵԿ-ԵՐԿՈՒ, ՄԻ ՋԱՆ) ԴԱՐԻ ԱՆՁԱՐ ԳԱ ՕՐ ԾԻՅ ՆԵՒՐԱԾ ԻՆ
ԱԽԱԶ ԵՇԴԱԼ: ՄԻՐ ԵԽՈԴԻԽԱՆԻՆ ՈՒՂՈՒԾ ԾԼՈՒՉԻՆ ՄԵՐԱԲԻ ՉԱԴ ԺԱՄԱՍԻՐ ԻՆ. ՋՈՎ ԽԱՎՈՒ ԲԵՆ ԳՐՈՆԱՎՈՅՆՈՆ ԱՍԴԱԾԻՆ
(ԾՍԱԾԻՆ) ԽԱՎՈՆ ԳՈՒ. ՆՈՐՎԵ Գ'ԱԼԻԾ (ՆՈՐԵՌՈՒԿ) ԽԵԼԱԳ ՄՈԴԻԳ Բ'ՕՆ ՄԾ ԱՍԻՆ ՆԱ, ՀԻՆ ԽԱՎԴԱԼ. ՕՆԴԱՆ ՍՈՐԱ ԷԼ ԴԱՀԱ
Բ'ԱՐԻՎԿ ԷԼ ՀԻՆ ԱՌՆՈՎ ԴԵ (թԵ) ԷՆ ԴՐՈՂՆ ՄԱՇԲ ԾՈՎԻ ԲԻԴԻ, յԱԽՈՒ ՕՆԱՍԴՎԱԾ Ե: ԵԴ ՄԵՐԵԲԻՆ ԾՄԾՆ ԱՋՈՒ ԻԻՆԻ ՆԼ ՆՈՐԻ
ԳՐԻՎ ԳՐԱԼԻ:

Chapter 21

Malatya

21.1 Background

Original page number 196.

This dialect is spoken in the city of Malatya and in its surrounding villages until Adiyaman or Hisn-Mansur. Its region occupies a middle ground between the dialects of Tigranakert, Kharberd, Arapgir, and Cilicia. This is one of the southern borders (սահմանապս) of Armenian, because Armenian is no longer spoken south of Hisn-Mansur. Kurdish, Turkish, and Arabic have taken its area or sphere.

For the Malatya dialect, we have a small sketch of its phonetic system in the periodical Բիւրակն [Byurakn] (1900, page 118) and in two small insufficient excerpts (Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 620; 1899, page 772). There is a smaller manuscript from Hisn-Mansur (ibid., 1900, page 331).

Based on all of this, we can follow up by saying that the Malatya dialect occupies a middle position between the dialects of Kharberd, Tigranakert, and Cilicia. If we compare with the first two, we see that the Malatya dialect has changed a lot; while if we compare with the Cilicia dialect, especially with the Marash subdialect, then the Malatya dialect has a sufficiently clear picture.

21.2 Phonology

21.2.1 Segment inventory

21.2.1.1 Laryngeal quality

The consonant system is the same as the Tigranakert dialect. From the three degrees of sounds from Old Armenian, only two remain (voiced and voiceless aspirated). The voiced and voiceless aspirated sounds became voiceless aspirated, while the voiceless unaspirated become voiced (Table 21.1).

Table 21.1: Laryngeal quality of stops and affricates in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
‘good’	bari	բարի	p ^h ari	փարի	bari	բարի
‘pillow’	bardz	բարձ	p ^h arts ^h	փարց	barts ^h	բարձ
‘to bring’	berel	բերել	p ^h erel	փերել	berel	բերել
‘high’	bardzər	բարձր	p ^h ants ^h ər	փանցըր	barts ^h ər	բարձր
‘book’	girk ^h (-PL)	գիրք	k ^h irk ^h	քիրք`	girk ^h	գիրք
‘door’	durən	դուռն	t ^h or	թօռ	dur	դուռ
‘knife’	danak	դանակ	t ^h anag	թանագ	danak	դանակ

21.2.2 Sound changes

For vowels and consonants, the Malatya dialect provides the following sound changes.

Original page number 197.

21.2.2.1 Classical Armenian /e/ <է>

The Classical sound /e/ <է> changed to /a/ <ա> (Table 21.2).

Table 21.2: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /a/ <ա> in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
‘big’	mets	մեծ	mandz	մանծ	mets	մեծ
‘burden’	berən	բեռն	p ^h ar	փառ	ber	բեռ
‘chickpea’	siserən	սիսեռն	səsar	սըսառ	siser	սիսեռ
‘mountain’	leərən	լեառն	lar	լառ	ler	լեռ
‘when’	erb	երբ	jap ^h	յափ	jerp ^h	երբ

The Classical sound /e/ <է> changed to /i/ <ի> (Table 21.3).

Table 21.3: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
‘wheat’	ts ^h orean	շորեան	ts ^h orin	շօրին	ts ^h orean	շորեն
‘brains, mind’	χelk ^h	խելք	χilk ^h	խիլք	χelk ^h	խելք
‘gospel’	awetaran	աւետարան	avidiran	ավիդիրան	avetaran	ավետարան
‘black’	səau	սեաւ	siv	սիվ	sev	սև

21.2.2.2 Classical Armenian /u/ <ու>

The Classical sound /u/ <ու> changed to /o/ <օ> (Table 21.4).

Table 21.4: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /o/ <օ> in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
‘door’	durən	դուռն	t̪or	թօռ	dur	դուռ
‘water’	ձյուր	ջուր	t̪j̪or	չօռ	ձյուր	ջուր
‘to who’ (DAT)	n̪uł	հուր	houł	սուր	n̪uł	հուր

21.2.2.3 Classical Armenian /ai/ <այ>

The Classical sound /ai/ <այ> changed to /e/ <է> (Table 21.5).

Table 21.5: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /e/ <է> in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
‘mother’	maj̪r	մայր	mer	մէր	maj̪r	մայր
‘this’	ajs	այս	es	էս	ajs	այս
‘wood’	p̪aɪt	փայտ	p̪ed	փէդ	p̪aɪt	փայտ
‘vineyard’	aigi	այգի	ek̪hi	էքի	aigi	այգի
‘to burn’	aɪrel	այրել	eril	էրիլ	aɪrel	այրել

The Classical sound /ai/ <այ> changed to /a/ <ա> (Table 21.6).

Table 21.6: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /a/ <ա> in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
‘sound’	dzaj̪n	ձայն	ts̪an	ցան	dzajn	ձայն
‘wide’	laɪn	լայն	lan	լան	lajn	լայն

21.2.2.4 Classical Armenian /oi/ <օյ>

The Classical sound /oi/ <օյ> changed to /o/ <օ> (Table 21.7).

Table 21.7: Change from Classical Armenian /oi/ <օյ> to /o/ <օ> in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
‘sister’	k̪oɪr	քոյր	k̪or	քօռ	k̪uɪr	քույր
‘light’	loɪs	լոյս	los	լօս	lujs	լոյս
‘nest’	boɪn	բոյն	p̪on	փօն	bujn	բոյն

21.2.2.5 Classical Armenian /iu/ <իւ>

The Classical sound /iu/ <իւ> changed to /i/ <ի> (Table 21.8).

Table 21.8: Change from Classical Armenian /i_u/ <h_u> to /i/ <h> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘fountain’	albi _u r	աղբիր	աղբյուր
‘hundred’	hari _u r	հարիր	հարյուր
‘blood’	ari _u n	արին	արյուն

(These two sound changes are characteristic of also the Kharberd-Yerznka dialect, but they do not exist in the Tigranakert dialect.) *HD: It seems Adjarian is referring to the following two sound changes.*

The Classical sound /i_u/ <h_u> changed to /o/ <o> (Table 21.9).

Table 21.9: Change from Classical Armenian /i_u/ <h_u> to /o/ <o> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘column’	si _u n սին	son սոն	sjun սյոն

The Classical sound /i_u/ <h_u> changed to /œ/ <eo> (Table 21.10).

Table 21.10: Change from Classical Armenian /i_u/ <h_u> to /œ/ <eo> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘snow’	dzi _u n ծին	ts ^h œn ցեռ	dzjun ծյոն

21.3 Background (continued)

In the grammar, we couldn’t find separate characteristic forms; and if the published excerpts are correct, we can say that the grammar of the Malatya dialect does not have separate innovations.¹

21.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don’t speak this dialect, I don’t understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as ‘X’.

21.4.1 Malatya

Adjarian’s source: See Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 772.

Դեվելս իսգեր՝ հօփ հօփը ցառքէ թօն չիդար:

Օչիօդը կը քերվի՝ անօթին գիւման գըյնի:

Հարսնեդունը չը քըդէ, շերեփն առիր գը վազէ:

Յարա չիւնիս նէ ինչո՞ւ գուշունմիշ գըլիս:

¹HD: The word ‘separate’ here <առանձին> may also be possibly translated as *unique*.

Գաղուները քացին, մուգերուն շանփա փացվեցավ:

Մեղավօրը ժամ չէ գեցիր, գայնիր է նէ մաղը աչըն է մդիր:

Չորը (չուրը) սանդը թիր՝ ծեծէ ծեծէ՝ գինէ չոն:

Դանձը թէնց ծառը ծանդր է:

Չեմ ուղիր՝ չեբս թրէք, չիմ գարցըվիր՝ ծոցս դվէք:

Original page number 198.

Չորը բարդաղը դէսնէս, դէրդէրը խուցը:

Իշուն չի հասնիր, փալանը գը ծեծէ:

Շանը գը գէնէն դէ դիրունմնէ գամչնան:

Իս գուզիմ շալգո՛ Ասված գուրդա շալգէլիք:

21.4.2 Adiyaman

Turkish: Hisn-Mansur

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 331. The orthography is preserved unchanged.

Մուդ դդում. Երին սրջես. թէօռ ըննաս. խանադ խարապ ըննա. պատին տակը մնաս. Երեսիդ հայոդ չննա. պէմուրատ երթաս. պապուդ գանկը կողը չհանգչի. Աստուծոր խշմին երթաս օղուկ ուշաղի տեր չննաս. Կէտնին եօթը յատակը անցնիս. տունիդ պայխուշ խօսա աչվներդ փաթր փաթր փաթլամիշ ըննա:

Chapter 22

Cilicia

22.1 Background

Original page number 199.

Under this general name we want to include the Armenian spoken in Zeytun, Hadjin, Marash, and further south Kilis, Payas, Alexandretta, Antioch, Svedia. Although they show sufficient differences among themselves, but because their general characteristics are much larger and more common, then we can consider them as subdialects.

22.2 Literature

From the aforementioned areas, only the vernaculars of Zeytun and Marash are satisfactorily studied. For the first one, we have the work by Allahverdian (Ալլահվերդեան 1884) for Zeytun. This book contains many manuscripts with the Zeytun dialect, and it ends with an succinct dictionary. Some small manuscripts in this dialect have been published in Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 744¹; 1899, page 18, 137, 443, 545; 1900, page 74, 228). In Բազմավեպ [Bazmavep] (1897, page 467-73), my one published fable is taken from Ալլահվերդեան's book.

Beside these, I have a detailed study of the Zeytun dialect which I prepared during my summer travels of 1910 in Istanbul, with help from Zeytun native and student at Istanbul Getronagan Armenian High School (Կեդրոնական): Mr. Onnik Mahtesian (պր. Օննիկ Մահտեսեան; HD: SEA: /onnik mahtesian/, SWA: /onnig mahdesjan/) and a prince's son H. Yaghoupian (Յ. Եղովլապեան; HD: SEA: /jaqupjan/, SWA: /jaqubjan/).

The Marash subdialect was previously succinctly studded by Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ Բէկ) in Հանդես Ամսորթա [Monthly Review] 1896, page 43-45, 113-114, 229-232, and 354-357. This study was prepared over text samples that were published in Araks (Արաք) 1889, volume 2 (Փ.) page 21-27;² this study was later published in a shorter form in a French translation in the periodical *Mélanges de Harlez*.³ Another more complete study...

Original page number 200.

... and a few manuscripts have been published by a native from Marash, H. Varzhapetian (Յ. Վարժապետեան; HD: SEA: /varzapatjan/, SWA: /varzabedjan/), in the periodical Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 179, 360, 386, 425, 452, 465, 481, 535, 570, 585, 597, 693, 860, 888; 1899, page 101, 314, 349, 405, 425; 1900, page 185 and 363).

¹HD: The original page had 144. But on page 306, Adjarian provides an erratum that the page number is 744; I fixed it.

²HD: There are many periodicals with this name Araks so I haven't been able to track down the right citation yet.

³HD: On page 306, Adjarian provides an erratum that I think means that this publication is from 1896, pages 204-211.

For the Hadjin subdialect, we have first a sufficiently extensive article by Hayganoush Boyajian (Հայկանուշ Պօյաճեան; *HD: SEA: /hajkanus pojatjan/, SWA: /hajganus bojadžjan/*) in Araks (Արաքս; 1889, volume 1 (Ա.), page 47-51), and a few small writings in Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 779; 1899, page 41; 1900, page 331). For the language of Kesab and other villages that surround Antioch, see Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 443, and 1900, page 731). There is no information on the language of other places.

22.3 Phonology

22.3.1 Segment inventory

22.3.1.1 Vowels

The Cilicia dialect, whose most chief representative is Zeytun, has the vowels in Table 22.1.

Table 22.1: Vowels of the Cilicia dialect

/i/ <ի>	/y/ <իւ>	/u/ <ու>
/ie/ <ւ>		/uo/ <ու>
/e/ <է>	/ə/ <էօ>	/ə/ <ըօ>
/æ/ <ւü>		/a/ <ա>

Among these, the sound /ə/ <ըօ> is a new sound which represented a middle degree between the vowels /ə, a/ <ը ա>.

HD: Note that for the sound that I transcribe as /ə/, Adjarian uses the upside-down version of the letter <ը>. However, my text processor couldn't type this letter. So for Adjarian's transcriptions, I use the symbol <ըօ>.

22.3.1.2 Consonants

The consonants have three degrees in the Zeytun dialect and in the Hadjin subialect (voiced, voiced aspirate, and voiceless aspirated). In the southern regions, meaning in the Marash subialect, the voiced aspirates are lost. In the Shorvayan (Շորվայեան; *HD: SEA/SWA: /ʃorvajan/*) district of Zeytun, I also found the voiceless sounds /ts, tʃ, p, k, t/ <ծ, ճ, պ, կ, տ>.

22.3.1.3 Subdialectal diphthongs

In the villages of Antioch, there are also the diphthongs /oə, eɪ, iɪ, aɪ/ <օօ, էի, իի, աի>⁴ which do not exist in other places.

⁴HD: For the sounds that I transcribe as /iɪ, aɪ/, Adjarian used the superscript of the Armenian letter <յ> as in <ի¹, ա¹>. But for my text-processor, I cannot render such superscripts easily for <յ> so I instead used a superscript i.

22.3.2 Sound changes

22.3.2.1 Vowel changes

22.3.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ω> Among the sound changes, the most characteristic one that is spread across the entirety of Cilicia is that the Classical sound /a/ <ω> changes to /o/ <օ> under stress (Table 22.2).

Table 22.2: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /o/ <օ> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian	> Cilicia	cf. SEA or SWA				
‘star’	astəł	աստղ	Zeytun subdialect				
‘ceiling’	arastał	առաստաղ	osk	օսղ	astəsk	աստղ	SEA
‘to open’	banal	բանալ	ajəsdoχ	այըսդօխ	arastas	առաստաղ	SEA
‘God’	astvəł	Աստված	b ^h anol	բ’անօլ	p ^h anal	բանալ	SWA
‘late’	anagan	անագան	asb ^h odz	Ասբ’օձ	astvət	Աստված	SEA
‘to descend’	idžanel	իջանել	ang ^h on	անգ’օն	anagan	անագան	SEA
		it ^h nol	իշնօլ	it ^h nal	իշնալ	իշնալ	SWA
‘idle’	parap	պարապ	Marash subdialect				
‘city’	k ^h ałak ^h	քաղաք	barob	բարօք	parap	պարապ	SEA
‘it is’			k ^h ałak ^h	քաղաք	k ^h ałak ^h	քաղաք	SEA
‘man’	mard	մարդ	gənno	գըննօ	gəlla	ըլլայ	SQA
‘rock’	k ^h ar	քար	mort ^h	մօրթ	mart ^h	մարդ	SEA
		k ^h or	քօր	parlk ^h	k ^h ar	քար	SEA
‘I go’	ert ^h am	երթամ	Hadjin subdialect				
‘I will come’			gəʃdom	գաշդօմ	gert ^h am	կ’երթամ	SWA
‘thousand’	hazar	հազար	big ^h gom	բիգ’գօմ	bidi gam	պիսի գամ	SWA
‘piece’	hat	հատ	hazor	հազօր	hazar	հազար	SEA
‘debt’	part-(ə?)k ^h (-PL)	պարտք	hod	հօդ	hat	հատ	SEA
		bordk ^h	բօրդք	partk ^h	parlk ^h	պարտք	SEA
‘dad (Ant.); grandma (SEA)’			Antioch subdialect				
‘world’	afχarh	աշխարհ	dod	դօդ	tat	տատ	SEA
‘I stand’	kajjanam	կայանամ	ejʃor	էխշօր	afχar	աշխարհ	SEA
‘it be’	lini	լինի	go ginom	գօ գինօմ	gə genam	կը կենամ	SWA
interjection			ənno	ընսօ	əlla	ըլլայ	SWA
‘debt’	part-(ə?)k ^h (-PL)	պարտք	ərə	ըրօ’	ara	արա	SEA
		bordk ^h	բօրդք	partk ^h	parlk ^h	պարտք	SEA

The Yaghoubian (Եաղուբեան; *HD*: *SEA*: /jaχubjan, jaχupjan/, *SWA*: /jaχup^hjan/) district of Zeytun always replaces this /o/ <օ> with /u/ <ո>.

When the Classical /a/ <ω> vowel is not under stress, it stays /a/ <ω> or becomes /æ/ <ü>, and also /u, ə/ <nL, ən>, according to...

Original page number 201.

various phonological conditions (Table 22.3)

Table 22.3: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ω> to /a, æ, u, œ/ <ω, ū, n, ɛ> in the of the Cilicia dialect

	Classical Armenian		Cilicia		cf. SEA	
‘king’	tʰagawor	թագաւոր	Zeytun subdialect	tʰækʰævyr	թաքավիր	tʰakʰavor
‘plough’	araus	արաւ		hæjœj	հայեյ	aror
‘thin’	barak	բարակ		bejog	բ’այոգ	barak
‘melody’	awatʃʰ	աւաչ		evætʃʰkʰ	էվաչք	avatʃʰ
‘student’	ɑʃakert	աշակերտ		ɛʃijd	էշիյդ	ɑʃakert

22.3.2.1.2 Classical Armenian /e, ē/ <է, է> The Classical sounds /e, ē/ <է, է> change to /e/ <է> or /i/ <ի> in both monosyllabic and polysyllabic words (Table 22.4).

Table 22.4: Change from Classical Armenian /e, ē/ <է, է> to /e, i/ <է, ի> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian		> Cilicia		cf. SEA		
‘evening’	erekoi	երեկոյ	Zeytun subdialect	ijgon	իյգոն	jereko	
‘I’	es	ես		is	իս	jes	
‘thirty’	eresun	երեսոն		ersun	եռսոն	jeresun	
‘face’	eres	երես		ijis	իյիս	jeres	
‘kidneys’	erikamunkʰ	երիկամոնսք		ijgom	իյգոմ	jerikamunkʰ	
‘millstone’	erkanakʰar	երկանաքար		ijgonkʰ-kʰoj	իյգոնք-քօյ	jerkanakʰar	
‘happy! (interjection)’	erani	երանի		ijani	իյանի	jerani	
‘border’	ezər	եզր		izijkʰ	իզիյք	jezər	
				Hadjin subdialect			
‘three’	erekʰ	երեք		dzikʰ	ձիք	jerekʰ	
‘light (weight)’	tʰetʰeu	թեթեւ		tʰitʰiv	թիթիվ	tʰetʰev	
				Marash subdialect			
‘night’	giser	գիշեր		giʃir	գիշիր	giser	
‘three’	erekʰ	երեք		irikʰ	իրիք	jerekʰ	

In Zeytun, it can also stay as /je/ <է> (Table 22.5).

Table 22.5: Change from Classical Armenian /e, ē/ <է, է> to /je/ <է> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian		> Cilicia		cf. SEA	
‘chickpea’	siserən	սիսեռն	Zeytun subdialect	sisjər	սիսեռ	siser
‘beauty’	geł	գեղ		giɛr	գեղ	geł

22.3.2.1.3 Classical Armenian /ə/ <ը> The Classical sound /ə/ <ը> often becomes /ə/ <ը°> in Zeytun.

22.3.2.1.4 Classical Armenian /i/ <ի> The Classical sound /i/ <ի> usually stays /i/ <ի>, but it has a tendency to get opened. In the Zeytun dialect, it has changed in various places to /e, ə, ɛ, ɑ/ <է, ը, ի, ա> <է, ը, ի°, ա>. In Marash, it became /a/ <ա> (Table 22.6).

Table 22.6: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /i, e, ə, ɑ/ <հ, է, ը, օ> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian	> Cilicia	cf. SEA
‘meat’	mis միս	Zeytun subdialect մս մըս գօնաց գընաց	mis միս կօնիկ կընիկ
‘woman’		Marash subdialect մս մըմասս գօնաց գընաց	mis միս կօնիկ կընիկ
‘meat’	mis միս		
‘woman’			

22.3.2.1.5 Other vowels The other vowels have the following changes:

- CA /o/ > /o, ʏ, օ/ (ն > օ, հԼ, էօ)
- CA /u/ > /o, ʏ/ (նԼ > օ, հԼ)
- CA /iŋ/ > /i, ə, e/ (հԼ > ի, ը, է)
- CA /oi/ > /y, i/ (նj > հԼ, ի)
- CA /aŋ/ > /æ/ (աj > սü)

22.3.2.2 Consonant changes

22.3.2.2.1 Laryngeal changes In the Zeytun dialect and Hadjin subdialect, the Armenian voiced consonants became voiced aspirates, the voiceless unaspirated became voiced, while the voiceless aspirates stayed the same. In the Marash subdialect, where as we said there are no voiced aspirates, both the voiced and voiceless unaspirated consonants became voiced.

22.3.2.2.2 Classical Armenian rhotic /r/ <ր> The Classical Armenian consonant /r/ <ր> became /j/ <յ> in many cases for the area surrounding Zeytun. In the main town (աւան) of Zeytun, this sound change is found in the Shorvoyan (Շորվոյան) district, which is considered a migrant settlement. The other districts use the sound /r/ <ր>. In Hadjin, This same consonant becomes /ʃ/ <շ> when next to /t/ <տ>, and it in some places it becomes /j/ <յ>.

22.3.2.3 Vowel harmony

Another general characteristic of the Cilicia dialect is the tendency for all vowels to assimilate in a word (Table 22.7).

Table 22.7: Vowel harmony in the Cilicia dialect

	Classical Armenian	> Cilicia	cf. SEA or SWA
‘he went’	գօնաց ^h	գօնօց ^h	գօնաց ^h
‘twenty’	կ ^h օսան	քօսան	կ ^h օսան
‘woman (genitive)’		գօնգօն	կօնկան
‘gold’	օսկի	իսկի	օսկի
‘bone’	օսկօր	իսկօր	օսկօր
‘bone-GEN’	օսկեր	իսկեր	օսկօրի
‘I go’	երթամ	գօրթօմ	երթամ
		Zeytun subdialect	
‘this.GEN’	յիսուս	յիսիլր	ասօր
‘Jesus Christ’	կ ^h օրիստոս	յիսուս քրիստոս	իսուս կ ^h օրիստոս
		Marash subdialect	
		յիսուս քրիստոս	ասոր
		յիսուս քրիստոս	իսուս քրիստոս

Here, we see that the Classical vowels /ə, o, e, a, i/ <ը, ո, ե, ա, ի> left their real forms and became like the vowel of the subsequent syllable.

22.4 Morphology

22.4.1 Noun inflectional or declension

In the grammar, there are a few innovations; while the phonological rules have brought off many unusual...

Original page number 202.

... forms.

22.4.1.1 Vowel harmony in definite and indefinite articles

For example, in the Marash subdialect, the definite suffix /ə/ <ը> and the indefinite article /mə/ <սը> have changed: the first to /ə, i, u, y/ <ը, ի, ու, իլ>, and the second to /mə, mi, mu, my/ <սը, սի, սու, սիլ>, in accordance with the vowel of the word-final syllable (Table 22.8).

HD: Note that the definite and indefinite articles are found in modern SWA as /-ə, -n/ and /-mə/ respectively. The modern definite article descends from the Classical distal suffix /-(ə)n/ <ս>, while the indefinite descends from the Classical numeral /mi/ <սի> 'one'.

Table 22.8: Vowel harmony in the definite article in the Marash subdialect of the Cilicia dialect

	Marash (Cilicia)		cf. SWA	
'shirt-DEF'	ʃabág-ə	շաբագ	ʃabig-ə	շապիկը
'wood-DEF'	pʰéd-i	փե՛դի	pʰájd-ə	փայտը
'girl-DEF'	ɑχʃin mi	ախշին մի	ɑχʃʰig-ə	աղջիկը
'knife-DEF'	danóğ-u	դանօ՛գու	tʰanág-ə	դանակը
'mouse-DEF'	múg-u	մո՛ւգու	múg-ə	մուկը
'grass-DEF'	χýd-y	խի՛լդիւ	χód-ə	խոտը
'shirt INDF'	ʃabag mə	շաբագ մը	ʃabig mə	շապիկ մը
'wood INDF'	pʰed mi	փեդ մի	pʰajd mə	փայտ մը
'girl INDF'	ɑχʃin-i	ախշինի	ɑχʃʰig mə	աղջիկ մը
'knife INDF'	anog mu	դանօգ մու	tʰanag mə	դանակ մը
'mouse INDF'	mug mu	մուգ մու	mug mə	մուկ մը
'grass INDF'	χýd my	խիլդ միւ	χod mə	խոտ մը
'day INDF'	օր my	օր միւ	օր mə	օր մը

22.4.1.2 Plural formation

The number of declension is the same as that of Kharberd and with more Western dialects. The plural is formed with the formatives /-ir, -nir, (-ij, -nij), -na, -nə, -dækʰ/ <իր, սիր, (իյ, սիյ), սա, սն, դաքիր> (Table 22.9).

Table 22.9: Plural suffixes in the Cilicia dialect

	Cilicia		cf. SEA	
‘wheat-PL’	tsʰijin-nir	ցիյիննիր	tsʰoren-ner	ցորեններ
‘chickpea-PL’	səsər-nə	սը՞սը՞ննը	siser-ner	սիսեններ
‘garlic-PL’	səxdij-nə	սէօխտիյնա	səxtor-ner	սխտորներ
‘flower-PL’	ðzəsəg-na	ծառգնա,	tsəvik-ner	ծառիկներ
	ðzəsəg-nij	ծառգնիյ,		
	ðzəsəg-nij	ծառգնիյ		

22.4.2 Pronoun inflection or declension

The pronouns are declined in the following way.

22.4.2.1 Pronouns in the Zeytun subdialects

HD: Table 22.10 lists the personal pronouns.

HD: It's unclear if the instances of <lj> here should be transcribed as a diphthong /ej/ or a vowel-glide sequence /ej/. Adjarian earlier said that the Antioch subdialect uses a diphthong (22.3.1.3), but then it's unclear if the following data also use a diphthong.

Table 22.10: Inflection paradigm for personal pronouns in the Zeytun subdialect of the Cilicia dialect

	1SG ‘I’	2SG ‘you’	3SG ‘he’	1PL ‘we’	2PL ‘you’	3PL ‘they’
NOM	is	dʰon	æn	minkʰ	dʰokʰ	ænij
	h̥u	ɳ'ɔn	u̥n	մինք	ɳ'op	u̥nij
GEN	im	kʰu	ənyj	mej, mij	ðzʰij, ðzʰej	ənyntsʰ
	h̥u	ɳn	եօնիյ	մէj, միj	ð'j̥i, ð'ej	եօնիլուց
DAT	indzje	kʰiz	ənyj	miz	ðzʰiz	ənyntsʰ
	h̥uðt	ɳhq	եօնիյ	միq	ð'jq	եօնիլուց
ACC	q̥səg	q̥zkhiz	zæn	q̥zmiz	q̥zðzʰiz	zenij
	ɳ̥uɳ̥q	ɳ̥qɳ̥hq	q̥u̥n	ɳ̥qմիq	ɳ̥qձ'j̥q	q̥t̥nij
ABL	imniets	kʰinnietsʰ	enigetsʰ	mijnietsʰ	ðzʰijnietsʰ	ənyntsʰnie
	h̥uñt̥g	ɳhñt̥g	եսիկտ̥	միյնտ̥g	ð'jñt̥g	եօնիլուց
INS	imnœv	kʰizmœv	ənyvœkʰ	mijnœv	ðzʰizmœv	ənyntsʰmœv
	h̥uñt̥v	ɳhñt̥v	եօնիլուց	միյնտ̥v	ð'jñt̥v	եօնիլուցմուն

HD: Table 22.11 lists interrogative pronouns.

Table 22.11: Inflection paradigm for interrogative pronouns ‘who’ and ‘what’ in the Zeytun subdialect of the Cilicia dialect

	‘who’	‘what’
NOM	yy հւ	թիյկ ^h , յնթի չիյը, իւնչ
GEN-DAT	om օմ	թիյկ ^h -ս, յնթի-ի, ինթի-ի
ACC	zyv զիւ	թիյկ ^h , յնթի չիյը, իւնչ
ABL	omn-իետի ^h օմնեց	թիյկ ^h -յեն, ինթի-յեն չիյըեն, իւնչեն
INS	om hid օմ հիդ	թիյկ ^h -օյ չիյըեօյ

We also find /z-əz-k^hiz/ ‘you.SG.ACC’ with two prepositions. *HD: He means we see two accusative prepositions /z-/.* *HD: Adjarian likewise lists the following other pronouns (Table 22.12).*

Table 22.12: Sample of other pronouns in the Zeytun subdialect of the Cilicia dialect

demonstrative proximal NOM SG ‘this’	oso	ouo
demonstrative medial NOM SG ‘that’	odo	ouo
demonstrative distal NOM SG ‘that yonder’	ono	օնօ
demonstrative distal GEN SG ‘of that yonder’	ənir	ընիր
logophoric 3PL NOM ‘they’	irink ^h	իրինք
interrogative NOM SG ‘which’	jor	յօր
interrogative NOM SG ‘wherever’	jo'rer	յօ՛րըր
interrogative SG ‘was?’	թիյրն	չուրն՞ւ

HD: For the word թիյրն / չուրն՞ւ, Adjarian translates this with SWA /er/ <Ե՞ր>, but it's unclear to me how this is a pronoun.

Original page number 203.

22.4.2.2 Pronouns in the Marash subdialects

HD: In the Marash subdialect, there are pronouns such as in Table 22.13.

Table 22.13: Sample of pronouns in the Marash subdialect of the Cilicia dialect

demonstrative proximal NOM SG ‘this’	es, əso	էս, ըսօ
demonstrative proximal GEN SG ‘of this’	əsyր	ըսիլր
demonstrative proximal ABL SG ‘from this’	əsigem	ըսիգէմ
demonstrative proximal INS SG ‘with this’	əsigy	ըսիգի
demonstrative proximal NOM PL ‘these’	əsink ^h , ყsynk ^h	ըսինք, իւսինք
demonstrative proximal GEN PL ‘of these’	əsynts ^h , ყsynths ^h	ըսինց, իւսինց
demonstrative proximal ABL PL ‘from these’	əsynts ^h -me, ყsynths ^h -me	ըսինցմէ, իւսինցմէ
demonstrative proximal INS PL ‘with these’	əsynts ^h -my, ყsynths ^h -my	ըսինցմի, իւսինցմի
demonstrative medial NOM SG ‘that’	ed, ədo	էդ, ըդօ
demonstrative distal NOM SG ‘that yonder’	en, əno	էն, ընօ

The following is the complete declension of the pronouns ‘I (1SG)’, ‘you.SG’ and ‘which’ in the Marash dialect (Table 22.14).

Table 22.14: Inflection paradigm for various pronouns in the Marash subdialect of the Cilicia dialect

	1SG	2SG	‘which’ (SG)	1PL	2PL	‘which’ (PL)
NOM	is	don	ყր	mink ^h	dekh ^h	ყրիր
	իս	դօն	իւրիլ	մինք	դէք	իւրիրի
GEN	im	k ^h in	սրուման	mir	ձզիր	ყրասն
	իմ	քին	ուրուման	միր	ձիր	իւրուրոն
DAT	ies	k ^h ez	սրուման	miz	ձզիզ	ყրասն
	իէս	քէզ	ուրուման	միզ	ձիզ	իւրուրոն
ACC	jas	əsgı	ყր	mizni	ձզիզնի	ყրիր
	յաս	ըսգի	իւրիլ	միզնի	ձիզնի	իւրիրի
ABL	imne	k ^h inne	սրումեն	mirne	ձզիզնե	ყրասնոն
	իմնէ	քիննէ	ուրուման	միրնէ	ձիրնէ	իւրուրոնն
INS	imy	k ^h inny	սրում	mirny	ձզիզն	ყրասնում
	իմի	քինսի	ուրումիլ	միրնի	ձիրնիլ	իւրուրոնիլ

22.4.3 Verb inflection or conjugation

22.4.3.1 Indicative present and past imperfective

HD: In SWA, the indicative present and past imperfective are formed by adding indicative prefix before the finite verb: /gu-/ for monosyllabic verb stems, /g-/ before vowel-initial verbs, and /gə-/ elsewhere. And based on Adjarian’s following descriptions, Cilicia uses essentially the same strategy but with a) different prefix forms, b) vowel harmony, and c) repeating the indicative prefix in some phonological contexts.

In verbal conjugation (Table 22.15), the indicative present and imperfective forms in the Zeytun dialect are formed by using the formative /go/ <qo>; before vowel-initial verbs and monosyllabic verbs, it is repeated and becomes a progressive marker.⁵ The Marash subdialect uses the formatives /kə, ki, ku/ <կը, կի, կու>. The first is used when the verb’s first vowel is /a, e, o/ <ա, է, օ>. The second is used when that vowel is /i/ <ի>. The third is vowel when that vowel is /u/ <ու>. In both the Marash and Hadjin subdialects, the indicative formative is not repeated.

⁵HD: The original sentence syntax is quite complicated and I’m not 100% what it means.

Table 22.15: Indicative present verbs in the Cilicia dialect

	Cilicia	cf. SWA
‘they sell’	Zeytun subdialect go d̥zax̥-i-n զօ ծախին IND ✓-TH-AGR	gə-d̥zax̥-e-n կը ծախեն IND ✓-TH-AGR
‘I cook’	go g-ipʰ-i-m զօ զիվիմ	g-epʰ-e-m կ'եփեմ
‘I cook’	go g-uz-i-m զօ զուզիմ	g-uz-e-m կ'ուզեմ
‘you give’	go gu-d-o-s զօ զուղոս IND IND- ✓-TH-AGR	gu-d-a-s կու տաս IND ✓-TH-AGR
‘I read’	Marash subdialect gə gartʰ-o-m զը զարթօմ	gə-gartʰ-a-m կը կարդամ
‘I hit’	gə zen-i-m զը զենիմ	gə-zərn-e-m կը զարնեմ
‘I like’	gə sir-i-m զը սիրիմ	gə-sir-e-m կը սիրեմ
‘I drink’	gu χum-i-m զու խումիմ	gə-χəm-e-m կը խմեմ
‘he rises’	g-ill-e-∅ զիլլէ IND ✓-TH-AGR	g-ell-e-m կ'ելլէ IND- ✓-TH-AGR
‘he takes’	g-ar-n-u-∅ զառնու IND- ✓-VX-TH-AGR	g-ar-n-e-m կ'առնեմ IND- ✓-VX-TH-AGR
	Hadjin subdialect	
‘I go’	g-aʃd-o-m զաշդօմ	g-ertʰ-a-m կ'երթամ
‘I come’	ga-gʰg-o-m զագ'գօմ IND- ✓-TH-AGR	gu-kʰ-a-m կու զամ IND- ✓-TH-AGR

Original page number 204.

HD: As said for SWA, both the indicative present and past imperfective use a finite verb. In SWA, the finite verb lacks the past suffix in the present, while it has the past suffix /-i-/ in the past imperfective. This past suffix is added after the theme vowel. But for Cilicia, the theme vowel and past suffix seem to not co-occur based on Adjarian's paradigms. I'm not sure how to gloss Adjarian's vowels, but the simplest situation seems to be that the theme vowel and past suffix are fused into one morph, and then there's a separate past proclitic /idi/.

In the Hadjin subdialect, the imperfective has two forms. The first is a simple form that originates from the Armenian imperfective; while the second is a complex form that is formed by adding the formative /idi/ <ἱηἱ> (the Turkish imperfective-forming formative <idi>). As an example, the following are the imperfectives of ‘to go’ and ‘to come’.

HD: It's unclear if the instances of <tj> here should be transcribed as a diphthong /eɪ/ or a vowel-glide sequence /ej/. Adjarian earlier said that the Antioch subdialect uses a diphthong (22.3.1.3), but then it's unclear if the following data also use a diphthong.

Table 22.16: Indicative past imperfective <անկատար> of the verbs ‘to go’ and ‘to come’ in the Hadjin subdialect of the Cilicia dialect

	Form 1 (without /idi/)	Form 2 (with /idi/)		
	Marash ‘to go’	Marash ‘to go’	cf. SWA	
1SG	g-աժդ-∅-i-∅	գաշդի	g-աժդ-i-∅ idi	գաշդի իդի
2SG	g-աժդ-i-j	գաշդիյ	g-աժդ-∅-i-j idi	գաշդիյ իդի
3SG	g-աժդ-e-j	գաշդեյ	g-աժդ-e-∅-j idi	գաշդեյ իդի
1PL	g-աժդ-i-nk ^h	գաշդինք	g-աժդ-∅-i-nk ^h idi	գաշդինք իդի
2PL	g-աժդ-i-k ^h	գաշդիք	g-աժդ-∅-i-k ^h idi	գաշդիք իդի
3PL	g-աժդ-i-n	գաշդին	g-աժդ-∅-i-n idi	գաշդին իդի
	Marash ‘to come’	Marash ‘to come’	cf. SWA	
1SG	ga-g ^h g-i-∅	գագ՝գի	ga-g ^h g-∅-i-∅ idi	գագ՝գի իդի
2SG	ga-g ^h g-i-j	գագ՝գիյ	ga-g ^h g-∅-i-j idi	գագ՝գիյ իդի
3SG	ga-g ^h g-e-j	գագ՝գեյ	ga-g ^h g-e-∅-j idi	գագ՝գեյ իդի
1PL	ga-g ^h g-i-nk ^h	գագ՝գինք	ga-g ^h g-∅-i-nk ^h idi	գագ՝գինք իդի
2PL	ga-g ^h g-i-k ^h	գագ՝գիք	ga-g ^h g-∅-i-k ^h idi	գագ՝գիք իդի
3PL	ga-g ^h g-i-n	գագ՝գին	ga-g ^h g-∅-i-n idi	գագ՝գին իդի
	IND-√-TH.PST-AGR	IND-√-TH.PST-AGR PST	IND-√-TH-PST-AGR	

22.4.3.2 Progressive forms

HD: In SWA, the indicative present and past imperfective are made progressive by adding the progressive enclitic /gor/. Though this marker is banned in formal writing. The progressive forms are absent in Hadjin. But the Marash subdialect has them, and they’re formed with the formative /go/ <զօ>. This formative is not shortened next to vowels (Table 22.17).

Table 22.17: Progressive forms in the Marash subdialect of the Cilicia dialect

	Marash (Cilicia)	cf. SWA
‘I am liking’	go sir-i-m	գօ սիրեմ
‘he is rising’	go ill-e-∅	գօ իլլէ
‘he is taking’	IND √-TH-AGR go ar-n-u-∅	IND-√-TH-AGR PROG գ-ար-n-u-∅ gor
	go առնենու	կ’առնեն կոր
	IND √-VX-TH-AGR	IND-√-VX-TH-AGR PROG
‘I was liking’	go sir-a-∅	գօ սիրեյ
	IND √-TH.PST-AGR	IND-√-TH-PST-AGR PROG

22.4.3.3 Future and past future

HD: In SWA, the future is formed by taking the finite verb form of the indicative present (= minus the indicative prefix), and then adding the future proclitic /bidi/. The past future is similarly formed by taking the finite verb form of the indicative past imperfective and then adding this future proclitic. Adjarian describes the Cilicia dialect as doing a similar strategy.

In the Marash subdialect, the future has two forms. The ‘ordinary future’ (հասարակ ապանի) is formed with the typical formative /bide/ <բհնէ> (related to SWA /bidi/ <պիտի>), and the ‘immediate future’ (անսիշական ապանի) which is formed with the verb /izil/ ‘to want’ (related to SWA /uzel/ <ուզել> ‘to want’).

(95) a. Marash (Cilicia)

- i. bide bir-i-m
 FUT bring-TH-1SG
 ‘I will bring’
 բիդէ բիրիմ
- ii. g-iz-i-m   bir-i
 IND-want-TH-1SG bring-TH?
 ‘I will immediately bring’
 զիզիմ բիրի
- b. cf. SWA
- c. bidi ber-i-m
 FUT bring-TH-1SG
 ‘I will bring’
 ախտի բերեմ

In Hadjin, the future formative is shortened to /b/ (from CA /p/ <պ>), while the past future (անցեալ ապառնի) is formed with the aforementioned Turkish formative /idi/ <ինի>. The following are the repeated futures of the verbs ‘to go’ and ‘to come’ (Table 22.18, 22.19).

Table 22.18: Future <ապառնի> of the verbs ‘to go’ and ‘to’ in the Hadjin subdialect of the Cilicia dialect

	Hadjin ‘to go’		cf. SWA	
1SG	b-իժօ-մ	բիշում	bidi jert ^h -a-m	ախտի երթամ
2SG	b-իժօ-ս	բիշուս	bidi jert ^h -a-s	ախտի երթաս
3SG	b-իժօ-∅	բիշո	bidi jert ^h -a-∅	ախտի երթայ
1PL	b-իժօ-նկ ^h	բիշոնք	bidi jert ^h -a-նկ ^h	ախտի երթանք
2PL	b-իժօ-է-կ ^h	բիշէք	bidi jert ^h -a-կ ^h	ախտի երթաք
3PL	b-իժօ-օ-ն	բիշօն	bidi jert ^h -a-n	ախտի երթան
	Hadjin ‘to come’		cf. SWA	
1SG	b-իշօ-մ	բիշօմ	bidi k ^h -a-m	ախտի զամ
2SG	b-իշօ-ս	բիշօս	bidi k ^h -a-s	ախտի զաս
3SG	b-իշօ-∅	բիշօ	bidi k ^h -a-∅	ախտի զայ
1PL	b-իշօ-նկ ^h	բիշօնք	bidi k ^h -a-նկ ^h	ախտի զանք
2PL	b-իշօ-է-կ ^h	բիշէք	bidi k ^h -a-կ ^h	ախտի զաք
3PL	b-իշօ-օ-ն	բիշօն	bidi k ^h -a-n	ախտի զան
	FUT- $\sqrt{-TH-AGR}$		FUT $\sqrt{-TH-AGR}$	

Table 22.19: Past future <անցեալ ապառնի> of the verbs ‘to go’ and ‘to go’ in the Hadjin subdialect of the Cilicia dialect

	Hadjin		cf. SWA	
1SG	b-iʃd-i-∅ idi	բիշոհի իղի	bidi jertʰ-aq-i-∅	պիտի երթայի
2SG	b-iʃd-i-j idi	բիշոհյ իղի	bidi jertʰ-aq-i-r	պիտի երթայիր
3SG	b-iʃd-e-j idi	բիշոհյ իղի	bidi jertʰ-a-∅-r	պիտի երթար
1PL	b-iʃd-o-nkʰ idi	բիշոնք իղի	bidi jertʰ-aq-i-ŋkʰ	պիտի երթայինք
2PL	b-iʃd-e-kʰ idi	բիշոք իղի	bidi jertʰ-aq-i-kʰ	պիտի երթայիք
3PL	b-iʃd-i-n idi	բիշոն իղի	bidi jertʰ-aq-i-n	պիտի երթային
	Hadjin		cf. SWA	
1SG	b-igʰg-i-∅ idi	բիգ՝զի իղի	bidi jertʰ-aq-i-∅	պիտի երթայի
2SG	b-igʰg-i-j idi	բիգ՝զյ իղի	bidi jertʰ-aq-i-r	պիտի երթայիր
3SG	b-igʰg-e-j idi	բիգ՝զյ իղի	bidi jertʰ-a-∅-r	պիտի երթար
1PL	b-igʰg-i-nkʰ idi	բիգ՝զնք իղի	bidi jertʰ-aq-i-ŋkʰ	պիտի երթայինք
2PL	b-igʰg-e-kʰ idi	բիգ՝զք իղի	bidi jertʰ-aq-i-kʰ	պիտի երթայիք
3PL	b-igʰg-i-n idi	բիգ՝զն իղի	bidi jertʰ-aq-i-n	պիտի երթային
	FUT- $\sqrt{-TH}$ .PST-AGR PST		FUT $\sqrt{-TH}$ -PST-AGR	

22.4.3.4 Non-finite forms

HD: *What is often called the ‘past participle’ has different meanings and functions per dialect. In SWA, the ‘past participle’ is either the resultative participle with suffix /-adz/, or the evidential participle with suffix /-er/. These participles are both are used to form the present perfect or past perfect; the resultative has non-evidential connotation while the evidential has an evidential connotation. For SEA, there is a resultative participle with /-ats/ and a perfective converb with the suffix /-el/. The perfective converb is used for the present perfect and past perfect.*

The past participle (96) has the form /-ir/ <իր> in Marash, and /-ij/ <իյ> in Hadjin and Zeytun, based on the regional pronunciation. The form /-odz/ <օձ> (from CA /-ats/ <ած>) is more commonly used. But there is also the formative /-mon/ <մոն> (Greek <ménos>), for passive (կրամորակերպ) verbs.

(96) Cilicia

- a. gir-ir e
eat-EPTCP? AUX

‘He has eaten’
զիրին է

- b. gir-ij e
eat-EPTCP AUX

‘He has eaten’
զիրիյ է

- c. gir-odz e
eat-RPTCP AUX

‘He has eaten’
զիրօձ է

- d. ipʰ-mon e
eat-PASS.RPTCP AUX

- ‘It is cooked.’
 հիմուն է
- e. p^hor-mon e
 spread-PASS.RPTCP AUX
- ‘It is spread.’
 փոռմուն է

22.5 Background (continued) and literature

It is clear that starting from the west regions of Cilicia until the borders of Smyrna and Nicomedia, there is not Armenian language. The local language, Turkish, has turned into the native language. But Armenian is still preserved in some villages. These are Stanoz (Yenikent) (western side of Ankara), Sivrihisar (south-west of it), Nallihan (the north-west side of Stanoz), and a few villages next to Yozgat. Information is lacking on these places. For the language of Stanoz (Yenikent), there is some information and a small manuscript in Բիւրակն [Byurakn] (1899, page 670; 1900, page 233). Although these pieces are not entirely sufficient for studying the language of these areas, but they appear to show that they as well form subdialects of Cilicia.

Original page number 206.

22.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

22.6.1 Zeytun dialect

Adjarian's source: Taken from Ալլահվերտեան (1884:159). In its new form, it was narrated to me by Mr. Onnik Mahmtesian (պր. Օննիկ Մահմետեան) and I wrote it in scientific orthography. Instead of the voiceless sounds /p, k, t, թ/ <պ, կ, տ, ծ>, he would sometimes use voiced aspirates; and Mr. Yaghoupian (պր. Եաղովպեան; *HD: SEA: /յաշւրյան/, SWA: /յաշւբյան/*) would always do that. The latter would not change the sound /ə/ <ը> to /j/ <յ>.

Թաքաշվիկ մը ու վեզի մը թէփոհի բ'իլի գ'ացըն ու գ'եղան (կամ տճկ. քեյան) ջիւթ ախգ'ող միզի մը դունը իծուն. ան գ'իշիյը դունիկիւը գը՞նը՞գը բօլուզ մը ունցով. իյինք այ հեօն իշնալնըն փուշմօն էղոն. ան սահօթը նիշուն (մառան) դէլրանլը մը, մօղով, դ'օյս իլլին իքն թաքաշվիկը քը՞շահի գիմի ասօց. «Զանըմ, տու չօ՞ց մօյ՞ իս. մինք հեօն դրսդիլո բիլո գօ զամքնօնք ու դ'օն իհայ նիշուն մօյօյ»: Դէլրանլըն ասօց «Զանըմ, ինծոն ինծոն թաքաշվիկէ մը գը՞նը՞գը աշգին բինի մ'ունցով ու եսիս ջագօդր կըլիցի թը ան բօլուզ ան աշգինը բինի առևու»: ան սահօթը թաքաշվիկը շաշմը էղով թը «հէշ միւրի՞ն է յու (որ) մէյ աշգինը եսիս դուք»: Սօնղոր թաքաշվիկը ու վեզիյը դանուշուն էյան թը «չօ՞ց թէվու (կերպ) ան՝ բօլուզը գանընք ըսպանի օլա (արդեօք)»: Վեզէյը ասօց. «Եյգօնը (երկանը) ասինք թը մէ՛գիս թաքաշվիկ ինք, մեզս այ վեզէյ. ան դէղվանքը թէփոհի գօ բ'իլինը թը իշտի (արդեօք) բօլուզ մը զանը՞նք գ'ը՞նի (զնել). չիւնքիւ մէ՛զս այ բօլուզ չունանք. զ'ուան էղով. տու չիւ իինք բօլուզ ունաս. կուհանօմ Ասպօծ. հումմօյ այ (հիմայ ալ) տու բօլուզ մը ունցօյ. ու գըյցընիլ բ'օն չունաս. քէլե օդո նիւ եղօծ բօլուզը միզ ծախե. գօշօնէօքը իսկի գուղօնք»:

Իկիյ բօլուզը առըն ու քեյէն տօյս կացըն, թաքաշվիկը ասոց վեզիյն թը «հուդո գէնիլոք քայինք (ձգենք)»: Վեզիյն այ ասոց թը «գէնիլուն՝ օսն ույմունան (թըր. օրման «անտառ») մեշք քայինք, ինքիյն գու մեռնա»: ան դէղվը՞նը՞ն չութօն մը դավօյ գօգայձէյ. էծուն մէզը կօնօց, ան բօլուզը ձը՞ը՞ցուց: Թէլէ՛ յու (արի տես որ) անձը բարբուգօն մ'եյ. իկոյ իյգօն եղով, չութօնը դումը գ'օնօց. բարբուզը ջէնչից չուբունան վիյան թը «Ասըծէ չի՞ս վախի».

Original page number 207.

չօ՞ց իս մեգ եծուգ ունամնը՝ ա՞ն գո գը՞թիս»: Չուրօնը ասոց. «Մինձ անա, իս խարօյ չունամ»: Ու իփոյ դանգնամազը եղով ավա չուրօնը այձի գ’օնօց. ը’յը՞գվը՞նե իգիք չուրօնը նը՝ ավա բառուգը ջենչից. «Զա՞նըմ, ավա՞ գը՞թիցի. չօ՞ց Ասըծե չը վախոն մեց մ’իս եղի հ’օն»: ան միգայլ եօյը բառբուգը դառընմըշ (նեղանալ) նայլեօվ իլով եծգօնը իդիվը գ’օնօց. ամս ամ այձիլեն այձիլեն իլով իւրիկը բը՞լը՞զան խեզ գ’օնօց ու գո գը՞ծցը՞նեյ: Բառուգը ույախնիլեօվ առօվ բօլուգը՝ դունը գ’օնօց. ջովօց դ’յացնիյը, ասոց թը «Աման, չուրօնը չո գը՞թե եղի է եծուգիս. իլլա (այլ) իս եծուգը բը՞ղիգ մը ունցի է»: ան բօլուգը ձառիցին (խնամել), չիւ մինձձօվ: Թօսուն քըսանը հինգ դայվօն սօնըրո, ան թաքանիկը ու վեզիյը պիլիլեն իգին աս բը՞լը՞զան քեօյը. գու դիսուուն յու բօլուգ մը գո, ու եօնիւ եծու դողո գօջօվօն: Թաքանիկը ասոց թը «Զա՞նըմ, չույո՞ն եօդիկ եծու դողո գօջը՞կայ»: Ենի ամ եօնիւ ասըն թը «Բառօք մը եծուգ մ’ունեյ. ան ամը դայիմ բայօք գուգ’եյ. ծը՞ծը՞ գութ չեյ գինեյ. եօ մը բառօք գ’օնց դիսօվ յու ամը բըդիգօն մը եղեղը (վրայ) չուրի է՝ գո գը՞ծցը՞նե. առօվ դունը բ’յյօվ ու ձառից, մօնձնուց դեհի, գո ջովօն եծու դողո»: ան աղինը թաքանիկը ու վեզիյը դանուշուի եյան թը ամ մեջ չալուն մեջ բայօք բօլուգն է. դ’եռ սող գիցի է: Մեգ-միգի ասըն թը եօդիկ ծառը (ծ’անը) թուկիր մը դունը, խափինը ու գ’օյօխը դուք գը՞ղիի: Ծը՞ (ծ’ը՞) մը դը՞վը՞ն, թուկիր մայ թը օսն դէ ֆոլոն թաքանիկը սեյան դոյ. ան ամ իլով ծը՞ն հեծուկ, թուկիրն ա առօվ դայօվ: Բոլուգը իւրիկը սեյան գ’օնօց. գոյթեյ նը՝ սային քեօվը բաշջոն մը գեյ. եծուն դեղան մը՞դքեօվը ասոց թը օսն բէշջան բառգիմչգուն դանը զահայ (հարկա): Հեօն բառգիլ իրէն, թաքանիկը բը՞ղիգ աշգինը դիսօվ յու բաշջին մեչը գը՞ղոք՞շ մը բառգի է. աշգինը գ’օնօց, գը՞ղոք՞շը՞ն քեօվը գանիցօվ. ու զան հավսիցօվ. դիսօվ յու ծիւցը թուկիր մը գո զան բ’ացօվ, գայդ’օց, դիսօվ յու մեչը կօյմօն թը ամ բօլուգը չիւ իգ’ն նը (հազիւ եկած) չուխուսուցունիլեօվ քէլլան գը՞ղիցէք: Աշգինը ան գ’օյվօձը անցուց ու ինը ամ գ’ը՞յից թը սայիս (պայլատիս) դ’եմը սայո մը շինիցէք ու քառսուն եօյ հայսնը ելեք, բը՞ղիգ աշգինս ամ եօսիս դը՞վեք. ինը՞փնից (գոցեց), ավա ծիւցը դ’օյօվ: Չիւ ան աղինը վերիխօչը թուկիրը ծուցէն հանից, թաքանիկը ու վերիկը ցօցուց. Ենի ամ իփոյ թուկիրը դիսօն, զայմացօն: Չիւ ան աղինը թաքանիկը թուկիրը բաքօվ, դ’օյօվ ու դը՞ղան ասօց թը «Ռ’օն ամ իմ դեղան իս. գ’օյվօձը չանցնը եղի է»:

Original page number 208.

... մեչը գո. գ’օյվօձը գիմի եյը՞ն: Շինիցին սեյան, քառսուն եօյ ու քառսուն գ’իշիյ հայսնը եյան, ան աշգընան հիդը փսագիցին: Մեք-քանը՝ դայը՝ սօնըր՝ թաքանիկը ու վեզիյը իփոյ եգին, թիւմ (ամբողջ) քախքըցը՞ դ’եմ գ’ացըն. իյ ենիշդան ամ քեօմեօլու (շատ) սանսալաթեօվ տեմ իլով: Թաքանիկը իփոյ ան դէղան չենչօց, շաշմըշ եղօնօց: Իդը ջովօց իյ վերիխօչը ու ասօց. «ան պընաձնը՞ չի՞յթ է. ան բօլուգը չույո՞ն ինդան եյը՞ք»: Չիւ ան աղինը վերիխօչը թուկիրը ծուցէն հանից, թաքանիկը ու վերիկը ցօցուց. Ենի ամ իփոյ թուկիրը դիսօն, զայմացօն: Չիւ ան աղինը թաքանիկը թուկիրը բաքօվ, դ’օյօվ ու դը՞ղան ասօց թը «Ռ’օն ամ իմ դեղան իս. գ’օյվօձը չանցնը եղի է»:

22.6.2 Hadjin subdialect

Adjarian’s source: See Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 41 and 1900, page 331.

– Բ’արեվ բարա:

– Ասծօ բ’արին:

– Ընչօ՞ց իս:

– Ըոհինդ իմ:

– Ուսդէ՞ գագ’օս:

– Սէհէլէն:

– Ինչ գո, ինչ չօգ’օ:

– Ըոզնիութին:

– Բ’անվընիդ ընչօ՞ց եր:

- Ե՛, զարօր չուներ:
- Բօրի՞ն ընչօց եր:
- Ա դարի քիչ մը քեֆլու ե:
- Ասել է եփեյի բօրդը դովիք:

– Փօռք Ասդղնու. Երեցերին դղին հազօր դրուշ բօրդը բարդոնք իդի, վեց հերիրը դըվօնք՝ չօրս հերիրը մնօց. Փայիզն ա վրան գ’րօվ ՚ավա ինը հերիր դրուշի սենետ մը դըվօնք. Թըռսարգ’իսին գըգին ա ծիք (երեք. հմմտ. Ննիչ. ժեք) հերիր դրուշ բօրդը բարդոնք, Եշվընիս երգու հօն եր՝ մեգք դըվօնք, մնացածին ա ֆայիզեվի երգու հերիր իսուն դրուշի սենետ մը դըվօնք. Վերգունիս ա քիչ մը թիթիֆցընենք նե՛ մնետ բուկաշըդեվեն ա դընվընիս Եշունքը գու լեցնինք, բալզակը բահօք գենե:

Original page number 209.

Փեօյիդ խանձի. հեգ’գիդ խանձի. Ասդղօծ հեգ’գիդ առնօ. չղինօս գենչութօնիդ խայիյը (թքք. խայիր). խօգ մեռնիս. խօգ սաղգիս. մուզ բելվիս (մուզը պլուվիս). չհասնիս գենչութօն. սիյդիդ դ’ուռք թեգինօ (թռող կենայ). օջախն անցնի. Եշիդ գույնօ (աչքը կուրանայ). թիվիդ խանձի:

22.6.3 Marash subdialect

Adjarian’s source: See Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 405 and 101.

Գեղաց մը քաղօք իգի է, բեզօրու բիլիլլ-իքէն՝ դոլանդըրըզը (խաբեբայ) մը գօ հասզըն քի իւսիւր քեօվիւ. փարօ գօ, ույունմուշ գօնսօ իւսիւր:

Յօր քի դեսնա «քեռա՛, բարիկ իգիր, չօ՞ց իս, ըռընդ իս...» գօսէ:

Գեղացն է գըսէ քի «լա՛ դոյ, իս քին քեռադ չիմ»:

– ԶԵ՛, իլլէ դօն իմ քեռաս իս. իս քինսէ չիմ անցնա: Ինդէս գօսէ դոլանդըրըզն:

Եօր մ’է գօսէ քի – ՔԵ՛ռա, իգօ իսգի (զքեզ) քեբաշուվա խանութ մու դանամ դէ՛ քիդ քեբօք մու դըրցնիմ:

Գեղացն էս լսօնու գիմի քեֆ գօ էնէ. առչիվի գօ ընգնա՛ բարաբօր գօրթօն:

Խանութու գօ մըղնան, իվիրի գօ լիլին, քեբօրու ուսուկէն սօնրօ՝ դոլանդըրըզն գօսէ քի. «ՔԵ՛ռա, իվէր ըրթօմ դէ այրօն մու բիրըցնիմ (բերել տամ), խումինք»:

Իվէր գօ իչնա՛ քեբաքըզան գօսէ քի «ահա իս գօրթօմ, իվիրի գինօղ մօրթէն փարէն օռ (առ) դէ փոցու»:

Ինդէս գօսէ՛ հերիֆի դօրս գօ իլլէ գօրթօ: Գեղացն մեգ բեքլէմիշ գօ էնէ, իրգու բեքլէմիշ գօ էնէ՛ սօնսօնու իվէր գօ իչնա, գօ Խիսնա՛ քի հերիֆի գացիլ ա. քեբաքուն է ինքիրնէ փարօ գօ ուզէ:

Գեղացն մեգ իրիսի լացօծ, մեգ իրիսի ծըծաղօծ՝ «հազօր դաբու իս քին քեռադ չիմ ըսա դէ, չէ իլլէ դօն իմ քեռաս իս ըսօծ» ըսիլէն փարին ծրօրու գօ աձգէ:

Original page number 210.

* *

Եօր միւ գեղաց մը ի ժամու դերբարուն խուսդուվանիլիքն գօսէ քի. «Դերօք, մօրթ մու սրանըցի, էս մէխքի չիմ համրի. մօրթ մու գեղըցի, էս է չիմ համրի. դուն մու բադուցի, էս է չիմ համրի. ամմա բօք (պահը) Եօր միւ իշյաղը միմէն չըբուխիս վառըցի, էս մէխքաս հազօ՛ր մէղօ. թուղութօնս դուր, դէ՛րօք»:

Դերօքուն է գօսէ քի. «Ի՛ ի՛, էդ մէխքը է իս չիմ համրի»:

22.6.4 Kessab village of Antioch

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 731.

Իս ձ'ի զիւղիւրք զիւղիւրք գեսիմ թը ցերինը հեօդ չինսեյրը գ'իյդեյն ու միունայր, ենք թէս զօ. ըմմը թը գը միունա, շիւդ մահսօլ զօ դու: Ան ըր զեյր վիւշիւրը զը սիրի՝ զան զը սիրի. օ ան ըր զեյր վիւշընդը զը գ'օղդի (կ'աստ), յաս եխօր եբեդի եօմըրէն զօ բըհի զան. ան ըր զեյս զը բաշդի՝ յեմ ինդը դեյ զօ գ'ու. օ իս յեօդ զօ գ'ինօմ, եյմ խըզմեթշին է հօն զը գինօ. թէ զեյս զը բաշդի, եյմ դողն է ենիւր իջրամ գինի:

22.6.5 Stanoz (Yenikent) subdialect

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 443. For this, see this and the next subsection.

Մօյրամ, Մօյրամ, մօյր Ասդուծօ,

Քո՞ւն էս մը դարդուն էս մը.

Original page number 211.

Օչ օր քուն էմ, օչ օրոր զարթուն էմ.

Գ'զշերին գեսը մեգ ելած (երազ) դեսօ,

Գըրազը ընզօ չօրեցօ.

Դեսիզ ընզօ չը խըդդըվէցօ,

Անդի դիւնյօն գնացի՝ չը գօրսնըվէցօ:

Օհոն Օհոն Էսգիբիոն,

Գաքես ամեն չարուս բիրօն,

Գ'ավազանը դուռիս վիրօն,

Խաչը գուսգիս վիրօն,

Փիլօնը օրթիգիս վիրօն,

Թեօօթ հայրաբեդին աղօթքը

Ամենին վիրօն ամեն:

Chapter 23

Syria

23.1 Background

Original page number 212.

In the Հանդես Ամսորեա [Monthly Review] 1907, page 27, there was a small section in the dialect of the village of Aramo. Based on the article, this small Armenian-populated village is found near the village-city of Jisr al-Shughu in Syria. The language of the section was so far from Old Armenian, that a linguist would have had a difficult time understanding it. Because this manuscript didn't give much more extensive information, we thus cannot say if this dialect is special to only the village of Aramo, or if it is spoken also in other surrounding areas. The latter situation appears quite probable. The vernacular of Svedia, which is absolutely unfamiliar in the literature, could also belong to the same branch. There is even an excerpt of the language of a few Armenian villages of Antioch (see page 210), which has a lot of similarities with this language; and if we had a larger manuscript section, then we could perhaps say if the aforementioned villages of Antioch belong to the dialect of Aramo. Because of this, and because we did not consider the name "Aramo" to be sufficient enough; we wanted to a more general name and called it the Syrian dialect.

HD: As a disclaimer, what Adjarian describes as Syrian Armenian is not the variety of Armenian that most modern Armenians from Syria speak. The majority of Armenian-speaking Armenians in Syria, i.e., those in Aleppo or Damascus (and refugees abroad), speak (Standard) Western Armenian as their native language. The dialect that Adjarian describes here is a non-standardized variety of Armenian that developed in various villages in Syria (close towards the modern Turkish border) that is quite divergent from the (Standard) Western Armenian that is spoken by Armenians in urban areas. It is unfortunate that Adjarian gives this dialect a generic ambiguous name like 'Syrian Armenian'.

*HD: As my own speculation, what I think Adjarian intended to say was that the dialect he describes here is a non-standard variety that developed **indigenously** by various villages near the Turkish border. During 1911, the majority of Syrian Armenians outside of these villages spoke Arabic (§4.6). But after the Armenian Genocide of 1915, many Armenian refugees migrated to major Syrian cities (like Aleppo and Damascus), and those emerging communities spoke (or learned to speak) Standard Western Armenian, not this indigenous variety.*

23.2 Phonology

23.2.1 Vowels

23.2.1.1 Inventory

By judging the aforementioned section from Հանդես Ամսորեա [Monthly Review], which we will see later below, we can deduce that the Syrian dialect recognizes the vowels /ɑ, e, ə, i, o, u/ <ա, է, օ, ի, օ, ու>. But the vowels /æ, œ, ʏ/ <այ, էօ, օլ> are missing. The latter point is quite natural, because the Arabic language, which is in the native language of this area, does not have those sounds. In contrast to this, the Syrian dialect has a few diphthongs, which in other places are either rare or don't exist. These are /ai, əq, əy, əj, əɑ/ <այ, ազ, այ, այ, այ/.¹

Original page number 213.

23.2.1.2 Sound changes

The following phonetic changes caught our eyes:

23.2.1.2.1 Classical Armenian /ɑ/ <ա> Classical Armenian /ɑ/ <ա> has changed to /u/ <ու> (Table 23.1).

Table 23.1: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ա> to /u/ <ու> in the Syria dialect

	Classical Armenian	> Syria	cf. SEA
‘bread’	hats ^h	հաց	hats ^h
‘debt’	part-(ə?)k ^h (-PL)	պարոց	partk ^h
‘mouth’	beran	բերան	beran
‘bad’	թիր	չար	թիր

23.2.1.2.2 Classical Armenian /e/ <է> Classical Armenian /e/ <է> has changed to /i/ <ի> (Table 23.2).

Table 23.2: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> in the Syria dialect

	Classical Armenian	> Syria	cf. SEA
‘our (we.GEN)’	mer	միր	mer
‘we (we.NOM)’	mek ^h	մեք	menk ^h
‘us (we.ACC)’	əzmez	զմեզ	mez

23.2.1.2.3 Classical Armenian /ə/ <օ> Classical Armenian /ə/ <օ> has changed to /a/ <ա> (Table 23.3).

HD: Note that the forms he give all involve the definite suffix. This suffix is /-ə/ in SEA. But in Classical Armenian, there was no actual definite suffix. The ancestor of the modern SEA definite suffix /-ə/ is the CA distal suffix /-ən/. Thus the glossing is -DEF for SEA but -DIST for CA.

¹HD: For the diphthongs that I re-transcribe as /ai/ and /əj/, Adjarian uses the Armenian symbols <ալ, էլ> with a superscript <j>. But my text-processor cannot easily create such superscripts, so I instead use <ալ, էլ> with a superscript <j>.

Table 23.3: Change from Classical Armenian /ə/ <ŋ> to /a/ <ω> in the Syria dialect

	Classical Armenian		> Syria		cf. SEA		
‘bread-DIST’	háts ^h -ən	հացն	húts ^h -ə	հն՛ցա	‘bread-DEF (SEA)’	háts ^h -ə	հացը
‘mouth-DIST’	berán-ən	բերանն	berún-ə	բերն՛ւնա	‘mouth-DEF’	berán-ə	բերանը
‘debt-PL-DIST’	part-(ə?)k ^h -ən	պարտքն	burk ^h k ^h -er-ə	բուրքերնա	‘debt-PL-DEF’	partk ^h -er-ə	պարտքերն

23.2.1.2.4 Classical Armenian /i/ <ŋ> Classical Armenian /i/ <ŋ> has changed to /a/ <ɛ> (Table 23.4).

Table 23.4: Change from Classical Armenian /i/ <ŋ> to /a/ <ɛ> in the Syria dialect

	Classical Armenian		> Syria		cf. SEA or SWA		
‘sky’	erkin	երկին	jergéink ^h	յերգենկ	jerkinjk ^h	յերկինք	SEA
‘soul-DIST (CA); soul-DEF (SEA)’	hogi-n	հոգին	hok ^h ej-n	հօգեն	hok ^h i-n	հօգին	SEA
‘me (I.ACC)’	zis	զիս	jěs	յես	zis	զիս	SWA

23.2.1.2.5 Classical Armenian /u/ <ŋL> Classical Armenian /u/ <ŋL> has changed to /au/ <ωL> (Table 23.5).

Table 23.5: Change from Classical Armenian /u/ <ŋL> to /au/ <ωL> in the Syria dialect

	Classical Armenian		> Syria		cf. SEA	
‘holy’	surb	սուրբ	saʊrp ^h	սաւրփ	surp ^h	սուրբ
‘name’	anun	անոն	anaʊn	անան	anun	անոն

23.3 Morphology

23.3.1 Noun inflection or declension

In the text, we see that the accusative always uses the prefix /z/ <q>, while the ablative and locative use the prefix /i/ <ŋ>. The latter is a deep archaism and it is found in no other dialect (Table 23.6).

HD: As examples, Adjarian provides dialectal forms alongside a Classical Armenian gloss. Both varieties involve case-marking prefixes. Modern SWA/SEA lacks such prefixes. I found the dialectal forms sufficiently hard to segment and gloss.

Table 23.6: Case-marking prefixes in Syrian Armenian and Classical Armenian, but not Modern Standard Armenian

	Classical Armenian	> Syria	cf. SWA
‘at ground (LOC)’	i getin LOC ground ի գետին	i gedēnk ^h -a LOC ground-DEF ի գեղենքա	k ^h edin-ə ground-DEF գետինը
‘our bread (ACC)’	əz-hats ^h mer ACC-bread our զիաց մեր	əz-mir huts ^h -a ACC-our bread-DEF ոզմիր հուցա	mer hats ^h -ə our bread-DEF մեր հացը
‘at proof (PL?, LOC)’	i p ^h ordzan-(ə?)-s LOC proof-PL.ACC ի փորձանս	i p ^h urts ^h unk ^h -a LOC proof-DEF ի փորցոնքա	
‘from evil (ABL)’	i tʃ ^h ar-e-n LOC evil-ABL-DIST ի չարեն	i tʃ ^h urk ^h -či-n LOC evil-ABL-DEF ի չուրքեն	tʃ ^h ar-e-n evil-ABL-DEF չարեն
‘my mouth (ACC)’	əz-beran im ACC-mouth my զբերանի իմ	z-im berún-a ACC-my mouth-DEF զիմ բերոնա	im p ^h eran-əs mouth-POSS.2SG իմ բերանս
‘my enemy (ACC)’	əz-t ^h əʃhami-n im ACC-enemy-DIST my զթշնամինի իմ	z-im tʃargúm-a ACC-my enemy-DEF զիմ չարգոնա	

23.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

23.4.1 Aramo village

Adjarian's source: See Հանդես Ամսորեա [Monthly Review], 1907, page 27.

Յա միր Դուրդա իլ գուս յերգեյնքա. սաւրփ ընսու քու անաւսա: Ու ուքու քու ըրքայութեյսա ու ընսու քու րադադ չուսմա գու յերգեյնքա հանց ընսու ի գ' եղենքա: Զմիր հուցա ի ամեն ջ'ուր դաւդա մի՛ ըսցօր: Ու դոշէ զմիր բուրքա չուսմա միջ դոշինք միկ միգա բուրքքերա: Ու չո սաւմսն զզմի ի փուրցունքա. լաքին նաջի զզմի ի չուրքեն: Լաը քու է ըրքայութեյսա ու քու ւաթա ու ըձահամակա լիի յերդայնքա ամեն:

Յա Ասդուձ զիմ բռունգունգա բ'ուց ու զիմ բ'երունա նաղնի քու գօրշինութեյսա: Օրշինալ համաքում ու բռթթը հաղաչ...

Original page number 214.

... ընբ' ըժմակա սաւրփ Երօրթօթեյսա գԴուրդա ու զՁըթթա ու զՀօօցեն սաւրփա համագալքի յեղդայնքա ամեն:

Յա Ասդուձ շաղերա եղելն նեղելն եյս, ու շաղերա ելայն եր վաս: Շաղերա ասեցայն զիմ գունձայն, թի չքաղյեր իսալաս եր Ասդունձայն: Լաքին դ'ուն, յա Դիր, նացրն իս ու զիմ օծն իս ու զիմ գ'զլուիսա բ'անցրացնուղա դ'ուն իս:

Դրմությամի քուվ, Դիր, սադեցո զիմ չարգումա ու դամսւ նեղի զիմ գուձա լաքն իս քում աբդն իս:

Մաջր Դուրդա ու Զըթթա ու Հեքեն սաւրփա:

Chapter 24

Arapgir

24.1 Background

Original page number 215.

In some of the villages of Arapgir, Divriği, Gürün, and Darende, and Kayseri, the Armenian language has quite common borders, so I combined them under one name; I call it the Arapgir dialect, because Arapgir is the largest center of this area. Divriği, Gürün, Darende, and Kayseri can form its subdialects.

24.2 Literature

The dialect of exactly the city of Arapgir has been studied in dialect by a local linguist, Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ-Բեկ) (See Հանդես Ամսորեա [Monthly Review], years 1900-1906). There, we find a few manuscripts, which were written with sufficient precision. There is a collection of riddles from Arapgir in Բիւրակն [Byurakn], 1900, page 135. For the other subdialects, there are the following text samples:

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Arapgir dialect
  - Gürün subdialect: Բիւրակն [Byurakn],
    - * 1898, page 839
    - * 1899, page 410, 425, 478
    - * 1900, page 331, 634
  - Darende subdialect: Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 295, 498, 572.
  - Subdialect of Kayseri villages:¹
    - * Բիւրակն [Byurakn],
      - 1898, page 331, 406, 454, 580, 647
      - 1899, page 74, 200
      - 1900, page 469, 636
    - * Բանասեր 1902, էջ 174-5

¹The Armenians of the city of Kayseri of all westward areas are Turkish-speaking. But there are a few villages which speak Armenian. These villages are Efkere, Everek, Tomarza, Munjusun, Nize, Balages, Fenese. Similarly, the city of Yozgat is Turkish-speaking, but it has a few Armenian-speaking villages.

- Divriği subdialect: See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 6 (2.), page 206, 312, 327, 364, 378

Original page number 216.

24.3 Phonology

The dialect of Arapgir has 7 vowels: /a, æ, e, ə, i, o, u/ <ա, այ, է, օ, ի, օ, ու>. The consonants have three degrees (voiced, voiced aspirated, and voiceless aspirated). But from this angle, the area of the dialect of Arapgir can be divided into two major branches. The first branch has the dialect of Arapgir and the subdialect of Divriği; while the second branch has the subdialects of Gürün, Darende, and Kayseri. The primary difference of the latter branch is that there are no voiced aspirates among the consonants. Similarly whereas the Arapgir dialect has turned the CA diphthong /ai/ այ to /a/ <ա>, Gürün and the other subdialects and others have turned it to /e/ <է>.

24.4 Morphology

The general characteristics of the two branches and their subdialects are the following.

24.4.1 Instrumental marking with /-okʰ/ <օք>

The instrumental formative is /-okʰ/ <օք> (instead of /-ov/ <ով>). This formative is the Classical Armenian plural instrumental formative for the a-stems, which has taken here a singular meaning (Table 24.1).

Table 24.1: Instrumental marking in the Arapgir dialect

	Arapgir	cf. SEA	
‘with hand’	Ճշհերկ-օք, ՃՇՀԵՐԿ-օք	Ճշերկ-օվ ՃԵՐԿ-օՎ	√-INS
‘with speaking’	Ճշերկ-օք, ՃՇԵՐԿ-օՔ	Ճօս-է-լ-օվ ՃՅՈՍ-Է-Լ-ՕՎ	√-TH-INF-INS

24.4.2 Mobile indicative marking

The formatives for the indicative present and the imperfective are /ga, go, gu/ <գա, գօ, գու>. These are placed before the verb or after it, and they are repeated for vowel-initial verbs (Table 24.2).

Table 24.2: Indicative marking in the Arapgir dialect

	Arapgir	cf. SWA
‘he sends’	սց-Ձ-Ց gu դրգամ գու send-TH-3SG IND	ց եւց-Ձ-Ց կը դրկէ IND send-TH-3SG
‘he says’	ց-Ձ-Ձ-Ց gu զըսամ գու IND-say-TH-3SG IND	ց-Ձ-Ձ-Ց կ'ըսէ IND-say-TH-3SG
‘he goes’	ց-ԵՐ-Ձ-Ց gu զեթամ գու IND-go-TH-3SG IND	ց-ԵՐ-Ձ-Ց կ'երթայ IND-go-TH-3SG
	Gürün subdialect	
‘you strangle’	ց չԵՐ-Ձ-Ց զօ խըխդէս IND send-TH-2SG	ց չԵՐ-Ձ-Ց կը խեղդէս IND send-TH-2SG
‘I go’	ց ց-ԵՐ-Ձ-Ց զօ զերթամ IND IND-go-TH-1SG	ց-ԵՐ-Ձ-Ց կ'երթամ IND-go-TH-1SG
‘he eats’	ց-Ձ-Ձ-Ց ցօ զուղէ զօ IND-eat-TH-3SG IND	ց-Ձ-Ձ-Ց կ'ուսէ IND-eat-TH-3SG
	Kayseri subdialect	
‘I go’	ց ց-ԵՐ-Ձ-Ց զա զերթամ IND IND-go-TH-1SG	ց-ԵՐ-Ձ-Ց կ'երթամ IND-go-TH-1SG
‘they eat’	ց ց-Ձ-Ձ-Ց զա զուղէն IND IND-eat-TH-3PL	ց-Ձ-Ձ-Ց կ'ուսէն IND-go-TH-3PL
	Darende subdialect	
‘I bring’	բԵՐ-Ձ-Ց ցա բԵՐ-Ց զա bring-TH-1SG IND	ց բԵՐ-Ձ-Ց կը բԵՐ-Ց IND bring-TH-1SG

24.4.3 Faithfulness to Classical Armenian

In the Arapgir dialect, the phonetic changes and the grammatical formations are not new phenomena; instead we can say that the dialect is in general faithful to the Old Armenian, especially when we compare with the Cilicia dialect.

24.4.4 Genitive marking

The only form that we can consider as more or less interesting is that the genitive of the infinitive in the Kayseri subdialect (Table 24.3).

Table 24.3: Repeated genitive marking in the Kayseri subdialect of the Arapgir dialect

	Kayseri (Arapgir)	cf. SEA
‘of staying’	մԵՆ-Ձ-Լ-ՈՒ-Ց-i մընալույի	մԵՆ-Ձ-Լ-ՈՒ մնալու
‘of speaking’	շՈՏ-Ձ-Լ-ՈՒ-Ց-i խոսելույի	շՈՏ-Ձ-Լ-ՈՒ խոսելու
‘of giving’	դ-Ձ-Լ-ՈՒ-Ց-i դալույի	տ-Ձ-Լ-ՈՒ տալու
‘of going’	ԵՐ-Ձ-Լ-ՈՒ-Ց-i Երթալույի √-TH-INF-GEN-GEN	յԵՐ-Ձ-Լ-ՈՒ Երթալու √-TH-INF-GEN

As can be seen, these forms have a repeated genitive mark (/u/ <nL> and /i/ <h>); this is something that is not found in any other dialect. *HD: To clarify, in SEA/SWA, the suffix /-i/ is the regular genitive marker, while the suffix /-u/ is an irregular genitive marker used for some declension classes such as for verbal infinitives.*

24.4.5 Progressive marking with /nə/ <նը>

In Arapgir, the progressive is formed with the formative /nə/ <նը> (Table 24.4).

Table 24.4: Subjunctive marking in the Arapgir dialect

	Arapgir	cf. SWA
‘I am going’	g-ert ^h -a-m nə գերթամ նը IND-go-TH-1SG PROG	g-ert ^h -a-m gor կ'երթամ կոր IND-go-TH-1SG PROG
‘I am going’	χm-i-m nə խմիմ նը drink-TH-1SG PROG	gə շəմ-ə-m gor կը խմեմ կոր IND-drink-TH-1SG PROG

Original page number 217.

24.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

24.5.1 Arapgir dialect

Adjarian's source: See Հանդես Ամսորեա [Monthly Review] 1900, page 251. In accordance with the author's exposition or arguments, I have rendered to the scientific orthography.

Նասրեդին խօշան յիր դան մէշը աղօթաձ վախոյը ըսաց Ասձու. «Ըման Ասված բարա, ի՞շ գոլի գու, յընձի հարիր լիրա ղըրգա. շագ բէքը ունիմ փարայի: Ըմմա թամամ հարիր լիրա յըլլէլու ա, ազուր մէգ հադ մը բազաս՝ դօխսանը ինը հադ յըլլին նա՝ չօթթէր. համ դու չեմ առնար»:

Խօշան յահուրի դ'րացին մը գունենա Խու վօր ան դախրային դէները նստէր ա եղէր. խօշային ձ'անը լսածին գիրի գեթա յընգաջ դ'նա գու յու յէքքէն յինը յիրենը զըստ գու.

– յաշակա դօխսանը ինը օսդի դէնսա նա՝ իրավցընե՝ չառնա դի (<պիտի> խօշան. Ես լիրաները իսա բաջայն վար ձ'ըթիմ դա դէնսամ ի՞շ դէնսա գի հիդ խօշան:

յէքքէն դօխսանը ինը լիրա քեսայի մը մէշը դ'նա գուլու գուգ՝ ա գու բաջայն փը՛րթ... վար նեդա գու. յինգ ալ հօնիգ բայթամիշ գէնայ գու քի դէնսա դէ խօշան ի՞շ դէնսա դի:

Խօշան հըմըն օջախը վայզ գու յու դէնսա գու քի գ'ունդ թօխշա մը յընգէր ա ֆօն. թէզ մը դառնա գու, դէշագի մը վրան նսդի գու, քեսան բ'անա գու վօր՝ ի՞շ դէնսա... օսդի՝: յէքքէն բաշլայս գու մէգիգ մէգիգ հարմէլ. դէնսա գու քի դօխսանը ինի հադ էն օսդիները. մէյ մալ գու հարմէ, երգուր գու հարմէ՛ բայլի յաղըլմիշ եղա ըսէլօք. յամմէն հեղ հըսար էնելուն նօրէն դօխսանը ինը հադ գ'ընա գու. յէքքէն գըսայ գու Ասձու «Դ'ուն օր դօխսանը ինը լիրաները ղոգէցիր յընձի՝ հայլբայր մէգալ մեդ հադ-նալ ղոգէս գու»:

24.5.2 Gürün subdialect

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn], 1899, page, 410, 425, 478.

Օրը շադ է քանց գորեգը:

Ասձուծու բյիածը գելը չուղեր:

Ուղօդու չի գիդ՝ փշողը գիդ:

Երգը աշը է հաներ՝ դիրուն հօքին:

Աշը դէսածը դիրուն խեր չեներ:

Original page number 218.

Փռշած օջախը ջուր չուգեր:

Խրադ խրադ լեռն ի վեր, յես գո գերթամ ձօրն ի վեր:

Երթ դաս, գարի չուգեր:

Մեգը մեգուն եքի մը դվեր է, եսի ենօր գիգ (ողկոյզ) մը հաղող չէ դըվեր:

Մայը փշելօվ (մանր փշուելով) փօր չի գըշդանար:

Ուզօղուն մեգ երեսը սեվ, չի դըվօղուն երգու երեսը:

Գեղէն անցար դէ գաւառը գո խըղդիս:

Գօվիս մեռէր է, խարիս գըյէր է:

Դուրիդ գօց բռնէ՝ դրացիդ դորթ բռնէ:

Բազը ծուռ է, գօվը գաթ դո չի դար:

Սուդ խենթ եղէր է, վանքին հավերդ գուղէ գօ:

Զաղարջը ջուրն է դարի՝ չախչար գո բռես:

Գաղու չեղած մուգ գո բռնես:

Թեմբելունեն իշուն «քերի» գո գըսէ:

Սօխ գերած չիմ որ սիրոդիս երի:

Դանձ եիր նը հասար, խնձօր եիր նը գեյմըրեցար:

Զայը (ծանր) նադիր օր լիր գաս:

Թեք ինգիզին (ընկոյզին) քար չի նեղէր:

Մեյմեզի միս գուղէն գօ:

Թըքալին բերնօվը զը գերցնէ, գօթօվը եշքը զը հանէ:

Սաղգած էշ կը բո՛ օր նալը քեշէ:

Սօխին քարսը (քաղցրը) չիլլար:

Մեյմեզի իչին (համար) դուշան (գլոդակ) դսմին գօ (կը սեղմեն):

Original page number 219.

24.5.3 Darende subdialect

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 498.

Չի հաված մարդ շորեր գուրցէ գա օր փօրդօօօգը նեղէ գա:

Ասված լեռը գը հայի՝ ձունն անօր գեօրէ գուրդա:

Վար թուքես մօրուք, վէր թուքես բըյըգ:

Հեյ սիրդդ սիրէմ Ասված, գօմէշը գօդօշն ի՞նչ ընէ:

Բանին մէչ բան գա, մածունին մէչ թան գա:

Հարսնիք գերթամ, գաթա գուտեմ թէ դան նէ:

Չերթային ադ ջաղարչը՝ չուղէիր ադ բաղարչը:

Գօյած (կոտրած) ընգուզը հազարն անցավ:

Զուրը տեսնա ծուգ գըլլա, զադուն դէսնա միւգ գըլլա:

* *

Գնդուկ գնդուկ մաղարա, մէնք հարս մ՝ունինք գը խաղա, ջուրը ցըքէքնք կը լողա, ջուրեն հանենք գը դօղա, ձեռքը չամիչ մը դանք նէ, մինչէվ իրիգուն գը խաղա:

Ադվընի, իսգի՞ց գուքաս. – Արիւնօդ ձօվէն. – Վըրադ օրի՞ արիւն չէ եղէր. – Ասդուձու հրամանօվ:

Արաբը փոսն ընգավ, գըլօխը դուրսն ընգավ:

Թեօքը ֆեօղին մէչ, միշուզն եշին մէչ, գըլօխը փօրուդ մէչ:

Ասներկ գերմուր՝ անդանագ քերթուք (աքլորի կատար):

24.5.4 Kayseri subdialect

24.5.4.1 Munjusun village

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 407.

Մարթ մը մէգ հաղիդ աչգին մը ունէ դըլէմ, օր բաշխա գեյի գիզիր դղայի հեդ գը գարքէ: Օր մը էս մարթը գէլլէ իր աչգանը դունը երթալու, փեսին հեդ, աչգինին հեդ դէսնըվէլույի: Երթալ իքէն ջամկան, ի՞նչ գըստս, դայայի մը արայըխը՝ այլանի մը ձաքէրը՝ առչեվմսին իրէք դարվան բըլուզ դղա մը առէլ զա գուղէն: Էս մարթը հեմէն գը վազէ, շադ մը եզիյեթնէրօք գը խըլասէ: Ինքը մէգ աչգինէն բաշխա զավագ չունսալույին համար. – «Իմ սօն օրիս Ասդված ինձի դղա մը դվավ» դէյի շադ գը խըլսդա: Էնգիւց դօմիորթ էդ խըլասած դղան գուշախը առած, աչգանը գունը գերթա:

Աչգինը խըլսդալէն, «հէ՛ր, էս ավը ո՞ւրդէղէն ավլամիշ էրիր» գըսէ:

24.5.4.2 Balages village

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 580.

Աղէնօք Ուղուզէլի անուն գէղի մը հարուսդին մէգը հէչ չօջուկն չունսար էղէր, մէգ օր ոհիշիւնմիշ գէնէ օր, աջաբա իմ...

... դունին ջօմաաթը ըզմէն էզիյէթ քէշէլմընըին համա՞ր մը Ասձված ընծը չօջուկն գա չի դա:

Ես դիւշիւսգէյօք ինգէր աղային հեղը՝ թարդիլի դըյաֆէթ, բէլլէլու գէլլէն: Բէլլէն իքէն դավրիշի մը րասդ դուքան: Հարուսդը բադիվ գուդա դարվիշին. դարվիշն է – Ասձուծու բարին ինեն, ա՛յա գըսէ:

Հարուսդը դարվիշին՝

– Դուն իմ իշխան ըլլալին՝ նոր է տղա ըլլալը ինչէ՞ն գա գիդէնաս, ըսածը գիբի, դարվիշն է՝

– Սէ զի գիդէմ օր, գըսէ, ինչ օր էս դարը չօջուկն չուննալու համար, աջաբա դունին ջօմաաթը ըզմէն էզիյէթ մը գա քէշէ դէ՛ի թարդիլի դըյաֆէթ եղէր եք. ամմա քու դունին մէջ գինվօղ փիթին ջօմաաթըդ քէզմէն խօշնուդ է. Էզէր քիչուդ մը առաջ երթաք նա, ջուրը մը րասդ բօդը գուքաք, ջուրը ինծօր մը բօդը պէրէ, եդ ինծօրը առ՝ էրեսը ծիուդ գէրցուր, մէչն է գնըգիդ:

24.5.4.3 Everek

Adjarian's source: See Բանասէր, 1902, page 174. *HD: Note that there are multiple publications called Բանասէր /banaser/ 'Philologist'. As of writing, I haven't tracked it down.*

Ժամէրնիս փրցըված,

Սըոդէրնիս խըօօված,

Ամբարը չըքա հաց...

Օրդնյալ էս, Դէ՛ր Ասված:

Դուրավիքը ծիւն ծըմէր,

Փազվէր է շամփա լէր,

Նէ եգօդ, նէ երթօդ,

Զօրս դընիս վախ ու դոդ:

Ահանց դէ՛ չօրս ամիս

Զը դըրինք բէրաննիս

Բադառ մը միս, բուլլուր,

Համփիրթին մէզի դուր:

Զիծ ծըձօդ մէսիւմնին

Ուդէլու գաթ չունին,

Original page number 221.

Գա գուլան ինչո՞ւ ոգուն...

Էրեսնին հայիս դուն:

Երգըթէ սիրդ բեղդ է՝,
Զեռքիդ է (ալ) չի աղգէ...
Զօցվօրը դուռնէ դուռ՝
Գա մուրա հաց աբուր:

Եդ աղէն գօռելէն
Դեվ գիբի գօռալէն
Ալլաղնէր գա թափնէն...
«Քըշիցէք գյավուրին»:

Գեղէն դուրս, քիշերը,
Անքրիստոս թուրքէրը
Հերիւր մարթ քշդէր են...:
Վա՛յ անխիղջ անօրէն:

Chapter 25

Akn

25.1 Background and literature

Original page number 222.

The dialect of Akn is spoken only in the city of Akn and in a few of its surrounding Armenian villages. Texts are written with this dialect are found in the rich ethnographic collection of Ճանիկեան (1895) and Գասպրիելիան's extensive study that was not written with a scientific method (Գասպրիելիան 1912; Հանդես Ամսորեա [Monthly Review], 1908-1911, and continuous). Other succinct manuscripts are in Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 101, 330, 360, 393, 429, 557, 565, 601, 827, 895; 1900, page 388, 695). There are also succinct dialogues in the Akn dialect in Տարեցոյց ԽշանՊերպերեան (1897, page 67-62; 1898, page 23-24, 147; 1899, page 54-71; 1900, page 254-266; 1903, page 145-168), and the comedic writings of «Երանոս Աղբար կամ Թապլաքեար Վարժապետը» and «Թապլաքեար Փիլիկ աղպօր աղջկուեսը».

25.2 Phonology

25.2.1 Segment inventory

The Akn dialect has 8 vowels: /a, e, ə, i, o, œ, u/ <ω, ɛ, ʌ, i, o, ə, u>, and three series of consonants, like the Arapgir dialect.

25.2.2 Sound changes

For its sound changes, the characteristic situations are the following.

25.2.2.1 Monophthong vowel changes

25.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ω> The Old Armenian sound /a/ <ω> becomes /o/ <o> when immediately before a nasal, such as also in the Hamshen dialect (Table 25.1).

Table 25.1: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /o/ <օ> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
‘fly (bug)’	տշանֆ	ճանճ	տշանֆ
‘unsalted’	անալի	օլլի	անալի
‘rain’	անձրես	օրչեվ	անձրեւ

25.2.2.1.2 Classical Armenian /u/ <նւ> The Old Armenian sound /u/ <նւ> becomes /y/ <իւ> (Table 25.2).

Table 25.2: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /y/ <իւ> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
‘you.SG have’	սնիս	յնիս	սնես
‘eight’	ստիւ	յտիւ	ստիւ

25.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <օ> and /աւ/ <օ, աւ> The Old Armenian sounds /o, աւ/ <օւ, օ> become /œ/ <էօ> (Table 25.3).

Table 25.3: Change from Classical Armenian /o, աւ/ <օւ, օ> to /œ/ <էօ> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
‘four’	չիօրս	չէօրս	չիօրս
‘door’	դուռն	դ’էռն	դուռն
‘today’	այսաւ	ասէօր	այսօր

25.2.2.2 Glide insertion before post-vocalic /h/ <հ>

The only unique property of the Akn dialect is that if a vowel is immediately before the CA sound /h/ <հ>, then the semivowel /j/ <յ> is added next to the vowel (Table 25.4).

Table 25.4: Glide insertion before post-vocalic /h/ <հ> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
‘death’	մահ	մայհ	մահ
‘satisfied’	գոհ	գ’օյհ	գոհ
‘gain’	յահ	յայհ	յահ
‘fear’	ահ	այհ	ահ

This characteristic is also unavoidable among educated Akn speakers.

25.2.2.3 Diphthongal vowel changes

For CA diphthong changes, the notables ones are the following.

25.2.2.3.1 Classical Armenian /ai/ <այ> The Classical sound /ai/ <այ> changed to /a/ <ա> (Table 25.5).

Table 25.5: Change from Classical Armenian /aj/ <ωj> to /a/ <ω> in the Akn dialect

	Classical Armenian		> Akn		cf. SEA	
‘mother’	majr	մայր	mar	մար	majr	մայր
‘father’	hajr	հայր	har	հար	hajr	հայր

25.2.2.3.2 Classical Armenian /oi/ <ŋj> The Classical sound /oi/ <ŋj> changed to /u/ <ŋl> (Table 25.6).

Table 25.6: Change from Classical Armenian /oi/ <ŋj> to /u/ <ŋl> in the Akn dialect

	Classical Armenian		> Akn		cf. SEA	
‘light’	loj	լոյ	lus	լուս	lujs	լույս

25.2.2.3.3 Classical Armenian /iŋ/ <ŋl> The Classical sound /iŋ/ <ŋl> changed to /u/ <ŋl> (Table 25.7).

Table 25.7: Change from Classical Armenian /iŋ/ <ŋl> to /u/ <ŋl> in the Akn dialect

	Classical Armenian		> Akn		cf. SEA	
‘blood’	arjün	արիւն	arun	արուն	arjun	արյուն
‘snow’	dzjün	ձիւն	dz'un	ձ'ուն	dzjun	ձյուն

Original page number 223.

25.2.2.4 Consonant changes

The consonant changes are exactly same as in Kharberd, Arapgir, and Sebastia

25.3 Morphology

The grammar of the Akn dialect does not present individual characteristic properties. For whatever differences that are present, these originated from the effect of general phonological rules.

25.3.1 Noun inflection or declension

25.3.1.1 Genitive marking

For example, the genitive formative is /-y/ <ŋl> (Table 25.8).

Table 25.8: Genitive marking in the Akn dialect

	Akn		cf. SWA	
‘God-GEN’	asdydž-y	Ասդյան	astudž-o	Աստուն
‘soul-GEN-DEF’	hokʰ-y-n	հօքին	hokʰij-i-n	հոգուն
‘dead-PL-GEN-DEF’ (= of the dead)	merel-ner-y-n	Մեռելներին	merel-ner-u-n	Մեռելներուն

25.3.2 Verb inflection or conjugation

25.3.2.1 Indicative marking with /gy/ <qħl>

Similarly, the indicative present and imperfective use the formative /gy/ (qħl) (cf. SWA /gu/ <qħl>) (Table 25.9).

Table 25.9: Indicative marking in the Akn dialect

	Akn	cf. SWA
‘I give’	gy d-a-m qħl դամ	gu d-a-m կու տամ
‘I cry’	gy l-a-m qħl լամ	gu l-a-m կու լամ
IND	√-TH-1SG	IND √-TH-1SG

25.3.2.2 Theme vowel changes and the indicative present

In the verbal endings, the vowel t becomes h when next to nasals, while it stays unchanged in other places.

HD: To clarify, he’s talking about theme vowels in verbs, before agreement suffixes. He provides examples from the indicative present. In SWA, the indicative present is formed by adding the indicative prefix /g(ə)-/ before the finite verb. The theme vowel stays constant in the indicative present. Akn behaves differently with respect to theme vowel uses.

Table 25.10: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to send’ in the Akn dialect

	Akn	cf. SWA
1SG	gy չերգ-i-m qħl խըրգիմ	gə չերգ-e-m կը խրկեմ
2SG	gy չերգ-e-s qħl խըրգես	gə չերգ-e-s կը խրկես
3SG	gy չերգ-e-∅ qħl խըրգէ	չերգ-e-∅ կը խրկէ
1PL	gy չերգ-i-nk ^h qħl խըրգինք	gə չերգ-e-ŋk ^h կը խրկենք
2PL	gy չերգ-e-k ^h qħl խըրգեք	gə չերգ-e-k ^h կը խրկեք
3PL	gy չերգ-e-n qħl խըրգին	gə չերգ-e-n կը խրկեն
IND	√-TH-AGR	IND √-TH-AGR

25.3.2.3 Archaism in past 1PL suffix /-a-nk^h/ <ալը>

HD: In SWA and SEA, the 1PL suffix is [-ŋk^h]. This same formative is used for the present, past imperfective, and past perfective. In the past, this plural suffix follows the past suffix /-i/ or /-a/, thus creating the sequence [-i-ŋk^h] or [-a-ŋk^h]. In contrast, Classical Armenian used the suffix /-mk^h/ for the present 1PL, and /-ak^h/ for the past 1PL; the /-a/ in this form could be separately segmented as a past suffix. Adjarian reports that Akn aligns with Classical Armenian.

Like the Sebastia dialect, the ending of the imperfective and perfective 1PL is /-a-nk^h/ <ալը> (here, the sound change of CA /an/ <ալ> to /on/ <օլ> does not happen), or which is more similar to the Classical Armenian ending /-ak^h/ <ալ>, than with the /-i-ŋk^h/ <իլը> form of other dialects (Table 25.11).

Table 25.11: Archaisms in the 1PL suffix in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SWA
‘we were eating’ (past impf.)	ud-ē-a-k ^h ուստաք eat-TH-PST-1PL	g-yd-e-a-nk ^h qħlստաք IND-eat-TH-PST-1PL	g-ud-ej-i-ŋk ^h կ'ստինք IND-eat-TH-PST-1PL
‘we brought’ (past perf.)	ber-a-k ^h բերաք bring-PST-1PL	b ^h er-a-nk ^h p ^h երաք bring-PST-1PL	p ^h er-i-ŋk ^h բերինք bring-PST-1PL

25.3.2.4 Future marking with /di, d/ <դի, դ>

HD: In SWA, the future is formed by combining the future proclitic /bidi/ with the finite verb. If this proclitic is added to the present form of the verb, then the meaning is the simple future (Table 25.12). If the proclitic is added to the past form (which includes a past suffix /-i, -∅/), then the meaning is the past future (Table 25.13). Akn behaves similarly with different formatives.

The future formative is /di/ <դի>, which is shortened to /d/ <դ> when next to a vowel; this is a shortened form of the CA formative /piti/ <պիտի> ‘must’).

Table 25.12: Future <ապառնի> of the verb ‘to bring’ in the Akn dialect

	Akn	cf. SWA
1SG	di b ^h er-i-m	դի բ'երիս
2SG	di b ^h er-e-s	դի բ'երես
3SG	di b ^h er-e-∅	դի բ'երէ
1PL	di b ^h er-i-nk ^h	դի բ'երինք
2PL	di b ^h er-e-k ^h	դի բ'երեք
3PL	di b ^h er-i-n	դի բ'երին
FUT	✓-TH-AGR	FUT ✓-TH-AGR

Table 25.13: Past future <ալցեալ ապառնի> of the verb ‘to eat’ in the Akn dialect

	Akn	cf. SWA
1SG	d-yd-e-i-∅	դիւդէի
2SG	d-yd-e-i-r	դիւդէիր
3SG	d-yd-e-∅-r	դիւդէր
1PL	d-yd-e-a-nk ^h	դիւդէանք
2PL	d-yd-e-i-k ^h	դիւդէիք
3PL	d-yd-e-i-n	դիւդէին
FUT-	✓-TH-PST-AGR	FUT-✓-TH-PST-AGR

Original page number 224.

25.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: See Ճանիկեան, page 292.

- Նըսդէ նայիմ, յեգէն Թօրոս, ինդէ՞օր էս:
- Զառա իմ ա՛ղա, Ասված գէնք զա:
- Ի՞շ զա իշ զա, յէ՛գէն:
- Բաղվագան գէնթանությանդ դուլվաշի ինք: Հրամանքեդ իրիշայէ մի իմ եգէր. ըմմա չի գ'իրիմ քի խաբուկ զանէ՞ս:
- Ըսէ՛ նայիմ, խաբիլիւ գ'օրծ է իսէ, փէ՛ք աղէգ:

- Վեր Ասդված, վար հրամանքը. գլխօնս նեղի գա Նը ո՞ւր դերթամ. հելքեթ հեռ դի գամ: Թաշիզութիւն չի դանք, ա՞նա. իւզնթիրքս աս Եթը՝ առիւդիւր մի գա՝ դի անիմ. հազար դրուշ բազաս Ե. քերեմ արէ դի՞ւր, ֆայիզօվը գիւղամ:
- Թահվիլ մի գրէ, Գարաբեդ, առ աս բալին, գնա Ներսի դոլաբէս հազար դրուշ բէր, յեգէնին դիւր, թահվիլը առ:
- Շինօյիրագալ իմ աղա, Ասդված իշախանության բահէ:
- Զարսի՞ն իշ գա իշ գա. առիւդիւրները ինդէ՞ր Ե:
- Ասդված բերեքթ դա, ըմմա առիւդիւրները քեսադ Ե. ցորէն, բանիր շա՞ն գիւգա, լաքին թիւքէնչիները եռէչքը գերթան, դիւր բէրին: Յասախ գանին քի եռէչքը մարթ չի դերթա. մոհիգ չին աներ գինէ գերթան, Եսնէֆը Նեղ գիւ մնա, անիւնց քեր մի գիւղա գառնէ: Բէրողը գուզէ իւր (որ) դընվօրին դա, ըմմա մոհիգ անօ՞նս օվ Ե. չօրին բէրնօվ ծ'եռքէն գիւ քաշին գառնին. քիչ մալ դ'իմանա Նը՝ գիւ ծէծին: Հեղդա չէ ըմա, չի՞լիր իւր ժամը ծանիցիւմ անին քի անիւնցմէ բան մ'ա՛ռեք. Հայն իւր անիւնցմէ չառնէ Նը առածնին չին գրնար ծախեր, ալ չին առներ:
- Աղ ըսածդ եռէ էր. ան վախթը խասթին մեզը գամ իւրիշի գ'իշիւթիւն մի աներ Նը՝ ժամը գանիծէին թը ան մարթէն միս զամ իւրիշ բան մ'ա՛ռնեք, չեյին առներ. մինչիւգ իւր գ'ար մեղա քսէր, Նեօրէն ծանիւցիւմ անեյին քի, առ՛ք: Հըմա Եռչի միյափանութիւնը չիգա. աղենգ բաներ ծանիւցիւմ չանվիր. անին ալ Նը՝ վորը մոհիգ գանէ, վորը չաներ: Դ'իւն քիւ գ'օրծդ դէսար Նը ա՛դ նայէ:

Chapter 26

Sebastia

26.1 Background

Original page number 225.

This dialect is specific to the Armenian-heavy city of Sebastia and its many surrounding Armenian villages, which occupy the valley of Alis, starting from Sebastia and eastern until Zara. The southern border is Ulaş. Starting from this village until Mandjilik, and north-west from that, the Tonus province, until Gemerek, we find the subdialect of Gürün subdialect. The villages of the Alis valley differ a little from the dialect of the city. The Pirknik village forms its own subdialect; the village is found one hour away from the city towards the northeast.

26.2 Literature

The dialect of Sebastia has still not been studied. It is also surprising that there are no published manuscripts. For the first time in Paris, I had the opportunity to study the pronunciation of plosives using recording devices of Abbé Rousselot (Jean-Pierre Rousselot, Ռուսլո արքա). The result was published in my “Les explosives” work (Adjarian 1899). For this dialect, Mr. Karapet Gabikian (պր. Կ. Գաբիկյան; *HD: SEA: /karapet gabikjan/, SWA: /garabed kʰapʰigjan/*) has an extensive study that was funded by an Izmirian (Եզմիան) award, but it’s unfortunately unpublished. Based on this work, Mr. Gabikian (պր. Գաբիկյան) was kind enough to send me a succinct note on this study of the dialect, and a manuscript with a few pages, which I will provide a bit later.

26.3 Phonology

26.3.1 Segment inventory

26.3.1.1 Vowels

26.3.1.1.1 Vowel inventory The sound system of the Sebastia dialect is similar to the dialects of Karin and Kharberd-Yerznka. For vowels, besides the sounds /a, e, ə, i, o, u/ <ա, է, օ, ի, օ, ու>, we also find /æ, լէ, օ, յօ/ <այ, էլ, օյ>.

26.3.1.1.2 Vowel /uœ/ <օ> The last one is a sound that's uniquely characteristic to Sebastia; its pronunciation is approximately like a fast pronunciation of the sequence /uœ/ <ուօ>. It is found word-initially and word-medially, but always under stress. When it is unstressed, it becomes a simple /o/ <օ> (Table 26.1).

Table 26.1: Emergence of /uœ/ <օ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'frog'	gort գորտ	gʰuœrd գ'օրդ	gort գորտ
'frog-GEN'	gort-i գորտի	gʰord-an գ'օրդան	gort-i գորտի
'horse-radish'	bolk բողկ	bʰuœrg բ'օնգ	boχk բողկ
'horse.radish-GEN/DAT'	bolk-i բողկի	bʰoṛg-i բ'օնգի	boχk-i բողկի
'horse.radish-ABL'	bolk-e բողկէ	bʰoṛg-e բ'օնգէ	boχk-itsʰ բողկից
'horse.radish-INS'	bolk-iց բողկիւ	bʰoṛg-ov բ'օնգօվ	boχk-itsʰ բողկնով

26.3.1.1.3 Vowel /iɛ/ <է> The sound /iɛ/ <է> (pronounced as a heavy /ie/ <հէ>) is more common in the villages of the Alis valley (Table 26.2).

Table 26.2: Emergence of /iɛ/ <է> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'mother'	majr մայր	mjer մէր	majr մայր
'Karapet (a given name)'	karapet Կարապէտ	garabed Գարաբէտ	karapet Կարապէտ
'you went'	gənatsʰer գնացէր	gʰnatsʰer գ'նացէր	gənatsʰir գնացիր
'mouth'	beran բերան	bʰeran բ'երան	beran բերան

26.3.1.1.4 Vowel /æ/ <ա> Sometimes we find the sound /æ/ <ա> (Table 26.3).

Table 26.3: Emergence of /æ/ <ա> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'hand'	dzer-kʰ (-PL) ձեռք	dzʰærkʰ ձ'անք	dzerkʰ ձեռք
'corpse'	merqal մեռեալ	mærel մանել	merjal մեռյալ

26.3.1.2 Consonants

26.3.1.2.1 Laryngeal values The consonants have three degrees: voiced, voiced aspirated, and voiceless aspirates. Their changes are exactly as in the Karin and Kharberd dialects.

26.3.1.2.2 Emergence of word-initial /j/ <յ> Here we have the sound /fi/ <յ> which is often added before vowel-initial words (Table 26.4).

Table 26.4: Emergence of word-initial /fi/ <յ> before vowels in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'tail'	agi ագի	fiagʰi յագ'ի	agi ագի
'tinder'	abetʰ աբէթ	fiabʰeth յաբ'էթ	abetʰ աբէթ
'Alis river'		fiālis յալիս	alis Ալիս

26.3.2 Sound changes

For the sound changes, the important ones are the following.

26.3.2.1 Monophthonal vowel changes

26.3.2.1.1 Classical Armenian /e/ <է> The Classical sound /e/ <է> (Table 26.5a), in the beginning of both monosyllabic and polysyllabic words, is sometimes /je/ <յէ> and sometimes /e/ <է> (Table 26.5a). Inside the word, it becomes /e, ə, ie/ <է, ա, յէ> (Table 26.5b).

Table 26.5: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je, e, ə, ie/ <յէ, է, ա, յէ> in the Sebastia dialect

		Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
a.	'when'	erb	էրբ	jep ^h
	'to delimit'	ezerel	էզերէլ	jezerel
	'face'	eres	էրես	eres
	'iron'	erkat ^h	էրկաթ	ergat ^h
b.	'last year'	heru	հերու	հիերու
	'hand'	ձzer-k ^h (-PL)	ձեռք	ձշաք ^h
	'mouth'	beran	բերան	բ'երան

26.3.2.1.2 Classical Armenian /o/ <օ> The Classical sound /o/ <օ> becomes /յօէ/ <օ> at the beginning of monosyllabic words, and it becomes /o/ <օ> at the beginning of polysyllabic words (Table 26.6a). Under stress, it becomes /յօէ/ <օ>; when unstressed, it becomes /o/ <օ>. An exception is in Table 26.6b.

Table 26.6: Change from Classical Armenian /o/ <օ> to /յօէ, /օ, օ> in the Sebastia dialect

		Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
a.	'who'	ov	օվ	ով
	'no'	օթ ^h	օչ	օտ ^h
	'male'	օրձ	օրձ	օրծ
	'worm'	օրծն	օրծն	օրդն
	'orphan'	օրբ	օրբ	օրբ
	'frog'	օրտ	օրտ	օրտ
	'frog-GEN'	օրտ-i	օրտի	օրդան
	'belly'	պօր	պօր	պօր
	'charcoal'	գօրտսeli	գօրծելի	գօրծելի
	'bone'	օսկօր	օսկօր	օսկօր
	'sheep'	օթչար	օչչար	օչչար
b.	'buttocks'	օր	օռ	օռ

26.3.2.2 Diphthonal vowel changes

26.3.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <այ> The Classical diphthong /ai/ <այ> changed to /a/ <ա> (Table 26.7).

Table 26.7: Change from Classical Armenian /aj/ <ωj> to /a/ <ω> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
‘mother’	majr մայր	mar մար	majr մայր
‘wolf’	gajl գայլ	g'äl գ'ալ	gajl գայլ

26.3.2.2.2 Classical Armenian /iŋ/ <ŋ>

The Classical diphthong /iŋ/ <ŋ> changed to /u/ <ն> (Table 26.8).

Table 26.8: Change from Classical Armenian /iŋ/ <ŋ> to /u/ <ն> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
‘flour’	aliŋr ալինր	alur ալուր	aljür ալյուր
‘blood’	ariŋn արինն	arun արուն	arjun արյուն

26.3.2.2.3 Classical Armenian /oi/ <nj>

The Classical diphthong /oi/ <nj> changed to /u/ <ն> (Table 26.9).

Table 26.9: Change from Classical Armenian /oi/ <nj> to /u/ <ն> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
‘light’	lois լոյս	lus լուս	lujs լույս
‘walnut’	ənkoiz ընկոյզ	ənguz ընգուզ	əŋkuiz ընկոյզ

26.3.2.3 Consonant changes

For consonants, the following are notable.

26.3.2.3.1 Weakening of stops to glides

The Classical sound /kʰ/ <p> became /jh/ <jh>, which happens in the villages of Alis (Table 26.10).

Table 26.10: Change from Classical Armenian /kʰ/ <p> to /jh/ <jh> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
‘monastery’	vankʰ վանք	vajh վայհ	vankʰ վանք
‘three’	erekʰ երեք	irejh իրեյհ	erekʰ երեք
‘desire’	pʰapʰakʰ, pʰapʰag փափաք, փափագ	pʰapʰajh փափայհ	pʰapʰakʰ, pʰapʰag փափաք, փափագ

The Classical sound /k/ <q> became /j/ <j> before a consonant (Table 26.11).

Table 26.11: Change from Classical Armenian /k/ <կ> to /j/ <յ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA or SWA	
‘monastery’	vank ^h վանք	vajh վայի	vank ^h վանք	SEA
‘three’	erek ^h երեք	irejh իրեյի	jerek ^h յերեք	SEA
‘desire’	p ^h ap ^h ak ^h փափաք	p ^h ap ^h ajh փափայի	p ^h ap ^h ak ^h փափաք	SWA
‘trap?, eyeless?’	aknat ակնատ	ajnad այնադ	aknat ակնատ	SEA
‘angel-PL’	həreftak-(ə?)k ^h հրեշտակը	hərəftaj-nin հրեշտայսին	həreftak-ner հրեշտակներ	SEA
‘claw INDF’	tsank ճանկ	džaj mə ջայ մը	džanj mə ճանկ մը	SWA
‘boy-girl’	ałdzik-təlaj աղջիկ-տղայ	ałdzhij dka աղջիյ դղա	ałtʃik-tərə աղջիկ-տղա	SEA
‘broad bean’	baklaj բակլայ	b ^h ajla բայլա	bakla բակլա	SEA

The Classical sound /g/ <զ>, which wherever it took the form /k^h/ <զ>, became /j/ <յ> (Table 26.12).

Table 26.12: Change from Classical Armenian /g/ <զ> to /j/ <յ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA	
‘king’	t ^h agawor թագաւոր	t ^h ajhvycər թայիվյօր	t ^h ak ^h avor թագավոր	
‘to bathe (trans.)’	logats ^h uts ^h anel լոգացուցանել	lojts ^h ənel լոյցընել	logats ^h nel լոգացնել	
‘lap’	gog գոգ	gusejh գոյի	gok ^h գոգ	
‘five’	hing հինգ	hij հիյ	hing հինգ	
‘apron’	gognots ^h գոգնոտ	g ^h ojhnots ^h գօյինոտ	gok ^h nots ^h գոգնոտ	
‘to bathe’	loganal լոգանալ	lojnal լոյնալ	loganal լոգանալ	
‘five points/denomination’		hijnots ^h հիյնոտ	hingnots ^h հինգնոտ	

Analogous to this, we have the Classical form /ʃapik/ <շապիկ> ‘shirt’ became /ʃabijh/ <շաբիյի> (which passed through the form /sapik^h/ <շապիկ>), cf. SEA /sapik/.

26.3.2.3.2 Classical Armenian /h/ <հ> to /f/ <ֆ> The Classical sound /h/ <հ> in monosyllabic words, next to a stressed sound /o/ <ո> ...

Original page number 227.

became /f/ <ֆ> (Table 26.13a, but Table 26.13b).

Table 26.13: Change from Classical Armenian /h/ <հ> to /f/ <ֆ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA	
a.	‘hole (CA); pit (SEA)’	hor հոր	fycər ֆօր	hor հոր
	‘smell’	ort ^h օրթ	fycərt ^h ֆօրթ	hort հորթ
	‘earth’	hoł հող	fycəs ֆօղ	hos հօղ
	‘care’	hog հոգ	fycək ^h ֆօք	hok ^h հօք
b.	‘to care’	hogal հոգալ	hok ^h al հօքալ	hok ^h al հօքալ
	‘edge of pit’		horezer հօրէզէր	hori jezerk ^h հօրի յէզէրկ

26.3.2.3.3 Consonant cluster lenition The Classical Armenian sound sequence /tr/ <տր> becomes /jj/ <յյ>, and it can delete if there’s a nasal before it (Table 26.14).

Table 26.14: Change from Classical Armenian /tr/ <տր> to /jj/ in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
‘to divide’	kətrel	կտրել	kətrel
‘sharp’	*kətruk	*կտրուկ	kətruk
‘brave’	*kətritʃ	*կտրիճ	kətritʃ
‘to choose’	əntrel	ընտրել	əntrel
‘small’	manər, manter	մանր, մանտր	manər, mandər
‘heavy’	tsanər, *tsantər	ծանր, *տանտեր	tsanər
‘to break’	kotorel	կոտրորել	kotorel, kotrel
name ‘Peter’	petros	Պետրոս	petros

26.3.2.4 Subdialectal changes in Pirknik

26.3.2.4.1 Classical Armenian /e/ <ե> In the Pirknik subdialect, we can find the sound change /a/ <ա> to /uə, o/ <օ, օ> which don’t exist in the Sebastia dialect (Table 26.15).

Table 26.15: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /uə, o/ <օ, օ> in the Pirknik subdialect of the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Pirknik (Sebastia)	cf. SEA or SWA
‘cheese’	panir	պանիր	panir
‘Mary’	mariam	Մարիամ	marjam
‘like that’			
‘cross’	χաժի	խաչ	adəng
‘time-INS’			adəng
		չաժի	ատանկ
		չաժու	SEA
		չաժուն	SEA

26.3.2.4.2 Classical Armenian /o/ <ո> The Classical sound /o/ <ո> becomes /a/ <ա> next to the sounds /v, m, n/ <վ, մ, ն> (Table 26.16), and even /anbir/ <անբիր> ‘eleven’ 11, borrowed from Turkish <on bir> ‘eleven’.

Table 26.16: Change from Classical Armenian /o/ <ո> becomes /a/ <ա> in the Pirknik subdialect of the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Pirknik (Sebastia)	cf. SEA
a village’s name	gomēʃ	գավդուն	գավդուն
‘buffalo’	qomēʃ	գավմեշ	գ’ամեշ, գ’ավմեշ

26.4 Morphology

26.4.1 Noun inflection or declension

The grammar is very similar to the Istanbul dialect. The case declensions are the same.

HD: On page 306, Adjarian provides an erratum where he adds the following information about this dialect’s nominal morphology: In the villages of Sebastia, there are many cases of the plural suffix /-ni/ <նի> (Table 26.17).

Table 26.17: Plural marking with /-ni/ <սի> in the Sebastia dialect

	Sebastia	cf. SEA
‘ox’	jez	եզ
‘ox-PL’	jez-ni <i>jɛzni</i>	jez-ner <i>ɛzner</i>

26.4.2 Pronoun inflection or declension

For the pronouns, the following forms are notable (Table 26.18).

Table 26.18: Sample of pronouns in the Sebastia dialect

demonstrative proximal SG NOM ‘this’	asi	ասի
demonstrative medial SG NOM ‘that’	adi	ադի
demonstrative distal SG NOM ‘that yonder’	ani	անի
demonstrative proximal SG NOM ‘this’	zəvigag	զըվիզագ
demonstrative proximal SG ABL ‘from this’	zəge	զըգէ
‘like this’	zángəs	զանգըս
‘like this’	zəvizang	զըվիզանգ

26.4.3 Verb inflection or conjugation

26.4.3.1 Mobile indicative marking

HD: In SWA, the indicative mood is formed by combining the indicative prefix with the finite verb. For example, the indicative present is formed by combining this prefix with the present form of verbs. This prefix is /gu-/ for monosyllabic verb stems, /g-/ for vowel-initial stems, and /gə-/ elsewhere for polysyllabic consonant-initial stems. In Sebastia however, Adjarian reports that the shape and position of this affix can vary.

The simple present of verbs is formed similarly to the Karin dialect, with a postposed formative /gə/ <գը> (Table 26.19a), which sometimes can also be placed first (b). Before vowel-initial verbs, the formative /g/ <գ> is preposed, but in many cases the postposed formative /gə/ <գը> is also added (c). Monosyllabic verbs take /gu/ <գնւ> (d), while the form ‘to come’ takes /g^hu/ <գ՛նւ> (e).

Table 26.19: Mobile indicative marking in the indicative present <ԱԵՐԿԱՅ> in the Sebastia dialect

	Sebastia	cf. SWA
a. 'he asks'	հար- $\widehat{ts^h}$ n-e-∅ գə հարցւէ զը ask-CAUS-TH-3SG IND	գə հար- $\widehat{ts^h}$ ən-e-∅ կը հարցւէ IND ask-CAUS-TH-3SG
b. 'he leaves'	$\widehat{ts^h}k^h$ -e-∅ գə զըէ զը, leave-TH-3SG IND գə $\widehat{ts^h}k^h$ -e-∅ զը զըէ IND leave-TH-3SG	գə $\widehat{ts^h}ək^h$ -e-∅ կը ձըէ IND leave-TH-3SG
c. 'he rises'	g-ell-e-∅ (գə) զէլլէ (զը) IND-rise-TH-3SG (IND)	g-ell-e-∅ կ'ելլէ
'he goes'	g-ert ^h -a-∅ (գə) զէրթա (զը) IND-go-TH-3SG (IND)	g-ert ^h -a-∅ կ'երթայ
'they say'	g-əs-e-n զըսէն զը IND-say-TH-3PL	g-əs-e-∅ կ'ըսէն
d. 'he gives'	gu-d-a-∅ զուղա IND-give-TH-3SG	gu-d-a-∅ կու տայ
e. 'he comes'	g ^h u-g ^h -a-∅ զ՛ուզա IND-come-TH-3SG	gu-k ^h -a-∅ կու զայ IND-come-TH-3SG

26.4.3.2 Progressive marking

HD: In SWA, the progressive is formed by adding the enclitic /gor/ after the indicative mood forms. This enclitic is used in spoken speech, not in writing.

The progressive, which does not exist in Karin, is formed with the formative /gor/ <զօր>, similar to the Istanbul dialect; but here, the formative /gə/ <զը> is added only for vowel-initial verbs (Table 26.20).

Table 26.20: Progressive marking in the Sebastia dialect

	Sebastia	cf. SWA
'I am bringing'	b ^h er-e-m gor բ'երէմ զօր bring-TH-1SG PROG	գə p ^h er-e-m gor կը բերէմ կոր IND bring-TH-1SG PROG
'you are doing'	g-ən-e-k ^h gor զընէկ զօր IND-do-TH-2PL PROG	գ-ən-e-k ^h gor կ'ընէք կոր IND-do-TH-2PL PROG
'I was eating'	g-ud-ej-i-∅ gor զուլէյի զօր IND-eat-TH-PST-1SG PROG	գ-ud-ej-i-∅ gor կ'ուլնէի կոր IND-do-TH-PST-1SG PROG

26.4.3.3 Mobile future marking

HD: In SWA, the future is formed by combining the future proclitic /bidi/ with the finite verb. As Adjarian explains however, this future formative can vary its position in Sebastia.

The future takes the formative /bidi/ <բհնի>, which can be placed also after the verb; and next to a vowel it becomes /bi/ <փի> (Table 26.21).

Table 26.21: Mobile future marking in the Sebastia dialect

'I will give'	Sebastia	cf. SWA
	bidi d-a-m բիդի դամ FUT give-TH-1SG d-a-m bidi դամ բիդի FUT give-TH-1SG 'we will do'	bidi d-a-m ախտի տամ FUT give-TH-1SG bidi ən-e-ŋkʰ բի ընեսք FUT do-TH-1PL PROG
		bidi ən-e-ŋkʰ ախտի ընեսք FUT do-TH-1PL

26.4.3.4 Archaism in the past plural suffix

HD: In SWA and SEA, the 1PL suffix is [-ŋkʰ]. This same formative is used for the present, past imperfective, and past perfective. In the past, this plural suffix follows the past suffix /-i/ or /-a/, thus creating the sequence [-i-ŋkʰ] or [-a-ŋkʰ]. In contrast, Classical Armenian used the suffix /-mkʰ/ for the present 1PL, and /-akʰ/ for the past 1PL; the /-a/ in this form could be separately segmented as a past suffix. Adjarian reports that Sebastia aligns with Classical Armenian.

In verb conjugation, there are no vowel changes. Only that the perfective uses the 1PL suffix /a-ŋkʰ/ <անք>, which is in accordance with Old Armenian (Table 26.22).

Table 26.22: Archaisms in the 1PL suffix in the Sebastia dialect

'we wrote'	Classical Armenian gər-e- ^{tsʰ} -a-kʰ գրեցաք write-TH-AOR-PST-1PL	> Sebastia g ^h ər-e- ^{tsʰ} -a-nkʰ գ՛րեցանք write-TH-AOR-PST-1PL	cf. SEA gər-e- ^{tsʰ} -i-ŋkʰ գրեցինք write-TH-AOR-PST-1PL
------------	---	--	--

HD: Note that the above description that there are no vowel changes is contradicted by Adjarian's subsequent discussion of vowel changes.

26.4.3.5 Theme vowel and auxiliary changes

The villages of the Alis valley, and the subdialect of Pirknik use the ending /-i-m/ <իմ> instead of the ending /-e-m/ <եմ> (97). *HD: He means the theme vowel changes its shape in the present 1SG.*

- (97) a. Sebastia
b^her-i-m   ց
bring-TH-1SG IND
'I bring.'
բ'երիմ զ
b. cf. SWA
ց պ^her-e-m
IND bring-TH-1SG
'I bring.'
կը բերեմ

In the negative, the /e/ <ե> becomes /u/ <ու> (98). *HD: He means that the vowel of the negative auxiliary is /u/ instead of CA/SEA /e/.*

- (98) a. Sebastia

$\widehat{t}^h$ -u-m $\widehat{d}z$ o $\widehat{f}$ -n-a- $\mathfrak{r}$
NEG-AUX-1SG recognize-INCH-TH-CN

‘I don’t recognize.’

չում քօշնար

- b. cf. SWA

$\widehat{t}^h$ -e-m $\widehat{d}z$ an $\widehat{t}^f$ -n-a- $\mathfrak{r}$
NEG-AUX-1SG recognize-INCH-TH-CN

‘I don’t recognize.’

չեմ ճակչնար

HD: In addition to the above data, Adjarian provides an erratum on page 306. He states the following about the reflexes of the Classical theme vowel /e/ and of the auxiliary /e/. Note that I could not easily determine the meaning, ancestor, or cognate of his example verb. In verbs, the Classical theme vowel /e/ <տ> changes to <հ> (Table 26.23).

Table 26.23: Vowel changes in verbs in the Sebastia dialect

	Sebastia	cf. SWA	
1SG ?	gn-i-m	գնիմ	$\checkmark$ -TH-1SG
2SG ?	gn-i-s	գնիս	$\checkmark$ -TH-2SG
3SG ?	gn-i-∅	գնի	$\checkmark$ -TH-3SG
1SG ‘I am not’	$\widehat{t}^h$ -i-m	չիմ	$\widehat{t}^h$ -e-m չեմ AUX-TH-1SG
2SG ‘you are not’	$\widehat{t}^h$ -i-s	չիս	$\widehat{t}^h$ -e-s չես AUX-TH-2SG
3SG ‘he is not’	$\widehat{t}^h$ -i-∅	չի	$\widehat{t}^h$ -e-∅ չե AUX-TH-3SG

Original page number 228.

26.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don’t speak this dialect, I don’t understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as ‘X’.

Adjarian’s source: Written by Mr. Karapet Gabikian (պ. Կ. Գաբրիկեան). I have rendered it to the scientific orthography.

26.5.1 Գ’րվածք չավորվիր

Ժամանագին թաքավորին մեզը թերդիլ գելլէ: Գ’նալս իթէն ելման գ’եր մը գելլէ յէռջէվը: Գ’երը բ’ոնէ դ’արվեր մինչեւ ազը գերաք օր երգու մարդ թուղթ մը գ’րէն՝ շ’ուրը ցըւն գօր:

- Ի՞շ գընեք գօր – դէյի հարցնէ գը նէ՝
- Ի՞շ բի ընէնք, սա ինչին ախչիզ աս ինչին դիինք գօր. անինչին ախչիզը նախնչին դիին – գըսէն գը:
- Իմ ախչի՞զ օրու գ’րեք բիդի – հարցնէ գը թաքավէօրը նէ՝
- Զու ախչիյու ալ անիշ դէղը չօբան մը զա, անեօր դիին գ’րէցանը – գըսէն:

– Վա՛յ, ի՞նչ ըսել ըլլա. յես թաքավեօր մ’ ըլլամ դէ, ախչիզ չօբնի մը դդին գ’ ունք. ախշարք յախշոքի գ’ա նե ըլլալիք բ’ան չէ ադի. – գըսէ, հերսոնի, շիդագ գէրթա չօբնաը գ’ ունէ, դումը միսաֆիր գըլլա գը: Նայի գը օր մանչը օրեսուքը մըշը՛ր մըշը՛ր ընաևս գօր: Գըսէ չիսէր չօբնիս մերէն շիւէ, ո՛ իմօքը (ծարուլքեամբը) օսպի գիշառէ, մանչը գ’ ուն գը: Գառնէ ծ’ օր մը դանի, «դէ՛, ախչիզ չօբնին դդին թօն գ’ ուն նեյիմ» գըսէ, մեշքն խանչարը հանէ, մանչուն սիրոդ գը խօթէ, հոն գըէ, գասի գէրթա գը: Մանչը մանչավ գ’ իդնա գը:

Աղրեկվանք չօբնի մը սիրիսէն ազ մը յամմէն օր զարվի, գ’ ուգ’ա մանչը ծըցընէ գաշշա եղէր: Ածը բառավի մըն է եղէր բառավը յամմէն յիրինգուն նայի գը օր ածուն ծծերը բարբած է. բուդ մը գաթ օր ըսես չիգա: Անբաջառ չօբնաը աս ածը գթէ գօր գըսէ, գէրթա հեղը ծեզգըվի գը:

Չօբանը յերթում-բաղար գըլլա, «Ծան արուն-թարախ ըլլա, թա՛ օր ածդ գթէմ գօր նե» գըսէ. բառավը չավոյնար:

Ձեզգըվէլօվ թօն ըլլան, հեղ մը նային գը օր, ածը սիրիսէն զարվէր, գ’ լիխն առէր գէրթա գօր: Ածուն յեղէվէ հեղթիշուր...

Original page number 229.

... գէրթան. նեյին գը օր աղվէօր, բ’ շգ’առ դդա մը՝ ածը վրան ծուեր ծծցնէ գօր: Խենչէրն ալ մանչուն սիրդն է. հանէն գը օր, բարաբին եգէր, մանչուն հէշ բ’ան մըն ա չէ եղէր: Չարմանք կը մսան:

Չօբանը՝ «բ’ արի աշօվի դէսսա՞ր իհմա օր ածդ յես չէմ գթէր գօր եղէր, յերթում-բաղար գըլլայի գօր, չէիր ավոյնար գօր» գըսէ:

Բառավը՝ «Յես թէգ մեղա. մեղդ մինէի գօր, գըսէ, նայէ դէ՛ս Ասսու բ’անը օր՝ ածս գ’ ուգ’ա դէ մեխսումը ծըցնէ գը եղէր. ի՛շ գ’ իդնամ. գ’ իդէմ թէ գթէս գոր. օրո՞ւ միք (միտք) գ’ ուգ’ա. Ասվագ բահէր դէ, գ’ ալագէր չէ եղէր» գըսէ:

Աս հեղու չօբնաը ինէն բառավը բաշիյէն գը յիրարու հեղ հաջագրովի (հակաճառուիլի). ան թէ մանչը ընծի, ան թէ ընծի. Ենգ յեղը բառավը խօսքը գըսէ. «Ա’ սոյդէր աղնէն է ածս ծըցնէ գօր եղէր, ընծի գըլնի» գըսէ, մանչը զառնէ, դուն գը բ’ երէ, դդա գընէ գը: Անունն ալ Բովլուկն (թրք. զտանք) դ’ նէ գը: Մանչը մեզնա, ուռուլութօր (կայտառ) գըյիշ մը գըլլա:

Բառավը դէղանը (անկողինը) գը ցրէ, թաքավեօրը բառզի գը. առդըվանց գըլլա, թաքավեօրը գարթնա, մանչուն թուկիթ մը գուդա, «շիդագ թաքավօրին դունախը դար, գըսէ, թէգ յանդէր եղյա գընէն»:

Մանչը թուկիթը զառնէ, իրէր օր, իրէր թիշէր գէրթա, ...

Original page number 230.

... դունախին յեռչէվ հասնի գը: «Հելէ թիշ մը հօնքութիւնս առնէմ» գըսէ, բաղդագը նսդի գը: ՀԵԽ մալ նայիս՝ քունը դանի, ընաևս գը:

Թաքավօրին ախչիզը յօդան նսդէր՝ թէրգէֆ նաշխէ գօր եղէր. նսեագ դէղը խէլք բարս գընէ (յանկարծ այսպէս մտածել), փէնչիրէն գէլլէ, դ’ արվար նեյէ գը օր, ի՛շ գը նեյիս, աղվէօր աղվէօր դդա մը ընաևս գօր. թէգի մեց սարէն գոյյած գոյիշ. մանչուն զարնըվի գը. «Անբաջառ յես աս դդան զառնէմ» գըսէ. դառնէ նայի գը օր թուկիթը մանչուն ծօցուն դ’ ուս է ընգէր. դառնէ նայի գը օր հօրը գ’ իրն է. բ’ անա զարթա գը օր՝ հարը գ’ երէ թէ՝ «Աս դդան եգածին թէս շէլլադ ընէր»:

Մանչը զարթնա, նայի գը օր գ’ իլուն վէրէվ ախչիյ մը զայնէր է ըմմա՛, թէգի մեգ հրցդաք մը, օխդը բ’ երդ՝ արեգ’ագ աղվէօր: Մանչուն խէլք գ’ իլէն թօհ գը. ախչիզը գըսէ զի «Մի՛ գէնար, ծօցուդ թուկիթը հօրս վէզիրին դար»:

Մանչը թուկիթը զառնէ՝ վէզիրին դանի գը. վէզիրը նեյի գը օր թաքավօրին գ’ իրն է, բաքնէ շայդին դ’ նէ, բ’ անա գը զարթա օր՝ «Աս դդան եգածին թէս ախչիզանս հեղ նիքյահ ընէր» գ’ երէ է:

Վեզիրը թէգ մը հաշնիքը գը բ’ ունէ. թէլլալ գանչէլ գուտա. քառուն օր հաշնիք, քառուն օր բ’ աղնիք գընէն, մանչն ու ախչիզը բսագէն: Անեօնք գը հասնին իրէնց մուրադին, դ’ ուք ալ հասնիք ծ’ եր մուրադին:

Օր յեղը, թաքավեօրը խաքար գը դրգէ քի գ’ ուգ’ամ գօր. դուն-դունօրթով դ’ էմ գէրթամ. թաքավեօրը հանունէն նայի գը օր եգուներուն մէշ մէգը գա, շանշագած չէ. գը հասնին, վէզիրին հաղոցնէ գը քի, «Ադ չէ ըմմա, ա՞ս օ՛ն է»

գրու մանչուն համար: Վեզիրը թուխթը հանե՛ թաքավորին ծ'անքը գուղա. «Թաքավեօ՛ր, աբրազ գենաս, փեսադ է, գըսէ. ասանգ ասանգ գ'րեր եիր թէ եգածին թէս ախչիզանս հետ գարցեք. մենք ալ հրամանդ դեղը դարանք»:

Թաքավեօրը հասգնա գը օր ան դղան է. ճեղ մը մյօրուքը...

Original page number 231.

... ծ'անքը գառնէ, գ'լոխը գը փարդէ, ծ'ան չի հաներ. – ի՞նչ ընէ, եղածը եղէր է. «Իրավոր, գըսէ, գ'րվածը չավուվիր եղէր»:

յերգընուցը երգու խնձօ՛ր յընգավ, մեզը ըսողին, մեյս ալ լսողին:

26.5.2 ՓԵՍԱ ՂԱՎԱՐ

Գնգանը մեզը Ղազար անունով դղա մու թեսա մը ունի եղէր:Աս գնիզը յամմեն օր ժամ գերթա, «Ա՛սվազ, դ'ուն Ղազարիս օղօրմիս» ըսէլեն՝ սրդին ծէծ գուլա զաղօթէ եղէր: Ղղան մերախը մնա գը քի ըշար աս մարս օ՛ Ղազարին համար զաղօթէ գօր. արդյվանց մը զանուին քըզ մարն յնըռաչ գէլլէ ժամ գերթա, սեղանին յեղէվ բաբբըդի գը (Կը պահկտի): Նեյս մարը գ'ուգ'ա, «Ա՛սված, դ'ուն Ղազարիս օղօրմիս» ըսէլեն՝ գուլա զաղօթէ նէ, դղան սեղանին յեղէվէն զամացէն մը՝ «օ՛ Ղազարիգ օղօրմիս» գըսէ: Գնիզը գ'դէ քի Ասվազ ծ'անը լսէց: «ՓԵՍԱ Ղազարիս, փեսսա Ղազարիս» գըսէ: Ղղան հասգնա գը օր փեսա Ղազարին համար զաղօթէ գօր եղէր, սեղանին յեղէվէն գէլլէ, աղվեօր մը մարը ծէծ գը:

Chapter 27

Evdokia

27.1 Background, literature, and subdialects

Original page number 232.

The dialect of Evdokia is spoken primarily in the city of Evdokia or Tokat. It is spread until Amasia, Merzifon, Ordu, Samsun, and Sinop, and their surrounding villages. For the last three cities, their Armenian populations are still recent migrant settlements, so they cannot naturally have their own proper dialect. But because the majority of the migrant settlements came from Evdokia, thus we consider them as part of this dialect.

The Evdokia dialect is studied by Գաղանճյան (1899) (Hovhannes Kazandjian) in a sufficiently extensive work. Besides this, he has an article on the study of this dialect, in Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 317. There are manuscripts with the Evdokia dialect in Kazandjian's work, page 5-8, 95, and so on. For the subdialects, there is only a text that is written in the Merzifon subdialect (Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 427) and some information on the Ordu subdialect (ibid., page 73).

Near Evdokia, there is the village of Kirkoros, which speaks its own separate subdialect.

27.2 Phonology

27.2.1 Segment inventory

The sound system of the Evdokia dialect has in total 31 sounds: vowels in Table 27.1 and consonants in Table 27.2.

Table 27.1: Vowels of the Evdokia dialect

/i/ <ի>	/ɯe/ <նլէ>	/u/ <նլ>
/e/ <է>	/ə/ <ը>	/o/ <օ>

Table 27.2: Consonants of the Evdokia dialect

Stops	Labial		Coronal		Dorsal/Back	
	/b/	/p ^h /	/d/	/t ^h /	/g/	/k ^h /
	<p>	<ψ>	<ɳ>	<ρ>	<q>	<ρ>
Affricates			/dʒ/	/tʃ ^h /	/dʒ/	/tʃ ^h /
			<δ>	<g>	<χ>	<ξ>
Fricatives	/f/	/v/	/s/	/z/	/ʃ/	/ʒ/
	<ɸ>	<ψ>	<u>	<q>	<χ>	<ξ>
Sonorants	/m/	/n/	/r/	/t/	/l/	/j/
	<u>	<u>	<ɳ>	<n>	<l>	<j>

27.2.2 Sound changes

For the sound changes, the following are notable.

27.2.2.1 Monophthong vowel changes

27.2.2.1.1 Classical Armenian /e/ <է> The Classical sound /e/ <է> becomes /je/ <յէ> at the beginning of monosyllabic words, while it becomes /e/ <է> everywhere else (Table 27.3a). But see words in Table 27.3b because they are monosyllabic.

Table 27.3: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je, e/ <յէ, է> in the Evdokia dialect

		Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
a.	'I'	es	յէս	jes
	'two'	erku	յէրկու	jerku
	'to cook'	ep ^h el	յէփէլ	jep ^h el
	'to rise'	elanel	յէլանէլ	jellel
b.	'when'	erb	յէրբ	յէրբ
	'rise! (IMP.2SG)'	el	յէլ	յէլ

27.2.2.1.2 Classical Armenian /o/ <օ> The Classical sound /o/ <օ>, in both word-initial and word-medial positions, often...

Original page number 233.

... gets pronounced as a diphthong /ɥe/ <նւէ> (Table 27.4).

Table 27.4: Change from Classical Armenian /o/ <օ> to /ɥe/ <նւէ> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
'onion'	soχ	սոխ	soχ
'horse-radish'	bolk	բողկ	boχk
'horse-radish'	bołk	բողկ	boχk
'orphan'	orb	որբ	vorp ^h
'male'	ordz	ործ	vorts ^h
'lentil'	ospən	ոսպն	vosp
'to try'	gortsəl	գործել	gortsəl

27.2.2.2 Diphthongal vowel changes

27.2.2.2.1 Classical Armenian /aɪ/ <ωj>

The Classical diphthong /aɪ/ <ωj> becomes /a/ <ω> (Table 27.5).

Table 27.5: Change from Classical Armenian /aɪ/ <ωj> to /a/ <ω> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
proximal ‘this’	aɪs	as	aɪs
‘other’	aɪl	al	aɪl

27.2.2.2.2 Classical Armenian /qi/ <ŋj>

The Classical diphthong /qi/ <ŋj> becomes /u/ <ŋl> (Table 27.6).

Table 27.6: Change from Classical Armenian /qi/ <ŋj> to /u/ <ŋl> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
‘light’	loɪs	lus	lujs

27.2.2.2.3 Classical Armenian /iŋ/ <ħl>

The Classical diphthong /iŋ/ <ħl> becomes /u/ <ŋl> (Table 27.7).

Table 27.7: Change from Classical Armenian /iŋ/ <ħl> to /u/ <ŋl> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
‘snow’	ðziŋn	ðŋnlu	ðzjun

27.2.2.3 Consonant changes

27.2.2.3.1 Laryngeal changes

The consonant changes are very big. Like the dialects of Trabzon, Istanbul, Smyrna, and Crimea, the dialect of Evdokia has changed the three degrees of consonants from Old Armenian into two; the voiceless unaspirates are lost, only the voiced and the voiceless aspirates are preserved. There are no voiced aspirates. Based on this, the Armenian voiced and voiceless unaspirate sounds have equally changed into voiced, while the voiceless aspirates remain the same.

27.2.2.3.2 Consonant deletion around sonorants

Dentals that are before the Classical sound /r/ <ŋ> are lost, while the following /r/ <ŋ> becomes /r/ <n> (Table 27.8).

Table 27.8: Loss of dentals before Classical Armenian /r/ <ŋ> and subsequent trilling in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
‘to divide’	kətrel	gərel	kətrel
‘to break’	kotorel	gorel	kotorel, kotreł

If there is a /n/ <u> before the dentals, then it is also lost (Table 27.9).

Table 27.9: Loss of nasal /n/ before Classical Armenian dental plus /r/ <ρ> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian		> Evdokia		cf. SEA	
‘to divide’	kətrel	կտրել	gərel	գրել	kətrel	կտրել
‘to break’	kotorel	կոտրել	gorel	գորել	kotorel, kotrel	կոտրել, կոտրել
‘comb’	santər	սանտր	sar	սառ	sanər	սանր

In accordance with the latter, the Armenian word-final sequence /nr/ <սր>, which became /ndr/ <սրն> via the addition of a dental, is simply /r/ <ռ> in the Evdokia dialect (Table 27.10).

Table 27.10: Cluster reduction of nasal-dental-rhotic to a trill in the Evdokia dialect

	Classical Armenian		> Evdokia		cf. SEA	
‘heavy’	tsanər	ծանր	dzar	ծառ	tsanər	ծանր
‘small’	manər	մանր	mar	մառ	manər	մանր
‘small (reduplicated)’			mur	մուռ	manər munər	մանր մուռ

27.3 Morphology

The grammar of the Evdokia dialect does not have innovations, and it is entirely in agreement with the Istanbul dialect and with the literary Western language. There are only a few rare differences.

27.3.1 Verb inflection or conjugation

27.3.1.1 Theme vowel changes

In the 1SG and 1PL of verbs, the rime /e/ <է> becomes /i/ <ի>, while the other persons do not change it.

HD: To clarify, he's talking about theme vowels in verbs, before agreement suffixes. He provides examples from the indicative present. In SWA, the indicative present is formed by adding the indicative prefix /g(ə)-/ before the finite verb. The theme vowel /e/ stays constant in the indicative present. In Evdokia, the theme vowel /e/ is replaced by /i/ in the 1SG and 1PL, before nasal suffixes.

Table 27.11: Theme vowel changes in the indicative present <սերկայ> of the verb ‘to like’ in the Evdokia dialect

	Evdokia		cf. SWA	
1SG	gə sir-i-m	գը սիրիմ	gə sir-e-m	կը սիրեմ
2SG	gə sir-e-s	գը սիրես	gə sir-e-s	կը սիրես
3SG	gə sir-e-∅	գը սիրե	gə sir-e-∅	կը սիրե
1PL	gə sir-i-nk ^h	գը սիրինք	gə sir-e-ŋk ^h	կը սիրենք
2PL	gə sir-e-k ^h	գը սիրեք	gə sir-e-k ^h	կը սիրեք
3PL	gə sir-e-n	գը սիրեն	gə sir-e-n	կը սիրեն
	IND √-TH-AGR		IND √-TH-AGR	

27.3.1.2 Progressive marker /gor/ <կոր>

The Evdokia dialect has a progressive present and imperfective, which are formed with (*HD: the cognate of*) the formative կոր (*HD: SWA: /gor/*), as in the Sebastia and Istanbul dialects (99).

HD: To clarify, in SWA, the progressive marker /gor/ <կոր> is added after the indicative present or indicative past imperfective to give them a progressive meaning.

- (99) a. Evdokia
- i. g-ud-i-m, g-ud-i-m gor
IND-eat-TH-1SG, IND-eat-TH-1SG PROG
'I eat; I am eating.'
գուղիմ, գուղիմ գօր
  - ii. gə ber-ej-i-∅, gə ber-ej-i-∅ gor
IND bring-TH-PST-1SG, IND bring-TH-PST-1SG PROG
'I would bring; I was bringing.'
գը բերէի, գը բերէի գօր
- b. cf. SWA
- i. g-ud-e-m, g-ud-e-m gor
IND-eat-TH-1SG, IND-eat-TH-1SG PROG
'I eat; I am eating.'
կ'ուստմ, կ'ուստմ կոր
  - ii. gə pʰer-ej-i-∅, gə pʰer-ej-i-∅ gor
IND bring-TH-PST-1SG, IND bring-TH-PST-1SG PROG
'I would bring; I was bringing.'
կը բերէի, կը բերէի կոր

It is thought that the aforementioned formative <կոր> (*HD: SWA: /gor/*) originates from the synonymous Turkish form <yor>...

Original page number 234.

Compare <getiri-yor-əm> 'I am bringing' (*HD: Modern Turkish spelling <getiri-yor-um>*), <getiri-yor-ədəm> 'I was bringing' (*HD: Modern Turkish spelling <getiri-yor-dum>*).

HD: Note that although Adjarian treats this progressive marker as borrowed from Turkish, it might also have a language-internal or native source (Donabédian 2001).

In Amasia and Merzifon, instead of /kor/, the formative /ga/ <զա> is used (100).

(100) Amasia and Merzifon (Evdokia)

- a. gr-e-m ga
write-TH-1SG PROG
'I am writing.'
զրէմ զա
- b. g-ert-a-m ga
IND-go-TH-1SG PROG
'I am going.'
զերթամ զա

27.3.1.3 Future marking with /bidi/ <բիդի>

The future is formed with the form /bidi/ <բիդի>, which becomes /bid/ <բիդ> when next to a vowel. In the latter condition, the Ordu subdialect uses the simple form /b/ <բ> (101).

HD: To clarify, in SWA, the future is formed by adding the proclitic /bidi/ <պիտի> before the finite present-form of the verb.

- (101) a. Ordu (Evdokia)

b-ert^h-a-m
FUT-go-TH-1SG

‘I will go.’

բերթամ

- b. cf. SWA

i. bidi jert^h-a-m
FUT go-TH-1SG
‘I will go.’
պիտի երթամ

27.3.1.4 Interrogative marking with /mə/ <մը>

HD: In written or formal SWA, there is no special morphology used for interrogatives or question. The only difference between a declarative statement (102a) vs. an interrogative yes-no question (102b) is the use of a final-rise in the question. But colloquial or spoken SWA borrowed the Turkish interrogative particle <mi> as /mə/ and can optionally add it to a yes-no question (102c).

- (102) SWA (formal and informal)

- a. an namag-ner un-i-∅
he letter-PL have-TH-3SG
‘He has letters.’
Ան նամակներ ունի:
- b. an namag-ner un-i-∅
he letter-PL have-TH-3SG
‘Does he have letters?’
Ան նամակներ ունի՞:
- c. an namag-ner un-i-∅
he letter-PL have-TH-3SG Q
‘Does he have letters?’
Ան նամակներ ունի՞ մը:

HD: As Adjarian explains, Evdokia follows colloquial SWA in having a question particle.

Interrogative verbs takes the formative /mə/ <մը>, which is borrowed from the Turkish form /mi, mə/ <մի, մը> (103).

- (103) a. Evdokia

- i. gu-d-a-s mə
IND-give-TH-2SG Q
‘Will/do you give it?’
գուդա՞ս մը
- ii. g-ar-n-e-∅ mə
IND-take-VX-TH-3SG Q
‘Will/does he take?’
գառնե՞ս մը

b. cf. Turkish

i. ver-ir mi-sin
give-AOR Q-2SG

‘Will/do you give it?’

HD: Adjarian provides an Ottoman version: /verir mi sin/ <վերի՞՞ն մի սին>

ii. al-ir mi
take-AOR Q

‘Will/does he take?’

HD: Adjarian provides an Ottoman version: /alər mə/ <ալը՞՞ն մը>

In this same condition, the Istanbul dialect uses /mi/ <մի>.

(104) Istanbul

a. gu-d-a-s mi
IND-give-TH-2SG Q

‘Will/do you give it?’

գուդա՞ս մի

b. g-ar-n-e-∅ mi
IND-take-VX-TH-3SG Q

‘Will/does he take?’

գառնե՞ս մի

27.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

27.4.1 Evdokia

Adjarian's source: This story was communicated to me by a resident of Evdokia, Mr. Hovhannes Kazandjian (ար. Յովհնես Գազանճեանի; *HD: SEA: /hovhannes gazančjan/, SWA: /kʰazandžjan/*), an ardent follower of Armenian dialectology, in his one extensive letter (October 8, 1897, Evdokia). The orthography is with scientific accuracy.

Վախթին-ժամանակին Երիգ-զնիգ մը գան Եղեր, ութ-դասը դարվան ախչիգ մը, Երգու-իրեք դարվան ալ մանչ մը ունին Եղեր: Ասունը շադ ախքադ, օրէ բանօդ, օրէ ուղոդ մարթիգ էն Եղեր: Երիգը դուրսը բռղբդութին գանէ, զնիգն ալ դունը դեզգեի գը գուերձ Եղեր: ասանգով Երիգ-զնիգ վասդղածօվնին անշահ նեղ-նըվագ, ցամաք-հաց, գըծու-սուլիս աբրուստ մը գը շարեն Եղեր:

Իրինգվանը մեզը Երիգը բանէն ելելով դուն քալու աղենը գը նեի քի չարսուն աղվուրիգ նախշունիգ հավ մը գը ձախէն գօր:

Մարթը հավուն աղվուրգութանը գը հավասի, մըդքէն գըսէ քի՝ յես աս իրինգուն դուն հաց չեմ դանիր. թէք աս իրինգուն անօթի գը գէնանք, իլլէ սի հավը զառնիմ: Ասանգ ըսելով ան օրվան առաջ օրչեքը գուդա, հավը զառնէ, դուն գը դանի, օդային ըռափիգը գը դընէ, գէր գը թափէ Եռչեվը: Նաշխունիգ հավը գըդ-գըդ գըդ-դըն անելով գէրը գուդէ, ըռափին վրա գը բքորդի: Գնիգը գըսէ քի «Քա՛, աս հավը ինչո՞ւ առիր»: – «Եշթէ բան մըն էր արի. աղլորգութանը հավասեցա դէ առի», գըսէ Երիգը: Ինչ է նէ՞ ան իրինգունը Եռչի օրվան հացի Եվելցուք գըդրդութերօվ Եօիմ զանցունէն, անգի Վերջը որաքը հավը գը սիրեն, անգի ալ գը...

Original page number 235.

... բառքին գր քանակ: ՄԵ մըն ալ թիշեր գարթման քի օդան լուսավորվեր է. աս ի՞նչ եշեիր լուս Ե՝ ըսէլօվ՝ գէլլէն գը նեյին քի հավը հավգիթ մըն է ածեր, անդար շէրմագ, անդար փառախ հավգիթ մը քի ՚լմասի բէս փառ-փառ գը վարի, օդան լուսավօրէ գոր: Երիգ-գնիգ շադ գը գարմանան քի աս ի՞նչ թէվիր հավգիթ է: Անգի վէր ամմէն օր հավը ադանգ մէ մեգ հավգիթ գաձէ: Ավորոց մէգը մարթը գըսէ քի «Գնիգ, եգու սի հավգիթմէրէն քանի մը հադ չարշուն դանիմ դէ ծախիմ. բէքի քանի մը փառա բրոնէ»: Գնիգն ալ «Դար դէ ծախիմ» գըսէ: Երիգը գառնէ քանի մը հավգիթ, չարշուն դանելու ադէնը դույումշի մը գը դէսնէ, հեռույն գը գանչէ զինքը: Սարթը գէրթա դույումշուն քօվ. դույումշին գըսէ քի՝ «ադ հավգիթմէրը ծախիմ՝ մը գօր»: – «Հա, ծախիմ գօր. քանի՞ փառա գուդաս», գըսէ մարթը: Դույումշին հավգիթը ծեռը գառնէ, գը նեյի քի խալիս էլմաս է. մարթուն գըսէ քի՝ «հազար դուրուշի գուդա՞ն մը»: Սարթը ի՞նչ քիդէ հավգիթէն էլմաս ընսալը, գըսէ քի՝ «Ախբար, ընծի գէթէնմի՞շ մը գանէս գօր»: – «ԶԵ, ի՞նչ գէթէնմէ է. քիշ է նէ երգու հազար դամ»: – «Ախբար, ի՞նչ գըսէս գօր, ընծի գէթէնմի՞շ մը գանէս գօր»: «Ե՛, իրէր հազար դամ անանգ է նէ»:

Սարթը գը մդածէ քի եցեր դույումշին իրա՞վ մը գըսէ գօր՝ շախա՞ մը. հեմեն գըսէ քի «դո՞ւր փարան»: Դույումշին իրէր հազարը գը հանէ գուդա, հավգիթը գառնէ: «Աս հավգիթէն դահա զա՞ մը» գըսէ: – Հաբա՛, զա: – «Անանգ է նէ՝ ի՞նչտար ունիս նէ ընծի բէր. յէս հադը իրէր հազարազանի գառնիմ»:

Սարթը խնդումէն ծաղիգը բառելօվ (իմա ծաղիկը պատոիլ «չափազանց ուրախանալ») դուն գէրթա. «Գնիգ, մէնք եկալիսը գդանս»՝ ըսէլօվ գնանս ալ բանը գիմացնէ. գնիգն ալ շադ գուրախանս: Ալ գը հասգընս քի հավերնին էլմաս ածօն հավ է եղէր. ալ անգի վէրը երիգը ըռողուկինը, գնիգն ալ դէզգէն գուերծիլը վար գը ցրէ. հավուն հավգիթմէրը ծախելօվ գուդէն գը խմեն, գյանք-գէնշանութին ժամանագ գանցունէն: Վախիթ վէրը դունախի բէս սիւսիւն դուն ալ շինէլ գուդան, մէշը գը նսդին:

Չագրվան օր մը քախին վարթաբէնոր փօքրավօրին հետ մէգդէ դուն-օրինէնքի գուքա մարթուն դունը: Օրինէլու աղեննին փօքրավօրը ըռափին վրայի հավը գը դէսնէ, գը նեյի քի հավուն դանադին վրա գիր զա. գը գարթա քի սըվիսանգ գրված...

Original page number 236.

... Ե. «Աս հավուն ոււդըն ոււդոյը վազան (լաւ վազոյ) գընսա, սիրդն ոււդոյը իմասդուն գընսա, գլօվն ոււդոյը թաքավուէր գընսա»: Փօքրավօրը գը մդածէ քի սի հավը ինչբէ՞ս անիմ դէ ծեռը ցքիմ: ՄԵր (թրծ. մէգէր) մարթուն գնիգն ալ անթիէն փօքրավօրին գէնչութանը գէրնըվէր է (սիրահարուիլ). աչքօվ ունքօվ նիշաննէր գանէ եղէր. փօքրավօրը բանը հասգնալով զամաց մը գնանը քովը գէրթա. գնիգը զամացուզ մը գըսէ քի «Կաղը մէգի եգու». փօքրավօրն ալ գըսէ քի «Եղէր (եթէ) դի (այդ) հավը գը մօրթէն գէրթէն նէ գուքամ»: «Փէք աղէգ, գը մօրթիմ, գէփիմ» գըսէ գնիգը: Երթսի վանգուցը (առաւօտ) երգանը երթալէն վէրչը գնիգը գը բուն հավը գը մօրթէ, թէնգիրն գը դընէ գէվէ: ՄԵնս ալ փօքրավօրը գուքա. գնիգը դուաքը գիմէն ջամփէլու համար՝ ախչիգանը գըսէ քի «սի ախբարոդդ ա՞ն դէ բըղըդցուր»: Ախչիգն ալ ախբարը գըրգած օդայէն դուրս գէլլէ, դանը մէշ վէր վար դառնալու ադէնը օջախին գլօխը գէրթա. դդան օջխին վրայի թէնգիրն դէսնէլօվ գը նեդէ բուրը քի անգից բան դա դէ ուդէ. ախչիգն ալ թէնգիրն գը բանա, հավուն գլօխը ախբօրը գը գէրցնէ, սիրդը ինեն ոււդէրէն ալ ինքը գուդէ. մԵ մՆ ալ վրան իմասդութին քալօվ գը մդածէ քի «յէս ինչո՞ւ սա հավէն գէրա. իհմա մարդս գը հէրսոնի, զիս գը ծէծէ»: ըսէլօվ մօրը վախուն՝ դդան գիրդը՝ դունէն դուրս գընզին, վազելօվ գը փախչի: Ախչիգը հավուն սիրդը ինեն ոււդըր ոււդէլօվ հետ իմասդուն եղէր էր, հեմ վազան: Գը վազէ գը վազէ, շադ շադ դէ վազելէն երթալէն վէրչը՝ լեռթը գը բարի (լեռթը պատոիլ «չափազանց յօզնիլ») գը մսա. գը նեյի քի մէրդան դէմ դայլաբալիս մը զա, մէգ ծագ (ծագ՝ Եւուկիոյ բարբառով կը նշանակէ «թօչուն») մը թօցնէն գօր. ի՞նչ է դէյի քօվէրնին գէրթա. մԵ մըն ալ ծագը գուքա գըրդի ախբօրը գիխուն գը նսդի: Մարթիգը ասի չէղավ, ասի չէղավ ըսէլօվ ծագը գը բըռնէն, նօրէն գը թօցնէն, նօրէն գուքա դդուն գիխուն գը նսդի: «Նօրէն չէղավ, նօրէն չէղավ» ըսէլօվ նօրէն ծագը գը թօցնէն, գինէ գուքա դդուն գիխուն դօնմիշ զանէ: Մարթիգը գը նեյին քի ընսալիք չունի, «Եյ, թաքավուէրնին զահիր ասի է եղէր» ըսէլօվ՝ դդան ախչիգանը հետ զառնէն իրէնց քաղաքը սէրայը գը դանին, թաքավուէր գը նսդէցնէն: ՄԵր ալ քախին թաքավուէրը մեռած է եղէր, ադ ծագը ալ դէօվիթ դուշի է եղէր քի վօրու գլօխ նսդի նէ՝ անի...

Original page number 237.

... թաքավուէր ընսա- ադ քախին եղէրը ադանգ է եղէր: Ադ բըղիիդի դդան թաքավուէրութին զայսա՞ մը անէր.

ըմմա քուրը իմասդութինօվը ախբօրը դեղօ թաքավուերութինը գանէ, անդար աղեգ գանէ գի վախիթ անցնելօվ աս ախջգան իմասդութինը ամմեն թարաֆ շան գուղա, մենձ անուն գը հանէ:

Քանը հիմա հօրը մօրը:

Հարը ան իրինգունը դումը գուքա քի հավը չի գա. «Գնիգ, հավը վո՞լու է», գըսէ նէ, «Ի՞նչ գիդնամ» գըսէ գնիգը». մէ մն ալ մարթը գը նայի քի դուածն ալ չի գան. «Թա դուածը վո՞լու էն», գըսէ նէ՝ գնիգը անօր ալ «չիմ գիդեր» գըսէ: Մարթը իւեփի բես սօխգները գընգնի դուա վինդուելու, հավ վինդուելու, ըմմա նէ՝ դուա գը գընէ, նէ՝ հավ: Մարթը շադ մերաք գանէ, քիշեր գորեգ օ՛փ փի՛ւֆ անելօվ մդածէլ գենալն իցեն՝ մէ մն ալ գիմանա քի հերու քաղաք մը իմասդուն ախչիգ մը գա եղեր, թաքավուերի քուր, ամմեն բան գիդէ եղեր, ի՞նչ հարցընես նէ ջուղաքը գուղա եղեր: Մարթը քանի մը հավգիթ ձօցը դմելօվ՝ գելէ ադ ախչիգը վինդուելու գերթա. գըսէ քի «Երթամ ադ ախչիգանը սի հավգիթները հեղիյէ դամ, ցավը բադմիմ, բերի ընծի ջար մը գը ցըցընէ»: Ասանգ մդածէլօվ շադ ջամկա երթալէն վերը ադ քաղաքը գը հասնի, սերայը գերթա: Ախչիգը ախբօրը հետ նսդած հեղը գը հասգընա քի հարը գուքա գոր, ախբօրը խաբար գուղա. Եմիր գանէն, ներս գուքա. հարերնին խօրաթձնելին վերը՝ «մենք քու վինդուած զավգըներո ենք» ըսելօվ գերթան վիղը գը բըլլըվին. հարն ալ իննդումեն լալ գը բաշլը: Են վերը իրարու հերսեթ առնելէն յեղքը՝ հօրերնուն գըսէն քի «Գնա դուն, դնօվ դեղօվ աս քաղաքը մէր թօվն եգու, ֆես (հոս) գենանը»: Մարթն ալ գերթա, դուն դէդ գը ծախէ գը ծախվօրի, գընգանը հետ գելէ դոսօք թօվ գուքա: Ան վախթը ախչիգը մօրը գըսէ քի «Մա՛րիգ, հավը ի՞նչ եղավ, մեզի բիր՝ ստես». անի ալ գըսէ քի «Ի՞նչ գիդնամ, գօրավ»: Ան արէնը ախչիգը հօրը եռչեվը մեզիգ մեզիգ գը բադմէ մօրը արուրքը («արարք»), հավը մօրթէլը, փօքրավօրին քալը, հավուն գլոխը, սիրդը, ուեղբէրը ուղելսին, վախերնուն դնեն վախչելսին, մինչի թաքավուեր ըննալսին:

Մարդ ասոււնք լսածին բես գաս-գաբուդ գընսա գընգնի գը մեռնի. դուաքը հարերնին մենձ բադիվներօվ գը բահէն, օրերնին երչանիգ գանցընեն:

Original page number 238.

27.4.2 Merzifon subdialect

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 427.

Իրիգունը դրի մադ մը հավգիթ՝ վանգուց չգար հիշ մեդ հադիգ (աստղեր):

Ինքը սէվ, երեսը շերմագ (սուրճ):

Եվել բարին աչք չի հանիր:

Եշը չգերած խօղը ուղէ նէ՝ փօրը գը ցավի:

Ցորեղին ծուք գը ծամէ՝ քիշերը ձեթ գը վառէ:

Երեսին գեօրէ սիլլէ գը զարնեն:

Զանը նսդիր օր լըո գաս:

Chapter 28

Smyrna

28.1 Background

Original page number 239.

Beyond the region of Evdokia, Sebastia, and Cilicia, towards the west, there is a Turkish-speaking Armenian population, as we know. But two large settlements form an exception in the general area of Asia Minor, and they speak a separate Armenian dialect. These are Smyrna and Nicomedia.

The dialect of Smyrna is spoken not only in Smyrna, which is the largest and most famous center of the area, but also in a few of its surrounding cities, which are Manisa, Kasaba, Menemen, Bayındır, Kırkağaç, and also a few other villages.

The dialect of Smyrna is still not at all studied. There is only a short manuscript on this dialect (Պատմ 1899:300). We use this text as a sample.

From this text, it seems that the Smyrna dialect is extremely similar to the Istanbul dialect, and especially the Evdokia dialect; we find differences in some points.

28.2 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

– Զա եավում Կիւիցա, ինսո՞ր իս:

– Վիրեդ բարի, Համաս դատըն. հայես ՆԵ հազկեկ կը խօսամ. մԵկամ օրվան անձրեւը չԵրչիֆնԵներուն արալըխըն ներս վազէր օտին քանափեն պիս պիւթիւն թրջեր եր. չարշին ըլած Եի մախսուս զատկին հԵմար ալաճա գնելու, տուն դառնալըն խապէրսիզ քանափեին վիրեն Են եկայ քիչ մը հանգչելու. ինչ...

Original page number 240.

... հայիս, ՆԵմլախս զԵհիրի պէս թախս օսկրներս անցեր Ե, երկու օրէ վԵր հալ չունիմ, երեկ երկու հԵղ պայլմիշ եղայ. եավում, այս ինչ ծանսոր բան Ե. չօճօղները օրթան մնացեր, հայող չունին:

– Զա ատ ինչ լախըրտը, վա՞յ գիսուս, առջիկո Հոհիսիմեն ո՞ւր Ե. անոր իսելքը հիմա պիւթիւն Ե, թօն չօճօղները

ան հայի. դուն հիշ տիւշիւնշիշ մըլլար, քեզի պաշխա իլաճ չկայ. րահաթ տեղդ նստէ, զէնճէֆիլի քէօքը դայնաթմըշ ընել տուր աղկէկ մը խմէ, ասոր գուվէթը պինդ պաշվա բան է տիւշիւնմիշ մըլլար, քէֆսօզլողդ կանցնի. հիմա հզմիր աղկէկ է. կըսեն. կելլենք տէ մենք ալ մէկ աղկէ՛կ փարլադ զատիկ մը կընենք:

Chapter 29

Nicomedia

29.1 Background, subdialects, and literature

Original page number 241.

This heavily Armenian-populated region, which still unbreakably keeps the Armenian language at the northwest of Asia Minor, has two primary cities. Nicomedia (Turkish İzmit) and Adapazar. Around them, there are many large Armenian villages, of which we mention Yalova, Aslanbeg, Bardızağ (Ottoman: Bahçecik), Pazarköy, Geyve, Ortaköy, Sölöz, Benli, Iznik (old Nicaea), and so on. With this diverse vernaculars, there are some manuscripts that are published in Բիւրակն [Byurakn]; these are:

- Geyve: 1900, page 563, 579, 598, 618
- Bardızağ: 1898, page 396, 471
- Ovacık: 1898, page 473, 540
- Adapazar: 1898, page 597, 887; 1900, page 676
- Benli: 1898, page 120

It is accurate to say these dialects display many differences among themselves, but it appears that we should unite them into one group, and then divide into some subdialects. Based on the manuscripts that we have at hand, their unsatisfactory condition and their scientific inexactness do not allow us to do this division, nor to decide on the borders of these subdialects.

For the subdialects in this region, the Aslanbeg subdialect has the most genuine and characteristic phenomena. And it is because of this that in Paris, I conducted a study on this subdialect, by working with a young person from Aslanbeg, Mr. Aleksan Nalbandian (արք. Ալեքսան Նալբանդեան). My study was published in Բազմավեպ [Bazmavep] (Աճառեան 1898), and then published in a separate...

Original page number 242.

... volume in Venice. Besides this, I also studied the sounds of the aforementioned young person, by using the recording machines of phonetic machines (ձայնախօսական մերթնավով) of Abbé Rousselot (Jean-Pierre Rousselot, Armenian: Աբբա Ռուսլո), and the results were published in Adjarian (1899).

29.2 Phonology

29.2.1 Segment inventory

The sound system of the Aslanbeg subdialect has the following sounds: vowels (Table 29.1) and consonants.

Table 29.1: Vowels of the Aslanbeg subdialect of the Nicomedia dialect

/i/ <ի>	/y/ <իւ>
/e/ <է>	/e/ <է>
/æ/ <աւ>	/æ/ <էօ>

Table 29.2: Consonants of the Aslanbeg subdialect of the Nicomedia dialect

Stops	Labial		Coronal				Dorsal/Back	
	/b/	/p ^h /	/d/	/t ^h /	/g/	/k ^h /		
	<p>	<փ>	<n>	<ռ>	<q>	<զ>		
Affricates			/d ^z /	/t ^ʂ /	/dʒ/	/tʃ ^h /		
			<ծ>	<շ>	<զ>	<չ>		
Fricatives	/f/	/v/	/s/	/z/	/ʃ/	/ʒ/	/χ/	/ʁ/
	<ֆ>	<վ>	<ս>	<զ>	<շ>	<ջ>	<խ>	<հ>
Sonorants	/m/	/n/	/r/	/ɾ/	/l/	/j/		
	<ւ>	<ն>	<ռ>	<ռ>	<լ>	<յ>		
					/h/			
					<լ'>			

Among these, the sound /ã/ <աւ> represents a nasalized /a/ <ա> sound. The /e/ <է> represents a very open /e/ <է> sound. The sounds /ø, y/ <էօ, իւ> have their usual closedness when before stress, but they are pronounced as very open when stressed, like /æɑ, yə/ <աւօ, իւօ>.

29.2.2 Sound changes

For the sound changes, the following are notable.

29.2.2.1 Vowel changes

29.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ա> The Classical sound /a/ ա became /ã/ <աւ> without a definitive rule. It becomes /ã/ <աւ> next to nasal. When there a sound /u, o/ <ու, օ> after the nasal, the /a/ <ա> becomes /e/ <է> (Table 29.3).

Table 29.3: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /e/ <է> in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA
‘sweet’	անօյֆ	անոյֆ	անոյֆ (dated)
‘name’	անոն	անոն	անոն
‘hungry’	անազթի	անօթի	անօթի
‘durable’	ամոր	ամոր	ամոր

When there is a sound /r/ <r> after the nasal, the /a/ <ω> becomes /o/ <o> (Table 29.4).

Table 29.4: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /o/ <o> in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA
‘small’	manər մանը	morjə մօրյը	manər մանը
‘heavy’	tsanər ծանը	ðzorjə ծօրյը	tsanər ծանը
‘comb’	santər, *sanər սանտը, *սանը	sorjə սօրյը	sanər սանը

When there are two consonants after the nasal, the /a/ <ω> becomes /œ/ <ɛo>, while the nasal is lost (Table 29.4).

Table 29.5: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /œ/ <ɛo> in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA
‘to recognize’	tsanatʰel ճանաչել	gœʃnal գեշնալ	tsanatʰel ճանաչել
‘rain’	andzreս անձրես	œrzæv էօրզավ	andzrev անձրես
‘thick’	tʰandzər թանձր	tʰœrzə թէօրզը	tʰandzər թանձր

29.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <ɛt> The Classical sound /e/ <ɛt> becomes /e/ <ɛ> at the beginning of words, while it is /ɛ/ <ɛt> in other places.

29.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <n> The sound /o/ is usually /œ/ <ɛo>, but it becomes /a/ <ω> next to nasals (Table 29.6). *HD: Note that Adjarian actually writes <o> which is CA /aŋ/; but his example is about CA /o/ <n>; it seems he made a typo.*

Table 29.6: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /a/ <ω> in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA
‘buffalo’	gomēʃ գոմէʃ	gameʃ գամէʃ	gomeʃ գոմէʃ

29.2.2.1.4 Other vowel changes In others, we see the following changes:

- CA /u/ <nL> → /y/ <hL>
- CA /oɪ/ <nj> → /y/ <hL>
- CA /iŋ/ <hL> → /y/ <hL>
- CA /aɪ/ <ωj> → /a/ <ω> (under stress)
- CA /aɪ/ <ωj> → /e/ <ɛt> (without stress)

For example, see Table 29.7.

Table 29.7: Miscellaneous vowel changes from Classical Armenian to the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA
‘father’	haʃr հաշր	haʃ հաշ	haʃr հաշր
‘to burn’	çirel այրել	erel էրել	ajrel այրել

29.2.2.2 Consonant changes: cluster reduction

The consonant sound changes are very interesting. Speaking in general, the sequence plosive+consonant is unacceptable in the Aslanbeg subdialect. When such a sequence occurs in a word, whether originally, or in connected speech when a plosive-final word precedes a consonant-initial word (such as).¹ In this...

Original page number 243.

... situation, the first member of the sequence (the plosive) undergoes the following changes.

29.2.2.2.1 Lenition of /g/ <q> to a glide /j/ <j>

The sound /g/ <q> becomes the semivowel /j/ <j> (Table 105).

- (105) a. myj mə (Nicomedia)
       mug mə (SWA)
       mouse INDF
       ‘a mouse’
       միյ մը, մուկ մը
- b. hy dasə (Nicomedia)
       hiŋk^h dasə (SWA)
       five ten
       HD: I'm unsure of the translation, perhaps 'fifteen'.
       հինգասը, հինգ-տասը

29.2.2.2.2 Deletion of other stops The sounds /k^h, b, p^h, d, t^h/ <p, p, ɸ, n, ɾ> are deleted; but in its place we find a sudden cessation of breathing and constriction of the throat, which we present with the symbol *. This form change is very interesting, and from a general phonetic perspective, it shows the path that consonants take before they are completely lost (Table 106).

HD: Without recordings, it's difficult to know exactly what Adjarian interpreted as this cessation. It could be a glottal stop, or the impression of an unreleased stop. I thus cannot give it a believable IPA symbol.

- (106) a. ſa* mart^h (Nicomedia)
       ſad mart^h (SWA)
       many person
       ‘many people’
       շա* մարթ, շատ մարդ
- b. p^ha* g-a-∅ (Nicomedia)
       p^hajd g-a-∅ (SWA)
       wood exist-TH-3SG
       ‘Is there wood?’
       փա* զա՞, փայտ կա՞
- c. œ*k^h-ə (Nicomedia)
       votk-ə (SWA)

¹ *HD: Includes a set of words and phrases from SEA/SWA as examples for words with clusters. I don't include them in the translation because I don't think they're useful for a non-Armenian reader, and including them into the prose seems confusing. For those Armenian readers who are interested, Adjarian lists the following words as having word-internal clusters: ուղը, ծեղը, մարդ, կոճկել, մեծաւ, կանգնի, ծնկվներ. He lists the following simple phrases that have a cluster across a word-boundary: հաց սոնը, դուր զացեր, մելք թեղի բայիր, կրակ զար, where the sequences <hg, pg, pp, tq> appear.*

foot-DEF

‘the foot’
 էօսքը, ոսքը

29.2.2.3 Deaffrication of affricates The Classical affricates (շական) /tʃ, dʒ, tʃʰ, ʃ, ʒ, dʒʰ, ʃʰ/ <č, չ, չ, չ, չ, չ, չ> lose their dental plosive part and become the simpler sounds /ʒ, ʃ, z, s/ <ժ, ժ, չ, չ>.

- (107) a. məz̥ martʰ (Nicomedia)
 medʒ̥ martʰ (SWA)
 big person
 ‘big man/person’
 մըզ մարթ, մեժ մարդ
- b. vəs̥ dəka (Nicomedia)
 vət̥s̥ dəka (SWA)
 six boy
 ‘six boys’
 վԵս դղա, վԵց տղայ
- c. daʒg-ə-n-a-1 dəka (Nicomedia)
 dadʒg-a-n-a-1 (SWA)
 Turk-LV-INCH-TH-INF
 ‘to become a Turk’
 դաժգընալ, տաճկանալ

29.2.2.4 Deletion of nasals And also for these three conditions, if there is a nasal sound before the plosive sound, then it is lost (Table 29.8).

Table 29.8: Deletion of nasals in cluster reduction in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA or SWA
‘to fall’	ankanil անկանիլ	ijnal իյնալ	ənknel ընկնել SEA
‘thick’	tʰandzər թանձը	tʰərzə թէօրզը	tʰandzər թանձը SEA
‘high’	barðzər բարծը	barsə բարսը	barsʰər բարծը SEA
‘fly (bug)’	tʃantʃ ճանճ		dʒandʒ ճանճ SWA
‘a fly’		ʃaʒ mə շաժ մը	dʒandʒ mə ճանճ մը SWA
‘to pass’	antsʰanel անցանել	asnil ասնիլ	antsʰnil անցնիլ SWA

29.2.2.5 Voicing assimilation in deaffrication In itself, it is understandable that for the third condition, if the affricates are lost next to plosives of a disagreeing degree, then the affricate takes the degree of the plosive: the voiceless becomes voiced, and the voiced become voiceless. *HD: Note that in Adjarian’s examples, the affricate is voiced in SWA, but it would not have been voiced in the original CA form.*

- (108) a. gaʃ̥ kʰitʰ (Nicomedia)
 gardʒ̥ kʰitʰ (SWA)
 short nose
 ‘a short nose’
 գարշ քիթ, կարճ քիթ

- b. əs-as-s   e   (Nicomedia)
      əs-adz-əs   e   (SWA)
      say-RPTCP-POSS.1SG AUX
      ‘it is what I said’
      ըսասս է, ըսածն է

29.3 Morphology

29.3.1 Verb inflection or conjugation

The grammatical forms are like Istanbul. But in verbal conjugation, the Classical ending /e/ <է> becomes /i/ <ի> next to nasals. Like the Evdokia dialect, the imperfective and perfective changed the Old Armenian ending /-a-kʰ/ <ապ> (New Armenian /-i-nkʰ/ <իլպ>) to /-ə-nkʰ/ <ալպ>. The progressive is always made with formative /háje/ <հայէ>. The following are the mentioned forms of the verb ‘to like’.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

29.3.1.1 Indicative present and past imperfective

HD: For the indicative present, SWA combines the indicative prefix /g(ə)/ <կլ> with a finite verb. This finite verb is the subjunctive form. For an E-Class verb like ‘to like’/sir-e-l/, the theme vowel is a constant /e/, and the 3SG marker is covert. In Nicomedia, the theme vowel varies between /i/ <ի> and /ə/ <է> (Table 29.9).

Table 29.9: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to like’ in the Nicomedia dialect

	Nicomedia		cf. SWA	
1SG	gə sir-i-m	գը սիրիմ	gə sir-e-m	կը սիրեմ
2SG	gə sir-ə-s	գը սիրէս	gə sir-e-s	կը սիրես
3SG	gə sir-ə-∅	գը սիրէ	gə sir-e-∅	կը սիրէ
1PL	gə sir-i-nkʰ	գը սիրիլպ	gə sir-e-nkʰ	կը սիրելպ
2PL	gə sir-ə-kʰ	գը սիրէլք	gə sir-e-kʰ	կը սիրելք
3PL	gə sir-i-n	գը սիրին	gə sir-e-n	կը սիրեն
	IND √-TH-AGR		IND √-TH-AGR	

HD: For the indicative past imperfective, SWA combines the indicative prefix with a finite verb (the past imperfective). This finite form includes the past suffix /-i/ after the theme vowel, such as the past 1PL sequence /-i-nkʰ/ (Table 29.10). This past suffix is however covert in the 3SG, along with a covert agreement suffix. This is in contrast to CA where the past 1PL was the sequence of morphs /-a-kʰ/ where /a/ was likely a past marker. Nicomedia is more conservative and uses the past suffix /-a/ for the past 1PL. Note how the theme vowel varies in form.

Table 29.10: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to like’ in the Nicomedia dialect

	Nicomedia		cf. SWA	
1SG	gə sir-e-i-∅	զը սիրեի	gə sir-ej-i-∅	կը սիրեի
2SG	gə sir-e-i-r	զը սիրեիր	gə sir-ej-i-r	կը սիրեիր
3SG	gə sir-e-∅-r	զը սիրե՞ր	gə sir-e-∅-r	կը սիրեր
1PL	gə sir-e-ã-nk ^h	զը սիրեանք	gə sir-ej-i-ŋk ^h	կը սիրեինք
2PL	gə sir-e-i-k ^h	զը սիրեիք	gə sir-ej-i-k ^h	կը սիրեիք
3PL	gə sir-e-i-n	զը սիրեին	gə sir-ej-i-n	կը սիրեին
IND	√-TH-PST-AGR		IND √-TH-PST-AGR	

29.3.1.2 Progressive marking

HD: In SWA, the indicative present and the indicative past imperfective are rendered progressive by simply adding the progressive enclitic /gor/. In Nicomedia, the progressive marker is instead /háje/ <հայե> (Table 29.11).

Table 29.11: Progressive <շարունական> of the present and past imperfective of the verb ‘to like’ in the Nicomedia dialect

	Progressive present <շարունական ներկայ>			
	Nicomedia		cf. SWA	
1SG	gə sir-i-m háje	զը սիրեմ հայե	gə sir-é-m gor	կը սիրեմ կոր
2SG	gə sir-e-s háje	զը սիրես հայե	gə sir-é-s gor	կը սիրես կոր
3SG	gə sir-e-∅ háje	զը սիրե՞ հայե	gə sir-é-∅ gor	կը սիրե կոր
1PL	gə sir-i-nk ^h háje	զը սիրենք հայե	gə sir-é-ŋk ^h gor	կը սիրենք կոր
2PL	gə sir-e-k ^h háje	զը սիրեք հայե	gə sir-é-k ^h gor	կը սիրեք կոր
3PL	gə sir-i-n háje	զը սիրեն հայե	gə sir-é-n gor	կը սիրեն կոր
IND	√-TH-AGR PROG		IND √-TH-AGR PROG	
	Progressive past imperfective <շարունական անկատար>			
	Nicomedia		cf. SWA	
1SG	gə sir-e-i-∅ háje	զը սիրեի հայե	gə sir-ej-i-∅ gor	կը սիրեի կոր
2SG	gə sir-e-i-r háje	զը սիրեիր հայե	gə sir-ej-i-r gor	կը սիրեիր կոր
3SG	gə sir-e-∅-r háje	զը սիրե՞ր հայե	gə sir-é-∅-r gor	կը սիրեր կոր
1PL	gə sir-e-ã-nk ^h háje	զը սիրեանք հայե	gə sir-ej-i-ŋk ^h gor	կը սիրեինք կոր
2PL	gə sir-e-i-k ^h háje	զը սիրեիք հայե	gə sir-ej-i-k ^h gor	կը սիրեիք կոր
3PL	gə sir-e-i-n háje	զը սիրեին հայե	gə sir-ej-i-n gor	կը սիրեին կոր
IND	√-TH-PST-AGR PROG		IND √-TH-PST-AGR PROG	

29.3.1.3 Past perfective or aorist

HD: The past perfective (Table 29.12) is also called the aorist. In SWA for /sir-e-l/ ‘to like’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Nicomedia dialect behaves essentially the same with two major differences: the theme vowel can vary, and the past suffix is /ã/ <ա՞> for the 1PL.

Table 29.12: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Nicomedia dialect

	Nicomedia		cf. SWA	
1SG	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-∅	սիրեցի	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-∅	սիրեցի
2SG	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-r	սիրեցիր	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-r	սիրեցիր
3SG	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -∅-∅	սիրեց	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -∅-∅	սիրեց
1PL	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -ã-nk ^h	սիրեցանք	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-ηk ^h	սիրեցինք
2PL	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-k ^h	սիրեցիք	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-k ^h	սիրեցիք
3PL	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-n	սիրեցին	sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-n	սիրեցին
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

Original page number 244.

29.3.1.4 Other tenses

The other tenses are formed in accordance to these.

HD: Adjarian does not discuss the above forms at all, but his brief examples suggest the following differences between Nicomedia and SWA.

HD: The future and past future are formed the same across Nicomedia and SWA (109). In SWA, these forms are created by adding the future proclitic /bidi/ before the finite verb forms that are used for the indicative present and indicative past imperfective.

(109) a. Future

bidi sir-i-m (Nicomedia)
 bidi sir-e-m (SWA)
 FUT like-TH-1SG

‘I will like.’
 բիդի սիրիմ, պիտի սիրեմ

b. Past future

bidi sir-e-i-∅ (Nicomedia)
 bidi sir-ej-i-∅ (SWA)
 FUT like-TH-PST-1SG

‘I was going to like.’
 բիդի սիրեմ, պիտի սիրեմ

HD: The imperative 2SG does not have an overt 2SG suffix in either dialect (110).

(110) Imperative 2SG

sir-e-∅ (Nicomedia)
 sir-e-∅ (SWA)
 like-TH-IMP.2SG

‘Like!’
 սիրէ, սիրէ

HD: The subjunctive present and past in formal SWA are just the finite verb, while spoken informal SWA allows adding a subjunctive enclitic /ne/ after this form. Nicomedia has a subjunctive enclitic /nə/ (111).

- (111) a. Subjunctive present 1SG

sir-i-m nə (Nicomedia)
 sir-e-m (ne) (SWA)
 like-TH-1SG SBJV

‘(If) I like’

սիրիմ նը, սիրեմ (նէ)

- b. Subjunctive past 1SG

sir-e-i-∅ nə (Nicomedia)
 sir-ej-i-∅ (ne) (SWA)
 like-TH-PST-1SG SBJV

‘(If) I liked’

սիրեմ նը, սիրեհ (նէ)

29.4 Miscellaneous

29.4.1 Subdialectal variation on the progressive

In the city of Nicomedia, the progressive is formed with the formative /jor/ <jօր>, which is an exact borrowing from Turkish <yor>.

29.4.2 Prosody

In the area of Nicomedia, conversations generally have a very long stress. The end of every word or speech is lengthened with the singing melody, like for the people of Shamakhi (112).

- (112) Nicomedia?

- a. bidi ert^h-a:-s
 FUT go-TH-2SG
 ‘You will go.’
 բիդի էրթա:ս
- b. anun-d int^h e:
 name-POSS.2SG what AUX
 ‘What is your name?’ անոնսի ի՞նչ է՝

HD: I suspect that Adjarian’s transcriptions are however not in his orthographic system, but are instead written as SWA words. For example, for the word ‘your name’, the spelling is <անոնսի> which would be interpreted as [anund] in Adjarian’s notation, but the SWA pronunciation is [anunət^h].

29.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don’t speak this dialect, I don’t understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as ‘X’.

29.5.1 Aslanbag subdialect

Adjarian's source: Աճառեան (1898:35)

- Փար իրգիւն, Խաշդիւր ախբար:
- Խեր ըլ՛լա:
- Օվադեմ բարային թիսիւն եգածը իմացա՞ն, Եքիին մալահաթը:
- Իրավ եօր երեգ իրգիւն աղայ լաֆ մը գար իըմը, ըռի՞ մը չիյդիմ:
- Եքին քեօր եգէ՞ ո՞ դը շիւղէ՞ ո՞ անընգիյ գեօդրոդէ՞ ո ին:
- Ձիւ սբը ի՞շ գայնէ՞ ո՞ ք, ցիյէ՞ ո՞ քաշեցէք ո՞ իզը իանք. աս փանի ընէ՞ ողը Լազէ՞ ո՞ ըլ՛լալիւ ին. առչի եօրն ա Վարթան ամշիւն եքին ըրէ՞ ո ին: Թիւն քընը Գարզբեդին իլեն Մինանին գանչէ, ես ա երգիւ հա՞ բեգիրչի շարիմ:

Original page number 245.

Մանիւգը գիա Գարզբեդին դիւնը.

- Փարի լիւսս, Բա՛յձառ, Գարզբեդը վէ՞րն է:

– Խեր ըլ՛լա, Խաշդիւր ախբար, Վէրն է:

- Թեօր չիւֆդան առնէ՞ դը քա:

Բայձառը վէր գիա:

- Մար*, գըսէ՞, Էլի չիւֆդան առ դը վար քնը:

Գարզբեդը գը ցա*գէ՞, չիւֆդան ամիւգը գը զարնէ՞, գենէ ի՞շ դա ըշըր, գըսէ՞, վար գիշնա:

– Փարի լիյս, Մանիւգ ախբար:

– Աս*ձիւ փարին, քընի՞ սահաթեն վար գիշնաս. մսչգը դայֆան ին. Լազէ՞ րիւն բիդի իանք:

– Շա* զիյանիւթին ըրէ՞՞ ո ին:

– Ախբար, հավեօզնէ՞ ո՞ իւդէլին հա՛նէ զարար չիւնի ըսինք, գեօցէ՞ ո՞ անընգիւ* դեօդրդէ՞ ո ին:

– Անանգ է՞ նը քընի մը հադ ա ցի առնելիւ է:

29.5.2 Bardızağ

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 396.

Ելանը գացանը Գալիլիա,

Գալիլիան ծով մը կար,

Ծովուն մեջ ծառ մը կար,

Ծառին վրա բուն մը կար,

Բընին մեջ հավկիթ մը կար,

Հաւկթին մեջ ծագ մը կար,

Ան ծագը անդանակ մօրթեցին,

Անկրակ եփեցին,
Ով կերաւ զարմացաւ,
Ով չկերաւ ճաթեցավ:
Աչք ընողուն աչքը ճաթի:
Աղեկ չօճուխին օրնեն (օրուանեն) կառնին,
Աղեկ կրիյճին (կտրիճին) փերչըմեն կառնին,
Աղեկ եզան լիծեն կառնին,
Աղեկ գոմշուն կոտոշեն կառնին.

Աչք ընողուն աչքը ճաթի:

Original page number 246.

Երսուն երկու ծի ու ջորի,
Եկան անցան յիսուս պաղչան,
Կարմիր կովը մորթեցին,
Վեվ կերաւ զարմացաւ,
Վեվ չկերաւ ճաթեցավ:

29.5.3 Ovacık

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 475

Հարիկ չուներ, մարիկ ուներ,
Չըխտըկուք (գոյգ) քըրվըտանք ուներ:
ՆԵ հարիկ ունիմ, ՆԵ մարիկ,
Ունիմ միայն մԵ աղբարիկ:
Մարիկ չունիմ, աղբար չումիմ,
ՄԵկ հատիկ քուրիկ մ'ունիմ:
Մօրկանս սիրելին Եի,
Հօրկանս գանձապահն Եի:
Մօրկանս մԵկ հատն Եի,
Եղբօրս սրտաշն Եի.
Որ շարած մարգրիտ Եինք,
Շարքուկ շարքուկ քակրվեցանք:
ՄԵնք ջուկս մի կեօվերճին Եինք,
Որըս սար ելանք, որըս ձոր:

Որ ծալած դումաշիկ էինք,
 Ծալուկ ծալուկ քակովեցանք,
 Չեն արժան տեղվանքներ ինկանք:
 Մեր քուրը հարսնիք է բռնէր,
 Աղբօրը մոմ մը չէ դոկեր.
 Ղրկեր է տեղը հասեր:
 Այս աշխարհըս առին տարին,
 Աղջիկ տղին հացն էր հարամ:

29.5.4 Adapazar

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 676

Աղղբար աղբարուկ եանք,
 Խմելու պաղ ջուր եանք.

Original page number 247.

Ըստամպօլէն հեքիմ բերեք, հալիկս ցըցուցեք,
 Իմ հալիկս հալիկ չէ, բարձիկս դարձուցեք:
 Ես որ մեռնիմ, մայրի՛կ, փոսս խորունկ փորեցեք:
 Իմ քաշած չարչուրանքներս վրաս գրեցեք:
 Խարիպութան բանը եաման դիժար է,
 Աշխարհս լուս արեւ՝ մեզի տուման է:
 Մի՛ լար, մա՛յրիկ, մի՛ լար, աչվիդ կաւրի,
 Մերտիվենէն վար իշնամ նէ սղտիկդ կը մարի:
 Իմ սերս քու սերդ դատասան մնաց,
 Ծատ մուրազներ ունեանք՝ կիսկատար մնաց:
 Մե՛րթար օղուլ, մե՛րթար, մինակ կը մնանք,
 Կերթաս ալ չես ի գար՝ կարօտ կը մնան:
 Փեշերդ սօթսեցին, գօտիդ խօթեցիր,
 Քու դարիպուկ հայրիկդ ու մայրիկդ որի՞ ձգեցիր:
 Մի՛ լար, մայրիկ, մի՛ լար, Ես կենէ կուզամ,
 Ասկէ տասնը իինգ օրէն երազդ կուզամ:
 Օ՛ղուլ, երազով կարօտ չառնուիր,
 Երկիրմով ալ մուրազ չառնուիր:

Մի, լար, մայրիկ, մի՛ լար դու ինծի համար,
Ինչո՞ւ մեզ աշխարհը բերիր, մեռնելու համար:
Մերտիվնեն վար իշնամ նե՛ ետեւս նայէ.
Դուռնեն դուրս ելեմ նե՛ ըմուտդ կըրեւ:

29.5.5 Benli

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn], 1898, page 120

Արտերը փուտեր է փուսը,
Վերուսաղում ելավ լուսը.
Հոռվիսիմա Մարյամ կուսը
Օրնէ ըս մեր թոգովէօրը:
Թահանանին անցան տասը
Բաժնեցին խօվերդն (հաղորդ) ու մասը.
Երկինքն կախվեր է փուքը,
Ի՞նչ ընեմ աշխըրքիս միլը.
Ըողսդագես վարեց ծովը,
Տասվերկու աշակերտ քովը,

Original page number 248.

Օրնէ թոգովէօրն ու թագուհին,
Օրնէ անմենըս ալ միասին:
Ծովին մէշի կարմիր ատան,
Աստված փրկէ չարն ու խատան:
Երգինկավու Սավուդ տատան
Օրնէ ըս մեր հեօրսն ու փեսան:
Օրնէ թոգովէօր, օրնէ սաղտուճ,
Օրնէ ամսես ալ միարան:
Ան վէօտ էր օր ընկավ հեօրը,
Վրան լցին քարն ու փեսոր:
Լուսաւորիչ Գիրգեօր հեօրը
Օրնէ ըս մեր թոգովէօրը:

Chapter 30

Istanbul

30.1 Background

Original page number 249.

The Istanbul dialect is spoken in the city of Constantinople, and in the villages that lie between the two shores of the Bosphorus and the Golden Horn. Just as Tbilisi is the center of the Eastern literature, so is Istanbul the center of Western literature; the Istanbul dialect has served as a basis for the formation of the Western literary language. Keeping in mind this large role, it is surprising that the Istanbul dialect has still not been studied in detail. However, there are innumerable writings where the Istanbul dialect has been written down, with small or large relevance or authenticity.¹ When the Civil language of Armenian (Civil Armenian, աշխարհաբար) was first established, the newspapers and books that were published, whether in Istanbul, Venice, or Smyrna, were written in the colloquial language of the plebeian class (ռամիկ դաս) of Istanbul. Armenian writers bit by bit cleaned it up with Classical Armenian, and they created the new literary language.

30.2 Phonology

30.2.1 Segment inventory

30.2.1.1 Vowels

The sound system of the Istanbul dialect has the following 8 vowels: /ɑ, e, ə, i, o, œ, u, ʏ/ <ω, ɛ, ə, i, o, œ, u, y>.

The sound /æ/ <ü>, which is found in many other dialects, does not exist here.

Similarly, the differences between the sounds /jɛ, e/ <ɛ, ɛ> and /yօ, o/ <n, o> are missing here.

The sound /ʏ/ <ɥ> is founded in Turkish loanwords, the literary language of Istanbul uses it in place of the Old Armenian /iɥ/ <ɥ> diphthong, next to a consonant. For example, the words in Table 30.1 are pronounced with /ʏ/ in the Istanbul literary dialect, while the plebeian (ռամիկ) dialect uses /dʒun/ ‘snow’ <ձնւ>.

¹HD: The original phrase is <ρիշ կամ շատ հարազատութեամբ>; I'm not completely sure what this phrase means though because it seems to be some idiomatic use.

Table 30.1: Emergence of /Y/ <հ> in the literary Istanbul dialect

	Classical Armenian	> literary Istanbul	cf. SEA
‘snow’	ձիսն	ձիւն	ձյուն
‘column’	սյսն	սիւն	սյուն

In general, the sound /œ/ <էօ> is absent from the literary language, while in the popular language it exists and it is used instead of the sounds /e, o/ <է, օ>, if there is a sound /o/ <օ> and /e/ <է> before or after them (Table 30.2).

Table 30.2: Emergence of /œ/ <էօ> in the Istanbul dialect

	Classical Armenian	> Istanbul	cf. SEA
‘wheat’	tsʰօրշան	ցորեան	tsʰօրեն
‘daytime’	tsʰերէկ, tsʰօրէկ	ցտրէկ, ցորէկ	tsʰերէկ
‘cherub’	կհերօվբէ	պերովբէ	կհերօվբէ
‘seraph’	սերօվբէ	սերովբէ	սերօվբէ

Original page number 250.

There are no diphthongs in the Istanbul dialect.

30.2.1.2 Consonants

The consonants have two degrees: voiced and voiceless aspirated. However it must be noted that the voiced consonants of Istanbul are like voiced sounds of German, and for example a French listener would perceive them as voiceless unaspirated. When the sound is given emphasis², then the voicing can increase and approach the degree of French voiced sounds. This is such that there many times when the same person pronounces the same word, sometimes as voiceless unaspirated, and sometimes as very voiced. For details and a study of the pronunciation of these sounds in the gloss, see my work (Adjarian 1899).

30.2.2 Sound changes

The sound changes in the Istanbul dialect are not big. Although the Istanbul dialect is very far from the borders of the Armenian country, but it is much more faithful to Old Armenian, then many of the dialects in the Armenian country.

30.2.2.1 Monophthong vowel changes

The vowels have generally preserved the old pronunciations:

- CA /a/ <ա> → /a/ <ա>
- CA /e, է/ <է, է> → /e/ <է> (in every situations)
- CA /ə/ <ը> → /ə/ <ը>
- CA /i/ <ի> → /i/ <ի>
- CA /o, օ/ <օ> → /o/ <օ> (in every situations)
- CA /u/ <ու> → /u/ <ու>

²HD: The original phrase is <ուղուի ծայլին սաստկութիւն տալ>; my translation is my best guess on how to interpret the original.

30.2.2.2 Diphthongal vowel changes

The diphthongs became simple vowels:

- CA /aj/ <այ> → /a/ <ա>
- CA /ɛə/ <էա> → /e/ <է>
- CA /iŋ/ <ին> → /u/ <ն>
- CA /oŋ/ <օն> → /u/ <ն>

For example in Table 30.3.

Table 30.3: Reduction of Classical Armenian diphthongs in the Istanbul dialect

	Classical Armenian	> Istanbul	cf. SEA
‘father’	hajr հայր	har հար	hajr հայր
‘black’	sev սեւ	sev սեվ	sev սև
‘snow’	dziun ծիւն	dzun ծուն	dzjun ծյուն
‘light’	lois լոյս	lus լուս	lujs լույս
‘sister’	k ^h oijr քոյր	k ^h ur քուր	k ^h ujr քույր

Next to vowels or alone, these become a vowel + consonant (Table 30.4).

Table 30.4: Splitting of Classical Armenian diphthongs to vowel + glide sequences in the Istanbul dialect

	Classical Armenian	> Istanbul	cf. SEA
‘Armenian-GEN’	haj-oj հայոյ	haj-u հայու	haj-i հայի
‘to look at’	najil նայիլ	najil նայիլ	najel նայել
‘sick’	hiwand հիւանդ	hivant ^h հիվանդ	hivand հիվանդ

HD: Note that Adjarian seems to treat an intervocalic glide in Classical Armenian as part of a diphthong: /haj-oj/ instead of /haj-oj <հայոյ>. But, I’m very skeptical of such a treatment for Classical Armenian, simply because such an analysis creates unclear syllable boundaries. See discussion in §1.3.2.3.

30.2.2.3 Consonant changes

30.2.2.3.1 Laryngeal changes For the consonants, the voiced stay voiced, but they became voiceless aspirates after the sound /r/ <ր>. The voiceless unaspirates became voiced everywhere. The voiceless aspirates stay the same.

30.2.2.3.2 Word-initial uvular fricatives The word-initial sound /ʁ/ <ր> is not known in the Istanbul dialect; and whenever this sound occurs at the beginning of the word, it becomes /χ/ <խ> Even the name of the letter /ʁ/ <ր> has changed (Table 30.5).³

³HD: For the word ‘to guide’, Adjarian includes a reconstructed intermediate form */χayrel/ /*<ղաւրել>.

Table 30.5: Absence of word-initial Classical Armenian /v/ <η> in the Istanbul dialect

	Classical Armenian	> Istanbul	cf. SEA or SWA	
‘to send’	սլարկել	շրկել	սրգել, շրեցել	ուղարկել, որկել SWA
‘to guide’	սլեւրել	շաշրել	սրեվորել	ուղեւրել SEA
‘Luke’	լակաս	շագաս	եւկաս	Ղուկաս SEA
‘Lazaros’	լազարոս	շազարօս	եւզարօս	Ղազարոս SEA
‘name of letter <η>’	լատ	շատ	իսադ	Ղատ SEA

30.3 Morphology

30.3.1 Noun inflection or declension

In case declension, a strong simplification has been introduced. There are only four cases: nominative-accusative, genitive-dative, ablative, and instrumental. The plural is formed with the formatives /-er/ <էր> or /-ner/ <սէր>. The following is the general picture of declension (Table 30.6).

Original page number 251.

Table 30.6: Case declension for the word ‘bread’ in the Istanbul dialect

	Singular		Plural	
NOM-ACC	հաց ^h	հաց	հաց ^h -er	հաց-էր
GEN-DAT	հաց ^h -i	հաց-ի	հաց ^h -er-u	հաց-էրու
ABL	հաց ^h -e	հաց-է	հաց ^h -er-e	հաց-էր-է
INS	հաց ^h -ov	հաց-օվ	հաց ^h -er-ov	հաց-էր-օվ

Except for a few exceptions, which form their own declension classes (among these, a very notable class are the words with suffix /-ut^hin/ <-ութին>, from CA /-ut^hiսն/ <ութիսն>), all the remaining words follow this declension even the words in (Table 30.7) (HD: that are irregular in SEA/SWA), and words with a rime /i/ <ի>.

Table 30.7: Regular declension for various words in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SEA	
‘dog’			յոն	շոն
‘dog (GEN)’	յոն-i	շոնի	յոն	շան
‘house’			տոն	տոն
‘house (GEN)’	տոն-i	տոնի	տոն	տան
‘house (ABL)’	տոն-e	տոնէ	տոն-իտ ^h	տոնից
‘mouse’			մոկ	մոկ
‘mouse (GEN)’	մոկ-i	մոկի	մօկ-ան	մկան
‘fish’			ձուկ	ձուկ
‘fish (GEN)’	ձուկ-i	ձուկի	ձօկ-ան	ձկան
‘fish (ABL)’	ձուկ-e	ձուկէ	ձօկն-իտ ^h	ձկնից
‘wine’			գինի	գինի
‘wine (GEN)’	գին-i	գինի	գին-ս	գիսու
‘barley’			գարի	գարի
‘barley (GEN)’	գար-i	գարի	գար-ս	գարու

30.3.2 Pronoun inflection or declension

The following is the general picture of the pronoun declension (Table 30.8).

Table 30.8: Declension paradigm for personal pronouns in the Istanbul dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	es tu	dun ηուն	an ան	menk ^h մենք	duk ^h դուք	anonk ^h անօնք
GEN	im իմ	k ^h u քու	anor անօր	mer մեր	dzer ձեր	anonts ^h անօնտս
DAT	əndz-i ընծի	k ^h ez-i քեզի	anor անօր	mez-i մեզի	dzez-i ձեզի	anonts ^h անօնտս
ACC	is, əndz-i իս, ընծի	k ^h ez-i քեզի	an ան	mez-i մեզի	dzez-i ձեզի	anonk ^h անօնք
ABL	iz-me իզմէ	k ^h ez-me քեզմէ	an-ge անգէ	mez-me մեզմէ	dzez-me ձեզմէ	anonts ^h -me անօնտսմէ
INS	iz-mov իզմօվ	k ^h ez-mov քեզմօվ	an-ov անօվ	mez-mov մեզմօվ	dzez-mov ձեզմօվ	anonts ^h -mov անօնտսմօվ

HD: Adjarian provides the following paradigm for demonstrative proximal pronoun 'this' (Table 30.9).

Table 30.9: Declension paradigm for the demonstrative proximal pronoun 'this' in the Istanbul dialect

	Singular 'this'		Plural 'these'	
NOM	sa	սա	s(a)vonk ^h	ս(ա)վօնք
GEN	səvor	սըվօր	s(a)vonts ^h	ս(ա)վօնց
DAT	səvor	սըվօր	s(a)vonts ^h	ս(ա)վօնց
ACC	səviga	սըվիգա	s(a)vontk ^h	ս(ա)վօնք
ABL	sə(v)-gə	սը(վ)գէ	s(a)vonts ^h -me	ս(ա)վօնցմէ
INS	sə(v)-gov	սըվօվ	s(a)vonts ^h -mov	ս(ա)վօնցմօվ

There are also the forms in Table (30.10). These are all declined simply based on the pronoun 'this' /sa/ <սա>.

Table 30.10: Sample of demonstrative nominative singular pronouns in the Istanbul dialect

Proximal 'this'		Medial 'that'		Distal 'that yonder'	
as	սա	ad	ադ		
		da	դա	na	նա
asiga	ասիգա	adiga	ադիգա	aniga	անիգա
asigag	ասիգագ	adigag	ադիգագ	anigag	անիգագ
saviga	սավիգա	daviga	դավիգա	naviga	նավիգա
savigag	սավիգագ	davigag	դավիգագ	navigag	նավիգագ
sviga	սվիգա	dviga	դվիգա	nviga	նվիգա
svigag	սվիգագ	dvigag	դվիգագ	nvigag	նվիգագ

30.3.3 Verb inflection or conjugation

For verb conjugation classes, what remains is only /-el, -il, -al/ <էլ, իլ, ալ>, and /-nel, -nil, -nal/ <նէլ, նիլ, նալ>. We place here the conjugation of the verb ‘to like’, as an example of the first conjugation class.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

Original page number 252.

30.3.3.1 Subjunctive present and past

HD: In SWA (Table 30.11), the subjunctive present is a finite verb form made up of the verb stem, plus a theme vowel, plus agreement suffixes. For a verb like ‘to like’, the theme vowel is a constant /-e-/. The Istanbul dialect uses an identical morphological strategy.

Table 30.11: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SWA	
1SG	sir-e-m	սիրեմ	sir-e-m	սիրեմ
2SG	sir-e-s	սիրես	sir-e-s	սիրես
3SG	sir-e-∅	սիրէ	sir-e-∅	սիրէ
1PL	sir-e-nk ^h	սիրենք	sir-e-ŋk ^h	սիրենք
2PL	sir-e-k ^h	սիրեք	sir-e-k ^h	սիրեք
3PL	sir-e-n	սիրեն	sir-e-n	սիրեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	

HD: In SWA, the subjunctive past (Table 30.12) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. The past suffix is absent in the 3SG. Istanbul again uses the same strategy.

Table 30.12: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SWA	
1SG	sir-e-i-∅	սիրէի	sir-ej-i-∅	սիրէի
2SG	sir-e-i-ր	սիրէիր	sir-ej-i-ր	սիրէիր
3SG	sir-e-∅-ր	սիրէր	sir-e-∅-ր	սիրէր
1PL	sir-e-i-nk ^{hj}	սիրենիք	sir-ej-i-ŋk ^h	սիրենիք
2PL	sir-e-i-k ^{hj}	սիրեիք	sir-ej-i-k ^h	սիրեիք
3PL	sir-e-i-n	սիրեն	sir-ej-i-n	սիրեն
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

30.3.3.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative, progressive, and future

HD: In Istanbul and SWA, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 30.13). The indicative present and past imperfective are built by adding the prefix /gə-/ before the subjunctive present and subjunctive past. The progressive is formed by adding the enclitic /gor/ after the indicative forms. The future and past future are formed

also by adding the proclitic /bidi/ before the appropriate subjunctive form. SWA behaves exactly the same and I don't provide its paradigm.

Table 30.13: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to like' in the Istanbul dialect

	Indicative present <սերկայ>	Indicative past imperfective <անկատար>
1SG	gə sir-e-m	գը սիրեմ
2SG	gə sir-e-s	գը սիրես
3SG	gə sir-e-∅	գը սիրէ
1PL	gə sir-e-nk ^h	գը սիրենք
2PL	gə sir-e-k ^h	գը սիրեք
3PL	gə sir-e-n	գը սիրեն
IND- $\sqrt{-TH-AGR}$		IND- $\sqrt{-TH-PST-AGR}$
	Present progressive <շարունական սերկայ>	Past imperfective progressive <շարունական անկատար>
1SG	gə sir-e-m gor	գը սիրեմ գօր
2SG	gə sir-e-s gor	գը սիրես գօր
3SG	gə sir-e-∅ gor	գը սիրէ գօր
1PL	gə sir-e-nk ^h gor	գը սիրենք գօր
2PL	gə sir-e-k ^h gor	գը սիրեք գօր
3PL	gə sir-e-n gor	գը սիրեն գօր
IND- $\sqrt{-TH-AGR}$ PROG		IND- $\sqrt{-TH-PST-AGR}$ PROG
	Future <ապառնի>	Past future <անցեալ ապառնի>
1SG	bidi sir-e-m	բիդի սիրեմ
2SG	bidi sir-e-s	բիդի սիրես
3SG	bidi sir-e-∅	բիդի սիրէ
1PL	bidi sir-e-nk ^h	բիդի սիրենք
2PL	bidi sir-e-k ^h	բիդի սիրեք
3PL	bidi sir-e-n	բիդի սիրեն
FUT $\sqrt{-TH-AGR}$		FUT $\sqrt{-TH-PST-AGR}$

30.3.3.3 Present perfect and past perfect

HD: In SWA, the present perfect (Table 30.14) and past perfect (Table 30.15) in are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-adz/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). Istanbul uses a similar system. Adjarian only provides a participle with the suffix /-er/ <էր>. Adjarian doesn't state if this suffix has evidential meaning or not, but I suspect it does.

Table 30.14: Present perfect <յարակատար> of the verb 'to like' in the Istanbul dialect

	Istanbul	cf. SWA
1SG	sir-er e-m	սիրեր եմ
2SG	sir-er e-s	սիրեր ես
3SG	sir-er e-∅	սիրեր է
1PL	sir-er e-nk ^h	սիրեր ենք
2PL	sir-er e-k ^h	սիրեր եք
3PL	sir-er e-n	սիրեր են
	$\sqrt{-EPTCP}$ AUX-AGR	$\sqrt{-EPTCP}$ AUX-AGR

Table 30.15: Past perfect <զերակատար> of the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

Istanbul		cf. SWA	
1SG	sir-er e-i-∅	սիրեր Եի	sir-er ej-i-∅
2SG	sir-er e-i-r	սիրեր Եիր	sir-er ej-i-r
3SG	sir-er e-∅-r	սիրեր Եր	sir-er e-∅-r
1PL	sir-er e-i-nk ^h	սիրեր Եիլք	sir-er ej-i-ηk ^h
2PL	sir-er e-i-k ^h	սիրեր Եիզ	sir-er ej-i-k ^h
3PL	sir-er e-i-n	սիրեր Եին	sir-er ej-i-n
✓-EPTCP AUX-PST-AGR		✓-EPTCP AUX-PST-AGR	

30.3.3.4 Past perfective or aorist

HD: The past perfective (Table 30.16) is also called the aorist. In SWA for /sir-e-l/ ‘to like’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Istanbul dialect again behaves identically.

Table 30.16: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

Istanbul		cf. SWA	
1SG	sir-e-ts ^h -i-∅	սիրեցի	sir-e-ts ^h -i-∅
2SG	sir-e-ts ^h -i-r	սիրեցիր	sir-e-ts ^h -i-r
3SG	sir-e-ts ^h -∅-∅	սիրեց	sir-e-ts ^h -∅-∅
1PL	sir-e-ts ^h -i-nk ^h	սիրեցիլք	sir-e-ts ^h -i-ηk ^h
2PL	sir-e-ts ^h -i-k ^h	սիրեցիզ	sir-e-ts ^h -i-k ^h
3PL	sir-e-ts ^h -i-n	սիրեցին	siruz-e-ts ^h -i-n
✓-TH-AOR-PST-AGR		✓-TH-AOR-PST-AGR	

30.3.3.5 Imperative and prohibitive

HD: For the imperative 2SG, SWA adds a zero morph /-∅/ after the theme vowel /e/ for a verb like ‘to like’ (Table 30.17). For the 2PL, SWA adds the sequence /-e-ts^h-ek^h/ after the root such that /-e-ts^h/ forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Istanbul again does the exact same strategy.

Table 30.17: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

Istanbul		cf. SWA		
2SG	sir-e-∅	սիրէ	sir-e-∅	սիրէ
2PL	sir-e-ts ^h -ek ^h	սիրեցէլք	sir-e-ts ^h -ek ^h	սիրեցէլք

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 30.18), SWA adds the prohibitive formative /mi/ before the verb. The prohibitive marker carries stress. The verb takes a suffix /-r/ in the 2SG, and /-k^h/ in the 2PL. In Istanbul, the prohibitive marker is either /mi/ or /mə/.

Table 30.18: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SWA		
2SG	mí sir-e-ɾ	մի՛ սիրեր	mí sir-e-ɾ	մի՛ սիրեր	PROH $\sqrt{-TH-2SG}$
	mé sir-e-ɾ	մը՛ սիրեր			
2PL	mí sir-e-kʰ	մի՛ սիրեք	mí sir-e-kʰ	մի՛ սիրեք	PROH $\sqrt{-TH-2PL}$
	mé sir-e-kʰ	մը՛ սիրեք			

30.3.3.6 Non-finite forms

HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 30.19. SWA and Istanbul have the same forms. Note that Adjarian uses the term ‘past participle’ to mean multiple different types of non-finite forms: resultative participle with /-adz/ in SWA, and evidential participle /-er/ in SWA. The future participle is a future converb.

Table 30.19: Participles or converbs <ուրայսեր> for the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

		Istanbul		cf. SWA		
Infinitive	անորոշ	sir-e-l	սիրել	sir-e-l	սիրել	$\sqrt{-TH-INF}$
Past	անցեալ	sir-adz	սիրած	sir-adz	սիրած	$\sqrt{-RPTCP}$
		sir-er	սիրեր	sir-er	սիրեր	$\sqrt{-EPTCP}$
Future	ապառնի	sir-i-l-u	սիրելու	sir-e-l-u	սիրելու	$\sqrt{-TH-INF-FUT.CVB}$
		sir-i-l-ikʰ	սիրելիք	sir-e-l-ikʰ	սիրելիք	$\sqrt{-TH-INF-FUT.CVB}$

Original page number 253.

30.3.3.7 Other complex tenses

For the participles, the forms /sir-adz/ <սիրած> and /sir-e-l-u/ <սիրելու> are used to make many complex forms.

HD: Throughout this section, Adjarian lists various complex tenses. He Adjarian doesn’t translate or explain the meaning of any these complex tenses. For the morphology, I provide a simple rule to describe it. For the semantics, I can somewhat guess their meaning based on similarities to SWA. The (?) marks my uncertainty in my translation, even after consulting with other SWA speakers.⁴ It’s generally difficult to find concrete semantic differences between some of these complex forms; see Boyacioglu (2010) for some pedagogically-oriented paradigms and their explanation.

HD: In (113), Adjarian lists complex tenses build over the resultative participle with present tense-marking.

(113) Istanbul

- a. sir-adz e-m
 $\sqrt{-RPTCP}$ aux-1SG
‘I have liked.’
սիրած եմ
Rule: Take the resultative participle, add the present auxiliary.
- b. sir-adz e-m e-er
 $\sqrt{-RPTCP}$ aux-1SG be-EPTCP
‘I have liked, apparently.’
սիրած եմ եղեր

⁴HD: I thank George Balabanian for help in this.

Rule: Take the resultative participle, add the present auxiliary, add the word /e^β-er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- c. sir- $\widehat{adz}$ g-əll-a-m
 ✓-RPTCP IND-be-TH-1SG

‘I (will) have liked.’ սիրած գըլլամ

Rule: Take the resultative participle, add the indicative present form of ‘to be’.

- d. sir- $\widehat{adz}$ g-əll-a-m e^β-er
 ✓-RPTCP IND-be-TH-1SG be-EPTCP

‘I (will) have liked, apparently.’

սիրած գըլլամ եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the indicative present form of ‘to be’, add the word /e^β-er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- e. sir- $\widehat{adz}$ g-əll-a-m gor
 ✓-RPTCP IND-be-TH-1SG PROG

‘I have been liking.’

սիրած գըլլամ գօր

Rule: Take the resultative participle, add the indicative present form of ‘to be’, add the progressive marker /gor/.

- f. sir- $\widehat{adz}$ g-əll-a-m gor e^β-er
 ✓-RPTCP IND-be-TH-1SG PROG be-EPTCP

‘I have been liking, apparently.’

սիրած գըլլամ գօր եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the indicative present form of ‘to be’, add the progressive marker /gor/, add the word /e^β-er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- g. sir- $\widehat{adz}$ əll-a-m (ne)
 ✓-RPTCP be-TH-1SG SBJV

‘If I have liked.’

սիրած ըլլամ (նէ)

Rule: Take the resultative participle, add the subjunctive present form of ‘to be’, add the subjunctive marker /ne/.

- h. sir- $\widehat{adz}$ əll-a-m (ne) e^β-er
 ✓-RPTCP be-TH-1SG SBJV be-EPTCP

‘If I have liked, apparently.’

սիրած ըլլամ (նէ) եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the subjunctive present form of ‘to be’, add the subjunctive marker /ne/, add the word /e^β-er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- i. sir- $\widehat{adz}$ e^β-a-∅
 ✓-RPTCP be-PST-1SG

‘I was liked.’

սիրած եղա

Rule: Take the resultative participle, add the past perfective form of ‘to be’.

- j. sir- $\widehat{adz}$ bidi əll-a-m
 ✓-RPTCP FUT be-TH-1SG

‘I will have liked.’

սիրած բիդի ըլլամ

Rule: Take the resultative participle, add the future form of ‘to be’ (made up of /pidi/ plus the verb form).

- k. sir- $\widehat{adz}$ bidi əll-a-m e^β-er
 ✓-RPTCP FUT be-TH-1SG be-EPTCP

‘I will have liked, apparently.’

սիրած բիոհ ըլլամ Եղիշ

Rule: Take the resultative participle, add the future form of 'to be' (made up of /pidi/ plus the verb form), add the word /eß-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

1. sir-ad^z ell-a-l-u e-m
   ✓-RPTCP be-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG

‘I am to like.’ (there’s a sense of an obligatory and necessitative future)

ԱՀԱՅԾ ՌԱՎԱՐԵԼ ԵՎ

Rule: Take the resultative participle, add the future converb form of 'to be' (with suffix */-u/*), add the present auxiliary.

- m. sir-ad^z əll-a-l-u e-m e^z-er
-/RPTCP be-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG be-EPTCP

‘I am be like apparently’

I am like, apparently

Rule: Take the resultative participle, add the future converb form of 'to be' (with suffix */-u/*), add the present auxiliary, add the word */ɛs-er/* 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

- n. sir-adz əll-a-l-u əll-a-m (ne)
 ./-RPTCP be-THE-1SG.SBJV

'If I will be liking?' (or perhaps 'If I am to be liking?')

If I will be linking. (or perhaps linking, linking, linking [link])

Rule: Take the resultative participle, add the future converb form of 'to be' (with suffix /-u/), add the subjunctive present form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/.

✓ RI PCI 3C III INF PUT.GVB 3C III TSG SB5V 3C EP PCI

'If I will be liking, apparently.'

սիրած ըլլալու ըլլամ (ԱԵ) ԵղԵ
Rule: Take the resultative participle, add the future converb form of 'to be' (with suffix /-u/), add the subjunctive present form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/, add the word /եք-եր/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

¹⁴ HD: In (114), Adiaran lists complex tenses built over the resultative participle with past tense-marking.

(114) Istanbul

- a. sir-adz e-i-∅
 /-BPTCP aux-PST-1SG

✓ RFTCF aux

'I had like

- b. sir-adz e-i-∅ eк-er
(BPTCB 2011, BCT 1.02, BPTCB)

✓-RPTCP aux-PST-1SG be

'I had liked, app

Rule: Take the resultative participle, add the past auxiliary, add the word /ek-er/ ‘it apparently became’ which will provide the meaning of resultative.

- c. sir-adz g-əll-aj-i-∅

‘I would have liked.’

սիրած գըլլայի

Rule: Take the resultative participle, add the indicative past imperfective form of ‘to be’.

- d. sir-ad^z g-əll-aj-i-∅   e^z-er
 √-RPTCP IND-be-TH-PST-1SG be-EPTCP

‘I would have liked, apparently.’

սիրած գըլլայի եղեն

Rule: Take the resultative participle, add the indicative past imperfective form of ‘to be’, add the word /e^z-er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- e. sir-ad^z g-əll-aj-i-∅   gor
 √-RPTCP IND-be-TH-PST-1SG PROG

‘I had been liking.’

սիրած գըլլայի գօր

Rule: Take the resultative participle, add the indicative past imperfective form of ‘to be’, add the progressive marker /gor/.

- f. sir-ad^z g-əll-aj-i-∅   gor   e^z-er
 √-RPTCP IND-be-TH-PST-1SG PROG be-EPTCP

‘I had been liking, apparently.’

սիրած գըլլայի գօր եղեն

Rule: Take the resultative participle, add the indicative past imperfective form of ‘to be’, add the progressive marker /gor/, add the word /e^z-er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- g. sir-ad^z əll-aj-i-∅   (ne)
 √-RPTCP be-TH-PST-1SG SBJV

‘If I had liked.’

սիրած ըլլայի (լէ)

Rule: Take the resultative participle, add the subjunctive past form of ‘to be’, add the subjunctive marker /ne/.

- h. sir-ad^z əll-aj-i-∅   (ne) e^z-er
 √-RPTCP be-TH-PST-1SG SBJV be-EPTCP

‘If I had liked, apparently.’

սիրած ըլլայի (լէ) եղեն

Rule: Take the resultative participle, add the subjunctive past form of ‘to be’, add the subjunctive marker /ne/, add the word /e^z-er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- i. sir-ad^z bidi əll-aj-i-∅
 √-RPTCP FUT be-TH-PST-1SG

‘I would have liked.’

սիրած բիդի ըլլայի

Rule: Take the resultative participle, add the past future form of ‘to be’ (made up of /pidi/ plus the verb form).

- j. sir-ad^z bidi əll-aj-i-∅   e^z-er
 √-RPTCP FUT be-TH-PST-1SG be-EPTCP

‘I would have liked, apparently.’

սիրած բիդի ըլլայի եղեն

Rule: Take the resultative participle, add the past future form of ‘to be’ (made up of /pidi/ plus the verb form), add the word /e^z-er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- k. sir-ad^z əll-a-l-u   e-i-∅
 √-RPTCP be-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG

- e. sir-e-l-u   g-əll-a-m   gor
   ✓/-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-1SG PROG
   'I am going to like.' (with a meaning that I will (in the future) intend to like) (?)
   սիրելու գոլամ գօր
   Rule: Take the future converb, add the indicative present form of 'to be', add the progressive marker /gor/.
- f. sir-e-l-u   g-əll-a-m   gor   eκ-er
   ✓/-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-1SG PROG be-EPTCP
   'I am going to like, apparently.' (?)
   սիրելու գոլամ գօր եղեք
   Rule: Take the future converb, add the indicative present form of 'to be', add the progressive marker /gor/, add the word /eκ-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.
- g. sir-e-l-u   əll-a-m   (ne)
   ✓/-TH-INF-FUT.CVB be-TH-1SG SBJV
   'If I were to like.' (?)
   սիրելու ըլլամ (նԵ)
   Rule: Take the future converb, add the subjunctive present form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/.
- h. sir-e-l-u   əll-a-m   (ne) eκ-er
   ✓/-TH-INF-FUT.CVB be-TH-1SG SBJV be-EPTCP
   'If I were to like, apparently.' (?)
   սիրելու ըլլամ (նԵ) եղեք
   Rule: Take the future converb, add the subjunctive present form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/, add the word /eκ-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.
- i. sir-e-l-u   eκ-a-∅
   ✓/-TH-INF-FUT.CVB be-PST-1SG
   'I am to have been liked.' (?) (some sort of passive meaning)
   սիրելու եղա
   Rule: Take the future converb, add the past perfective form of 'to be'.
- j. sir-e-l-u   bidi   əll-a-m
   ✓/-TH-INF-FUT.CVB FUT.CVB be-TH-1SG
   'I will like.'
   սիրելու բիդի ըլլամ
   Rule: Take the future converb, add the future form of 'to be' (made up of /pidi/ plus the verb form).
- k. sir-e-l-u   bidi   əll-a-m   eκ-er
   ✓/-TH-INF-FUT.CVB FUT.CVB be-TH-1SG be-EPTCP
   'I will like, apparently.'
   սիրելու բիդի ըլլամ եղեք
   Rule: Take the future converb, add the future form of 'to be' (made up of /pidi/ plus the verb form), add the word /eκ-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

Original page number 254.

HD: In (116), Adjarian lists complex tenses build over the future converb with past tense-marking.

(116) Istanbul

- a. sir-e-l-u   e-i-∅
   ✓/-TH-INF-FUT.CVB aux-PST-1SG

‘I was going to like.’

սիրելու էի

Rule: Take the future converb, add the past auxiliary.

- b. sir-e-l-u   e-i-∅   eε-er
                                   √-TH-INF-FUT.CVB aux-PST-1SG be-EPTCP

‘I was going to like, apparently.’

սիրելու էի եղեն

Rule: Take the future converb, add the past auxiliary, add the word /eε-er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- c. sir-e-l-u   g-əll-aj-i-∅
                                   √-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-PST-1SG

‘I would had liked.’

սիրելու գըլայի

Rule: Take the future converb, add the indicative past imperfective form of ‘to be’.

- d. sir-e-l-u   g-əll-aj-i-∅   eε-er
                                   √-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-PST-1SG be-EPTCP

‘I would had liked, apparently.’

սիրելու գըլայի եղեն

Rule: Take the future converb, add the indicative past imperfective form of ‘to be’, add the word /eε-er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- e. sir-e-l-u   g-əll-aj-i-∅   gor
                                   √-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-PST-1SG PROG

‘I was going to be liking.’ (with a meaning that I was (in the future) intending to like) (?)

սիրելու գըլայի գօր

Rule: Take the future converb, add the indicative past imperfective form of ‘to be’, add the progressive marker /gor/.

- f. sir-e-l-u   g-əll-aj-i-∅   gor   eε-er
                                   √-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-PST-1SG PROG be-EPTCP

‘I was going to be liking, apparently.’ (?)

սիրելու գըլայի գօր եղեն

Rule: Take the future converb, add the indicative past imperfective form of ‘to be’, add the progressive marker /gor/, add the word /eε-er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- g. sir-e-l-u   əll-aj-i-∅   (ne)
                                   √-TH-INF-FUT.CVB be-TH-PST-1SG SBJV

‘If I were going to like.’

սիրելու ըլլայի (ԱԵ)

Rule: Take the future converb, add the subjunctive past form of ‘to be’, add the subjunctive marker /ne/.

- h. sir-e-l-u   əll-aj-i-∅   ne   eε-er
                                   √-TH-INF-FUT.CVB be-TH-PST-1SG SBJV be-EPTCP

‘If I were going to like, apparently.’

սիրելու ըլլայի նԵ եղեն

Rule: Take the future converb, add the subjunctive past form of ‘to be’, add the subjunctive marker /ne/, add the word /eε-er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- i. sir-e-l-u   bidi   əll-aj-i-∅
                                   √-TH-INF-FUT.CVB FUT.CVB be-TH-PST-1SG

‘I was going to like.’

սիրելու բիդի ըլլայի

Rule: Take the future converb, add the past future form of ‘to be’ (made up of /pidi/ plus the verb form).

j. sir-e-l-u   bidi   əll-aj-i-∅   eε-εr
           √-TH-INF-FUT.CVB FUT.CVB be-TH-PST-1SG be-EPTCP

‘I was going to like, apparently.’

սիրելու բիոհ ըլլայի եղեր

Rule: Take the future converb, add the past future converb form of ‘to be’ (with suffix /-u/), add the present auxiliary.

30.4 Literature

As we said above, the Istanbul dialect is still not studied. The innumerable manuscripts that written in this dialect (newspapers, novels, fables, proverbs, folk songs, especially comedic writings and comedies) generally don’t have the needed scientific accuracy. The latter condition can be satisfied by my collection of Istanbul-Armenian oral literature, from which only a part was published in the Ազգագրական Հանդես [Ethnographic Magazine], volume 9 (Թ.), page 160-196. As a text sample, I place here the following real case, which is a letter of mine written with the scientific orthography.

30.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don’t speak this dialect, I don’t understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as ‘X’.

Ան իրինգունը Բեօյիք-Դեր գացեր էի, ծօվին քենարը վեր վար փիյացա (պտոյս) գընէի գոր: Բանէ մը խաբար չումինք: Մեյ մըն ա դեսնաս բաֆօրը եզավ, մէջն խըլչախընչ մարթիքը դուրս թափէցան. ամմենուս ըռէնգը նեղէր, բենզորեթ...

Original page number 255.

... դեղնէր, իրարու հեդ խօսել-խօրաթէլ բիլէ չիքա (չկայ): Հրանդը դէմս ելավ. մօղէցա, ծառքս օմուզի դրի, – հ՞նչ զա, ա՛խբար, ըսի:

– Սո՞ւս եղիր, ըսավ զամաց ծանօվ մը, բան չիքա, զամաց խօրաթէ, բաղին վրա ջանջ զա (ծածկաբանութիւն որ կը նշանակէ «լսող օտար մարդ կայ»):

Երգութնիս քով քովի՝ բերաննիս բաբընձած՝ իսգելէն անցանք փիյացան: Օրթալըխը մարթ մարթասանք չմնաց. ամմէն մարթ դուն վազեց: Նայեցա քի մեզի լսող չիքա, նօրէն դարցա Հրանդին:

– Ե՛, Հրանդ, ըսէ նայինք, լեզույիթ դազը բան մը զա ամա, զը բահես գօր:

– Յույց եղավ, ցո՞յց... ըսավ զամաց ծանօվ մը:

– Զօ ինչ գըսէս, ցո՞յց մի...

– Հա, Հնչապյանները Բաբա-Ալին գօխէր էն, քանի մը ասգէր մեռցուցէր էն. Դաշիզները դուրս թափէցան, զարգին, շարթեցին, հազարէն եվէլ հայ մեռցուցէր էն. անջախ խանութնիս զօցեցինք, քեօթոիւ փախանք, ինքզիզնիսիս բաֆօր (շոգենաւ) նեղէցինք:

– Զօ ինչ գըսէս բէ՛: Ադ ինչ գէշ խաբար դումիր ինձի:

– Ասիզա զաթը շաղոնց ըլլար բիոհ. ինգիլիզին զըրխլըները եզած շարված էն Չանախ-Խալէին քենարը. չըթի մը գը բեթիւթին գօր. աս ցույցը մա՛խսուսդան ըրին քի, Դաշիզները ելլան հայերը շարթէն, ինգիլիզներն ա «Վայ», դուն հայերը զը շարթէ՞ս գօր մի» ըսէլով՝ ելլան, յալլահ, Չանախ-Խալէն գօխէն, դի՛ւ Սրբամբօլին վրան...:

Սիրոս թօփօր թօփօր Նեհել բաշլայեց. Խնդա՞մ մի՝ լա՞մ մի. ան թաքքեյին գուգեհ քի Հրանդին փաթղովիմ երեսը, թբանը բաքնես:

– Աս քիշեր ջամկա բիդի Էլլան, ըսավ Եյր քի գես քիշերին թօփի-թիւֆենգի ծաներ առնես նէ, հիշ չվախնաս, ինգիլիզներն են. մեզի ազադելու բիդի գան:

Ասանգ խաբար մը գը բահվի՞. դուն վազեցի. Նայեցա քի սուֆրան դրեր են, հարցս, մարցս, Հերսիյան, Արմենույին, Հայգը նստեր եր, ընձի գը բեթեն գօր: Բանէ խաբար չունին:

– Ա՛սօր վարօ գրիվ եղեր է. հայերը Բաբա-Ալին առեր են...

Original page number 256.

հազարեն եվել հայ շարթըվեր է. ամա վախնալու բան չիքա. աս քիշեր ինգիլիզին գըոխլըները Զանախ-Խալէն բիդի գօխեն, Բօլիսին վրա բիդի գան, քաղաքը բիդի առնեն, մեզի թաքավօրութին բիդի դան:

Ամմենը դեղերնուն վէր ցաքեցին. ուրախութաննուն ինչ ընէլսին չիյդեն. Հայգը բաշլայեց ծառքվըները իրարու զարսել. հարցս «Ա՛ֆերիմ հայեր, ըսավ. տեսա՞ր մի, գնիզ, ես քեզի չէի՞ ըսէր գօր քի սա դարի մո՛ւթախսա ազադութին մը բիդի ըլլա»: – «Ե՛, ըսավ մարս ա, ես ա չէի՞ ըսէր գօր քի սա աշզըս քանի մը օր է գը խաղա գօր. բան մը բիդի ըլլա ամմա, ինչ ըլլալիքը չիյդէի»:

– Թող ըլլա՛, թօղ ըլլա՛. աս ծերութանս՝ բաց աշգօվ մէյ մը սա թաքավօրնիս դէսնամ դէ, բաշխա բան չէմ ուզէր Ասծուձմէ... հիշ բան մը չգըրնամ ըներ նէ՛ հիշ չէ նէ բիդի Երթամ ասգերներուն համար փրինձ ըսդրգելու:

Հացրենիս գերանք, ես իմ օդաս քաշվեցա, հարս, մարս, քուրես, ախբարս ալ իրէնց դեղերը քաշվեցան բառգեցան: Ամա վորի՞ն քունը գը դանի: Աշգս բաց գը բեթեն գօր քի հա հիմա գուքան ինգիլիզները, հա հիմա:

Գես քիշերը անցեր եր. մէյ մըն ալ բո՛ւմբ... ծան մը Ելավ. մզիզ ըրի. ծանը կըդրեցավ. աջաբա անդաշի՞ն Էգավ գրսէմ. քիչ մը բեթեցի. դէսա քի չէ, բո՛ւմբ... ծան մը դահա Ելավ. բո՛ւմ... գէնէ Եղէվէն, գէնէ Եղէվէն....: Ալթըն շիւկէ չմասց:

Հարս անթիի օդայէն ծան դուվաս.

– Զօ՛, Հրա՛յա, արթո՞ւն ես....:

– Արթուն էմ, հա՛յրիզ....:

– Գը լսէ՞ս գօր, ի՞նչ է աս...,

– Գը լսէմ գօր, անօ՞նք են....:

Զաները Եղէվէ Եղէվ շաղձան. դէօշեգներնուս ցաքեցինք, փէնշիրէին առէվը վազեցինք, ծօվին հէռուները գը նայինք գօր... խօրումգեն Էգած ծան մըն էր, թամամ գրագին թօփին ծանը գըլմանէր... ծանեն յէրն ալ բարագ լուս մը գելլար, ծօվին վրայէն խըզըչըմի բէս գը զարներ գասներ գօր:

– Ինգիլիզին թօփէրն են, ըսինք. Զանախ-Խալէն առին....:

– Ե՛ Զանախ-Խալէն մինչէվ հօս թօփի ծանա գուքա՞. քանի՞ սահաթվան ջամկա-յ-է:

Original page number 257.

– Օր մը գը քաշէ ամա, ասօր ինգիլիզ գըսէն... ինգիլիզին ինչ ըլլալը գիդէ՞ս...

– Աղօր խօ՞սք գա. բելքի-ա քի (թերեւս եւ) Զանախ-Խալէն առեր են դէ. Սիլիվրիին յա Զաթալշային բացէրն են:

– Աղանգ ըլլալու է:

Խնդումսիս փօրէրնիս բահած, հեմ վախսօվ, հեմ ուրախութինօվ սիրդէրնիս լեցունգ, ինչ ընէնք չիյգէնք. աշվըներնիս ծօվին դնգէր գը բեթեն գօր: Զաները Երթալով շաղձան... Մէյ մըն ալ մէզ օրոտում մը, մէզ գիւրիւթիւ-փաթզորը

մը, խօզօթօմ, սաղանախի բես արգեվ մը, արգե՞վ մը քի դուներնիս հեմեն դեղէն քշէ՝ դանի ծօվը լեցունէ բիդի: Արգեվին խօզէն օլուխները թեվերու բես նեղել բաշլայեցին, թավանին հին ու մին դեղերէն ջուրը շառըլ-շուռով գը վազէ, ասդին գօցէնը՝ անթին գը վազէ, անթին գօցէնը՝ ասդին գը վազէ:

— Առի՞՞ր մի հիմա ինգիլիզը, ըսավ հարըս:

Հեռույէն եզած ծաները օրոդումի ծան է եղեր, լուսն ա խօզօթօմին իլէն չըմշօրախին փառըլթըն... մէնք ա ինգիլիզը եզավ ըսէլէն՝ գը բերլէնը գօր:

Ինչ օր քեզի քրեցի նէ՝ մինազ մեզի չեղավ. ամմենուն դունն ա ասանգ եղավ, հեմ հայ, հեմ դաշիգ: Վարը (Վոսկորի հայերը այսաւս կը կոչեն բուն Պօլիսը) դահա խօյախ եղեր է. փիկրին դաշիզները հայերուն դուները լեցվէր էն, «Հիմա ինգիլիզը բիդի դա՝ փիկրին դաշիզները շարթէ բիդի, Ասծուլու սիրուն, աղբար դարվան դրացնութան սիրուն՝ մեզի ծագ մը խօթեցէք բահեցէք» ըսէլէն:

Chapter 31

Rodosto

31.1 Background and literature

Original page number 258.

In European Turkey, there is only one Armenian settlement that still preserves the Armenian language: the settlement of Rodosto and Malkara. The two are neighbors and are heavily-Armenian cities. Other places, such as Silivri, Çatalca, Çorlu, Gyumyurdjina, Edirne, are all entirely Turkish-speaking.

The Armenian dialect of this region is still not studied. There is not even a line written from the Rodosto language. There is only a folk prayer from Malkara, published in Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 756.

In the summer of 1910, with the goal of studying Armenian dialects, I passed through Rodosto, where I prepared a study of the dialect by working with Armenologist and philologist Tigran Efendi Paghtikian (Մեծ. Տիգրան Էֆենդի Պահտիկյան; HD: SEA: /tigran paxtikjan/, SWA: /dik'ran ba'xdigjan/). I extract the following succinct sketch from this unpublished work of mine.

31.2 Phonology

31.2.1 Sound changes

31.2.1.1 Consonant changes

31.2.1.1.1 Laryngeal changes The dialect of Rodosto does not differ much from the dialect of Istanbul. The sound system is already the same. The consonants here have only two degrees: voiced and voiceless aspirated.

But in the dialects of Rodosto and Istanbul, there are many large differences. The Old Armenian voiceless unaspirated sounds have become voiced here, and the voiceless aspirates have stayed voiceless aspirates as in other dialects. But in contrast, the voiced consonants have become voiceless aspirates.

This sound change, which is characteristic of also the Tigranakert and Malatya dialects, is very interesting from the point of view of the pronunciation of the literary Western language. As we know, the Classical voiced consonants are pronounced as voiceless aspirates in the Western literary language (/p^h, k^h, t^h/ from <p, q, t>, and so on); this is in contrast to even the vernacular language of Istanbul, where these same consonants...

Original page number 259.

... become voiced sounds. This is such that the duality of pronunciation is the most common phenomenon for Western Armenians. When an Istanbul Armenian speaks at home, he pronounces as in (117a), while if he is talking to a literary person, he will say with the literary pronunciation as in (117b).

- (117) a. Istanbul
- i. dur-ə   bats^h
door-DEF open.IMP.2SG
'Open the door.'
դուռը բաց
ii. dur-ə   gots^h-e-∅
door-DEF close-TH-IMP.2SG
'Close the door.'
դուռը զոց
  - b. cf. SWA as spoken by an Istanbul speaker
    - i. t^hur-ə   p^hats^h
door-DEF open.IMP.2SG
'Open the door.'
թուռը փաց (standard: դուռը բաց)
    - ii. t^hur-ə   k^hots^h-e-∅
door-DEF close-TH-IMP.2SG
'Close the door.'
թուռը զոց (standard: դուռը զոց)
  - c. cf. SEA as a conservative descendant of Classical Armenian

HD: To clarify, the Istanbul form is more conservative with respect to the voicing values in Classical Armenian. The stops and affricates in the above Istanbul forms would be pronounced essentially the same as in Classical Armenian: /durən/ <դուռն> 'door', /bats^h/ 'open' <բաց>.

HD: Note that this data suggests that during Adjarian's time, SWA had a phonemic contrast between trills /r/ and taps /ɾ/. Such a contrast is now lost for most Western Armenian speakers.

The duality of this pronunciation has always been surprising for researchers. Every person has had the idea that literate Istanbul Armenian have created the aforementioned pronunciations using an artistic style. But the way of pronunciation for Rodosto, combined with Tigranakert and Malatya, comes to finally remove this useless concept, and it proves that the literary pronunciation of Istanbul, is the work of Armenian migrants who came from these areas. The first literate people of Istanbul of course belong to this same migrant group, and they have also introduced their way of pronunciation, just as how now the Istanbul Armenians spread it across the provinces.

It remains to be asked how this pronunciation of voiceless aspirates originated in the dialects of Rodosto, Malatya, and Tigranakert.

In my opinion, the path for this sound change is the voiced aspirated consonants. Rodosto, Malatya,¹ and Tigranakert previously had voiced aspirated consonants, instead of the Old Armenian voiced consonants. The voiced aspirates, because of their contained breath /b^h, g^h, d^h, d^z^h, dʒ^h/ (<bh, gh, dh, jh>), still present a certain level of voiceless aspiration till today, such that an untrained ear would hear them as voiceless aspirates. In this, the French here have the same sounds as <p, k, t>. It is this breath which, by getting a bit stronger, the preceding element became voiceless, and this created the group of voiceless aspirated consonants.

¹HD: The original page had <Մալատիանցից>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this should be <Մալաթիանցից>; I fixed it.

31.2.1.2 Monophthong vowel changes

31.2.1.2.1 Classical Armenian /e/ <է> For the changes in vowels and diphthongs, we note that Classical /e/ <է> became /e/ <Է> (in all situations, except for the words in Table 31.1).

Table 31.1: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je/ <յէ> in the Rodosto dialect

	Classical Armenian	> Rodosto	cf. SEA
‘I’	es էu	jes յէu	jes էu
‘when’	erb էրբ	jep ^h յէփ	jerp ^h յէրբ
‘song’	erg էրգ	jerk ^h յէրգ	jerk ^h յէրգ

31.2.1.2.2 Classical Armenian /o/ <ո> The Classical /o/ <ո> becomes /vo/ <վօ> at the beginning of monosyllabic words; it becomes /o/ <օ> everywhere else.

31.2.1.3 Diphthongal vowel changes

The diphthongs changed as follows:

- CA /aj/ <այ> → /a/ <ա>
- CA /oij/ <օյ> → /u/ <ու>
- CA /iŋ/ <ին> → /u/ <ու>

31.3 Morphology

31.3.1 Noun inflection or declension

In the grammar, the declensions have no differences at all from Istanbul. For words with the CA ending /-ut^hiyn/ <-ութիւն>, the ablative is only a repeated /n/ <ս> (Table 31.2).

Table 31.2: Ablative marking of nominalizer suffix from Classical /-ut^hiyn/ in the Rodosto dialect

	‘greatness’	‘greatness (ABL)’
Classical Armenian	metsut ^h iyn մեծութիւն	metsut ^h en-է մեծութես
> Rodosto		mendzut ^h en-ne մեծութենս
cf. SWA	medzut ^h yn մեծութիւն	medzut ^h en-e մեծութես
cf. SEA	metsut ^h jun մեծություն	metsut ^h jun-its ^h մեծությունից

31.3.2 Numeral formation

For the numeral adjectives, what is...

Original page number 260.

interesting are the words in Table 31.3a, which are however present in Istanbul and other areas, where they require Armenian units during enumeration. In contrast, in Rodosto, the units are also Turkish, as in Table 31.3b; whereas the other decades (10-60) take Armenian units.

HD: To clarify, he means that Rodosto has borrowed Turkish numerals to replace some Armenian numerals.

Table 31.3: Borrowed numerals in the Rodosto dialect

	Rodosto	Turkish	cf. SEA	
a.	'70' jet ^h miʃ	յեթմիշ	<yetmiş>	jot ^h anasun յոթանասուն
	'80' sek ^h sen	սեքսեն	<seksen>	ut ^h sun ութսուն
	'90' doxsan	դօխսան	<doksan>	innəsun իննսուն
b.	'75' jet ^h miʃ beʃ	յեթմիշ բէշ	<yetmiş beş>	jot ^h anasun hing յոթանասուն հինգ
	'81' sek ^h sen bir	սեքսեն բիր	<seksen bir>	ut ^h sun mek ութսուն մեկ
	'93' doxsan yʃ̥n	դօխսան իւչ	<doksan üç>	innəsun jerek ^h իննսուն երեք

31.3.3 Pronoun inflection or declension

The pronouns are also the same as in Istanbul. Here we find that the first person accusative is /jes/. For the others, notable forms are in Table 31.4, which are either dative or accusative in Istanbul, but they are only dative in Rodosto.

Table 31.4: Sample of dative pronouns in the Rodosto dialect

dative 1SG ‘to me’	indzi	ինձի
dative 1PL ‘to us’	mezi	մեզի
dative 2SG ‘to you’	k ^h ezzi	քեզի
dative 2PL ‘to you’	ts ^h ezzi	ցեզի

The accusative forms are in Table 31.5.

Table 31.5: Sample of accusative pronouns in the Rodosto dialect

accusative 1PL ‘to us’	mez	մեզ
accusative 2SG ‘to you’	k ^h ez	քեզ
accusative 2PL ‘to you’	ts ^h ez	ցեզ

For the third person pronouns, we cite the words in Table 31.6 and so on. *HD: Note that Adjarian calls them as just third person pronouns, but based on their SWA cognates, these pronouns act as third person demonstrative pronouns.*

Table 31.6: Sample of third person demonstrative pronouns in the Rodosto dialect

Singular ‘this’	Singular ‘these’
as աս	asənk ^h ասօնք
asiga ասիգա	svonk ^h սվօնք
asigag ասիգագ	
asigagə ասիգագը	
səviga սըվիգա	
səvigagə սըվիգագը	

31.3.4 Verb inflection or conjugation

31.3.4.1 Theme vowel changes

In conjugation, the Classical vowel /e/ <է> becomes /i/ <ի> next to nasals.

HD: To clarify, Adjarian provides the paradigm of the indicative present (Table 31.7. In SWA, the theme vowel for a verb like 'to like' stays a constant /e/. But in Rodosto, the theme vowel changes to /i/ before nasal suffixes.

Table 31.7: Theme vowel changes in the indicative present <սերկայ> of the verb 'to like' in the Rodosto dialect

	Rodosto		cf. SWA	
1SG	gə sir-i-m	գը սիրիմ	gə sir-e-m	կը սիրեմ
2SG	gə sir-e-s	գը սիրես	gə sir-e-s	կը սիրես
3SG	gə sir-e-∅	գը սիրէ	gə sir-e-∅	կը սիրէ
1PL	gə sir-i-nk ^h	գը սիրինք	gə sir-e-ŋk ^h	կը սիրենք
2PL	gə sir-e-k ^h	գը սիրեք	gə sir-e-k ^h	կը սիրեք
3PL	gə sir-i-n	գը սիրին	gə sir-e-n	կը սիրեն
IND	✓-TH-AGR		IND ✓-TH-AGR	

31.3.4.2 Progressive marking with /gor, go, or/ <գօր, գօ, օր>

The progressive is formed with the formative /gor/ <գօր>, against which we sometimes find /go/ <գօ> or /or/ <օր> (Table 31.8).

Table 31.8: Variation in progressive marking in the Rodosto dialect

	Rodosto		cf. SWA	
'I am eating'	g-ud-i-m gor	գուտիմ գօր	g-ud-e-m gor	կ'ուտեմ կօր
	g-ud-i-m go	գուտիմ գօ		
	g-ud-i-m or	գուտիմ օր		
	IND eat-TH-AGR PROG		IND eat-TH-AGR PROG	

HD: To clarify, in SWA, the present progressive is formed by adding the progressive enclitic /gor/ after the indicative present. In Rodosto, the shape of this progressive marker can vary.

31.3.4.3 Archaism in the past plural suffix

The plural of the imperfective and perfective has the vowel /a/ <ա>, similarly to the dialects of Sebastia (HD: §26.4.3.4) and Akn (HD: §25.3.2.3).

31.3.4.4 Future marking

HD: In SWA, the future is marked by adding the proclitic /bidi/ before the finite verb. If the finite verb is the present form, then the construction marks the simple future; else if the finite verb is the past imperfective form, then the construction marks the past future. Rodosto presents some variation, as Adjarian describes.

The future is built with the formative /bədə/ <բըդ>, which can be placed also after the verb (118).

- (118) 'I will like'

a. Rodosto

bədə sir-i-m
FUT like-TH-1SG

բըդ սիրիմ

b. Rodosto

sir-i-m   bədə
like-TH-1SG FUT

սիրիմ բըդ

c. cf. SWA

bidi sir-e-m
FUT like-TH-1SG

ախտի սիրեմ

It shortens to /bəd/ <բըդ> next to vowels (119).

- (119) 'I will do'

a. Rodosto

bəd ən-i-m
FUT do-TH-1SG

բըդ անիմ

b. cf. SWA

bidi ən-e-m
FUT do-TH-1SG

ախտի ընեմ

The old ones also have /bədər/ <բըդըր>, which originates from the form: CA /piti or/ <պիտի որ> 'it is necessary that' (120).

- (120) a. 'I will like'

i. Rodosto

bədər sir-i-m
FUT like-TH-1SG

բըդըր սիրիմ

ii. cf. SWA

bidi sir-e-m
FUT like-TH-1SG

պիտի սիրեմ

b. 'I was going to like'

i. Rodosto

bədər sir-ej-i-∅
FUT like-TH-PST-1SG

բըդըր սիրեյի

- ii. cf. SWA
 bidi sir-ej-i-∅
 FUT like-TH-PST-1SG
 պիտի սիրեի

31.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: These two articles were narrated especially to me by a large group of happy young people from Rodosto, and their chief was the grocer Mr. Hakop Malakian (պր. Յակոբ Մալաքյան; *HD: SEA: /hakop malak'jan/, SWA:/hagopʰ/*). I wrote this with the scientific orthography.

31.4.1 Sample 1

Դարի մը մենք չեթյով (խումբ) եւանք իշեն քացանք. ջանփան ջուռջինանիս (մեր խեղկատակութիւն) շատ դըյախ էր. արաբային եռչին ըռեյիզը նսղած էր. սահաթը քիշերվան ալ օխնու ու գեսը գար. ըռեյիզը թէնչիրէ մը դափուսխան ցառը փոնած...

Original page number 261.

... Էր. ան քանի՛ արաբան գերեա գո նե՛ իշդար մէջ յեղ գա նե վրան քօխնը մեյ մը արավ: Ինչ է նե. վե՛լասը (վերջապես) Աղային ախփուրը հասանք: Օնողոցը մեր արաբաշին իշգիւզարութիւն մ'անել ուզեց, մանդասերուն չուբուեն (սանձ) փոնեց, իշնար դուվեթ ուներ նե՛ քաշեց էշողլուն: Գուզե՞ս արաբան բաթմիշ ըլլա չամուտին մէջ Մանդասերը բաթմիշ եղան, բօյունդուրդիս (լուծ) գօյրեցավ, մենք ըսես նե՛ ամենիս ա մեզիզ մեզիզ՝ փաչէրնիս սօթած՝ չափուու չուփուու թուս էանք: Հիմա բաշէյեցանք Զիրիշին փօթուտին դալայը գօխել (հայիոյե): Զիրիշ ըսածս ա՛ դաթըր մը գա նե վէրը՝ ան հայփան է: Ինչ է նե. չերգընցընինք, բերեթեթ աս արաբաշիին առխադաշը Զըմբըռն ալ մեզիտ էր: Շը՛փոյիի (հսկոյն) անօր է եօթիւզներուն բոյունդուրութիւները աս մերինին թախմիշ արանք. աս էշողլու ալ գէնէ գօյրեցավ: Յեթք քացանք քովի հարմաննեն բօյունդուրուին մը բերվեցանք (ծծկ. գողնալ): Բերեթեթ անօր վօր մեզ գեօլէն սելամեթը հանեց: Ալթըն ջանփանիս ըռահաթ ըռահաթ քացանք: Լաքին քիշ մ'անթին գուզե՞ս բայիրէն վար թախսը թուխսը արաբան թօնզօլեցավ, թեքիրլախին մեզը գօյրեցավ...:

31.4.2 Sample 2

- ՁԵ Արթին, վո՞ւրգէ գուրքաս գոր: Շադօնց Է քեզ դէսած չեյի:
- Հօ՞ս էյի վօր դէսնայիր:
- Հաբա վո՞ւր էիր:
- Զիյդէ՞ս... Բօլիս չէյի՞ յա՛:
- Յէ՞փ քացիր:

– Զանըմ. Ըսթանբօլէն բօսթանշի մը էգէր էր մալ առնելու համար, յես խանդրմիշ արավ՝ ըսավ քի «աս դարի խարփուրը վեր աղեգ գը փոնըվի գօռ». Հիյդազը հէ՛մեն հավիրքա: Երգու խայըխ փոնեցի, խարփուզները լեցուցի, յալլա Ըսթանբօլ: Իրիգավան թէմ, սահաթը սանգ գէսի վրա էր, ջանփան էլանք: Ինչվանք Էրեյիլի փացէրը թահաթ քացանք: Է՛հ, իշրէ մութը աղեգ մը գօխած էր՝ մեյ մըս ա խըյախ լորս մը բաշլաց փէտ... Հիմա ի՞նչ անինք...

Բերեբեր խափդաննիս իշխազար մարթ էր. Շաշըրմիշ չարավ. դիմենին քլոխը անցած՝ խայըխը աղեգ քեց. անագ վոր գիւղբելեգիւ ինքըգիսքնիս Սիրիվլի նեղեցինք: Ան քիշերը հօն լուսուցանք. Երթեսի օրը ուզած հավանիս քրանց, ...

Original page number 262.

... քանի մը սահթըվան մէշ Ըսթանիօ՝ Սանդք-Բուրուն երգաթ նեղեցինք: Ինչ է նէ, էլանք, խարփուզները բարբեցանք: Եզու դէս քի, ի՞նչ փիյացա... չըսէ՞ն քի հարցունող եղա՞վ մի... մէեր իսէ աս դարի հիվընդութին զա ըսելօվ՝ ժողովուրթը վախցուցէր ին, անմէն մարթ խարթուզ ուղելք գը վախնա գօ. անագ վոր իրեք հարու հիսուն խուռուշ գէնօվ ցեռվընուս դէֆ արինը քացավ:

– Ե, հիմա ի՞նչ բըդ անես:

– Ի՞նչ բըդ տնիմ... գէնէ յէս իմ թեռլիքութանս նայիմ. ա՛խփար, գէնաաթէն աղեգ փան գա՞ն. «գէնաաթը ելմաս բիեզիգ Ե» ըսէր ին նէ՛ բօշ դէղը չէ՛ յա՛: Չաթէն եռչի վարբեդս ա յէս դէսածին բէս՝ գէնէ քովը գանչեց, յէթմիշ բէշ խուռուշ հաֆթալըխօվ: Ի՞նչ մէխըզն բահիմ. Նօրէն գէնաաթիս բըդ նսդիմ վէ՛սսէլամ:

31.4.3 Malkara

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 756

Հանսան երթանք Գալիլիա,

Գալիլիա լեռ մը կայ,

Լեռան մէջը ծով մը կայ,

Ծովուն մէջը ծառ մը կայ,

Ծառին վրայ բուն մը կայ,

Բունին մէջը օծ մը կայ

Օծն օխսու պտուկ ունի.

Կթեցինք մակրողեցինք,

Տիկ մը պանիր կոխեցինք.

Ով կերաւ՝ արմնցաւ,

Ով չկերաւ՝ զարմացաւ.

Աչք տուռղին աչքը ճաթի,

Չար աչքը, չար պտողը ճաթի:

Chapter 32

Crimea

32.1 Background

Original page number 263.

This dialect was first spoken only in Crimea. In 1779, a large Armenian migration group left Crimea and migrated to Southern Russia, where they established the city of New Nakhichevan and its 5 surrounding Armenian villages. From here, the Armenians spread likewise to near and far Russian cities, such as Rostov, Stavropol, Maykop, Yekaterinodar, Yekaterinoslav, Taganrog, Dnipro, Nogaisk, Novocherkassk. The small Armenian settlements of these places speak the New Nakhichevan dialect. The Armenian-populated cities of Crimea are now Theodosia, Simferopol, Karasubazar, Bakhchisaray, and Yevpatoriya, which speak the same Armenian dialect. But Kerch, Yalta, and Sevastopol, as we say, represent more of a settlement from Trabzon.

32.2 Phonology

32.2.1 Segment inventory

The dialect of Crimean is very close to the Istanbul dialect. Like the latter, it has the vowels /a, e, ə, i, o, u, ʌ/ <ω, ɛ, ʌ, ɔ, ʊ, ɒ, ʌ>. The sound /y/ <ɥ> is used only in loanwords from Turkish and Tatar. But the sound /œ/ <ɛo> is absent. This sound has changed in Turkish words into /e/ <ɛ>. For example, Crimea /berek/ <پېرېك> from Turkish <börek> ‘burek’.

There are no diphthongs.

The consonants have only two degrees: voiced and voiceless aspirated. The Armenian voiced and voiceless unaspirated consonants became voiced, while the voiceless aspirated stayed the same.

32.2.2 Sound changes: Lenition of Classical /r/ <r>

The use of the sound /r/ <r> in New Nakhichevan is very interesting. The old ones pronounce it as /r/ <r> in every condition. But in the new generation, the pronunciation is halted.¹ For them, the sound /r/ <r> is often very soft, almost

¹HD: For the word ‘halted’, Adjarian uses the verb <կաղայ> which means ‘to limp’ or ‘to halt’. I think Adjarian was trying to use a metaphorical meaning of this verb, but his exact intention is unclear to me.

close to the pronunciation of /ʒ/ <Ժ>, which should of course have its own representation (ր՛). *HD: It's unclear to me what Adjarian perceived as this weak rhotic symbol <ր՛>; I suspect he means the rhotic is lenited somehow. Note that he doesn't later use this symbol in his transcriptions anyway.*

This sound ր՛ changes based on the previous and following sounds. Between the Classical sounds /i/ <ի> and /e/ <է>, it becomes a simple...

Original page number 264.

... /ʒ/ <Ժ> (32.1).

HD: Note that for the following data, it seems that Adjarian assumes that the Classical forms with an initial /e/ or /i/ changed to */i/ in an intermediate hypothetical stage, and this */i/ then triggered the lenition of the rhotic to a fricative.

Table 32.1: Change from Classical Armenian /r/ <ր> to /ʒ/ <Ժ> in the Crimea dialect

	Classical Armenian	> Crimea	cf. SEA
‘three’	erek ^h երեք	ʒek ^h ժեք	jerek ^h , irek ^h յերեք, իեք
‘they (NOM)’	iureank ^h իւրեանք	zenk ^h ժենք	ireŋk ^h իրենք
‘their (GEN)’	iureants ^h իւրեանց	zents ^h ժենց	irents ^h իրենց

Next to a dental voiceless aspirate /t^h/ <թ>, it becomes /ʃ/ <շ> (Table 32.2).

Table 32.2: Change from Classical Armenian /r/ <ր> to /ʃ/ <շ> in the Crimea dialect

	Classical Armenian	> Crimea	cf. SEA
‘to go’	ert ^h al երթալ	eʃ ^h al էշթալ	jert ^h al յերթալ
‘man’	mard մարդ	mɑʃ ^h մաշթ	mart ^h մարդ
‘skin’	mord մորթ	mɔʃ ^h i մօշթի	mort ^h մօրթ

We are in the presence of the formation of a new phonetic rule, which is still not completely dominant.

32.3 Morphology

32.3.1 Pronoun inflection or declension

Declension and conjugation are again very similar to the Istanbul dialect. Only that the accusative is the same as the dative, as in the /um/ <նԱ> branch. We place here the pronouns which show some differences from the Istanbul dialect (Table 32.3).

Table 32.3: Declension paradigm for personal pronouns in the Crimea dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	jes	dun	na	mink ^h , menk ^h	duk ^h	nak ^h a
	յեւ	դուն	նա	միկը, մեկը	դուք	նաքա
GEN	im	k ^h u	nara	mer	ձեր	nats ^h a
	իմ	կհս	նարա	մեր	ձեր	նացա
DAT-ACC	əndzi	k ^h ezi	naran	mezi	ձեզի	nats ^h a
	ընձի	քեզի	նարան	մեզի	ձեզի	նացան
ABL	əndzi-men	k ^h ezi-men	nara-men	mezi-men	ձեզի-men	nats ^h a-men
	ընձիմեն	քեզիմեն	նարամեն	մեզիմեն	ձեզիմեն	նացամեն
INS	əndzi-mov	k ^h ezi-mov	nara-mov	mezi-mov	ձեզի-mov	nats ^h a-mov
	ընձիմօվ	քեզիմօվ	նարամօվ	մեզիմօվ	ձեզիմօվ	նացամօվ

HD: Adjarian lists various demonstrative pronouns that act as different forms for the proximal pronoun 'this' (Table 32.4).

Table 32.4: Declension paradigm for the proximal demonstrative pronoun 'this' and its various forms in the Crimea dialect

NOM	isa	as	asvige	sa
	իսա	աս	ասվիգը	սա
GEN-DAT	isəvor	asər	asəvor	səvor
	իսևօր	ասօր	ասվօր	սրվօր
ABL	isəvor-me	asər-me	asəvor-me	səvor-me
	իսևօրմե	ասօրմե	ասվօրմե	սրվօրմե
INS	isəvor-mov	asər-mov	asəvor-on	səvor-mov
	իսևօրմօվ	ասօրմօվ	ասվօրմօվ	սրվօրմօվ

What is also said are the forms in Table 32.5 which are declined in the same way.

Table 32.5: Sample of other demonstrative pronouns in the Crimea dialect

Medial NOM SG 'that'	Distal NOM SG 'that yonder'
ida	ina
ad	an
adəvor	anəvor
ադա	անա
ադ	ան
ադəվօր	անəվօր

32.3.2 Numerals

To form the ordinal numerals, the formative /-um/ <նւմ> is used (Table 32.6). HD: This is in contrast to CA and SEA/SWA which use the ordinal suffix /-(e)rcot^h/.

Table 32.6: Ordinal numerals in the Crimea dialect

	Classical Armenian	> Crimea	cf. SEA
‘two’	erku	երկու	jerku
‘second’	erk-rord	երկորդ	jerk-rort ^h
‘three’	erek ^h	երեք	jerek ^h
‘third’	er-rord	երրորդ	jer-rort ^h
‘four’	tj ^h ors	չորս	tj ^h ors
‘fourth’	tj ^h or-rord	չորրորդ	tj ^h or-rorth ^h

This formative /-um/ <ռԱ> is from the Persian formative <-um>, with the same usage. *HD: Note in that in his subsequent work, Adjarian later argued that this suffix was not borrowed from Persian but that it is a re-analysis of the Classical Armenian locative suffix /-m/ <Մ> (Աճառյան 1952:287ff).*

32.3.3 Verb inflection or conjugation

32.3.3.1 Morphological properties

32.3.3.1.1 Indicative marking In conjugation, we must note first the formatives /g-, gə-, k^hə-/ <q, զ, զ՛> of the present and imperfective. From these, the first is for vowel-initial verbs, the second for voiced consonant-initial verbs, and the third for voiceless aspirated-initial verbs (Table 32.7).

HD: To clarify, he means that the indicative morpheme is a prefix that displays allomorphy based on the type of verb-initial segment, including voicing assimilation. In contrast for the SWA cognates, we see a simpler type of allomorphy based on schwa epenthesis, without voicing assimilation.

Table 32.7: Allomorphy of the indicative prefix in the Crimea dialect

	Crimea	cf. SWA
‘I go’	g-əʃt ^h -a-m	կ'երթամ
‘I bring’	gə ber-i-m	կը բերիմ
‘I like’	k ^h ə sir-i-m	կը սիրիմ
	IND √-TH-1SG	IND √-TH-1SG

Original page number 265.

32.3.3.1.2 Theme vowel changes The verbal ending /e/ <է> becomes /i/ <ի> everywhere, except for the 3SG present.

HD: To clarify, he means that for the E-Class, the theme vowel is /e/ in Classical Armenian and in SWA/SEA. But in Crimea, the reflex of this theme vowel is /i/, except in the present 3SG. We see examples of this change in §32.3.3.2.1.

HD: This change is likewise used in the present auxiliary (§32.3.3.2.3). It does not occur for the theme vowel of the past imperfective (§32.3.3.2.1) or past perfective (§32.3.3.2.4).

32.3.3.1.3 Class of the causative The causative verbs take the ending /tshnul/ <շնուլ>, and they form the fourth conjugation class (Table 32.8). *HD: To clarify, he means that causatives verb take the theme vowel /u/ in Crimea; in contrast, they take the theme vowel /e/ in SEA/SWA.*

Table 32.8: Causative verbs in the Crimea dialect

	Crimea	cf. SWA
‘to pass (trans.)’	an- $\widehat{ts}^h$ -n-u-l անցընուլ	an- $\widehat{ts}^h$ -n-e-l անցընել
‘to ask’	har- $\widehat{ts}^h$ -n-u-l հարցընուլ	har- $\widehat{ts}^h$ -n-e-l հարցընել
‘to melt (trans.)’	hal-e- $\widehat{ts}^h$ -n-u-l հալեցնուլ	hal-e- $\widehat{ts}^h$ -n-e-l հալեցնել
	$\sqrt{-({TH})}$ -CAUS-TH-INF	$\sqrt{-({TH})}$ -CAUS-TH-INF

32.3.3.2 General paradigm

The following are important tenses of the verb ‘to like’.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

32.3.3.2.1 Subjunctive present and past *HD: In SWA (Table 32.9), the subjunctive present is a finite verb form made up of the verb stem, plus a theme vowel, plus agreement suffixes. For a verb like ‘to like’, the theme vowel is a constant /-e-/. The Crimea dialect uses a similar strategy with one difference: the theme vowel is /e/ in the 3SG, but /i/ elsewhere.*

Table 32.9: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea	cf. SWA
1SG	sir-i-m	սիրիմ
2SG	sir-i-s	սիրիս
3SG	sir-e-∅	սիրէ
1PL	sir-i-nk ^h	սիրինք
2PL	sir-i-k ^h	սիրիք
3PL	sir-i-n	սիրին
	$\sqrt{-({TH})}$ -AGR	$\sqrt{-({TH})}$ -AGR

HD: In SWA, the subjunctive past (Table 32.10) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. The past suffix is absent in the 3SG. Crimea uses an identical strategy. Note how the theme vowel is /e/ in the past, but almost always /i/ in the present (Table 32.9).

Table 32.10: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea	cf. SWA
1SG	sir-e-i-∅	սիրէի
2SG	sir-e-i-r	սիրէիր
3SG	sir-e-∅-r	սիրէր
1PL	sir-e-i-nk ^{hj}	սիրէնք
2PL	sir-e-i-k ^{hj}	սիրէք
3PL	sir-e-i-n	սիրէն
	$\sqrt{-({TH})}$ -PST-AGR	$\sqrt{-({TH})}$ -PST-AGR

32.3.3.2.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative and future *HD: In Crimea and SWA, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 32.11). The indicative present and past imperfective are built by adding the indicative prefix before the subjunctive present and subjunctive past; this prefix is /kʰə-/ for the verb 'to like'. The future and past future are formed also by adding the proclitic /bidi/ before the appropriate subjunctive form. SWA behaves in essentially the same way, and I don't provide its paradigm.*

Table 32.11: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to like' in the Crimea dialect

	Indicative present <սերկայ>		Indicative past imperfective <անկատար>	
	1SG kʰə sir-i-m	2SG kʰə sir-i-s	1PL kʰə sir-i-nkʰ	2PL kʰə sir-i-kʰ
3SG	kʰə sir-e-∅	զը սիրէ	kʰə sir-e-∅-r	զը սիրէր
3PL	kʰə sir-i-n	զը սիրն	kʰə sir-e-i-nkʰ	զը սիրէնք
IND- √	IND- √	IND- √	IND- √	IND- √
	Future <ապառնի>		Past future <անցեալ ապառնի>	
	1SG bidi sir-i-m	բիդի սիրիմ	1SG bidi sir-e-i-∅	բիդի սիրէի
2SG	bidi sir-i-s	բիդի սիրիս	bidi sir-e-i-r	բիդի սիրէիր
3SG	bidi sir-e-∅	բիդի սիրէ	bidi sir-e-∅-r	բիդի սիրէր
1PL	bidi sir-i-nkʰ	բիդի սիրինք	bidi sir-e-i-nkʰ	բիդի սիրէնք
2PL	bidi sir-i-kʰ	բիդի սիրիք	bidi sir-e-i-kʰ	բիդի սիրէիք
3PL	bidi sir-i-n	բիդի սիրին	bidi sir-e-i-n	բիդի սիրէին
FUT	√	√	FUT	√

32.3.3.2.3 Present perfect and past perfect *HD: In SWA, the present perfect (Table 32.12) and past perfect (Table 32.13) are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-adz/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). In SEA, this non-finite form is the perfective converb with the suffix /-il/; Crimea uses a similar system. Adjarian only provides a participle with the suffix /-il/ <իլ>. This suffix appears to be a cognate with the SEA perfective converb suffix /-il/, and I gloss it as such.*

HD: Note that in SWA, the present auxiliary has the form /e/, but Crimea has the form /i/ for the non-3SG.

Table 32.12: Present perfect <յարակատար> of the verb 'to like' in the Crimea dialect

	Crimea		cf. SWA	
	1SG sir-il i-m	սիրիլ իմ	sir-adz e-m	սիրած եմ
2SG	sir-il i-s	սիրիլ իս	sir-adz e-s	սիրած ես
3SG	sir-il e-∅	սիրիլ է	sir-adz e-∅	սիրած է
1PL	sir-il i-nkʰ	սիրիլ ինք	sir-adz e-ηkʰ	սիրած ենք
2PL	sir-il i-kʰ	սիրիլ իք	sir-adz e-kʰ	սիրած եք
3PL	sir-il i-n	սիրիլ ին	sir-adz e-n	սիրած են
	√	√	√	√

Table 32.13: Past perfect <զերակատար> of the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea		cf. SWA	
1SG	sir-il e-i-∅	սիրիլ էի	sir-adz ej-i-∅	սիրած էի
2SG	sir-il e-i-r	սիրիլ էիր	sir-adz ej-i-r	սիրած էիր
3SG	sir-il e-∅-r	սիրիլ էր	sir-adz e-∅-r	սիրած էր
1PL	sir-il e-i-nk ^h	սիրիլ էիլս	sir-adz ej-i-ŋk ^h	սիրած էիլս
2PL	sir-il e-i-k ^h	սիրիլ էիք	sir-adz ej-i-k ^h	սիրած էիք
3PL	sir-il e-i-n	սիրիլ էին	sir-adz ej-i-n	սիրած էին
	√-PERF.CVB AUX-PST-AGR		√-RPTCP AUX-PST-AGR	

32.3.3.2.4 Past perfective or aorist *HD: The past perfective (Table 32.14) is also called the aorist. In SWA for /sir-e-l/ ‘to like’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h-, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Crimea dialect behaves almost the same; the theme vowel is /e/ for the non-3SG, but /i/ for the 3SG.*

Table 32.14: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea		cf. SWA	
1SG	sir-e-ts ^h -i-∅	սիրեցի	sir-e-ts ^h -i-∅	սիրեցի
2SG	sir-e-ts ^h -i-r	սիրեցիր	sir-e-ts ^h -i-r	սիրեցիր
3SG	sir-i-ts ^h -∅-∅	սիրից	sir-e-ts ^h -∅-∅	սիրեց
1PL	sir-e-ts ^h -i-nk ^h	սիրեցիլս	sir-e-ts ^h -i-ŋk ^h	սիրեցիլս
2PL	sir-e-ts ^h -i-k ^h	սիրեցիք	sir-e-ts ^h -i-k ^h	սիրեցիք
3PL	sir-e-ts ^h -i-n	սիրեցին	siruz-e-ts ^h -i-n	սիրեցին
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

32.3.3.2.5 Imperative and prohibitive *HD: For the imperative 2SG, SWA adds a zero morph /-∅/ after the theme vowel /e/ for a verb like ‘to like’ (Table 32.15). For the 2PL, SWA adds the sequence /-e-ts^h-ek^h/ after the root such that /-e-ts^h/ forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Crimea does the exact same strategy.*

Table 32.15: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea		cf. SWA	
2SG	sir-e-∅	սիրէ	sir-e-∅	սիրէ
2PL	sir-e-ts ^h -ek ^h	սիրեցէք	sir-e-ts ^h -ek ^h	սիրեցէք

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 32.16), SWA adds the prohibitive formative /mi/ before the verb. The prohibitive marker carries stress. The verb takes a suffix /-r/ in the 2SG, and /-k^h/ in the 2PL. In Crimea, the 2SG marker is /-l/, while the 2PL marker is /-k^h/. Note that it’s possible that this 2SG marker /-l/ is actually a non-finite form; I don’t know how to gloss it.

Table 32.16: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea			cf. SWA		
2SG	mí sir-i-l	մի՛ սիրիլ	PROH	√-TH-?	mí sir-e-r	մի՛ սիրէր
2PL	mí sir-i-k ^h	մի՛ սիրիք	PROH	√-TH-2PL	mí sir-e-k ^h	մի՛ սիրէք

32.3.3.2.6 Non-finite forms *HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 32.17. Crimea and SWA/SEA have slightly different forms. Note that Adjarian uses the term 'past participle' to mean multiple different types of non-finite forms: resultative participle with /-ats/ in SEA, and the perfective converb /-il/ in SEA.*²

Table 32.17: Participles or converbs <դերբայեր> for the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

		Crimea	cf. SEA	
Infinitive	անորոշ	սիրիլ sir-i-l	սիրել sir-e-l	✓/-TH-INF
Past	անցեալ	սիրիլ sir-il	սիրել sir-el	✓/-PERF.CVB
		սիրած sir-adz	սիրած sir-ats	✓/-RPTCP
Future	ապառնի	սիրելու sir-e-l-u	սիրելու sir-e-l-u	✓/-TH-INF-FUT.CVB

Original page number 266.

32.4 Literature

There is no study on the Crimea dialect. But there are a few select manuscripts.

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they’re rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Crimea dialect
  - К. Паткановъ. Материалы для изучения арм. наречий, I. Говоръ Нахичеванскій
  - Ո. Պատկանեանի Ընտիր Երկասիրութիւնները, Ա Եւ Բ. Պետերը. 1893. մանաւանդ Գ. Խն. Ռուսով, 1904
  - Տիգրանեան Գ. – Առածք, ասացուածք Եւ զրոյցը Նոր-Նախիչեանի. Ռուսով, 1892

There are also some fables in series of Armenian folk fables by Tigran Navasardian (Տիգրան Նավասարդյան; *HD: SEA: /tigran navasardjan/, /navasartjan/, SWA: /dikran navasartjan/*) in his series of Armenian folk tales, and a small number of writings in the periodicals of New Nakhichevan: Նոր կեանք [New life], Մեր ձայնը [Our voice], and Լոյ [Light] (published 1906-1911).

32.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don’t speak this dialect, I don’t understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as ‘X’.

32.5.1 New Nakhichevan

Adjarian’s source: See Патканов (1875:71-73). This presents the old language, with a pure /r/ <ռ> sound. After checking in New Nakhichevan, I have rendered it into scientific orthography.

Ազիաթի հայերուն դուսը մեզ խուզուր բան Ե. Մեզի բժս ազբար (բակ) չունին. Նացա դուներէն թէփէն դէղինի բժս դիս Ե. սիրուերը նեզանս նը՝ գերթան, թօղայներու բեսնագ՝ դուներուն թէփէն զը նըսդին. .

²HD: The original page had <սիրէլ> as the infinitive. But on page 306, Adjarian provides an erratum that it should be <սիրիլ>; I fixed it.

Նացա հացի փուռն ալ – անունը գիդէի ամա՝ մօոցիլ իմ – խուջուռ բան է. ազբարին օրթան, շաղերուն ալ դուներուն մէջը, մէքամ գուլօր փոս քը փօրին, մէջը սըվա գանին, շդէ դացա փուջոց: Հաց էփէլու լան նը՝ իդա փոսին մէջ նօմայ չոր փար, խօնայ (չոր խորիւ) գուլուն, դագէն գը բըողնդէցնուն, յեթգէն գառնուն խումորը աղի փուռին բարերուն գը ձեթին. շդէ իմացիր դացա հացին ֆասոնը. – աղեթօվ լաթ, մէղայասծու մեղա: Ադ դահա հէչ: Փուռին հացը գը ժողոյին նը՝ քը հանին վրայի աղոդ շարիգները վարողիցները, իդա փուռին մէջը քը թօթպին, օչիլները քը թափթափին մէջը, ուրեի (ոլոռն) բեսնագ չթթօր չթթօր գը թօթրպին. աս ալ դացա լրվացն է. թի՛ւֆ... շադ մունդառ հալի ին իդա ազիաթի հայերը...

Թաթքայի հայը ա՛սլը ջիւնաբեթ է. մէրերէն շադ վար է. մէրեթ բարեմ մարթու սըրա մարթ ին. նաքա՝ ինա մաշառ-...

Original page number 267.

... արաբայով խօրդմէն նօղայներ քութաննը՝ աղեթօվ նաքա ին. Երեսները խաչ չի հանին նը՝ հայ եղածները բէլի յալչէ՛... Փամի՛լը, հեղները թէմիզ հայնագ գալաջի գանիմ չին հասքընալ. վսէռավսօ իսա բառը. գոռէի բւս երեսը գը նայէ «խաբար չիմ» իմիշ. գօյա գուլգէ ասէլու քի՝ ասածը չիմ հասքընար... զընա գըդիր նարա լիւզիյօվ ի՞նչ ասէ Ե «Եծը ծօրը ընգէլ ա, գէլը եգէլ ագէրէլ ա». գօյա գուլգէ ասէլու քի ածը հենդէքը ինգիլ է, գալը իգիլ է նարան գէրիլ Է... Երեսդ խավարի. հայնագ ասա - դա. ածին ինչո՞ւ էծ գասիս - օր, թըլվադ բէրն. փօյամը ած ասա - դա. ծօրըս վօ՞րն է, հենդէք ասիս նը չի՞լալ. «Եգէլ ա գէրէլ ա». Փռաւացուզա՞գ գալաջի գանիս՝ ի՞նչ է. եգիլ է գէրիլ է ասիս նը՝ անգից աղեգ չէ՞ ինչ. բարեմ թէմիզ հայնագ է խօմ... Շնէ սիրես ինենք ին... Նաքա ֆոռ չին ասի՛ խօն գասին. հավոռչին ասի՛ խաղող գասին. խույի չին ասի՛ չըրիօր գասին. չիշագ չին ասի՛ ծաղիզ գասին. շա՛շիւն, հէշ չիշագը ծաղեգ գըլա՞... ծաղեգ ան է, վօր երած փաղէն յա թէգաքէն գը մընա. ան՝ բաշշային մէշի ելլած չիշագ է. վօրի՞ն գուլգիս հարցուր. թէմիզ հայնագ է...

Ենցամը. շդէ ասրէս փութիթ արիլ ին իրէնց լիւզին. ամրէս օր՝ ամիսներօվ հենդէրը բիդի գէսաս, լիւզիւդ ալայ-մալայ բիդի ծըռմըռորիս, վոր գուլոր-մուլոր բան գըրնաս հասքընելու...

Երգու շափար Երեվան գէցա, ասվածային իր օրը հենդէրը շէնգ գանէի, թէմիզ հայնագ քը սօրվէցնէի իդա մունդառ ազիաթերուն...

Ի՞նչքէս ախօր փաթալմիշ չիլաս. մէմը իդա ալէվալէներուն նայէ. մարթ չին հավսիլ. մարթու վրա քը խընդան. իլլէի մէր Նաշշուվանցիներուս վրան՝ դա՛յմա քը խընդան. իմիշ՝ մէնք լիւզիներըս փութիթ արիլ ինք, մօոցիլ ինք թէմիզ հայնագը...

32.5.2 Crimea

Adjarian's source: See Tigran Navasardian's volume 7 on Armenian folk tales (Տ. Նաւասարդեանի Հայ ժողովրդ. հերիաթներ, Ե.), page 70-73.³

Ասենակով ժամանակով մէկ մ' կար, մէկ մ' չի կար՝ մէկ հատ թագաւոր կար: Ադ թագաւորը ուսեր մէկ հատ տեսօր աղջիկ: Ադ աղջկանը անխատար մարդ կուլցենայ եգիլ է, ամա մէկին տուած չէ:

Original page number 268.

Մէկ օր մը թագաւորը ելած ատենը չեօլին մէջ մէկ հատ ծեր մարդ կը տեսնէ նստիլ Է փատ կը ճղլտէ եղիլ է: Թագաւորը կը մօտիկնայ քովը ու կը հարցունէ.

– Հոս ի՞նչ կանիս:

– Ի՞նչ անիմ, ասից ծերը, խսմէթ կը պամնիմ: Թագաւորը կը հարցունէ.

– Խսմէթ ի՞նչես կը պամնիս:

– Տեսօքը չիրքինին կուտամ, ֆխարէն գէնկինին: Թագաւորը կը հարցունէ.

³I couldn't track down a more exact bibliographic description of this series, so I couldn't provide a bibliographic entry.

– Իմիս աշկանս խսմեթը վո՞վ է:

– Քուկորդ աղջկան խսմեթը քու տունիդ խզմեթքեր Արարն է:

Թագաւորին սիրտը կելլէ. կուգայ տուն, միտք կանէ թէ՝ ի՞նչես Արարին հեռացունէ տեյին: Վերջը մէկ գիր կը գրէ ու կուտայ Արարին ու կասէ. «Տա՛ր իսա Ասծուն տուր»: Նա եալ կառնէ կելլէ կերթայ: Արարը երթած ժամանակը մէկ հատ տուն կը տեսնէ. կը մտնէ նես կը տեսնէ, ու մէկ հատ կին մարդ նստիլ է ու ադ տունին թեփելն ալ շո՞՛՛ շո՞՛՛ օսկիներ կը թափի: Կին մարդը Արարին կը հարցունէ.

– Վո՞լու տեղ կերթաս, կասէ:

– Ասծու կերթամ, կասէ Արարը:

– Ճա՞նճս, կասէ կին մարդը Արարին. ասա՛ Ասծուն, կլայ ինծի ասխատար տուած օսկին, ամեն օր արապա-արապա մարդոց կը պաժնիմ կէն շատ է:

– Աղեկ, կասէ Արարը ու կելլէ կերթայ: Գնացած ատենը կը տեսնէ ճամբին մէջ մէկ կուր մարդ նստած կեցիլ է: Կուրը կասէ Արարին.

– Վո՞լու տեղ կերթաս:

– Ասծու կերթամ, կասէ Արարը:

– Ճա՞նճս, կասէ կուրը, ասա՛ Ասծուն, մինչուանքի ե՞ր պիտի. նստիմ թոստըղանը (պինձէ թաս) դիմացս: – Արարը կէն կերթայ ու գնացած ատենը կը տեսնէ մէկ մարդ թեք չամուռը պաթած կեցիլ է ու կը հարցունէ Արարին.

– Վո՞լու տեղ կերթաս:

– Ասծու կերթամ, կասէ Արարը:

– Ճա՞նճս, ա՛խապարս, կասէ ադ մարդը. ասա՛ Ասծուն՝ ...

Original page number 269.

... Մինչուանքի ե՞ր աս տեղը պիտ կենամ. արդըխ քառսուն տարի է հոս մնացիլ իմ, ի՞նչ էլսել կը կրնամ ի՞նչ մէջը մտնիլ:

– Աղեկ, կասէ Արարը ու կելլէ կերթայ: Մէյ մ' ալ տեսնիս տաղին (անտառ) մէջը մէկ հատ ծեր մարդ ռաստ կուգայ:

– Վո՞լու տեղ կերթաս, կասէ ծերը:

– Ասծուն կերթամ, կասէ Արարը:

– Ի՞նչ պիտի անիս Ասծուն, կասէ ծերը:

– Թագաւորս ինծի գիր տուից, պիտ Նարա տանիմ, կ'ասէ Արարը:

– Թուղթը ինծի տուր, կասէ ծերը ու ծեռքեն կառնէ:

Արարը Նարա կը պատմէ ճամբան ռաստ Եկած կին մարդու, կուրի ու չամուռի մէջ պաթած մարդուն ասածները: Ծերը կասէ Արարին. «Դարձած ատենդ կ'ասիս կին մարդուն»: – Երբ որ փառք Ասծու չ'ասես նէ՝ ան ատենդ օսկին թեփելն էն կը դադրէ: Կուրին ալ կ'ասիս, որ նա եալ քովի կետին թող փորէ, մէջեն ջուր կելսէ. ջուրը առնէ աչքերը թո՛ղ լուանայ՝ ան սհաթը աչքերը կը պացուին. հապա ան մարդուն ալ կասիս, որ քառսուն տարի տա՛հա թող կենայ չամուռին մէջը:

Արարը ետ կը դառնայ, կերթայ ան կին մարդու քովը ու կասէ. – Ասուած ասից, որ երբ փառք Ասծու չասէ նէ, ան ատենդ օսկին պիտ դադրի թափելն: Արարը կ'էլսէ կերթայ կուրին քովը ու կասէ. – Ասուած ասից, որ քովի գետինը թո՛ղ փորէ, ջուր կելսէ, աչքերը թո՛ղ լուանայ՝ կ'աղեկնայ: Կուրը դարձաւ ու Արարին ասից. – դուն ինքը փորէ: Արարը քիչ տեղ փորեց՝ Եկած ջուրեն ծեռքերը ճերմակ եղան. քիչ մ' ալ փորից՝ ալայ-մալայ՝ ճեպ-ճերմակ եղաւ, թեք մէկ հատ կոտիին տեղը սեւ մնաց: Անկից Արարը շիտակ թագաւորին կերթայ:

Թագաւորը Արաբին հիշ չի ճանչնայ, ամա նարա խիստ կը համնի, իրեն աղջկանը հետ կը պասկէ, քառսուն օր, քառսուն գիշեր հարսինք կ'անե: - Ես ալ հոն եի. գիսի խմեցի, պուիւս վազեցաւ, պերանս չը գնաց:

Chapter 33

Austro-Hungary

33.1 Background

Original page number 270.

Big and small Armenian settlements are scattered across the many corners of Poland, Bukovina, Transsylvania and Hungary; if they haven't forgotten the Armenian language, they speak a dialect which we thought it would be appropriate to call the Austro-Hungary dialect as a general name. The Armenologist Hanusz (Հանուշ) has studied the Polish-Armenian vernacular in his two works (*Sur la langue des Arméniens polonais, I. Mots recueillis à Kuti, Cracowi 1886*, and *Beiträge zur Armenischen Dialectologie*).¹ I myself studied the dialect of Suceava in the Բազմավայր [Bazmavap] periodical (1899, page 112, 218, 326, 516, and 557), which is unfortunately half done.

Because Suceava represents the most Armenian-speaking settlement of Austrian Armenians, we must thus give a description of this dialect.

33.2 Phonology

33.2.1 Segment inventory

33.2.1.1 Monophthong vowels

The Suceava dialect has the following vowels: /a, e, ə, i, o, u/ <ա, է, օ, ի, օ, ու>.

33.2.1.2 Diphthongal vowels

There are many diphthongs. While all the Armenian dialects have generally lost the diphthongs of Classical Armenian, in contrast the Suceava dialect has renewed them (Table 33.1).

¹HD: Based on Adjarian's prose, I have had difficulty finding the exact citations that Adjarian meant.

Table 33.1: Diphthongs in the Suceava dialect (Austro-Hungary)

Adjarian's transcription	Adjarian's explanation	IPA approximation
<աւ>	read as <ա'ն> /áu/	/au̯/
<իւ>	read as <ի'ն> /íu/	/iú/
<օւ>	read as <օ'ն> /óu/	/ou̯/
<էւ>	read as <իէ> /ié/	/ie̯/
<իէւ>	read as <իյէ'ն> /iékú/	/iékú/
<իզ>	read as <ի'յն> /ijé/	/i̯é/

HD: Note that for the digraph <իւ>, Adjarian treated this as /iú/ for Classical Armenian, and as /y/ for the previous dialect sections. But for the Austro-Hungary dialect, he treats <իւ> as /iú/.

Among these, the <աւ> and <իւ> represent the Old Armenian <աւ, իւ> diphthongs: /au̯, iú/ (Table 33.2).

Table 33.2: Emergence of /au̯/ <աւ> and /iú/ <իւ> in the Austro-Hungary dialect

	Classical Armenian	> Austro-Hungary	cf. SEA
'pain'	tsʰau̯ ցաւ	tsau̯ ցաւ	tsʰav ցավ
'honor'	patiւ պատիւ	badiւ բադիւ	pativ պատիվ

The symbol <էւ> represents the vowel <էւ> /ie̯/, such as in the dialects of Mush and Van. But here the system is incomplete because the diphthong <օւ> (read <օնօւ> /óu/ (HD: meaning /yo/)) is missing.

The Suceava sound <իզ> /i̯é/ (Table 33.3), which originates from Classical Armenian /i/ <ի>, is close to the German sound <ie>, compare German <Bier>.

Table 33.3: Emergence of /i̯é/ <իզ> in the Austro-Hungary dialect

	Classical Armenian	> Austro-Hungary	cf. SEA
'heart'	sirt սիրտ	síərd սի՛րտ	sirt սիրտ

33.2.1.3 Consonants

The consonants have three degrees: voiced, ...

Original page number 271.

voiced aspirate, and voiceless aspirated. The Old Armenian voiced consonants have become voiced aspirates, the voiceless unaspirates became voiced, while the voiceless aspirated stay voiceless aspirated.

33.3 Morphology

33.3.1 Noun inflection or declension

The plural marker is /-jer, -njer/ <եր, ներ>, but there is also the formative /-sdan/ <սդան>, such as in the Karin dialect. The accusative always takes the preposition /z/ <q>.² The instrumental formative is /-ou̯/ <օւ> instead of the form /-ov/ <ու>.

²HD: Based on data from this dialect's pronouns, it seems that this preposition can vary between /z/ and /s/.

33.3.2 Numerals

The ordinal numerals are formed like in Nor Nakhichevan (Table 33.4).

Table 33.4: Ordinal numerals in the Austro-Hungary dialect

	Classical Armenian	> Austro-Hungary	cf. SEA
‘two’	erku	երկու	jerku
‘second’	erk-rord	երկորդ	jerk-rort ^h
‘three’	erek ^h	երեք	jerek ^h
‘third’	er-rord	երրորդ	jer-rort ^h

33.3.3 Pronoun inflection or declension

For the pronouns, we note the following.

HD: Table 33.5 has personal pronouns that are not the third person.

Table 33.5: Declension paradigm of personal pronouns (not third person) in the Austro-Hungary dialect

	1SG	2SG	1PL	2Pl
	‘I’	‘you’	‘we’	‘you’
NOM	jes	d ^h un	mink ^h	d ^h uk ^h
	յես	դ՞ն	մինք	դ՞նք
GEN	zim	zk ^h u	mier	d ^h jer
	զիմ	զկիս	միեր	դիյեր
DAT	indzi	k ^h ezzi	mezi	d ^h zezi
	ինձի	կիչիզի	մէզի	դիչիզի
ACC	zis	sk ^h ies	smiez	s ^h d ^h iez
	զիս	զկիսիս	սմիէզ	սդիչիզ
ABL	zim-me	zk ^h u-me	mer-me	d ^h bez-me
	զիմմե	զկիսմե	մէրմե	դիչեզմե
INS	indzi hed	k ^h ezzi hed	mier hed	d ^h jer hed
	ինձի հէդ	կիչիզի հէդ	միեր հէդ	դիչիզի հէդ

HD: Table 33.6 has personal pronouns that are for the logophoric third person.

Table 33.6: Declension paradigm of personal pronouns (third person logophoric) in the Austro-Hungary dialect

	3SG ‘he’		3PL ‘they’	
NOM	ink ^h ə	իլոցը	ironk ^h	իրուցը
GEN-DAT	irjen	իրեն	irjents ^h	իրենց
ACC	zink ^h ə	զիլոցը	zironk ^h	զիրուցը
ABL	irenme	իրենմէ	irents ^h me	իրենցմէ
INS	irjen hed	իրեն հէդ	irents ^h mou	իրենցմօդ

HD: Table 33.7 has demonstrative medial pronouns ‘that’.

Table 33.7: Declension paradigm of demonstrative medial pronouns ‘that’ in the Austro-Hungary dialect

	Singular ‘that’		Plural ‘those’	
NOM	d ^h a, ad	η'ω, ωη	adonk ^h , d ^h ak ^h a	ադօնք, դ'աքա
GEN-DAT	d ^h ara	η'արա	d ^h ats ^h a	դ'ացա
ACC	d ^h ara	η'արա	d ^h ats ^h a	դ'ացա
ABL	d ^h ara-me	դ'արամէ	d ^h ats ^h a-me	դ'ացամէ
INS	d ^h ara hed	դ'արա հեη	d ^h ats ^h a hed	դ'ացա հեη

33.3.4 Verb inflection or conjugation

HD: *Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.*

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

33.3.4.1 Indicative present and past imperfective

HD: *For the indicative present, SWA combines the indicative prefix /g(ə)/ <կը> with a finite verb. This finite verb is the subjunctive form. For an E-Class verb like ‘to like’ /sir-e-l/, the theme vowel is a constant /e/, and the 3SG marker is covert. In Austro-Hungary, Adjarian states that the indicative prefix is /gi/; the theme vowel is /e/ for the 3SG, and /i/ elsewhere (Table 33.8).*

In conjugation, the present and past imperfective formative is /gi/ <գի>. The vowel /e/ <է> of verbal endings becomes /i/ <ի>.

Table 33.8: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to like’ in the Austro-Hungary dialect

	Austro-Hungary		cf. SWA	
1SG	gi sir-i-m	զի սիրիմ	gə sir-e-m	կը սիրեմ
2SG	gi sir-i-s	զի սիրիս	gə sir-e-s	կը սիրես
3SG	gi sir-e-∅	զի սիրէ	gə sir-e-∅	կը սիրէ
1PL	gi sir-i-nk ^h	զի սիրինք	gə sir-e-նկ ^h	կը սիրենք
2PL	gi sir-i-k ^h	զի սիրիք	gə sir-e-կ ^h	կը սիրեք
3PL	gi sir-i-n	զի սիրին	gə sir-e-n	կը սիրեն
	IND √-TH-AGR		IND √-TH-AGR	

HD: *For the indicative past imperfective, SWA combines the indicative prefix with a finite verb (the past imperfective). This finite form includes adds the past suffix /-i/ after the theme vowel, such as the past 2PL sequence /-i-k^h/ (Table 33.9). This past suffix is however covert in the 3SG, along with a covert agreement suffix. In Austro-Hungary, we use essentially the same strategy. However, the 2SG suffix is /-s/ instead of /-r/. Note that the theme vowel here is /e/ in the past, instead of /i/ as in the present (Table 33.8).*

The past imperfective 2SG uses /-s/ <ս> in analogy to the present. This thing does not exist in any dialect.

Table 33.9: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to like’ in the Austro-Hungary dialect

	Austro-Hungary		cf. SWA	
1SG	gi sir-e-i-∅	զի սիրեի	gə sir-ej-i-∅	կը սիրեի
2SG	gi sir-e-i-s	զի սիրեիս	gə sir-ej-i-r	կը սիրեիր
3SG	gi sir-e-∅-r	զի սիրեր	gə sir-e-∅-r	կը սիրեր
1PL	gi sir-e-i-nk ^h	զի սիրեինք	gə sir-ej-i-ŋk ^h	կը սիրեինք
2PL	gi sir-e-i-k ^h	զի սիրեիք	gə sir-ej-i-k ^h	կը սիրեիք
3PL	gi sir-e-i-n	զի սիրեին	gə sir-ej-i-n	կը սիրեին
	IND ✓-TH-PST-AGR		IND ✓-TH-PST-AGR	

There are no progressive forms.

33.3.4.2 Future marking

HD: In SWA (Table 33.10), the future is formed by adding the proclitic /bidi/ <պիտի> before the finite present-form of the verb. For Austro-Hungary, the form of the proclitic varies, as Adjarian describes.

The future is formed with the formative /bidor/ <բիդօր>. But Hungarian Armenians use the form /bi/ <բի>, which is the shortening of the CA /piti/ <պիտի> ‘it is necessary’, and it becomes /b/ <բ> next to vowels.

Original page number 272.

Table 33.10: Future <ապառի> of the verb ‘to like’ in the Austro-Hungary dialect

	Austro-Hungary		cf. SWA	
	Suceava	Hungary		
1SG	bidor sir-i-m	բիդօր սիրեմ	bi sir-i-m	բի սիրեմ
2SG	bidor sir-i-s	բիդօր սիրես	bi sir-i-s	բի սիրես
3SG	bidor sir-e-∅	բիդօր սիրե	bi sir-e-∅	բի սիրե
1PL	bidor sir-i-nk ^h	բիդօր սիրենք	bi sir-i-nk ^h	բի սիրենք
2PL	bidor sir-i-k ^h	բիդօր սիրեք	bi sir-i-k ^h	բի սիրեք
3PL	bidor sir-i-n	բիդօր սիրեն	bi sir-i-n	բի սիրեն
	FUT ✓-TH-AGR		FUT ✓-TH-AGR	

33.3.4.3 Replacing the past perfective with the present perfect

HD: In SWA, the past perfective is marked in a synthetic manner by using the aorist stem. For example, for the verb ‘to like’ /sir-e-l/, to express the past form ‘they liked’, we use a synthetic form (121a). Morphologically, we add the aorist suffix /ts^h/ after the theme vowel, and then add the past and agreement suffixes. In contrast, a complex tense like the present perfect or past perfect is formed peripherastically by combining a non-finite form (such as the resultative participle) with a tensed auxiliary (121b, 121c). Such non-finite forms are often called past participles in the more traditional literature.

(121) SWA

a. Past perfective

sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-∅, sir-e- $\widehat{ts}^h$ -i-n
like-TH-AOR-PST-1SG, like-TH-AOR-PST-3PL

‘I liked; they liked.’

սիրեցի, սիրեցին

b. Present perfect

sir-adz e-m, sir-adz e-n
like-RPTCP AUX-1SG, like-RPTCP AUX-3PL

‘I have liked; they have liked.’

սիրած եմ, սիրած են

c. Past perfect

sir-adz ej-i-∅, sir-adz ej-i-n
like-RPTCP AUX-PST-1SG, like-RPTCP AUX-PST-3PL

‘I had liked; they had liked.’

սիրած եի, սիրած եին

HD: As Adjarian explains below, the Austro-Hungary dialect is innovative because it has lost the synthetic strategy to mark the past perfective. Instead, to capture the meaning of the past perfective, he reports that the Austro-Hungary dialect instead uses the cognate of the periphrastic present perfect from SWA. He is vague though as to how the meaning of the present perfect is marked, or the semantic role of the cognate of the SWA past perfect.

The past participle is formed with the formative /-il/ <իլ>, which with are also formed the present perfect (յարակատար) and past perfect (գերակատար) forms. *HD: Note that this /il/ forms seems a cognate of the SEA perfective converb /-el/, and I gloss it as such.*

But here, the Suceava dialect has a very interesting innovation. As is clear, many of the new European languages are losing the perfective in verbal tenses. For example, French forms <j’aimai, tu aimas, il aimâmes, vois aimâtes, il aimèrent> exist only in the literary language, while the the populace do not recognize such forms and instead use the present perfect (j’ai aimé, tu as aimé). In this way, thus the original meaning of the present perfect is lost, and it has moved to the place of the perfective. The same has happened in the Suceava dialect. This dialect has abandoned the use of the perfective tense (SWA /sir-e-ts^h-i-∅ ‘I liked’ <սիրեցի>), and it uses the present perfect in its place, with the same meaning. Here are the conjugation of the two forms (Table 33.11).

Table 33.11: Using periphrastic forms to mark the meaning the past perfective meaning for the verb ‘to like’ in the Austro-Hungary dialect

	Participle plus present auxiliary (cognate to SWA present perfect)	Participle plus past auxiliary (cognate to SWA past perfect)
1SG	sir-il i-m սիրիլ իմ	sir-il e-i-∅ սիրիլ եի
2SG	sir-il i-s սիրիլ իս	sir-il e-i-s սիրիլ ես
3SG	sir-il e-∅ սիրիլ է	sir-il e-∅-ր սիրիլ եր
1PL	sir-il i-nk ^h սիրիլ ինք	sir-il e-i-nk ^h սիրիլ ենք
2PL	sir-il i-k ^h սիրիլ իք	sir-il e-i-k ^h սիրիլ եք
3PL	sir-il i-n սիրիլ ին	sir-il e-i-n սիրիլ են
	✓-PERF.CVB AUX-AGR	✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR

33.4 Literature

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they’re rather difficult to systematically track down.

In the following works, we can find manuscripts that are written with the diverse branches of the Austro-Hungary dialect.

- Literature with the Austro-Hungary dialect
  - Հ. Գր. Գովրիկեան
    - * – Դրասնիլուանիոյ հայոց մետրապոլիսը, Վենեսա. 1896
    - * – Հայք Եղիսաբեթուպոլիս, Վենեսա, 1893
  - L Patrubány – Sprachwissenschaftliche Abhandlungen, I and II

HD: On page 279, Adjarian had a brief paragraph about the Romani language of Lomavren. I moved it here because it's more relevant here:

Here it should be mentioned also the Romani language of Lomavren (հայ բոշայերէն), whose lexicon is only Romani (բոշայերէն), while its grammar and phonology are Armenian and it belongs to the /kə/ <ԿՌ> branch. On the Romani language, there are diverse statements, and the most complete summary is the one by the Armenologist Ֆիլիպ: Finck 1907.³

Original page number 273.

33.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

33.5.1 Suceava dialect

Adjarian's source: I prepared this with a priest from Suceava, Ter Karapet Kaynayan (Տեր Կարապետ Կայնայեան; HD: SEA: /ter karapet kajnajan/, SWA: /der garabed gajnajan/), with the scientific orthography.

33.5.1.1 Sample

- Բ'արի լուս. ի՞նչքես եք:
- Շընորհազալ իմ. աղեգ:
- Ի՞նչքես, հանգ'չի՞լ իս աս գ'ըշէր:
- Զօր աղեգ բառիլ իմ. նումայ բ'ուրիշները ինձի բ'օգ'օյ չին դուվի. հիմքի (հիմայ) ո՞ւրախ (ուր) բիդոր երթաւ. ի՞նչ բիդոր անիս աղես (այդպես) գաևուիս:
- Բեդգ' է երթամ բ'օշդ'ան, վօր դ'ելեգրաֆ անիմ:
- Ի՞նչ դ'ելեգրաֆ:
- Ներօ՞դս գ'օրիլ է ինձի՝ թէ աս օրերուն գուզէ մեր մօդ իգ'ալու. ու գուզէ համ ըզհարսը բ'երէ վօր ասդեղ փսագվէն: Դերդերը ինձի ասիլ է գ'օ չի գարոնա զիրենք փսագելու, իլալու վօր ասքէր (ազգական) ին. հիմքի գուզիմ դ'ելեգրաֆադ' անիլու, վօր չիքա, գուրի (իզուր) խարջ անէ մըսքինը (խեղճ). գափսընամ շադ վօր աթ

³HD: He includes other bibliographic data, such as: պտու-վիլ ճիշ. VIII, N 5. I don't know how accurate this information is however, because I couldn't find a clear copy of this item online.

Խըղա՛րը խարջ արիլ է: Բ'օլոր բ'անը հաղի՛ցը էր. քըրչերը հաղի՛ցը էին. մուզիգ՝ անթները վարցած էին. րամեցեքի բիլե՛ները խըղագած էին. գարջ ասիմ ամմեն բ'անը հաղի՛ցը էր:

– Յես զի մըղքիմ վոր բաղրիարքարանը դ'ելեգրաֆաղ՝ անինք. յեւ խընդ՛րինք վոր բ'օզվօլիղ՝ անին. յեւ ամմեն բ'անը բաղմինք դ'ելեգրաֆի մէշ. թէ բ'օլորը հաղի՛ցը ին. բ'օզվօլիղ՝ անէ քահանայուն վոր աս անգ'ամը փսագէ:

– Աղեգ է. անինք. ի՞նչ խըղար ժամանագի մէշ գըլա բաղասխանը իգ'այու օրընձեղ՝:

– Ասօր հինքշափիթի յէ. ինչքանի շաբ'աթ օր գըլա բաղասխանը իլա ի հօս:

Ուրբ'աթ իրգուն գը հանդբին իրենք ա՛լվօշ:

– Բ'արիգուն. Ե՛, ինչ է խաբարը. բաղասխան գ'ըղնըլի՛ իք:

Original page number 274.

– Հա՛բա (այո՛). աղեգ է. բաղրիարքը բօզվօլիղ՝ արիլ է քահանայուն վոր փսագէ. հիմբի գերթամ դ'ելեգրաֆաղ՝ անիմ վոր իգ'ան:

– Ասաւ մէ ինձի. ծանուցումները յե՞փի բիդոր անէ:

– Աղօր համար եղիլ իմ գ'ըբ'իդ'ընի՛ան, յեւ խընդ՛րիլ իմ խօր բ'օզվօլիղ՝ անէ մէգ դարբա (անգամ) իրեցի համար. յօ խօսդացիլ է թէ բ'օզվօլիղ՝ գանէ, յօ քահանայուն գ'ըրու գիմացնու. հիմաս մէգալ վաղը (միւս օրը) գիրագի է. առվադուն քահանան ծանուցումները գանէ, յեւ գեսավոր յեղեւ փսագ:

– Չօր աղեգ է. հիմբի նայէ նումայ վոր օզգա բ'աները հաղի՛ցը իլան. խաղալու սալօնը արանժա՞ղ՝ է. բ'օդիալները վրգ'սուի՞ղ՝ ին:

– Հա՛բա, բ'օլոր բ'անը հաղի՛ցը ին. նումայ չիդիմ ըզվօ՞ խըրգիմ իրենց դ'իմաց վաման վոր նըգ'ըժիղ՝ չանին զիրօնը:

– Խըրգէ ըզվերի Գ'օգ'օրը (Գրիգոր). իլալու վոր ինքը շանչ'ֆորսեր ունէ:

– Աղեգ գասիս. զինքը գը խընդ՛րիմ վոր երթա:

Երդուսում օրը՝ շաբ'աթ օր ա՛լվօշ գը հանդբին:

— Բ'արի լուս:

– Բ'արի լուս. աչֆըները լուս. եգի՞լ ին հարսնավորաքը:

– Եգիլ ին աս առվադու. հիմբի գըցիլ (սկսել) է բ'անը. գ'նա հօն՝ հօս- աս բեղգ՝ է, ան բեղգ՝ է. յօր բ'օլոր բ'անը զիմ գ'ըլիսու վրա է. չունիմ վօշ մէգ աժուլո՞ր մը:

– Նումայ համբ'երություն, բ'ա՛րեգամ, բ'օլոր բ'անը զի դ'առնա. թօխ գամաց. քանո՞ւմ սահաթն է փսագը:

– Վեցին:

Բ'ախո՞ւ (ամոսին) դուն գուգ'ա յեգ գնգանը հետ աղես գը գուլուցէ.

– Ե՛ Ռուժիգ՝, հաղուցի՛ցր... հարսնիքը մո՛ւզիգ՝ ուժէ զի փչէ. բեղգ՝ է երթանք:

– Յես հաղի՛ցը իմ. դ'ուն ալ չուտ՝ (շուտ) սեւ քըրչերը՝ հաքի՛ցը. յեւ մընուշաները հանէ շուֆլադէն. յեւ դ'իցը գ'օնչուգը վոր չի մօնսա:

– Ռո՛ւժիգ՝, դ'ուն վօ՞ր բօդ'ինները զի հաքնիս... հաքի՛ցը շերմագ գազու (մետաքս). իլալու վոր շերմագ գազու օրօգ'լան հաքիլ իս. չի մօնսա բըրօշը ու բրանզօլեղ՝ ան առնուս... օրօգ'լիդ՝...

Original page number 275.

Չլեր'ը շադ յեղան է. բեղգ՝ եր զինքը գ'ռեօյդ'օրին դաս՝ վոր գըղորէ:

- Դ’ուն ինչ գ’իդիս. ասքես է մօղան. խրգէ չուսո՞ ֆիագ’րին դեվանց վօր իգ’ա:
- Քայէ՞... ֆիագ’րը զի բ’օհէ (սպասել):
- Երգուսն ա՛ զի նըսդին ֆիագ’րի մէչ, յեւ գերթան հարսնիքին դունը:
- Բ’արօւ եգիլ իք:
- Գը շընաֆօրինք. Ասված դա խըսմքօւ ու դոլվքօւ իլա:
- Շընօրհագալ ինք. դառօսը հեմ ձ’եր զավագացը գ’օլօչ’ին... րամեցէք. խընդ’րիմ, րամեցէք ա՛լ վեր, խաշլումօրը քօւ:
- Դ’եռ չի՞ն երթա փըսագ:

– Ա՛ն բաս (այս պահուս). նումայ քահանան իգ’ա... հա՛, քահանան եգիլ է. Է՛, րամեցէք, դ’ըրըսուրաները գօ բ’օհին. առաջի դ’ըրըսուրային մէչ գերթան քահանան, յեւ բիքա իրիցգ’ինք. Երգուսումին մէչ հարսը խաշլու մօրը հեր. իրեռումին մէչ փեսան խաշլուին հեր. յեղա՞ մեգալոնք. զի խընդ’րինք վօր բ’րէշ’ դ’ըրըսուրաներօւ երթան, զէ (զի) զան դիսդ’ով:

Գամաց զամաց սերէ դասը զամ դասնըհինգ դ’ըրըսուրառնդու ժամ գերթան, յեւ փսագը զի գըցէ. փսագն ալվօշ հարսինք դունը գերթան յեւ հարգըվելուն եղեվանց զի գըցին սդ’օլսերը փուելու. յեւ զի դ’ըրվին մուսաֆիրները սդ’օլ. զի հասգըցվի վօր հարսը յեւ փեսան սդ’օլն ջագադը յեւ իրենց դեվանց խաշլուն ու խաշլումարը. անօր դեվանց բ’րէշ’ ոընդու. հիմբի զի գըցին բ’արեգենացները:

- Զօր բիդոր անգ’ընսվի (ուշանալ) սդ’օլը. քանի՞ յէ սահադ’ը:
- Ուժէ ինը անցիլ է:
- Բ’եղգ’ է խընդ’րինք գքահանան վօր ա՛լ չուսո՞ անէ. սըլիդ’ անէ բ’արեգենացներօվը, իլալու վօր դըղաները ուժէ չունին համբ’երություն:
- Ունին ժամանագ համ խաղալու դիսդ’ով, ինչֆանի առվադու:
- Ա՛հ, աս է յեղգ’ի բ’արեգենացը. զի լրմընսվի սդ’օլը:
- Շնօրհագալ ինք:
- Խնդդ’րիմ թօղություն:

Original page number 276.

- Հիմբի ինչ զանինք. գերթանք սալօնը. մուզիգ’ը գըցիլ է փշելու... դիսդ’ով մեծ է սալօնը. ու դիսդ լումինադ’ է, դառը զօր դաք է. դըղաները չին իմանան. գութֆի (կը թուի) թէ չին դիսնու ու չին լսի օզգա բ’ան իքմընա (իմն ինչ): Ասքես ին դղաները, զի բ’ըռնի՞ս միդը՝ յէփ դ’ուն ա դղա էիս. յեւ զի խաղան յէփ վալց, յէփ գ’աղրիլ, յէփ հօ՛րա: Հիմբի գուզին մազուր խաղալու. վօ՞ արանժադ’ զանէ:
- Ինձի գութֆի թէ աղաջա Օվանեսը զօր ռինդ մազուր արանժադ’ արիլ է. դարը ալվօշ վալց գուզին խաղալու. բէղգ’ է անգ’ան իլա:
- Սահադ’ը չօրս է. յեւ դ’րուսդըս (դուստր) չուզէ երթալու. ամմենը զի խնդ’րէ ա՛լա (Ե՛լի) քիչ մը, ա՛լա քիչ մը. ու զօր դ’րուդիդ’ իմ:
- Աղես զանէ համ օրդ’իս. յէփ զասիմ իրեն քայէ դուն, դիսդ’ով է, զի խընդ’րէ նումայ զաս գ’աղրիլը ա՛լա. գ’օ անզամադ’ իմ. գ’աղրիին դեվանց օզգա վալց ու օզգա լը յեւ սըվըրշիդ’ չուկին. հանա զի լուսանա... ուժէ շիրախները զի փօխին. դառը հիմբի գերթանք... նայեցէ՛ք դուք, հաքնըվեցէք աղեգ. փաթըվլ’ Հքուեփսիհա... Գա՛րաբեղ, հաքի՛քը ըԽիքըղի՛քորը, վօր չի բաղիս. քըրդընած ես... հիմբի առնունք բ’արօւ մնա դան մադ’իգ’օցը մօղէ... հանա, հու ին... բ’արի գ’ընէր բիքա Վարդ’նիք, բ’արի գ’ըշէր աղաջա Գյօրգէշ, աղաջա Լուսիգ:
- Բ’արի գ’ըշէր ձ’եր հրամանօցը:

- Ասված դա դոլվոթօւ ու խըսմըթօւ իլա:
- Ծնօրհագալ ինք աշխաղանքին:

33.5.1.2 Words

1. Զօր. թրթ. գօր՝ շատ
2. Նումայ. ռում. numai՝ միայն թէ
3. Բ'ուրիչ. ռմ. purici՝ լու
4. Բ'օգ'օ. լեհ. pokoi՝ հանգստութիւն
5. Բ'օշԴ'ա. ռմ. posta՝ նամակատուն
6. Դ'ելեգրաֆ. ռմ. telegraf՝ հեռագիր
7. Ներ'օն. ռմ. nerot՝ հորեղօրորդի
8. Գ'օ. ռմ. că՝ թէ, որ
9. Հաղի՛ցր. թրթ. hazér՝ պատրաստ

Original page number 277.

10. Քուրջ՝ զգեստ
11. Մուզիկ'անթ. ռմ. musicant՝ նուագածու
12. Բիլետ. ռմ. bilet՝ տոմսակ
13. Բ'օզվօլիին. լեհ. թոյլատրել
14. Օրցնձեն՝ յեսու
15. Ավըզ. ռմ. earasi՝ դարձեալ
16. Գ'ըբ'իո՛ըսիա. ռմ. căpitania՝ քաղաքանութիւն
17. Արանժադ. ռմ. aranjat՝ կարգաւորեալ
18. Բ'օդիալ. ռմ. podeal՝ տախտակ
19. Վըզ'սուկին. ռմ. vacsuit՝ մոմած
20. Վամա. ռմ. vama՝ մաքսատուն
21. Նըգ'ըժիին. ռմ. necajit՝ նեղել
22. Վերի. ռմ. ver հորեղօրորդի
23. Ամուշ'օր. ռմ. ajutōr՝ օգսական
24. Ռուժիկ. լեհ. Ruza՝ Վարդուհի
25. Մուզիկ. գերմ. Musik՝ նուագ
26. Ուժե. լեհ. uze՝ արդեն
27. Մուշա. ռմ. manusa՝ ձեռնոց
28. Շուֆլադ. ռմ. sufladâ՝ դարան
29. Գ'օնցուկ՝ գրպան
30. Բօտ'ին. ռմ. botin՝ կօշիկ
31. Շուֆլադ. ռմ. rochie՝ շրջազգեստ
32. Բրօշ. ռմ. brosú՝ մանեակ
33. Բրանզոլետ. ռմ. branzoleta՝ ապարանջան
34. Շլեպ. գերմ. Schleppre՝ քղանցք
35. Գ'ռեօյդ'օր. ռմ. croitoriu՝ դերձակ
36. Ֆիագ'ն. գերմ. fiacker՝ կառք
37. Գ'օյօշ՝ գլուխ
38. Դ'րըսուլա. ռմ. trasura՝ կառք
39. Բիքա՝ տիկին (լեհ. կամ հունգ.)
40. Խաշլու՝ կնքահայր
41. Խաշլումար՝ կնքամայր
42. Բ'րեշ'Ե՝ բոլոր
43. Դիստ'ու. ռմ. distu՝ բաւական
44. Ռընդ. ռմ. rôndu՝ կարգ

45. Սղ'օլ. [թհ. stol' սեղան

Original page number 278.

- 46. Սլիդ. ռմ. salit' շտապել
- 47. Լումինադ. ռմ. luminač լուսաւոր
- 48. Դարդ. ռմ. darač բայց
- 49. Դ'րուդիդ. ռմ. trudituč յոզմած
- 50. Սվերշիդ. ռմ. sfarsituč վերջացած
- 51. Իրօնցի՛ցր. գերմ. überzieherč վերարկու

33.5.2 Gherla or Armenopolis from Hungary

Adjarian's source: See Գովրիկեան, Դրանսիլուանիոյ Հայոց Մետրապոլիսը, Էջ 312

Չարկիլ է ուժեմ կենացս վերջին սրիաթը - կասէ հոգեւարք հայրը երկու որդուն: Իմ ետեվանց միան դուք կի մնաք: Ինչ որ բոլոր կենացս մեջ, հարկիւրութեամբ քաղիլ իմ նա՝ ծեզի կի թողում: Ապրեցեք միամիտ, հանդարտ ու մեկտեղ: Զի բամնըվիք մեկը մեկալեն, գերամ բամնըված կարողչի պիլաք մեծ արուտուր անելու: Ըզձերը մի թողուք: Ռզօգկայինը մի կամենաք: Կանուխ ելեցեք, արաջը ժամ զընացեք, պատարագ լսելու: անոր ետեվանց բացեցեք պոլու: Թե որ մեկ օրը տասը կրօշ կաստըկիլ իք նա, միայն ուրք խարճեցեք: Երբ շոգուտու (տօնավաճառ) երթաք, տարեցեք ձեր հետ ըգբարդը (տեր ողորմեա) ու ամարդ համ պունտա (մուշտակ): Ճամբօվը օտար մարդիկաց հըս մի՛ բարեկըմվիք. ցանցար մարդ ըլլա ում դիմաց ըզսըրտերդ բանաք: Սիրեցեք զկստված, բըրնեցեք ըզիրեն պատվիրանըները, եղեցեք ողորմասիրտ: Պահեցեք ըզիմ անունը ու յիշատակը. ու տերն մերը, ում դիմաց հիմայիկ կերթամ, պի օրին գձեա:

Ճորով թաղիլ ին ըզմեռածը, մեծ աղբարը մորցըվիլ է վողորմած հոգի հոյրը խօսքերուն վրայէն ու վարիլ է տանեն ըզպիզտիկը: Զի տուվի իրեն իքմըն ալ, միայն մեկ կով մը: Թիշ ժամանակի վրա զան ալ ետ ուզիլ է: Զի տուվի նա, դատուստընով արիլ է: Հիմայիկ աղբար աղբար կառնու ըզաշխարհը ափը. ու ճամփա կելէ: Կի երթա շատ ու քիչ: Կի կանին ու մեկ ծարիլ մը տակ կի հանգչ:

Կուգա երկու ագրաւ ու ան ծարինը կի նըստին կի կըցին գուրուցելու:

- Ի՞նչ նոր կա ձեր երկիրը:
- Կի մերնին մարդիքը ծարվուն:

Original page number 279.

- Եշտ (հեշտ) պիլար ատորը աջողելու, թե որ պազարը մեկ փըս մը փըրեին. ու մեկ ծիաւոր մարդ մը զան բոլորէր նա, չուր պի ելոր:
- Ու ձեր մօտ չիգա՛ իքմըն ալ նոր բան:
- Թագաւորը զօր հիւանդ է ու չիտէ մարդ ա զինքը լաւցընելու:
- Կա հարնին (ափոռ) սեմին տակը մեկ գորտ մը, թե որ անոր եղովք քըսէին զինքը նա, պի լաւնար:

Աղբատը, վու ծարին տակէն ամեն խօսք աղեկ կի լսեր, ալ ինտան կերթա: Կի հասնի ան քաղաքը ուրուխ ջրի պարսութիւն ունացիլ ին: Կանէ մեկ ջիղվը (ջրհոր) մը, որին մեջ անխա չուր քաղիլ է որ դուս ալ վորիլ է: Ընդունած շատ պաշխազովը, կերթա մայրաքաղաքը ուր թագաւորը բնակիլ է: Կի լաւցընու զինքը: Անխա գանծ կուտան իրեն, որ ճորով կըլայ տուն տանելու:

Footnote: Այս առակը տպուած է նաեւ Sprachwissenschaftliche Abhand. թերթին մեջ, 1 Էջ 117-8, Ելուպական տառադարձութեամբ. Վերջինը թեւեւ աւելի ստոյգ է, բայց դարձեալ բոլորովին ճիշտ չէ, ուստի հայերէն օրինակը անփոփոխ պահեցի:

HD: Adjarian had a brief paragraph here about the Romani language of Lomavren. I moved it to the literature section.

Original page number 280.

Part V

The /el/ <τιλ> branch

The /el/ <تی> branch has 3 dialects:

1. Dialect of Maragha
2. Dialect of Khoy
3. Dialect of Artvin

Chapter 34

Maragha

34.1 Background

Original page number 281.

The dialect of Maragha is spoken on the two sides of Lake Urmia. The northern side is found in the city of Maragha, while the western side is the city of Urmia, with its group of Armenian villages, a portion of which are Turkish-speaking. For this very interesting dialect, there is no published study or even a line from a published manuscript. During my time in Persia, I studied it, with two adult students from Maragha: Petros Hayrapetian (ՊՌ. Պետրոս Հայրապետյան; *HD: SEA: /petros harapetjan/*) and Grigor Mnatsakanian (Գրիգոր Մնացականյան; *HD: SEA: /g(ə)rik^hor mənats^hakanjan/*). I present here a summary of my unpublished research.

34.2 Phonology

34.2.1 Segment inventory

The sound system of the Maragha dialect is very rich in vowels and diphthongs (in total 14)¹ in Table 34.1.

Table 34.1: Vowel inventory of the Maragha dialect

/i/ <փ>	/Y/ <հլ>	/ui/ <նլ>	/u/ <նլ>
/œ/ <էօ>	/e/ <է>	/o/ <օ>	/ue/ <նլէ>
/əi/ <զ>	/ə/ <զէ>	/ə/ <զ>	/i/ <զ>
/æ/ <սü>			/a/ <ս>

HD: For the sounds <նլ> and <զ>, Adjarian used a superscript <փ> /i/: <նլ^փ, զ^փ. But because that could cause problems with my type-setter, I replaced them with a superscript <i>.

The consonants are likewise rich with some new sounds in Table.

¹HD: The original page had 13. But on page 306, Adjarian provides an erratum that it should be 14. He likewise says that we should include the vowel <է>. I fixed it.

Table 34.2: Consonants of the Maragha dialect

Stops	Labial			Coronal			Dorsal/Back		
	/b/	/p/	/p ^h /	/d/	/t/	/t ^h /	/g/	/k/	/k ^h /
	<p>	<ƿ>	<ƿh>	<n>	<un>	<ƿ>	<q>	<ȝ>	<ƿ>
							/gj/	/kj/	/k ^{hj} /
							<qj>	<ȝj>	<ƿj>
Affricates				/dʒ/	/tʃ/	/tʃ ^h /			
				<ð>	<ð>	<g>			
				/dʒ/	/tʃ/	/tʃ ^h /			
				<ȝ>	<ȝ>	<ȝ>			
Fricatives	/f/	/v/		/s/	/z/	/ʃ/	/ʃ/	/v/	/h/
	<ɸ>	<ψ>		<u>	<q>	<2>	<d>	<u>	<η>
Sonorants	/m/	/n/		/r/	/r/	/l/	/j/	/w/	
	<u>	<u>		<n>	<n>	<l>	<j>	<l>	

For these vowels, it is worth giving a separate explanation for the following. The sound <Ը> represents the Russian sound <ы>, meaning a /ə/ <Ը> that is pronounced voiceless and closed.

The sounds <Ըi, Ըu, Ըt, Ըt> represent approximately the sounds /əi, ui, əi, ue/ in fast pronunciation. *HD: Based on this description, and to maintain consistency with previous uses of <Ըt, Ըt>, I use a diphthong notation with <Ը> for all but <Ըt>: /əi, ui, ə, ue/.*

The consonants, as can be seen, have three degrees: voiced, voiceless unaspirated, voiceless aspirated). The dialect recognizes also the palatalized sounds /gj, kj, k^{hj}, hj/ <qj ȝj ƿj hj>, and the semi-sound /w/ <w> which is pronounced like the English letter <w>.

34.2.2 Sound changes

34.2.2.1 Monophthong vowel changes

For the vowel changes, the following are notable.

34.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ƿ> Classical Armenian /a/ <ƿ> became /a/ <ƿ> or /æ/ <ƿ̄>.

34.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <t> Classical Armenian /e/ <t> became /je/ <ȝt> (at the beginning of mono-syllabic words), /e/ <t> (at the beginning of polysyllabic words), while word-medially it is /e, ə, i/ <t, ƿt, h>.

Original page number 282.

34.2.2.1.3 Classical Armenian /i/ <h> Classical Armenian /i/ <h> became /i, əj, ə/ <h, ƿi, ƿ> (Table 34.3).²

²HD: The original page had <t^h>. But on page 306, Adjarian provided an erratum that this should be <ƿh>, which I think was itself a typo for <ƿh> or /ƿ/. I fixed it.

Table 34.3: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /i, əj, ə/ <հ, ը, ը> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘barley’	gari զարի	kjærə կյարը	gari զարի
‘scholar’	dəpir դպիր	təpoj̥ տըպիր	dəpir դպիր

34.2.2.1.4 Classical Armenian /o/ <ն> Classical Armenian /o/ <ն> became /vəj/ <վը> word-initially (Table 34.4).

Table 34.4: Change from Classical Armenian /o/ <ն> to /vəj/ <վը> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘lentil’	ospən ոսպն	vəjisp վըսպ	vosp ոսպ
‘son’	ordi որդի	vəjistʰə վընթը	vortʰi որդի

In the body of the word, it becomes /o, ə, əj, əe, əi/ <o, է, օ, օյ, օւ>, according to particular circumstances (Table 34.5).

Table 34.5: Change from Classical Armenian /o/ <ն> to /o, ə, əj, əe, əi/ <o, է, օ, օյ, օւ> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘work’	gorts գործ	kuiր̥ts կուր̥տ	gorts գործ
‘grass’	χot խոտ	χuit խուտ	χot խոտ
‘earth’	hoł հող	χuev խող	hoł հող
‘soul’	hogí հոգի	χokʰə խօքի	hogí հոգի
‘to roll’	gəlorel գլորել	kjyllօrel կյլլօրել	gəlorel գլորել
‘bishop’	episkopos եպիսկոպոս	jəpəskarəj̥s յըպէսկարէյս	jepliskopos եպլիսկոպոս

34.2.2.1.5 Classical Armenian /u/ <նւ> Classical Armenian /u/ <նւ> became /u, սj, ս/ <նւ, նւ, իւ> (Table 34.6).

Table 34.6: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /u, սj, ս/ <նւ, նւ, իւ> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘house’	tun տուն	tyn տին	tun տուն
‘bundle’	χurdz խուրծ	χuiր̥tsʰ խուր̥տ	χurtsʰ խուրծ

34.2.2.2 Diphthongal vowel changes

34.2.2.2.1 Classical Armenian /aj/ <այ> Classical Armenian /aj/ <այ> became /e/ <է> (Table 34.7).

Table 34.7: Change from Classical Armenian /aj/ <այ> to /e/ <է> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘father’	hajr հայր	χer խէր	hajr հայր
‘sound’	dzajn ծայն	tsen ծէն	dzajn ծայն

34.2.2.2.2 Classical Armenian /iŋ/ <ին> Classical Armenian /iŋ/ <ին> became /y, i/ <ին, ի> (Table 34.8).

Table 34.8: Change from Classical Armenian /i_u/ <ḥ_u> to /y, i/ <ḥ_u, ḥ> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘hundred’	hari _u հարիւր	χærir խարիր	harjur հարյուր
‘snow’	dzi _u ն ծիւն	tsyn ծիւն	dzjun ծյուն

34.2.2.3 Classical Armenian /oi/ <nj> Classical Armenian /oi/ <nj> became /y, u_i/ <ḥ_u, n_u> (Table 34.9). *HD: Adjarian provides the CA word ‘sleep’ /k^hun/ <p_nl_u>, but I think this is a mistake because it doesn’t have a diphthong /oi/.*

Table 34.9: Change from Classical Armenian /oi/ <nj> became /y, u_i/ <ḥ_u, n_u> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘light’	lo _i s լոյս	lu _i s լույս	lujs լոյս
‘sleep’	k ^h un քնն	k ^h y _n քյիւն	k ^h un քնն

34.2.3 Consonant changes

The consonant changes are exactly the same as in the dialects of Van or Karabakh. The Classical sound /h/ <ḥ> is always /χ/ <ḥu>.

34.3 Morphology

34.3.1 Noun inflection or declension

34.3.1.1 Vowel harmony

In the grammar, everything is established based on the rule of analogy. Nominal and verbal formatives and endings change their vowels according to the vowel that’s contained in the root of the word. For example, the definite article becomes /-a/ <ω> if the vowel of the word-final syllable is /a/ <ω> or /u/ <n_u>. But it becomes /-æ/ <ü> if that vowel is /æ, e, y/ <ü, է, իւ>. The genitive formative is /-ə/ <p> if the vowel of the word-final syllable is /a/ <ω> or /ə/ <p>. But that formative becomes /-y/ <ḥ_u> if the vowel is /y/ <ḥ_u> or /ə/ <to>. It also becomes /-u/ <n_u> when in front of the vowels /u, o/ <n_u, o>, and it becomes /-i/ <ḥ> in front of the vowel /i/ <ḥ>. Even the copular verb is subject to these assimilatory changes.

34.3.1.2 Plural and case marking

The plural formative is /-ir/ <ḥ_u> for monosyllabic words, /-nir/ <սիր> for vowel-final polysyllabic words, /-k^hir/ <պիր> for consonant-final polysyllabic words.

In declension, there is no loss or deletion of vowels (Table 34.10).

Table 34.10: No vowel reduction in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘nose’	k ^h it ^h պիթ		k ^h it ^h պիթ
‘nose-GEN’	k ^h ət ^h -i պթի	k ^h it ^h -i պիթի	k ^h ət ^h -i պթի
‘meat’	mis միս		mis միս
‘meat-GEN’	məs-i մսի	mis-i միսի	məs-i մսի
‘heart’	sirt սիրտ	sirt-i սիրտի	sirt սիրտ
‘heart-GEN’	sərt-i սրտի		sərt-i սրտի

This dialect has the following cases: nominative, genitive-dative, accusative, ablative, and instrumental. There is no locative; the accusative is like the /um/ <ու> branch. While the ablative is formed with the formative /-en/ <են>.

34.3.2 Verb inflection or conjugation

34.3.2.1 Overview of changes

As we said above, in the /el/ <ել> branch, the present stem is formed based on the verb’s infinitive, by combining it or conjugating it with the auxiliary verb. For example, in the Maragha dialect, one says իւզելի իւ or իւզելիւ instead of saying կուզեմ, ուզում եմ. As we said above, in the ել branch, the present stem is formed based on the verb’s infinitive, by combining it or conjugating it with the auxiliary verb (122).

(122) ‘I want’

- a. Maragha
  - i. յզ-ե-լ-ի ի-մ
want-TH-INF-IMPF.CVB? AUX-1SG
իւզելի իւ
  - ii. յզ-ե-լ-ի-մ
want-TH-INF-AUX-1SG
իւզելիւ
- b. cf. SWA
ց-ուզ-ե-մ
IND-want-TH-1SG
կ’ուզեմ
- c. cf. SEA
uz-um e-m
want-IMPF.CVB AUX-1SG
ուզում եմ

HD: Note that in 122a-i, it seems that the verb ends in some vowel /i/ and then the auxiliary is added. It’s unclear what is the morphological function of this final vowel. It could be glossed as a cognate of the irregular SEA imperfective converb suffix /-is/. But in (122a-ii), it seems that this vowel is deleted and the auxiliary is cliticized or merged onto the verb.

Original page number 283.

The formative /kə/ <կը> is used only in the future. Every past tense is formed from the present by adding the formative /er/ <եր>, without differentiating for person or number. For the perfective, a new form has been created.

34.3.2.2 General paradigm

The following is the complete conjugation of the verb ‘to like’ (derived from CA /uz-e-l/ ‘to want’ <ուզէլ>).

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

34.3.2.2.1 Indicative present and past imperfective *HD: In SEA (Table 34.11), the indicative present is formed by taking combining a non-finite form of the verb (called the imperfective converb with the suffix /-um/) with the present auxiliary. In Maragha, we see a similar periphrastic approach. However, the non-finite form is based on the verb’s infinitive. The auxiliary seems to then be cliticized onto the verb. Note how the two dialects diverge in the form of the auxiliary: /e/ for SWA, but /e, i/ for Maragha.*

Table 34.11: Indicative present <սերկայ> in the Maragha dialect

	Maragha ‘to like’		cf. SEA ‘to want’	
1SG	yz-e-l-i-m	իւզէլիմ	uz-um e-m	ուզում եմ
2SG	yz-e-l-i-s	իւզէլիս	uz-um e-s	ուզում ես
3SG	yz-e-l-i-∅	իւզէլի	uz-um e-∅	ուզում է
1PL	yz-e-l-i-nk ^{hj}	իւզէլինք	uz-um e-ŋk ^h	ուզում ենք
2PL	yz-e-l-e-k ^{hj}	իւզէլէք	uz-um e-k ^h	ուզում եք
3PL	yz-e-l-i-n	իւզէլին	uz-um e-n	ուզում են
	✓-TH-INF-AUX-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-AGR	

HD: For SEA, the indicative past imperfective uses the same imperfective converb as in the present (Table 34.12). The difference is that auxiliary is now in the past tense. But in Maragha, we use a simpler strategy: the past-marking particle /er/ is added after the present form. Note that this particle seems cliticized in the 3SG.

Table 34.12: Indicative pasti imperfective <անկատար> in the Maragha dialect

	Maragha ‘to like’		cf. SEA ‘to want’	
1SG	yz-e-l-i-m er	իւզէլիմ էր	uz-um ej-i-∅	ուզում էի
2SG	yz-e-l-i-s er	իւզէլիս էր	uz-um ej-i-r	ուզում էիր
3SG	yz-e-l-∅-∅-er	իւզէլէր	uz-um e-∅-r	ուզում էր
1PL	yz-e-l-i-nk ^{hj} er	իւզէլինք էր	uz-um ej-i-ŋk ^h	ուզում էնք
2PL	yz-e-l-e-k ^{hj} er	իւզէլէք էր	uz-um ej-i-k ^h	ուզում էք
3PL	yz-e-l-i-n er	իւզէլին էր	uz-um ej-i-n	ուզում էն
	✓-TH-INF-AUX-AGR PST		✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

34.3.2.2.2 Present perfect and past perfect *HD: The present perfect (Table 34.13) and past perfect (Table 34.14) in SEA are formed with periphrasis. The verb is in the form of the perfective converb with the suffix /-el/. The present tense auxiliary is added for the present perfect, while the past auxiliary for the past perfect.*

HD: Maragha likewise uses periphrasis but with two differences. First in Table 34.13, the non-finite form can use either the suffix /-ir/ (cognate with the SEA perfective converb suffix /-el/), or the suffix /-ats/ (cognate with the SEA resultative participle suffix /-ats/). When the suffix /-ats/ is used, the 3SG auxiliary is /ə/ instead of /i/.

Table 34.13: Present perfect <յարակատար> in the Maragha dialect

Maragha 'to like'				cf. SEA 'to want'		
Form 1		Form 2				
1SG	yz-ir i-m	իւզիր իմ	yz-ats i-m	իւզած իմ	uz-el e-m	ուզել եմ
2SG	yz-ir i-s	իւզիր իս	yz-ats i-s	իւզած իս	uz-el e-s	ուզել ես
3SG	yz-ir i-∅	իւզիր ի	yz-ats e-∅	իւզած ը	uz-el e-∅	ուզել է
1PL	yz-ir i-nk ^{hj}	իւզիր ինքյ	yz-ats i-nk ^{hj}	իւզած ինքյ	uz-el e-ŋkh ^h	ուզել ենք
2PL	yz-ir e-k ^{hj}	իւզիր եքյ	yz-ats e-k ^{hj}	իւզած եքյ	uz-el e-k ^h	ուզել եք
3PL	yz-ir i-n	իւզիր ին	yz-ats i-n	իւզած ին	uz-el e-n	ուզել են
	✓-PERF.CVB AUX-AGR		✓-RPTCP AUX-AGR		✓-PERF.CVB AUX-AGR	

HD: In the past perfect, instead of using a special past auxiliary, we simply add the past particle /er/ after the present auxiliary (Table 34.14). Note that for the 3SG, the auxiliary is missing before the past particle /er/.

Table 34.14: Past perfect <գերակատար> in the Maragha dialect

	Maragha 'to like'			cf. SEA 'to want'		
	Form 1		Form 2			
1SG	yz-ir i-m er	իւզիր իմ էր	yz-ats i-m er	իւզած իմ էր	uz-el ej-i-∅	ուզել էի
2SG	yz-ir i-s er	իւզիր իս էր	yz-ats i-s er	իւզած իս էր	uz-el ej-i-r	ուզել էիր
3SG	yz-ir Ø-Ø er	իւզիր էր	yz-ats Ø-Ø er	իւզած էր	uz-el e-∅-r	ուզել էր
1PL	yz-ir i-nk ^{hj} er	իւզիր ինք էր	yz-ats i-nk ^{hj} er	իւզած ինք էր	uz-el ej-i-ŋk ^h	ուզել էինք
2PL	yz-ir e-k ^{hj} er	իւզիր եք էր	yz-ats e-k ^h er ^j	իւզած եք էր	uz-el ej-i-ŋk ^h	ուզել էիք
3PL	yz-ir i-n er	իւզիր ին էր	yz-ats i-n er	իւզած ին էր	uz-el ej-i-n	ուզել էին
	√-PERF.CVB AUX-AGR PST		√-RPTCP AUX-AGR PST		√-PERF.CVB AUX-PST-AGR	

34.3.2.2.3 Complex future tense *HD: Adjarian lists in Table 34.15 a paradigm that he calls the complex future and its past form. The complex future is formed periphrastically by combining a non-finite form with the present auxiliary. Its past version (past future?) is formed by then adding the past particle /er/.*

HD: Morphologically, the non-finite form seems to be built by adding the suffix /-u/ to the infinitive; the theme vowel becomes /o/. This non-finite form seems a cognate to the SEA future converb as in (123), and thus I gloss /-u/ as FUT.CVB. Unfortunately, Adjarian does not describe the semantic difference between his 'complex future' and the simple 'future'. The 3SG has a covert auxiliary

(123) SEA

Table 34.15: Complex future forms for the verb ‘to like’ in the Maragha dialect

	Complex future <բարդ ապառնի>		Past version <անցեալ>	
1SG	yz-o-l-u i-m	իւզօլու իմ	yz-ol-u i-m er	իւզօլու իմ էր
2SG	yz-ol-u i-s	իւզօլու իս	yz-ol-u i-s er	իւզօլու իս էր
3SG	yz-ol-u Փ-Փ	իւզօլու	yz-ol-u Փ-Փ er	իւզօլու էր
1PL	yz-ol-u i-nk ^{hj}	իւզօլու ինք	yz-ol-u i-nk ^{hj} er	իւզօլու ինք էր
2PL	yz-ol-u e-k ^{hj}	իւզօլու էք	yz-ol-u e-k ^{hj} er	իւզօլու էք էր
3PL	yz-ol-u i-n	իւզօլու ին	yz-ol-u i-n er	իւզօլու ին էր
	✓-TH-INF-FUT.CVB AUX-AGR		✓-TH-INF-FUT.CVB AUX-AGR PST	

34.3.2.2.4 Past perfective or aorist *HD: The past perfective (Table 34.16) is also called the aorist. In SEA for /uz-e-l/ ‘to want’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Maragha dialect does a quite different strategy. Between the root and the agreement suffix, we see a single vowel /i/ or /u/. It seems this vowel acts as a past marker. But the data is too limited to be sure. The two dialects seem to have incomparable morphology*

Table 34.16: Past perfective or aorist <կատարեալ> in the Maragha dialect

	Maragha ‘to like’	cf. SEA ‘to want’
1SG	yz-u-m	ուզօլու
2SG	yz-i-r	ուզիր
3SG	yz-i-ts ^h	ուզից
1PL	yz-u-nk ^h	ուզօլուր
2PL	yz-u-k ^h	ուզօլուք
3PL	yz-u-n	ուզօլու
	✓-PST?-AGR	✓-TH-AOR-PST-AGR

34.3.2.2.5 Subjunctive present and past *HD: In SEA, the subjunctive present (Table 34.17) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel /e/. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the indicative present. For a verb like ‘to want’, the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Maragha dialect is similar, but the theme vowel can vary between /y, i, e/.*

Table 34.17: Subjunctive present <սսորադասական ներկայ> in the Maragha dialect

	Maragha ‘to like’	cf. SEA ‘to want’
1SG	yz-y-m	ուզիմ
2SG	yz-i-s	ուզիս
3SG	yz-y-Փ	ուզիՓ
1PL	yz-i-nk ^{hj}	ուզինք
2PL	yz-e-k ^{hj}	ուզէք
3PL	yz-i-n ^j	ուզին
	✓-TH-AGR	✓-TH-AGR

HD: In SEA, the subjunctive past (Table 34.18) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Maragha, we instead add the past particle /er/ after the verb. For the 3SG, this particle seems to cliticize to the verb and delete the verb’s theme vowel.

Table 34.18: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> in the Maragha dialect

Maragha ‘to like’		cf. SEA ‘to want’	
1SG	yz-y-m er հւզիւմ էր	uz-ej-i-∅	ուզեի
2SG	yz-i-s er հւզիս էր	uz-ej-i-ɾ	ուզեիր
3SG	yz-∅-∅-er հւզէր	uz-e-∅-ɾ	ուզեր
1PL	yz-i-nk ^{hj} er հւզինյ էր	uz-ej-i-ŋk ^h	ուզեինյ
2PL	yz-e-k ^{hj} er հւզեկյ էր	uz-ej-i-k ^h	ուզեիօ
3PL	yz-i-n ^j er հւզին էր	uz-ej-i-n	ուզեին
	✓-TH-AGR PST	✓-TH-PST-AGR	

34.3.2.2.6 Tenses built from the subjunctive: Future *HD: In Maragha, the future and past future are built off subjunctive (Table 34.19). For the verb ‘to like’, we simply add the future prefix /k-/.* SEA behaves essentially the same and I don’t provide its paradigm.

Table 34.19: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb ‘to like’ in the Maragha dialect

Future <ապանի>		Past future <անցեալ ապանի>	
1SG	k-yz-y-m կիւզիւմ	k-yz-y-m er կիւզիւմ էր	
2SG	k-yz-i-s կիւզիս	k-yz-i-s er կիւզիս էր	
3SG	k-yz-y-∅ կիւզիւ	k-yz-∅-∅-er կիւզէր	
1PL	k-yz-i-nk ^{hj} կիւզինյ	k-yz-i-nk ^{hj} er կիւզինյ էր	
2PL	k-yz-e-k ^{hj} կիւզեկյ	k-yz-e-k ^{hj} er կիւզեկյ էր	
3PL	k-yz-i-n ^j կիւզին	k-yz-i-n ^j er կիւզին էր	
	FUT ✓-TH-AGR	FUT ✓-TH-AGR PST	

34.3.2.2.7 Imperative and prohibitive *HD: For the imperative 2SG, SEA adds the morph /-ir/ after the root for a verb like ‘to like’ (Table 34.20). For the 2PL, archaic SEA adds the sequence /-e-*ts^h*-ek^h/ after the root such that /-e-*ts^h*/ forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. More modern registers of SEA instead just add the sequence /-ek^h/ directly after the root. Maragha is somewhat different. In the 2SG, we only see a suffix /-y/ after the root. For the 2PL, we only see a suffix /-ek^{hj}/*

Table 34.20: Imperative forms <հրամայական> in the Maragha dialect

Maragha ‘to like’		cf. SEA ‘to want’	
2SG	yz-∅-∅ հւզիւ	uz-∅-ir ուզիր	✓-TH-IMP.2SG
2PL	yz-ek ^{hj} հւզեկյ	uz-e- <i>ts^h</i> -ek ^h ուզեցեք	✓-TH-AOR-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 34.21), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. Maragha behaves the same

Table 34.21: Negative imperative or prohibitive forms in the Maragha dialect

Maragha ‘to like’		cf. SEA ‘to want’			
2SG	mi yz-∅ մի հւզիւ	mi uz-∅-ir մի՛ ուզիր		PROH ✓-IMP.2SG	
2PL	mi yz-ek ^{hj} մի հւզեկյ	mi uz-ek ^h մի՛ ուզեք		PROH ✓-IMP.2PL	

34.3.2.2.8 Non-finite forms *HD: On the original page, Adjarian didn't list any participles or non-finite forms. But on page 306, Adjarian provides an erratum with the following non-finite forms (Table 34.22).*

Table 34.22: Participles or conversbs <դերբայներ> in the Maragha dialect

Infinitive	անորոշ	Maragha 'to like'	cf. SEA 'to want'			
Past	անցեալ	yz-i- ^l yz-ats yz-ir	իւզիլ իւզած իւզիր	uz-e- ^l uz-ats uz-el	ուզել ուզած ուզել	✓-TH-INF ✓-RPTCP ✓-PERF.CVB
Future	ապառնի	yz-o- ^l -u	իւզօլու	uz-e- ^l -u	ուզելու	✓-TH-INF-FUT.CVB

Original page number 284.

34.4 Subdialects

34.4.1 Urmia

The subdialect of Urmia is the same as Maragh. But from the subsequent text samples, it seems that there are some differences.

34.4.1.1 Morphological differences

For example, the plural formatives are /-er, -ner/ <եր, ւեր>, while in Maragha they are /-ir, -nir/ <իր, սիր>.

The future is formed with the formative /tik'i/ <սիկյի>, which is of course a form change from CA /piti/ <պիտի> 'it is necessary'.

34.4.1.2 Object clitics

The use of the possessive article in verbs is very interesting (124).

(124) Urmia (Maragha)

- a. me ^{tsi} prn-e-nk^h-t
one horse catch-TH-1PL-POSS.2SG
'(Let us) catch a horse for you.'
Մ ծի պուտեսը
- b. p^htrt-e-s er-d
search-TH-IMPF.CVB? PST-POSS.2SG
'He was looking for you.'
Փսուսես եր
- c. arak-n as-e-l-i, ná sat k^haxts^h jel, ut-e-n-d, na sat t^har jel,
proverb-DEF say-TH-INF-?, no? very sweet be?, eat-TH-3PL-POSS.2SG, no? very bitter be?,
թալ-e-n-d
throw-TH-3PL-POSS.2SG
'The proverb says: Don't be too sweet, they'll eat you; don't be too bitter, they'll throw you away.'
առակն ասէի - նա՛ շատ քայլցր յէ՛ ուստեսի, նա շատ թառ յէ՛ թալէսի

This usage of the possessive article is borrowed from Persian, where one says for example <didem-et> ‘I saw you’, <binem-et> ‘I see you’. *HD: He means that the Armenian possessive article here is acting as an object clitic. See Dolatian (2022) for similar data from other Iranian Armenian dialects.*

34.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don’t speak this dialect, I don’t understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as ‘X’.

34.5.1 Maragha: Խառնիս ինան նիշան

ՄԵ օր Սօնան ինան Անդր՛ւնու կիւզիւ իւրիս (իւրիւնց) տղայիս փսակին: Սօնան կասը՝ Անդր՛ւնիւն.

- Յար, Ելի օորկիի Հարթիւնիւ ախչկան իւզոլու:
- ՉԵ՛, Սօնա, մԵ Էօգամնամ խիյալ ամրա. համբար նարա չուսուլրուն. Են հարուս, յիս ախչկատ:
- ՉԵ՛, Անդր՛ւն, իշքան խիյալ անէլիմ նարմեն աղէկյա չիմսալի գյիննել. Եսս (հԵնց) յիս առէլիմ «Եթահ նարա իւզիիյ. յա կըտան, յա չին տա»:

Original page number 285.

- ԴԵ մըկա քյի Էտենց ի, լաճիքիրիս (մեր տղան) Ել իւզելի, շապապաթ օ՛րա Ելի օորկու, թօղ Եթան իւզիւն:
- Շապապաթ օ՛րա Սօնան շուտով կի զարթնի, սիմավա՛րա քի քիցի, չայի՛րա քը խըմին, անսան (յետոյ) Սօնան կըլը՝ կեթա իւր բաջու տո՛ւնա, Միրվարիյին կասը՝ քյի՝

– Այ Միրվարը, ա՛խչի. յերեկյ իրիկաս (ամուսնոյ) խետա մԵ զա՞դ իհյ խիյալ արի. իւզելիյ Հարթիւնիւ ախչկան առնիիյ միր Միսակին. կիւզիս յար կոսորէն սօրա քյել Ելի, տըսնիսք իշ կասին. կտան այշր, կյալ շ ապապաթ Եթանք նիշանա տինիիյ:

– Սօնա, մըկա քյի Էտենց ի, յիս Ել շատ կուրախանամ քյի Միսակըին փսակելիյ: Աշկիս վիրան, Սօնա, կոսորէն սօրա կեթամ քըչարչըորիվիմ, բա՛լքա առնիմ:

Կոսորէն սօրա Միրվարին կըլը՝ կեթա Հարթիւնիս տո՛ւնա, նար ախչկան իւզոլու:

Կեթա տո՛ւռա քըթըփը՛, կիւյան տո՛ւռա կըպատացին, Միրվարին կըմընսը՛ նիս, Հարթիւնիւ կսգան պարով կըտա՛ Հարթիւնիւ կսիկյ Նարկիզն Ելա նար պարովա կառնը՛

– Փահ, պարով իս Եկյի, Միրվարը բաջի, Եթ վա՞ր քամին ի քեզի պէրի տա. աղէկյ ի, հարտան մԵ կյալիս միր տո՛ւնա:

– ՉԵ՛, Նա՛րգյիզ բաջը՛, մկա Ել չի՛մ Եթ կյա, ամմա մԵ խեյր պանը՝ խամա յիմ Եկյի:

– Ասա տսնիիյ, հ՞շ խեյր պանի խամա՛ իս Եկյի:

– Նա՛րգյիզ բաջի, աղէյ, թօղ ասիմ. տի՛ս, դիւզ ա Եկյիր իմ ծիր Նուբառին Ելի, կտաս՝ տու, չիս տա՝ մի՛ տու:

– Միրվարը բաջը՛, յիս չիմ ասէլի չիմ տա, ամմա, իրիկյիս տո՛ւնա չի. թօ քիշի՛րա իրի՛կյա կյա, նարմեն խաբար առնիմ, տսնիմ հ՞շ կասը՛:

Միրվարին կասը՝ Նարգյիզին.

– Ամմա խայիշտ իմ անելի քի ասիս. բայլքա կյալ շապապաթ նշանա տինիի, բիյօլ (մի կերպ) սօրա-յել խառնիսա անիիյ:

– Արխմէն յիւ, Մի՛րվարդ բաշը, յիս կասիմ:

Միրվարին յէլավ էկավ տուն:

Թիշիրվան Նարգիզի մա՛րթա էկավ տուն. Նարգիզա ասաց իւր մարթուն.

– Միրվարին եկիր եր միր ախճկան էլքի. ի՞նչօխ իս անելի. կըտաս այշը, վա՛զա կյալուց ջուղաբ տամ:

Original page number 286.

Մա՛րթա ասաց.

– Ասված շիւնայիս անի, Միսա՛կա խելքօվ տղա՛-յը. կտամ. վա՛ղա Միլվարին կյալուց ասա կտահյ:

Նարգաղա Միլվարին էկավ Նարգիզի կը՛շտա, ասաց – Տալէ՛հյ:

Նարգիզն է ասաց.

– Կտահյ, հէ՛ր չիի տա: Մա՛րթըս տիւն եթալէն սօրա էկավ, ասը՛մ. Էն էլ ասաց կտամ:

Կյիրակի օրա Սօնան, Միլվարի ինան Անդո՛ւնա կիւնացըն շիրինի խմօտ. շիրինիյա խմէլէն իրից շապապաթ սօրա հազրովան խառնիսի թաղամբիկի տըսնօլու: Խառնիսի թաղամբիկի թաղամբըն խառնիստ. ըմմըին մարթնիրին կանչըն, խառնիսի խարբար տուլըն: անաշին քիշի՛րա խինա տիրըն, սօրավան քիշի՛րն էլա փսա՛կա կըռըն: Փսա՛կա կրօլուց խալաթը ին եր քիցելի խառսու կուլօ՛խա. բույօլում (յետոյ) ասէին եր «Ասվան շիւնայիս անի»:

Խառսուն ժամտունեն խանելէն սրա Անդուն ինան Սօնան խաղալօվ խառսուն պէրըն տուն:

34.5.2 Urmia subdialect

Adjarian's source: Communicated by Mr. Kaloust Iskenderian (պր. Գալուստ Խոբեսդերեան; *HD: SEA: /galust isk'enderjan/*), a provincial inspector of Urmia schools.

34.5.2.1 Ikiaghach village

Մէ օր գնացիմ խասամ գետի յէ՛րգա. մէ պծառ կակուղ իմ եր քէլէլի (մի քիչ հանդարտ կերթայի). գե՛տա ենէնց ջօշմիշիր եր՝ յեղգերէն թալւս եր ճի՛ւռա. իշկացիմ տըսամ մէ տէրտէր՝ ուր տէրօխնին, մէ կաշա (ասորի քահանա)՝ ուր տէրօխնին, մէ մալլա էլ՝ ուր կսի՛կա. մէյն էլ մէ ծի կար կշտէ՛րա: Նա՛ տէրտէ՛րա եյթիբար եր անելի տանս մօ՛տա մնալ ուր կսի՛կա, նա կաշան, նա մալլան: Մէ ծի կա տանց մօ՛տա, վէր տիկի (պիտի) տարմօվ ճուխտ ճուխտ ըսնին մէկյէլ իրէ՛սա: Մըկը (հիմակ) հ՞շխօ անինը վէր կմթնէ՛րա չը մնան օտար մարթու մօ՛տա:

34.5.2.2 Isalu village

Մալլա Նասրադինա մէ օր իշէ՛րա խառիրէր տէ՛մա՝ եթաս եր: Կյընսաց ըլայ կյատիւկի (ծոր) վօ՛տա. մէ մարթ տար տէ...

Original page number 287.

... առեց, ասաց. տիւն գյինաս յես յէփ կմէռնեմ, ասա տըսնիմ: Տէփ (յետոյ) Էն իշկաց ետ մա՛րթա մի թահար մարթի, յետնար – տէփ ասաց. Եշա կյատիւկն ըլելին տիկյի օխտ տիր անի. իւտ օխտ տիր տուց՝ տէփ էն վատին

տիւն կմեռնես: Խա՛, տեփ Եշե՛րա կշեց կյատի՛ւկա. գլօ՛խա ըլելիւն օխտ տիր Ե՛շա տուց: Մալլան ինկյավ պարզվավ, ասաց. յես մեռամ: Տեփ մնաց տա՛ղա. Եշե՛րա հայր մԵ՛կյա մԵ թէիս կյընացին. մԵ կյել ըկավ տաղ՝ Եշերէն մԵ՛կյա կյերավ. ասաց. Մալլա Խասրադի՛նա չմեռներ՝ մըկը կյԵլա Ե՛շա չեր ուրբ՛: Տեփ մալլան ըլավ Եկավ թէիս տո՛ւնա. իւր կյնյան ասաց. յԵլ քԵլ տուր տրկյեցին ասա վԵր մալլան մեռիր ի, տանինք խօրենք իւրա: Ըլավ կյըննաց տուր ու տըրկյեցին կանչեց. տարան տարա (գդա) խօրին: Ասաց. մԵ երթիս թօղ, դան բա՛ դա ընծի խաց պԵ թալ. մնաց եւս մա՛րթա տաղ: Տարմէն յետի մԵ կաթըրիսանա Եկավ, տար կյերեզմանք կուշտէն ընսնեսն եր. Են օրն ել տար կյընի՛կա. մա՛սալա, իւշ եր խաց պերի. կլեօ՛խա Են ծակէն պանցրացուց (յանի իշկաս եր հա՛) իշկամ խաց պերիզ: Կաթըրոյե՛րա խօնան, պեռն ել չինի աման եր. տանիք ա՛մմէն տվին կօտոտին. տեփ Են կաթըրչինԵ՛րա փառտին Են տԵ՛ղա, ասին մԵ իշկանք՝ տանք ինչԵ՞ն խօնան. իշկացին մԵ կյերեզմանք վրա՞ մԵ երթօսք պէս ծայ կա՛: Տեփ բանա արին (ուզեցին) մԵ դէն մԵ փէտ պարզէն. տեփ փէ՛տա պարզին, ը՛՛, տեփ Են դէն ծէն տրվից մալլան կյերեզմանը՝ մէշն. շատ մի՛ պարզեց, կը կը կըպնը աշկյիս. տեփ տանք ասին. հօ՛ հօ՛, կա չկա դէտ (այդ տեղէն) Են խոնէ (խոտներ). դէտ կլօխա խանիր ի... քակին տարա, խանին կաթըրչինԵ՛րա. տեփ տարա բանա արին թըփէլ. շատ թըփըն, Ենդրդը թըփըն ի՛ւր...

Chapter 35

Khoy

35.1 Background

Original page number 288.

The dialect of Khoy has an extensive distribution. It is found not only in the provinces of Khoy, Salmast, and Maku in Iran, but also in Russia in Igdir and Nakhichevan. During the large migration of Persian-Armenians in 1828, many Armenians from Salmast came and settled in Karabakh, where they founded the villages of Kori, Alighuli, Maghanjugh, Karashen in the province of Zangezur, and in villages of Alilu, Angeghakot, Kushchi-Tazakend, Uz, Mazra, Balak, Shaghat, Ltsen, Qara Klisa and Lower Qara Klisa in the province of Sisian.

The dialect of Khoy has still not been studied. There are writings with this dialect in Եմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal] volume 2 (Բ.), page 300-304 and volume 4 (Դ), page 343-350. What's more important are N. Ter Avetikian's «Ոտանաւոր աշխատութիւններ Եւնշանագրութիւն Պարսկաստանից գաղթած խոյեցոց բարբառով» (Վաղարշապատ 1900) and «Քանասստեղծութիւններ Եւ Կիրակոսի հարսանիքը» (Վաղարշապատ 1903).¹

By examining these excerpts, it seems that the dialect of Khoy occupies a middle position between the dialects Maragha and Van. Its grammatical structure is the same as in the Maragha dialect, but its phonological rules are like the Van dialect. In other words, the Khoy dialect is closer to Classical Armenian than Maragha is.

Because we think it's unneeded to further discuss these simplified phenomena, we direct the reader to the subsequent text samples.

Original page number 289.

35.2 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: See Ա. Տեր-Ալեքսիքեանի, Ոտանաւոր աշխատութիւններ Եւնշանագրութիւն (HD: Աշանադրութիւն?), էջ 46-49.

¹ HD: Unfortunately, I couldn't track down these two bibliographic items, and thus couldn't add them to the bibliography. Furthermore, the page quality makes it unclear if the fourth word is Նշանադրութիւն or Նշանագրութիւն

– Այ մառթ, տիւ գինաս որ խետ ախչի՞յա ճոշացավ, մառթի եթալու խասավ. տո՛ւնա չի՝ սրփի, չի՝ ավըլի, ամանչամանա չի լվա, տուռվերջա կեխտոտ կը թօղնի. շատ էլ որ խետը իյնես, դաստ կզարկի կը կոտոտի, յանի ինչի՞. – իմանան որ տանելու խասիր ի: Ենէնց էլ տօգան. հայա մէ յէլ, քէ մտի փայան (գորմ)՝ տե՛ս, ի՞նչ կասնաս. Են հեյվան քյաթե՛րա, գյամեմքե՛րա, կովե՛րա ընչիւկ վգե՛րա թաղվիր են կվի մէ՛չա. տիւ հենց գինաս որ Կիրակո՞սա մեզի խմա պա՞ն ի անելի մեր տո՛ւնա ավըրիր ի. վայ վայի որ ասես «այ բալամ, Ետէնց չեն անի», յէտ ի դառնայի ինինգ խայիր քյաշում (յիշոց) ի տալի. ասէլի «Ալլահ վարա (Աստուած տայ) զըմէն էլ խատնեն». յանի ինչ ի, իմացեք որ յէտ էլ փոյավելու խասիր էմ. կօ Ետէնց, այ մառթ. մկա տիւ գինաս:

– Աշկըս լո՞ս. մենք փսայվանք՝ մեր կյօ՞խա յեզուտով, թող են էլ փսայվի, բալքի մեղրոտի. Են հայա յերեյվան քյօրփան ի. մկավուստ սաբար զինք, մէ անծոտ պուտուճակ ախչիկ էլ դար խմա ուզենք, խայիս մեզի ի՞նչ կասեն. չե՞ն ասի «յանի Ե՞տ ինչ դայդա եր՝ մկավուստ մեխկի տոպրակա կախին են խեղճ տղայի վզեն». յէս դալաթ կանեմ դարա սաբար չեմ զի. դար պէրնեն կալա կաթի խոտ ի իկյալի:

(Կիրակոսը կ'աղաչէ մօրը):

– Նանա ջան. Ենը խօքութ դուրբան նանա. տիւ իմ աղե՛կյա ասա բաբայիս կո՞չտա. տավարն էլ կպախեմ, տան զըմէն պանի վրան էլ սիրու կը ցավցուցեմ. հենց են ղըդայի որ՝ մէ դայիմ կպնես բաբայիս յախան, որ մէ խա՛ ասի, բոյ ի. ամա ես էլ քեզի ասեմ որ Դուկիենց Շահբազի ախչիկ Նիզարէն սավայի՝ որ վիզու կրէք՝ ճոկ մառթու ախչիկ չեմ առնի հա՛:

(Մայրը կը համոզէ ամուսինը, որ կը պատասխանէ).

– Այ կնիկ, չունքի որ ասես ես, թո՞ղ քյո խաթըն էլ խօշ զի. բալքի սադ չմնացինք մեռանք. սադ իջան Կիրակոսին փսակենք, յէս ինան տիւ էլ դիօլ զուռնայով մէ աղէկ քէֆ անենք,

Original page number 290.

գիւկաշ կպնենք. ջահնամա. դարմէն յէտ ինչ կըլի՝ թող զի. ամա տիւ Ե՛տ ասա, վի՞ր ախչիկյա ուզենք, որ համ արուռով զի, համ դայրաթով. խօրորդի զի, որ մեր մատէն փուշ խանի: (Սերս կը մտնէ Կիրակոսը): Կի՞րակոս, այ բալամ, նանատ ասէի որ քեզի փսակենք. մկա տիւ ի՞նչ ես ասելի. ուզե՞ն ես թէ չե. յա վի՞ր ախչիյն ես ուզելի. մէ աղվո՞րթա ասա զշկամ. էլ ամշընալու վախտը չի:

– Յես չեմ ուզելի փսայվել. նանաս ի՝ որ կպիր ի յախաս, քշեր-ցերեկ ասէլի՝ «տկի (այիտի) քեզի փսակենք». մկա տիւ գինաս, նանաս. յէս եթաս եմ փայան՝ տավարին յէմ տամ. համա, նանա, Են ասածս ի հա՛, Նիզայ՛րա:

– Չե՞նալի, Դուկիենց Շահբազի ախչկա խետն ի, ընծի ասիր ի. «կուզեք են ի, չեք ուզի՝ կլեմ կլոխ կվերցեմ տնէն կեթամ. իմ ուզա՞ծա Նիզարն ի՛, Նիզայ՛րա:

– Ի՞շխօ մայար Շահբազին Էնէնց խասած ախչի՞կ ունի: Մենք ռաշպար մառթ Ենք, մեր տան ջահե՛լա տկի մէ պծառ (քիչ մը) էլ ծեռով-ոսով զի, պանի մէշ եփած զի, կանոհ մեր տան պանա, տաշտի բժա՛րա (քազիան) տիւս կիկյա. Ենէնց զի որ՝ ինկերէ, տրկէցէ յէտ չմնանք: Շատ խարսներ տսիր եմ, որ իրկըվըկէն կլոխքե՛րա տնէս են պա՛ցա, ընչանք լոս խօռալով մոփիս են. չէն տսէլի, ախար սափորքե՛րա տարտակ ի, ճուր տկի պերնենք, ավել տկի անենք, տո՛ւնա, քիւչան գրիի ծեռէն զիր ի իշխօ փողո՞ցա. տսնա՞ս ես Են Յարթենէնց խա՛րսա, մառթու դար պէսս մէ խարս զի, թող մէ աշկն էլ կոր զի:

Chapter 36

Artvin

36.1 Background

Original page number 291.

The city and province of Artvin are found south of Batumi. This province has two smaller provinces (գաւառներ): Ardanuç and Şavşat-Imerkhevi. The city of Artvin has 1200 homes with Armenian residents, of which 230 are Apostolic and the remaining are Catholic. Artvin does not have an Armenian village in its surroundings. The town (աւան) of Ardanuç has only 200 homes of Catholic Armenians. The following villages are in the Ardanuç province (գաւառներ):

- Tandzut, 110 Armenian houses and 5 Catholic houses
- Norashen, 22 Armenian houses

The Armenian villages of the Şavşat-Imerkhevi province (գաւառներ) are:

- Satləl (65 Catholic houses, 17 Armenian houses)
- Mamanəlis (12 Catholic houses)
- Okrobakert (160 Armenian houses)
- Çihori (25 Catholic houses)

East of Ardanuç, there is Ardahan; while Olti is to the south.

The aforementioned area has its own dialect which belongs to the /el/ <či> branch, and it occupies a midpoint between the dialects of Karin, Khoy, and Tbilisi.

There is no published study on this dialect, nor a manuscript line, thus the following lines are the result of my own research, gathered from migrants from Artvin in Batumi.

36.2 Phonology

36.2.1 Overview

The sound system of the Artvin dialect is like the dialect of Tbilisi. It has three degrees of consonants.

36.2.2 Sound changes

36.2.2.1 Classical Armenian /aj/ <ωj>

The Classical diphthong /aj/ <ωj> becomes /e/ <ɛ> (Table 36.1).

Table 36.1: Change from Classical Armenian /aj/ <ωj> becomes /e/ <ɛ> in the Artvin dialect

	Classical Armenian		> Artvin		cf. SEA	
proximal ‘this’	āj̄s	այս	es	էս	ājs	այս
medial ‘that’	ājd	այդ	ed	էդ	ājd	այդ
distal ‘that’	ājn	այն	en	էն	ājn	այն
‘other’	ājl	այլ	el	էլ	ājl	այլ
‘goat’	āj̄s̄	այծ	ēts̄	էծ	āj̄s̄	այծ
‘vineyard’	āgi	այգի	egi	էգի	āgi	այգի

36.2.2.2 Loss of rhotic in some words

The Classical word /hamar/ <համար> ‘for’ has become /hama/ <համա>, like in Tblisi.

36.2.2.3 Loss of initial /v/ in ‘on’

An interesting phenomenon is the loss of the sound /v/ <վ> from the Classical word /vera/ <վերա> (HD: cf. SWA: /vəra/ <վրայ>), which has become /ra/ <րա> (125).

- (125) a. kʰar-i   ra   (Artvin)
       kʰar-i   vəra   (SWA)
       rock-GEN on
       ‘on the/a rock’
       քարի րա, քարի վրայ
   b. d̄zi-u   ra   nst-a-∅   (Artvin)
       t̄s̄hij-u   vəra   nəst-a-∅   (SEA)
       horse-GEN on   sit-PST-1SG
       ‘I sat on the/a horse.’
       ծիռու րա նստա, ծիռու վրայ նստայ
   c. t̄sar-i   ra   ver ānts̄h-a-v   (Artvin)
       dzar-i   vəra   ver ānts̄h-a-v   (SWA)
       tree-GEN on   up   pass-PST-3SG
       ‘he climbed up on the/a tree.’
       ծառի րա վեր անցավ, ծառի վրայ վեր անցաւ

Original page number 292.

36.2.2.4 Retention of the sound /h/ <հ>

The Classical sound /h/ <հ> does not become /χ/ <խ>, unlike the dialects of Maragha and Khoy.

36.3 Morphology

36.3.1 Noun inflection or declension

In declension, the ablative formative is */-men/ <utlu>* (Table 36.2).

Table 36.2: Ablative marking in the Artvin dialect

‘from Artvin’	Artvin art ^h vinu-men	Արթվինսկի	cf. SWA art ^h vin-e	Արթվինէ
?-ABL	savet ^h u-men	Սավէթոնսկի		
?-ABL	hetne-men	հետնեսկի		

As we know, this is one of the characteristics of the Tbilisi dialect.

Similarly, the plural genitive is the form */-er-u/ <ɛpənL>* (36.3).

Table 36.3: Plural genitive marking in the Artvin dialect

	Artvin	cf. SWA	cf. SEA
‘tree-PL-GEN’	tsar-er-u tsar-er-its ^h	ðωnɛrɔu ðzɑr-er-u	ðωnɛrɔu ðzɑr-er-its ^h
‘horse-PL-GEN’	dzi-er-u dzi-er-its ^h	ðhɛrɔu ðsbiŋ-er-u	ðhɛrɔu ðsziŋ-er-its ^h

The locative is the usual form /-um/ <nLU> (36.4).

Table 36.4: Locative marking in the Artvin dialect

?-LOC	Artvin	cf. SEA
'day-LOC'	meʃ-um or-um	մէշում օրում

36.3.2 Verb inflection or conjugation

36.3.2.1 Periphrasis in the indicative

Verbal conjugation differs from Tbilisi. The present formative */-um/ <нлү>* absolutely does not exist. As in the Khoy dialect, this tense is formed with the form */-elis, -eli/ <тіліху, тіліх>*.

HD: I assume the segmentation is /-e-l-i(s)/ such that the /-i(s)/ is an imperfective converb added onto an infinitive. The rationale is that SEA also has this formative /-is/ as an irregular form of the regular imperfective converb suffix /-um/. Compare SEA against Artvin in (126).

- (126) a. Artvin
 χ os-e-l-is e-m
 speak-TH-INF-IMPF.CVB AUX-1SG
 'I speak.'
 þouþiþu tu
 b. cf. SEA

χօս-սմ e-մ
speak-IMPF.CVB AUX-1SG

‘I speak.’
ինսում եմ

c. cf. SEA

տ-ա-լ-իս e-մ
give-TH-INF-IMPF.CVB AUX-1SG

‘I give.’
տալիս եմ

HD: Adjarian provides further examples in (127)

(127) Artvin

- a. պնտ-է-լ-իս e-∅
speak-TH-INF-IMPF.CVB AUX-3SG
‘He searches.’
փնտնէլիս է
- b. ել-ն-է-լ-ի e-∅
be-VX-TH-INF-IMPF.CVB AUX-3SG
‘It is/becomes.’
ըլնէլիս է
- c. էլի-է-մ կա/կայի երթ-լ-ի
NEG-AUX-1SG can go-INF-IMPF.CVB
‘I cannot go.’
չեմ կա, or չեմ կայի երթի
- d. վորտ է-ս երթ-լ-ի
where AUX-2SG go-INF-IMPF.CVB
‘Where are you going?’
վո՞րտի ես երթի
- e. էլի-է-մ կա/կայի χօս-է-լ-ի
NEG-AUX-1SG can speak-TH-INF-IMPF.CVB
‘I cannot speak.’
չեմ կայի խօսէլի

36.3.2.2 Future marking

HD: In SEA, one way to form the future is to add the prefix /կ(օ)-/ to the finite verb (128).

(128) SEA

կօ-պթնտ-է-ն
FUT-search-TH-3PL

‘They will search.’
կինորդնեն

HD: It seems that Artvin uses a different prefix form.

The future is formed with the formative /ku/ <կու> (129).

(129) Artvin

- a. ku այ-ի-n
FUT ?-TH-3PL
I don't know what this verb is, but it would mean 'they will X'
կու աշին
- b. ku t-a-s գա
FUT give-TH-2SG ?
'You will give.'
կու դու գա
- c. ku pntr-i-n
FUT search-TH-3PL
'They will search.'
կու փնտոին

36.3.2.3 Theme vowel changes

In both the perfective and the future, the Classical theme vowel /e/ <է> changes to /i/ <ի> (130).

(130) Artvin

- a. այ-ի-է՛
?-TH-AOR
I don't know what this verb is, but it would be 'He did X'
աշից
- b. pntr-i-է՛
search-TH-AOR
'He searched.'
փնտոից
- c. ku այ-ի-n
FUT ?-TH-3PL
I don't know what this verb is, but it would be 'They were going to X'
կու աշին.

HD: Unfortunately, Adjarian's data is too limited to make a more meaningful description or comparison with SEA/SWA. But essentially, what Adjarian describes is that the theme vowel /e/ is replaced by /i/ in some morphological contexts. Compare 'he searched' from (130b) against SEA (131).

(131) cf. SEA

- pəntr-e-է՛
search-TH-AOR
'He searched.'
փնտուց

36.3.2.4 Imperative

An especially interesting form is the second type of imperative (132).

(132) Artvin

- a. gr-í-s a
write-TH-2SG ?
‘Write!’
գրի՞ս ա
- b. χos-í-s a
speak-TH-2SG ?
‘Speak!’
խօսի՞ս ա

These correspond to the Istanbul interrogative-like imperatives (133).

(133) Istanbul, when read as SWA words

- a. $\widehat{t}fə-k^hər-é-s$
NEG-write-TH-2SG ?
‘Don’t write!’
չգրե՞ս
- b. $\widehat{t}fə-χos-í-s$
NEG-speak-TH-2SG ?
‘Don’t speak!’
չխօսի՞ս

HD: I think what he means is that these Artvin imperative seem to be derived from subjunctive verbs; the Istanbul verbs seem subjunctive based on how they would be interpreted in SWA.

36.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don’t speak this dialect, I don’t understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as ‘X’.

Առաջ Արթվին շենիկը տասնըինագ տուն է եղէ. բօլոր մեշա. Են մեշումը Սավեթումեն կու աշին օ՛րը (որ) Արթվինումեն մուկս կու դրս գա. գրագան կու վիստողին խիստը (Վիաց. կամուրջ). չեն կա (չեն կրնար) գտնի օ՛րա Ճօրօխը անցնին. Ետեւ մեկ ավշին գեյիգի հետնեմեն զայիս է օ՛րը զարնէ. առաջեվան կայր է ըլսելի. կայր եղած վախտին վիստորէլիս է վօ՞րաց գնաց: Աշից օրը խիստը գտավ. խիտն էլ փոլոցելը (Վից. մացար թէ՞ բաղեղ) փաթզած է. Ենդադուր արավ օ՛րա խիստը անցավ Ենթին: Վեր անցավ օրմընումը, վիստոից ու շենիկի տեղը գտաւ: Իշտէ Ենդոր Ետեւ, Եֆենդիմ, օրմանը կօտրեցին, Ենդոր քաղաք շինեցին, իշտէ Ենդոր Եղավ Արթվին:

Են գտնօղ մարթու անունն էլ Արուկեն է եղէ, Ենդօր վրա դրել է Արթվին:

Original page number 293.

HD: Note that Adjarian had a note here about the Armenian diaspora. I moved it to §5.3.

Part VI

Adjarian's end matter

Chapter 37

Placenames and maps

HD: This chapter is written by the translator (me). The content is based on the final pages of Adjarian's book, where he provides a list of placenames and a map.

37.1 List of placenames from Adjarian's endmatter

In the original document, Adjarian has a chapter where he lists all the place-names that had Armenian populations. For each location, he likewise gave the page number that mentioned this location. This chapter was on page 294 and it can be translated as “*Alphabetical list of Armenian residences and described provinces*”. He states that “*in total, there is a sample of 102 provincial vernaculars*”.

In my translation, I list the Armenian names that Adjarian used and their original page numbers. The parenthesis mark text samples. I keep the original alphabetical order, based on the Armenian word.

I likewise provide other common Armenian names for these locations (usually this other word is just the Armenian name with reformed spelling). I provide the corresponding Romanized or English name. In general, the Romanized name is based on the most common name that is used in Latin-script sources, such as English Wikipedia. Oftentimes, this Romanized name is not a simple transliteration. For example, for the modern city of Istanbul, Adjarian used the Armenian term <Պոլիս> whose HBM transliteration is <pōlis>. But of course, the English name is Istanbul so I used that name throughout the translation.

When multiple Romanizations are attested, we list all of them. We use the Romanization that is the most common in English (and thus findable on Wikipedia or Google Maps), most commonly used by Armenians, or most closely resembles Adjarian's original Armenian name. For example, the region of Karabakh-Artsakh has both a Turkic-based name (Karabakh) and an Armenian-based name (Artsakh). Adjarian almost always used the Turkic-derived form Ղարաբաղ /karabax/, and so I translated that word to ‘Karabakh’.

In some cases, I couldn't find the modern name or location of a placename. I give a hypothetical Romanization with a question mark. My constructed Romanization is not the HBM transliteration, but is more geared towards being a readable pronunciation of the word.

In some cases, Adjarian provides a page number as an example of some place name, but that page doesn't actually have that place names. I did not catalog such errors.

I use archaic names such as Birmania instead of Myanmar, so that the translation does not seem anachronistic.

Table 37.1: Adjarian's list of Armenian residences and described provinces

Armenian term used by Adjarian	Other Armenian terms	Romanization that we use	Other romanizations	Page
Ագուլիս		Agulis	Əylis	1, 2, 3, 4, 13, 36, 40, 89, 92-100, (101-2), 104
Ադամխան	Վարդաձոր	Adamxan	Vardadzor	116, 118, (134)
Ադլեր	Ադլեր	Adler		184
Ադրիանուպոլիս	Ադրիանուպոլիս, Էդիրն	Adrianopolis	Adrianople, Hadrianopolis, Edirne	29, 31, 258
Ազով		Azov		26
Աթենք	Աթենք	Athens		29
Ալաշկերտ		Alashkert	Eleşkirt	10, 116-7, 121, (125), 133
Ալեքսանդրապոլ	Ալեքսանդրապոլ, Ալեքսանդրապոլ, Գյումրի	Alexandropol	Gyumri	34, 104, 107, 111, 116
Ալեքսանդրետ	Ալեքսանդրետ, Ալեքսանդրետստա	Alexandretta	İskenderun	199
Ալիլու		Alilu		288
Ալիկրոյն	Աստղաձոր	Alikrykh	Astghadzor	116, 118, (137)
Ալիղուլի	Հարթաշեն	Alighuli	Hartashen	288
Ալուշտա		Alushta		26
Ալուչալու	Արծվանիստ	Aluchalu	Artsvanist	116, 118, 139
Ախացիսա		Akhalskha	Akhalsikhe	2, 34, 104, 107, 111
Ախալքալաք	Ախալքալաքի	Akhalkalak	Akhalkalaki	31, 32, 34, 104, 111, (113), 116
Ածպտեր	Ազբդեր, Էզիներ	Adzbder	Akincilar, Ezbider	174
Ակն		Akn	Kemaliye	29, 103, 222-3, (224), 260
Աղբակ		Aghbak		140
Աղջաշ		Agdash		26
Աղեքսանտրիա	Աղեքսանտրիա	Alexandria		28
Աղուանք	Աղվանք	Aghvank	Caucasian Albania	25
Աղստաֆա	Աղստև	Agstafa		61
Ամասիա		Amasia		29, 232, 234
Ամերիկա see Ա. Նահանգ.		America, see the United States		
Այթոս	Այթոս	Aytos	Aitos	29, 31
Այնթապ		Ayntap		28, 30
Այդըն	Այդըն	Aydin		29, 33, 293
Անապա		Anapa		25
Անգեղակոր		Angeghakot		288
Անգլիա		England		29, 33, 293
Անդիյան		Andijan		26

Անտիոք	or		Antioch	Antakya	28, 199, 200, (210), 212
Աշտարակ			Ashtarak		105
Ապարան			Aparan		(116-7, 121, (126)
Աբգիօն			Abgion? ¹		(194, 185)
Արծ			Arys		26
Առնջկոյս		Առնջկոյս	Arinjkus	Kavuştuk	(132)
Ասլանբեկ		Ասլանբեկ,	Aslanbeg	Arslanbey,	3, 12-13, 106, 175,
		Ասլանբեգ		Aslanbey	241-4, (244-5)
Ասխաբադ			Ashgabat		26
Ասորեստան			Assyria	modern Iraq	27, 33
Ասորիք տես Սիրիա			historical Syria, see Syria		
Աստապատ			Astabad		37, 45-47, (48)
Աստրախան		Աժտերիան	Astrakhan		26, 30, 36, 82-84, (84-86), 89
Ատանա		Ադանա		Adana	28
Ատափազար			Adapazar	Adapazarı	13, 29, 241, (246)
Ատիեաման		Ադյաման	Adiyaman		29, 196, (198)
Ատրպատական			Atropatene	Iranian Azer-baijan	27, 37, 70
Արարկիր			Arapgir	Arabkir	3, 4, 29, 103, 196, 215-6, (217), 222-3
Արամօ		Արամո, Արամոյ	Aramo		28, 212-3, (213-4)
Արդուխն		Արդվին, Արթվին	Artvin		19, 25, 34, 280, 291-2, (292)
Արեւելեան Ռումելի		Ռումելիա	Eastern Rumelia		(31-32)
Արթղ			Artəgh? ²		26
Արծափ			Ardzap	Sağlıksuyu	138
Արծկե		Արծկե	Artske	Adilcevaz	117, 118, 121, (132)
Արղնի		Արկնի	Arghni	Ergani	159
Արճէշ		Արճեշ, Ականց	Arjesh	Erciş	(116-8, 121, (131), 139)
Արմավիր		Արմավիր	Armavir		26, 33
Արմեանսկ		Արմյանսկ	Armiansk		26
Արտահան		Արդահան	Ardahan		291
Արտանուշ		Արտանուշ	Ardanuç	Artanuj	25, 291
Արտապիլ		Արդարիլ	Ardabil		28
Աւդալաղալու		Աւտալաղալու, Ավդալաղալու, Վաղաշեն	Avdalaghlu	Vaghashen	116, 118, (137)
Աւստրո-Հունգարիա		Ավստրո-Հունգարիա	Austro-Hungary	Austria-Hungary	10, 19, 27, 103, 270-2, (273-9)
Աքքերման		Աքքերման, Բելգորոդ-Դնեստրովսկի	Akkerman	Bilhorod-Dnistrovskyi	27, 31
Աֆիօն-Գարահիսար		Աֆիոն-Կարահիսար	Afyonkarahisar		29
Բաբերդ		Բայբերդ	Baberd	Bayburt	13, 111-2

¹I couldn't track down²I couldn't track down.

Բագու		Baku		13, 25, 61, 76
Բազարքոյ		Pazarköy		241
Բաթում	Բաթումի	Batumi		13, 25, 32, 34, 178, 291
Բալակ		Balak		288
Բալաշով		Balashov		26
Բալու		Palu	Balu	167, 168
Բաղեշ	Բաղեշ, Պիթիս, Բիթիս	Paghesh	Baghesh, Bitlis	33, 116-8, 121, (131)
Բաղչեսարայ	Բաղչեսարայ, Բաղչեսէրայ	Bakhchisaray	Baghch- esaray, Eski Yurt	26, 263
Բաշքենդ	Բաշքենդ, Բաշգենդ	Bashkent		37
Բասարգեչար	Վարդենիսի	Basargechar	Vardenis	140, 145-6, (152-4)
Բասեն		Basean	Phasiane, Pasinler	111, (114)
Բատալքաշու		Batalpashinsky Otdel		26
Բաւրա	Բավրա	Bavra		31
Բաֆոս	Պաֆոս	Paphos	Bafos	28
Բեթղեհեմ	Բեթղեհեմ	Bethlehem		27
Բելիշ	Բելիշ	Balti	Beltsi	27, 31
Բենդեր	Բենդեր	Bender		27, 31
Բեշքա	Բեշքա, Պեշտ	Pest		27
Բեսարաբիա		Bessarabia		27, 31, 32
Բերդյանսկ	Բերդյանսկ	Berdiansk	Berdyansk	26
Բթշու	Պիտշու	Pitești		27
Բլուշտի	Պլուշտի	Ploiești		27
Բոլնիս-Խաչին	Բոլնիս-Խաչին	Bolnis-Khachini	Bolnisi	61, 62
Բորչալի		Borchaly		37, 47
Բուխարա		Bukhara		26
Բուշիր		Bushehr	Bushire	87
Բորգնիկ		Pirknik	Dörteylül	225, 227
Գահիրե	Կահիրե	Cairo		28
Գանձակ	Ելիզավետպոլ	Gandzak	Ganja, Elisabethpol	61, 52, 70, 72, (74)
Գանձակ գիւղ		Gandzak village		139
Գանտիա	Հերակլիոն	Kandiye	Heraklion	29
Գասապա		Kasaba	Turgutlu	239
Գասթամունի	Ջասթամունի	Kastamonu	Kastamoni	29, 30
Գետակրուկաղ	Կարճադրյուր	Gedakbulag	Karchagh- byur	116, 118, (139)
Գերմանիա		Germany		30
Գեօլ	Գյոլ	Gölköy		116, 118, (135)
Գեօքչայ	Գյոքչայ	Geokchay	Goychay	25
Գըրգաղաճ		Kırkağaç		239
Գիրգորէս		Kirkoros	Hasanbaba	232
Գոլոդնայա-Ստէպ	Սովյալ տափաստան	Golodnaya Steppe	Mirzacho'ł	26
Գոնիա	Ջոնիա	Konya		29

Գորի		Gori		25, 32
Գութի		Guti? ³		27, 33
Գուլասոր		Gulasor? ⁴		138
Գրիգորովոլիս	Գրիգորիովոլիս	Grigoriopol		27, 31
Դալիկարդաշ	Սարուխան	Dalikardash	Sarukhan	37
Դաղստան		Dagestan		26
Դամասկոս		Damascus		28, 33
Դաշտ		Dasht		92
Դարբանդ	Դերբենդ	Derbent	Darband	26, 61, 62
Դիզակ	Հադրութեան	Dizak	Hadrut	68
Դիլիջան		Dilijan		13, 61
Դնիպր	Դմիառո, Դնեբր	Dnipro		26, 263
Դոլակ		Dulak		26
Դոշեթի	Դոշեթ	Dusheti		25
Դորովկա		Durovka? ⁵		26
Եալթա	Յալտա	Yalta		26, 178, 263
Եալովա	Յալովա	Yalova		241
Եամպոլիս	Եամպոլիս, Յամպոլիս	Yampil	Yampol	29, 31
Եաշ	Յաշ	Iaşı		27
Եաֆա	Յաֆֆա	Jaffa		28
Եգիպտոս		Egypt		28, 34, 293
Եդեսիա		Edessa	Edesia	29, 159, (166)
Եթովպիա		Ethiopia		28
Եկատերինովար		Yekaterinodar		26, 263
Եկատերինոսլավ	Եկատերինասլավ	Yekaterinoslav	Dnipro	26, 263
Եղիսաբեթովոլիս	Եղիսաբեթովոլիս	Elisabethopolis	Dumbrăveni	27, 33
Եյսկ		Yeysk		26
Երանոս		Yeranos		116, 118, (133)
Երեւան	Երևան	Yerevan	Erevan	4, 13, 36-52, (47), 54, 55, 61, 62, 66, 70, 82-3, 88-9, 92, 95-6, 104, 106, 116
Երզնկա	Երզնկեան	Yerznka	Erzincan	(103-4), 167-174, (171), 197, 225
Երուսաղեմ	Երուսաղեմ	Jerusalem		28
Եւդոկիա	Եվդոկիա, Թօքաս, Թօքաթ, Թօքաթ	Evdokia	Tokat	3, 29, 31, 103, 174, 178, 232-4, 239, (234-7), 243
Եւպատորիա	Եվպատորիա	Yevpatoriya	Eupatoria	26, 263
Եվրոպական Թուրքիա		European Turkey		29, 31, 258
Եօղատ	Եօղատ, Յօղատ	Yozgat		29, 32, 215
Եօղատ գիլերը		Yozgat villages		31, 205, 215
Զաղալու	Ախարածոր, Ծովակ	Zaghalu	Akhpradzor, Tsovak	116, 118, (139)
Զանգեզուր	Զանկեզուր	Zangezur		(75), 288
Զառա		Zara		225

³I couldn't track down.⁴I couldn't track down.⁵I couldn't track this down.

Չաքաթալա		Zagatala	Zagatala	25
Չեյթուն	Չեյթուն	Zeytun	Zeitun, Süley-manlı	13, 19, 28, 199-205, (206-8)
Չեֆանսո	Չեֆանսո	Zafanos		185, (191)
Չիադղին				26
Չիլէ	Չիլէ, Չելա	Zile		30
Չիրաքլու		Zirekli		139
Չիրոյի գիւղ		Ziro village	Murat	138
Չմիւրնիա (Իզմիր)	Չմյուրնիա, Սմիրնա	Smyrna	İzmir	(29-31, 61, 103, 168, 205, 233, 239, (240), 249
Չոլախաչ	Չոլաքար	Zolakhach	Zolakar	116, 118, (138)
Չուլցերիա	Շվեյցարիա	Switzerland		30
Ենզելի	Ենզելի	Anzali	Bandar-e An-zali, Enzeli	28, 87
Ենկիւրի	Անկիւրիա, Անգարա, Անկարա	Ankara	Ancyra	29, 31, 205
Եշտիա	Հեշտիա	Eshtia		116
Եջմիածին	Վաղարշապատ	Etchmiadzin	Vagharshapat	13, 37, 44
Եսկի-Չաղոր	Ստարա Չագորա	Eski Zagra	Stara Zagora	29, 31
Եվրեկ		Everek	Develi	215, (220)
Ետիրնէտ տես Ադրիանուլոյին	Եդիրն	Edirne see Adrianop-olos		
Երելի	Երեղի	Eregli		31
Երմենիքեանդ				76
Եռեմիշ		Ödemiş		31, 34, 61
Եֆքերէ		Efkere		215
Թագանրօգ	Թագանրօկ, Տագանրոգ	Taganrog		26, 263
Թազաքենդ	Թազաքենդ	Tazakend		116
Թաթարիստան	Թաթարստան	Tatarstan		26, 61
Թաթար-Պազարճոգ	Պազարչիկ	Tatar Pazardzhik	Pazardzhik	29
Թաշքենդ	Թաշքենդ	Tashkent		61
Թարապուլուս	Թրիփոլի, Տրիպոլի	Tripoli		28
Թարսուս	Տարսոն	Tarsus		28
Թաւրիզ	Թավրիզ	Tabriz		13, 28, 37, 40, 46-7, (49), 61, 70, 88
Թելաւ	Թելավ	Telavi		25, 32
Թեմրիւկ	Տեմրյուկ	Temryuk		26
Թերեքեան շրջան		Terek area		26
Թեհրան	Թեհրան	Tehran	Teheran	28, 87
Թեմիր-Խան-Շուրա	Թեմիր-Խան-Շուրա	Temir-Khan-Shura	Buynaksk	26
Թեոդոսիա	Թեոդոսիա	Theodosia	Feodosia	26, 263
Թերմէ	Թերմէ	Terme		184
Թիւսկիւլ	Թիւսկիւլի	Tyuskyulyu ⁷⁶		116, 139
Թիւրքեստան	Թիւրքեստան, Թյուրքեստան	Turkistan		26, 61
Թիօնեթի	Թիանեթ	Tianeti		25

⁷⁶I couldn't track down.

Թիֆլիս	Թբիլիսի, Տիֆլիս	Tbilisi	Tiflis	1, 2, 4, 13, 19, 25, 32, 35-37, 39, 40, 52-58, 62, (58-60), 66, 95, 104, 147, 249, 291-2
Թումարգա		Tomarza		215
Թորիա		Toria		116
Թուչա		Tulcea		27, 31
Թռնովա	Թռնովա	Trnova? ⁷		29, 31
Թրանսիլվանիա	Տրանսիլվանիա	Transylvania		27, 33, 270
Թրանսվալ	Տրանսվաալ	Transvaal		28
Թրկուլոցնա		Trkvokna? ⁸		27
Թօնուս	Թօնուս	Tonus		225
Իգդիր		Igdir		288
Իզմիտ	տես Նիկոմեդիա	İzmit see Nicomedia		
Իզնիկ		Iznik		241
Իլկարթի		İlkartı? ⁹		26
Իպրայիլ	տես Պրայլա		Ibraila see Brăila	
Իսալու		Isalu		(286)
Իսմայիլ		Ismail		27, 31
Իտալիա		Italy		30, 87
Իրիցու գիւղ	Իրիցուլգեղ	Iritsu	Çamurlu	138
Իւնիե		Ünye		184
Իքիաղաջ		Ikiaghach? ¹⁰		(286)
Լարին		Labin		26
Լազիստան		Lazistan		31
Լաթարի		Leter	Elmakaya	138, 139
Լաթարիա	Լաթակիա	Latakia		28
Լայլաշ		Lailashi		25
Լառնաքա	Լառնակա	Larnaca		28
Լեհաստան		Poland		2, 27, 33, 270
Լեմպերկ	Լեմպերկ	Lemberg		27
Լեշխում		Lechkhumi		25
Լեզ		Lez? ¹¹		139
Լիբանան		Lebanon		28
Լիլավա	Լիլաւա	Lilava		37, 61, 70
Լիմասոլ	Լիմասոլ	Limassol		28
Լծեն	Լծեն	Ltsen		288
Լճե	Լճե	Lice		116, 159
Լոնտոն	Լոնտոն, Լոնտոն	London		29
Լորի	Լոռի	Lori		37, 37, (50)
Խամուր		Hamur		138
Խաչեն	Խաչեն	Khachen	Seyidbeyli	68
Խաչմաս		Khachmaz		26, 32

⁷The Armenian spelling suggests Trnova which is not in modern Bulgaria, but he might have meant Trnovo.

⁸I couldn't track down

⁹I couldn't find this town.

¹⁰I couldn't track down.

¹¹I couldn't track down.

Խաստուր		Khastur ¹²		133
Խասրով	Հասկովո	Haskovo	Khaskov	29, 31
Խարասութազար	Բելոգորսկ	Karasubazar	Bilohirsk	26
Խարբերդ	Խարպուտ	Kharberd	Kharpert, Harput, Elazığ	4, 13, 40, 103, 167- 174, (170), 196-7, 202, 223, 225-6
Խարզան		Garzan	Yanarsu	33
Խարկով		Kharkiv		27
Խզաբավրա	Խզաբավրա	Khizabavra		32
Խիան	Խիանք	Khian	Khiank, Salkımlı, Fırkı	159, (164)
Խիզան		Hizan	Khizan	33, 116
Խլաթ		Khlat	Ahlat	(116-8, 121, (133), 139
Խնուս		Hinis	Khonus	104, 116, 121, (128)
Խոյ		Khoy		27, 46, 76, 280, 288, (289-290), 291-2
Խոյտ	Խոյք	Khouyt		121, (130)
Խոյենդ		Khujand		26
Խոտրջուր	Խոտրջուր	Khodorchur	Sırakonak	(111-113)
Խուզումա	Խուզումո	Khulgumo		32
Խոյիմ	Ղոյմ	Crimea		26, 34, 108, 178, 233, 263-6, (266-9)
Խօթուն		Khotyn		27
Ծակար		Tsakkár		116, 118, (135)
Ծեբելյա		Tsebelda		184
Կալաց		Galați		27, 31, 33
Կալկաթա		Kolkata		28
Կալկոս		Kalkos	İkizpinar	32
Կախկա		Kaakhka	Kaka	26
Կաղզուան	Կաղզվան	Kaghzvan	Kağızman	37
Կամախ		Kamakh	Kemah	167
Կամիշին		Kamyshin		26
Կառնեն		Karnen	Ağacılık, Karni	(123-4)
Կատտաղուրդան		Kattakurgan		26
Կարին	Երզուր	Karin	Erzurum	4, 10, 13, 15, 37, 61, 103-115, 117, 140- 1, 167-8, 179, 225-7, 271, 291
Կարս		Kars		34, 104, 111
Կարտիկամ		Kartikami		32
Կեռլա Հայաքաղաք	Գեռլա	Gherla	Armenopolis	27, (278-9), 33
Կեսարիա	Կայսրի	Kayseri	Kesaria	29, 30, 32, 215
Կեսարիա գիւղերը		Kayseri villages		(215-6, (219-221
Կերչ		Kerch		26, 178, 263

¹²I couldn't track down a pre-existing romanization.

ԿԵԼԻՊՈԼԻ	Կալիփոլի, Գալիպոլի	Gallipoli		29, 31
ԿԵՄԵՐԵԿ	Գեմերեկ	Gemerek		225
ԿԵՎԵ		Geyve		241
ԿԻԼԻԿԻԱ		Cilicia		4, 28, 33, 103, 196, 199-205, (206-211), 216, 239
ԿԻՊՐՈՍ		Cyprus		28, 31, 32
ԿԻՐԱՍՈՆ	Կիրասոն, Կերասուն, Գիրեսուն	Giresun	Kirasun	29, 178-9
ԿԻՄԻԿՃԻՆԱ	Կոմոտինի	Gyumyurdjina	Komotini	31, 258
ԿԻՄԻԼՉԻԱՆԵ	Գյումյոլշիանե	Gümüşhane	Gyu- mushkhane	29, 104, 178-9
ԿԻՉԱՆԱ	Կյուչանա	Küçük Şana	Çukurköy	185, (192)
ԿԻՒՐԻՆ, ԿԻՒՐԻՆ	Կյուրին	Gürün		29, 215-6, (217-8), 225
ԿՈՂԱՆԴ		Kokand		26
ԿՈՎԿԱՍ		Caucasus		26
ԿՈՐԻ		Kuris	Kori	288
ԿՈՒԲԱՆԵԱՆ ՉՐՉԱՆ	Քուբանեան շրջան	Kuban area		26, 33
ԿՐԱԳՈՒՄ		Krakom	Karakom, Es- kikonak	139
ԿՐԱՍՆՈՎՈԴՏԿ	Կրասնավոդսկ, Թուրքմենբաշի	Krasnovodsk	Türkmenbaşy	26, 61
ԿՐԵՏԵ	Կրետե	Crete		29
ՀԱՋՋՈ	Հաջզո	Hazzo	Hazo, Kozluk	159, 160, (164)
ՀԱՋՈ		Hazro		159, (165)
ՀԱԼԵՎ	Հալեվ	Aleppo		28, 33
ՀԱՃԻՆ	Հաճն, Հաճըն	Hadjin	Saimbeyli	28, 199-205, (208-9)
ՀԱՄԱԴԱՆ	Համատան	Hamadan	Hamedan	28, 87
ՀԱՄՇԵՆ	Համշեն	Hamshen	Hemshin	13, 19, 103, 112, 174, 178, 184-191, (191- 5), 222
ՀԱՅԱԲԱՂԱՐ		Armenopolis		33
ՀԱՆԴԱՄԵԶ	Անդամիչ, Հանդամեչ	Əndəmic	Handamej	92
ՀԱՏԿՈՆ		Hadgon	Adgon, Gün- batmaz	139
ՀԱՎԱՐԱՐ	Հավարար	Avlabari	Havlabar	37
ՀԱՆՏՈԱՆՔ		Havindank? ¹³		147
ՀԻՆ ԽՐԻՄ		Old Crimea		26
ՀԻԼԱՍԱԽԻՆ ԿՈՎԿԱՍ	Հյուսասախին Կովկաս	North Caucasus		26, 82
ՀԻԼԱՆԻՄԱՆՍՈՒՐ	Հասանմսուր, Ասիհեաման	Hisn-Mansur	Adiyaman	29, 196, (198)
ՀՆԴԿԱՍՏԱՆ		India		28, 33, 87
ՀՆԵՇՏ		Hinceşti		27
ՀՈԼԱՆՏՈՎ	Հոլանդիա	Holland		30, 87

¹³I couldn't track down.

Հունգարիա		Hungary		27, 270-2, (278-9), 33
Զորագեղ	Զօրագեղ, Վայի Աղալու, Զորագյուղ	Dzoragegh	Dzoragyugh	116, 118, (134)
Ղազախ		Gazakh	Qazax, Kazak	61, 62, 70, 71, (73)
Ղազվին		Qazvin		28, 87
Ղալա		Ghala? ¹⁴		37
Ղարաբաղ	Արցախ	Karabakh	Gharabagh, Artsakh	3, 4, 9, 13, 18, 36, 37, 40, 44-46, 61-79, (72), 82-84, 88, 89, 95, 96, 100, 104, 142, 147, 282, 288
Ղարադաղ		Karadagh		27, 37, 61, 62, 70-72, (72)
Ղարասուբազար	Բելոգորսկ	Karasubazar	Bilohirsk	263
Ղարաքիլսա	Ղարաքիլսա, Վանաձոր	Gharakilisa	Vanadzor	61
Ղզլար		Kizlyar		26
Ղըզըլ-Արվադ		Qizil Arvad		26
Ղշլաղ	Ծաղկաշատ	Gyshlag	Tsaghkashat	37
Ղուբա		Quba		26, 32, 76
Ղուլախ	Կարմիրգյուղ	Kulali	Karmirgyugh	37
Ղումլուպուճաղ	Գումլուպուճախ	Kumlubucak		138
Ղուշչի-Թազաքենդ	Թասիկ	Kushchi-Tazakend	Tasik	288
Ճապաղուր		Chapaghjur	Çapakçur, Tchapaghjur, Bingöl	116, 167-8
Ճավա		Java		28, 87
Ճիսրի Շղուր	Ջիսր ալ-Շուղուր, Շուղուր	Jisr al-Shughur		28, 212
Ճուրճեվո		Jurjevo? ¹⁵		27
Ճուրճով	Ջուրջով	Gheorgheni		27
Ճօշարա	Ճօշարա	Çoşara		185
Մադրասա	Մադրես	Madrəsə		32
Մազրա		Mazra		288
Մալա		Malya	Geçimli	185, (193)
Մալաքան		Malakand? ¹⁶		139
Մալկարա		Malkara	Malgara	29, 31, 258, (262)
Մալաթիա		Malatya	Malatia	29, 103, 160, 196-8, (197-8), 258-9
Մակնի		Makni? ¹⁷		147
Մակու		Maku		27, 139, 288
Մամանելիս	Մամանելիս	Mamanelis		291
Մայկոպ		Maykop		26, 263
Մանազկերտ		Manazkert	Malazgirt, Manzikert	116, 121, (127)

¹⁴I couldn't find an accepted romanization. He might mean the district of Baron Avak.

¹⁵I couldn't track down.

¹⁶I couldn't track down.

¹⁷I couldn't track down.

Մանիշակ		Manishag? ¹⁸		184
Մանիսա		Manisa		29, 168, 239
Մանկասար		Mangasar	Mengeser, Yazılı	(136-7
Մանճըլք		Mandjilik		225
Մանչեսթր	Մանչեստր	Manchester		29
Մանջուրիա		Manchuria		61
Մաջառ		Machar		26
Մատրաս	Մադրաս, Չեննայ	Madras	Chennai	28
Մարաղա		Maragha	Shikharkh	13, 28, 46, 160, 280-4, (284-6), 288, 292
Մարաշ		Marash	Maraş, Kahramanmaraş	3, 28, 196, 199-205, (209-210)
Մարսիլիա	Մարսել	Marseille		29
Մարսվան	Մարսուան, Մարզուան, Մարզվան	Merzifon	Marsivan	29, 232, 234, (238)
Մելիտոնպոլ	Մելիտոնպոլ	Melitopol		26
Մենեմեն		Menemen		239
Մերսին	Մերսին	Mersin is		28
Մերվ	Մերվ	Merv		26
Մերտին	Մարդին	Mardin		33
Միանդար		Miandoab		32
Միաց. Նահան.		United States		29, 34, 293
Միջագետք		Mesopotamia		33
Մծարա		Mtsara		184
Մոզդոկ		Mozdok		26
Մոկս	Մոկք	Moks	Moxoene, Mokk'	19, 116, 140, 145-8, 150, 151, (154), 159
Մոնթելիե	Մոնպելիե	Montpellier		29
Մոսկովա	Մոսկվա	Moscow		27
Մուժումբար		Mujumbar		28, 61, 70, 71
Մուղանջուղ	Այգեծոր	Maghanjugh	Aygedzor	288
Մունջուսուն	Մոնջուսուն	Munjusun		215, (219)
Մուշ		Mush	Muş	(2-4, 10, 13, 15, 19, 103, 105-6, 116-140, (122-4), 159-163, 167-8, 270
Մուսուլ		Mosul		27, 33
Մոսուն	Մոսուն	Musun	Suluçem	138
Մուֆարիկին	Միլվան	Meyafarikîn	Martyropolis, Silvan	33
Մսիս		Misis	Mopsuestia	28
Յունաստան	Հունաստան	Greece		29, 293
Նալիխան	Նալիխան	Nallıhan		31, 205
Նախիչևան	Նախիջևան	Nakhichevan	Nakhchivan	92, 288
Նահեն		Nahen? ¹⁹		136, 138-9

¹⁸I couldn't track down.¹⁹I couldn't track down.

Նամանդաս		Namangan		26
Նանսի		Nancy		29
Նարման		Narman		111
Ներքին Աղեաման	Ներքին Գետաշեն	Upper Adyaman	Nerkin Getashen Ar	116, 118, (136)
Ներքին Գիւզելդարա	Վարդենիկ	Lower Gyuzeldara	Nerkin Gyuzeldara, Vardenik	116, 118, (139)
Ներքին Կարանլող	Կարանլուղ, Լուսագյուղ	Lower Karanlug	Lusagyugh	116, 118, (136)
Ներքին Քարաքլիսա		Lower Qara Klisa		288
Ներքին Քեօլաղռան	Ներքին Քյոլաղռան	Lower Ky-olaghran? ²⁰		116, 118, 139
Նիզէ		Nize		215
Նիկոմիդիա (Իզմիտ)	Նիկոմեդիա, Իզմիթ, Իզնիմիտ	Nicomedia	İzmit	(29-31, 103, 184, 205, 239, 241-4, (244-48)
Նիկոսիա		Nicosia		28
Նիւ-Յորք	Նյու Յորք	New York		29
Նիքսար	Նեռկեսարիա	Niksar		31
Նողայսք	Պրիմորսկ	Nogaisk	Nogaysk, Prymorsk	26, 263
Նովչերքասք	Նովո-Չերքասք, Նովչերկասկ	Novocherkassk		26, 263
Նովոռոսիյսկ		Novorossiysk		25
Նորադուզ	Նորատուս	Noraduz	Noratus	37
Նորաշեն	Նորաշեն	Norashen	Yeni Rabat, Ahaldaba	291
Նոր-Բայազէտ	Նոր-Բայազիտ, Գավառ	New Bayazet	Nor Bayazet, Nor Bayezit, Gavar	13, 14, 37, (48), 116
Նոր-Բայազէտ գիւղերը		New Bayazet villages		14, 34, 118, 121, (133-9), 145, 152
Նորդուզ		Norduz		151, (155)
Նոր-Մարգելան	Մարգիլան?	New Margelan? ²¹	Margilan?	26
Նոր Նախիչենան	Նոր Նախիչևնան	New Nakhichevan	Nor Nakhichevan, Nakhichevan-on-Don	2, 13, 19, 26, 34, 263, 266, (266-7), 271
Նուխի	Շաքի	Nukha	Shaki	25, 61, 62, 106
Շաղատ		Shaghat		288
Շամ սես Դամասկոս		Sham see Damascus		
Շամախի		Shamakhi		25, 36, 46, 76-80, (80-81), 82, 90, 244
Շամախի գիւղերը		Shamakhi villages		25, 32, 61
Շամշադին		Shamshadin		37

²⁰I couldn't track down a pre-existing romanization

²¹I'm not sure.

Շապին-Գարահիսար		Şebinkarahisar		29, 103, 174-5, (175-7)
Շատախ		Shatakh	Çatak	140, 151, (155)
Շաւարին	Շավարին	Sheverin	Shavarin	28
Շավշեթ	Շավշեթ	Şavşat	Shavsheti	25
Շաւշեթ-Իմերիսէվ	Շաւշեթ-Իմերիսէվ	Şavşat-Imerkhevi		291
Շափշուկա	Շապշուկայա	Shapsugskaya		184
Շիրազ		Shiraz		28, 37
Շիրվան		Shirvan		33
Շորապանի	Շորապան	Shorapani		25
Շուլավեր	Շուլաւեր, Շուլավեր,	Shulaver	Shulaveri, Shaumiani	37
Շումլա		Shumla	Shumen	29, 31
Շուշի		Shushi	Shusha	13, 61, 62, 64, 106
Ոզմի	Ոզմ, Ոզմ	Vozim	Vozm, Vozmi, Gümüşören	13, 140, 145, 147-51 (156-8)
Ուզ		Uz		288
Ուլաշ		Ulaş		225
Ուլիքենդ	Ուլիքենդ	Ulikend? ²²		138
Ուշմանա	Ուշմանա	Ujmana		116
Ուրֆա	Ուրիհայ, Ուրֆա	Urfa	Şanlıurfa	29, 159, (166)
Ուսեր	Ուսերը, Վուսեր	Worcester		29
Ուրիպենօ		Uribeno? ²³		26
Ուրմիա		Urmia		27, 32, 46, 281, 284, (286-7)
Չաթալճա	Չաթալճա	Çatalca		31, 258
Չախրապէկ	Չախրապէկ, Չաղըրեկ	Çakırbey		139
Չարշամբա	Չարշամբա	Çarşamba		184
Չարջոյ	Չարջոյ	Chardzhou	Türkmenabat	26
Չարսանճագ	Չարսանճագ	Çarsancak	Charsanjak, Akpažar	167, (172)
Չաքիչլար		Chakichlar? ²⁴		26
Չերնաեվո	Չերնաեվո	Chernaevo		26
Չերնոմորեան նհ.		Chernomorskaya	Black Sea Governorate	25
Չերնովիցա	Չերնովիցա	Chernovitsa		27
Չերքեզիստան	Չերքեզիստան	Circassia		33
Չիր-Եռլիք		Chiri-Yurt		26
Չմշկածագ		Çemisgezek	Chmshkatsag	(167-8)
Չորլու	Չորլու	Çorlu		29, 31, 258
Պատավիա	Պատավիա, Զակարտա	Batavia	Jakarta	28
Պալահեսի	Պալակես, Պալակեսի	Balages? ²⁵		215, (219)

²²I couldn't track down.²³I couldn't track this down.²⁴I couldn't track down.²⁵I couldn't track down.

Պալքեսէր	Բալքեսէր, Բալքեսիր	Balıkesir		29
Պաղեստին		Palestine		28, 33
Պաղտատ	Բաղդադ	Baghdad		27
Պայազիտ	Պայազիտ, Բայազիտ	Bayazit	Doğubayazit	34, 37, 44-47, 119, 139, 140, 179
Պայընտըր		Bayındır		239
Պանտրմա	Բանդրմա	Bandırma		29
Պաշգալէ	Բաշքալէ, Աղամակերտ	Başkale	Bashkale, Adamakert	140
Պաշպալով	Դումբրովեն	Dumbrăveni		27
Պապատաղ	Բաբադալ	Babadag		27, 31
Պաս		Pas		147
Պասրա	Բասրա	Basra		27
Պարսկաստան		Persia		27, 28, 34, 61, 87, 140, 288
Պարտիզակ		Bardızağ	Partizak, Bahçecik, Başiskele	184, 241, (245)
Պաքառւ		Bacău		27
Պելճիքա	Բելգիա	Belgium		30
Պենզա		Penza		26
Պետերբուրգ	Սանկտ Պետերբուրգ, Սենտ Ֆիրենցիբուրգ	Saint Petersburg	27	
Պետրո- Ալեքսանդրովսկ	Պետրո- Ալեքսանդրովսկ	Petro-Aleksandrovsk	To'rtko'lı, Turtkul	26
Պետրովսկ		Petrovsk		26
Պերեկոպ		Perekop		26
Պելան	Բելան?	Belan? ²⁶		28
Պեյրութ	Բեյրութ	Beirut		28, 33
Պենլի		Benli? ²⁷		241, (247)
Պիլէճիկ	Բիլէջիք	Bilecik	Bilejik	29
Պիրմանիա	Բիրմա, Մյանմա	Birmania	Burma, Myanmar	28, 87
Պշերիէ		Bisheriyə? ²⁸		33
Պոհտան		Bohdan? ²⁹		33
Պումպայ	Բոմբեյ, Մումբայ	Bombay	Mumbai	28
Պութոն	Պութօն, Բոստոն	Boston		29
Պուլանըխ	Բուլանըխ, Կոփ	Bulanık	Bulanikh, Gop, Kop	(116-7, 121, (125)
Պուլարիա	Բուլարիա	Bulgaria		29, 31, 32, 34, 293
Պուշիր	Բուշիր	Bushehr		28
Պուրկաս		Burgas		29, 31
Պուրտուր		Burdur	Բուրդուր	31, 34, 61
Պուքովինա	Բուկովինա	Bukovina		27, 33, 270

²⁶I couldn't track down.²⁷I couldn't track down.²⁸Although I'm not sure, I suspect this is the area.²⁹I couldn't track this down. It could be Boğdan

Պուդրէշ	Բուխարեստ	Bucharest		27
Պուշով	Բրաշով	Brașov		27
Պրայլա		Brăila		27, 31
Պրուսա	Բուրսա	Bursa		29, 32
Պօթուշան	Պոթուշան, Բոտոշան	Botoșani		27
Պօլիս	Պոլիս, Ստամբուլ, Կոստանդնուպոլիս	Istanbul	Bolis, Constantinople	12, 13, 19, 29-32, 35-6, 103-4, 106-7, 175, 178-9, 227, 233-4, 239, 249-254, (254-7), 258-260, 263-4, 292
Զիբիլ		Jibil ³⁰		26
Զիզաք		Jizzakh		26
Զուղա	Զուղքա	Julfa	Jugha	1, 28, 30, 36-7, 45-6, 76, 79, 87-90, (90-91), 139
Ռազգրատ	Ռազգրադ	Razgrad		29, 31
Ռամիս		Ramis		92
Ռանգուն	Ռանգուն, Յանգոն	Rangoon	Yangon	28
Ռաչա	Ռաճա	Racha		25
Ռամլե		Ramle	Ramla	28
Ռաշտ	Ռաշտ, Ռեշտ	Rasht		28, 87
Ռոման		Roman		27
Ռոստով		Rostov		26, 268
Ռոտոսթօ	Ռոտոսթօ, Թեքիրդաղ	Rodosto	Tekirdağ	(13-4, 29, 31, 103, 174, 258-260, (260-2)
Ռումանիա		Romania		27, 31, 33, 293
Ռուսիա		Russia		26, 34, 263, 288
Ռուսնուք	Ռուսե	Ruse		29, 31
Սաթել		Satlel	Yaylaaltı	291
Սալմաստ		Salmast	Salmas	27, 76, 288
Սամարա		Samara		26
Սամարդանդ		Samarkand		26, 61
Սամսատ	Սամուսատ	Samsat	Samosata	33
Սամսոն	Սամսոն, Սամսուն	Samsun		13, 29, 184, 232
Սամօշուվար	Սամոշուվար	Szamosújvár		33
Սասոն		Sason		(116-7, 121, (128)
Սարատով		Saratov		26
Սեբաստիա		Sebastia	Sivas	4, 29, 103, 106, 174, 223, 225-7, (228-31), 233, 289, 260
Սելանիկ	Սելանիկ	Thessaloniki	Saloniki	29
Սերեթ		Seret		27
Սեվաստոպոլ	Սևաստոպոլ	Sevastopol		26, 178, 263
Սեւերեկ	Սեւերեկ, Սեւերակ	Siverek	Severek	159, (166)
Սէօլէօզ		Sölöz		241

³⁰I couldn't track down

Մթանօզ	Մթանոզ	Stanoz	Yenikent	31, 205, (210)
Մթռալճա		Straldzha		29
Միբերիա		Siberia		26
Միբվիզ		Sibviz	Szepviz, Fru-moasa	27
Միզրան		Syzran		26
Միլիստրէ	Միլիստրա	Silistra		29, 31
Միլիվրի		Silivri		29, 31, 258
Միմբիրսկ	Միմբիրսկի	Simbirsky		26
Միմֆերոպոլ	Միմֆերոպոլ	Simferopol		26, 263
Մինկափոլ	Մինգապոլ	Singapore		28
Մինօպ	Մինօպ	Sinop		184, 282
Միս		Sis		28, 30
Միսիան		Sisian		288
Միվրիհիսար		Sivrihisar		31, 205
Միւրիա		Syria		28, 33, 103, 212-3, (213-4)
Միվան	Միվան	Silvan		33
Միվեն	Միվեն	Sliven		29, 31
Մղերդ	Միրդ	Siirt		33
Մղնախ		Sighnag		25, 32
Մմարանկ	Մեմարանգ	Semarang		28
Մոխում		Sokhumi	Sukhumi	25, 32, 34, 184
Մովուշբուլաղ		Sovushpulagh? ³¹		32
Մուետիա	Մվետիա	Svedia	Süveydiye, Samandağ, Svetia	28, 199, 212
Մուլինա		Sulina		27, 31
Մուղուշուք		Sughushuk? ³²		27
Մումաթռա	Մումաթռա, Մումատրա	Sumatra		87
Մուչավա		Suceava		3, 13, 15, 27, 30, 97, 270-2, (273-8)
Մուրապայա	Մուրաբայա	Surabaya		28
Մուրբ-Խաչ	Բուրյոննովսկ	Budyonnovsk	Svyatoy Krest, Surb Khach	26
Մուրք Մակար		Sourp Magar	Magaravank	28
Մոֆիա		Sofia		29
Մպահան		Isfahan		87
Մտաւրոպոլ	Մտաւրապոլ, Մտավորոպոլ	Stavropol		26, 263
Մօչի	Մոչի	Sochi		184
Վալիաղալու				116, 118, (134)
Վան		Van		3, 4, 10, 13, 15, 18-9, 34, 46, 103, 116-8, 139-58, (151-2), 160, 270, 282, 288

³¹I coukdn't track down.³²I couldn't track down.

Վանքի		Vanki	Albayrak	130
Վառնա		Varna		29, 31
Վարանդա		Varanda	Fuzuli?, Martuni? ³³	68
Վարգաւ	Վարգավ	Vargavi		32
Վարոնեժ	Վարոնեժ	Voronezh		27
Վենետիկ		Venice		249
Վերին Աղեաման	Վերին Գետաշեն	Lower Adyaman	Verin Getashen	116, 118
Վերին Գյուզալդարա		Upper Gyuzeldara		116, 118, (138)
Վերին Կարանլըղ	Կարանլուղ, Լուսագյուղ	Upper Karanlug	Lusagyugh	116
Վերին Թեօլաղուան	Վերին Թյոլաղուան, Փառկունըք	Upper Kyolaghran? ³⁴		116, 118, 139
Վիեննա	Վիեննա	Vienna		27
Վիտին	Վիտին	Vidin		29
Վլադիկավկազ	Վլադիկավկազ	Vladikavkaz		26, 32
Վրաստան		Georgia		25, 32, 52
Տանակերտ	Անագյուղ	Danaqirt	Anagut, Tanakert	92
Տաճկաստան		Ottoman Turkey		34, 37, 61
Տանձուտ		Tanzot	Danzot, Aydinköy, Tanzoti	291
Տարենտ	Դարանդա	Darende	Daranda	29, 215-6, (218-9)
Տափավանք		Dapavank	Güzelsu	(133)
Տաքքա	Դաքքա	Dhaka		28
Տելի-Օրման		Teleorman		29
Տետ-Աղաճ	Ալեքսանդրուպոլիս	Dedeağac	Alexandroupoli	31
Տերսիմ	Տերսիմ	Dersim	Tunceli	167, 169, (172)
Տիատին	Դիատին, Տատեն	Diyadin	Diadin	116, 140, 145-6, (152-4)
Տիգրանակերտ	Տիյարպէքիր, Դիարբէքիր, Տիարպէքիր	Tigranakert	Dikranagerd, Diyarbakır, Diarbekir	4, 13, 19, 33, 103, 159-67, (163), 196-7, 258-9
Տիմիթոքա	Դիմիթոտիխոն	Dimetoka	Demotika, Didymoteicho	31
Տիվրիկ	Տևրիկ	Divriği	Divrig	29, 215-6
Տոպրիչ	Դոբրիչ	Dobrich		29
Տուրս	Տուրցին	Turtskh		32
Տրապիզոն		Trabzon	Trapizon, Trebizond	13, 29, 31, 103, 112, 175, 178-9, (180-3), 184, 85, 190, 233, 263
Տարիցին	Վոլգոգրադ	Tsaritsyn	Volgograd	26
Ցղնա		Çənnəb	Tsghna	4, 92, 100

³³The name Varanda can correspond to multiple sites in Karabakh, which have the same Armenian name but different Azerbaijani names.

³⁴I couldn't track down a pre-existing romanization

Փայաս		Payas		199
Փաշաքենի	Բաշքեն, Գեղարքունիք	Bashkend	Gegharkunik	37
Փաստ		Past? ³⁵		147
Փարիզ		Paris		13, 29
Փիսիկուր		Çihori	Çukurköy, Çikor	291
Փոքր Ասիա	Անատոլ, Անատոլիա	Asia Minor	Anatolia	29, 30, 32, 61, 174, 178, 239, 241
Փոքր-Հայք		Lesser Armenia		29, 31
Փրովինտնս	Փրովինտնս, Փրովինդնս	Providence		29
Փօթի	Փոթի	Poti		25, 32, 178
Քաղաքի		Kələki	Kaghaki	92
Քառնապատ	Քարնապատ	Karnobat		29, 31
Քարաշեն	Քարաշեն	Karashen		288
Քարաքիսա		Qara Klisa		288
Քափլանտիա	Քեյփրաուն	Cape Town		28
Քեարիմքենի	Քյարիմքենի Ծաղկաշեն	Kyarimkend	Tsaghkashen	37
Քերսոն		Cherson		27, 31
Քերքիւք	Քերքիւք, Քերքյուք	Kirkuk		27, 33
Քեսսա-Մահմադ	Քյոսս Մահմետ	Kösemehmet		37
Քեսապ	Քեսապ	Kesab	Kessab	28, 200, (210)
Քեթահիա	Քյոթահիա	Kütahya		29
Քիլիս		Kilis		28, 199
Քիլվար		Kilvar		26, 32
Քիշնե	Քիշնե	Chişinău		27, 31
Քիւզաջող	Քյուզաջող, Լանջաղբյուր	Kyuzadzhik	Lanjaghbyur	37
Քիւրտիստան	Քուրդիստան	Kurdistan		28, 32
Քղի		Kığır	Kghi	167, (171)
Քոռուն		Korun? ³⁶		138
Քոստանցա	(Քեութենցե)	Constanța	Köstence	27, 31
Քութայիս		Kutaisi		25, 32
Քովիդրան		Kopıgran? ³⁷		137
Քրոնշթատ		Kronstadt	Brașov	27
Օդեսա		Odesa	Odessa	27, 31
Օզում տես Ոզմի		Ozum see Vozim		
Օլթի		Olti	Oltu	32, 291
Օնի	Օն	Oni		25
Օնճալու	Յոնչալի, Առվանց	Yoncalı	Aravüdots	139
Օշ		Osh		26
Օվ		Ovs	Döküktaş	147
Օվաճըր		Ovacık		241, (246)

³⁵I couldn't track down.³⁶I couldn't track down.³⁷I couldn't track down.

Օր	Or	Isthmus of Perekop	26
Օրդակլու	Ordaklu		37
Օրթաքեյ	Ortaköy		241
Օրսու	Ordu ³⁸		29, 232, 234
Օքրոբակերտ	Okrobakert	Köprülü	291
Ֆամակուստա	Famagusta		28
Ֆացա	Fatsa		184
Ֆենես	Fenese		215
Ֆիլիպպէ	Filibé	Plovdiv	29, 31
Ֆրանսս	France		29, 293
Ֆրեզնօ	Fresno		29
Ֆօքան	Focșani		27

37.2 List of placenames that Adjarian did not list

The previous table is for the place names that Adjarian listed. While translating the text, I came across a small number of additional place names (and names for bodies of water) that Adjarian didn't include in his list.

Table 37.2: Names of places that Adjarian did not list

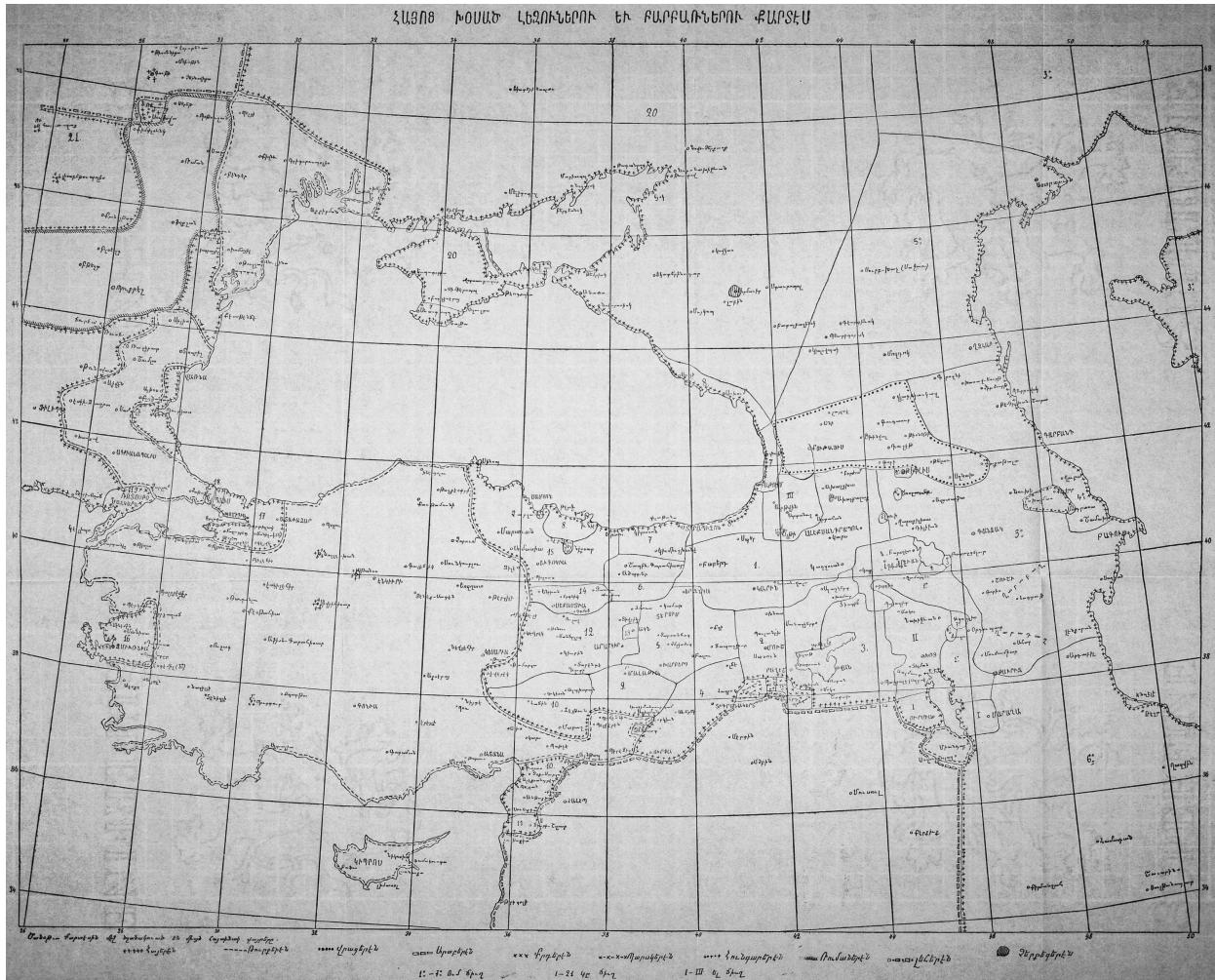
Armenian	English
Ալիս	Alis, Kızılırmak
TODO: double check this Առտեալ	Artyal
Արաքս	Araks, Aras
Գութեր	Guter? ³⁹
Եփրատ	Euphrates
Էրմենի քեանդ, Արմենիքենդ	Ermenikend
Կասպից ծով	Caspian Sea
Մարմարա	Marmara
Միջերկրական	Mediterranean Sea
Նիկիա	Nicaea
Ոսկեղջիւր	Golden Horn
Պարսկահայաստան	Persian Armenia, Persarmenia
Սել ծով	Black Sea
Սեւանայ լիճ	Lake Sevan
Սըղևախ	Signagi, Sighnaghi
Վոսփոր	Bosphorus, Bosphorus
Վոլգա, Վոլգա	Volga
Տաճկահայաստան, Տաճկաստան	Ottoman Turkey
Փայտակարան	Paytakaran

³⁸It's unclear if he means the southeast Turkish city of Ordu (Օրդու), or the northeast area of Ordu.

37.3 Dialectological maps

In the 1911 monograph, Adjarian provided a map of some of dialects and locales he documented. This map is part of the public domain and available on Wikimedia.⁴⁰ It is displayed in Figure 37.1. The names are all in Armenian.

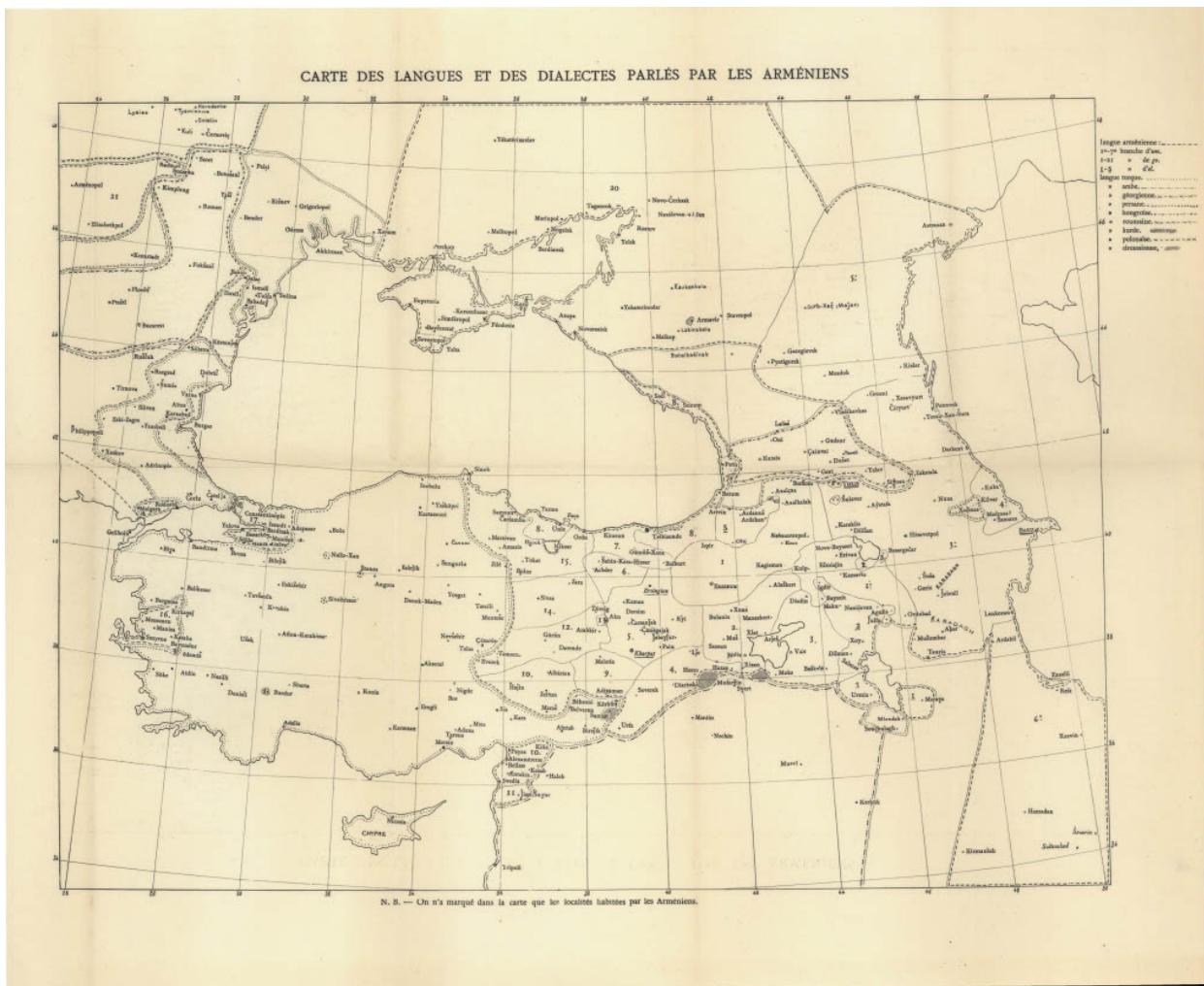
Figure 37.1: Map from Adjarian 1911

In the original 1909 French monograph, Adjarian provided a similar map. It is displayed in Figure 37.2. The names are all in Armenian.

⁴⁰https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Acharian_dialects_map.png

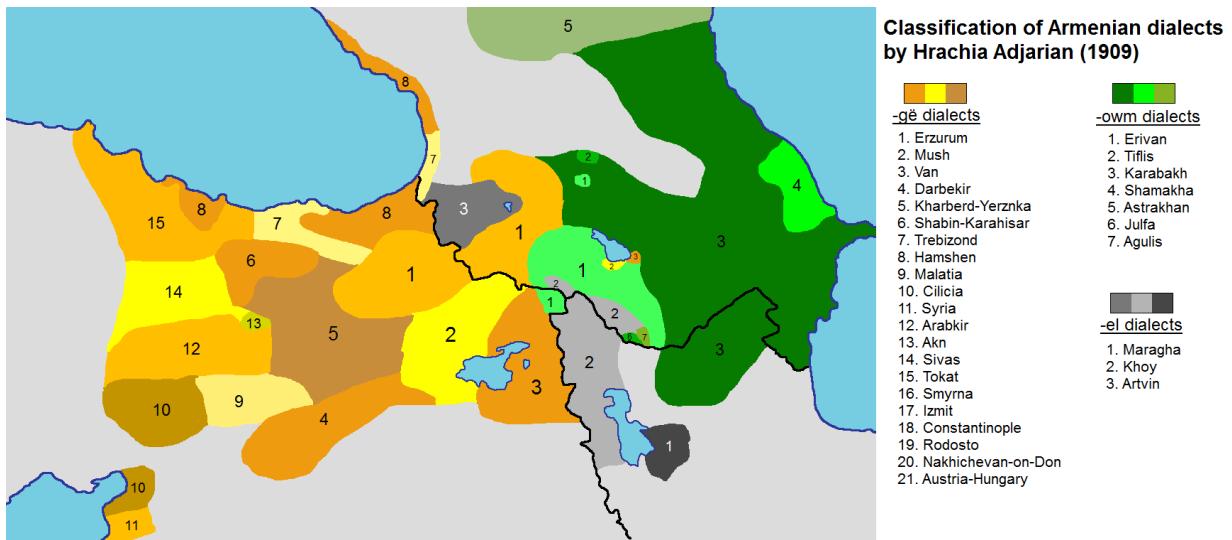
Figure 37.2: Map from Adjarian 1909

On Wikimedia, there is a modified form of the 1909 map that includes colorcoding.⁴¹ It is displayed in Figure 37.3. The names are all in a romanized form; they don't however match the names that we used in our translation.

⁴¹ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Armenian_dialects,_Adjarian_1909.png

Figure 37.3: Adapted map from Adjarian 1909 (from Wikimedia)

Bibliography

- Adjarian, H. 1901. Lautlehre des Van-Dialekts. *Zeitschrift für armenische Philologie* 1. 74–86, 121–138. <https://archive.org/details/zeitschriftfrar00unkngoog/>.
- Adjarian, Hrachia. 1909. *Classification des dialectes arméniens*. Paris: Librairie Honoré Champion. <https://archive.org/details/bibliothquedel173ecol/page/n7/mode/2up>.
- Adjarian, Hratchia. 1899. Les explosives de l'ancien arménien Étudiées dans les dialectes modernes. In *La Parole ou Revue internationale de Rhinologie, Otologie, Laryngologie et Phonétique expérimentale*, 119–127. Paris.
- Baronian, Luc. 2017. Two problems in Armenian phonology. *Language and Linguistics Compass* 11(8). e12247. <http://dx.doi.org/10.1111/lnc3.12247>.
- Բազմավեպ [Bazmavep]. 1843-present. Կենտրոն. <http://tert.nla.am/mamul/Bazmavep/Table.html>.
- Bezrukov, Nikita. 2022. *Caucasus in motion: Dynamic wordhood and morpheme positioning in Armenian and beyond*: University of Pennsylvania dissertation.
- Bezrukov, Nikita & Hossep Dolatian. 2020. Mobile affixes across Western Armenian: Conflicts across modules. In *University of Pennsylvania Working papers in Linguistics*, vol. 26, 6.
- Boyacioglu, Nisan. 2010. *Hay-Pay: Les verbs de l'arménien occidental*. Paris: L'Asiatheque.
- Braun, Angelika. 2013. An early case of “VOT”. In *Interspeech 2013*, 119–122. ISCA. <http://dx.doi.org/10.21437/Interspeech.2013-50>.
- Բիւրակն [Byurakn]. 1882. Պօլիս. <http://tert.nla.am/mamul/Byurakn/Table.html>.
- Comrie, Bernard. 1984. Some formal properties of focus in Modern Eastern Armenian. *Annual of Armenian Linguistics* 5. 1–21.
- de Cibied, Jacques Chahan. 1823. *Grammaire de langue arménienne*. Paris: Éverat.
- DeLisi, Jessica. 2018. Armenian prosody in typology and diachrony. *Language Dynamics and Change* 8(1). 108–133. <http://dx.doi.org/10.1163/22105832-00801005>.
- Dolatian, Hossep. 2022. An apparent case of outwardly-sensitive allomorphy in the Armenian definite. *Glossa: a journal of general linguistics* 7(1). <http://dx.doi.org/10.16995/glossa.6406>.
- Dolatian, Hossep, Afsheen Sharifzadeh & Bert Vaux. in review. Grammar of Iranian Armenian: Parskahayeren or Iranahayeren. Unpublished manuscript.
- Donabédian, Anaïd. 2001. Tabou linguistique en arménien occidental: ‘gor’ progressif est-il ‘turc’? In Anaïd Donabédian (ed.), *Langues de diaspora, langues en contact.*, vol. 18 *Faits de Langue*, 201–210. Paris: Ophrys.
- Donabédian, Anaïd. 2018. Middle East and beyond - Western Armenian at the crossroads: A sociolinguistic and typological sketch. In Christiane Bulut (ed.), *Linguistic minorities in Turkey and Turkic-speaking minorities of the periphery*, 89–148. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag. <http://dx.doi.org/10.2307/j.ctvckq4v1>.

- Dum-Tragut, Jasmine. 2009. *Armenian: Modern Eastern Armenian*, vol. 14 London Oriental and African Language Library. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. <http://dx.doi.org/10.1075/loall.14>.
- Ազգագրական Հանդես [Ethnographic Magazine]. 1895. Թիֆլիս. <https://www.flib.sci.am/journal/ethno/Main.html>.
- Finck, Franz Nikolaus. 1907. *Die Sprache der armenischen Zigeuner*. St. Petersburg: Acad. Impériale des Sciences.
- Gilanetz, Petros di Sarkis. 1959. *The chronicle of Petros di Sarkis Gilanetz concerning the Afghan invasion of Persia in 1722, the siege of Isfahan and the repercussions in northern Persia, Russia and Turkey*. Lisbon: Imprensa Nacional. <https://archive.org/details/chroniclepetrosdisarkisgilanetz/mode/2up>. Translated by Caro Owen Minasian.
- Godel, Robert. 1975. *An introduction to the study of Classical Armenian*. Wiesbaden: Reichert Wiesbaden.
- Grammont, Maurice. 1908. *Mélanges de linguistique offerts à M. Ferdinand de Saussure*. Paris: Champion.
- Greppin, John A. C. & Amalya A. Khachaturian. 1986. *Handbook of Armenian dialectology*. Delmar, NY: Caravan Books.
- Hammalian, Stephen John. 1984. *A generative phonology of Old Armenian*: New York University dissertation.
- Hodgson, Katherine. 2019. *Relative clauses in colloquial Armenian: Syntax and typology*: Université Sorbonne Paris dissertation.
- Kahnemuyipour, Arsalan & Karine Megerdoomian. 2011. Second-position clitics in the vP phase: The case of the Armenian auxiliary. *Linguistic Inquiry* 42(1). 152–162. http://dx.doi.org/10.1162/LING_a00033.
- Kahnemuyipour, Arsalan & Karine Megerdoomian. 2017. On the positional distribution of an Armenian auxiliary: Second-position clisis, focus, and phases. *Syntax* 20(1). 77–97. <http://dx.doi.org/10.1111/synt.12129>.
- Karapetian, Shushan. 2014. “How do I teach my kids my broken Armenian?”: A study of Eastern Armenian heritage language speakers in Los Angeles: University of California, Los Angeles dissertation.
- Karst, Josef. 1901. *Historische Grammatik des Kilikisch-Armenischen*. Strassburg: Verlag von Karl Trübner.
- Kelly, Niamh E. & Lara Keshishian. 2021. Voicing patterns in stops among heritage speakers of Western Armenian in Lebanon and the US. *Nordic Journal of Linguistics* 44(2). 103–129. <http://dx.doi.org/10.1017/S0332586521000093>.
- Խաթաբալա [Khatabala]. 1906–1916, 1922, 1925, 1926. Թիֆլիս. <http://tert.nla.am/mamul/xatabala-1906/NASLib.html>.
- Kim, Ronald I. 2021. The phonetics and phonology of Old Armenian <V>, <W>, and Prevocalic <OW>. *Transactions of the Philological Society* 119(3). 371–392. <http://dx.doi.org/10.1111/1467-968X.12224>.
- Լոյ [Light]. 1910. Նոր Լախիջեւան. <https://tert.nla.am/mamul/luys-1910/NLA>List.html>.
- Macak, Martin. 2017. The phonology of Classical Armenian. In Jared Klein, Brian Joseph & Matthias Fritz (eds.), *Handbook of Comparative and Historical Indo-European Linguistics*, 1037–1079. Berlin/Munich/Boston: Walter de Gruyter. <http://dx.doi.org/10.1515/9783110523874-016>.
- Macak, Martin Jakub. 2016. *Studies in Classical and Modern Armenian phonology*: University of Georgia dissertation.
- Manoukian, Jennifer. 2022. Literary translation and the expansion of the Ottoman Armenian reading public, 1853–1884. *Book History* 25(1). 128–171. <http://dx.doi.org/10.1353/bh.2022.0007>.
- Martirosyan, Hrach. 2018. The Armenian dialects. In Geoffrey Haig & Geoffrey Khan (eds.), *The Languages and Linguistics of Western Asia*, 46–105. Berlin/Boston: De Gruyter. <http://dx.doi.org/10.1515/9783110421682-003>.

- Martirosyan, Hrach. 2019. The Armenian dialects: Archaisms and innovations; description of individual dialects. *Bulletin of Armenian Studies / Армянский гуманитарный вестник* 5. 164–258.
- Լրաբեր [Messenger]. 1904. Նոր Զուղա. <http://tert.nla.am/mamul/nor%20jughayi%20lraber/NLA.html>.
- Լրաբեր [Messenger]. 1908. Աստրախան. <http://tert.nla.am/mamul/lraber-1908/NASLib.html>.
- Հայելի [Mirror]. 1906. Թիֆլիս. <http://tert.nla.am/mamul/Haeli1/Table.html>.
- Հանդեսամօրթեա [Monthly Review]. 1887-present. <http://tert.nla.am/mamul/Handesamsorya/Table.html>.
- Msérianz, Lévon. 1899. Notice sur la phonétique du dialecte arménien de Mouch. In *Actes du onzième Congrès international des orientalistes, Paris 1897*, vol. 1, 299–316. <https://books.google.com/books?id=dw5BAQAAQAAJ>.
- Parnassian, Nevard A. 1985. On the formation of Ashkharhabar. *Annual of Armenian linguistics* 6. 67–73.
- Patkanoff, K. 1866. *Über den armenischen Dialekts von Agulis*. Berlin.
- Petermann, Heinrich Julius. 1867. Über den Dialect der Armenier von Tiflis. *Abhandlungen der Königlichen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Philosophisch: Historische Klasse* 57–87. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7f/Abhandlungen_der_K%C3%B6niglichen_Akademie_der_Wissenschaften_in_Berlin_%28IA_abhandlungenderk1866deut%29.
- Pierce, Mark. 2007. Vowel epenthesis vs. schwa lexicalization in Classical Armenian. *Journal of Indo-European Studies* 35(1/2). 111–119.
- Sayeed, Ollie & Bert Vaux. 2017. The evolution of Armenian. In Jared Klein, Brian Joseph & Matthias Fritz (eds.), *Handbook of Comparative and Historical Indo-European Linguistics*, 1146–1167. Berlin/Munich/Boston: Walter de Gruyter. <http://dx.doi.org/10.1515/9783110523874-021>. <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110523874-021/html>.
- Schirru, Giancarlo. 2012. Laryngeal features of Armenian dialects. In Benedicte Nielsen Whitehead, Thomas Olander, Birgit Olsen & Jens Elmegard Rasmussen (eds.), *The sound of Indo-European: Phonetics, phonemics, and morphophonemics*, 435–457. Copenhagen: Museum Tuscanum Press.
- Schröder, Johann Joachim. 1711. *Thesaurus linguae armenicae*. Amsterdam.
- Schwink, Frederick W. 1994. On the lexicalization of Classical Armenian vowel epenthesis. In *NSL: Linguistic Studies in the Non-Slavic Languages of the Commonwealth of Independent States and the Baltic Republics*, vol. 7, 287–298. Chicago Linguistic Society, The University of Chicago.
- Seyfarth, Scott, Hossep Dolatian, Peter Guekguezian, Niamh Kelly & Tabita Toparlak. review. Armenian (Yerevan Eastern and Beirut Western varieties). Unpublished manuscript.
- Sievers, Eduard. 1901. *Grundzüge der Phonetik, zur Einführung in das Studium der Lautlehre der indogermanischen Sprachen*. Breitkopf & Härtel. <https://archive.org/details/grundzederphon00sievgoog>.
- Sossy Kavassian. 1983. *Certains problèmes morphologiques de l’arménien parlé chez les immigrants arméniens de première et deuxième génération à Montréal*. Québec: Université Laval. Centre international de recherches sur le bilinguisme.
- Tahtadjian, Talia. 2020. *Western Armenian rhotics: A differential phonetic study*: Carleton University Bachelor’s Thesis.
- Tahtadjian, Talia Lisa. 2021. *Phonetic interference in the production of stops by Western Armenian bilinguals*: University of Toronto MA thesis.
- Thomson, Robert W. 1989. *An introduction to Classical Armenian*. Delmar, NY: Caravan Books.

- Toparlak, Tabita. 2019. Etudes phonétiques en arménien: Université Paris 3 - Sorbonne Nouvelle MA thesis.
- Vaux, Bert. 1995. A problem in diachronic Armenian verbal morphology. In Jos Weitenberg (ed.), New Approaches to Medieval Armenian Language and Literature, 135–148. Amsterdam: Rodopi.
- Vaux, Bert. 1998. The phonology of Armenian. Oxford: Clarendon Press.
- Vaux, Bert. 2008. Zok: The Armenian dialect of Agulis. In Barlow Der Mugrdichian (ed.), In between Paris and Fresno: Armenian Studies in Honor of Dickran Kouymjian, 283–301. Costa Mesa, CA: Mazda Press.
- Vaux, Bert. 2012. The Armenian dialect of Smyrna. In Richard Hovannisian (ed.), Armenian Smyrna/Izmir: The Aegean Communities, 111–126. Costa Mesa, CA: Mazda Publishers.
- Vlasyan, Narine. 2019. Shamakhi: A lost dialect, a lost identity. EVN Report <https://evnreport.com/spotlight-karabakh/shamakhi-a-lost-dialect-a-lost-identity>.
- Ալլահվերտեան, Յակոբ. 1884. Ուլսիա Կամ Զեյթուն, Լեռնային Աւան ի Կիլիկիա: Նկարագիր Տեղական, Կենսական, Բանասիրական Եւ Լեզուաբանական [Ulnia or Zeitun, a mountain town in Cilicia: Description local, vital, philological and linguistic]. Պոլիս: Տպագործին Գ. Պալտաստիան. <https://books.google.com/books?id=GBUzAAAAMAAJ>.
- Ախվերդեան, Գեղրգեայ. 1852. Սայեաթ-Նօվայ. Լուս Գցած Աշխատասիրութենով [Sayat-Nova]. Մուկվը: Ի տպարանի Վատիմիրայ Գստիէ. https://www.google.co.uk/books/edition/Sajeath_N%C3%B4waj/-bg-AAAAcAAJ.
- Աճառեան, Հրաչեայ. 1898. Թնոնւթիւն Ասլանբեգի Բարբառին [Study of the Aslanbeg dialect]. Բազմավեայ 56(1). 31–35. <https://arar.sci.am/dlibra/publication/164854/edition/149934>.
- Աճառեան, Հրաչեայ. 1901. Թնոնւթյուն Ղարաբաղի Բարբառի [Study of the dialect of Karabakh]. Վաղարշապատ: Տպարան Մայր Աթոռաց Ս Էջմիածին.
- Աճառեան, Հրաչեայ. 1902. Թուրքերէն Փոխառեալ Բարերը Պօլսի Հայ ժողովրդական Լեզուին Մէջ Համեմատութեամբ կանի, Ղարաբաղի Եւ Նոր-Նախիջեւանի Բարբառներուն [Turkish loanwords in the colloquial language of Istanbul Armenians, in comparison with the dialects of Van, Karabagh, and New Nakhichevan] (Եսինեան Ազգագրական ժողովածու 3). Մուկուա-Վաղարշապատ: Լազարեան Ճեմարան Արեւելեան Լեզուաց.
- Աճառեան, Հրաչեայ. 1911. Հայ Բարբառագիտութիւն [Armenian dialectology]. Մուկուա-Նոր-Նախիջեւան: Լազարեան Ճեմարան Արեւելեան Լեզուաց.
- Աճառյան, Հրաչյա. 1941. Թնոնւթյուն Պոլսահայ Բարբառի [Study of the Armenian dialect of Istanbul]. Երևան: Պետական Համալսարանի Հրատարակչություն.
- Աճառյան, Հրաչյա. 1952. Լիակատար Թերականություն Հայոց Լեզվի [Complete grammar of the Armenian language], vol. 1. Երևան: Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների Ակադեմիա Հրատարակչություն.
- Աճառյան, Հրաչյա. 1971. Հայերէն Արմատական Բառարան [Armenian etymological dictionary]. Երևան: Երեվանի Համալսարանի Հրատարակչություն.
- Այտոնեան, Արսեն. 1867. Թերականութիւն Աշխարհաբար Կամ Կրդի Հայերէն Լեզուի [Grammar of the Civil or Modern Armenian language]. Վիեննա: Միհիթարեանց տպարան.
- Անդրանիկ. 1900. Տերսիմ Ճանապարհորդութիւն Եւ Տեղագրութիւն [Dersim: Travels and topography]. Թիֆլիս: Թիֆլիսի Հայոց Հրատարակչական Ընկերութիւն.
- Գազանճեան, Յովհաննես. 1899. Եւոկիոյ Հայոց Գաւառաբարբառ [The provincial dialect of the Armenians of Evdokia]. Վիեննա: Միհիթարեան տպարան. <https://eap.bl.uk/archive-file/EAP180-1-3-306>.
- Գապրիելիան, Մ. Ս. 1912. Ալսայ Գաւառաբարբառ [The Akn dialect]. Վիեննա: Միհիթարեան Տպարան.

- Դավթյան, Կարո Ստեփանի. 1966. Լեռնային Ղարաբաղի Բարբառային քարտեզը [Dialectal map of Mountainous Karabakh]. Երևան: Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների Ակադեմիայի Հրատարակություն.
- Զաքարյան, Հովհաննես. 1981. Հայերենի Հասարակական Տարբերակումը Երևանում [Social differentiation of Armenian in Yerevan]. In Եղուարդ Բագրատի Աղայան (ed.), Ժամանակակից Հայերենի Խոսակցական Լեզուն [Modern colloquial Armenian], 120–278. Երևան: Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների Ակադեմիա.
- Կատվայյան, Վիկտոր. 2015. Եղեռնը և Հայոց Լեզուն [The genocide and the Armenian language]. Բակրեր հայագիտության 1. 103–113.
- Ղարապյան, Թերեզա. 1981. Ակսարկներ Ժամանակակից Հայերենի Խոսակցական Լեզվի [Observations on modern colloquial Armenian]. In Եղուարդ Բագրատի Աղայան (ed.), Ժամանակակից Հայերենի Խոսակցական Լեզուն [Modern colloquial Armenian], 120–278. Երևան: Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների Ակադեմիա.
- Ճանիկեան, Յովելի Կ. 1895. Հնութիւնը Ակնայ [Antiques of Akn]. Թիֆլիս: Տպարան Մ.Դ. Ռուինեանցի. <https://books.google.com/books?id=VSc0AAAAIAAJ>.
- Զահուլյան, Գևորգ Բեգլարի. 1972. Հայ Բարբառագիտության Ներածություն [Introduction to Armenian dialectology]. Երևան: ՀՀ ԳԱԱ Հրայրա Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ.
- Սարգսեան, Սարգիս. 1883. Ազուլցոց Բարբառը. Զօկերի Լեզուն, Լեզվաբանական Հետազոտություն [The dialect of Agulis: The Zok language, a linguistic study]. Մոսկվա: Գերբեկի տպարան.
- Սարգսյան, Արմեն Յուրիիկի. 2013. Ղարաբաղի Բարբառի Բառարան [Dictionary of the Karabakh dialect]. Երևան: Եղիթ Պրինտ.
- Սրուանձտեան, Գարեգին. 1876. Մանանայ [Manna]. Պօլիս: Տպագրութիւն Ե. Մ. Տևուեան. <https://digilib.aua.am/book/473/496/9656/{}hy>.
- Զուեան, Յակոբ. 1899. Հայր ի Զմիւնիսիա Եւ ի Շրջակայս [Armenians in Smyrna and its surroundings]. Վիեննա: Միսիարեան տպարան. http://serials.flib.sci.am/openreader/Zmyur_1899/book/content.html.
- Մսերանց, Լևոն Զարմայրովիչ. 1897. Этюды По Армянской Диалектологии. Ч. 1: Сравнительная Фонетика Мушского Диалекта в Связи с Фонетикою Грабара [Etudes on Armenian dialectology. Part 1: Comparative phonetics of the Mush dialect in connection with the phonetics of the Grabar]. Москва: Университет. тип.
- Մսերանց, Լևոն Զարմայրովիչ. 1901. Этюды По Армянской Диалектологии. Ч. 2: Сравнительная Морфология Мушского Диалекта в Связи с Морфологией Грабара и Среднеармянского [Etudes on Armenian dialectology. Part 2: Comparative morphology of the Mush dialect in connection with the morphology of Grabar and Middle Armenian]. Москва: Университет. тип.
- Պատկանով, Կերոբ Պետրովիչ. 1869. Исследование о Диалектах Армянского Языка: Филологический Опыт [A study on dialects of the Armenian language: Philological experience]. Санкт-Петербург: Тип. Имп. Акад. наук.
- Պատկանով, Կերոբ Պետրովիչ. 1875. Материалы Для Изучения Армянских Наречий [Materials for the study of Armenian dialects]. Санктпетербург: Тип. Имп. Акад. наук.
- Տոմսոն, Ալեքսանդր. 1887. Лингвистические Исследования [Linguistic research], vol. 1. С.-Петербургъ: Тип. Е. Евдокимова.
- Տոմսոն, Ալեքսանդր. 1890. Историческая Грамматика Современного Армянского Языка Города Тифлиса [Historical grammar of the modern Armenian language of the city of Tiflis]. С.-Петербургъ: Тип. Е. Евдокимова. <https://books.google.com/books?id=-yMVAIAAYAAJ>.
- Արեւելեան մամուլ [Eastern Press]. 1882. Զմիւնիսիա. https://tert.nla.am/mamul/Arvelean_mamul_1/Table.html.

- Դաւիթ-ԲԵԿ, ՄԵԼԻՔ ՍՇ. 1901. Արարկիրի Գաւառաբարբառը [The provincial dialect of Arapgir]. <https://www.flib.sci.am/journal/eminian/Main.html>.
- Կոռուսկ հայոց աշխարհին [Crane to the Armenian world]. 1860. Թիֆլիս. <http://tert.nla.am/mamul/Krunkhayocashxarhi/Table.html>.
- Մեր ծայնը [Our voice]. 1907. Նոր Նախիջեւան. <https://tert.nla.am/mamul/Merdzayn1907/NLA.html>.
- Նոր կեալը [New life]. 1907. Նոր Նախիջեւան. <https://etchmiadzinlibrary.am/images/Magazin/Norrkyanq.html>.
- ՏԵՐ-ԴԱՎԱՐԵԱՆ, Ա. 1908. Հանրամատչելի Բառարան Օտարազգի Բառերի Եւ Գործածութեան Մեջ Մտած Ստրերի Ու Դարձւածների [A popular dictionary of foreign words and common phrases and expressions]. Թիֆլիս: ԵՊՕԽԱ.
- ԵՄԻՆԵԱՆ ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal]. 1901. Սոսկվա. <https://www.flib.sci.am/journal/eminian/Main.html>.